

**REVÂNÎ'NİN CÂMÎ'Ü'N-NESÂYİH'İ ADLI ESERİNİN
TERMİNOLOJİK İNCELEMESİ**

(İnceleme - Metin)

Salih ÖZYURT

Doktora Tezi

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Doç. Dr. Recai KIZILTUNÇ

2021

Her Hakkı Saklıdır

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

Salih ÖZYURT

REVÂNÎ'NİN CÂMÎ' Ü'N-NESÂYİH ADLI ESERİNİN
TERMİNOLOJİK İNCELEMESİ
(İnceleme - Metin)

DOKTORA TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Doç. Dr. Recai KIZILTUNÇ

ERZURUM – 2021

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	X
ABSTRACT	XI
ÖN SÖZ.....	XII
KISALTMALAR	XIV
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	6
REVÂNÎ'NİN HAYATI, EDEBİ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ.....	6
1.1. REVÂNÎ.....	6
1.1.1. Hayatı.....	6
1.1.2. EDEBİ KİŞİLİĞİ	7
1.1.3. ESERLERİ.....	8
1.1.3.1. Divan.....	8
1.1.3.2. İşretnâme	9
1.1.3.3. <i>Câmi'ü'n-Nesâyih</i>	9
İKİNCİ BÖLÜM.....	11
CÂMÎ'Ü'N-NESÂYİH'İN ŞEKİL VE DİL ÖZELLİKLERİ.....	11
2.1. CÂMÎ'Ü'N-NESÂYİH'İN TERTİBİ.....	11
2.1.1. Câm'ü'n-Nesâyih'in Nüshaları ve Özellikleri	11
2.2. NAZİM ŞEKİLLERİ	11
2.2.1. Mesnevi.....	11
2.2.2. Gazel	14
2.2.3. Beyit.....	15
2.3. VEZİN.....	15
2.4. KAFİYE VE REDİF	19
2.4.1. Kafiye.....	19
2.4.1.1. Kafiye Çeşitleri.....	19
2.4.1.2. Kafiye Uygulamaları.....	21
2.4.2. Redif.....	22
2.5. EDEBÎ SANATLAR.....	25
2.5.2. Cinas	25
Cinas-1 Mürekkeb.....	25

Cinas-ı Lāhik.....	25
2.5.3. Hüsn-i Tâil.....	26
2.5.4. İktibas.....	26
2.5.6. İrsâl-i Mesel.....	27
2.5.7. İstiâre.....	27
2.5.8. İstifham	28
2.5.9. İstikak.....	28
2.5.10. Leff ü Neşr.....	29
2.5.4. Mecâz-ı Mürsel.....	29
2.5.11. Nidâ.....	29
2.5.12. Tecâhül-i Ârif	30
2.5.13. Tekrir.....	31
2.5.14. Telmih	32
2.5.15. Tenâsüb	33
2.5.16. Teşbih.....	34
2.5.17. Teşhis	35
2.5.18. Tenviye	35
2.5.19. Tezat.....	35
2.6. DİL VE ÜSLUP	36
2.7. CÂMİ'Ü'N-NESÂYİH'DE SÖZ VARLIĞI VE DİL ÖZELLİKLERİ	41
2.7.1 İktibaslar.....	41
2.7.1.1. Ayetler.....	41
2.7.1.2. Hadisler	47
2.7.2. Atasözleri ve Deyimler	48
2.7.3. Arkaik Kelimeler	50
2.7.4. Arapça ve Farsça Unsurlar	60
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	62
TERMİNOLOJİK İNCELEME	62
3.1. DİNİ UNSURLAR	62
3.1.1. Allah.....	62
3.2. MELEKLER.....	69
3.2.1. Çâr Melek.....	69

3.2.1.1. ‘Azrâ’îl	70
3.2.1.2. Cebrâ’îl	70
3.2.1.3. İsrâfîl	70
3.2.1.4. Rıdvan	70
3.2.1.5. Mûnker/Nekir	71
3.2.1.6. Şeytan/İblis/Mel’un	71
3.3. PEYGAMBERLER	71
3.3.1. Hz. Âdem	72
3.3.2. Hz. Davud	73
3.3.3. Hz. Eyyûb	73
3.3.4. Hz. İbrahim	74
3.3.5. Hz. İsâ/Mesîh	74
3.3.6. Hz. Muhammed	74
3.3.7. Hz. Mûsâ	75
3.3.8. Hz. Süleyman	76
3.3.9. Hz. Yûsuf	76
3.4. DİNİ KAVRAMLAR	77
3.4.1. Deyr /Put/ Kelîsâ/ Lât/‘ Uzza	77
3.4.2. Deccâl	77
3.4.3. Mi‘râc	77
3.4.4. Zemzem	78
3.4.5. Sabır	78
3.4.6. Şükür	81
3.5. DİNİ KİTAPLAR	82
3.5.1. Kur’ân-ı Kerîm/Muşhaf	82
3.6. AYETLER VE HADİSLER	82
3.7. İBADET UNSURLARI	82
3.7.1. Abdest	83
3.7.2. Dua	83
3.7.3. Hac”	90
3.7.4. Namaz/Salat	91
3.7.5. Oruç/Savm	92

3.8. AHİRET İLE İLGİLİ UNSURLAR.....	92
3.8.1. Ahiret	92
3.8.2. Cehennem.....	93
3.8.3. Cennet/Firdevs.....	94
3.8.4. Haşr	95
3.8.5. Havz-ı Kevşer	95
3.8.6. Kıyâmet	95
3.9. DİĞER UNSURLAR.....	96
3.9.1. Hikmet.....	96
3.9.2. İlim.....	97
3.9.3. Varlık-Yokluk.....	100
3.9.4. Söz/Şiir/Sühan	102
3.10. DÖRT HALİFE	106
3.10.1. Hz. Ebubekir.....	106
3.10.2. Hz. Ömer	107
3.10.3. Hz. Osman.....	107
3.10.4. Hz. Ali.....	108
3.11. MİTOLOJİK ŞAHISLAR	109
3.11.1. Fars Menşeli Şahıslar	109
3.11.1.1. Âfrâsiyâb	109
3.11.1.2. Behmen	109
3.11.1.3. Bîjen.....	109
3.11.1.4. Cem/Cemşîd	110
3.11.1.5. Dârâ.....	110
3.11.1.6. Ferîdûn	110
3.11.1.7. Gîv	111
3.11.1.8. Hüsrev	111
3.11.1.9. İskender.....	112
3.11.1.10. Keykubâd	112
3.11.1.11. Keykâvus.....	113
3.11.1.12. Menûçîhr (Minûçehri).....	113
3.11.1.13. Nevzer/Novzer.....	113

3.11.11.14. Nûşîrevân.....	114
3.11.1.15. Rüstem/Sâm/Zâl	114
3.11.1.16. Tûs	114
3.12. KUTSAL KİTAPLARDA ANLATILAN ÜNLÜ ŞAHISLAR.....	114
3.12.1. Daqyânûs.....	114
3.12.2. Fir'avn.....	115
3.12.3. Hızır	115
3.12.4. Zülmet-i Hızır (bkz. Hızır)	116
3.12.5. Âb-ı hayvân (bkz. Hızır)	116
3.12.6. Âb-ı hayât (bkz. Hızır)	116
3.12.7. Kârûñ.....	116
3.12.8. Meryem	116
3.12.9. Şeddâd	116
3.13. HEKİM VE FİLOZOFLAR	117
3.13.1. Aristo.....	117
3.13.2. Eflatun	117
3.13.3. Calinus.....	117
3.14. MESNEVÎ KAHRAMANLARI.....	117
3.14.1. Ferhâd ü Şirin	117
3.14.2. Mahmud ile Ayaz.....	118
3.14.3. Leyla ve Mecnun	118
3.14.4. Vâmık u Azrâ	119
3.14.5. Yûsuf u Zelihâ	120
3.15. DİĞER ŞAHISLAR.....	120
3.15.1. Abbas/Mervan/Cengiz/ Âl-i Selçuk.....	120
3.15.2. Aşere-i Mübeşşere	121
3.15.3. Hz. Peygamberin Amcaları	121
3.15.3.1. Ebu Tâlib.....	122
3.15.3.2. Hz. Hamza.....	122
3.15.4. Hz. Peygamberin Torunları	122
3.15.4.1. Hasan ve Hüseyin	122
3.15.5. Mezhep İmamaları.....	123

3.15.5.1. Ebū Ḥanīfe/İmām Şāfi' /İmām Mālik/İmām Aḥmed	123
3.15.6. Yezîd	123
3.16. MUTASAVVIF ŞAHISLAR	124
3.16.1. Bāyezîd (Bāyezîd-ı Bistâmi)	124
3.16.2. Bişr-i Ḥāfi'	124
3.16.3. İbn-i Edhem	125
3.16.3. Ḥallāc (Hallac- ı Mansur)	125
3.16.4. Şiblî	126
3.16.5. Şeyh Ebû-Saîd	126
3.17. TASAVVUFİ UNSURLAR	126
3.17.1. Ālem	126
3.17.2. Akıl	127
3.17.3. Aşk	132
3.17.4. Aşk ve Akıl	141
3.17.5. Cezbe	147
3.17.6. Cür'a	147
3.17.7. Şarâb/Mey	148
3.17.8. Derviş	150
3.17.9. Elest	151
3.17.10. Ene'l-Hak	151
3.17.11. Evliya	152
3.17.12. Semâ'	152
3.17.13. Gönül	154
3.17.14. Ḥarâbât	157
3.17.15. Kâf ve Nûn	157
3.17.16. Keşret	158
3.17.17. Fenâ	158
3.17.18. Levh ve Kalem	159
3.17.19. Ma'rifet	161
3.17.20. 'Ârif	163
3.17.21. Melâmet	163
3.17.22. Mürîd	164

3.17.23. Pîr.....	165
3.17.24. Mürşid	165
3.17.25. Nefis.....	166
3.17.26. Nefs-i Emmāre.....	170
3.17.27. Riyā	170
3.17.28. Sakī.....	171
3.17.29. Takva.....	172
3.17.30. Havf ve Reca ^ç	173
3.17.31. Tecellî.....	174
3.17.32. Tevbe.....	174
3.17.33. Tevekkül.....	176
3.17.34. Vücūd-ı Muṭlaḳ.....	179
3.17.35. Zâhir ve Bâtın	180
3.17.36. Şâkir ve Zâkir	182
3.17.37. Zikir.....	183
3.17.38. Zâhid	185
3.17.39. Zühd	185
3.18.ŞAİRİN GÖRSEL DÜNYASI	187
3.18.1. Hayvanlar	187
3.18.1.1. Ankâ.....	187
3.18.1.2. Bülbül.....	188
3.18.1.3. Dev	188
3.18.1.4. Gazâl	189
3.18.1.5. Hûmâ	189
3.18.1.6. Mûr/Mâr	190
3.18.1.7. Perî	190
3.18.1.8. Tûtî/Hüdhüd.....	190
3.18.1.9. Pervâne	191
3.18.2. Tabiat Unsurları	194
3.19.1. Kozmik Unsurlar	194
3.19.1.1. ^ç Arş	194
3.19.1.2. Âfitâb/ Hürşid.....	195

3.19.1.3. Māh	199
3.19.1.4. Merrīh	199
3.19.1.5. Utarid	199
3.19.1.6. Zühre	200
3.19.1.7. Nücūm/Kevākib/Aḥter/Sitare	200
3.19.1.8. Pervīn	202
3.19.1.9. Rūz ve Şeb.....	202
3.19.1.10. Sipīhr.....	203
3.19.1.11. Çarh.....	204
3.19.1.12. Heft felek.....	204
3.20. NEHİRLER-DENİZLER	204
3.20.1. Cūy	204
3.20.2. Derya/Deniz: bkz. “Cūy”	206
3.21. MEKÂNLAR	206
3.21.1. Kā’be/Harem	206
3.21.2. Kâf.....	206
3.21.3. Kible.....	207
3.21.4. Ravza.....	207
3.21.5. Tūr.....	208
3.22. BİTKİLER.....	208
3.22.1. Bağ	208
3.22.2. Gül.....	208
3.22.3. Lāle	211
3.22.4. Nergis	213
‘İşkdur dīde-i nergesi nīm-ḥāb iden.149b	214
3.22.5. Nesīm	214
3.22.6. Nesrīn	215
3.22.7. Reyhan.....	216
3.22.8. Servi	217
3.22.9. Sünbül	217
3.22.10. Yasemen	218
3.23. MEYVELER VE YEMEKLER.....	218

3.24. TOPLUMSAL HAYAT	220
3.24.1. İnsan ve Topluma Sesleniş	220
3.24.2. Oyun.....	229
3.24.2.1. Gūy ü Çevgān.....	229
3.24.3. Müzik Aletleri.....	230
3.24.3.1. Nağme	231
3.24.4. Kıymetli Taşlar	232
3.24.4.1. Cevher	232
3.24.4.2. Sim	232
3.24.4.3. Zer.....	232
3.25. VÜCÛT UNSURLARI	232
3.25.1. Boy	233
3.25.2. Diş	233
3.25.3. Dudak	233
3.25.4. Göz.....	234
3.25.5. Kaş	237
3.25.6. Saç.....	237
3.25.7. Yanak ve Yüz	238
3.25.8. Zülûf.....	240
3.26. KOKU UNSURU	241
3.26.1. Müşk.....	241
SONUÇ	243
KAYNAKLAR	246
EKLER.....	254
EK 1: CĀMÎ'ÜN NESĀYİH'TEN ÖRNEKLER	254
METİN	257
CĀMÎ'ÜN NESĀYİH KĀTİB REVĀNÎ EFENDÎ.....	258
ÖZGEÇMİŞ.....	HATA! YER İŞARETİ TANIMLANMAMIŞ.

ÖZET

DOKTORA TEZİ

REVÂNÎ'NİN CÂMÎ'ÜN NESÂYİH ADLI ESERİNİN
TERMİNOLOJİK İNCELEMESİ

(İnceleme - Metin)

Salih ÖZYURT

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Recai KIZILTUNÇ

2021, 563 sayfa

Jüri: Doç. Dr. Recai KIZILTUNÇ

Prof. Dr. Selami ECE

Prof. Dr. Nevzat H. YANIK

Doç. Dr. Sadık ARMUTLU

Doç. Dr. Abdulkadir ERKAL

Klasik Türk edebiyatı manzum-mensur karışık sayısız eseri bünyesinde barındıran bir edebiyattır. Bu tarzda yazılmış eserlerden biri de Revânî'nin *Câmi'ü'n-Nesâyih*'idir. Revânî, XVI. yüzyılda yaşamış, divan sahibi klasik edebiyatın önemli şahsiyetlerinden biridir. Ancak şair, asıl şöhretini *İşretnâme* adlı mesnevisi ile kazanmıştır. Diğer yandan Revânî'nin nasihatnâme türünde yazdığı *Câmi'ü'n Nesâyih* adlı eseri, onun bilinmeyen dini-tasavvufi yönünü ortaya koymuştur.

Bilindiği gibi edebiyat tarihimizin önemli kaynakları olan yazma eserler, hem yurtiçi hem de yurtdışında birçok kütüphanede bulunmaktadır. Yazma eserler üzerinde yapılan muhtelif çalışmaların, diğer alanlarda olduğu gibi Türk edebiyatına da katkı sağladığı bir gerçektir. Bu eserlerden biri de, klasik Türk edebiyatı nasihat kitapları arasında adı geçen Revânî'nin *Câmi'ü'n Nesâyih* adlı eseridir. Adı bilinmesine rağmen şimdiye kadar ortaya çıkarılamayan bu eserin bir nüshası Mısır Milli Kütüphanesi Türk edebiyatı bölümü 11 numarada kayıtlıdır. Diğer ise, Mısır Hidiv Kütüphanesi yine Türk edebiyatı bölümü 894 numarada kayıtlıdır. Bu nüshalardan hareket ederek Revânî'nin önemli olan bu eserini ortaya koyup bilim âleminin istifadesine sunulmuştur. Bu çalışmada eserin nüsha tanıtımı ve terminolojik incelemesi üzerine ayrıntılı bilgiler verildi. Bu sayede, 16. yüzyıl edebi şahsiyetlerinden Revânî'nin *Câmi'ü'n Nesâyih* adlı eseri, şekil ve terminolojik yönden incelenmiş ve klasik Türk edebiyatı literatürüne mühim bir eser olarak kazandırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk edebiyatı, Revânî, Câmi'ü'n Nesâyih

ABSTRACT

Ph. D. DISSERTATION
**THE TERMINOLOGICAL ANALYSIS OF REVÂNÎ'S "CÂMIÜ'N-
 NESÂYİH"**

(Examination-Text)

Salih ÖZYURT

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Recai KIZILTUNÇ

2021, 563 Page

Jury: Assoc. Prof. Dr. Recai KIZILTUNÇ

Prof. Dr. Selami ECE

Prof. Dr. Nevzat H. YANIK

Assoc. Prof. Dr. Dr. Sadık ARMUTLU

Assoc. Prof. Dr. Abdulkadir ERKAL

Classical Turkish Literature contains numerous works of both verse and prose. One of these works is Revânî's work named *Câmi'ü'n Nesâyih*. Revânî, who lived in the 16th century, is one of the important figures of classical literature with a divan. However, the poet gained his real fame with his masnavi named *İşretnâme*. On the other hand, Revânî's work called *Câmi'ü'n Nesâyih*, which he wrote in the form of nasihatname (advisory text), revealed his unknown religious-mystical side.

As it is known, manuscripts, which are important sources of our literary history, are available in many libraries both in Turkey and abroad. It is a fact that various studies on manuscripts contribute to Turkish literature, as well as they do in other fields. One of these works is Revânî's work named *Câmi'ü'n Nesâyih*, which is mentioned as one of the classical advisory books in Turkish literature. A copy of this work name of which is known but has not been revealed until now is registered at the Egyptian National Library, Turkish Literature Section, number 11. The other is registered at the Egyptian Khedive(Hidiv) Library, Turkish Literature Section, number 894. Based on these copies, we revealed this important work of Revânî and brought it to the world of science. In this study, the copy of the work was introduced and detailed information was provided about its terminological analysis. In this way, *Câmi'ü'n Nesâyih* of Revânî, who is one of the 16th century literary figures, was examined in terms of form and terminology, and a significant work was brought to the literature of Classical Turkish Literature.

Key Words: Classical Turkish Literature, Revânî, *Câmi'ü'n Nesâyih*

ÖN SÖZ

Klasik Türk edebiyatı, içerisinde zengin türleri barındıran bir edebiyattır. Bu türlerden biri de nasihatnâmedir. Nasihatnâmeler, insanlık tarihi kadar eskidir. İnsanoğlunun dünya hikâyesi başladığı andan itibaren insanın işlediği günah ve hataları her zaman olmuştur. Buna karşılık ortaya çıkan bu olumsuz davranış biçimlerini dizginleyen ve uyaran nasihatnâme türündeki eserler de aynı oranda gelişmiştir. Bu eserlerden biri de Revânî'nin *Câmi'ü'n-Nesâiyih*'idir. Şairin adı geçen eserinde nasihatnâme türüne yaptığı katkıyı ortaya koymak, bu çalışmanın temel amaçlarından biridir.

Revânî, XV. yüzyılın sonu ile XVI. yüzyılın ilk yarısında yaşamıştır. Edebiyat tarihlerinde daha çok yazdığı *İşretnâme* ile tanınmış ve şöhret olmuştur. Buna rağmen onun *Câmi'ü'n-Nesâiyih* adlı manzum ve mensur eseri üzerinde şimdiye kadar akademik bir çalışma yapılmamıştır. Bu eserden ilk olarak Sehi Bey bahsetmiştir. Latîfi de Tezkiresi'nde Sehî Bey'in söylemlerini tekrar etmiştir. Ziya Avşar, *Revânî Divânı* adlı çalışmasında adı geçen eserin kütüphane kayıtları ile ilgili bilgiler vermiş; Mısır Hidiv Kütüphanesi ve Mısır Milli Kütüphanesinde bulunan bu eserin iki yazmasından bahsetmiştir. Buna rağmen Avşar, tespit ettiği yazmaları temin edemediğini de söylemiştir. Yakın zamana kadar yazmaları tesbit edilemeyen *Câmi'ü'n-Nesâiyih* adlı eserin nüshaları, zor koşullarda tarafımızdan temin edilmiş ve nüshalara dayalı bir metin ortaya konularak bilim dünyasına sunulmuştur. Doktora tezinin en önemli amaçlarından biri de bu olmuştur.

İncelediğimiz *Câmi'ü'n-Nesâiyih*, konusu itibari ile nasihatnâme türünde bir eserdir. Bu eser, manzum ve mensur olarak yazılmış, dini ve tasavvufi, eğitici öğretici konuları barındırmıştır. Mensur kısımları secili olup, manzum kısımları ise aruzun çeşitli vezinlerinden oluşmuştur. Ayrıca bu manzum bölümler, çoğunlukla mesnevi nazım şekli ile yazılmıştır. Revânî'nin eserindeki konuları işlerken mesnevi nazım şeklinden ve kendisine anlatacağı konuda beyit sayısında serbestlik tanıdığı için nazım şeklinin bu özelliğinden yararlanmasını bilmiştir.

Bu çalışma giriş, dört bölüm ve bir sonuçtan oluşmuştur. Giriş kısmında XVI. yy. siyasi ve edebi durumu kısaca anlatılmıştır. Sonrasında nasihât kelimesinin anlamsal çerçevesi çizilmiş ve nasitnâme/pendnâme adıyla yazılmış nasihatnâme türündeki eserlerden bahsedilmiştir.

Birinci bölümde Revânî'nin hayatı eserleri hakkında kaynaklar ışığında ayrıntıya girmeden bilgiler verilmiştir.

İkinci bölümde *Cāmi'ü'n-Nesāyih*'in şekil ve dil açısından incelenmesi yapılmıştır. Bu bağlamda, şairin üslup ve dil özellikleri incelenmiş, kullandığı vezinlerin tablo ve grafik dökümü verildikten sonra *Cāmi'ü'n-Nesāyih*'te yer alan kafiye ve redifler örneklerle gösterilmiştir.

Üçüncü bölümde *Cāmi'ü'n-Nesāyih*'te geçen bütün terim ve kavramların terminolojik incelemesi yapılmıştır.

Dördüncü bölümde transkripsiyonlu metin verilmiştir. Metnin transkripsiyonu yapılırken bilimsel usullere riayet edilmiş ve dönemin fonetik ve morfolojik özelliklerine uyulmuştur.

Sonuç kısmında ise elde edilen bulgular ışığında çalışmanın genel bir değerlendirilmesi yapılmıştır.

Bu çalışmam boyunca engin bilgi birikimi ve tecrübesiyle yolumu aydınlatan, her zaman yanımda olduğunu hissettiren çok kıymetli Doç. Dr. Sadık ARMUTLU hocama, çalışmamız esnasında değerli fikirleri ile sonsuz teşvik ve yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Doç. Dr. Recai KIZILTUNÇ'a ayrıca doktora savunabilme sürecine bilgi birikimleri ve iyi niyetleri ile katkı sağlayan değerli hocalarım Prof. Dr. Selami ECE'ye, Prof Dr. Nevzat H. YANIK'a ve Doç. Dr. Abdulkadir ERKAL'a teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca doktora eğitimim sürecinde zaman ayıramadığım eşime, kızlarım Aybüke ve Aybilge'ye de sabırlarından dolayı minnetarım.

KISALTMALAR

- AKM : Atatürk Kültür Merkezi
C. : Cilt
ev.: : Çeviren
DİA : Diyanet İslâm Ansiklopedisi
haz. : Hazırlayan
İA : İslâm Ansiklopedisi
İSAM : İslâm Araştırmaları Merkezi
Mad. : Madde
MEB : Milli Eğitim Bakanlığı
Nşr. : Neşr
s. : Sayfa
SBE : Sosyal Bilimler Enstitüsü
T.C. : Türkiye Cumhuriyeti
TDK : Türk Dil Kurumu
Vd. : ve diğerleri
Yay. : Yayını, Yayınları
yy. : Yüzyıl

GİRİŞ

Nasihat, sözlük anlamı olarak “saf ve halis olma, kötülük ve benzeri duygulardan uzak kalma, iyi niyetle hareket etme ve başkaları için güzel duygular taşımak manasına gelen” Arapça “nush” kökünden türeyen bir kelimedir (Çağrı, 2006: 32/408).

Arapça nasihat, mev’izâ/mev’ize, Farsça pend adıyla anılan ve insanlara edep, güzel ahlâk ve davranış biçimlerini benimsetme ve ilkeler doğrultusunda yazılan öğüt verici bu tür eserler, her kültürde yer alır (Pala, 2006: 32/409-410; Çağrı, 2006: 32/408). Çünkü kadim bir kültürde beşer olarak hataları ve günahları ile var olduğu görülen insanoglunun yaşamında öğüt/nasihat önemli bir yer edinmiş hâldedir. Tarihi süreçte edeb, adâb, ahlâk, erdem vb. kavramlarla anılarak felsefî bir düşünüşe ad olarak verilse de insanlara toplumsal hayatta yaşamlarını yönlendirecekleri bir rehber olmuştur. Böylece insanlık, bir yerde karar kılmayarak “En iyi nasihat verenin” (Âraf, 7/68) “Öğütlerini kendine rehber edinmiş, öğüdün kendisine ve inananlara fayda getireceği.” (Zâriyât 51/55) bilinciyle nasihat kültürüne kendini amade kılmayı görev bilmiştir. Başka bir ifade ile de “Halis, samimi, katıksız olmak ilkelerini benimsemiş, kin ve hileyi gönül dünyasından çıkarmayı bir nevi şiar edinmiştir” (Canım, 2010: 180). Çünkü bu kültürün temel amacı ahlâki ve sosyal açıdan erdemli, olgun insan yetiştirmek, onun halk içerisindeki davranış usul ve tarzlarını bir kurala bağlamak olmuştur. İster genç ister yaşlı olsun toplumun her kesimine İslamî adap ve kaideleri veciz bir şekilde sunan bu kültür, nasihat edebiyatı sahasında öncü rol oynayan İranlı Feridüddin Attar’ın *Pend-nâme*’sinin gösterdiği doğrultuda edebî alana bir nasihat külliyatı da bağışlamıştır. Bugün nasihat-nâme adı altında insanlara manevî rehberlik eden binlerce eser klasik edebiyatın zengin mana dünyasında kendine saygın bir yer edinmiş bulunmaktadır.

Pend/nasihat üslubu, kelime anlamının da içerdiği gibi bir kimsenin kalbini yumuşatacak ve onu iyilik yapmaya yönlendirecek gücün hem dini hem de sosyal hayattaki karşılığı olan vecize içerikli sözler için kullanılmıştır. İslamiyet’ten önce Bilge Kağan yazıtında gelecek nesilleri ve halkı uyarmak, tehlikelerden onları haberdar etmek için yazılan, yol gösterici yönü olan ve yöneticilerin de uyması gereken kuralları ihtiva eden bir rehber özelliği kazanmıştır. *Divanü Lügati’t-Türk*’te ise nasihat üslubunu veciz bir şekilde ifade eden atasözlerine yoğun olarak rastlanması konunun sosyal hayatta ve Türk kültüründe elde ettiği üstün konumun işareti hükmündedir. İslamiyet’le birlikte bu konum dinî-didaktik ve ahlâki özelliğe bürünmüştür. Bu üstün mevki, verdiği nasihatlerle

iki dünyanın mutluluğunu âdeta bir altın tepsi içerisinde sunan *Kutadgu Bilig*'de daha sağlam temellerini bulmuştur. Bunu; yoğun didaktik üslubu ile *Atabetü'l-Hakayık* ile hikmet geleneğini veciz nasihat üslubu ile harmanlayarak Asya'dan Anadolu içlerine taşımada öncülük eden Yesevi'nin Hikmet'leri sürdürmüştür. Bu nasihat kültürünün önemli bir halkası, şiirleriyle hem halkın gönlünde hem de Türkçenin bayraktarlığında köşe taşı olan Yunus Emre'nin *Risaletü'n-Nushiyye*'si olmuştur. Bu eser, Anadolu sahasının ilk nasihatname örneği olmasıyla önem arz etmektedir. Diğer bir eser sözlü gelenekten gelen ve eski Türk an'anesinin İslâm süzgecinden geçirilip damıtılmasıyla oluşmuş değerler sistemine dayanan *Dede Korkut Hikâyeleri*'dir. Bu eserde anne baba, evlat sevgisinden ülkeye bağlılığa, evlilikten devlet yönetimine kadar hayata dair pek çok unsur nasihat üslubu içerisinde anlatılmıştır (Polat 2018: 40).

Feyzini güzel ahlâkı tamamlamak için gönderilen nebinin örnek ahlâkından, kaynağını İslâmiyet'in güzel ahlâkla inşa edilmiş sağlam ve selim binasından; yazılma sebebini, yani söz ipliğine dizilmesinin dayanağını ise Kuran'dan alan ahlâk ve öğüt kitapları, edepten adâba giden çizgide özellikle de Fars edebiyatında çok sayıda örnek eser bırakmıştır (Balcı, 2013: 1-5). Bu eserlerin üslubu nasihat yüklüdür ve evrensel bir ahlâk ilkesinin kılavuzluğunu üstlenmişlerdir. Hikmetin nefsi uysallaştırıp kötülüklerden arındıran bir şubesi gibi insanları iyi, güzel ve doğruya yönlendirme; mutluluğu kâmil bir kalbe ulaştırarak nasıl yaşanılması gerektiğinin reçetesini sunan bu eserler, taşıdıkları eşsiz nasihat üslupları ile geçmiş ile gelecek arasındaki bağı kurabilmişlerdir. Bu nasihat bağı, manevi bir değer olarak sosyal hayatı düzenlemede derunî bir yasa yapmış ve bu yasanın ilkelerini vicdanî davranış ve sorumluluk kaidesine işlemiştir. Bu açıdan baktığımızda böyle eserlere nasihat kültürünün ve edebiyatının tecrübi inanç biçimleri veya hakikati aktaran evrensel nasihat risaleleri denilebilir. Denilebilir ki bu evrensel nasihat, dinî hükümleri metafizik duyuşun derinliğinde süzerek hem Allah'a hem de onun her biri bir öğüt tesirinde olan ilahî emirlerini kalplere akıtmada oldukça etkili olmuştur. Buna kutsalın nasihat içerikli edebî söyleminin gönüllerde bıraktığı bir bütünleşme, bir derunî içselleştirme süreci de denilebilir. Nasihat kültürüne bağlı bu eserler, insanların gönüllerine ulaşmayı amaçlamışlardır. Bu amaç, komşu hakkından evlat sevgisine, olumsuz çizilen riyanın gönüllerde ve toplumda bıraktığı tahribata kadar çok geniş bir çerçevede birçok konuyu kapsamıştır (Canım, 2010: 181). Bu konular insana ve topluma

yön verme, ona istikamet tayin etme çabalarının güzel anlatımı olarak edebî sahadaki haklı yerini almıştır.

Nasihat kültüründe İran/Fars sahasının öncü rol oynadığı görülmektedir. İslamiyet öncesinde “enderz” adı verilen ahlâk ve öğüt kitaplarının yoğun olarak yazıldığı bilinmektedir. Bu konuda Zerdüştlüğün kutsal kitabı *Avesta*’da veciz nasihat üslubu ile yazılmış pasajlar bulunmaktadır (Yıldırım, 2011: 32). Hikmet ve pendin vazgeçilmez olduğu Fars edebiyatında mevize üslubu ile ilk şiir söyleyen ise Rudekî’dir. Bugün elde olmasa da o, *Kelile ve Dimne*’yi de nazmetmiştir. 10.-11. yüzyıllarda Şehîd-i Belhî, Ebu Tayîb Masabî, Ebu Tahir Hüsrevânî, Dakîkî gibi şairlerde öğüt, nasihat ve hikmetler bulmak mümkündür. Ayrıca Fars edebiyatında Firdevsî’nin *Şehnâme*’si mevize ve hikmetlerle doludur. İslamiyetin etkisiyle birlikte daha sonra bunu ileri bir merhaleye taşıyan Kisaî Mervezî, Nasır-ı Hüsrev, Ömer Hayyam, Hâkim Senaî, Sâdî-i Şîrâzî, Ahmed-i Câmî ve yazdığı Pend-nâme ile Türk edebiyatını derinden etkileyen Feridüddin Attar, önemli isimler olarak ön plana çıkmışlardır (Mermer, 2013: 317). Bu eserler, kadim İran-Sasani kültüründen gelen mevize üslubuna İslâmî bir nitelik vererek onu klasik Türk şiirine aktarmada önemli rol oynamışlardır. Böylece eserler müşterek ve evrensel bir duygunun anlatımı olmuşlardır.

Nasihat kültürü içerisinde yer alan *Kelile ve Dimne*, bu alanda köşe taşı olabilecek nitelikte bir eserdir. Mecaz ile fablî teşhis ve intak sanatının estetiğinde birleştiren ve Doğu edebiyatlarında hayvan masalları olarak geçen bu eser, önce Pehlevîce’ye daha sonra Süryanice ve Arapça’ya tercüme edilmiştir. Alanda ilk kabul edilen eser, İbni Mukaffa’nın *Kelile ve Dimne* isimli bu tercümesi, Doğu ve Batı edebiyatlarında büyük tesirler bırakmış ve benzerleri kaleme alınmıştır (Polat, 2018: 44-45). Bir siyasetnâme, sosyal ve bireysel yaşayışın ideal ilkelerini içeren eşsiz bir ahlâk kitabı olan *Kâbus-nâme*, iki cihanın mutluluğunu öğütleyen ve ideal devlet yönetiminin prensiplerini sıralayan *Kutadgu Bilig* ve Mevlana’nın *Mesnevî*’si üzerine bu eserin muhteva açısından tesirleri bulunmaktadır.

Klasik Türk edebiyatında ise 13. yüzyıldan itibaren atasözlerinin şiirde kullanılması ile nasihat kültürünün ve üslubunun benimsendiği görülür. Pek çok klasik şair; gazel, kaside gibi şiirlerinde nasihat üslubunu kullanmış ve sözlerini mevizelerle süslemeyi yeğlemiştir. Başta Necatî olmak üzere Ahmed Paşa, Bâkî, Fuzûlî, Koca Ragıp Paşa, Taşlıcalı Yahyâ, Nedîm, Nâbî gibi şairleri bu nasihat geleneğinin takipçisi olarak

zikretmek gerekir. Bu alanda yüzyıl düzeyinde sıralamak gerekirse dikkate değer eserler verildiği görülmektedir. Bu eserlerin çoğunun tarikat ehli ya da tarikata mensubiyeti ile bilinen mutasavvıf şairler tarafından nazmedildiği görülmektedir. 14.yüzyılda Emiroğlu Pir Mahmud'un *Bahtiyar-nâmesi*, 15. yüzyıl da Dede Ömer Ruşenî'nin *Pend-nâme*'si, Şeyh İbrahim Gülşenî'nin *Pend-nâme*'si, Kul Mesud'un bir siyasetnâme de olan *Kelile ve Dimne* çevirisi ile bir nasihatnâme şaheseri sayılan *Kabusnâme*'nin Mercimekoğlu Ahmet tarafından yapılan çevirisi, Eşrefoğlu Rûmî ve Sinan Paşa'nın nasihat-nâme tarzındaki eserleri, Devletioğlu Yusuf'un *Vekayi-nâme*'si; 16. yüzyılda Nidaî ve Birgivi Mehmed Efendi'nin *Nasihat-nâme*'leri, Edirneli Nazmî'nin *Pend-i Attar Tercümesi*, Cemâlî'nin *Nasihat-nâme*'si, Güvahî'nin *Pend-nâme*'si; 17. yüzyılda Livayî'nin *Terceme-i Pend-nâme-i Attar*'ı, Ömer Fuadî Efendi, Adnî Recep Dede ve Askerî'nin *Pend-nâme*'leri, Abdurrahman Abdî Paşa'nın *Pend-nâme-i Attar Çevirisi*, 18. asırda Ömer Zarîfî, İbrahim Nazîrâ, Diyarbakırlı Ahmed Mürşidî ve Naim Temeşravî'nin *Pend-nâme*'leri, İsmail Hakkı Bursevî'nin *Şerh-i Pend-i Attar*'ı, Osmanzade Taib'in *Hülasatü'l-ahlâk* ve Süleyman Nahîfî'nin *Nasihatü'l-Vüzerâ* adlı eserleri, 19. yüzyılda vakanüvis Esad Mehmed Efendi'nin *Pend-nâme*'si gibi eserler yer alır (Canım, 2010: 181; Mermer 2013: 317; Aça vd. 2012: 407). Bu eserler içinde özellikle de Nâbî'nin oğlu için yazdığı *Hayriyye*'si ile Sünbülzade Vehbî'nin *Lütfiyye*'si nasihat üslubuna yer veren eserler içerisinde müstakil olarak isimlendirilmeleriyle dikkat çekmektedir. “*Hayriyye* XVIII. yüzyıl Osmanlı kurumlarına ayna tutan ve örnek insanın ilkelerini sıralayan önemli bir eserdir” (Kaplan 2010: 180-184). 19. yüzyıldan sonra ise nasihat kültürü modernleşmeye yenik düşmüş ve nasihat üslubu birkaç özdeyiş niteliğiyle sınırlı kalmıştır. Cumhuriyet Dönemi'nde ise Ali Fuat Başgil'in *Gençlerle Başbaşa* kitabı ise modern nasihatnâme sayılabilecek bir eser olarak belirlemektedir (Polat, 2018: 44). Bunların dışında nasihat kültürü doğrultusunda yazılan bir takım siyasetnameler bu gurupta yer alacak olan eserlerdir. Nasihat kültürü bu geniş ve zengin eser külliyatı ile halk edebiyatında da hak ettiği karşılığı bulmuş, birçok şair tarafından şiirlerde bireysel ya da toplumsal öğütlerle süslenerek ele alınmıştır.

Bu veciz ahlâk külliyatı¹ hem mutluluk öğretisi olmuş hem de insanın ruh ve ahlâk eğitimini esas almıştır (Kaplan, 2008: 2-5). 16. asırda yaşayan Şemseddin-i Sivâsî'nin

¹ Bu konudaki çok sayıda ahlak ve öğüt kitapları için bkn: Özdemir, Saadettin (2009). “Ahlak Kitaplarımız”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 22, 160-176.

Mirâtü'l-Ahlâk adlı dinî-tasavvufî eseri ile Kınalızâde Ali Efendi'nin Türk aile hayatı, ahlâk felsefesi, devlet ve toplum hayatına dair kuralları içeren önemli eseri *Ahlâk-ı Alâî* nasihat üsluplarıyla dikkat çekmektedir. 16. yüzyıl hem mesnevî edebiyatında hem de nasihatname türünde çok önemli eserlerin verildiği bir asır olarak dikkati çekmektedir (Çöm, 2007: XXV). Bu eserler, sadece bireylere manevî rehberlik yapmak ya da ideal yönetici tipini toplum nizamına monte ederek kamu görevi icra etmek amacıyla değil, bir tarikatın usul ve kaidelerini, davranış tarzlarını içeren tarikat öğretisi şeklinde de yazılmışlardır (Akkuş 2006: 191). Bu eserlerin ruhu, İslamî gelenekte olduğu gibi ayet ve hadislerden iktibaslarla da zenginleştirilmiş, eserlerin öğüt üslubuna İslamî bir renk nakşedilmiştir (Aça, vd., 2004: 404-405). Bu sayede irşad ve tebliğ kültürü asıl mecrasına kavuşmakta, didaktik duyuş ve düşünüş Kur'anî temellerini geniş kitlelere ulaştırmada önemli rol oynamaktadır. Eserler manzum ya da çok az sayıda mensur olarak yazılırken kaside, terakib-i bent, kıta, mesnevi, musammat gibi nazım şekillerinde de kaleme alındıkları görülmektedir (Pala 2015: 380). Mensur ve manzum bu eserlere bakıldığında insanlara ideal devlet, ahlâk, olgun ve bilinçli insanın sahip olması gereken nitelikleri sağlama ve yol göstermede etken bir rol oynadıkları görülmektedir.

Nasihat-nâmeler, nasihat kültürü, erdem ve mutluluk ilkelerini öncelemesi yönüyle insanlara gideceği doğru yolu gösteren pusula gibidirler. Bu pusula, girdaba kapılıp güvertesi su dolsa da batmayan, sert rüzgârlara kapılsa da sarsılmayan bir gemi misali iradesi kuvvetli bir insanı yaşama bağlayan temel dinamiklerle biçimlendirilmiştir. Bugün bu dinamikler, edebî eserlerin nasihat edici, öğütleyici niteliklerinde din-ahlâk cemiyet-ferdiyet bağına kuvvetlendirerek gönüllere iyilik ve doğruluk aşılama devam etmektedir. Bunun devam edeceği de aşîkârdır. Bu rolü üstlenen eserlerden biri de tezde ele aldığımız Revânî'nin *Câmiü'n-Nesâyih* adlı eseridir. Bu çalışmada eserin dini, ahlâki, tasavvufî içerik barındırmasının yanında ayrıca eğitici ve öğretici vb. mesajları nasihat kültürü ve nasihat üslubu çerçevesinde incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

REVÂNÎ'NİN HAYATI, EDEBİ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ

1.1. REVÂNÎ

1.1.1. Hayatı

Revânî'nin hayatı hakkında bilgiler verilirken ayrıntıya girilmeden özetlendi.

Klasik Türk edebiyatının önemli şairlerinden biri olan Revânî, XV. yüzyılın sonları ve XVI. yüzyılın başlarında yaşamıştır. Asıl adı İlyas Şucâ Çelebi babasının adı ise Abdullah'tır. Kaynaklarda Edirneli olduğundan bahsedilir (Karahana: 1964, 717). Revânî, II. Bayezid, Yavuz Sultan Selim ve Kanûni Sultan Süleyman dönemlerinde yaşamıştır. Tezkirelerde bahsedildiği üzere Revânî, hakkında en çok bilinen olay surre eminliği için görevlendirilip Haremeyn'e gönderilmesidir. Bu görevini tam olarak yerine getirmediği ve surreden şahsına pay aldığı şikayetleri de sultana ulaştırıldığında II. Bayezid tarafından görevden alınır. Ulufesinde kesilen Revânî, tımar emrine verilmiştir. Bu sebeple padişahın gazabından korktuğu için Trabzon'a giderek Şehzade Selim'e sığınır. Şairle ilgili bu durumu fırsat bilen dönemindeki şairler Revânî'yi hicvetmişlerdir. Hemşehrisi Sehi Bey tezkiresinde şu beyitlere yer vermiştir. “*Elin manisin almışsın Revânî – Sana hayretmez Kâbe hakkı*” (Sehi Bey, 1998: 153).

Revânî hakkında önemli ilgiler veren İsmail Erünsal, Revânî'nin ölümü ve ölüm tarihi hakkında bilgiler vermiştir. Erünsal'a göre Revânî, Kanûni Sultan Süleyman'ın saltanatının ilk yıllarında vefat etmiştir. onun İstanbul'da öldüğü ve kendi yaptırdığı mescidin hazîresine defnedildiğini belirtmiştir (Erünsal, 2008: 35/30).

Sehi Bey, Revânî'nin, Bursa Kaplıcası mütevellisi görevini ifa ederken öldüğünü 930/1523 yılında öldüğünü söylemiştir: “*Burusada Kapluca mütevellisi iken fevt olup mezârı İstanbul'da Kuruçeşme mahallesinde kendü binâ itdüğü mesciddedir.*” (Sehi Bey, 1998: 153). Kınalızâde Hasan Çelebi, Revânî'nin öldüğü yer hakkında bilgi vermemiş, sadece onun hicri 930 yılında öldüğünü söylemiştir: “*Lâkin âhir-i 'ömrinde tevbe inâbet idüp sâgar-ı 'ıyşî ve nûşî şikest itdükde rûh-ı revânî 'âlem-i fâniden mülket-i câvidânîye revân olup sene selasîn ve tis'ami'ede Binâ itdüğü mescidün öninde medfûndur.*” (Kınalızâde Hasan Çelebi, 2017: 396). Gelibolulu Mustafa Âlî de Revânî'nin ölüm tarihini vermiş, vefat ettiği yer hakkında bilgi vermemiştir: “*sene selasîn ve tis'ami'e târihinde fevt olmuş*” (Gelibolulu Mustafa Âlî, 1994: 76), Adı geçen tezkireler, şairin

ölüm tarihi için Bahârî'nin yazdığı şu tarih kıtasını kaydetmişlerdir: “*Cinândan yana cân atdı Revânî.*” Bunun yanında Müstakimzâde de *Tuhfe-i Hattâtîn* adlı eserinde Revânî'nin ölüm tarihi için “*Tâbe mazca'ahu*” ifadesinin karşılığı olan 930/1523 tarihini düşürmüştür (Müstakimzâde, 1928: 561). Şair, İstanbul'da vefat etmiştir. Şairin mezarı, kendi yaptırdığı mescidin haziresindedir (Sehi Bey, 1998: 153).

1.1.2. Edebi Kişiliği

Revânî, dönemin tanınmış şairlerinden biridir. Revânî'nin divanı üzerine çalışan Ziya Avşar; divan sahibi olduğunu, şiirlerinin çokluğunu, zekasının parlaklığını, yeni anlamlar bulmadaki yeteneğini, kendine has tarzını, şiirlerindeki anlatım güzelliğinin öne çıktığını söyler. Ayrıca adı geçen kişi tezkirecilerin genelde onun şiirlerinde, sanatsal bir kurgudan çok, yaşadığı alandan gelen realist karakterli bir şahsî esintiye sahip olduğunu öne sürdüğünü belirtir (Avşar, 2017: 8).

Döneminin tanınmış şairlerinden biri olmasına rağmen bazı kaynaklar onun üçüncü dereceden bir şair olduğunu ifade etmişlerdir. Bu konuda Revânî'nin *İşrenâmesini* neşreden Rıdvan Canım (1998:) şu ifadelere yer vermiştir. “Devrinde birinci derecede olmasa bile ikinci derecede şairlerdendir. Revânî'nin bu şekilde kategorize edilmesi onun kendi devri içerisinde değerlendirilmiş olmasından kaynaklıdır. Bu durum Revânî'nin önemsiz bir şair olduğunu göstermez. Bilakis divan edebiyatının; bilim ve sanat alanında donanımlı, yenilikçi ve özgün sayılan değerli bir şairi olduğunu gösterir.

Revânî'nin şairliği hakkında kaynaklarda olumlu düşüncelere rastlarız. Öyleki Tezkirelerde Revânî'nin şiiri ve şairliği hakkında ayrıntılı bilgiler verilmiş, şiiri ve şairlik yönü övülmüştür. Âşık Çelebi, Revânî'nin şiirlerini beğenerek mestâne ve levendâne bulur:

“*Lâ-cerem eş'ârı dahî mestâne vü şâhid-perestâne ve edâları levendâne ve ezilişleri derdmendânedür ammâ âhir-i vaktinde sâgar-ı meclis gibi câm-kâm-ı müdâmı şikest itmiş ve sâkî elinden ayak yirine şeyhden el alup sâgar-ı tevbe ile cânın mest itmiş.*” (Kılıç, 2010: 1390)

Kınalızâde Hasan Çelebi, Revânî'nin şiirlerinin sade, sözlerinin hoş ve işret muhtevalı olduğunu bundan dolayı halkın şiirlerine rağbet etmediğini söylemiştir: “*Eş'ârı sâde ve güftârı 'ıyş u nûşa müte'allık olduğundan güşâdedür. Halk arasında iştiyhârı olmanın bu mikdârla ihtisâr olındı.*” (Kınalızâde Hasan Çelebi, 2017: 396)

Gelibolulu Mustafa Âli de diğer tezkirecilerin söylediklerinin bir benzerini ifade etmiştir. Âli'ye göre şiiirleri güzel edalı olup, şiiirlerinin büyük bir kısmı seçkin kişiler tarafından kabul edilmiştir: “Ve bi'l-cümle asrına göre şâ'ir-i hoş-edâ ve ekser-i eş'ârı makbûl-i zurefâ idi.” (İsen, 1994: 77).

Öyle ki Revânî, kendi şiiirini Sadi'nin şiiirleri gibi güzel görmekte ve inciye benzetmektedir.

Vasfunda tâze nazmumu Sa'dî görüp didi

Ya Gülsitân ola bu yâhod Bostân ola Revânî, Sur. VI/6.

“Onun tarzında güzel şiiirimi Sadi görünce bu şiiir ya Gülistan ya da Bostan olmalı dedi.”

Gûş ur Revânî bendenün ey şeh kelâmına

Kim silk-i nazma düzdi nice lü'lü'-i hoş âb Revânî, Sur. I/42.

“Ey padişah, Revânî kulunun sözüne kulak ver ki şiiir ipine nice güzel inci dizdi.”

Birinci derecedeki kaynakların, Revânî'nin edebi kişiliği ile ilgili verdikleri bilgilerin dışında, şu kaynaklara da bakılabilir.²

1.1.3. Eserleri

Revânî'nin günümüze kadar gelen üç eseri vardır. Divan, İşretnâme ve *Câmi'ü'n-Nesâyih*'tir. Bu eserler içerisinde kaynaklarda *İşretnâme* öne çıkarılmıştır. Buna rağmen onun eserleri incelendiğinde *Câmi'ü'n-Nesâyih* adlı eseri *İşretnâme* kadar önemli olduğu görülür.

1.1.3.1. Divan

Revânî'nin, şairlik yeteneğini gösteren en önemli eserlerinden birisi de çeşitli nazım şekilleri ile yazdığı şiiirlerden oluşan divanıdır. Bu divan, dibace ile başlar. Sonrasında 34 kaside, 4 terkeb-i bend, 4 kıta, 2 murabba, 1 tahmis, 1 müfret ve 499 gazel bulunur. Divanda bulunan terkeb-i bendlerden biri naat, biri sûrnâme, diğer ikisi de Sultan Alemşah'a ve Şehzade Mahmud'a yazılmış mersiyedir. Bundan başka kaside biçiminde yazılmış bir tevhid vardır. Diğer kasidelerin 13 tanesini II. Bayezid'e, 11 tanesini Yavuz Sultan Selim'e, 2 tanesini Kanuni Sultan Süleyman'a, birer tane de Şehzade Mahmud,

² İsmail Erünsal, (2008) “*Revânî mad.*” Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Ankara; Ziya Avşar, (2017) *Revânî Dîvânı*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, Ankara; Rıdvan Canım, (1998) *Türk Edebiyatında Sakinameler ve İşretnâme*, Akçağ Yayınları, Ankara.

Sultan Korkud, Yahya Paşa, Cafer Çelebi, Ali Paşa, Ahmed Paşa, Abdurrahman Çelebi'ye methiye olarak yazmıştır. bu divanı Ziya Avşar tarafından Kültür Bakanlığı Kütüphaneler Daire Başkanlığı tarafından e- kitap olarak yayımlanmıştır (Ankara 2017).

1.1.3.2. *İşretnâme*

Revânî'nin bir diğer eseri de *İşretnâme*'dir. Revânî'nin bu eseri; tevhid ile başlar. Tevhidi bir münâcât ve bir 'Osmân ile devam eder. Devamında eserin neden yazıldığının anlatıldığı sebeb-i telif kısmı gelir. Şair, burada eserini dostlarının teşvikiyle yazdığını belirtir. Bu kısımdan sonra Yavuz Sultan Selim'i öven iki kaside vardır. Eserin giriş kısmı 198 beyitten oluşmaktadır. Bu bölümlerin ardından şair, konunun anlatıldığı bölüme gelir. Bu bölüm yani mesnevinin giriş bölümü "*Âğâz-ı İşretnâme*" ile başlar. Eserde temel olarak şarabın özelliklerinden, içki meclislerindeki sohbetin adabından ve bu meclisin unsurları olan kadeh, mum, sürahi, yemekler ve sazlardan bahsedilir. Meclisin en önemli aktörü olan sâkide olması gereken nitelikler belirtildikten sonra bahardan başlayarak dört mevsim ile ilgili izlenimler tasvirî bir üslupla dile getirilir. Eser, hikayede geçen içki meclisiyle ilgili unsurların aslında birer sembolik kavram olduğunu bildiren bir tevil kısmıyla sona erer (Canım, 1998: 163-257). *İşretnâme*'nin vezni mefâ'ilün / mefâ'ilün / fe'ülün'dür.

İşretnâme, Rıdvan Canım tarafından inceleme ve metin olarak yayınlanmıştır (Akçağ Yayınları, Ankara 1998).

1.1.3.3. *Câmi'ü'n-Nesâyih*

Revânî'nin *İşretnâme* ve *Divan*'ından sonra diğer bir eseri de *Câmi'ü'n-Nesâyih*'tir. *Câmi'ü'n-Nesâyih*, nasihatnâme veya pendnâmeler gibi ahlâki öğüt verici, eğitici içeriğe sahip bir eserdir.

Revânî'nin *Câmi'ü'n-Nesâyih* adlı eseri, XV. yy da yazılan Sinan Paşa'nın Tazarrunâme'si ile yakın bir ilişkisi vardır. Kanaatimize göre Revânî, Tazarrunâme'yi okumuş ve beğenmiş olmalıdır. Zira adı geçen eser üzerinde bir takım değişiklikler, eklemeler ve çıkarmalar yapmış, adını da *Câmi'ü'n-Nesâyih* olarak adlandırmış ve onu kendine maletmiştir.

Sehi Bey, Revânî'nin hamse sahibi olduğundan bahsetmektedir. O, tezkiresinde Revânî'nin 5 tane mesnevi yazdığını ve bunların "*Hamse-i Rûmî*" diye şöhret

kazandığını söyler: “*Beş pâre kitâb mesnevisi var. Hamse-yi Rûmî diyü ad virmişdür*” (Sehi Bey, 1325: 102-103). Daha sonra Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri* eserinde belki de Sehi Bey’in eserindeki bilgilere atfen “Hamse-i Rûmî” adlı 5 mesnevi yazdığını ve bunlardan birincisinin *İşretnâme* ikincisinin ise *Câmi’ü’n-Nesâyih* olduğunu söylerken diğer üç eserinin ne olduğunu belirtmemiştir (Tahir, 2009: 1/22, 170). Rıdvan Canım, bu bilgileri aktarırken “Revânî’nin bir hamsesi var ise ve bu bilgiler doğru ise *Câmi’ü’n-Nesâyih* adlı eseri de hamsesini meydana getiren mesnevilerden biri olmalıdır”(Canım, 1998: 111). görüşündedir. İleri sürülen her iki görüşün doğru olmaması gerekir. Zira elimizde yazma nüshası bulunan *Câmi’ü’n-Nesâyih* tamamı mesnevi nazım şekli ile değil, mensur ve manzum yazılmış bir eserdir. Yazma nüsha, mensur yazılmış kısımların dışında gazel, mesnevi, beyit, müfred gibi çeşitli nazım şekillerini barındıran bir eserdir.

Ziya Avşar, *Revânî Dîvânı* üzerine yaptığı çalışmasında: “Kaynaklardan Sehî Bey Tezkiresi ve Osmanlı Müellifleri’nde adı geçen bu esere dair herhangi bir kayıt bulunamadığı için kayıp olduğu. Araştırmamız sonucu, Mısır’da, Milli Kütüphane-Edebî-Türkî bölümü 11 numara ve Hidiv Kütüphanesi- Edebü’l-Türkî bölümü 8646 numarada kayıtlı iki nüshasına rastladık” demektedir (Avşar, 2017: 10).

İKİNCİ BÖLÜM

CÂMÎ'Ü'N-NESÂYİH'İN ŞEKİL VE DİL ÖZELLİKLERİ

2.1. CÂMÎ'Ü'N-NESÂYİH'İN TERTİBİ

2.1.1. Câm' ü'n-Nesâyih'in Nüshaları ve Özellikleri

Câmi'ü'n-Nesâyih'in bilinen iki nüshası mevcuttur. Bunların biri Mısır Milli Kütüphanesi ve diğeri de Mısır Hidiv Kütüphanesindedir. Bulunan her iki nüsha arasında herhangi bir fark bulunmamaktadır. Sanki birbirinden kopya edilmiş gibidir. Kütüphane kayıtlarında da teknik özellik olarak bir farklılıktan bahsedilmemiştir.

Câmi'ü'n-Nesâyih 'in Mısır Milli Kütüphanesi ve Mısır Hidiv Kütüphanesinde bulunan nüshaları tarafımızdan temin edilmiş ve her iki nüshanın aynı olduğu görülmüştür. Her iki kütüphane kaydına göre *Câmi'ü'n-Nesâyih*, Kâtib Revânî tarafından telif edilmiştir. Nüsha, siyah mürekkep ve tâlik yazı ile yazılmıştır. Sadece konu başlıklarında ve yazılan ayetlerde kırmızı mürekkep kullanılmıştır. Eser, 17 x 13 cm ebadında 242 varaktır. Eserin her sayfası 11 satırdan oluşmaktadır.

Câm' ü'n-Nesâyih,

“Hamd-i nâ ma' dūd ve şenâ-i nâ maḥdūd ol ḥazrete sezâ-vârdur ki” ile başlar.

Du'âyı okuyub itmeye ihmāl

Revânî Kâtibe eyleye işāl

diye biter. Daha sonra Revânî, kitabın yazılış tarihi olarak 841/

Ḳad feraḡte min 'indî

El-kitābu fî yevmi'l-işneyni

2.2. NAZİM ŞEKİLLERİ

Câmi'ü'n-Nesâyih, daha önceden söylediğimiz gibi hem manzum hem de mensur bir özellik arzetmektedir. Eserin manzum kısımlarında mesnevi, gazel gibi nazım şekillerini yanında beyitlere de yer verilmiştir.

2.2.1. Mesnevi

Câmi'ü'n-Nesâyih'in manzum kısımlarında daha çok mesnevi nazım şekli kullanılmıştır. Bu kullanım şaire anlatacağı konunun beyit sayısında serbestlik tanıdığı için nazım şeklinin bu özelliğinden yararlanmıştır. Revânî, eserinde 108 adet mesnevi nazım şekline yer vermiştir. Bu nazım şekli, 2 ile 174 beyit arasında değişmektedir.

Mesnevi nazım şeklinin müstakil bir eser içerisinde kullanılması gelenekte var olan bir özelliktir. Bu özellik Cāmi‘ü’n-Nesāyih’de de görülmektedir. Şair, konuyu mensur bir şekilde anlattıktan sonra anlatılan konuyu manzum bir şekilde ifade ettiğinde ya da örneklendirdiğinde mesnevi nazım şekline yararlanmışır. Şair, bu anlatımı iki beyitle ifade ettiği gibi daha fazla beyitlerle de ifade etmiştir.

Revânî eserinde, diğer manzum eserlerde görüldüğü gibi mesnevi başlığını kullanmamıştır. Bunun yerine ağırlıklı olarak ebyât demiştir. Diğer bir ifade ile bunlar mesnevidir. Ayrıca şair, *Münâcât*, *Beyân-ı Tevhîd*, *Beyân-ı Rızâ*, *İşâret-i Ma‘rifet*, *Rucû‘-i suhan*, *Temşîl-i münâsib*, *Hikâyet* gibi başlıklar altında mesnevi nazım şekline de yer vermiştir.

Aşağıdaki tablo mesnevi nazım şekillerinin başlık adı, beyit sayısı ve geçtiği varak sayfa numarası verilerek gösterilmiştir.

Sıra	Varak Numarası	Beyit Sayısı	Başlık adı	Nazım Şekli
1	5b	24	Ebyât	Mesnevi
2	6b	8	Münâcât	Mesnevi
3	8a	82	Beyân-ı Tevhîd	Mesnevi
4	11b	11	İşâret-i Ma‘rifet	Mesnevi
5	14b-15a	4	Ebyât	Mesnevi
6	15a	5	Ebyât	Mesnevi
7	15b-16a	4	Ebyât	Mesnevi
8	17a-b	10	Ebyât	Mesnevi
9	19a	6	Ebyât	Mesnevi
10	20a-28a	174	Ebyât	Mesnevi
11	28b	16	Ebyât	Mesnevi
12	30b	20	Ebyât	Mesnevi
13	32a	22	Ebyât	Mesnevi
14	34a	25	Ebyât	Mesnevi
15	36b	59	İşâret-i Vücüb-i Şeyh- Ebyât	Mesnevi
16	39b	14	Ebyât	Mesnevi
17	41a	16	İşâret-i Havfü Recā‘	Mesnevi
18	43a	6	Ebyât	Mesnevi
19	45a	11	Ebyât	Mesnevi
20	46a	34	Ebyât	Mesnevi
21	47b	18	Hikâyet	Mesnevi
22	48b	18	Rucû‘ -i suhan	Mesnevi
23	49b	28	Hikâyet	Mesnevi
24	50b	12	Rucû‘ -i suhan	Mesnevi
25	55b	23	Ebyât	Mesnevi

26	56b	11	İşâret-i zühhd	Mesnevi
27	59b	18	İşâret-i Vücûbi Tevbe	Mesnevi
28	60b	14	Ebyât	Mesnevi
29	61a	6	Hikâyet	Mesnevi
30	62a	13	Ebyât	Mesnevi
31	63a	2	Ebyât	Mesnevi
32	63a	3	İşâret-i İslâm	Mesnevi
33	63a-63b	2	İşâret-i vuğû	Mesnevi
34	63b	5	İşâret-i şalât	Mesnevi
35	63b	3	İşâret-i şavm	Mesnevi
36	64a	6	İşâret-i hac	Mesnevi
37	64a	41	İşâret-i ‘ilim	Mesnevi
38	67b	3	Ebyât	Mesnevi
39	68a	21	Ebyât	Mesnevi
40	70a	12	Ebyât	Mesnevi
41	71b	23	Ebyât	Mesnevi
42	75a	12	Ebyât	Mesnevi
43	84b	51	Temşîl-i münâsib	Mesnevi
44	92b	6	Beyân-ı Rızâ	Mesnevi
45	92b-93a	14	Hikâyet	Mesnevi
46	93b	9	Hikâyet	Mesnevi
47	95a	8	Ebyât	Mesnevi
48	96a	3	Ebyât	Mesnevi
49	97b	80	Ebyât	Mesnevi
50	102a	6	Ebyât	Mesnevi
51	103a	2	Ebyât	Mesnevi
52	103b	18	İşâret-i Şabr	Mesnevi
53	104b	15	İşâret-i Faqr	Mesnevi
54	106b	126	İşâret-i Ma‘rifet-i Nefs	Mesnevi
55	113b	14	Beyân-ı Tevekkül	Mesnevi
56	114b	4	Hikâyet	Mesnevi
57	114b	37	Tenbiye	Mesnevi
58	121b	10	Ebyât	Mesnevi
59	122b	9	Ebyât	Mesnevi
60	127b	19	Ebyât	Mesnevi
61	130a	6	Ebyât	Mesnevi
62	132b	4	Ebyât	Mesnevi
63	133b	7	Ebyât	Mesnevi
64	134a	12	Ebyât	Mesnevi
65	135a	6	Ebyât	Mesnevi
66	135a	17	Hikâyet	Mesnevi
67	136a	6	Ebyât	Mesnevi
68	136b	17	Ebyât	Mesnevi
69	138b	8	Hikâyet	Mesnevi
70	139b	12	Ebyât	Mesnevi
71	140b	29	Ebyât	Mesnevi
72	142b	5	Ebyât	Mesnevi
73	143b	6	Ebyât	Mesnevi

74	144a	50	Ebyât	Mesnevi
75	147a	6	Beyân-ı ʿışk	Mesnevi
76	147a	2	Ebyât	Mesnevi
77	148b	9	Ebyât	Mesnevi
78	149a	10	Meşnevî	Mesnevi
79	150a	11	Ebyât	Mesnevi
80	151b	13	Ebyât	Mesnevi
81	152b	24	Hikâyet	Mesnevi
82	154b	17	Ebyât	Mesnevi
83	156a-156b	28	Ebyât	Mesnevi
84	158b	20	Ebyât	Mesnevi
85	159b	6	Ebyât	Mesnevi
86	161b	20	Ebyât	Mesnevi
87	162b	43	Ebyât	Mesnevi
88	169b	69	Ebyât	Mesnevi
89	175b	3	Ebyât	Mesnevi
90	186b	19	Ebyât	Mesnevi
91	187b	21	Ebyât	Mesnevi
92	188b	19	Ebyât	Mesnevi
93	190a-190b	19	Ebyât	Mesnevi
94	190b	4	Ebyât	Mesnevi
95	191a	14	Ebyât	Mesnevi
96	194b	23	Ebyât	Mesnevi
97	196a	9	Ebyât	Mesnevi
98	196b	4	Ebyât	Mesnevi
99	197a	3	Baḥr-ı Diğer	Mesnevi
100	199b	12	Ebyât	Mesnevi
101	200b	19	Ebyât	Mesnevi
102	202b	24	Ebyât	Mesnevi
103	206b	5	Ebyât	Mesnevi
104	207a	5	Baḥr-ı Diğer	Mesnevi
105	210a	3	Ebyât	Mesnevi
106	233b	10	Ebyât	Mesnevi
107	236b	13	Ebyât	Mesnevi
108	239a-239b	45	Ebyât	Mesnevi

2.2.2. Gazel

Bir eser içerisinde yer verilen nazım şekillerinden biri de gazeldir. Bu nazım şekli gerek Fars edebiyatında gerekse Türk edebiyatında yazılmış mesnevilerde beğenilerek kullanılmıştır. Revânî, *Câmi'ü'n-Nesâyiḥ*'de gazele fazla yer vermemiştir. Onun bu eserinde sadece 4 tane gazel yer almaktadır.

Revani'nin eseri nasihatname olduğu için eserde duygu ağırlıklı bir nazım şekli olan gazel sayısı sadece dördtür. Eser, nasihatnâme özelliği taşıdığından dolayı düşünce

ağırlıklı özellikler arz eder. Gazel ise daha çok duygu ağırlıklı olduğu için, kanaatimizce Revânî duyguya fazla yer vermediğinden dolayı fazla gazele de yer vermemiştir.

Sıra	Varak Numarası	Beyit Sayısı	Başlık adı	Nazım Şekli
1.	86b-87a	7	Gazel	Gazel
2.	120b	6	Gazel	Gazel
3.	148b-149a	6	Gazel	Gazel
4.	214a	7	Ebyât	Gazel

2.2.3. Beyit

Revânî, *Câmi'ü'n-Nesâiyih*'de iki mısradan oluşan beyitlere de yer vermiştir. Bunların bir tanesi ebyât, 12 tanesi de beyit başlığı altında verilmiştir; Aşağıdaki bu beyitlerin geçtiği varak numaralarını, beyit sayısını ve başlığı tablo halinde gösterilmiştir.

Sıra	Varak Numarası	Beyit Sayısı	Başlık adı
1.	17a	1	Ebyât
2.	51b	1	Beyt
3.	83a	1	Beyt
4.	130b	1	Beyt
5.	134b	1	Beyt
6.	169a	1	Beyt
7.	198a	1	Beyt
8.	205a	1	Beyt
9.	205b	1	Beyt
10.	206b	1	Beyt
11.	207b	1	Beyt
12.	210a	1	Beyt
13.	212a	1	Beyt

2.3. VEZİN

Manzum olarak yazılan eserlerde olduğu gibi *Câmi'ü'n-Nesâiyih*'in manzum kısımlarında da beyitlerin ahengini sağlayan asli unsurlardan birisi de vezindir. Şair, vezin kullanmada oldukça başarılıdır. Ancak genel olarak Türkçede uzun hece

olmayışından dolayı görülen imale hataları *Câmi'ü'n-Nesâyih*’te de karşımıza çıkmaktadır.

Eserin manzum kısımlarında en çok aruzun remel bahrinden *Fâ‘ilâtün – Fâ‘ilâtün – Fâ‘ilün* kalıbı kullanılmıştır. Bunun dışında eserde kullanılan diğer bahirler ve vezinleri aşağıdaki gibidir:

Recez bahri’nin *Mef‘ûlü-Mefâ‘ilün-Fe‘ûlün,*

Müfte‘ilün Mefâ‘ilün Müfte‘ilün Mefâ‘ilün

Seri bahri’nin *müfteilün-müfteilün-fâilün,*

Mütekârip bahri’nin *Fe‘ûlün-Fe‘ûlün-Fe‘ûlün-Fe‘ûl,*

Müşâkile bahri’nin *Fâ‘ilâtün-Mefâ‘ilün-Fâ‘ilün,*

Hezec bahri’nin *Mef‘ûlü-Mefâ‘ilü-Mefâ‘ilü-Fe‘ûlün,*

Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Fe‘ûlün

Cedîd bahrinin *Fe‘ilâtün-Mefâ‘ilün-Fe‘ilün,*

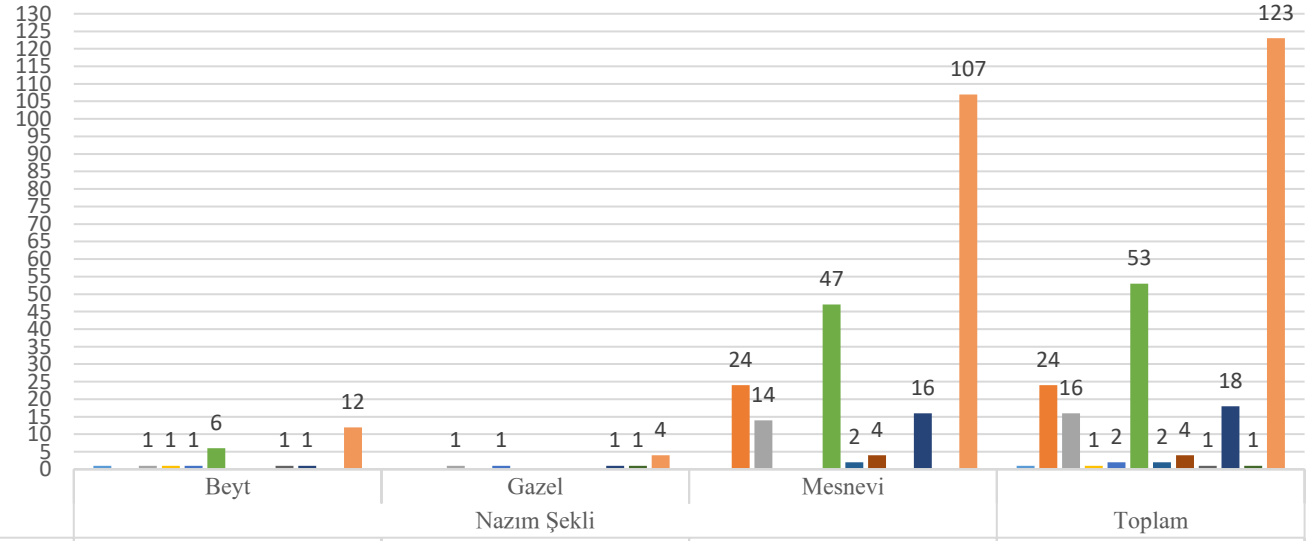
Müzâri bahrinin *Mef‘ûlü Fâ‘ilâtü Mefâ‘ilü Fâ‘ilün,*

Remel bahri’nin *Fâ‘ilâtün-Fâ‘ilâtün-Fâ‘ilâtün-Fâ‘ilün*

Câmi'ü'n-Nesâyih 'de yer alan vezinlerin tablo halindeki görünümü aşağıdaki gibidir:

Bahirler	Vezinler	Nazım Şekli			Toplam
		Beyt	Gazel	Mesnevi	
Hezec	<i>Me'ûlü-Mefâ'ilü-Mefâ'ilü-Fe'ûlün</i>	1			1
	<i>Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ûlün</i>			24	24
Recez	<i>Me'ûlü-Mefâ'ilün-Fe'ûlün,</i>	1	1	14	16
	<i>Müfte'ilün Mefâ'ilün Müfte'ilün Mefâ'ilün</i>	1			1
Remel	<i>Fâ'ilâtün-Fâ'ilâtün-Fâ'ilâtün-Fâ'ilün</i>	1	1		2
	<i>Fâ'ilâtün-Fâ'ilâtün-Fâ'ilün</i>	6		47	53
Seri	<i>Müfteilün-Müfteilün-Fâilün</i>			2	2
Mütakarib	<i>Fe'ûlün-Fe'ûlün-Fe'ûlün-Fe'ül</i>			4	4
Müşakile	<i>Fâ'ilâtün-Mefâ'ilün-Fâ'ilün</i>	1			1
Cedid	<i>Fe'ilâtün-Mefâ'ilün-Fe'ilün</i>	1	1	16	18
Muzâri	<i>Me'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün</i>		1		1
Top		12	4	107	123

BAHİRLER VE VEZİNLERİN GRAFİKSEL GÖRSELİ

	Beyt	Gazel	Mesnevi	Toplam
■ Hezec Mef'ûlü-Mefâ'ilü-Mefâ'ilü-Fe'ûlün	1			1
■ Hezec Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ûlün			24	24
■ Recez Mef'ûlü-Mefâ'ilün-Fe'ûlün,	1	1	14	16
■ Recez Müfte'ilün Mefâ'ilün Müfte'ilün Mefâ'ilün	1			1
■ Remel Fâ'ilâtün-Fâ'ilâtün-Fâ'ilâtün-Fâ'ilün	1	1		2
■ Remel Fâ'ilâtün-Fâ'ilâtün-Fâ'ilün	6		47	53
■ Seri Müfteilün-Müfteilün-Fâ'ilün			2	2
■ Mütেকârib Fe'ûlün-Fe'ûlün-Fe'ûlün-Fe'ûl			4	4
■ Müşâkile Fâ'ilâtün-Mefâ'ilün-Fâ'ilün	1			1
■ Cedîd Fe'ûlâtün-Mefâ'ilün-Fe'ûlün	1	1	16	18
■ Muzâri Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün		1		1
■ Toplam	12	4	107	123

2.4. KAFİYE ve REDİF

2.4.1. Kafiye

Câmi'ü'n-Nesâyih'de ahengi sağlayan iki tür kafiye çeşidine yer vermiştir. Bunlar kafiye-i mücerred ve kafiye-i mürekkebedir.

Câmi'ü'n-Nesâyih'in manzum beyitlerinde mücerred kafiye'nin yanında mürekkeb kafiye de kullanılmıştır. Mürekkeb kafiye de mürdef, mukayyed, müesses olmak üzere üç kullanımı ile bir ahenk unsuru olarak tespit edilmiştir.

Revânî, bir ahenk unsuru olan kafiye'ye beyitlerinde yer vermesi, onu iyi bir şekilde kullanması, onun kafiye'deki başarılı olduğunu gösterdiği gibi kafiye bilgisini gösterir. Revânî, genel olarak her şairin edebi metinlerinde kafiye'yi kullandığı gibi o da *Câmi'ü'n-Nesâyih*'de kafiye'yi başarılı bir şekilde kullanmış, eserine akıcılık ve ahenk katmıştır.

2.4.1.1. Kafiye Çeşitleri

1. Kafiye-i Mücerred: Sadece revânî'nin tekrarından meydana gelen kafiyelerdir: (Saraç, 2012: 272). *Câmi'ü'n-Nesâyih*'de mürdef kafiye türünden sonra en çok kullanılan kafiye türüdür. Şair bu tek ses benzerliğine dayanan kafiye'yi daha çok tercih etmiştir.

Mâlik-i mülk ü kâdir-i bî-ayb

Şânî-i âlem-i şehâdet ü gayb 24a/87

Menşe-i feyz-i rahmet-i ezelî

Mâlik-i lâ-yezâl ü lem-yezelî 25a/101

Çemen-pîrâ-yî bâğ-ı âferîniş

Delîl-i reh-berân-ı kûy-i bîniş 29a/6

2. Kafiye-i Mürekkebe: Bu kafiye, reviden ridif kafiye ve tesis adı verilen kafiye harflerinden herhangi birinin tekrarından oluştuğu için mürdefe, müesses ve mukayyede olmak üzere üç şekildedir.

a. Mürdef kafiye: Revîden önce ridf (=â, û, î) bulunan kafiyelerdir (Saraç, 2012: 272). *Câmi'ü'n-Nesâyih*'de en çok karşılaşılan kafiye türüdür.

Bu eserde elif'li ı (â) harfli mürdef kafiye çok kullanılmıştır.

La'ı-i tırâz-ı kemer-i âfîtab

Hülle-i kūy hāk ü hulî bend-i āb 5b/2

Perveriş-āmūz-i derūn-perverān

Rūzi-ber-ārende-i rūzî horān 5b/3

Dāğ- nih-i nāşiye dārān-ı pāk

Tāc-dih-i taht-ı nişînān-ı hāk

5b/4

Ridf harfi ye'li ı (î) olan kullanımlara örnek:

Her kime kim Huzā vire tevfiķ

Şabr ü şükrü hemîşe refiķ 23a/65

Zevķi şādîñ şükür gibi şîrîñ

Olur aña ki bulur zevķ-i dîñ 23a/66

Ridf harfi vav'lı ı (û) olan kullanımlara örnek:

Hüşyâr ü mest gūyā vü hamūş

Gāh cümle çeşm ü gāhî cümle gūş 11a/66

Birinüñ vaşfi âhara merbūţ

Birinüñ hâli biri-le meşrūţ 134a/3

b. Müesses Kafiye: Revi ile ridf arasına başka bir harfin girmesiyle (bu harfe *dâhil* ismi verilmektedir) meydana gelen kafiye çeşididir (Saraç, 2012: 272).

Vücūdu cümle-i mevcūda ķāhir

Nişānî her görünenlerde ķāhir 29a/8

Cümle zerrāt-ı kevn zākirdür

Her biri hāletine şākirdür

25a/105

c. **Mukayyed Kafiye:** Revî ve kayddan meydana gelen kafiyelerdir (Saraç, 2012: 272).

Câmi‘ü’n-Nesâyih’de en az kullanılan kafiye türüdür.

Humî-i vahdetden boyanmış bî-direng

Arkasında hil‘atî bir himmet reng 11a/69

Yukarıdaki beyitte “direng” ve “reng” kelimesinde kafiyei oluşturan kelimelerden önce gelen “nun” harfi kayd harfi olduğu için bu şekilde yapılan kafiyele kafiye-yi mukayyede denir.

2.4.1.2. Kafiye Uygulamaları

Revânî, eserinde kafiye uygulamalarına yer vermiştir. Genel olarak bunları kafiye olacak kelimeleri Türkçe olarak kullanması, kafiyei oluşturan kelimeleri Farsça kullanması veya kafiye zeminini oluşturan kelimenin Arapça olması şeklinde kullanmıştır.

‘Akl ile tut bilirim nîtmek gerek

Lîki bir cezbe gelüp çekmek gerek 65a/24

Murg-ı vahdet geh gehî dilde uçâr

Berķ-veş lîkin karar itmez geçer 66a/36

Kaçâr halkûñ görünmez gözlerine

Yakın olmaz kimesnenûñ yüzine 48a/12

Nazar kıl cān gözini açıvîrgil

Kerem kıl rahmet ābın saçıvîrgil 171a/29

Nedendür ‘ışkun oldukça ziyāde

Tekellûf hem hicāb artar arada 139b/3

*Ḳadīmī inbisāṭı **bulumazuz***

*Senūñle bile hemdem **olumazuz** 139b/4*

Şair aşağıda iki farsça kelimedden oluşan kafiye yer vermiştir.

*Gözī la‘li bigi pūr gevher-**efşān***

*Derūñī ṭarresi gibi **perīşān** 48a/6*

Şair aşağıda bir Arapça bir Farsça kelimedden oluşan kafiye oluşturmuştur.

*Şacı sevdāsı etmiş şöyle **medhūş***

*Ki kılmış dū cihānı ol **ferāmūş** 48a/10*

*Dili kisvesi Leylī’den **müşevveş***

*‘İzārından yanar içinde **āteş** 48a/8*

*Ben ol mestem ki gāflet cāmın **içmiş***

*Ben ol murgām hevā dāmına **düşmiş** 170b/15*

2.4.2. Redif

Redif, revîden sonra gelen anlam ve iflev bakımından aynı ek, sözcük ya da sözcük grubudur (Saraç, 2012: 266).

Câmi‘ü’n-Nesâyiḥ’de manzumenin ahengini sağlayan rediflere de yer verilmiştir. Redif kullanımı üç şekilde karşımıza çıkar. Bunlardan birincisi harf şeklinde, ikincisi kelime şeklinde, üçüncüsü kelime grupları şeklinde rediflerdir.

Aşağıdaki beyitler bunlara örnektir:

Dir kişinūñ geh gelür kim bu demi

N’ola idi olmayaydı ādemi 111a/96

Şol kişi kim ola ‘ışkun maḥremi

Niş-i nūş olur cerāḥat merhemi 111b/108

‘*Āleme çün irdi cūduñ kaṭresi*
Raḡş urur her dilde mihrüñ zerresi 111b/109

Ḳadīmī inbisāṭı bulumazuz
Senüñle bile hemdem olumazuz 139b/4

Üşdi ‘ālem ḡalkı cümle üstine
Kim aña söger kim anı dögene 145a/25

Biñi gören dilde ḡomaz jengini
Gül rūḡum ‘aksinden alur rengini 145b/33

Naḡar ḡıl cān gözini açivirgil
Kerem ḡıl raḡmet ābın saçivirgil 171a/19

Beni sürme İlāḡ sen ḡapundan
Beni redd itme ya Rāb ḡazretüñden 171a/20

Bunca ḡüsn esbābı var yok ‘āşıkı
Uşta ‘Azra līki yokdur Vāmık’ı 145b/38

Naḡl olunur kim dimiş aşḡābına
Ehl-i dilden bulunan aḡbābına 138b/2

Ben şanurdum bunca yıldur ‘āşıkam
Ṭalibem yārı gönülden şādıkam 138b/3

‘Ömr şuna geldi ḡaḡ’tan ḡāfilem
Dil-fırīb-i rūzigār-ı bāṭılam 111a/100

Câmi'ü'n-Nesâyih'de redifler çoğunlukla Türkçedir. Bunlar, “sen, durur, ider, virür, kılur, dur, durur, bil, ol, olur, it vb.” Türkçe yardımcı fiiler ve kelimelerden oluşmuştur:

Aşağıdaki beyitler bunlara örnektir:

*Ey muḳallid var gider taḳlidi **sen***

*Rûz-u şeb kılğıl taleb tevḥîdi **sen*** 8a/1

*Şehâdetde zübânum sen devâm **it***

*Beden ayrılcaḳ zinde-revân **it*** 172b 4

*‘Adlini görse kişi bî-ḥavf **olur***

*‘Afvına baksa gene ‘aḳlı **gelür*** 41b/11

*Ne ki nice çıkacāḡum **bilürem***

*Ne çıkıcaḳ n’olacāḡum **bilürem*** 111b/113

*Ehl-i ḳurbet şevḳini **artuḳ bilür***

*Vaşlat ehli ‘ışḳını **artuḳ bilür*** 164b/4

Şol ṭuranlar da senüñ şeydâlarun

Diñledüğün hep senün ğavġâlarun 145b/42

*Şehr ḫalkı cümle ḫayrânun **durur***

*Cümlesi derdünle giryânun **durur*** 145b/39

Bunların dışında Farsça-Farsça ve Arapça-Arapça kelimelerden oluşan redifler de vardır. Aşağıdaki örnekte Bayezid kullanılmıştır.

*Nitekim ol şeyḫ-i ‘âlem **Bāyezid***

*Nūr-ı çeşm-i rûy-ı âdem **Bāyezid*** 138b/1

Ger meşâm-ı câna ire bûy-ı dost
Cân u dil ola fida-yı kûy-ı dost 162b/ 9

Gül-i hoş-manzar-ı bustân-ı ‘âlem
Ten-i bî-sâyesidür cân-ı ‘âlem 187a 4

2.5. EDEBÎ SANATLAR

Revânî, bir şair olarak *Câmi‘ü’n-Nesâiyih*’in muhtevası gereğince edebi sanatlara da yer vermiştir. Bu bağlamda şair, toplumsal ve bireysel mesajlarını daha etkili kılmak için ağırlıklı olarak anlam sanatlarına yer vermiştir. Revânî’nin, eserinde öne çıkan sanatlar şunlardır: Cinas, Cinas-ı Mürekkeb, Cinas-ı Lâhik, Hüsn-i Tâlil, İktibas, İrsâl-i Mesel, İstiâre, İstifham, İştikak, Leff ü Neşr, Nidâ, Tecâhül-i Ârif, Tekrir, Telmih, Tenâsüb, Teşbih, Tevriye, Tezat.

2.5.2. Cinas

*Her zerreî kim hevâda **hest** ol*
*Her nokta [kim] hafiz-ı **pest** ol* 14b/2

*Ṭutâlum dünyâya sen sulṭân u **şâh***
*Bu yidi iklimi sensin **pâdişâh*** 115a/6

Cinas-ı Mürekkeb

*‘Adl ile tût ne işleseñ **işüni***
*‘Adl ile kıl cemî‘-i **cünbişüñî*** 22b/53

Cinas-ı Lâhik

*Ḳapuñda biter hâcet-i **mûr u mâr***
*Demünile yanar ş‘ule-i **nûr u nâr*** 7a/6

*Sır gözünüñ görmesi dāniş **durur***
*Ser gözünün nitekim bīniş **durur*** 8a/4

*Mū be-mū reşk reşk bilür bilgil **Ḥüdā***
*Ol degül bir mū kadar senden **cüdā*** 9b/41

*Ol yaratdı cihān ü kevn ü **fesād***
*Kāināta o mebdā' ü **me'ād*** 24a/93

*Ġayra qalur her ne cem' itdünse **genc***
*Sen ḥisābında görürsin dürlü **renc*** 115a/5

*Çün 'ademden bize ol virdi **vücūd***
*Birligin bildürüb ittürdi **sücūd*** 123a/5

*Nāz her dem **niyāz** ile bulunur*
*Süz her demde **sāz** ile bulunur* 134a/4

2.5.3. Hüsn-i Tâil

Almasaydı rengi anuñ lāle-zār
Bülbül itmezdi çemende āh [ü] zār 9a/30

Şāhib-i 'āşikān-i şadık ol
Hem-reh ü hem-dem-i muvāfiq bul 22a/44

Kendüni it maḥv-i deryā-yi vücūd
Tā bulasın naḫd-i esrār-i sücūd 63b/5

2.5.4. İktibas

Ne sanā 'adīl ü ne sana 'ilel
*Muğīşü'l-verā ḥālīk-i **lem-yezel*** 7a/4

Ol vücūd-i pāk ü Hayy-i z̤ü 'l-celāl
İzüdī bī-çün kādīm-i lā-yezāl 9b/33

Halīk-i halk u İzid-i bī-çün
Fā' il-i kārīgāh-i kün fe-yekün 21a/12

Kimse bilmez anı nedir gine o
Ellezī lāilāhe illā hū 24a/86

Cümle-i halk nākış u o tamām
Ebedā z̤ü 'l-celālī ve 'l-ikrām 24b/91

Kim durur nevmīz ola andan tamām
Ol Hudā lā taḵnaṭū dirken mudām 41b/15

2.5.6. İrsāl-i Mesel

Bu meşelidür 'Acemde gey rūşen
"Düst-i nādān beter zi-şad düşmen" 22b/51

Āfitāb oldukça zāhir z̤ıll gider
Haḵ gerekse varlıgūñı al gider 43a/2

Kelb ile melek bir eve şıgmaz
Birbiri ile ikisi alışmaz 55b/22

2.5.7. İstiāre

Bunī bilgil sen ey cān-ı cihānım
Bu bī-çāre tene rūḥ-i revānım 46b/9

Gözī la'lı bigi pūr gevher-efşān
Derūnī ṭurresi gibi perīşān 48a/6

*Buni işitdi vü ağladı ol **ten***
Ki oldı muḡtarib ḡaylī bu sözün 48b/4

Ḳılur sünbüllerī ‘anber fiṣānlık
*İder **la‘al**-i lebī ḡüher fiṣānlık* 50a/11

2.5.8. İstifham

Niḡün benden cüzālık pīşe ḡıldun
Helāküme ṭurub endīşe ḡıldun 50a/19

Ḳanı peygamberān Mesīḡ ü Kelīm
Ādem ü Şīt ü Nûḡ u İbrāhīm 70a/1

Yā Ḳanı ḡoca-i sirāce-i küḡ
Ḥātem-i enbiyā ḡırāḡ-ı rüsül 70a/3

2.5.9. İştikak

*Ey **muḡallid** var gider **taklīdi** sen*
Rūz ü şeb ḡılḡıl ṭaleb tevḡīdi sen 8a/1

***Ma‘rifet** deryā vü ‘**ārif** ḡarḡ olur*
Nūru gören nūra müstaḡraḡ olur 12a/7

***Şākir** dāḡi ni‘ met vü **şükṛī** anun*
‘Acziñī bilmek hemīn ancak senün 15a/4

***Nāḡış** olmak **naḡşı** görür dāīm ol*
Naḡş-ı ḡalkī söylemeḡe ḡāīm ol 38a/27

Çünki terk-i iḡtiyār olur maḡām
***Zühde** dāḡī **zāhid** olurlar mudām* 57a/7

2.5.10. Leff ü Neşr

Ġam olursa ol anı nî‘met bile
Renc olursa ol anı rāḥat bile 15a/2

Ḳadeḥ-i lāle pūr-şarāb olur
 ‘Ārız-ı erguvān ḥizāb olur 31a/17

Ol kerīmdür gine ol ikrām ider
Bundaki in‘āmı ol itmām ider 123a/9

2.5.4. Mecâz-ı Mürsel

*Şün ey sâķī-yi bâķī bize **sāġar***
Ki ġam zehrine mey tiryāk-i ekber 161b/3

*Şünıvir **cām-ı** cānı zinde itgil*
Dil-i āzādı saña bende itgil 162a/8

*Şün ey şâķī ṭolu rāḥ-ile **akdāḥ***
Ki rūḥa revḥ u rāḥat vire ol rāḥ 162a/13

*Dilüñ mîr ‘atı Cem’ dendür çü **cām***
N’içün ide dil ansuz bir dem arām 162a/15

***Ehl-i dîlsüz** olayidi bu cihān*
Ne zemin ḳalurdı anda ne zamān 38b/39

2.5.11. Nidâ

Meger birgün ten-i pūr-derd-i mecrūḥ
Ḥiṭāb idib revānā dir ki yā rūḥ 46a/1

Gel ey āb-ı revān-i busitānum
Gel ey mihr-i münîr-i āsumānum 46a/6

Gör ey ten sende kim bu ‘ışk-bāzı
Nice olur imiş bu dil-nevāzı 48b/1

Dir ey nūr-i çerāğ-ı dīde-i cān
Ki sensin hüsni ilinde şāh-ı hūbān 50a/17

Cevābında dedi kim ey vefādār
Bilürem seni derdim kaldı bīmār 50b/21

Ey şeb-efrüz-ı seher-hizān-ı rāh
Şeb gibi olmuş durur gönülüm siyāh 111a/103

2.5.12. Tecāhül-i Ârif

Hudāyā sanādur bu şahlik sezā
Ki işgünde cümle şehinşeh gedā 7a/5

Bundan öndün kim yogıdi bu cihān
Ne zemīn varidi ne hod-āsumān 9b/36

Reh-ber olmadan gidersün rāha sen
Geh düşersin balçığa geh çāha sen 37a/9

Bilmezem hālım nedir nolsa gerek
Bāşıma ol yolda ne gelse gerek 42a/20

Sen ol ‘Ankā-yı Kāf-ı lā mekānsın
Sen ol murğ-i hevā-yi kudsiyānsın 46a/2

Sen ol tūtī ki cennetden gelübsin
Tutulub bir kafes içre kalıbsın 46a/3

Bilürsin sāña nice ‘āşıkam ben
Yoluñda bir muhibb vü şādıkam ben 50a/19

2.5.13. Tekrir

*Hiç mevcūd **aña** hem-tā olamaz*
*Kimse **aña** pest ü bālā bulamaz* 8a/8

*Sāye-i ma‘na gerekir **sāyede***
Añla şūret sāyesī bī-fāyda 43a/6

Gel ey āb-ı Revān-i busitānum
Gel ey mihr-i münīr-i āsumānum 46a/6

*Sañā **āzār** olur çün baña **azār***
*Severseñ beni sākın ey dil-**azār*** 47b/32

Gāh iqbāl olur u gāh idbār
Gāh olur zirve i kemālde olu 135a/2

Bazen de şair, karşılıklı konuşma yani muhavere şeklinde ifade ettiği duyguları tekrar etme durumunda kalmıştır. Aşağıdaki beyitlerde “akıl ve aşk” kavramları tekrar gibi görülmemelidir. Şair, tekrir sanatını “dedim-dedi” yerine akıl ve aşk kelimelerini kullanarak hem tekrir sanatını hem de karşılıklı konuşma türün özelliğini kullanmıştır.

*‘**İşk** bāzī vü fesāne degildür*
*‘**İşk** ehli kolayına degildür* 134b/11

*‘**İşk** olmayan' gönülde lezzet olmaz*
*‘**İşk** olmayan başda devlet olmaz*

***Maḥabbet** şem‘-i eyvān-ı gönüldür*
***Maḥabbet** genc-i virān-ı gönüldür*

***Maḥabbet** aḥter-i bürc-i gönüldür*
***Maḥabbet** gevher-i dürc-i gönüldür* 136b/3

<i>Maḥabbetden şorarsañ ger nişān sen</i>	
<i>Maḥabbetde bunı bilğil ‘ayān sen</i>	137a/7
<i>‘İşkdur ğam māyesin sevdā iden</i>	
<i>‘İşkdur virāneden ğavġā iden</i>	140b/1
<i>‘İşkdur ğavvās-ı deryā-yı vüçüd</i>	
<i>‘İşkdur mellāh-ı fülk-i baḥr-i cūd</i>	141a/2
<i>‘İşkdur āyine-i gītī-nümā</i>	
<i>‘İşk üşturlāb-ı esrār-Ḥudā</i>	141a/3
<i>‘Akl iline cümle ḥükm eyler temām</i>	
<i>‘Akl ile baḥş eyler uymaz ol hümām</i>	141a/8
<i>‘Akl eydür gel perīşān olmaġıl</i>	
<i>‘İşk aña güler ki nādān olmaġıl</i>	141a/9
<i>‘Akl eydür fikr-ile işleyelüm</i>	
<i>‘İşk eydür fikri elden qoyalum</i>	141a/10
<i>‘Akl ister kār-sāz olmaġlıġı</i>	
<i>‘İşk ister pāk-bāz olm‘Aġlıġı</i>	141a/11
<i>‘Akl ister kim bula asūdelik</i>	
<i>‘İşk ister kim ola alūdelik</i>	141a/12
2.5.14. Telmih	
<i>Külbe-i rūḥu ’l kudūs ḳalbī ḳılur</i>	
<i>Rūḥ-i ḳudsī Dıḥye-i kelbī ḳılur</i>	8b/19
<i>Cümle cihān fānī bekā bes anuñ</i>	
<i>Mülki te‘ālā ve taḳeddes anuñ</i>	6a/18

Çārḥa revîş kuṭba şebāt ol verür
Cāna şafā rūḥa hayāt olverür. 6b/21

Şīb ü bālā vü nihan ü aşikār
Cümlesi āşār-i şun‘-ı Kirdigār 8a/9

Cūy-ı dile āb-İ revān ol verür
Dürc-i tene gevher-i cān ol verür 6b/22

Bir ‘asādan depredür su‘bānı ol
Bir tenūrdan gösterir tūfānı ol 9a/24

Ṭuṭinūñ boynunda ṭavḳ-i zer kılr
Hüdhüdi peygambere rehber kılr 9a/28

Ölmeden ol kendiyi fānī ide
Varlığın yoklukda ḥaḳḳānī ide 11b/80

Zāt-ı bī-çünüña bidāyet yok
Pādişāhlıgıñā nihāyet yok 16a/4

İdersin dem be-dem biñ kez te’ssüf
Giriŧtār etdī sini çāh-ı Yūsuf 46a/5

2.5.15. Tenâsüb

Māh ü mihr ü encüm ü levḥ u kalem
Baḥr ü berr ü ḥuşk [u] ter vü zîr ü bem 8a/10

Sun‘ ile āb ü ḥāk ü āteş ü bād
Dördü bir etdī cāmi‘ü’l ezdād 24b/89

Suḥan-i dil şi‘rden olur dūr
Neşri manzūm nazmı olur menşūr 27b/156

Nihāl-i sebz vü bostān-ı muḥabbet
Gül-i bāğ vü dūr-i kân-ı muḥabbet 47b/1

Rūzedār ana demiş ehl-i ḥired
Kim kıla cān vü göñülden sed 64a/3

Yāḥu zülf ü ‘ızar ü ḥaṭṭ ü ḥadī
Yāḥu çeşm ü dehān ü serv-i ḳadī 135b/12

2.5.16. Teşbih

Sikke-i ḥükmi müteğayyir degül
‘Arsa-i mülki muteḳaddir degül 6/17

Ḥalka be-gūş-ı deridür mäh-ı nev
Leşkeridür bād-i cihān piş-rev 6b/19

Sırr-i tevḥīd ol nefes olur ‘ayān
Bu ḳafesden ṭaşra çıḳa murğ-ı cān 11b/78

‘Adl bir şem‘dur cihān-efrūz
Ṣulm-i şeh āteş-i memalik-sūz 22b/55

‘Aḳl düstūr ü his ḥācibidür
Şehr-i tende debīr ü nāibidür 26a/125

Gey saḳın ḳurbından anıñ kıḳ ḥazer
K‘āteş-i fitne durur cārın yaḳar 38a/35

İlāhī lüṭfuñ ḥazīnesi bī-pāyān
Keremūñ deryāsı bī-girān 40b/14

Bu ma‘niden ideyin bir ḥikāyet
Şeh-i ‘uşşāḳ Mecnūn’dan rivāyet 47b/34

2.5.17. Teşhis

Almasaydı rengi anuñ lāle-zār
Bülbül itmezdi çemende āh [ü] zār 9a/30

2.5.18. Tevriye

Devlet ol ki ede bir bucağda maḳām
Ardına āta güft ü gūyī tamām 23a/61

*Ger sen **diluñi** ki pāk idesin*
Dīv-ü beriden ne bāk edesin 32b/7

İhtiyāra dāir etdi her işi
İhtiyāra bağladı ol cünbüşi 34b/15

Ḳo da‘vī itmegil sen ‘ışk-bāzī
*Senüñ **mihruñ** durur baña mecāzī* 46b/14

Dil ki dāyim zikr-i Ḥaḳḳ’ı kār ider
Ol anı müstağrak-ı dīdār ider 159b

2.5.19. Tezat

*Dü cihanuñ **evveli** vü **āhiri***
*Cüz-i külliñ **batınī** vü **zāhiri*** 8b/15

*Ḳismet emriyle olur çün **bīş** ü **kem***
Gerdīş-i eflāk niçün mütehhim 8b/17

***Var** var olur **yoḳ** yoḳ olur dāyimā*
Kim durur kim mümküne vācib diye 11a/74

*Ġam ü **şādī** fikār ü bīm ü ümmīz*
*Şeb ü **rūz** āferīn ü māh ü ḥurşīd* 28b/2

Ḥayr ü şerr ü nîk ü bed her pîş ü kem

‘ıyş ü şādī rahat u hem renc ü ğam 34a/3

Dîne da‘ vet etmeyince ol Ḥudā

Mu ‘minī kāfirden eylemez cüdā 34b/14

2.6. DİL VE ÜSLUP

Revânî, *Câmi‘ü’n-Nesâyih*’de dönemin dil ve üslup özelliklerini kullanmıştır. Bilindiği gibi XVI. yüzyıl Osmanlı Türkçesinin, Arapça-Farsça kelime ve dil kurallarıyla kuşatılmaya başlandığı dönemdir. Bu yüzyılda Osmanlı Türkçesi de klasik biçimini almış, Eski Anadolu Türkçesi özellikleri zayıflamış ve birçok Türkçe kelime yerine Arapça ve Farsça kelimeler ve tamlama kullanılmaya başlanmıştır (İpekten, 2017: 141; İpekten, İsen, 1992: 144). Türkçe kelimelerin sayısı azalmış, aruz kalıplarına uyan yabancı kelimeler Türk şiirinde kullanımı artmıştır (Demir ve Yılmaz, 2002: 891-920). Bundan dolayı, Türk dili aruz kalıplarına uygun hale dönüştürülürken şiir dili, üslup ve ahenk bakımından büyük bir ilerleme kaydetmiştir. Osmanlı Türkçesi yeni bir şekle bürünmüştür.

Câmi‘ü’n-Nesâyih’de üslup, özellikle de dil, dönemin dil özelliklerini yansıtır. Dolayısı ile eserde, Farsça, Arapça kelime ve terkipler de sık sık kullanılmıştır. Buna rağmen Türkçe kelimeler de yer almaktadır. Bu kelimelerin bazıları arkaik özellikler taşır.

Şair üslup olarak anlama güçlendirme katmak için emir kipinden ve devrik cümle yapısından istifade etmiştir;

Gel ey āb-ı revān-i būsītānum

Gel ey mihr-i münîr-i āsumānum 46a/6

Gör ey ten sende kim bu ‘ışk-bāzı

Nice olur imiş bu dil-nevāzı 48b/1

Dir ey nūr-i çerāğ-ı dīde-i cān

Ki sensin ḥüsn ilinde şāh-ı ḥübān 50a/17

Yukarıdaki beyitlerde (46a/6 - 48b/1 - 50a/18) görüldüğü üzere şair anlama kuvvet kazandırmak için nida sanatında da bolca yararlanmıştır.

Revânî, aşağıdaki beyitlerde Türkçe –ile edatının dışında tamamen Arapça ve Farsça kelimelerden oluşan beyitler yazmıştır;

Şābıka sālār-ı cihān-ı kıdem
Mürsele peyvendi gelū-yi kalem 5b/1

La‘l-i tırāz-ı kemer-i āfitāb
Hülle-i kūy hāk ü hulī bend-i āb 5b/2

Perveriş-āmuz-i derūn perverān
Rūzi ber-ārende-i rūzī horān 5b/3

Şair aşağıdaki beyitte olduğu gibi sadece Türkçe –sı hecesi dışında Arapça ve Farsça kelimler kullanmıştır;

Meşelā pasübān-ı hindūsı
Yāhu Hāk-i reh ü seg-i kūsı 135b/11

Şair bazen de Türkçe kelime olarak sadece ek kullanmıştır;

Halka be-gūş-ı deridür mäh-i nev
Leşkeridür bād-ı cihān piş-rev 6b/19

Revânî, *Câmi‘ü’n-Nesâyiḥ*’de Türkçe ağırlıklı kelimelere de yer vermiştir;

Vargıl sen işiñi muhtaşar kıl
Otur da derūnuña sefer kıl 54b/4

Sen kendüñi bīm-nāk kılma
Allāhu ma‘ī de bāk kılma 54b/5

Kimisi sa‘îd olur görürsün

Kimisi ba‘îd olur görürsün 54b/6

Revânî, eserinde arkaik kelimelere de yer vermiştir;

Ehl-i kırbet şevkîni artuk bilür

Vaşlat ehli ‘ışkıını artuk bilür 164b 4

Akıl nasihat itdi, eslemedi ve fikir ⁽³⁾söyledükçe dinlemedi. 76b/2-3

⁽¹¹⁾Kureyş’ün ulusu idi ve İslam’da dahı aşhābuñ görlüsi idi. 221b/11

Bir derd-vârı bize bu hâk’da tırmış gâh yanar ⁽⁴⁾gâh göyünür. 238a/3-4

Revânî, aşağıdaki beyitleri Fars edebiyatının büyük şairlerinden Nizâmi-yi Gencevî’nin Mahzenü’l-Esrâr eserinin giriş bölümünden birkaç beyit almıştır. Osmanlı şiir geleneğinde özellikle mesnevi tarzında yazılan eserlerin sebep-i telif kısmında adı geçen şairi anmak ve ona saygı göstermek adet haline gelmiştir. Burada şair, Nizâmi’yi anmasa da şiirinden seçme beyitler almıştır. Bu durum Nizâmi’ye karşı büyük saygısının göstergesidir;

Şâbıka sālâr-ı cihân-ı kıdem

Mürsile peyvendi gelü-yi kalem 5b/1

La‘l-i tırâz-ı kemer-i âfitâb

Hülle-i kûy hâk ü hulî bend-i âb 5b/2

Perveriş-âmûz-i derûn-perverân

Rûzi-ber-ârende-i rûzî horân 5b/3

Dâğ- nih-i nâşiye dārân-ı pāk

Tâc-dih-i taht-ı nişînân-ı hâk 5b/4

Cām-gītī puḥte tedbīrhā

‘Özr pezīrende-i taḳṣīrhā

5b/5

Şair “*Ela ey sāḳī*” diye başladığı beyitlerinde kullandığı bu üslup, bize Arap-Fars edebiyatında yer alan bir söylemi hatırlatır. Fars edebiyatında Hâfız, Türk edebiyatında Fuzûlî bu ifadeye yer veren şairlerdendir;

Ela ey sāḳī-yi simīn bina gūş

Berū şūn cām-ı zerrīn ḳılalum nūş 161b/1

Elā ey sāḳī ḳıl cān-ı mu‘aṭṭar

Şūnıvir bir zülāl-i Ḥavz-ı Kevşer 162b/16

Elā ey sāḳī şūn cām-ı elesti

Yu Yāvuz dü cihāndan tā ki dest 162b/18

Ela ey nām-baḥş-ı nāmūdārān

Gedā-yı dergehūñdür şehriyārān 169b/1

Revânî, ilk örneklerini Fars edebiyatında gördüğümüz karşılıklı konuşma yani “dedim-dedi” bir özellik olarak bu üslup tarzını kendisi de Cāmin‘ü’n-Nesāyih‘de kullanmıştır. Aşağıdaki beyitler bu kullanıma örnek olarak verilmiştir.

‘*Aḳl* ister kim ket-Ḥudālīḳ itmege

‘*İşk* ister pādīşālīḳ itmege

141b/13

‘*Aḳl* eydür ḥalḳa rūsvāy olmağıl

‘*İşk* eydür yörü ḥod-rāy olmağıl

141b/14

‘*Aḳl* eydür ḳuru mestlikdür işüñ

‘*İşk* eydür ḥod-perestlikdür işüñ

141b/15

Revânî, Cāmin‘ü’n-Nesāyih‘de bazen “dedim-dedi” üslubunu sadece “dedi” ifadesi ile kullanmıştır. Şair, bunu yaparken birinci tekil şahıs yerine üçüncü tekil şahısa yer vererek ifade etmek istediği duygularını üçüncü tekil şahısa söyletmiştir. Bu durum şairin üslup özelliklerinden birini gösterir. Aşağıdaki beyitler bu duruma örnek verilmiştir:

Didi nice olmayam ‘ālemde şād
Kim rızası haqqun itdi luṭfu dād 93a/5

Didi ol müşkilde budur itdifāḳ
Bunca ḥayr ü şer ola saña vifliḳ 93a/8

Didi deḡil cān ḳulāḡına aça göz
Bu me‘abātı sır şerbetinden aça gör 93a/9

Çaḡırup didi aña kim ey ḥāriḳ
Ḳurtarayım mı yā olursın ḡariḳ 93b/16

Didi benim hiç muradım yokdur
Emri Haqq‘un ‘ālem içre çoḡdurur 93b/17

Pes didim ey Yūsuf-ı ‘İsī nefes
Bu ki dirsın dimez anı hiç kes 145b/36

Didi ‘āşıḳdur velī baña degül
N‘iderem binüm sözüüm aña degül 145/40

Revânî, Arapça-Farsça kelimeler kullanmasına rağmen eserini sade ve anlaşılır bir şekilde yazma yeteneğini göstermiştir. Bu sadeliği sağlayan unsurlardan birisi de Türkçe kelimelere yer vermesidir. Bu eserde deyimler, atasözleri ve halk söyleyişleri ile Türkçenin en sade ve zengin hali ile ifade edildiği görülmektedir. Ayrıca, kısa ve secili ifadelerin kullanımı da eserin üslubuna akıcılık katmıştır.

Câmi'ü'n-Nesâiyih'de konu anlatımının etkisini gösterebilmek için enderznâme, pendnâme ve nâsihatnâme türündeki eserlerde olduğu gibi ayet ve hadislerden iktibaslar yapılmıştır.

2.7. CÂMÎ'Ü'N-NESÂYİH'DE SÖZ VARLIĞI VE DİL ÖZELLİKLERİ

2.7.1 İktibaslar

2.7.1.1. Ayetler

Revânî, anlatımını okuyucuya daha güzel aktarabilmek için iktibas sanatına müracat eder. İktibas, bir âyetin veya bir hadîsin bir kısmı ya da tamamı yazılarak uygulanır. Ayrıca ayet ve hadîsi mana olarak hatırlatan kelimelerin kullanımı şeklinde de görülür.

Bu sebeptendir ki Kur'an veya hadisten yapılan iktibaslar edebî bir sanat kabul edilmiştir. Divan şairi olan Revânî'de klasik Türk edebiyatında bir geleneği olan bu sanatı *Câmi'ü'n-Nesâiyih*'inde manzum ve mensur kısımlarında çokca kullanmıştır. Revânî iktibas olan ayetleri bazen tek kelime olarak bazen ayetin bir kısmını bazen de ayetin tamamını kullanmıştır.

Câmi'ü'n-Nesâiyih, öğüt ve nasihat ağırlıklı bir eser olduğu için Revânî, bu tür konuları anlatırken sözü etkili kılmak ve okuyucunun dikkatini çekmek için ayet ve hadislerle yer vererek anlattığı konuların söylem gücünü kuvvetlendirmiştir. Bunu yaparken de iktibas sanatından faydalanmıştır.

Bu eserde tespit edilen Ayetleri ve mealleri, Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı'nın resmi web sayfası olan adresinden alınmıştır. Ayet ve hadis iktibasları *Câmi'ü'n-Nesâiyih*'de bazı örneklerle yer verilmiştir;

(9) “Samed lem yelid velem yüled velem yekün lehu küfuvan eḥad”³ 6b

“innā ce' alnā fī e' naḫihim⁽²⁾ eḡlālen”⁴ 7b

³ “Ondan çocuk olmamıştır (Kimsenin babası değildir). Kendisi de doğmamıştır (kimsenin çocuğu değildir).” “Hiçbir şey O'na denk ve benzer değildir.” İhlâs (112/3-4),

⁴ “Onların boyunlarına demir halkalar geçirdik, o halkalar çenelerine dayanmıştır. Bu sebeple kafaları yukarıya kalkık durumdadır. Yâsîn (36/8.),

“ve қаға‘ nā minhū’l-vetīn”⁵ 7b

“naḥnū nüsebbihū biḥamdike”⁶ 7b

“ve tuḡaddisū leke”⁷ 7b

“lāilāhe ⁽¹¹⁾ illallāhu vahdehu lāşerīkelehu el-mülkü ve lehülhamdü ⁽¹⁾ Ve hüve ‘elâ külli şey’in ḡadīr”⁸ 7b/11, 8a/1

“Allāhu nūru’s-⁽³⁾ semavāti vel-arzi meşelū nūrihi kemişkātin ⁽⁴⁾ fihā mişbahūn”⁹ 15b

⁽⁶⁾ ol ḡahhārsun ki saṭvāt-n ḡahrın irib “limeni-l mülk”¹⁰ elyevm didigün 16a

⁽⁸⁾ gine celāl-i eḡadiyetuñle “Allāhu-l vāḡidu-l ḡahhār”¹¹ 16a

⁽³⁾ “İn aḡsentüm feleküm cemālehu ve in es’etüm feleküm”¹² 16b

“fetebārekellahu ⁽¹⁰⁾ eḡsenu-l ḡālīḡīn”¹³ 18a

“leḡad ḡaleḡne-l insāne fī ⁽¹⁾ aḡseni taḡvīm”¹⁴ 18a/11-18b

⁵ “Sonra da onun şah damarını mutlaka keserdik” Hâkka (69/46.)

⁶ “Oysa biz sana hamdederek daima seni tesbih ediyoruz” Bakara (2/30)

⁷ “ve takdis ediyoruz.” Bakara (2/30)

⁸ “Allah'tan başka ilah yoktur, O tektir, O'nun ortağı yoktur, mülk O'nundur, hamd O'na aittir. O, her şeye kâdirdir”. Saffât (37/46), Muhammed (47/19), İsrâ (17/46), En’âm (6/163), Tegâbün (64/1) ayetlerinden Ayrıcı dua olarak okunmasını peygamber efendimiz tavsiye etmiştir. “Duaların en faziletlisi Arefe günü yapılan duadır. Ben ve benden önceki peygamberlerin söyledikleri en faziletli söz, lâ ilâhe illallahu vahdehu lā şerīke leh lehū’l mülkü ve lehū’l hamdü ve hüve alâ külli şey’in kadīr. (Allah'tan başka ilah yoktur, O tektir, O'nun ortağı yoktur, mülk O'nundur, hamd O'na aittir. O, her şeye kâdirdir.) sözüdür.” [Muvatta, Kur’ân 32, (1, 214, 215); Tirmizî, Da'avât 133, (3579)]; Acluni, Keşfü'l-Hafa, II/132

⁹ “Allah göklerin ve yerin nurudur. Onun nurunun temsili şudur: Duvarı bir hücre” Nûr (24/35)

¹⁰ “Bugün mülk (hükümlanlık) kimindir?” Mü’min, (40/16)

¹¹ “Tek olan, her şeyi kudret ve hâkimiyeti altında tutan Allah'ındır.” Mü’min (40/16)

¹² “İyilik ederseniz kendinize iyilik etmiş olursunuz, kötülük yaparsanız yine kendinize yapmış olursunuz.” İsrâ, (17/7)

¹³ “Yaratanların en güzeli olan Allah'ın şânı ne yücedir!” Mü’minûn (23/14)

¹⁴ “Biz, gerçekten insanı en güzel bir biçimde yarattık.” Tîn (95/4)

“veleḳad kerremnā ⁽⁹⁾benī ādeme ve ḥamelnā-hum fī'l berri ve'l baḥri ve faḍḍalnā-
⁽¹⁰⁾hum ʿalā keṣīrin mimmen ḥalaḳnā tafḍīlen”¹⁵ 20a

Cemʿ edüb cümle anda tuddī ḥuzā
 Ḥuḳne geldi ʿallemehu el-esmā¹⁶ 20b/11

Ḥalıḳ-i ḥalḳ u İzid-i bī-ḩün
 Fāʿ il-i kārıgāh-ı künfeyekün¹⁷ 21a/12

Ḥaḳ yolunda belā vü miḥnet ḥilmi
 Pīṣe-i ellezīne ütū-l ʿilmi¹⁸ 23b/75

Vitr-i ḳuddūs kirdkār-ı aḥed
 Vaṣfıdur lem yelid ve lem yūled¹⁹ 24a/85

Kimse bilmez anı nedir gine o
 Ellezī lāilāhe illā hū²⁰ 24a/85

Cümle ḥalḳ nāḳıṣ vāv tamām
 Ebedā zū'lcelālī ve'l ikrām²¹ 24b/91

Mebdeʿ-ı bu serā vü bu ferṣ o
 Maḫhar-ı istevā ʿaliyyü'l-ʿarṣ²² o 26a/132

“sübḫāneke ⁽²⁾tübtü ileyke”²³ 32a/1-2

¹⁵ “Andolsun, biz insanoğlunu şerefli kıldık. Onları karada ve denizde taşıdık. Kendilerini en güzel ve temiz şeylerden rızıklandırdık ve onları yarattıklarımızın bir çoğundan üstün kıldık.” İsrâ (17/70)

¹⁶ “Allah Adem'e bütün varlıkların isimlerini öğretti.” Bakara, (2/30)

¹⁷ “Bir işe hükmetti mi ona sadece "ol" der, o da hemen olur.” Bakara, (2/117)

¹⁸ “kendilerine ilim verilenler ise şöyle derler ” Nahl (16/27)

¹⁹ “Ondan çocuk olmamıştır (Kimsenin babası değildir). Kendisi de doğmamıştır (kimsenin çocuğu değildir).” İhlâs (112/3)

²⁰ “O, kendisinden başka hiçbir ilah bulunmayan Allah'tır.” Haşr (59/23)

²¹ “Ancak azamet ve ikram sahibi ” Rahmân (55/27)

²² “O, gökleri ve yeri altı günde (altı evrede) yaratan, sonra Arş'a kurulandır.” Ârâf (7/54), Yûnus (10/3), Ra'd (13/2), Furkân (25/59), Secde (32/4), Hadîd (57/4)

²³ “Seni eksikliklerden uzak tutarım Allah'ım! Sana tövbe ettim”. Arâf (7/143)

(1)Şedāsī “ḳuli’l-lahümme mālīk”²⁴ her mümüküne nidā-yı “Küllü şey’in hālīk”²⁵

(1)“İn yeşe’ yüzhibküm ve ye’ti biḥalkın cedīd” (2) “ve mā zalīke ‘alāllāhi bi’ azīz”²⁶ 35b

“Yā ‘ibādiye-lleżīne esrafū ‘alā enfusihim (6)lā taḳneṭū min rahmetillāhi innallāhe yağfiru’z-(7)zunūbe cemī‘ ān innehu huve-lğafūru-rrahīmu”²⁷ 35b

“ḳālū belā ‘ahedni”²⁸ 40b/11

(1)“İleḳad kerremnā”²⁹ 41a/1

Kim durur nevmīz alā andan tamām

Ol ḥudā lā taḳnaṭū dirken³⁰ mudām 41b/15

“Mā yefteḥi (2)allāhu linnāsi min raḥmetin felā mümsike lehü vemā yümsike (3)felā mursile lehu min ba‘ dihi”³¹ 43b

(11) “Ve hüve me‘ aküm eynemā küntüm”³² 55b

(1) “Fete‘ āllāhü’l melikü’l ḥaḳḳü”³³ 56a

(2)beşāret “vücühün yevme’izin”³⁴ 56a

²⁴ “De ki: "Ey mülkün sahibi olan Allah'ım!" Âl-i İmrân (3/26)

²⁵ “Onun zatından başka her şey yok olacaktır.” Kasas (28/89)

²⁶ “Dilerse sizi giderir ve yeni bir halk getirir.”, “Bu Allah'a hiç de güç gelmez.” İbrâhîm (14/19-20)

²⁷ De ki: "Ey kendilerinin aleyhine aşırı giden kullarım! Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Şüphesiz Allah bütün günahları affeder. Çünkü O, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir." Zümer (39/53)

²⁸ “Onlar da, "Evet, şahit olduk (ki Rabbimizsin)" demişlerdi.” Ârâf (7/172)

²⁹ “Andolsun, biz insanoğlunu şerefli kıldık.” İsrâ (17/70)

³⁰ “Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin.” Zümer (39/53)

³¹ “Allah insanlar için ne rahmet açarsa, artık onu tutacak (engelleyecek) yoktur. Neyi de tutarsa, bundan sonra onu gönderecek yoktur.” Fatır (35/2)

³² “Nerede olsanız, O sizinle beraberdir.” Hadîd (57/4)

³³ “Ondan başka hiç ilah yoktur. O şerefli ve yüce arşın Rabbidir.”; Tâhâ (20/114), “Gerçek hükümdar olan Allah yücedir.” Mü’minûn (23/116)

³⁴ “O gün bir takım yüzler aydındır.” Kıyâmet (75/22)

⁽³⁾nūr ederse tende bād-ı izzet “lā tudrikhu ’l ebṣārü”³⁵ 56a

⁽⁴⁾şaṣūb tūre vū kör eder “hüve ’l evvelü” ma’ nāsı zemāyirde muḳarrar olursa ⁽⁵⁾ “hüve ’l āḥirü” gelüb bozar vū eger “hüve ’zzāhirü” feḥvāsı ḥevāṭırda ⁽⁶⁾yir eylerse “hüve ’l bāṭınü” yine³⁶ 56a

“İnnā naḥnū nerişü’l-arḍa ve men ⁽⁸⁾aleyhā ve ileynā türce’ ün.”³⁷ 69b/7-8

“Li-meni’l-mülkü.”³⁸ 69b/8

“Li’llāhi’l-vāḥidü’l-ḳaḥḥār.”³⁹ 69b/8

Ger şorarsuñ baña şarṭ-ı rāhı sen
Yörü fikr it cāhid ü fī’llāhi⁴⁰ sen 63a/1

Varlıḡuñı yoḡ edüb diye lāilāhe⁴¹
Tā ilāsın mülk-ü dinde pādişāh 63a/2

“Şehida’llāh” ⁴²güvāh-i ma’rifetüñ
“Vahdehū lā şerīke leh” sıfatuñ 68b/8

“İnnā naḥnū nerişü’l-arḍa ve men ⁽⁸⁾aleyhā ve ileynā türce’ ün.”⁴³ 69b/7-8
hükmiyle “Li-meni’l-mülkü.”⁴⁴ şadāsı ⁽⁹⁾cihānı tuta ve zübān-i remz ü lisān-i ḥāl ile
“Li’llāhi’l-vāḥidü’l-ḳaḥḥār.”⁴⁵

³⁵ “Gözler onu idrak edemez ama” En’am (6/103),

³⁶ “O, ilk ve sondur. Zāhir ve Bāṭın’dır. O, her şeyi hakkıyla bilendir.” Hadid (57/3)

³⁷ “Şüphesiz yeryüzüne ve onun üzerindekiyle biz varis olacağız, biz! Ancak bize döndürülecekler.” Meryem (19/40)

³⁸ “Bugün mülk (hükümranlık) kimindir?” Mü’min (40/16)

³⁹ “Tek olan, her şeyi kudret ve hâkimiyeti altında tutan Allah’ındır” Mü’min (40/16)

⁴⁰ “Allah uğrunda hakkıyla cihad edin.” Hacc (22/78)

⁴¹ “Allah’tan başka hiçbir ilah yoktur”; Muhammed (47/19), “Bil ki Allah’tan başka hiçbir ilah yoktur” Saffat (37/35)

⁴² “şâhitlik ettiler.” Āl-i İmrān (3/18)

⁴³ “Şüphesiz yeryüzüne ve onun üzerindekiyle biz varis olacağız, biz! Ancak bize döndürülecekler.” Meryem (19/40)

⁴⁴ “Bugün mülk (hükümranlık) kimindir?” Mü’min (40/16)

⁴⁵ “Tek olan, her şeyi kudret ve hâkimiyeti altında tutan Allah’ındır” Mü’min (40/16)

“kūlillahümme mālike ’l mülki ⁽⁷⁾tü ’ti ’l mülke men teşā ’ü ve tenzi’ ü ’l mülke mimmen teşā ’ü ⁽⁸⁾ve tu’ izzü men teşā ’ü ve tuzillü men teşā ’ü”⁴⁶ gāhī ‘ arşa-i ⁽⁹⁾‘ ālemi bir t̄āyifeden hālī idersin ki “ve kem kaşemnā min k̄aryetin ⁽¹⁰⁾kānet zālimentün”⁴⁷ ve gāhī gine ol ‘ arşa-i bir cimā’ atile mālī ⁽¹¹⁾idersin ki “ve enş ’nā ba’ dehā kavmen āherīn” 78b

(2) “kem terekū min cennātin ve ‘ uyūnin ve zurū’ in ve mekāmīn ⁽³⁾kerīmin ve na’ metin k̄anū fihā fakihin” “kezālike ⁽⁵⁾ve evrešnāhā kavmen āherīn”⁴⁸ 79a

“lā takneṭū”⁴⁹ 80b

“İnne ’l mülūke izā dehalū k̄aryeten efsedūhā ⁽⁹⁾ve ce’ alū e’ izzeten ehlihā ezilleyen ve ke-zālike yaf’ alūne”⁵⁰ 84a

“Menzzze’llezī yeşfe’ u ⁽⁵⁾indehu illa bi-iznihi”⁵¹ 89a

(7) “inneke lā-tehdī men aḥbebe velakinne’l-lāhe yehdī ⁽⁸⁾men yeşā”⁵² 89a

“ve rabbuke yaḥluḳu mā yeşā ’u ve yeḥtāru”⁵³ 89b

“ve lem yec’ ali’ llāhu lehu ⁽⁷⁾nūran femā lehu min nūrin”⁵⁴ 89b

“felā na’ lemū nefsūn mā uḥfī lehūm min kurratin a’ yūnin”⁵⁵ 95a

⁴⁶ “De ki: "Ey mülkün sahibi olan Allah'ım! Sen mülkü dilediğine verirsin. Dilediğinden de mülkü çeker alırsın. Dilediğini aziz edersin, dilediğini zelil edersin. Hayır senin elindedir. Şüphesiz sen her şeye hakkıyla gücü yetersin." Âl-i İmrân (3/26)

⁴⁷ “Biz zulmetmekte olan nice memleket kırıp geçirdik ve onlardan sonra başka başka toplumlar meydana getirdik.” Enbiya (21/11)

⁴⁸ “Onlar geride nice bahçeler, nice pınarlar bıraktılar. Nice ekinler, nice güzel konaklar! Zevk ve sefasını sürdükleri nice nimetler!” Duhān (44/25-26-27)

⁴⁹ “Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin.” Zümer (39/53)

⁵⁰ “(Kraliçe Belkis) şöyle dedi: "Krallar bir memlekete girdi mi, orayı harap ederler ve halkının ileri gelenlerini zelil hale getirirler. İşte onlar böyle yaparlar.” Neml (27/34)

⁵¹ “İzni olmaksızın onun katında şefaatte bulunacak kimdir?” Bakara (2/255)

⁵² “Şüphesiz sen sevdiğin kimseyi doğru yola iletemezsin. Fakat Allah, dilediği kimseyi doğru yola eriştirir.” Kasas (28/56)

⁵³ “Rabbin dilediğini yaratır ve seçer.” Kasas (28/68)

⁵⁴ “Kime Allah nur vermezse, onun için nur diye bir şey yoktur.” Nūr (24/40)

⁵⁵ “Hiç kimse, yapmakta olduklarına karşılık olarak,” Secde (32/17)

(6)“ arđuhā ‘ ardü’ssemāvātü ve’l ‘ arđīne”⁵⁶ 95a

“tilke’l cennetü’lletī nūrişü (6)min ‘ ibādinā men kāne taķiyyen”⁵⁷ 113b

“lā taķneţü min rahmetin innellāhe (8)yağfiru’z-zunūbe cemī‘ an”⁵⁸ 113

(8) “ve mine’l mā’i küllü şey’in ĥayyün”⁵⁹ 146b

Cümle fāni sürer fenāda şafā

Defter-i naķş-ı “entümü’l fuķārā”⁶⁰ 148b/9

“mā ķaderullahe (7)ĥaķķa ķādrihi”⁶¹ 166b

(9) “menzellezi yeşfe‘ u ‘ indehu illa biiznihi”⁶² 166b

“inne baţşe rabbike le şedīd”⁶³ 166b

“leyse kemişlihi şey’ün”⁶⁴ 166b/11-167a/1

(2) “lā tudriķhü’l ebşārü”⁶⁵ 167a

2.7.1.2. Hadisler

“küntü kenzen maĥfiyyen fe (7)eĥbebtü en u‘ rife feĥeleftü-l ĥalķe”⁶⁶ 13b

⁵⁶ “Allah'a karşı gelmekten sakınanlar için hazırlanmış bulunan cennete koşun.” Āl-i İmrān (3/133)

⁵⁷ “İşte bu, kullarımızdan Allah'a karşı gelmekten sakınanlara miras kılacağımız cennettir.” Meryem (19/63)

⁵⁸ “Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin.” Zümer (39/53)

⁵⁹ “..her şeyi sudan meydana getirdiğimizi görmediler mi?” Enbiya (21/30)

⁶⁰ “Siz Allah'a muhtaçsınız.” Fâtır (35/15)

⁶¹ “Allah'ın kadrini gereği gibi bilemediler.” En'am (6/91)

⁶² “İzni olmaksızın onun katında şefaatte bulunacak kimdir?” Bakara (2/255)

⁶³ “Şüphesiz, Rabbinin yakalaması çok çetindir.” Burūc (85/12)

⁶⁴ “Onun benzeri hiçbir şey yoktur.” Şūrā (42/11)

⁶⁵ “Gözler onu idrak edemez...” Enām (6/103)

⁶⁶ Uydurma hadis olduğu söylenilmektedir. “Gizli bir hazineydim, bilinmek istedim de yaratılmışları yarattım” (Aclûnî, II, 132) ifadesinden alınmıştır

“inne’l-lahe lâ yenzuru ilâ umûrikûm ve a‘ malikûm velâkin ⁽¹¹⁾ yenzuru ilâ kulûbikûm ve niyyâtikûm”⁶⁷ 44b

“ men talebenî ⁽⁹⁾ vecedenî ”⁶⁸ 55b/8-9

“kibriyâ ’ü rıdâyî”⁶⁹ 55b/10

2.7.2. Atasözleri ve Deyimler

Şairler, anlatımlarını güçlendirmek için şiirlerinde atasözü ve veciz sözleri kullanmışlardır. Bu kullanım, edebî sanatlar içerisinde “irsâl-i mesel” olarak adlandırılır. “İrsâl-ı Mesel sanatını başarılı şekilde kullanan şair, şiirinin gücünü artırarak okuyucusunu ikna eder” (Oy, 1991: 4/44-46; Kocakaplan, 2014: 65). Şiirde bu sanata başvurmak, aynı zamanda söylenenin akılda kalmasında etkili olur.

Revânî’nin, eserin manzum kısımlarında irsâl-i mesel sanatına yer verdiği görülür. Tespit edilen bazı atasözleri ve atasözü özelliğindeki beyitler aşağıda verilmiştir:

Bu meşelidir ‘Acemde key rûşen

*Düst-i nâdân beter zi-şad düşmen*⁷⁰ 22b/51

*Âfitâb oldukça zâhir zıll gider*⁷¹

Hâk gerekse varlıgûñı al gider 43a/2

*Kelb ile melek bir eve sığmaz*⁷²

Birbiri ile ikisi alışmaz 55b/22

Şiirin manasına güzellik katan ve konuşma dilini yazı diline yaklaştırmak için şairler şiirlerinde deyimlere de yer vermişlerdir. Revânî de Câmi‘ü’n-Nesâyiğ’de deyimleri kullanmıştır. Şairin, şiirlerinde deyimlere yer vermesi dile hakimiyetini gösteren özelliklerden biridir. Eserde tespit edilen deyimlerin bazıları aşağıda verilmiştir:

⁶⁷ “Muhakkak ki Allah sizin suretlerinize ve mallarınıza bakmaz. Fakat O, sizin kalplerinize ve amellerinize bakar” (M6543 Müslim, Birr, 34)

⁶⁸ “Beni arayan bulur”

⁶⁹ “Büüklük benim örtüm”

⁷⁰ “Cahil dost, yüz düşmandan iyidir.”

⁷¹ “Güneş çıkınca gölge yok olur”

⁷² “Köpek ile melek aynı evde barınmaz”

Derdi ol-: *Her dilüñ başka başka virdi olur*
*Her dilüñ dürlü dürlü **derdi olur*** 25a/108

Kul ol-: *Kul **kul olur** haq haq olur añlağıl*
Mümküni san vâcib olur şanmağıl 11a/72

Gaflet uykusu: *Hidāyet şem‘ini gönümde yandur*
*Bu **gaflet uykusundan** sen uyandur* 172b/61

Hayran ol-: *Ola ol bunda ‘âciz ü **hayrân***
Şafeş-i tende deng ü ser-gerdân 23b/71

Gönlünü hoş et-: *Cümle andan bil vü **dilüni hoş tüt***
Olmuş vü olacağı olmuş tüt 27a/145

Yâr ol-: *Urub bir kez anî def‘ etmediñ sen*
*Bana **yâr** olduğıñ bumıdur ey ten* 47a/19

Gönül vir-: *Şo nefsî bakma sen ârāyişine*
***Gönül virme** anıñ âlāyişine* 47a/25

Cihān işi hemīn mekr vü füsündür
*Buña **gönül veren** gāyetde dündür* 72a/11

***Gönül versen** aña kim ola bākī*
Ki olmaz vuşlatınūn firākī 75a/4

Kimi meşgūl hüsn-i bāğubāna
***Gönül virmez** bu bāğ u būsītāna* 85a/15

İçine âteş düş-: *Dili kisvesi Leylī’den müşevveş*

‘İzārından *yanar içinde âteş* 48a/8

Boş et-: *Şavmı şanma sen şikem boş olmağı*
*Var gönül **boş eylegel** “Es-şavmu lī”63b/2*

Kendini bil-: *Hayret aldı içim ü taşım benim*
***Bilmez oldum ben benüm** nideceğim 65a/23*

Gözünü aç-: *Dünyada **aça** gönül **gözünü** ol*
Tā açıla anda dahı toğri yol 65b/27

***Gözün** açılardı sen görürdün*
Sensin gine düşmenün bilürdün 97b/4

Gözün yok-: *Ol saña yakındur u **gözün** yok*
Düşürdün araya perdeler çok 97b/3

Baş üstüne-: ***Baş üstüne** hizmet it kalem ol*
Beste-kemer ü tehi-şikem ol 99b/47

Gözüne görün-: *Merd çün puhte ola ol aşına*
*Hiç gayrı **görünmeye gözine** 135b/7*

Baş koy-: *Kıl derūnum **ṭāb-hāne-i** ‘ışk*
*Yā kadem **baş bürün-hāne-i** ‘ışk 149a/2*

2.7.3. Arkaik Kelimeler

Revânî, *Câmi ‘ü’n-Nesāyih*’de yaşadığı dönem içerisinde kullanılan fakat günümüz Türkçesinde unutulmaya yüz tutmuş arkaik kelimelere de yer vermiştir. Revânî, bu kelimelerden bazılarını bir defa, bazılarını birkaç defa; vurgu gücü yüksek kelimeleri de çokca kullanmıştır. Çalışmamızda tespit ettiğimiz arkaik kelimeler, Cem Dilçin’in *Yeni Tarama Sözlüğü* adlı eserinden faydalanılarak anlamlarıyla birlikte verilmiştir;

Aldamak: Aldatmak, kandırmak, oyun etmek

⁽⁴⁾*kendüyi bilmez ve ne söyledüğünü aňlamaz ve gāh sihr ile halkı aldamak ister.*
208b/4

Artuk “Artuk [ardık, artık, artuğ] : 1. Başka, gayri, maada. 2. Fazla, ziyâde. 3. Kûsur, -den fazla. 4. Üstün. 5. Bir bütünün büyük bir kısmı

67a ⁽¹⁾*İlāhî dünyāda çün ni‘metlerüñe ğarķ itdün. Āhirette dāhı ni‘am senden.*
⁽²⁾*İlāhî ne kadar cürm idersem rahmetün andan artuk. Ve ne kadar zulm idersem ħilmün*
⁽³⁾*andan artuk.*

Cihān ħālî hemin uyğuya benzer

Göñül artuk viren şayruya beñzer 72b/16

Ehl-i kurbet şevķini artuk bilür

Vaşlat ehli ‘ışķını artuk bilür 164b 4

Buñ: Zaruyret, felaket, sıkıntı, gam, kasavet, şiddetli ihtiyaç

Yā İlāhî sen bize ihsān kı1

Buñ deminde işimüz āşān kı1 116a/33

Çak: 1. Ta, tam, tamam. 2. Sırf, salt, sade, yalnız, saf, halis

233a⁽⁶⁾ve beden cübbesini çak idüb

Dahı: 1. Dahi, de. 2. Bundan başka, aynı zamanda, hem de, ve.. 3. Başka, diğer. 4. Daha (sıfatların başında). 5. Daha ziyade , daha çok. 6. Henüz, hālā

Ben dahı bir ‘āciz ü bī-çāreyim

Bu hevanuñ derdi-le āvāreyim 65a/12

Dünyeda açā göñül gözünü ol

Tā açıla anda dahı toğri yol 65a/27

Ve ‘ışk-ı mecāzi ⁽¹¹⁾dahı hoş lezzet idi. 74b/10-11

(7)luṭfun yili kime esse ‘āciziken kāvi-dest ider laṭīfe-i ‘aṭan dost⁽⁸⁾larıñı gerçi mihnetteyse dahı şadef-i dürr-i raḥmet ider ‘a‘cūbe-i ḳaṣaṇ düşmanlarıñı ⁽⁹⁾gerçi ‘izzetteyse dahı hedef-i tūr-i la‘net ider. 80b/7-8-9

Ekl ü nevm-i vāfir ü hem kibr ü kīn

Dahı olmak münkir-i merdān-ı dīn 107b/18

Hem nişat u hem baṭālet hem baṭar

Dahı niçe buncılayın kıl güzer 107b/18

Eserde bu kelimenin kullanımı çok fazla olduğundan birkaç örneğe yer verildi.

Degmek:- Kavuşmak, ulaşmak, nail olmak

(6)İlāhī her kişi merd-i ‘ışk olmaz ve degme yirde derd-i ‘ışk bulunmaz. 142a/6

Dü cihān bir sūzene degmezdi çün

Fahr-ı ‘ālem ḥazretinde dün ü gün 109b/72

Ṭolu ‘ālem gerçi güft-ü-gūy-ı ‘ışk

Līki yoktur degme yirde būy-ı ‘ışk 142a/29

Eslemek: Dinlemek, kabul etmek, baş eğmek

Akıl nasihat itdi, eslemedi ve fikir ⁽³⁾söyledükçe diñlemedi. 76b/2-3

Gele: Gel, hele gel, haydi gel

“Li’l-lāhī’l-vāḥidü’l-ḳaḥḥār.”⁽¹⁰⁾cevābı her zerreden zāhir ola her gūşeden. Bu āvāze gele kim. 69b/9-10

Her ne ki Hâk'dan gele rāzi olur
Gice gündüz emri-le māzī olur 92b/2

Bī-tekellūf çün gele red itmegil
Gelmesine dahı hem cehd itmegil 156b/9

*Her yıl umaram ki gelesi yıl şalāha gelem her ‘āyıkı fikr⁽⁶⁾ iderem ki bu gidicek
 ızlāha gelem. 238a/5-6*

Göçürmek: Yerini değiştirmek, yer değiştirmek, nakletmek

⁽¹⁾İdüb rüzgārını zerr ü hamr u ‘īş ile göçürmüşken bana hidāyetüñ 52b/1

Görklü [görüklü]: Güzel, temiz, iyi, mübarek, çekici, gösterişli

*⁽⁷⁾kul hizmetinde tırnağ gerek belī cennet umarsa n’ola bir görklü⁽⁸⁾ hizmetidür
 ve gönül cehenneminden kaçārsa ne var bir mazhar-ı saṭvetidür. 123b/7-8*

⁽⁷⁾Şehīdlerüñ ülusu idi sa‘īdlerüñ görklüsü idi. 213a/7

⁽¹¹⁾Kureyş’üñ ulusu idi ve İslam’da dahı aşḥābuñ görklüsü idi. 221b/11

Göyünmek: Yanmak (Dilçin 2018: 111).

Bir derd-vārı bize bu ḥaḳ’da tırmış gāh yanar⁽⁴⁾ gāh göyünür. 238a/3-4

Hele: Madem, mademki

*Bedenüm öğrendi ⁽³⁾ḥalka Oldum arada avāre bilürem nitmek gerek amma
 idemez nice ideyin ⁽⁴⁾hele bari bildigümi bir ide ne bildire yeni. 63a/3-4*

⁽⁵⁾görebile ne yol bilür ki hele bari varı bile hemīn şöyle 78a/5

*⁽⁹⁾Hele neyleyelüm bize düşen ağlamakdur yalan girçek inlemekdür bilürüz
⁽¹⁰⁾yalandur ammā nice idelüm hele yalan ise dahı birez ağlayalum. 122a/9-10*

İrak [ıraq, ırah,yıraq]: Uzak

Ey zerre İrem dime āfītāba

Tek şabr idebil ıraqda tāba 101a/79

İçre: İçinde, arasında, içine, ...vaktinde, -de

Tiğ-i vahdet her kimün belin biçer

Ol hevā-yi lā-mekān ıçre uçār 10b/56

‘Āfiyet-i milki ıçre bir kıur nān

Vermez ol zevkī mülket-i haķān 23a/60

Mülk-i rūḥ ıçre pādişāh dilün

Varlıgūñ şehri ıçre şāh dilün 25b/115

Bu kelime ile ilgili de eserde çokca örnek bulunmaktadır.

İrgür [irürmek, ergürmek, ırgirmek, ırgürmek]: Ulaştırmak, eriştirmek

⁽⁸⁾bārık vü ḥayātī rūzī tarık olacaķ kıulāğına bu nidāyı ırgürdün 52a/8

⁽¹¹⁾āḫzanāhü āhını menāzil-i felege ırgürürler bir cemīlsin ki cemālün müşāhedeşi
80a/11

Mūsā bir işāret-ile tūrgurdı tediṛc gerçi yimişlerün ⁽³⁾‘ādetidür, ‘ināyetün irdi,
Meryem bir sâ‘atde ırgürdi 131a/2-3

İrte: Ertesi, gelecek, sabah, şafak sökme zamanı, yarın

Kırķ yıl oldu ⁽¹¹⁾uyuram uyanmadım. Hergün direm ırte ıslāḥa gelem. Her ay
umaram gelesi 62b/10-11

Nefse uydum gitmedüm ben yoluna

Bir işüm yok ırte baña buluna 112a/124

Gice gündüz sen ğam-ı ferdâyı қо

İrte ne yirem diyü sevdâyı қо 114a/4

İrtēgi rızkuñ қо sen teşvîşini

Şimdi viren irte de virür anı 114a/6

İs (issi): Sahip, maliklik

(5)Göñül kendü evüñdür, aġyârdan seni pāk idüp arıt; dil kendü (6)haremüñdür, nā-maḥremlerden sen korut. Ev issı evini pāk bulmayıcaқ 119a/5-6

(7)yıқmaz, arıdur ḥarem şāḥibi ḥaremine ta var giricek bozmaz, қurıdur. (8)Ev issı tūrurken evini koñşı beklemek olmaz 119a/7-8

Kaçan: Ne zaman, ne zaman ki, her ne zaman, ne vakit, vaktaki, nasıl, ne suretle

Şükrini bunuñ kaçan ittük ola

Kim recā-yı rafī'ī қullar bula 123a/6

Kamu: 1. Bütün , hep, her. 2. Herkes (Dilçin 2018: 135).

Sır içinden bunda cünd pāyān olur

Kamu andan zinde vü cünbān olur 8b/12

‘Ālem kamu ḥilḳatine ḥayrān

Sen gāfil olıcaġaz ne derman 99a/33

Kanı: Hani, nerede

Kanı ol laf-ı cabbārī vü (10)mübāḥāt-ı cihān-dārī edenler nīçün ol günde ol lafdan (11)dem urmazlar. Vü kanı ol da‘ va-yı mañşıbb vü cāḥ vü temeddiḥ-i rıf‘at-ı 16a/9-10-11

Kanı peygamberān Mesîḥ ü Kelîm

Ādem ü Şît ü Nûḥ u İbrāḥîm 70a/1

Yā Kanı ḥoca-i sirāce-i kül

Ḥātem-i enbiyā çırāġ-ı rüsül 70a/3

(10)Kanı ol kaşr-i kayşer ki küngüre-i eyvānı evc-i Keyvān'a ermişdi. Kanı (11)şol milk-i Nüşirevān ki şevket ü 'adl ile cihānı tutmuşdi. 71a (1)Kanı kûs-i Keykāvûs ki tanîn-i şadāsı felek gûşini ker etmişdi. (2)Ve tañtana-yi āvāzesi etrāfi 'āleme erişmişdi. Kanı çetr-i Daqyānūs (3)ki şemsesi şemse ermiş irmişdi. Ve hūmā-yı vāqı'ı nesr-i tayıri geçmişdi. Kanı (4)Şevket-i Süleymān ki yellere emri derdi. Tahtını yel götürüb 'ālemi geçerdı. (5)Kanı Zülkarneyn ki şark u garb elindeydi. Ve cem'i dünya tahtı (6)yedindeydi. Kanı Cem ü cāmı. Kanı Ferīdūn-u eyyam. Kanı Şeddād ü (7)Şevketi kanı kārūn u kuvveti. Kanı dārā vü devleti. Kanı fir'avn ü 'izzeti. Kanı baht-ı (8)Naşr'ın tahtı. Kanı Erdeşir'in bahtı. Kanı Rüstēm'in rezmmi. Kanı Hüsrev'ün (9)bezmi. Kanı āfrāsiyāb'un leşkeri. Kanı bu şāhların kalanları. Noldı (10)mülūk-i 'acem vü anda geçen şāhlar noldı Hind elinde olan pādīşāhlar. (11)Kanı Hıta vü Huṭen iklīmīn hānları. Kanı Mısır şehrinün sultānları. 71b (1)Kanı Rūm'a vālī olan Aqāşıra. Kanı cihāna hükm iden ekāsire. Kanı (2)şol hulefā-i İslāmiyān. Kanı ol ümera-i 'ālemyān. Kanı ol 'Abbās ü (3)Şevketleri. Kanı Mervān vü devletleri. Kanı Cengīz ü evlādı anuñ. (4)Kanı bunca ebnā vü eşfādı anuñ. Kanı Āl-i Selçuk vü Hanları. (5)Kanı Āl-i 'Osmān vü Hākānları. Kanı sultān Muhammed vü Şevketi. Kanı bunca (6)'izzet vü heybeti. Kanı kudret vü kuvveti. Kanı şavlet vü şavveti. (7)Kanı siyaset vü şalābetleri. Kanı celālet vü şecā'atleri. 70b/10,11; 71a/1-10; 71b/1-7

Bu kelimenin kullanımı da oldukça fazladır.

Katı: Çok, çok fazla, pek şiddetli. Haşin, sert

Ya Rasūla'llah katı dermāndeyem

Nefs elinden 'āciz olub māndeyem 200b/5

(7)Peygamber katı incinmiş-idi... 221a/7

Peygamber edebin artururdu ve ol bile olsa (3)söylerken yacānurdu. Anuñ kātında katı söylemezdi Cebrayıl baña (4)böyle didi dirdi. 222a/2-4

mesā'il-i ictihadiyye-yi tecdīd itdi dīn emrine (7)ol dağı katı çalışdı ve aḥkāmūñ iḥkāmına muḥkem dūrüşti 225/6-7

Niçe: 1. Nasıl 2. Çok, birçok, hayli 3. Çok kez 4. Ne 5. Ne zaman (Dilçin 2018: 169).

(1)Meskūn pādīşāhlarī hevācir-i beydā-yı maḥşerde ser-gerdān gezerler vü niçe

(2)biñ bu cihanuñ müflis ü gedālarī ol günde serā perde-i 'izzet altında feraḥ-u ḥirāmān şalınūrlar. 45a/1-2

Gāh niçe bī-devletlere devlet ⁽¹¹⁾virürsin gāh niçe sahib-devletlere zillet virürsin
81a/10-11

⁽¹⁾niçe nā-kesi kes idersin gāh niçe kesi nā-kes idersin 81b/1

Hurşidi görür mi çeşm-i huffāş

Niçe seḥun-ı güzāf ü kılmaş 100b/71

Hem nişat u hem baṭālet hem baṭar

Dağı niçe buncılayın kıl güzzer 107b/19

Çün nesīmi ol gülün peydā olur

Niçe bülbül bağda gūyā olur 164a/30

Eserde bu kelimenin kullanımı fazladır.

Od: Ateş

Āteşi şevkī cihānı od ider

Zerresī anuñ ‘ālemī hoşnūd ider 9b/40

İlāhī gönllüm odına ne yaqdun-ise ⁽⁵⁾ol koḡar 90b/4-5

Ḳurtara bu külḡanuñ dūdından ol

Anda dağı hem caḡīm odından ol 112a/117

Dāyimā avcında bād ve çehresinde turāb ⁽⁴⁾yüreginde āteş ü gözinde āb olmak gerek her dem yıl gibi yılub ⁽⁵⁾yollarda toprāk olub od gibi yanub şu gibi bulanub gezmek gerek. 148a/3-5

Öküş: Çok fazla olmak, şiddetlenmek

İlāhī nefsüñ ġādirleri çoktur ⁽¹¹⁾‘ināyet senden İlāhī nefsüñ müdāhineleri
öküşdür. 106a/11

Öñür: Önce, ilk önce, daha önce, ileri

Murg-ı cānı çün ki habs-i dām olur

Yolunan öñürdi perr-i nām olur 144a/9

Özge: Başka, gayrı *Fikirden yig hem-dem olmaz ve ‘ağıldan özge mahrem olmaz.*
126a/7

‘Azrā’da bir haṭ⁽²⁾ var ki cān-ı Vāmıḵ’dan özgesi ol haṭṭı okuyımaz. 138a/1-2

Cān-ile cānān arasında bir cüst-ü-cū⁽⁸⁾ olur kim kūşe-i çeşimden özge dīde-bān olmaz. 139a/7-8

‘Işḵ bir la‘l-i⁽³⁾ girān-bahādur ki anuñ özge kānı olur. 140b/2-3

Bu meyūñde başka bir maḥmūrı var

Bu çıraḡuñ özge dürlü nūrı var 157a/14

Sin: Sen

Bu semā‘ anı gönülden ārıdur

Ṭurduḡunca sini andan ḳorıdur 157b/23

İdersin dem be-dem biñ kez te ‘ssüf

Giriftār etdī sini çāh-ı Yūsuf 46a/5

Üzre: Üzerine, üstüne

Gözi ḥūn-i dile olmuş seḡer-ḡız

Lebī rīş-i ciger üzre nemek-rīz 50a/11

Gül üzre ol durur müşḵīn gülāle

Ṭolar reyḥān ile eṭrāf-ı lāle 50a/12

*Bunun **üzre** olursın vü gidersin*

Bilmezem ki sonra nice edersin 51a/11

Her kişidür bende-fermānum benüm

*İhtiyārum **üzre** devrānum benüm* 93a/7

Hüşüñ ü dustuñ olursa hep gelür

*Gürüñ **üzre** bir nefsi giryān olur* 115b/25

*ve henüz ferrāşān-ı ⁽⁶⁾nesīm-i şabā şaḥn-ı zemīn **üzre** ferş-i zümürüdīn
döşemedin.* 192/b5-6

Var ise: İhtimal ki, belki, galiba, olsa olsa, zannımca.

*Her ne **var ise** ni‘ met-i dīnī*

Vār bıraḳ ola ‘izzetī ‘uḳba 22a/40

***Var ise** ger senūñde itdiḥādın*

Ṭaleb itme ṭurub her dem murādın 48b/2

*Ne kadar günāhım çirki **var ise** umaram keremiñ deryāsı maḥv ide. ⁽¹⁰⁾Ve ne
miḳdār a‘ mālum çürügi **var ise** ümīdim ol ki raḥmetün şıfatı ‘afv ide.* 66b/9-10

Yaraḳ [yaraḡ, yaraḥ]: 1. Hazırlık, levazım, teçhizat 2. Silah

*Rūḥuñ-içün var **yarakla** ḥāne sen*

Al çıkar yıkılmadın vīrāneden 115b/17

Yavuz: Kötü, fena, sert

Emrinde anıñ tekellüf olmaz

Bu iyü yavuz tasarruf olmaz

33a/19

Yayı kurmak-: Kurulmak

Ve zülf-i müşki-bâr çözülmemiş. Kaşları yayı kurulmamış. ⁽¹¹⁾Ġamzeler okı atılmamış. Nagehân qahr-ı zamân-ı fettan ol nâ-resîdeleri 73b/10-11

Yayağ [yayağ, yayan]: Yürüyerek giden, yaya, piyade

⁽¹⁾*şark u garbı yayağ gezdi. 176b/1*

Yumak: Yıkamak

Çok yazık, yuh, yuf, yıkamak. (Dilçin 2018: 263).

⁽¹⁾*ışkıñ şehîdlerini gîne sen yu 36a/5*

hağ kuyına ⁽⁶⁾kadem basan evvel âfiyetden göz yumup selâmetden el yumak ⁽⁷⁾gerek dost vişâlin bulam diyen dilin hedef-i tîr-i belâ ⁽⁸⁾ve tenin siper-i tîğ-i cefâ itmek gerek 83b/5-8

2.7.4. Arapça ve Farsça Unsurlar

Revânî, *Câmi'ü'n-Nesâyiğ*’te ağırlıklı olarak Arapça-Farsça kelimelere ve bunlarla yapılan terkiplere yer vermiştir. Şair, beyitin içerisinde Arapça-Farsça bir kelimeye yer verdiği gibi birden fazla Arapça-Farsça kelimeye de yer verir. Bu kullanım bazen bir mısrayı bazen de bir beyiti kuşatacak şekilde görülür. Terkipler iki kelimedenden oluştuğu gibi ikiden fazla kelimedenden de oluşur. Eserin konusu gereği metinde Arapça-Farsça kelimeler çokca yer alır. Şair eserinde sadece Arapça kelimelerden oluşan terkiplere yer vermiştir. Ayrıca Arapça terkiplerden oluşan kelimelere de vermesine rağmen Arapça kurala göre değil Farsça kurala göre terkip oluşturmuştur.

pistân-ı en' âmdan

- dāye-i gamâmdan

Dil-i mecrūhumuz 69a/16

Çeşm-i dil 8a/5

‘İlm-i dīn 24a/78

cihān ü kevn ü fesād 24b/93

Nūr-ı çeşm-i rûy-ı âdem 138a/1

Mürşid-i sâlikân-i fülk-i felek 68b/7

şu‘le-i iştîyâk-ı şem’-i cemālūñ 168a/2

Maḥrem-i ervāḥ-ı dervîşân durur

Merhem-i şâfi-yi dil-i rişân durur 110a/80

“Sen ol ḥâkim-i ezel ü kâzi-yi lâ-yezâl.” 14a/6

Gevher-i kân-ı kerem-i künfegân 6a/16

ḳuyūd-ı selâsil-i temennâyı vişâlūñ 167b/11

erbâb-ı ⁽⁸⁾ḳumâr-ḥâne-i ‘âlem-i tecrîd ve ḥalḳa-i pâk-bazan-ı bisât-ı tefrîd 148a/7-8

Şair, na‘t ve methiyelerde çoğunlukla Arapça terkiplere yer vermiştir;

şâhibü’l mi‘râc 177a/2

şeyḥu’l-enbiyâ ve kıdvetü’l-aşfiyâ’ el-mübâligu fî da‘veti’d-dīn 178a/10

meḥḥau’l-enbiyâ ve seyyidü’l-aşfiyâ. Şâhibü’ş-şerī‘ati’l-⁽¹⁰⁾ḳâhireti. Ve mübeyyinüt-ṭarîḳati’l-bâhire. 181b/9-10

Şair, bazen de Arapça ve Farsça yapıdaki tamlamaları iç içe kullanmıştır;

Ya‘ni ol dārâ-yı dārü’l-mülk-i cān

Ḥāk-i pāsı ḳıble-i ḥalḳ-ı cihān 187b/1

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TERMİNOLOJİK İNCELEME

3.1. DİNİ UNSURLAR

Câmi'ü'n-Nesâyiḥ, tasavvufi unsurların yanında dini unsurları da barındıran bir eserdir. Dolayısı ile dini söylem ve unsurlar, eserin muhtelif yerlerinde anlatılan konu içerisinde ele alınarak işlenir. Bu unsurların başında Allah gelir.

3.1.1. Allah

Eserde; Allah çeşitli konular içerisinde ele alınmıştır. Bunların başında tevhidler gelir. Tevhidlerde Allah, isim ve sıfatları doğrultusunda geleneksel söylem içerisinde yer alır. Şair, Allah'ın isim ve sıfatlarını bahsi geçen konu bağlamında ele alarak değerlendirir.

Revânî, Allah'ın büyüklüğünü ve yüceliğini göstermek için “Te‘ālā ve Te‘āl” kelimesini kullanmıştır. “Te‘ālā” sözlükte “yüce olmak, yükselmek, bir şeyin üstünde bulunmak, şeref ve kudret sahibi olmak” anlamına gelir. Bu kelime genel olarak Allah lafzının ve Hak gibi ilâhî isimlerin yanında kullanılır. Bu sebeple Allah'ın “şan, şeref ve hükümranlılığı yüce olsun” mânası ifade edilir (Arpaguş, 2011: 40/206) . Revânî eserinde Allah'ın esma ve sıfatlarına yer vermiş ve bu doğrultuda Revânî kişiyi uyarmak ve nasihat vermek istediği zaman Allah'ın büyüklüğünü dile getirmiştir.

Cümle cihân fânî bekā bes anuñ

Mülk-i te‘ālā ve taḳeddes anuñ 6a/18

Te‘ālā'llāh bir bī-miṣl ü manend

Ki aña derler Hudāvendān Hudāvend 28b/1

Ḳaçan kim idesen Allāh'a tekbīr

Deründen mā-‘adāsın eyle taṣḡīr 61a 9

Revânî, bazı kelimeler üzerinde “lā, illā, elif, lam, naḳṣ, ḥodliḳ” gibi açıklamada bulunurken bunların yanlış anlaşılmasını veya lafızlar üzerinde düşünülmemesi

gerektiği fikrini ileri sürer. Hatta dervişlerin dilinden âşıkların ağzından bu cins kelimelerin çok söylendiğini ifade ederken bu kelimeler üzerinde söz söylemek bizim işimiz değildir der ve manasının bu olmadığını söylerken Allah'ın inayetinden bahseder. Bazı şeylerin anlaşılması Allah'ın yardımı ile olacağını ifade etmektedir:

Defteründen lā vü illā'yı gider
Tā bu kesretten kılasın sen güzer 128a/11

Cehd it kim kalmaya senden nişān
Bir Elif kıla vüçüduñda hemān 128a/12

Hak kıla ancak eger hāzf idesin
Lāmu halk'ı dahı hōdlik noktasın 128a/13

Gerçi kim harf-i Elif bir harf olur
Līki bir yüzden gözetseñ elf olur 128a/14

Naķş birdür okuması sendedür
Nice okursañ kemālün andadur 128a/15

Aradan lām'ı eger cerr idesin
Naķş-ı elfi bir Elif okuyasın 128a/16

Kim nazar kıla iki naķşa bile
Biñ bir āduñ remzini ol dem bile 128a/17

Ger açılırsa sana sırr-ı kıdem
‘İllet ü ma‘lūle çek evvel kalem 128a/18

Nefyü işbāt hem gerekdür ehline
Merd olur zünnār olur ol biline 128a/19

(10) *Ammā sakın iy ‘azîz bunuñ gibi sözlerden yañlış añlama ve bu aşıl* (11) *elfâzdan bir dürlü fehm eyleme. Dervişler dillerinden bunuñ gibi 128b* (1) *sözler çok olur ve ‘aşıklar ağzından bu cins kelimât söylenür.* (2) *Egerçi bu sözler bizüm hâlimüz degüldür ve bu kelimât bizüm kâlümüz degüldür.* (3) *Ammā Allāh ‘ināyeti ile ve ‘ilm-i şerī‘at kuvveti ile şol kadar fehm olunur ki* (4) *ma‘nāsı ol degüldür ki kâşırılar añlarlar ve murād ol degüldür ki* (5) *mülhidler fehm iderler. Bende-i tâlîb mevlâ-yı gâlib olmaz vâcib* (6) *mümkün ve mümkün vâcib olmaz. Hâşâ ki bir mümkün Allāh ola* (7) *ve hâşâ ki bunı ehlu’llāh diye. Hâk her mevcûd-ile biledür, ammā* (8) *hulûli yok ve gönül Allāh’un hânesidür, ammā nüzûli yok* 128b

Revânî’ye göre Allah kuluna kuldan daha yakındır. Bunu “Saña senden yakındır” ifadesinden anlıyoruz. Bu yakınlığı bir “ammā mekânda degül” diyerek bunu mekânın dışında tutar.

Revânî, Allah’ın bir mekâna izafe edilmediğini ifade ettiği gibi “*ammā zamânda degül*” 128b diyerek de zaman kavramının dışında olduğu görüşünü ortaya koyar.

Revânî’ye göre Allah, her gece dünya semasına iner “*Her gice semâ-yı dünyāya iner*” fakat bu dünyaya inmeyi kulun anladığı bir şekilde nüzul etmediğini belirtir. Normal bir insanın bir yere indiği gibi inmediğini de söyler. Bunu da “*ammā biz añladuğumuz nüzûl degül*” şeklinde ifade eder. Dünya semasına inen Hak Te‘ala gönül ehli olanlarla buluşur. Bu buluşmanın iki insanın buluşması gibi yorumlanamayacağını söyleyerek “*ammā biz fehm itdüğümüz vuşûl 129a degül*” 129b diyerek bunu ifade eder.

Revânî, Allah algısını “gönül-âşık” ilişkisi içerisinde de ele alır. Gönül-âşık münasebetinden bahsederken o, gönülde tek bir âşığın yer etmesi gerektiğini dile getirir. Bu âşığın da Allah olması gerektiği fikrini ileri sürer. Diğer bir ifade ile bir gönülde başka bir âşığa yer vermemesi düşüncesindedir. Bu durumu aşağıdaki beyitte ifade etmiştir.

Şol gönül kim ‘aşıkı Allāh ola

Şek degül ol dü cihāna şāh ola 138bn/7

Revânî, Allah’ı gönüle yerleştiren birinin iki cihana hükümdar olacağı düşüncesini de belirtmiştir. İki cihana hükümdar olma düşüncesi hemen hemen tüm şair ve mutasavvıfların dile getirdiği bir düşünce olarak karşımıza çıkar.

Revânî, “Hikāyet” 152b başlığı altında değişik konulara yer verirken Allah lafzını konu gereği kullanır örneğin aşağıdaki beyitte; Şibli’den, Hallac-ı Mansur’dan bahsederken şu ifadeyi dile getirir.

Ol kışsa ana çü eyledi yir

Allāh lisān-ı hāl-ile dir 152b/4

Şair, Allah’ın sıfat-ı ilâhiyesinden olan Kirdigâr/Girdigâr ifadesine de yer vermiştir;

Şabr olur in’ām-ı perverdigar

Az kişiye ruzi kılur Kirdigar 103b/4

Aşağıdaki beyitte de şair, hac bahsinde Ka‘be’den “beyt-i Kibriyā” (Allah’ın evi) şeklinde ifade eder;

Bī-cihettir onda beyt-i Kibriyā

Yüzünü her cānibe tutsañ revā 64a/6

Revānî *Cāmi‘ü’n-Nesāyih*’te Allah’ın 99 esması ile birlikte zâti ve sübûti sıfatlarını açıklayarak yer vermiştir.

“**Afuvv/ Ğafūr/ Kerīm/ Kuddūs/Rahīm**”

Afuv, “affeden, bağışlayan, acıyan” anlamında Allah’ın esma-yı hüsnasından biridir. Gafur, “çok affeden, çok bağışlayan” manasına gelir. Kerim, Allah’ın yarattıklarına nimet veren, cömert davranan. Kuddūs, Allah’ın her türlü çirkinlik, noksanlık ve ayıplardan uzak olmasıdır. Rahîm ise çok merhametli, çok acıyan çok bağışlayan anlamlarını taşır (Karagöz vd. 2010: 10, 192, 372, 384, 543). Revânî, Allah’ın isim ve sıfatları olan bu kavramları bilinen anlam çerçevesi içerisinde ele alıp işlemiştir.

Rahîmdür ki dū ‘ālem rahmeti neşîminden bir nefha. 3a

⁽⁸⁾ *Kerîmdür ki iki cihān keremi denizinden bir kaçre. 3a*

Ğafûrdur ki mağfîreti ⁽⁹⁾ zülâli şehâyif-i cerâyim mahv eder. 3a

‘Afuvvdür ki bir nazar ‘âtıfetîyle ⁽¹⁰⁾ nice günahları ‘afv eder. 3a

“**Âlim/Hakīm/ Hâfız/ Kâdir/Ma‘ şük**”

Allah’ın her şeyi bilen, her şeye kudreti olan, her şeyi koruyan, yaratılmışlar için sevgili olan sıfatlarını aşağıdaki mensur kısımlarda dile getirmiştir.

Bir ‘**Alīm**’dür ki ‘ilmine gāyet⁽⁹⁾ yok. Bir **Ḳadīr**’dür ki kudretine nihāyet yok **Ḳadīm**’dür ki ‘uḳūl-i⁽¹⁰⁾ muteḳaddimīn ü mütaḥḥirīn dāire-i kıdemine ḳadem başamaz. **Ḥakīm**’dür ki⁽¹¹⁾ ḥukemā-yi evvelīn ü āḥirīn **ḥikmet**-i ma‘rifetinden dem uramaz. Bir **ma‘şūḳ** 2b⁽¹⁾ dur ki ‘ışḳı hevāsında tokuz felek çārḥa girüb oynar. Bir maḥbūbdur ki⁽²⁾ şevḳi derdinden dün gün āsiyā-yı çārḥ inler. Bir ḥākimdür ki⁽³⁾ ḳazāsı mahkemesinde ‘aḳl-i küll kātib ü emīn. Bir ḥāfızdur ki⁽⁴⁾ ḥıfzī ḥızānesinde bir noḳta kitāb-ı mübīn. Bir ḳadīr ki kudreti⁽⁵⁾ taḥrīrinden ‘āciz ḳalem-i a‘lā. Bir ‘ālimdür ki ma‘lūmātı ihātasında⁽⁶⁾ ḳāşır levḥ-i mu‘allā. ‘İlm-i ḳadīmī külliye vü cüz’ye muḥīt. Luṭf-i ‘amīmi mürekkebe⁽⁷⁾ vü basīta basīt. Raḥīmdür ki dū ‘ālem raḥmeti neşīminden bir nefḥa. ⁽⁸⁾ Kerīmdür ki iki cihān keremi denizinden bir ḳatre. Ğafūrdur ki mağfireti⁽⁹⁾ zülālī şehāyif-i cerāyım maḥv eder. ‘afūvdür ki bir nazar-ı ‘āṭıfetīyle⁽¹⁰⁾ nice günahları ‘afv eder. Bir Kuddūsdur ki zümre-i ervāḥ-ı muḳaddese⁽¹¹⁾ sürādiḳāt-i ḳudsinden bir ḳadem geçemez.” 3a

“Bāḳī/Ġanī/Ḥālīḳ/Kāmil/Rezzāḳ/Vācib/Cebbār/Dāfī’/Fettaḥ/Hādī/Ḳābiz/Kāfī/Kebīr/Mānī’/Mucīb/Mu‘ṭī/Muḍil/ Settār/Sem’ī’/Vedūd”

Yukarıdaki kavramlar Allah’ın Esmâ-yı Hüsnâ’sına ve sıfatlarına aittir. Şair, bu doğrultuda duyularını bu isimlerin ve sıfatların anlamları çerçevesinde ela alıp işlemiştir. Buna duruma göre aşağıdaki örnekler verilmiştir.

⁽⁵⁾ **Ḥālīḳdür** ki maḥlūḳuna nihāyet yok

Rezzāḳdur ki ḥazānesinde yok yokluk. 3b

Kāmildür ki ana noḳşān eli ermez. Vāriş⁽²⁾ durur evvel daḥī ol mālīk Bāḳī durur bāḳīsī cümle memālīk⁽³⁾ Vācibdurur ana vācib yok 4a

⁽⁴⁾ Mu‘ṭīdur ki her kişiye cān bağışlar Hādīdür ki her mü’mine īmān⁽⁵⁾ bağışlar. Mānī’ durur nola virmek elinde Muḍilldür nūr-i izlālī⁽⁶⁾ milkinde Fettaḥdur baḡlu dilleri Vedūddur uyanuḳ göñüllerī. ⁽⁷⁾ Kebīrdür kibr-i izāfī degül Şādīḳ durur va‘di ḥilāfī degül ⁽⁸⁾ Settārdur ḳullarınun günāhını Mucībdür maḫlūmların āhına Ḳāzī durur ⁽⁹⁾ yalvaranun ḥācetini. Sem’ī’dür her faḳīrin münācātını Kāfīdurur her mühimmi ⁽¹⁰⁾ Dāfī’dür her mülimmi Cebbārdur ki kimesnenün ana cebri yok Ḳahhārdur ki⁽¹¹⁾ ḳahrında luṭfu çok. Ḳābizdurur başında gurūr edeni Bāsiṭ durur. 4a

“Evvel-Âhir”

Revânî’ye göre Allah, “hem Evvel ü hem Âhir’dur” bu aynı zamanda Allah’ın sıfatlarındandır.

Evvel ve *âhir* nedir: Bu Allah’ın isimlerindendir. Kur’ân-ı Kerîm’de (Hadîd 57/3) *evvel* kelimesi *âhir* ile birlikte Allah’a nisbet edilir. Bu âyetteki konumuna göre evvel “varlığının başlangıcı olmayan”, âhir de “varlığının sonu bulunmayan” demektir. (Topaloğlu, 1995: 11/545)

“Sübhân”

Revânî, Allah’ı övme, tenzih etme anlamına gelen bu kavramı, kavramın içeriği doğrultusunda kullanmıştır.

bir sulţândur ki ⁽⁷⁾ cemî‘ ‘âlem salţanatına sulţân-ı kâyim bir sübhândur 1b

“Rubûbiyyet”

Allah’ın her zaman tüm mahlûkata ihtiyaç olduğu her şeyi vermesi ve onları terbiye etmesi anlamına gelen sıfatıdır (Topaloğlu, 2007: 34/372-373). Aşağıdaki beyitte şair, hiçbir canlının onun izni olmadan hareket edemeyeceğini ifade eder.

⁽³⁾ minķârdur bir nefes rubûbiyyet havâsında per açub uçamaz 2a

“Ulûhiyyet”

Allah’ın tüm varlıkları kendisine itaat ve ibadet ettirmesi manasındaki sıfatını (Ural, 2010: 666) şair, aşağıda her varlığın her âlemde ona itaat ettiğini belirtir.

⁽⁵⁾ melekût u şahrâ-yı ceberrûtda cilve ider bir kadem ulûhiyyeti 2a

“Vaḥdâniyyet”

Allah’ın bir ve tek olması anlamına gelen bu kavram (Karaman, 2010: 676), aslına uyguna olarak Revânî tarafından da ifade edilmiştir.

⁽⁶⁾ ol cenâbuñ vaḥdâniyyet-i zâtına burhân-ı sâti‘ dur 1b

⁽⁸⁾Ehad durur ki serîri lâ-yezâlîde vaḥdâniyyetle ma‘ rûf ferd durur 6b

“Vâhidu-l Kahhâr”

Bu ifade, Kahhâr ve Vâhid terkibinden oluşan Allah’ın isimlerinden biridir ve Kur’an-ı Kerimde 6 yerde geçer (Karagöz, 2010: 357) Revânî, eserinde Allah’ın isimlerinden biri olan vâhidu-l kahhâr’a anlam çerçevesi içerisinde yer vermiştir.

“Allahu’l-vāhidu’l-ḳahhār” 16a/8

“Vahdet”

Sözlükte bu kavram, “birlik” anlamına gelir. tasavvufi manada ise her şeyi bir olarak ve bir içinde, nesneleri Allah ile görmek manasında kullanılır (Canbulat, 2010: 676). Vahdet kavramı, hem sufi şairler hem de sufi olmayan şairler tarafından ele alınıp işlenen bir konudur. Bu kavramı, her iki grup şairleri ortak işlemelerine rağmen; sufi şairler, daha çok tasavvufi bağlamda ele almışlardır. Hatta mutasavvıf şair olamadığı halde Allah kavramını tasavvufi bağlamda ele alan şairler de olmuştur. Revānī, bunlardan birisidir. Revānī, aşağıdaki beyitte vahdeti denize benzetir. Allah yolunun yolcusunu da yani “talib”i de bu denizde yok olan biri olarak tasavvur eder.

Bu denizin talibi o vahdet ihtasında kendi yokluğunun farkına varmakla, herşeyi vücudundan vahdeti apaçık olan Allah’a vererek kendini fani ve yok denecek derecede ehemmiyetsiz, ancak Allah’a isnad edildiğinde kıymet-i harbiyesi olabilecek varlığını kendi fenasında hisseder. İşin hakikatı nefsin kendini vücüd sahibi olarak kandırmasından öteye geçemediğinden, vahdet denizinin serinliğini solumak ve o bahrin sularında var olma rengine bitamamiha kavuşmak isteyen hakikatın tam da aslına vasıl olmuş olur.

Baḥr-ı vahdetde ṭalūb fānī olur

Ol fenā içinde ḥaḳḳānī olur 10b/64

Revānī, vahdet kavramına yeni benzetmeler ve motifler ortaya koyarak bu kavramı zenginleştirir. Şair, “hum” motifinden hareket ederek vahdeti şarap unsuru üzerinden değerlendirir. Öyle ki şarap, içme kıvamına gelebilmesi için küplerde bekletilmesi gerekir. Bu olgudan hareket eden Revānī, vahdet küpüne giren bir hırkanın beklemeksizin renk kazanacağını ifade eder.

Ḥumm-ı vahdetden boyanmış bī-direng

Arḳasında ḥil‘atī bir himmet reng 11a/69

Revānī, vahdeti gönüllerde uçarak gönüllere konan bir kuşa benzetir. Ancak bu kuş şimşek misali konup durmaz şimşek gibi görünür ve kaybolur. Vahdet kuşu bir gönülde tecelli ederse, vahdet sahibinin hüsnünün bir gölgesi olduğunu ifade etmek için şimşek gibi uçar tevhidin bir başka tecelligahına şimşek hızıyla konar.

Murğ-ı vahdet geh gehī dilde uçār

Berḳ-veş līkin ḳarār itmez geḳer 66a/36

Revânî, Allah'ın varlığını ve birliğini bilen birinin başka varlıkları sayıp benimsememesini ve bu düşünceden uzak olmayı öğütler. Bu düşünceye göre vahdet sahibinin vücut âlemindeki tecellisini anlamak isteyen kişi, ben veya benim diye ifade ettiği tüm vücutları unutmalıdır. Çünkü işlediğin amelleri sadece yapmak ister, yaparsın. Senin güç ve kudretin irade ettiğin fiilin başlamasından öteye geçemez. Var olan her şey On'dandır. Mülk sahibi sadece Vahid olan Allah'tır.

Nefy it işbât-i her mevcûdı sen

Tā bilesin hestî-yî ma'budı sen 127b/1

Her kim Allah'tan gayrı bir şeyler murad eder, onun peşinden koşar durursa, Hayır, yoktur demek anlamındaki kılıcı kullansın ki, istenme ve yalvarmakla açıklanan ibadete layık olan yalnız Allah'tır.

Her ki Hâk'tan gayrı maşşûduñ durur

Tîg-ı lâ'yı çek ki ma'bûdun durur 127b/2

3.2. MELEKLER

3.2.1. Çâr Melek

Sözlükte “haberci ve kuvvet” anlamına gelen ve dini terminolojide nurdan yaratılmış, yemeyen, içmeyen, uyumayan erkeklik ve dişiliği olmayan nurani varlıklardır. Melekler, üstlendikleri vazifeler doğrultusunda farklı isimler ile anılmaları yanında sayı olarak da dört büyük melek olarak bilinir. (Karaman, 2010: 421). Bu doğrultuda eserinde Revânî, dört büyük melekten bahseder ve bu dört meleği gül bahçesinin bülbülü olarak görür.

Çâr melek bülbül-i bustânıdur

Heft felek şahın-ı şebistânıdur 195b/20

Ayrıca Revânî, Allah'ın şeytanı yarattığını söylerken meleğinde varlığına yer vemiştir.

Sende hem dîv var hem de melek

Sendedür hem zemîn ü dâhî felek 21b/23

Revânî'nin eserinde dört büyük melekten Azrâil, Cebrâil ve İsrâfil'den bahsedilmektedir.

3.2.1.1. ‘Azrâ’il

Azrail, dört büyük melekten biridir; yüklendiği görev itibari ile insanların canını alır. (Karaman, 2010: 50). Şair, “İlāhī ‘Azrâ’il’üñ itā‘ati ḥaqqı içün...” 165a/10 ifadesiyle Azrail’in itaatkar özelliği üzerinde durmuştur;

3.2.1.2. Cebrâ’il

Revânî, dört melekten biri olan Cebrâil’e de yer vermiştir. Dini literatürde Cebrâil vahiy meleği olarak bilinir. Allah ile peygamberleri arasında vahiy elçiliği yapan melektir (Pala, 2015: 84). Revânî, eserde meleklerden en çok Cebrâil’i zikretmiştir.

Revânî, Cebrâil’i bilinen özelliği ile vasf eder. Onu Cebrâil olarak değil de onun sıfatı olan Ruh-ul Kuds olarak görür. Aşağıdaki beyitte Cebrâil’in Hz. Peygambere kible olarak Kudüs şehrini gösterdiğine işaret eder.

Külbe-i rûḥu ’l-ḳudüs ḳalbī ḳılur

Rûḥ-ı ḳudsī Dıḥye-i Kelbī ḳılur 8b/19

Ayrıca Cebrâil mefhumuna yakarış kısımlarında “İlāhī Cebrâ’il’üñ ⁽¹⁰⁾emāneti Ḥaqqı-içün” dua amaçlı kullanmıştır.

⁽⁹⁾ḳuvvetleri-içün İlāhī melā’ike-i ḳahruñ saṭvetleri-içün İlāhī Cebrâ’il’üñ ⁽¹⁰⁾emāneti Ḥaqqı-içün İlāhī ‘Azrâ’il’üñ itā‘ati Ḥaqqı içün İlāhī İsrâfil’üñ ⁽¹¹⁾neḫ-i şûrı Ḥaqqı içün İlāhī melā’i a‘layinüñ ḳudretleri Ḥaqqı-içün 165a ⁽¹⁾İlāhī melā’ike-i semavât ü arazînüñ ḥizmetleri-içün 165b”

⁽⁹⁾İlāhī melā’ike-i ḳahruñ saṭvetleri-içün İlāhī Cibr’il’üñ ⁽¹⁰⁾emāneti ḥaqqı-içün

3.2.1.3. İsrâfil

İsrâfil, sûru üflemekle görevli dört büyük melekten biridir (Karaman, 2010: 328). Revânî, eserde İsrâfil (a.s) görevi olan sûra üflemesine telmihte bulunmuştur; “İlāhī İsrâfil’üñ ⁽¹¹⁾neḫ-i şûrı ḥaqqı içün...” 165a/11

3.2.1.4. Rıdvan

Rıdvan, dini literatürde adı geçen başka bir melektir. Bu melek cennetin kapıcısı olarak bilinir (Zavotçu, 2013: 605)

Bu melek bir beyitte ve can bağışlayan şarabı veren olarak geçer.

Zehî devlet miyân- ı revh u reyhân

Şarâb-ı rûh-bağışı vire Rıdvân 162b/20

3.2.1.5. Mûnker/Nekir

Mûnker/Nekir, kabirde insanları sorgu sual çeken melekler olarak bilinir (Karagöz, 2010: 497) Revânî, bir yerde ve bela kelimesinden hareketle Mûnker ve Nekir'in sorgusundan “emin it” diyerek bir dua cümlesi ile ifade eder.

Îlâhî Mûnker ü Nekiri belâsından emin ⁽³⁾it. 169b

3.2.1.6. Şeytan/İblis/Mel'un

Eserde, “Şeytan” yanında “İblis” ve “Mel'un” terimleri de zikredilmektedir; bu üç kavram aynı unsur için söylenilir. “Şeytan, dini bir kavramdır. Bu kavram aynı zamanda iblis olarak da kullanılır. Ayrıca her iki kavram mel'un sıfatı ile de ifade edilir ve insanları doğru yoldan çıkaran olarak bilinir. Şeytan kelime olarak Kur'an-ı Kerimde 70 defa geçer. Aynı anlama gelen ve Kur'anda diğer bir ad olarak isimlendirilen iblis kelimesi ise 18 defa geçer” (Karaman, 2010: 619). Beyitlerde eski bir düşman olarak geçer. Ayrıca şair, Allah'a o mel'unun elinden kurtarması için beyitte dua eder. Son olarak da şeytanın kahrından emin olmak için en etkili silahın abdest olduğunu ifade eder;

İblîs ki düşmen-i kadîmün

Her kûşe-i rehde ol muķîmün 32b/4

Eger gerçek beni sever iseñ sen

Beni kırtar o mel'ûnuñ elinden 47a/23

Vuzûdur bil şilâh-ı ehl-i îmân

Vuzû ile kılnur kahr-ı şeytân 62a/1

3.3. PEYGAMBERLER

Peygamber kelimesi, Farsça kökenli bir kelime olup Allah'tan haber getiren “haberci” anlamında kullanılır. Başka bir ifade ile “Allah, insanları doğru yola erdirmek ve kemâle ulaştırmak için gönderdiği elçilere denir” (Karaman, 2010: 539). Klasik Türk edebiyatında peygamberler, mucizeler ve çeşitli yönleri ile ele alınır. Revânî, bu eserinde

Kur'an-ı Kerimde isimleri geçen bazı peygamberlere yer vermiştir. Şair, bunlardan Hz. Muhammed'i farklı isimleri ile de zikretmiştir. Bahsettiği diğer peygamberlerin isimler ise Adem, Şit, Nuh, Yusuf, Yakup, Musa, İdris, İsa/İsi, Lokman, Davud, İbrahim, Yunus, Lut ve Eyyub'dur.

Eserde 173a da "Fi Na'ti'l-Enbiyā' Şalevātu'llāhi ⁽²⁾ve Selāmihi 'Aleyhim Ecme'in" başlığı altında peygamberlere genel tek bir na't yazmış, ayrıca 174b varakında "Na't-ı Enbiyā'-ı ⁽⁷⁾biseb'ati Meşhūre-i 'İzām 'Aleyhimü's-Şalātü ve's-Selāmü" başlığı altında büyük meşhur 7 peygambere sırası ile tek tek na't yazmıştır.

Şu şekilde sıralanmıştır.

- 1- Na't-ı Ādem 'Aleyhi's-Selāmü
 - 2- Na't-ı İdrīs ⁽²⁾Nebī 'Aleyhi's-Selāmü
 - 3- ⁽⁹⁾Na't-ı Nūḥ Nebī 'Aleyhi's-Selāmü
 - 4- Na't-ı İbrāhīm ⁽⁴⁾Ḥalīllü'r-raḥmān Şalla'llahu 'Aleyhi's-Selāmü
 - 5- Na't-ı Mūsā Kelīmu'llah 'Aleyhi's-⁽⁹⁾Selām
 - 6- Na't-ı 'İsā Rūḥu'llah ⁽⁶⁾'Aleyhi's-Selām
 - 7- Na't-ı Muḥammed ⁽³⁾Raşūlü'llāh Şalla'llahu 'Aleyhi ve Sellim
- Bu na'tlar nesir olarak yazılmıştır.

3.3.1. Hz. Âdem

İlk insan ve ilk peygamber olarak bilinen Hz. Âdem, ayrıca "Ebü'l-Beşer" (İnsanlığın Babası) ve "Safiyullah" (Allah'ın temiz kulu) sıfatları ile anılır (Pala, 2015: 6). Şair aşağıdaki beyit ve ifadelerde duygularını İslâmi terminoloji doğrultusunda dile getirmiştir.

'Akl kıldı bil müşerref âdemî
Âdemî kıldı Hudâ'nın maḥremî 45b/10

Ḳanı peygamberân Mesîḥ ü Kelīm
Âdem ü Şît ü Nūḥ u İbrāhīm 70a/1

Evvel-i nebî ḥazret-i Âdem-i ⁽⁵⁾şafîyu'llāh 'aleyhi ve 'alâ zevcihi ve evlâdihî. Ve aḥfâdihî's-şâlihîn. 175b

3.3.2. Hz. Davud

Kur'ân-ı Kerîm'de adı geçen peygamberlerdendir. Kendisine 4 büyük kitaptan biri olan *Zebur* verilmiştir. Kur'ân'da Câlût'u öldürmesinden sonra Hz. Dâvûd'a hem hükümdarlık hem de hikmet (nübüvvet) verilmiştir. (Bakara 2/251). İsrâiloğulları'na gönderilen Hz. Dâvûd peygamberlik ve hükümdarlık aynı anda yapmıştır. (İbn Kesîr, *Kıssasü'l-enbiyâ*, s. 248).

Hz. Dâvûd'un Kur'an'da belirtilen özelliklerini şu şekildedir: Demiri işleyip zırh yapması. Allah, İsrâiloğulları'nı savaşın şiddetinden korumak için Hz. Dâvûd'a zırh yapmayı öğretmiş, demiri yumuşatmak suretiyle ustaca işlenmiş geniş zırhlar yapmasını bildirmiştir (Enbiyâ 21/80; Sebe' 34/10-11).

Her kime kim sen ettüñ erzânî

Sem'-i Dâvud-i Süleymân'î 25a/106

3.3.3. Hz. Eyyûb

Kur'ân-ı Kerîm'de adı geçen peygamberlerdendir. Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Eyyûb ile ilgili vahiy gönderildiği (Nisâ 4/163), hidayete eriştirildiği (En'âm 6/84) bildirilir, ayrıca hastalığı ile ilgili bilgiler bulunmaktadır. İlk olarak Hz. Eyyûb rabbine, *"Bu dert bana dokundu, sen merhametlilerin en merhametlisisin" diye niyaz etmiş, bunun üzerine Allah da onun duasını kabul ederek başına gelen felâketi kaldırmış ve Allah ona rahmet ve ibadet edenler için ibret olsun diye ona ailesini geri vermiştir*" (Enbiyâ 21/83-84). İkinci olarak ise *"Kulumuz Eyyûb'u da an. O rabbine, şeytan gerçekten bana bir yorgunluk ve eziyet verdi, diye seslenmişti. Ayağını vur! İşte yıkanılacak ve içilecek soğuk bir su -dedik-. Bizden bir rahmet ve akliselim sahiplerine bir ibret olmak üzere ona hem ailesini hem de onlarla beraber bir mislini armağan ettik. Eline bir demet buğday sapı al, onunla -bir hatasından dolayı dövmeye yemin ettiğin karına- vur da yeminini yerine getir -dedik-. Gerçekten biz onu sabreden bir kul bulmuştuk. Ne güzel kuldu o! Daima Allah'a yönelirdi"* (Sâd 38/41-44).

Revânî, eserde ayetlerde geçtiği gibi Hz. Eyyûb'ün sabır ve şükründen bahseder.

Şabr-ı Eyyûb nebî-yî ħod temâm

İtdi tafşîlin ħadîs ü hem kelâm 104a/9

Her şükr ü ⁽¹¹⁾ rızâ senüñ dâduñ Eyyub'ıñ şabrın ögersin şabûr sensin 103a

3.3.4. Hz. İbrahim

Halîlu'llâh olarak da bilinen Hz. İbrahim, nebilerin büyüklerindendir. Zaman zaman babasının vasfı ile bazen de oğlu İsmail'i kurban etmesi olayı ile anılır. Ayrıca Ka'be'yi inşa etmiştir (Pala, 2015: 224). Aşağıdaki ifadeler bu doğrultuda söylenmiştir.

İlâhî senun 'ināyetüñ çāvuşı⁽⁹⁾ sa'ādet ātına süvār olub ermese Āzeri put trāş oğlî kimdi ki⁽¹⁰⁾ Halîlu'llâh hil'atınî giyebildi. İlâhî bārān elṭāfin reşāşî rahmetüñ⁽¹¹⁾ nesīmîle erişmese ya'kūb kim olurdî ki anuñ fîṭratî büstānından 51b

3.3.5. Hz. İsa/Mesîh

Kur'an'da adı geçen ve kendisine kutsal kitap verilen ülü'l-azm peygamberlerindendir. Meryem'in oğlu olan Hz. İsa mucizevi olarak babasız dünyaya gelmiştir. Cebrâil aleyhisselamın ruh üfleme ile gerçekleşen mucize nedeni ile *Rûhullah* sıfatı kazanmıştır (Pala, 2015: 235). Şair, ölüleri diriltebilme mucizesi, ölmeyip gökyüzüne çekilmesi ve felekte yeri olan Hz. İsa'nın bazı özelliklerinden bahseder.

*Ya'nî ol zāt-ı neyyir-i a'zam
Ol hıdır kisvet ü mesîhâ-dem* 30b/1

*Hüsünde şüret-i melîh oldur
Çārḥda hem-dem-i mesîh oldur* 30b/3

*Bu âlâyişden olursañ eger pāk
İdesin 'İsi gibi cāyi eflāk* 47b/30

*Çārḥdur ḥāk-rûb-i meydanuñ
'İsi'dür pāsübān-ı eyvanuñ* 191a/5

3.3.6. Hz. Muhammed

İslâm peygamberi ve allah'ın son elçisi olan Hz. Muhammed, Revânî tarafından hem islâmî hem de edebi terminolojiye uygun olarak ele alınmıştır. Daha çok bilinen isim ve sıfatları ile dile getirilmiş, “Resûl, Mustafa, Mahmûd, Ahmed, Emin, Hâtem-i enbiyâ”

ifadeleri doğrultusunda beyitlerde kullanmıştır. özellikle na‘tlarda ayrıntılı bir şekilde ifade edilmiştir.

Bilgil ki hikāyet-i zebānī
Ol tīg-i Muḥammed’in emānī 32b/3

‘İlm-i taḥkīkden diluñ agāh kıl
Şāri‘-i şer‘-i Resūlullah kıl 37a/5

Ẓāhirinde ‘ilmi kesbīden safā
Bāṭınī mīrās-ı dāra Muştafā 37a/15

Pīr-i reh kibrīt-i aḥmerdür hemīn
Sīnesi bir baḥr-ı aḥḍardır hemīn 37b/16

Şūreti şūfī vü ma‘nā bī-şafā
Ġāvi-yī muğvī-yī rāh-i Muştafā 38a/33

Küll-i ‘ālem tufeyl ü sen maḫşūd
Sen Muḥammed risāletuñ Maḥmūd 191b/13

Yā Kanı ḥôca-i sirāce-i küñ
Ḥātem-i enbiyā çırāğ-ı rüsül 70a/3

3.3.7. Hz. Mûsâ

İsrailoğulları’na gönderilmiş peygamberlerdendir. Hz. Mûsa’ya 4 kitaptan biri olan *Tevrat* verilmiştir. İsminin yanında *Kelīm ve Kelīmullah* sıfatları ile anılır. Kur’ân-ı Kerīm’de İsrailoğulları ve Hz. Mûsâ ile ilgili birçok yerde bahsi geçer (Pala, 2015: 334).

“(7)İlāhī ‘İmrān oğlu neydi lütfuña erib Mûsâ dedün. Ebū Ṭālīb yetīmī (8)kimidi cezbeñ çeküb Muştafa etdüñ. 51b

Ümmet olmak istedi Mûsī aña
‘İsī daḥı çok du‘ā itdi buña 188b/20

Mūsī'ye bāṭında oldı bu merām
‘İsī’ ye zāhirde daḡı bu maḡām 188b/21

Kelīm ’üñ nūri bir lem‘a yüzüñden
Mesīḥ ’üñ nefḡi bir şemme sözüñden 189b/14

3.3.8. Hz. Süleyman

Beni İsrail peygamberlerindendir. Hem peygamber hem de saltanat sahibidir (Onay, 2007: 358). Divan edebiyatında özellikle saltanatı, tacı, tahtı ve ihtişamı ile çok yer bulur. Bunların yanında “taht-rüzgar” ilişkisi, kuş dilini bilmesi ve mülkünün genişliği dolayısıyla da ele alınmıştır. Revânî, Hz. Süleyman’ın bahsedilen özelliklerine aşağıdaki beyitte yer vermiştir.

Süleymān taḡtı kātunda senüñ bād
Cihān bendeñ dü ‘ālemden sen azād 188b/13

Ḳanı ⁽⁴⁾*Şevḡet-i Süleymān ki yellere emri derdi. Taḡtını yel götürüb ‘ālemi*
geçerdi. 71a

‘İşḡ müşkilinün ḡalline ⁽⁴⁾*bir ‘āşık-ı pehlevān gerek ‘ışḡ sözleri kuş dilidür aña*
Süleymān ⁽⁵⁾*gerek.* 155b

⁽⁴⁾*Milket-i Süleymān sultānuñ ile.* 198a

3.3.9. Hz. Yūsuf

Klasik Türk şairleri eserlerinde çok bahsetmiştir. Yakup peygamberin oğlu, İsrailoğulları peygamberlerindendir. Yūsuf kıssası Tevrat’ta ve Kur’an’da ayrıntılı biçimde anlatılmaktadır. Bu iki anlatım arasında büyük ölçüde benzerlik bulunmaktadır (Zavotçu, 2013:793). Kur’ân-ı Kerīm’de bahsinin geçmesi ve kıssaların en güzeli olması hasebi ile Arap, Fars ve Türk şairleri tarafından birçok *Yūsuf u Züleyhā* mesnevisi yazılmıştır.

Bu degül anda daḡı bil ki murād
Yūsuf’a ḡāşıl ola bir ḡuru ād 27b/159

İdersin dem be-dem biñ gez te 'ssüf
Giriftār etdī sini çāh-ı Yūsuf 46a/5

Yūsuf-ı Mısr-ı “ene emlehu” durur
Mehdī-yi mehd-i “ene efşehu” durur 195a/13

3.4. DİNİ KAVRAMLAR

3.4.1. Deyr /Put/ Kelīsā/ Lāt/ Uzza

Revânî, İslam dinine ait unsurları kullandığı gibi din dışı unsurlara da yer vermiştir. Bunlar *deyr*, *put* ve *kilise*dir (Pala). Deyr ve kilise aynı anlama gelir. Bunların ele alınması putlar münasebeti ile. Revânî eserinde kilisenin putlarla dolu olduğunu söylemektedir. Bunun yanında putları da süslü müzeyyen olarak ve sanem olarak görür. Bu ifadesi ile “kilise/sanem” ilişkisi, klasik Türk şiiri geleneğine uygun olarak yansıtır. Ona göre her grubun bir putu, her milletin de bir sanemi olduğunu dile getirir. Revânî, Lat ve Uzza'ya da yer verir. Lat ve Uzza, Cahiliye devrinde Arapların ilah olarak gördükleri büyük putlardandır (Pala 2015: 284). Şair, kilise ve puttan hareketle bunlara yer vermiş ve bu doğrultuda her topluluğun bir Lat ve Uzza'sı olduğunu söylemiştir.

Her Deyr putlar-ile ⁽⁶⁾meşhûn u mālî. Ve her kelīsā şanemler-ile müzeyyen ü ḥālî.
Her ṭāyife ⁽⁷⁾bir puti ma'bud ve her kavüm bir şanemî mescüd. Her ümmet bir Lāt ü 'Uzza.

3.4.2. Deccâl

Dini terminolojide önemli bir unsur olarak yer alır. İlâhî dinlerde kıyamet alâmetlerinden sayılan ve insanları doğru yoldan saptırmaya çalışacağı kabul edilen olağan üstü güçlere sahip kişi (Demirci, 2019: 67-69).

Eserde bir yerde geçer ve lanetlenmiş olarak görülür. Lanetlenmiş olan Deccal'in de öldürülmesi gerektiği ifade edilir.

⁽¹⁰⁾şerî'at-ı Aḥmed'e delâlet itse gerek Deccâl-i le'îni öldürse gerek 185a

3.4.3. Mi' râc

Hız. Peygamber'in Mescid-i Harâm'dan Mescid-i Aksâ'ya, oradan da göğe yaptığı yolculuğu ifade eden bir terimdir (Karaman, 2010: 443).

Mirâc, Kur'an-ı Kerim'de şöyle geçer: “*Kendisine âyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye kulunu (Muhammed'i) bir gece Mescid-i Haram'dan çevresini bereketlendirdiğimiz Mescid-i Aksa'ya götüren Allah'ın şanı yücedir.*” (İsrâ 17/1)

Revânî, iki şekilde Mirâcı kullanır. İki beyit de Mirâca yer vermiştir. Birincisi *şeb-i Mi'râc*, diğeri *sahib-i sırr-ı Mi'râc* olarak geçer. Bununlada Mirâc olayını yaşayan peygamber kastedilir. Hatta beyit içerisinde emin diyerek peygamberin sıfatından da bahseder.

Sipîhr olmuş durur na'li gubârı
Şeb-i Mi'râc'dur gîsûsı târı 187a/12

Serîr-i 'arşadur na'lûñ senûñ tâc
Emîn-i vü hayy-ı şâhib-sırr-ı Mi'rac 189b/18

3.4.4. Zemzem

Ka'be yakınlarında kutsal kabul edilen bir su olan zemzem (Pala, 2015: 490), divan edebiyatında pek çok nesir ve nazımda bir motif olarak kullanılmıştır. Revânî, zemzemi, saflığın ve temizliğin sembolü olarak ifade eder;

⁽⁴⁾*Sâ'i-yi mesâ'i-yi fütüvvet. Şârim-i zemzem-i ihlâş.* 180a

3.4.5. Sabır

Sabır, sözlükte “engellemek, hapsetmek; güçlü ve dirençli olmak” anlamlarına gelir. bu kelime ahlâki kavram olarak “üzüntü, başa gelen sıkıntı ve belâlar karşısında direnç gösterme; olumsuzlukları olumlu kılmak için gösterilen metanet” gibi değişik anlamlarda kullanılır. Sabır kelimesi Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan bir kavram olarak bahsedilmektedir (İbrâhîm 14/21). Denilebilir ki sabır, “nefsi telâştan, dili şikâyetten, organları çirkin davranışlardan koruma, nimet haliyle mihnet hali arasında fark gözetmeyip her iki durumda sükûnetini muhafaza etme, Allah'tan başkasına şikâyetle bulunmama” şeklinde de tarif edilmiştir (Çağrı, 2008: 35/337).

Sabır kelimesi, Kur'ân-ı Kerîm'de beş âyette geçer, ayrıca 100'e yakın âyette aynı kökten çeşitli isim ve fiiller yer alır (Abdülbâkî, 1950: “şbr” md.). “Bu âyetlerde genellikle sabrın önemi üzerinde durulmakta, sabırlı davrananlar yüceltilmekte ve onlara verilecek mükâfatlar anlatılmaktadır. Kur'an'da bildirildiğine göre Allah insanları korku, açlık, yoksulluk, yakınların ölümü, ürün kaybı gibi musibetlerle imtihan eder. Bu

musibetleri sabırla karşılayanların ve Allah’a teslimiyet gösterenlerin rablerinin lutfuna, rahmetine ve ebedî kurtuluşa erecekleri müjdelendir” (Çağrıcı, 2008: 35/337).

Revānī, sabır kavramını Kur’an ve hadis doğrultusunda ele almıştır. Şair, aşağıdaki beyitlerde sabredenın Allah’ın nimetlerine kavuşacağını belirterek sabır azığının Allah tarafından az kişiye bağışlandığını belirtir. Bu da “*Biz rızkı istediğimiz kişiye veririz*”(Sebe 34/24) mealindeki âyeti anımsatmaktadır. Ancak şaire göre sıradan insan, bu sabrın, yani nimetin kendisine verildiğinden habersiz yaşamaktadır. Burada şair, sıradan insanı baz alarak tüm topluma uyanık olması, Allah’ın kendisine verdiği rızıklara şükretmesi ve sabrı elden bırakmamasını önermektedir.

Şabr olur in’ām-ı perverdigar
Az kişiye ruzi kılur Kirdigar 103b/4

Merd-i ‘āmī kim igen agāhı yok
Gāhi şabr olur aña vü gāhi yok 103b/6

Aşağıdaki beyitlerde şair akıl adamın şahsında tüm topluma yön veren öğütler vermektedir. Bu kimse sabırlıdır ve her durumda Tanrı’ya şükretmektedir. Çünkü şaire göre sabır cezbedici bir nimettir. Sabırlı kişinin yapacağı ilk iş de nefisine galip gelmesi, yani nefisini alt etmesidir. Bu düşünce tasavvufun melâmet⁷³ prensibini hatırlatmaktadır. Melâmette de amaç nefis denilen düşmanı alt etmek, nefsi kontrol altına almaktır.

Merd-i ‘ākıl dāyima şābir gerek
Nef’ü zarda Rabb’ına şākir gerek 103b/1

Şabr gine nī’meti cālīb olur
Merd-i şābir nefisine gālīb olur 103b/3

Revānī, aşağıdaki beytinde ise gelenek doğrultusunda sabrı çeşitli imajlarla betimler, teşbihin gücünden yararlanır. Şaire göre sabır mutlu ve canlı bir padişahdır. Bu niteliğiyle Revānī’ye göre bu padişah, baştanbaşa meyvesi lütuf olan bir kimsedir. Şair,

⁷³ IX. Yüzyılda, Türkistan, Nişabur, Maverâünnehr ve halkında gelişen Mevlevilik, Kübrevilik ve Bayramilik gibi büyük tarikatlerin ortaya çıkmasında önemli rol oynayan bir tasavvufi düşünce şeklidir (Pala, 2015: 302)

burada ihsanı bol bir padişah misali sabırdan herkesin, toplumun tüm fertlerinin istifade etmesini nasihat etmektedir. Burada şair, sabır kavramını dalları her yana sarkmış, uzamış taze ve verimli bir meyve gibi teşbih ederek, tebasını mutlu kılan her kese cömertçe refah veren bir padişaha teşbih etmekte, ikisi arasında başarılı bir ilgi kurmaktadır:

Şabr bil bir şāhtur handān ü ter

Mīvesi lutf olur anuñ ser-be-ser 104a/7

Şair burada bir gerçekliği de vurgular. Kim sabretmişse mutlaka hazine misali olan sabrın zenginliklerini de elemelerini de görmüştür. Evliya ve peygamberlerden birçoğu sabrettikleri için eziyet çekmişlerdir. Eyyüb Peygamber'in sabır timsali kıssası elbette bunun bir göstergesidir. Ancak buna rağmen Allah'ın sabır nimeti tükenmediği için her kişiye dağıttığı bu nimetten istifade edilmelidir ve Allah'ın isimleri arasında sabır isminin olduğu unutulmamalıdır. O ismin delili olarak Allah, dünyaya sabrı bol yaymıştır. Şair, bu söylemiyle Eyüp gibi sabretmese de onu hatırlamasını, Allah'ın nimetlerini hatırlamasını şükretmesini nasihat etmekte, bunu bir manifesto gibi pekiştirerek sunmakta, Eyyüb'ün kıssasını fikirlerine dayanak kılmaktadır:

Gör ki bunca evliyā vü enbiyā

Şabr idüben gördiler renc ü 'anā 104a/8

Şabr-ı Eyyüb nebī-yi hod temām

İtdi tafşilin hadīs ü hem kelām 104a/9

Es-şabūr'ı bilgil anuñ nāmıdur

Her kişiye şabr anuñ in'āmıdur 104a/10

Mazhar-ı haqq'ı ol ismün ol durur

Gerçi şābir bir cihānda bol durur 104a/11

Her kimün kim şabrı vardur genc anuñ

Her kimün kim genci vardur renc anuñ 104a/12

3.4.6. Şükür

Sözlükte “Yapılan iyiliği bilmek ve onu yaymak, iyilik edeni iyiliğiyle övmek; minnettarlık anlamındaki şükür, terim olarak Allah’tan veya insanlardan gelen nimet ve iyilikten dolayı minnettarlığını ifade etme, nimete söz ve fiille mukabelede bulunma, Allah’a itaat edip günah işlemekten uzak durmak suretiyle nimetin gereğini yapma” (Çağrı, 2010: 39/259) şeklinde tanımlanmıştır.

Revānī, şükür kavramını dini söyleme uygun olarak daha çok Yaratan’a karşı minnettarlığını ifade etmek için kullanmıştır. Bu ifadeler ağırlıklı olarak tevhid türü manzumelerde karşımıza çıkar. Buna göre nimeti Allah verir kul ona şükür eder “İlāhī ni‘met virdükçe şükür senden...” 103a/9 “(8)virürsin şükürin itdür eylük” 91a/8. Allahın vermiş olduğu nimetin şükürünü dile getirip ifade etmek için kelimeler kifayetsiz gelir;

Vaşf-ı ālān-ı zübān-ı ‘aql idemez

Şükür-i na‘mānī kimse eyleyemez 25a/103

Şükür en açık ve en zahir görünen bir hüsün, bir güzellik, bir erdemdir. Şükür güzelliğin takdirini ifade eden ve güzelliğin anlamsız kılınmasına rıza göstermeyen bir vesiledir. Şükür istenen nimeti, faydayı elde etmeyi ziyade artırıcı, sağlayıcı bir etkiye sahiptir;

Şükür bir ni‘met durur hüsni bedīd

Şükür-i ni‘met mūcib-i celb-i mezīd 15a/3

Şükürün hakikatini idrak etmek, anlamak istersen; sendeki aczin sonsuz kudreti anlamayı sağlayacak olmasına şükretmelisin. O acz senin hiçbirşeye malik ve kadir olmadığının ispatıdır. Anlayışın, fehmin en mükemmel halini yani kemalini bilmek istersen, aczini bilmek bu anlayışın anahtarıdır;

Şākir dāhī ni‘met vü şükürī anuñ

‘Acziñ bilmek hemīn ancak senūñ 15a/4

‘Acz-i şükür olur haqīkat şükür bil

‘Acz-i derk olur kemālī derk bil 15a/5

3.5. DİNİ KİTAPLAR

3.5.1. Kur'an-ı Kerim/Mushaf

Kur'an-ı Kerim, dört semâvi kitabın en son indirilenidir. Vahiy yolu ile Cebrail vasıtası ile peygamberimize gönderilmiştir (Pala, 2015: 278). Revânî, Kur'an-ı Kerimi farklı isimlerle zikretmiştir. Kur'an herşeyden önce kitâb-ı kâdim ve kitâb-ı mübindir. O, tüm ayetleri barındıran mushaf/kitaptır. Bunların yanında yakarış noktasında baska unsurlara yer verip Allah olan yakarışını dile getirirken; “Nâzil Kur'an Hakkı-içün”, “ol Kur'an Hakkı içün” diyerek bu kelimeye yer vermiştir.

Sen ol ümmîsin ki okuduğuñ Kitâb-ı mübîn. 194b

Her neye baksañ delîl-i zâtıdur

Cümle eşyâ mushaf-ı âyâtıdur 17b/1

(10)ve muşahabet-i Kitâb ı kâdîm iline mukabbel-i şifâh-ı şâhân (11)ve mübeccel-i cümle-i 'âlemiyân olur ve her ne miqdâr ki âteş şafâ vü 116b

Nâzil Kur'an Hakkı-içün ve ol Kur'an'a (4)olan imân Hakkı-içün. 166a

3.6. AYETLER VE HADİSLER

Divan edebiyatının temel kaynaklarından biri de ayet ve hadislerdir. Pek çok şair eserlerinde birçok ayet ve hadisi iktibas olarak kullanmıştır. Özellikle nasihatnâme türündeki eserlerde bu duruma daha çok rastlanır. Bu eserde de şair, bu gelenek çerçevesinde pek çok ayet ve hadise gönderme yapmıştır.

Ayet ve hadisler ile ilgili bilgiler, eserin inceleme kısmında detaylı bir şekilde verilmiştir.

3.7. İBADET UNSURLARI

Câmi'ü'n-Nesâyiḥ, dini özellikler de arz ettiği için dini ve dinin bir ritüeli olan ibadet (Karagöz, 2010: 285; Sinanoğlu, 1999: 19/233) unsurları, başka bir ifade ile ibadet eser içerisinde yer almıştır. Dini hususların başında ibadet unsurları gelir. Revânî namaz, oruç, hac, abdest gibi ibadet konularına başlıklar halinde yer vermiştir. Şairin öne

çıkardığı ve üzerinde durduğu konuların başında namaz gelir. Bu hususta şunları söyler: Namazın ilk şartı temizliktir. Namaz, dinin ve Allah yolunun direğidir. Namaz dua anlamına gelir. Namaz için kibleye yönelinir ve tekbir getirilir. Görüldüğü gibi namaz, başka konularda olduğu gibi örneklendirme yoluna gidilmeden ve herhangi bir yoruma imkân bırakmayacak şekilde dini söylemler doğrultusunda dile getirilmiştir (Bu konu ile ilgili örnekler namaz maddesinde verilmiştir).

3.7.1. Abdest

Farsça **âb** (su) ve **dest** (el) kelimelerinin birleşiminden oluşan abdest kelimesi “el suyu” anlamına gelir (Paçacı, 2010: 3). Revânî, abdest ibadetini namazdan önce yapılan bir eylem olarak görmemiş, daha çok bedensel ve ruhsal arınma olarak algılamıştır. Şair, Allah’a yalvararak nefsin kirliliğinden bahsetmiş ve bu kirliliği Allah’ta yok olma denizine dalıp temizlenmesini dile getirirken bu durumu abdest olgusu ile dile getirmiştir. Namazın bir gereği olan eli ve yüzü yıkanmaktan bahseden şair, bu iki eylemi de dünya kirinden arınmak olarak görmüş ve bu bağlamda Hak ile engelsiz olarak yüz yüze söyleyeceğini ifade etmiştir. Görüldüğü üzere abdest ibadeti de tasavvufî olgular çerçevesinde yorumlanmıştır;

Îlâhî abdestüm bilürem hîç

Yuduğum pây ü destüm bilürem hîç 62b/12

Pes yuğil iki cihāndan dest ü rû

Câyiz ola Hakk ile tã güft ü gû 63b/2

3.7.2. Dua

“Çağırma, seslenmek, istemek; yardım talep etmek” manasına gelen dua kelimesi Arapça olup mastar formundadır. Bununla birlikte “küçükten büyüğe, aşağıdan yukarıya vâki olan talep ve niyaz” anlamında isim olarak da kullanılmıştır. Allah’a (c.c.) yönelik sözlü veya yazılı talepleri ifade eden metinlere de dua denilmiştir. İslâmî literatürde ise Allah’ın yüceliği karşısında kulun aczini itiraf etmesini, sevgi ve tâzim duyguları içinde lutuf ve yardımını dilemesini ifade için kullanılmaktadır (Cilacı, 1994: 529).

Dua kelimesi Kur’ân-ı Kerîm’de yirmi yerde geçmektedir. Yine aynı manada da’vâ ve da’vet kelimeleri de zikredilmiştir. Ayrıca dua kökünden farklı fiiller pek çok âyette de yer almıştır. Dua ve müştakları ilgili ayetlerde Allah’a yakarma, istek ve ihtiyaçlarını O’na arz ederek Allah’ın lutfunu dileme, çağırma, seslenme, davet etme, ibadet etme, yardıma çağırma, bir durumu arz etme, Allah’ın birliğini tanıma, isnat ve iddia etme anlamlarında kullanılmıştır (Abdülbaki, Wensinck, 1364/1945: 350). Hadis metinlerinde de dua kelimesi ve müştakları çokça yer almaktadır (Abdülbaki, Wensinck, 1364/1945: 350)

Arapça sözlük yazarlarından İbn Manzûr, duanın üç şeklinin bulunduğunu ifade etmiştir:

1. Allah’ın birliğini dile getirme ve O’nu övgüyle anma.

2. Allah’tan af, merhamet gibi mânevî isteklerde bulunma.

3. Allah’tan dünyevî nimetler isteme. Ayrıca “Yâ Rabbi, Allahım” gibi hitap ve çağrı ifadeleriyle başlayan veya Allah’ı övgüyle anan her sözün -içinde bir dilek ve istek bulunmasa da- dua olduğuna işaret ederek buna Hz. Peygamber bir hadisinde geçen, “Arefede benim duam ve benden öncekilerin duası ‘Lâ ilâhe illallâhü vahdehü lâ şerîke leh lehü’l-mülkü ve lehü’l-hamdü ve hüve alâ külli şey’in kadîr’ sözüdür” açıklamasını örnek olarak vermiş; bundan dolayı tehlîl (lâ ilâhe illallah), tahmîd (elhamdülillâh) gibi dinî ifadelerle İslâmî gelenekte dua denildiğini aktarmıştır. Zira Kur’ân-ı Kerîm’de (Yûnus, 10/10) de müminlerin cennetteki dualarının sübhânekellâhümme ile başlayacağı, yine onların dualarının el-hamdü lillâhi rabbi’l-âlemîn ile biteceği anlatılmaktadır (Ebu’l Fadl Cemaluddin Muhammed b. Mukrim İbn Manzûr, 1993: 17/256)

Tasavvuf ilminde ise dua genellikle sözle bazen de susularak yani lisân-ı hâl ile yapılmaktadır. Sözle yapılan duanın gönülden ve samimi olması gerekir. Dualarda Allah ulaşılmak istenen bir sevgili olarak görüldüğünden perdelerden ve hicrandan yakınılır, vuslat ve müşâhede peşinde koşulur. Tasavvuf edebiyatında “habîb, mahbûb, mâşuk, yâr, can, cânâ, cânan” ifadeleri Allah için kullanılmaktadır. Sûfiler, Allah ile kulları arasında bazısı zulmetten, bazısı da nurdan birtakım perdelerin bulunduğu, bu perdelerin O’nun bütün güzellikleriyle temaşa edilmesine mani olduğuna inanır ve dualarında bu perdelerin kaldırılmasını talep ederler (Uludağ, 1994: 535).

Duaların sadece bir yakarma değil aynı zamanda başkaca birçok işlevinin yanında nasihat ile de irtibatını kurmak mümkündür. Bu çerçevede yapılmış dualara bakıldığında

zaman zaman açık veya kapalı olarak insanlara nasihat verildiği görülmektedir. Örneğin; Revānī Allah’tan bir şey dilediği zaman onun ululuğunu, büyüklüğünü veya sıfatlarını kullanarak duada bulunur. Aşağıda lütfunun sonsuzluğunu ve keriminin nihayetsizliğini söylemesi bundan dolayıdır.

(10)Neṣr 28a (11)İlāhī senuñ lütfüña gāyet yok. İlāhī senuñ keremuñā nihāyet yok.

28a (1)İlāhī ey nümāyende-i ʔarīk-i taḥkīk. Vey güṣāyende-i der-i tevḥīk. Ey baḥşında 28b

Yukarıdaki ifadelerde Allah için “ey nümāyende-i ʔarīk-i taḥkīk” “taḥkīk yolunun göstericisi” cümlesini kullanılmaktadır. Bununla insanlara hak ve hakikati aramada irşadına muhtaç olunan yegane varlığın Allah olduğu salık verilmekte ve hakikate vasıl olmak için başka kapılarda dolaşmanın anlamsız olduğu vurgulanmaktadır. Devamında ise “güṣāyende-i der-i tevḥīk” ifadeleri ile de başarının yolunu açacak olanın da yine Allah olduğu ilan edilerek başarının da Allah’ın elinde olduğu ve tevḥīke ermek isteyenlerin yolunun yine Allah’a istinad ettiği üzerinde durulmuştur. Bu yakarma ifadeleri ile de muhataplara “Sakın başarıya ulaşmak için Allah dışında bir yol aramayınız!” tavsiyesi verilmektedir. Başka bir beyitte de şöyle denilmiştir:

İlāhī ölmedin tevḥīk senden

Bu cān ayrılmadın taḥkīk senden 172a/47

Bu beyitte de benzer şekilde başarının ve doğruyu bulmanın Allah’ın eliyle olacağı anlatılmakta başka yollara sapılmaması tavsiyesi dua aracılığı ile gerçekleşir.

(2)İlāhī ben seni ne dille ögem dil ḥaḳīkatūñ baḥrından bir ḳatre. (3)Seni ne vücūdla vaṣfedem mihriñ ṣe‘ ā‘ asından (4)bir zerrüne. Her ‘ aḳıldur eñ celālūñ idrākında ḥayra. Her rāy-ı rūṣen (5)cemālūñdan tūre. Aṣḥāb metūn ü şūrūḥ ‘ izetūñ ḥavāṣī sende (6)mütelāṣī. Erbāb-u ḳulūb ü küṣūf-ü ceberrūtuñ ḥareminde (7)bī-gāne vü nāṣī. Beṣāyir-ü aṣḥāb ‘ aḳl-u metīn ü baṣīret ‘ aḳametūñ 29b

İlāhī sen her ne ki lafza vü ‘ ibārete şıḡar ḥarf (4)ü ismidür sen ondan müberra vü her ne ki mīzān-ı ‘ aḳla girür ‘ ādet (5)ü resmdür sen andan mu‘ arrā her ne ki zātūñda fīkr olmaz selūbū izāfāt 32a

Bu beyitlerde dilinin Allah’ı övmeye yetersiz olduğunu itirafla duaya başlamaktadır. Daha sonra ise yine varlık olarak da Allah’ın yüceliğini vasfedemeyeceğine değinmektedir. Böylece Allah’ın zatının bu sınırlı akıl ile

anlaşılamayacağını, böylesi bir çaba içerisine girmenin gereksiz ve sonucunun hakim olacağını tavsiye edildiği söylenebilir.

Dīne da‘vet etmeyince ol Hudā

Mu ‘minī kāfirden eylemez cüdā 34b/14

Yukardaki beyitte bir kişinin iman etmesinin de Allah’ın hidayeti, daveti ile olduğu ifade edilerek Allah hidayet ettiği için bizlerin Mümin olduğumuzu hatırlatmakta ve insanların mümin oldukları için kibre kapılmaması gerektiği öğütlenmektedir. Diğer taraftan aslında mümin olmayanlara yönelik de bir hoşgörü talebi söz konusudur.

Hidayet talebini de bir beytinde şu şekilde ifade etmektedir:

Hidāyet şem‘ini göñlümde yandur

Bu gaflet uykusundan sen uyandur 172b/60

Günlük namazlarda kırk kere tekrar edilen Fatiha suresinde de şöyle buyurulmaktadır: “Bizi doğru yola hidayet et!” (Fatiha: 1/6). Böylece Revānī, Allah tarafından müminlere nasıl dua ile nasihatte bulunulmuşsa benzer bir usulle ve aynı mahiyette duayı şiirlerinde kendi üslubunca tekrar etmiştir.

Bulursam ger bulurdun bin ħalāšī

Degülven emriñe bir laħza ‘āšī 50b/3

Didi cān kim şecā‘at budur ey ten

Ki bunları basasın er gibi sen 51a/4

Ḳoma kim mülküñ içre edeler

Nice dilerlerise eyleyeler 51a/5

Allah’ın emrine isyan etmeyen kurtuluşa ermesi için dua yapmış olduğu bu beyitte şair duaya muhatab olmak için günahları terk etmeyi nasihat etmiş olmaktadır. Zira Kur’an-ı Kerim’de de ifade edildiği üzere Allah’ın sınırlarına saygı duyanlar kurtuluşa ereceklerdir:

" Bunlar, Allah'ın (koyduğu) sınırlardır. Kim Allah'a ve Peygamberine itaat ederse Allah onu, zemininden ırmaklar akan cennetlere koyacaktır; orada devamlı kalıcıdır;

işte büyük kurtuluş budur. "(Nisâ: 4/13). beyitlerin devamında ise işte asıl kahramanlığın bu olduğu ifade edilir. Şecaat kelimesiyle ifade edilen bu durum günahlardan uzak durmaya çalışmayı bir savaşa benzetmekten ileri gelmektedir. Hz. Peygamber de nefisle mücadeleyle cihad kelimesiyle ifade etmiş ve Tebük seferi gibi aylarca yolculuk yapılan, bin bir türlü zorlukların çekildiği ve Kur'an-ı Kerim'de "zorluk yolculuğu" diye ifade edilen bir seferden döndüğünde küçük cihaddan büyük cihada gelindiğini ifade etmiştir. Arkadaşları Tebük seferinden daha büyük cihadın ne olduğunu sorduklarında nefisle olan mücadeleye işaret etmiştir (Ali el-Muttaki el-Hindi, 1985: 4/430).

Dua etmenin usulüne dair de nasihatte bulunan yazar, muteber duanın ah u zarla ve huşu içinde yapılacak dua olduğunu ifade etmektedir:

Namāzūn ma' nısı bilgil du' ādur

Du' ā zār ü huşū' ile revādur 60b/2

Görüldüğü gibi namaz ile dua arasında ilgi kurmuş ve namazın mana olarak dua anlamına geldiğini ifade etmiştir. Revānī'ye göre duanın makbuul olması için zār-u huşū' yani büyük bir huşu içerisinde can ü gönülden istemek gerekmektedir. Öyleki Kur'an-ı Kerim'de namazla ilgili olarak değinilen huşu kavramına da işaret etmiştir: "Gerçekten namazlarında huşu içinde olan müminler kurtuluşa ermiştir" (el-Mü'minûn 23/1-2).

Revānī, aşağıdaki ifadelerinde duanın şöyle de kullanmıştır. Buna göre gönlüne muhabbet tohumundan başka bir şey ekmemesini tavsiye eden şair, ruhunun ise vahdet denizinden ayrılmaması gerektiğini ikaz etmiştir.

(1) Sen neşvü nümā ver her demde dil kıştizārında muḥabbetūn toḥmundan ḡayrı

(2) ḡayrı ekme. Ve rūḥ keştīsini vaḥdetūn baḥrinden ṭaşra ṣalma. 66b

Görüldüğü gibi Revānī, gönül muhabbet, ruh ise vahdet yani Allah'ın birliği ile dolu olmalıdır derken dua ritüelinden yararlanmıştır.

Gönül muhabbet ile dolu olmalıdır. Ancak vücudun en kıymetli yeri olan gönül evine saldırılar da olacaktır. Bu saldırılara karşı da dua vasıtası ile de Allah'tan yardım alınmasını nasihat mahiyetinde şöyle ifade eder:

İlāhī dil ḥānesini şeyṭān'dan sen zabṭ eyle. (2) Egerçi iḥtilaṭda tefriḳa vü kesret çoḡ olur ve inḳıṭā' da şafā vü (3) vaḥdet ḥāşıl olur amma şöyle degüldür ki, her iḥtilaṭ elbette (4) āfet ola, ve her ḥumūl dāyim rāḥat ola. Şol kimesneye ki pāy-(5) bend-i şıfat olur ikisi de āfet olur. Birinde ḥalkı görüp (6) yolından azar ve birinde kendüyi görüp aşığa düşer. Cehd (7) idüp evşāfı Ḥaḳ anı itmek gerek, ve sa'y idüp aḥlākı (8) nūrānī itmek gerek. 120a

Yukarıdaki ifadelerden hareketle şair, gönül evini şeytandan koruması için Allah'tan dua ile yardım istmekte, aksi taktirde şeytanın karıştığı gönülde vahdetten/teklikten kesrete/çokluğa geçileceği ve bunun da kişinin afetine sebep olacağı ifade edilir. Kesretin bulaştığı gönlün afete maruz kalacağı bu sebeple bazen azgınlaşabileceği bazen de değerini kaybedip aşağıya düşeceği anlatılır. Kişiye düşen ise gayret ederek ahlâkını nurani hale getirmesi görevidir. Ahlâkın güzelleşmesi için cehd edip çalışmak gerektiğini yakarışla birlikte nasihat etmiştir.

İlāhī vākīf-i esrār sensin

Şifā-baḥş-i dil-i bīmār sensin 172a/56

Revānī, yakarışında diğer sırlara olduğu gibi bu sırda da vakıf olanın Allah olduğu ve bu mücadelede alınan yaralara şifa verecek olanın da yine Cenâb-ı Hak olacağı ifade edilerek müminlere teselli vermekte ve yine bu konuda da yardımını sadece Allah'tan beklemenin gerekli olduğu salık verilmektedir. Salık verirken de dua ile nasihatı birleştirme örneğini başarılı bir şekilde ortaya koymuştur.

Revānī, aşağıdaki beyitte olduğu gibi dua söylemini son nefese kadar dile getirir. Hatta nefesinin son demi bir “hu” bile olsa dua ile Allah'ın rahmetinin kendisine ulaşmasını arzu eder. Kur'an-ı Kerim'de de ölüm gelinceye kadar kullukta bulunmanın gerektiği ifade edilmekte ve son nefese kadar sürekli bir iman mücadelesi içinde olunması gerektiği şu şekilde ifade edilmektedir: “Sana ölüm gelinceye kadar Rabbine ibadet et” . (Hicr: 15/9)

Şu demde ki nefesde ḳala bir hū

İrīşdür rahmetüñden baña bir mū 172a/58

Aşağıdaki beyitlere göre şair, Allah'ı zikretmeyi dilin tabiatı gibi ayrılmaz parçası haline getirmenin ahirette saadete vesile olacağı ifade edildikten sonra şehadet kelimesiyle hayatın devam ettirilmesi ifade edilerek iman üzere bir yaşamın sürdürülmesi tavsiye edilmiş olmaktadır. Ahirette saadete ermenin yolunu da yapmış olduğu şu dua ile ortaya koymaktadır:

Dile zikrūñ ṭabī'at ḳıl ve 'adet

Ki āḫır demde ben bulam sa'adet 172b/61

Şehâdetde zübānum sen devām it
Beden ayrılıcağ zinde-revān it 172b/63

Zaman zaman insanın dünya ile olan ilişkisine de değinilmekte ve insanın heva ve hevesleri peşinde koşması bela olarak nitelendirilmekte Allah'tan bu beladan kendisini kurtarması istenmektedir. Böylece insanın heva ve hevesinden kurtulmak için çaba içerisinde olması öğütlenmiş olmaktadır. Duanın yanında insanların beladan kurtulması ve hevadan halas olmasını nasihat kültürü geleneği içerisinde ifade eder.

Beni kurtarırsen bu belādan
Halāş itseñ beni bend-i hevādan 239b/6

Tasavvuf literatüründe insanın ölümden önceki hayatı, bu hayattayken ilişki kurduğu varlıklar, bunlarla ilgili eğilimleri, tutum ve davranışları dünya olarak isimlendirilmektedir. Meşhur mutasavvıflar maddeye yönelen nefsin arzuları” olarak tarif ettikleri dünyanın bütün kötülüklerin kaynağı olduğuna inanmışlar, dünyayı Hakk’a giden yolda önlerine çıkan en büyük engel sayarak farklı ifade biçimleriyle yermeye çalışmışlardır(Uludağ, 1994, 10/22).

Revānī de dünya ile ilgili bu olumsuz yaklaşıma sahip olduğundan dünya ile düşünsel planda meşgul olmayı eğri yol olarak nitelendirerek Allah'tan kendisini bu eğri yoldan çıkartmasını dua ile istemektedir. Böylece yukarda içeriği doldurulan dünya kavramına dair bir bilinç oluşturma gayreti içinde olmuştur. Bu bilinç bir taraftan dua diğer taraftan ise nasihat içermektedir. Başka bir ifade ile hem nasihat vermiş hem de dua etmiştir.

Bıraksam dünýe fikrini ben elden
Elüm alsan çıkarsañ egri yoldan 239b/7

Nefsin heva ve heveslerini ifade eden dünya ile olan mücadelede kılavuzluğuna müracaat edilecek bir öğretmen olarak kabul edilen mürşid-i kamilden ders alınması gerektiği de yine klasik tasavvuf öğretisinin öncelediği bir husustur(Yılmaz, 2015: 653). Revānī, dünya ile olan mücadelede şeyhin önemine dair Arap tembih edatı olan ve “dikkat et!”, “müteyakkız ol!” manasına gelen “Elâ” ifadesiyle başlayan beyitler söylemiştir.

Ela ey şeyh-i kāmīl mürşid-i Haq
Ela ey kutb-ı âlem şeyh-i muṭṭalāq 239b/8

İnsanın varlığının temel gayesi olarak Kur'an-ı Kerim'de kulluk etmek ideali ortaya konulmuştur. Kur'an ayetlerinde ifade edildiği üzere Allah (c.c.) insanları ve cinleri kendisine kulluk etsin diye yaratmıştır. "Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım"(Zâriyât: 51/56).

Hâk-îçün ki vücūdundur elinde
Gice gündüz sücūdundur öninde 239b/9

Saňa tekrīm iden tekrīmi için
Saňa ta'zīm viren ta'zimi için 239b/10

Seni hürmetlü kılan hürmeti için
Seni 'izzetlü kılan 'izzeti için 239b/11

Şair, yukardaki beyitlerle bu durumu farklı ifade ve üsluplarla yaptığı dualarda ortaya koymak suretiyle insanın yaratılış gayesinden uzaklaşmaması gerektiğini kendi nefisini muhatap alarak tavsiye etmektedir. Gece gündüz sücud yani secde etmek ile sürekli bir ibadet halinde olmanın gerektiği vurgulanmaktadır. Allah'ın insana verdiği değer, onu diğer varlıklar arasında saygın bir konuma yüceltenin ve insanı muhterem kılanın da yine Allah olduğu hatırlatılarak yaratılış gayesinden uzaklaşılması nasihat edilmektedir.

3.7.3. Hac"

Bilindiği gibi İslâm'ın temel şartlarından birisi de Hac'tır. Revânî bu konuya da yer vermiştir. Şair, hac hususunu değişik anlamlarda dile getirmiştir. Bunlardan birisi hacca tasavvufi anlam yüklemesidir. Revânî'ye göre Allah aşkı bineğine binen Allah yolunun yolcusu hakikat Mekke'sine yönelir ve haccını gerçekleştirir.

Kim süvâr-i merkeb-i tevîk olur
Aña hacc-i Mekke-i tahkîk olur 64a/1

Tasavvufi açıdan diğer bir yorumu da haccın gereği olan ihrama girme olgusu üzerinedir ve bu olgu maddi giysilerinden çıkıp manevi giysilere yani ihrama bürünmesi anlamında yorumlamıştır. Bu manevi bürünmeyi gerçekleştiren Allah yolunun yolcusu Kâbe'yi tavaf eder ve çevresinde döner.

Sevb-i dünyâden çıkup ihrâm kııl

Pes tavāf-i ka‘be-i İslām kıl 64a/2

Haccın şartlarından biri olan sa‘y’dır. Şair, bu makamı yorumlarken yine tasavvufi olgu ile hareket etmiş ve sa‘y makamının “havf ve recâ” makamı olduğunu söylemiştir. Başka bir ifade ile Safa ile Merve arasında gidip gelmek korku ile ümit duygusunu yaşamaktır.

Şol maḳām-i sa‘y kim verir şafā

Bil Şafā vü Merve’yi havf ü recā 64a/3

Şair, korku ve ümit makamını yaşayan kişinin benliğinden sıyrılması ve bunun ardından Allah’a teslim olmuş bir âşık gibi “Lebbeyk” diyerek gerçek haccı yapması gerektiğini ifade eder.

Yürü terk-i da‘vî yü pindār kıl

Sonra var lebbeyk-i ‘âşık-vār kıl 64a/4

Tasavvufi anlamda yorumlanan hac olgusunu şair, Arafat dağına çıkışını Allah’ın yüce katına çıkışla eş değer görmüş ve bir sonraki aşama olan kurban kesmeyi de nefisini kurban etme ve nefisten kurtulma olduğunu söylemiştir.

Çün bedīd ola ḥarīm-i bārigāh

Nefsüni ḳurbān edip olgıl tebāh 64a/5

Allah yolunun yolcusu, hac farızasını tamamlamıştır. Fakat şair, bu tamamlamayı da tasavvufun söylemlerinden yararlanarak ifade etmiştir. Başka bir ifade ile bedensel olarak yapılan hac ibadetini bedensel olmaktan çıkarmış, ruhsal yolculuğa çevirmiştir. Bu yolculuğun sonunda Allah eri yüzünü nereye çevirirse Allah’ı görme noktasındadır.

Bī-cihettir onda beyt-i Kibriyā

Yüzünü her cānibe tutsañ revā 64a/6

3.7.4. Namaz/Salat

Farsça bir kelime olup, Arapça’daki “salât” kelimesinin karşılığıdır. Sözlükte, dua, istiğfar, övgü anlamlarına gelen salât, dini bir kavram olarak İslâmın beş temel esasından biri olup belirli ritüelleri ve eylemleri olan özel bir ibadettir (Paçacı, 2010: 514). Şair, aşağıdaki beyitte namazın şartlarından olan taharet ve kamete yer vermiş, namazı dinin direği olarak görmüş, namazı anlamlı kılan olgunun dua olduğunu dile getirmiş ve namaza başlarken kibleye yöneliminin yanında tekbir getirilmesini belirtmiştir;

Şartı ḳılınub durur ṭahāret

Kim ki ide namāzçün iḳāmet 55a/19

‘İmād-ı şer‘ ü dīn bilgil namāzı

Namāzı ki ola anun niyāzı 60b/1

Namāzıñ ma‘nisi bilgil du‘ādur

Du‘ā zār-u huşū‘ ile revādur 60b/2

Qıbleyi çün bulasın tekbīr kıl

Göñlüñi ya‘ni Hāq ile bir kıl 63b/4

3.7.5. Oruç/Savm

Revânî’nin bahsettiği bir diğer ibadet unsuru da oruçtur (Paçacı, 2010: 534). Şair, beyitlerde oruç olgusunu şöyle yansıtmıştır. Oruç Allah için yapılan bir ibadettir yani Allah’ın emridir. Vücudun ekmek ve suya ihtiyacı olduğu gibi, oruca da ihtiyacı vardır. Oruç, sabahtan akşama kadar mideyi boş tutmak anlamına gelmez. Oruç, akıl sahipleri nezdinde vücudun oruçla temizlendiği gibi gönlün de dünyevi arzulardan arındırılması gerekir ki orucun Allah’a yakınlaşma ve onun için yapılan bir ibadet olsun.

Tā ki sensin beste-i her pīç ü tāb

Şavm sana sarfē-i nān ile āb 63b/1

Şavmı şanma sen şikem boş olmağı

Var göñül boş eylegel “Es-şavmu lī” 63b/2

Rūzedār ana demiş ehl-i hıred

Kim kıla cān vü göñülden sed 64a/3

3.8. AHİRET İLE İLGİLİ UNSURLAR

3.8.1. Ahiret

Revânî’nin kullandığı unsurlardan biri olan ahiret, dünya hayatından sonra başlayıp ebediyen devam edecek olan ikinci hayat olarak da ifade edilir (Topaloğlu, 1988: I/543). Ayrıca bu kavram, dünyadaki iyi ya da kötü amellere göre Cennet veya Cehennemde süreceği de ifade edilmiştir (Pala, 2015: 12).

Revânî, eserinde ahiret hayatında cennete kavuşmak için yapılması gereken davranışlardan bahseder. Yine ahiret hayatında mutlu ve mesut olmak için Allah’a yalvarış ve yakarışlarda bulunur. Böylece dini vecibeler üzerinden insanlara nasihatta bulunmuş olur.

“..gāh olur ki bir kuluñı dünyāda şāh ve āhîret milkinde ⁽⁸⁾pādişāh idersin..”82b

“İlāhî Taķva tūşesini āhîretümūze zād it. ⁽²⁾İlahi beni āhîret guşşalarından azād it.”112b

İlāhî çün bu gönül sulţānını rūḥ ⁽⁸⁾memleketinden tutup ṭabīʿat zindanına şalduñ, āhîrette bârî anı ⁽⁹⁾bu zindandan azād it. 119b

3.8.2. Cehennem

Revânî, adı geçen kavramı hem “cehennem” hem de “duzah” şeklinde kullanmıştır. Kur’ān’da birçok ayette “cehennem” bazı sıfatları ile tasvir edilir. Edebiyatta, aşğın çektiği ayrılık acısı olarak tasvir edilir (Canım, 2018: 136).

Revânî, cehennemden kurtulmak için çeşitli yalvarış ve yakarış ifadelerini kullanmıştır.

Heşt cennet lem‘ā-i envārdur
Heft dūzaḥ şu‘le-yi esrārdur 17a/1

Yiriñ çünkim ola senüñ cehennem
Görünmez gözünne hem-rāh hem-dem 47a/27

Beķa bî-çün çalış kim zād idesin
Cehennemden iziñ āzād idesin 75a/9

⁽⁶⁾vişālūñ kūyından temām dur ve cemālūñ tecellīsinden ebedī ⁽⁷⁾mehcūr idüb
cehennem āteşinde ḥarīķ ve heyūla denizinde gāriķ ⁽⁸⁾ķoyasın... 106a

3.8.3. Cennet/Firdevs

Cennet, “Gölgelik bahçe” anlamında müminlerin öldükten sonra ahiretreki gidecekleri yere denir (Pala, 2015: 88). Revânî, eserinde cennete de yer vermiştir. Kur’ân-ı Kerim’de birçok ayette tüm özellikleri ile bahsi geçmektedir. Edebiyatımızda ise, genel olarak “bihişt” kelimesi ile ifade edilir. Cennet, sevgilinin sarayı, bahçesi, yurdu kısacası onun bulunduğu mekan anlamında kullanılır (Pala, 2015: 88). sevgilinin yüzü “cennet” olarak tasvir edilir. Tasavvufî şairler ise “cennet” ile Allah’ın cemâlinin arzulandığını ifade ederler. Revânî, kavuşmak istediği cennetin bazı özelliklerini dile getirmiştir. Şair, bu doğrultuda cennet olgusunu ayrıntılı bir şekilde beyitlerinde ele almıştır. Cennet kelimesi yerine göre “behişt” ve “firdevs” kelimeleri ile ifade etmiştir. Ayrıca Kur’ân-ı Kerim’de geçen cennetin isimlerinden “Cennetü’l-Me’vâ”, “Cennet-i ‘Adn” kelimelerine de beyitlerinde yer vermiştir.

Heşt cennet lem‘â-i envârdur
Heft dūzah şu‘le-yi esrârdur 17a/1

La‘neti evvelden olur la‘neti
Cenneti evvelden olur cenneti 34b/8

Her şüret-i hûb ü zîşt senden
Hem dūzah ü hem behişt senden 99a/35

Beyân-ı ‘ışkı sen Maşûr’a şorgıl
Var ahvâl-i behiştî hûra şorgıl 133a/4

Ol ğarībân-ı menzil-i dünyâ
Ol ‘azîzân-ı Cennetü’l-Me’vâ 148b/2

Cennet-i ‘Adn cāsı ‘uşşâkuñ
Dil ü cân Hâk-i pāsı ‘uşşâkuñ 149a/1

Sütûn-ı sāyebanuñ Şâh-ı tûbî
Fezâ-yı dergehüñ firdevs-i a‘lî 189a/9

‘Arızı lāle-berg-i bāğ-ı behişt
Hücre-i nüh-sarāy-ı semīn-ḥişt 190b/18

Gīsūsıdur sūnbül-i bāğ-ı behişt
‘Ārızıdur ravza-i ‘anber-sirişt 195b/19

3.8.4. Haşr

Dini bir kavram olan haşr kelimesi, Allah’ın insanlar öldükten sonra ruhlarını iade edip onları hesaba çekmek için toplanma yerine sevk etmesi demektir (Karaman, 2010: 237). Bu olgudan hareket eden Revânî, haşr vaktine kadar insanların doğru ve iyi davranmaları hususunda nasihatlerde bulunur.

Ger ola gūruñ senüñ bir beyt-i nār
Ḥaşre degin sen olasın zār ü zār 116a/32

“Ḥaḳ celle ve ‘alā tā ḥaşre degin ⁽⁷⁾her ‘aşıḳ vaşlatda dīdārı ni‘metinüñ ve fūrḳatde ‘ıṣḳ lezzetinüñ ⁽⁸⁾şükri şevābını anuñ rūḥ u revānına vaāşıl kılub tā kıyāmete degin” 177b

3.8.5. Ḥavz-ı Kevşer

Dini bir unsur olarak ḥavz-ı kevşer, kıyamet gününde Hz. Peygambere verilecek olan cennette bulunduğu söylenilen içinde kevser suyunun bulunduğu havuz (Karagöz, 2010: 246). Revânî, bunu gelenek doğrultusunda aşağıda olduğu gibi kullanmıştır.

Elā ey sākī kıl cān-ı mu‘aṭṭar
Sunıvir bir zülāl-i ḥavz-ı kevşer 162b/16

3.8.6. Kıyâmet

İslam inancına göre dört büyük melekten İsrâfil’in sūra üflemesi ile dünya hayatının son bulması ve ikinci defa üflemesi ile insanların dirilerek mahşer meydanında toplanması anlamındadır (Karaman, 2010: 378)

Revânî de eserinin pek çok yerinde kıyamet inancına dair düşüncelere yer vermiştir.

Tā kıyâmet olasın zīr-i zemīn
Rāḥat ü zevḳ ü ḥużur ile emīn 116a/31

Revânî, kıyamet olgusunu manzum parçalardan çok mensur kısımlarda ve dini terminolojiye uygun olarak işlemiştir. Aşağıdaki mensur ifadeler bu örneklerden biridir.

(7)henuz ölmemişdür kıyāmete degin ölmez ve bu sözün ma‘nasını ehlinden (8)ğayı aňlamaz ve gine kıyāmetden ön bu şer‘at üzerine inse gerek (9)ve ‘ālem halkı aña uysa gerek dīn-i Muḥammed’e hidāyet itse gerek ve (10)şer‘at-ı Aḥmed’e delālet itse gerek Deccāl-i le‘īni öldürse gerek (11)ve ‘ālemi ‘adille toldursa gerek şalibleri yaksa gerek ve kelisāleri 185b (1)yıksa gerek yir yüzinde dini bir itse gerek ve cemī‘-i şer‘atleri birikdürse gerek (2)Ḥaḳ tebāreke ve te‘ālā anuñ evvelde ve āḫırda sa‘yinüñ ecri için ve ‘amelinüñ (3)müzdi için kıyāmete degin gelen nüfūs ‘adedince şalevāt-ı şerīfe ki ṭīb-i (4)nesīm-i şarāb-ı ergāvāni-yi cennāt gibi hoş-büy u cān-fizā ve ḥüsn-i (5)semā‘-ı neġamāt-ı ergānūni-yi semāvāt gibi tarab-baḥş ü dil-güşā ola (6)ve her birinüñ enfāsı ḥisābınca taḥiyyat-ı laṭīfe ki lezzet-i teravvuh-ı (7)hübüb-ı nesīm-i eṣḥār-ı behişt gibi rûḥ-efzā ola vü ḥayāt dād ve zevk-i (8)taḥavvu‘-i nefehāt-ı ezhār-ı ‘anber-sirişt gibi şafā-baḥş u dil-ābād ola (9)her nefesde anuñ rûḥına vāşıl kıla ve kıyāmete degin.

3.9. DİĞER UNSURLAR

3.9.1. Hikmet

Hikmet, Arapça kökenli bir kelimedir (çoğ. hikem) kaynakların belirttiklerine göre İbranice (bokhma) ve Süryanice (hekhmetha) kelimelerinden gelir. Sözlükte hikmetin karşılığı olarak şu anlamlar verilmektedir: “Felsefe, düşünme melekesinin itidal halinde olması, tecrübe ile kazanılan doğru bilgi, Hakka uygun düşen söz”.(Uludağ, 2012: 169). Bir terim olarak hikmet, dini, tasavufi, ilmi ve felsefi olarak çok çeşitli anlamlarla ifade edilmiştir. (Ayrıntılı bilgi için bkz. Kutluer, 1998: 17/503-511)

Mine Mengi’ye göre; hikmet, İslami düşünce sisteminde, daha çok felsefe karşılığında kullanılmıştır. Ağırlıklı olarak kainatın yaratılışı, varlıkların oluşu, Allah, ruh vb. gibi konuları inceleyen metafiziği de ilgilendirir. Ayrıca hikmet, bir umun hayat anlayışını belirleyen davranışlarla ilgili olduğu için ahlâka bağlıdır. Böylece hikmet, felsefenin ana inceleme konularını kapsamı içine alır. Ama, hikmet, felsefeden daha geniş anlamlı, daha geniş kapsamlıdır. O, bilhassa Müslüman topluluklarda, dünya görüşünün temel dayanağı olan din ile de yakından ilgilidir (Mengi, 1991: s.1).

Denilebilirki hikmetin felsefe ile yakın bağlantısı olduğu gibi dini kaynaklardan da beslendiği için bu kavramın temelini hem felsefe biliminde hem de dini bilimlerde aramak gerekir. Türkler, müslüman olduktan sonra hikmetin kaynağını dinin iki ana referansı olan Kur'an ve hadislerle dayandırmış ve bu bağlamda yorumlamışlardır. Bundan dolayı eşyanın künhüne vakıf olmak için hikmetin öğrenilmesi üzerinde durulmuştur. Revānī aşağıdaki beyitleri bu doğrultuda ifade etmiştir. Beyitlerden hareket ederek hikmeti, “hakīm-i şādık” olarak gördüğü Hızır’dan öğrenilmesi gerektiğini vurgular. Bunu ifade ederken de Hızır ile Musa kıssasına atıfta bulunur. Böylece o; hikmeti, dini bağlamda ele almış ve Allah’ın gaybî hakikatlerin bilgisine vukûfiyetini “hakīm-i şādık”ın yani Hızır’ın şahsında dile getirmiş olduğunu ifade etmiştir.

Hikmet öğren hekīm-i şādık ol

Var Kelīmu’llah’a sen muvāfık ol 24a/82

Revānī, Hızır ile Musa kıssasını ifade ederken onu halkın anlayamayacağını sadece mutlak yaratıcının bu bilgilere vakıf olduğunu ifade eder ve bunu da hikmet olarak algılar.

Hikmet ol şanma anı halk aîlar

Hikmet oldur kim hekīm-i haq aîlar 24a/83

Revānī, aşağıdaki beyitte de hikmeti; eski kimyâcıların, toprağı ve mâdenleri altın yaptığına ve olağanüstü kuvveti olduğuna inandıkları bir sıvı olan iksir bağlamında farklı yorumlamıştır. Bunu yaparken de hikmeti, toprak ve su unsuru ile birlikte kullanmıştır. Beyite göre Allah, iksirini düzerken onu, hikmetin suyu ve toprağı ile yoğurmuştur. Revānī’nin bu söylemi Nābî’yi hatırlatır.

İksirüñi düzdi dest-i kudret

Aldı ele âb ü hāk-i hikmet 98a/8

3.9.2. İlim

İlm, Arapça “alime” fiilinden türemiş bir masdardır ve bilmek anlamına gelmektedir. Sözlüklerde “bilgi, bilme, biliş, ma’lûmât, haber”(Şemseddin Sâmi, 1989:

947) ve “bir şeyi hakikatiyle idrak etmek”(Ragıb el-İsfahani, 2007: 236) şeklinde tanımlanmıştır. Ayet ve hadislerde ilim öğrenilmesi teşvik edilmiş, ilmin değerine temas edilmiştir. “Kendini bilen, Rabbini bilir” hadis-i şerif mucibince ilmin bütün varlıkları yaratan yüce Allah’ı bilip, tanıma noktasında çok etkili olduğu dikkatlere sunulmuştur. İlmin, insanı diğer varlıklardan ayırt edip üstün kılması, doğru yolu göstermesi, cehaleti yok etmesi, ahlâkı güzelleştirmesi, sahibine iki dünyada da fayda sağlayıp ebedî mutluluğa kavuşturması gibi yönleriyle divan şiirinde yer almıştır. Divan şairleri ilim konusuna çok önem vermiş, çeşitli benzetmelerle (hazine, cevher, nur, güneş, deniz) ilmin kıymeti, derinliği, huzur vermesi, kalpleri aydınlatması hususlarına yer vermişlerdir (Güftâ, 2004: 17). Divan şairleri, ilim ile ilgili yaptıkları benzetmeler, telmihler ve mukayeseler ile ilmin üstünlüğünü kanıtlamaya çalışmışlardır (Güftâ, 2004: 17). Revânî *Câmi‘ü’n-Nesâyih*’te bu gerçeği dile getirmiştir.

Revânî “işâret-i ‘ilm” başlığı altında ilim hakkında görüşlerini dile getirmiştir. Ona göre ilimden kasıt dini ilimlerin öğrenilmesidir. Şaire göre oyun ve eğlenceden ibaret bir şey olmadığını ifade eder. Ayrıca dini ilimleri öğrenmek Arapça ve Farsça dilini öğrenmeye benzemez. Yine ona göre din bilimlerini öğrenmek süreç isteyen bir durumdur. Şairin tabiri ile “İlm-i dîn” öğrenmek isteyen kişi için ulaşılması gereken bir zirvedir yani “ser-efrâz” dır. Kur’an-ı Kerim bilenler ile bilmeyenleri eşit tutmadığı gibi hadisler de ilmin talep edilmesini öğüt vermiştir. Bu doğrultuda hareket eden Revânî, aşağıdaki beyitte ilim talep etmenin gereğin üzerinde durduğu gibi, dinî ilimlerin öğrenilmesi doğrultusunda nasihat-vari beyitler dile getirmiş ve ilim tahsil edenin bedenini diri olacağını söylemiştir. Aksi takdirde kişinin cehalete saplanıp yolunu kaybedeceği vurgulanmıştır. Şairin aşağıdaki beyitler bu düşünciyi desteklemektedir.

Ey girâmî-gevher ü âlî neseb

‘İlm niçün eylemezsin sen taleb 64a/1

Cehl ile çün mürdedir âb ü gilün

‘İlm oku kim hayy ola cân ü dilün 64a/2

‘İlm-i dinden kim olmaya âgâh

Cehl vâdisine düşe güm-râh 23b/77

‘İlm-i dīn kavline bāzī degül
‘İlm-i dīn Fārsī ü Tāzī degül 24a/78

‘İlm-i dīn bilki ser-efrāzī saña
Bilme dil Fārsī vü Tāzī saña 24a/79

Kur’ân-ı Kerim’de yer alan bazı ayetler ve Hz. Muhammet’in (sav) hadisleri ile öğrenilen bilgilerin amelle yoğrulması gerektiği yoksa kişiye bir fayda getirmeyeceği gerçeği ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Revānī, aşağıdaki beyitte amelsiz ilmin kişiye sıkıntı getirdiğini, amel ve ilim birlikteliğinin ise büyük bir hazine olduğunu ortaya koymuştur. Revānī, bazı benzetmeler kullanarak ilmin önemini de dile getirmiştir. Bu benzetmeler eser içerisinde oldukça fazladır (v.64a-66a). öyleki şair, ilmi temel olarak görmüş ibadeti ise bu temel üzerine kurulmuş bir bina olarak görmüş ve onu Hak deryasının inci tanesine benzetmiştir. İlmin bir ıstılahlar yumağı olmadığını bu öğrendiğin ıstılahlarında ilim olduğuna aldanma. dolayısı ile allah yolunun “Kıl ü kâl” ile öğrenilemeyeceğini, bu şekilde öğrenenlerin de Hak yolunun bulamayacaklarını belirtir.

‘İlm ile olsa ‘amel bir genc olur
Olmaz ise ‘ilm kuru renc olur 64b/4

‘İlmdür bünyād ü tāt at hānesi
‘İlmdür deryā-yı Haḡdur dānesi 64b/5

‘İlm sen şol ıştılāhı sanmağıl
‘İlm okudum diye aña kanmağıl 64b/6

Kıl ü kâl ile bilinmez rāh-i Haḡ
Kāle kalanlar olur güm-rāh-i Haḡ 64b/7

İlim kavramı daha çok iki kategoride ele alınmıştır. Birincisi tahsil etmekle ve telkin ile elde edilir. Bu aynı zamanda “İlm-i zāhir”dir. “İlm-i zāhir” ile kazanılan ilme ise “kesb-i ilim” denir. İkincisi ise “vehb-i ilim”dir ve Allah bunu kulunun kalbine yerleştirir. Kesb-i ilimle kul helal, haram; iyiliği emir, kötülüğü nehiy gibi hususların arasını ayırt etme bilincine ulaşmış olur (Kâşânî, 2004: 305). O nedenle ilim tahsiline

önem verilmesi ve şüphelerden, dedikodulardan uzak durulması nasihat edilir. Aşağıdaki bu durumu yansıtan örneklerdir:

‘İlm-i zāhirde belī olğıl emīr
Kim ğidā-yi tıfl olur evvelde şīr 64b/8

‘İlm-i kesbī olmaz ise hāşilün
‘İlm-i zevkī hāşıl etmez hem dilün 64b/9

Bendegī tā‘at durur pindārī ko
‘İlm hem bilmek durur güftārī ko 65a/16

Revānī, ilim kavramını kullanırken vahdet sırrı ile bağlantısı kurarak ona tasavvufi anlam yüklemiştir. Bu ifadeye göre vahdet sırrı zahir olunca ilmin asıl amacı da ortaya çıkar ve sufi, hakikat deryasına yol bulur ve ona gark olur. Bunun sonucunda maksadına ulaşır. Yani arzu ettiği inciye bulur.

Sırr-ı vahdet zāhir olur bī-gümān
‘Ayn-i ‘ilm ol vaqt olur bilgil ‘ayān 65b/29

Genc-i Hakk’a cānı mahzen hem emīn
Bu olur dībāçe-i hakkū’l-yaķīn 65b/30

Çün haķīkat bahırına ol reh bulur
Gevher-i maķşūdını nā-geh bulur 65b/31

3.9.3. Varlık-Yokluk

Klasik şiirde ilahi manada terennüm edilen aşkta âşığın asıl sevgiliye ulaşmasında canı, yani maddi varlığı bir yük olarak terennüm edilmektedir. Âşık bu yükten yani candan kurtulmadıkça asıl sevgiliye kavuşamamakta, aşk asıl menziline ulaşamamaktadır. Şair/âşık bu bağlamda değersiz gördüğü beden kesretinden soyutlanmakta ve asıl sevgiliye ulaştığını düşündüğü eşikte varlığını onun varlığına özgü kılmaktadır. Böylece kesret yok olmakta, ikilik ortadan kalkarak Allah’ın tecelli ettiği asıl güzellikte var olmanın zevki tecrübe edilir olmaktadır. Bu kapsamda Revānī’de aşağıdaki beytinde varlığı bırakan kişinin eşsiz (bir inci) hâle geleceğini belirtmekte, bu tek varlığın ancak Hakk’a ulaştığı anda tam manasıyla bir yapı hâline geleceğini

vurgulamaktadır. Burada şair, kuru bedeninin ruhsuz, yani sevgisiz yaşayamayacağını da vurgulamakta, vurgularını tüm insanlık için bir yaşama ideali olarak nasihat etmektedir:

Varlığını birağub yek-tā olur

Hakka irer haqq ile bīnā olur 10b/65

Varlık, kendini yokluğa borçludur. Çünkü faniliğin kıymetini idrak edemeyenin asıl varlığa ulaşması mümkün değildir. Revānī, fakr/yokluk prensibi doğrultusunda âşığın canından feragat ettiği ve varlığından soyutlandığı tasavvufi eşiğe vurgu yapmaktadır. Bu eşiğe kavuşan kimse yokluk içinde varlığın zenginliğini müşahede etmekte, yokluğu artsa da bu yokluk içinde varlığı tam olarak bulmaktadır. Bu durum toprağın içindeki cevherin çıktığı, ayrıldığı özü unutmadığı, yani hamurunun karıldığı asli duruma dönüş yaşadığı duygu duruman karşılık gelmektedir. Elbette bu karşılığı kişi, elset bezminde verdiği ikrarla kayıt altına almış, ahitlemiştir. Bu ahite sahip çıkmak içinde varlığı, asıl sahibine saf ve temiz hâlde teslim etmek, yani onun koyduğu ilahî kurallara göre hareket etmek önemli olmaktadır. Revānī ikinci beytinde tüm insanlığın bu yokluğu devamlı duyumsamasını, duyarak yaşamasını öğütlemektedir:

Gerçi тұrmaz yokluğu artar мүдәм

Yokluk içinde bulur varlık temām

11a/68

Var var olur yok yok olur dāimā

Kim durur kim mümkün vācib diye

11a/74

Klasik şiirde de terennüm edildiği gibi bu dünyada sürekli fani olduğunu hatırlamak Allah'ı hatırlamakla eşdeğerdir. Bu duygu ile mutasavvıf kimse ya da âşık ölümün hakikatini idrak ederek yaşamalı, ölmeden önce ölmeyi hayatının temeli edinmelidir. Bu düstur ile kendini ölmeden faniliğe emanet eden kişi, varlığı yoklukta bulmanın övüncüyle yaşamaktadır. Bu nedenle pek çok klasik şair, ölmeyecekmiş gibi dünya nimetleri ve zenginlikleri peşinde koşmayı ya da dünya sultanlığını dışlamış, yerine dünyadan da kendi canından da feragat ettiği manevî sultanlığı ikame etmiştir. Bu sultanlığa ulaşan insan varlığını tevhit fikriyle Allah'ta yok etmekte, yani fenafillah duygusunu müşahede etmektedir. Revānī, bu ilkeyi ideal bir insanda bulunması gereken bir ilke olarak sunmakta, insanlara asıl mülke padişah olmanın dünya sultanlığından üstün olduğunu nasihat üslubu içerisinde bildirmektedir. Bu bildirimde rint meşreb âşığın

dünyayı terk edip, melâmet yurduna, yani bela yurduna hükümdar olduğu bilinçte bir kurtuluş vesilesi olarak kendini göstermektedir:

Ölmeden ol kendiyi fânî ide

Varlığın yoklukda hakḳānî ide 11b/80

Varlığıñı yoğ edüb diye lâilāh

Tā ilāsın milk-i dīnde pādīṣāh 63a/2

Tasavvuftaki terk fikri doğrultusunda dünyadan ve canından geçen âşık, bu manevî yolculukta bir âlemden diğerine geçtiği duygusunu tecrübe edinmektedir. Bu tecrübe, akılla idrak edilecek bir şey değildir. Çünkü bu miraç ruhun bedenden geçmesi misali, Hak mührünün yani bezm-i eleste idrak edilen içsel mekanizmanın devriyesi olmaktadır. Çünkü herkes aslına dönecektir emri gereği, âşık da asıl vatana dönmenin varlığını Hakk’a saf hâlde teslim etmenin zevkini yaşamak için yola çıkmıştır ve asıl menzilinden dönmesi mümkün değildir. Çünkü Revānî’nin de aşağıdaki ikinci beytinde vurguladığı gibi bu ikrar ile Allah’ın tecellisine mazhar olan kişi, tüm güzelliklerde Allah’tan bir iz bulduğu için herkesi kapsayan bir duygu durumunun içine yüreğini almaktadır. Bu kapsayıcı hoşgörü tüm ümmeti, “O”nun sınırsız rızık dağıtıcılığı içine alacak genişliktedir. Rızkın da asıl sahibi Allah olduğu için, bir kul olarak âşığın onun himmetiyle hareket etmesi, dünyaya muhtaçsızlık hissi içerisinde gözü ve gönlü tok bir hâletle Allah’a yönelmelidir. Bu ilahî istiğna düşüncesi kanımızca Nizamî tarafından aşağıdaki beytine eklenmiştir. Bu ekleme gözü ve gönlü tok hâlde yaşayarak kimseye tenezzül etmeden ve kimseyi incitmeden yaşamının temel prensibi edilerek veciz nasihat üslubu içerisinde sunulmaktadır:

Bir ‘âlemden oldı rûḥun ‘âlemi

Bir ‘âlemden daḥı oldı âdemi 188b/16

Cümle ‘âlem oldı anuñ ümmeti

Cümle anuñ ḥūṣe-çîn-i himmeti 188b/17

3.9.4. Söz/Şiir/Sühan

Şair, nazım ve nesir gibi edebî sahanın iki önemli metin oluşturma şeklini misal göstererek, bunların Allah’ın sihri olduğunu, nazımın mübah ve nesirin helal olduğunu belirterek söze başlamaktadır. Burada şair, “şair sözü yalandır” mealindeki Şur’a suresi

224-227. Ayette belirtilenlere vurgu yapmakta, toplumda bu yönde oluşmuş bir kanıda eksik bilgi ya da yanlış bilmeden kaynaklanan duyguların olduğu intibainı pend üslubu doğrultusunda vermektedir. Takip eden beyitte şair her ne kadar şiirden anlamadığını, sesinin çıkmadığını söylese de bülbül gibi hoş sesi olduğunu da vurgulamaktadır. Şair, bir şair olarak burada tezat sanatının estetik niteliği içerisinde duygularını ifade etme yoluna gider ve fikirlerini pekiştirmeye çalışır.

Naẓm ü neşrî ke-ennehü emşāl

Sihr-i muṭlaḳ velî mübāh ü helāl 27a/149

Şi'rden gerçi bî-nevāyum ben

Bülbül ü nağz ü hoş-nevāyum ben 27a/154

Aşağıdaki beyitte şairin sözü topluma hitap biçiminde devam eder. Şairin hitap ettiği kimseler bizzat güzeldir, sözleri de tatlıdır. Şaire göre onların lisanı bu hâliyle kutludur. Şair böylece sözün Tanrı kelamı olduğundan hareketle, güzel davranmanın ve tatlı sözle mukabele etmenin önemini bir özdeyiş üslubu ile kamuoyunun dikkatine sunar. Şair, ikinci beytinde de muhatap olarak kendisi gibi âşıkları, yani gönül ehillerini sözleri doğrultusunda betimler. Âşıkların sözleri kadim geçmişten beri dünyayı süslemektedir. Hatta bir dünya mesabesinde. Çünkü bu sözler ağızdan döküldüğünde ne zaman ne de zemin kalmaktadır. Şair bu ifadeleriyle sözün gücünü ifade ederken, söylenecek sözlerin tüm zamanları ve dünyayı kapsayacak nitelikte söylenmesi, tüm insanlığı kapsayacak tarzda olması gerektiğini vurgular. Elbette böyle bir söz, geçmiş ve gelecek arasında köprü olacak, tüm insanlar tarafından benimsenecek ve dillerde dolaşacak, etkisi ile herkesi kuşatacaktır. Şair üçüncü beyitte de bedenine seslenir. Beden, âşığı yani aşka tutkun olan kimseyi seyrettiğinde nasıl bir gönül okşayıcılıkla, yani merhamete sahip olduğunu görecektir. Şair, burada kendini teninden tecrit ederek sözün tesirini gönül okşayıcılık niteliği ve şiirin mihveri sevgi/aşk üzerine konumlandırmaktadır. Ancak böyle sözler tüm insanlara faydalı olabilecek, gönülleri aşkın verdiği gönül okşayıcılıkla kuşatabilecektir. Şair bu beytinde aşk ile merhamet duygusunu birleştirerek sözlerini bir manifesto gibi sunar. Bu sunum, tüm insanlığa sözün tesirini duyuran bir edebî vasıta hükmündedir. Böylece şair sözün gücünü kendince bir kez daha ispatlamış olur ve bunun

derin huzurunu yaşar. Şairin dil-devâz/gönül okşayıcılık sözünü kullanmasındaki espriyi burada aramak isabetli olacaktır:

Ola kim bir lisânı kütlu ola
Kendüsî hûb vü sözü tādîlû ola 27b/161

Ehl-i dilsüz olayıdı bu cihân
Ne zemin kâlırdı anda ne zamân 38b/39

Gör ey ten sende kim bu ‘ışk-bâzı
Nice olur imiş bu dil-nevâzı 48b/1

Elbette gelenekte de olduğu gibi hikmet de mihnet de asıl sevgiliden, yani Allah’tan gelir. Şair tenasüp sanatının estetiğinde yetişmek ile hikmet, erişmek ile mihnet arasında başarılı bir ilgi kurarak sunar. Bu tenasüp, hikmetin gücünü artırmakta, mihnetin tesirini ise azaltıcı rol oynamaktadır diyebiliriz. Çünkü şair, mihnetin sadece ucundan ulaştığını belirtirken, hikmetin aracısız yetiştiğini belirterek hikmeti ön plana çıkarır ve muhatabında mihnetten hikmete ulaşılabilmesi için intibahı oluşturmaya çalışır. Söylemler gayet maharet yüklüdür. Elbette hikmetli olmayan acı ve olumsuz sözleri işiten hayli mustarip olacak ve bu sözleri işittiği anda ağlayacaktır. Şair, sözün insanı mutlu kılabilmesinin çerçevesini özellikle çizmekte, kem sözden kimseye fayda gelmeyeceğini kuvvetle vurgulamaktadır. Bu durum bir yasa gibidir. Burada ayrıca şairin insanları ağlatmamak ve mutlu etmenin genel düsturunu söz kavramı ile mühürlediği görülür. Bu hitap, devrin hükümdarlarına, hüküm yürütenlere söylenmiş olabileceği gibi elbette tüm insanlığa söylenmiş hâldedir. Evrensel bir duygunun özdeyiş niteliğinde gönle akan tınılarıdır:

Ki yarın çün saña yitişe naķmet
Senuñ ucuñdan ire baña miķnet 48b/3

Bunu işitdi vü ağladı ol ten
Ki oldı muķtarib haylî bu sözün 48b/4

Nefis, uslanmaz. Söz dinlemez. Çabuk ayartılmaya müsaittir. Kişi nefisine hâkim olduğunda ancak gönlüne söz geçirebilir. Ama şair nefsiyle dost olmayı öğütler. Çünkü nefsi kendisidir. Onu uslanmazlık niteliğinden ancak kendisi kurtaracak ve uysallaştıracaktır. Şair insanlığa nefis sahibisin kardeşim, nefsinin sana hâkim olmamasını sağlamak elinde, ilk önce onunla dost ol. Nefsin senin hükmün altına gireceğini göreceksin demektir. Şair duygusundan rücu ederek, fikirlerini daha iyi pekiştirmeye gayret eder.

Velî tutmaz benum sözümi nefsüm

Benim dāhî kesilmez andan ünsüm 49a/16

Şair, bu beytinde de sözünün mukallitler tarafından taklit edilecek derecede önemli olduğunu söylemekte, sonradan sözlerinin tevhid, yani Allah'ın keliminden izler taşımadığını, tabiatının kanaat eden karakterinden kaynaklandığını vurgulamaktadır. Bu küçümser gibi geri dönüşte şair, aslında sözünün Allah'ın rızasını kazanmak için aracı olduğunu pekiştirmektedir. İnsanın amacı da Allah'ın rızasını elde etmektir. Şair bu geri dönüşü, söz askerinin aslına ricat etmesine delil olarak sunmakta, bir nevi sözün zaferini ilan etmektedir.

Harfî ki dir anı ehl-i taklîd

Horsendi-yi tab' 'dur ne tevḥîd 95a/7

Çünkü Allah'ın birliği kitaba sığmayacak genişliktedir ve onun tekrarı dahi hitaba sığmayacak genişliktedir.

Tevḥîd-i Hudâ kitaba sığmaz

Takriri anın ḥitâba sığmaz 95a/8

Şairin sözü yalnızlığı benimseyen kimselerin dostu, kelamı sohbet erbablarının yoldaşdır. Söz en iyi dost ve yoldaştır. İnsan yalnız kaldığında dahi söze sığınır. Sözün sıcaklığı insanın yüreğine bir dostun yakınlığını ve samimiyetini bırakır. Çünkü bu söz şairler için aşk tutkunlarının macerasından nişan vermekte, duanın asıl sahiplerinin kıssasını tamamlama rolü üstlenmektedir. Şair burada aşka tutkun bir âşık profili çizmektedir. Elbette bu âşık macera ve kıssa sözcükleri düşünüldüğünde derbeder ve

elemli aşkın simgesi olan Mecnun, Ferhad vs. âşıklar olacaktır. Şair, sözün gücünde aslında aşk tutkunlarının kıssasının gizlendiğini, sözün özünün aşk olduğunu duyurmaktadır diyebiliriz. Burada şair aşk ile öğür üslubunu birleştirmekte aşkın tutkunlukla beliren niteliğini kuvvetle vurgulamaktadır.

Sözümdür mînis-i ‘uzlet-güzinân
Hadişüm hem-dem-i soĥbet-nişînân 202b/1

Sözümdür mâcerâ-yı ‘ışk-bâzân
Temâmet kışsa-i şâhib-niyâzân 202b/2

3.10. DÖRT HALİFE

Revânî, 4 halifenin çeşitli sıfatlarını anlatmak için mensur ve manzum olarak na‘ t yazmıştır.

3.10.1. Hz. Ebubekir

İslâm tarihinde ilk halife olan Hz. Ebubekir, eserde künye, lakap ve sıfat olarak yer alır. Başka bir ifade ile “Ebubekir, sıddık ve Emirü’l Mü’mîn” olarak ele alınıp işlenmiştir. Ayrıca Hz. Ebubekir’in İlk Müslümanlardan olması, Hz. Peygamberin sırdaşı, onun hicret esnasında mağara arkadaşı oluşu vb. gibi onun bilinen yönleri ile alınmıştır.

⁽¹⁰⁾Ķātilü ‘l-mürteddîn kâmi‘ü‘l-fecereti ve‘l-mütemerridîn ‘atîķ-i yâr yâr-ı ģâr

⁽¹¹⁾Ebû Bekir künyet vü şiddîķ-laķab emîrû‘l-mü‘minîn ‘Abdu’llâh bin 207a ⁽¹⁾Ebî Taĥâfe bin ‘Âmir bin ‘Amr bin Ka‘b. 207b

Ebûbekir neyledî ki putĥâne ⁽⁷⁾içinde şiddîķ itdün. 52b

Ķanı Ebû-Bekr ü ‘Ömer ü ‘Osmân
Yâ ‘Alî şîr-i şaf-der-i devrân 70b/4

Maĥzen-i sırr-ı Ĥazret-i Nebevî
‘Âşîķ-ı nûr-ı rûy-ı Muştafevî 207a/1

Maşrıķ-ı âfitâb-ı şıdk dili

Eşer-i luṭf-i izid āb ü gili 207a/2

Ḳāfile-sālār-ı erbāb-ı hidayet

Piş-rev-i reh-revān-ı ‘ināyet 207b/3

Ser-ḫalka-i cemī‘ muḥācirīn ü enşār

Maḥşūş-ı iz-hümā fī’lgār 207b/4

Evvel ḳad efleḫe medḫ-i zātı

Āḫırü ve’lLeylī āyet-i sıfatı 207b/5

3.10.2. Hz. Ömer

İkinci halife olarak Hz. Ömer, eserde bilinen yönleri ile yani mü’minlerin emiri oluşu, adalet ile hükmetmesi, Kisra sarayını ve Kayser’e galip gelmesini, Mısır’ı fethi gibi bir takım özellikleri ile yer alır.

Milk-i ‘adlūñ mīr ü sulṭānı ‘Ömer

Dīn-i şaffūñ seyf ü bürhānı ‘Ömer 210a/1

Faḫl ü dāniş çeşmesinüñ menbā‘ı

Luṭf ü cūduñ ma‘den ü kānī ‘Ömer 210a/2

Geldi gerçi mü ‘minīne çok emīr

İçlerinden anlaruñ Ḳānı ‘Ömer 210a/3

Ḳanı Ebû-Bekr ü ‘Ömer ü ‘Osmān

Yā ‘Alī şîr-i şaf-der-i devrān 70b/4

3.10.3. Hz. Osman

Eserde, Hz. Osman, üçüncü halife olarak ismi ile anılmış ve onun islâm tarihinde bilinen özellikleri ile ele alınıp işlenmiştir. Buna göre o, “cāmī‘u’l-Ḳur’ān”, “zü’n-nüreyn”, “Emīru’l-mü’minīn” ve “Ebû-‘Amr ‘Oşmān bin ‘Affān” dır. Ayrıca sahabenin bahtlısı, ahiretin devletlisi, peygamberin musahibi, nübüvvet meşalesinin sahibi gibi

yüceltici sıfat ve ifadelerle anılmıştır. Bunların yanında “haya-edep” kavramı ile birlikte anılmış, bu özelliği ile meleklerin bile utandığı bir şahsiyet olarak yer alır.

Zü'l-hicrîn cāmi' u'l-Ḳur'ān ⁽¹⁰⁾*zū'n-nūreyn. Emīru'l-mü'minīn Ebū-ʿAmr ʿOsmān bin ʿAffān* 212a

Şahābe-i kirāmuñ bahtulūsı idi ^{v⁽⁵⁾}*e dünyā vü āhiretüñ devletlūsı idi dāyimā Peygamber'üñ muşāhibi idi* ⁽⁶⁾*ve nübüvvet meşālihinde şāhibi idi. Ḥayāsından melāyike utanurdı* ⁽⁷⁾*edebinden Peygamber yacanurdı. Ḥaḳ yolında nefsinī vü mālınī ḳomış idi* ⁽⁸⁾*maşlahatı içün kendüyi biraḳmış-idi.* 212b

3.10.4. Hz. Ali

İslâm tarihinin son halifesi olarak bilinen Hz. Ali, hem manzum hem de mensur kısımlarda yer alır. Manzum kısımlarda “Ser-dār-ı dīn-i Aḥmed”, “ümmīd-i cem' i faẓl” ve “Sālār-ı ehl-i millet” ile “sulṭān-ı etḳıyā” olarak yer alır. Ayrıca dinin koruyucusu, evliyaların şahı, ilim ve fazilet ehli oluşu vb. gibi özellikleri ile anılmıştır.

Ser-dār-ı dīn-i Aḥmed ü ümmīd-i cem' i faẓl
Sālār-ı ehl-i millet ü sulṭān-ı etḳıyā 212a/1

Ol mähī-yi ḳalālet ü ḥāmi-yi şer' -i dīn
Ol vāli-yi vilāyet-i cān şāh-ı evliyā 212a/2

Rūḥ-ı emān emanetī ider andan iḳtibās
Rūḥ-ı ḳudūs anuñla bulur zīnet ü bahā 212a/3

Mi'at-ı naḳş-ı ḡayb ü ʿarūs-ı cemāl-i Ḥaḳ
Mışdāḳ-ı ayet-i kerem ü ma' den-i seḡā 212a/4

Çārḥ-ı kemāli-i ʿizzet ü çeşm-i cihān-ı mecd
Nūr-ı çırāğ-ı devlet ü şem' -i ḥūr-i ʿulā 212a/5

Ser-defter-i cemā'at-i erbāb-ı faẓl u ilm
Mecmu'atı cemī' -i kemālāt-ı aşfiya 212a/6

Kim ki arzū-yı şāhi-yi milk-i rızā ider

Olsun hemîşe bende-i dergâh-i Murtaza 212b/7

Hız. Ali ile ilgili en ayrıntılı bilgiler eserin mensur parçaları arasında ve Hız. Ali hakkında yazılan na‘t bölümünde verilmiştir. Bu uzun olan övgüde Hız. Ali’nin, isim, künye, sıfat, özellik, kişilik, ilmi, fazileti vb. özellikler detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Bu husus için (bkz. Metin, 213a-216b)

3.11. MİTOLOJİK ŞAHISLAR

3.11.1. Fars Menşeli Şahıslar

Revânî, aşağıda isimleri geçen Fars mitolojinde hükümdar ve kahramanlık yönleri ile öne çıkan şahsiyetleri, dünyanın geçiciliğini anlrmak için zikretmiş ve bu şahsiyetlerin geride isimlerinden, devletlerinden, ülkelerinden düzenlemiş oldukları meclislerinden, şan ve şöhretlerinden vb. özelliklerinden başka bir şey kalmadığını ifade etmiştir. Şair, bu isimleri tek bir beyit ya da cümle içerisinde zikretmekle yetinmiş ve onların başka özelliklerini yansıtmamıştır.

3.11.1.1. Âfrâsiyâb

Peşeng’in oğludur. İran millî destanında İran düşmanı olarak gösterilen Turan hükümdarıdır. “İran efsanevî tarihinde korkunç bir savaşçı ve büyük bir kumandan olarak geçen Âfrâsiyâb, kötülük ilâhı Ehrimen’in yeryüzündeki temsilcisi sayılır ve şeceresi yedi göbekte yine efsanevî hükümdarlardan Ferîdun’a ulaşır.” (Yazıcı, 1994: 10/478). Revânî, bu savaşçı komutanın ordusunun bile yitip gittiğini ifade eder.

Qanı Âfrâsiyâb’uñ leşkeri. Qanı bu şâhların qalanları. 71a

3.11.1.2. Behmen

Fars mitolojisinin önemli kişilikleridir. “İran’ın tarihi ve efsanevi şahsiyetlerinden olan Behmen, Keyâniyan soyundan olup onun asıl adı Erdşîr’dir. Revânî eserinde Behmen’nin yiğitlik özelliğini vurgulanmıştır (Tökel, 2016: 90).

3.11.1.3. Bîjen

Bîjen, Kaynaklarda Gûderz’in torunu olarak bilinir. Keyhüsrev zamanında yaşamış kahramanlardan biridir. Menîje ile yaşadığı aşkı ile öne çıkar” (Tökel, 2016: 96).

Yâ bahâdırlar içre şol Behmen

Gīv ü Gûzerz ü Tûs ü hem Bîjen 70b/10

3.11.1.4. Cem/Cemşîd

Eski İran tarihinde Pişdâdiyân krallarından biridir. Rivayete göre şarabı bulan kişi olarak bilinir. Kadehi ve tahtı ile meşhurdur (Pala, 2015: 86). Divan edebiyatında şarap, kadeh ve eğlence meclisleri ile anılır.

Revânî, aşağıdaki beyitlerde Cem'i de diğer büyük mitolojik isimlerin yanında anar ve onun meşhur kadehinden bahseder. Ayrıca şair, Cem'in ülkesinin büyüklüğünü de ifade etmiştir

Söylenen dilde cām-ı Cem dildür

Mustakarr-i nişât vü ğam dildür 25b/117

Ḳanı Keykāvus ü Cem ü Hûşeng

Yâ Ferîdûn ü yâ fer ü ferheng 70b/8

Eger bir mûra virseñ milk-i Cemşîd

Ne qorquñ var kimesneden ne ümmîd 176a/11

Dilûñ mîr 'âtı Cem 'dendür çü cām

N'içûn ide dil ansuz bir dem arām 162a/15

3.11.1.5. Dârâ

Dârâ, Şehnâme'de bahsi geçen İran'ın meşhur kahramanlarından biridir. İran'da Keyâniyân sülalesinden gelen son hükümdarıdır. Dârâ zamanında İran çok geniş sınırlara ve zenginliğe ulaşmıştır. Kendisine “Hükümdâr-ı âzam ve şehinşah” ünvanları verilmiştir. Bu bağlamda klasik şiirde genellikle büyüklük ve ihtişamın sembolü olarak bahsedilmiştir (Tökel, 2016: 118). Büyük hükümdarın devletinden de eser kalmadığını söyler.

Ḳanı Dārâ vü devleti. 71a

3.11.1.6. Ferîdûn

İran mitolojik kahramanlarından olan Ferîdûn, Cemşîd'in soyundan olup Pişdâdiyân sülalesinin 6. Hükümdarıdır (Tökel, 2016:131). Eserde Ferîdûn, yedi ülkenin

hükümdarı olarak anılmış ve büyüklüğü ortaya konulmuştur. Revânî, ayrıca yukarıda da ifade edildiği gibi dünyanın geçiciliğinden bahsederken Feridun'un faniliğinden de bahsetmiştir.

Ol Ferīdūn-i hıttā-i a'ālā

Husrev-i heft-kişver-i bālā 30b/5

Ḳanī Keykāvus ü Cem ü Hūşeng

Yā Ferīdūn ü yā fer ü ferheng 70b/8

3.11.1.7. Gîv

Gîv, Rüstem'in üvey oğlu, Bîjen'nin babasıdır. Turan'a esir düşen Keyhüsrev'i kurtarması ile bilinen *Şahnâme*'de maceralarından bahsedilen olağanüstü şahsiyetlerdendir. Klasik şiirde yiğitlik sembolü olarak kullanılır (Zavotçu, 2013: 267; Tökel, 2016: 138).

Yā bahādırlar içre şol Behmen

Gîv ü Gûzerz ü Tūs ü hem Bîjen 70b/10

3.11.1.8. Hüsrev

İran Sâsânî Pâdişâhı Nuşirevan'ın torunu, Hüsrev u Şirin mesnevisinin kahramanıdır. İran'nın ünlü ve efsanevi padişahlarından biridir. Hüsrev'in Şirin'e olan aşkı sebebiyle tarihi kişiliği arka planda kalmış ve efsanevi kişiliği ile ön plana çıkmıştır. Klasik şiirde de bu yönüyle ele alınmıştır (Tökel, 2016: 139-140). Revânî, her şeyin geçici olduğunu ifade etmek için bir takım sorularla hiçbir şeyin baki olmadığını nasihatvari bir şekilde sorgulayarak bu kişilerin isimlerinden bahseder. şair, eserde büyük hükümdarlardan biri olan Hüsrev'den, adaletli yönetiminde bahsetmektedir;

Ḳanī Hüsrev'ün⁽⁹⁾ bezmi. 71a

Ḳanī Keykāvus ü Cem ü Hūşeng

Yā Ferīdūn ü yā fer ü ferheng 70b/8

Yā Menûçihir ü İrec ü Novzer

Hüsrev ü Keykubād ü İskender 70b/9

3.11.1.9. İskender

İskender, Pehlevî dilinde yazılmış kaynaklarda “goceste: *lanetli*” lakabıyla, İslâmiyetten sonrası yazılan kaynaklarda ise “vîrânkâr: *yakıp yıkan*” lakabıyla anılmaktadır. *Şâhnâme*’nin birkaç bölümünde yaptığı kötülükleriyle anılır. “İskendernâme” bölümünde; büyük, asilzâde bir kişilik olarak bahsedilmektedir, şerefi, soyu ve kişiliği sayesinde birçok başarıya imza atmış olduğu ifade edilmektedir. (Oşiderî, 1371 hş.: 109-109). Ayrıca “İran asıllı bir Yunan prensi olan İskender, yedi yaşından itibaren Aristo’nun ilmî terbiyesi altında yetiştirilmiş, on beş yaşında tahta çıkmıştır. Ülkesini ve halkını Sokrat, Eflatun ve Aristo’nun öğütleriyle yönetmektedir. Rüyasında bir meleğin verdiği Allah’ın kılıcıyla ordusunun başına geçip dünyayı fethetmeye çıkar; İran ve Turan’ı zapteder. İran Şahı Dârâ’nın kızı Rûşenek (Roxana) ile evlenir. Zabulistan/Gazne hükümdarının Gülşâh adlı kızıyla sevişip ülkesini ele geçirir. Ardından Hindistan’ı fetheder ve Hint Prensesi Şah Bânû ile evlenir. Çin’e geçip Tabgaç Han’ı ve ülkesini bir ejderhadan kurtarır. Dokuz Oğuzlar’la karşılaşır. Çeşitli kavimleri emri altına alır. Azerbaycan’da bir kavmi Ye’cûc ve Me’cûc elinden kurtarmak için bir set (Sedd-i İskender) yaptırır. Ruslar’a galip gelir” (Fesâyî, 1388 hş.: 85-92).

Şair, diğer mitolojik kahramanların isimlerinden bahsederken, İskender’in ismini de bu şahsiyetlerin yanında anmış ve İskenderin ordusunun da yitip gittiğini ifade etmiştir.

Yâ Menûçîhr ü İrec ü Novzer

Hüsrev ü Keykubâd ü İskender 70b/9

Qanı Āfrāsiyāb’uñ leşkeri. 71a/9

3.11.1.10. Keykubâd

Keykubâd, İran’ın Pişdâdiyân sülalesinden sonra gelen şâh sülalesi Keyâniyân’ın ilk hükümdarıdır. “Key” lakabını ilk defa kullanan kişidir. Adaletiyle meşhur olduğu bilinmektedir (Tökel, 2016: 178). Revânî, diğer kendilerine ait özellikleri ile bilinen bu büyük hükümdarında ismini zikretmiştir.

Yâ Menûçîhr ü İrec ü Novzer

Hüsrev ü Keykubâd ü İskender 70b/9

3.11.1.11. Keykâvus

Keykâvus, İran padişahı Keykubad'ın oğlu, Siyavuş'un babasıdır. *Şehnâme*'de İranın on ikinci padişahı olarak bahsi geçmektedir . İran Padişahları arasında tarihi, dini ve mitolojik hikâyeye konu olmuş en ünlü olanıdır (Tökel, 2016: 173-174). Kaynaklarda gururu ile ön plana çıkan bu şahsiyetin bu duygularına yenildiği ifade edilmiştir. Şair, ayrıca Keykâvus'un kösünden yani davulunda ve bu davulun sesinin her tarafa kapsadığını fakat bu sesin artık olmadığını söylemiş ve herşeyin fani olduğunu belirtmiştir;

⁽¹⁾*Ḳanı kûs-i Keykāvûs ki ṭanîn-i şadâsı felek gûşini ker etmişdi.* 71a

Ḳanı Keykāvus ü Cem ü Hūşeng

Yâ Ferîdîn ü yâ fer ü ferheng 70b/8

3.11.1.12. Menûçihri (Minûçehri)

Menûçehri, Fars mitolojinde İran'ın ünlü hükümdarlarından biridir. Ferîdun'un küçük oğlu İreç'in torunudur. Klasik şiirde yiğitlik simgesi olarak bahsedilir (Zavotçu, 2013: 496; Tökel, 2016: 187). Revânî'de yiğitliği ile bilinen bu şahsiyetten bu yönü nedeni ile ismini zikretmiştir.

Yâ Menûçihri ü İrec ü Novzer

Hüsrev ü Keykubād ü İskender 70b/9

3.11.1.13. Nevzer/Novzer

Novzer/Nevzer, Pişdâdiyân hanedanı padişahlarından Menûçihri'nin oğludur. Kısa bir süre padişahlık yapmıştır. Afrasiyâb tarafından yakalanıp öldürülmüştür (<https://dekhoda.ut.ac.ir/fa/dictionary/323597/نَوَزر>). Fars edebiyatı kaynaklarında “Adı, Avestâ'da birkaç kez geçen, hızlı koşan atlarıyla bilinen Nevzeriyân hanedanının kurucusu olan Nevzer'in oğulları arasında Şâhnâme'de Tûs ve Gostehem'in isimleri de verilmektedir. Keyânîler hanedanı da Nevzerîler ailesinden sayılmaktadır. (Muîn, I-VI, 2151; Enûşe, I, 902-903; Fesâyî, 1388 hş.: 1069-1073) Nevzer adı, klasik Fars edebiyatında hükümdar ve ünlü şahsiyetler arasında geçmektedir.

Yâ Menûçihri ü İrec ü Novzer

Hüsrev ü Keykubād ü İskender 70b/9

3.11.11.14. Nûşîrevân

Enûşervân, Nûşîrevân, Nûşervân isimleri ile Sasanilerin adaleti ile meşhur ilk hükümdarıdır (Tökel, 2016: 190). Revânî, eserinde onun büyüklüğünden ve adaletinin de dünyayı kapladığını söylemiştir.

(10)Kanı ol kaşr-i kayşer ki küngüre-i eyvânı evc-i Keyvân'a ermişdi. Kanı (11)şol milk-i Nûşîrevân ki şevket ü 'adl ile cihânı tutmuşdi. 70b

3.11.1.15. Rüstem/Sâm/Zâl

Rüstem, İran'ın en meşhur destan kahramanlarından biridir. Güç ve cesaret timsali olan Rüstem (Tökel, 2016: 194), eserde Hz. Hamza'nın dünya aslanı ve pehlivanlığı ile birlikte Sâm, Zâl ve kendisinin destansı kahramanlığı ile anılır. Ayrıca Rüstem'in savaşta göstermiş olduğu kahramanlığını da anarak tıpkı dünyanın faniliği gibi onun, kahramanlığının da fani olduğunu ifade eder. Sâm, İran'ın ünlü kahramanlarından Zal'ın babasıdır. Pehlivanlığı ile bilinir. Zâl ise Rüstem'in babasıdır. Fars mitolojisinde yine güçlü bir kahramandır.

*Hamza-i pehlevân ü şîr-i cihân
Sâm ü hem Zâl ü Rüstem-i destân 70b/11*

Kanı Rüstem'in rezmi. 71a

3.11.1.16. Tûs

Tûs, Şehnâme'de adı geçen İran'ın ünlü kahramanlarından biridir. Nevzer'in oğlu olup, Keyhüsrev zamanında yaşamıştır. Kaynaklarda Kâvûs, Keykubâd ve Keyhusrev'in ordularında komutanlık yaptığı, bir zamanlar taht ve taç arzusu ile padişah olma isteğinde olduğu ileri sürülmüştür. (Muîn, I-VI, 1102).

3.12. KUTSAL KİTAPLARDA ANLATILAN ÜNLÜ ŞAHISLAR

3.12.1. Daqyânûs

Kaynaklarda yedi uyurlar zamanını zalim yönü ile bilinen bir yöneticidir (Pala, 2015: 34). Revânî, kaynaklarda çetr-i Daqyânûs olarak bilinen ve güneşe kadar uzanan çadırı/otağına telmihte bulunmuş, bu çadırın da dünyanın faniliği gibi yok olduğunu vurgulamıştır.

Ḳanı çetr-i Daḳyānūs ⁽³⁾ki şemsesi şemse ermiş irmişdi. 71a

3.12.2. Fir'avn

Revânî, dünyanın geçiciliğinden bahsederken, yukarıda adı geçen ünlü şahsiyetlerin de ölümü tattıklarını ve isimlerinin dışında bir şey kalmadığını dile getirmek istediğinde düşüncelerini adı geçen isimleri örnek göstererek vurgulamıştır.

Ḳanı Fir'avn ü 'izzeti. 71a

3.12.3. Hızır

İslam literatüründe kendisine büyük bir önem verilen ve ölümsüzlük suyunu içerek ölmezlik sırrına vasıl olan kutsal bir şahsiyet olarak bilinir (Tökel, 2016: 285). Kur'ân-ı Kerim'de (*Kehf 18:60-82*) sûresinde Hz. Musa'nın başından geçen sıralı olaylar esnasında ona rehberlik ettiğinden bahsedilir. Halk kültürü dairesinde hala yaşadığına, darda olanların yardımına yetiştiğine dair rivayetler vardır. Revânî, Hızır mazmununu *Zulmet-i Hızır*, *Āb-ı Hızır* kavramları doğrultusunda değişik bağlamda kullanmıştır. Bir peygamber övgüsünde Hz. Muhammed'in saçının siyahlığını *Zulmet-i Hızır*, kabrinin toprağını suyunu da *Āb-ı Hızır*, mazmunu ile ifade etmiştir.

Zulmet-i Hızır ca'd-i pür tābuñ

Āb-ı hayvān 'atīk-i sirābun 191b/6

Rāḥat-i ervāḥ-ı melek būyıdur

Āb-ı Hızır ḥāk-i ser-i kūyıdur 195b/21

Revânî, ayrıca bir tevhid manzumesinde Allah'ın birliğinden bahsederken *āb-ı hayāt* mazmununu revan/can verme, yaratma olarak kullanır.

Verür vaḥdetüñden ḥaber kāināt

Revāndur nesīmünle āb-ı hayāt 7a/3

Revânî, şarabı ilahi aşk bağlamında kullanırken bu şarabın bir damlasının cansuyu/ āb-ı hayvān olarak görmüş ve bu can suyunu sunan sakiyi de Hızır olarak algılamıştır.

Bir meyden vir ki, ḳaṭresi āb-ı hayvān ola; bir ḳadeḥten şün ki, sāḳisī Hızır-ı zamān ola. 161b

3.12.4. Z̤ulmet-i Hızır (bkz. Hızır)

3.12.5. Âb-ı hayvân (bkz. Hızır)

3.12.6. Âb-ı hayât (bkz. Hızır)

3.12.7. Kārũñ

Kur'an'da Kārũn adıyla hikâyesinden bahsedilir. Tevrat'ta Korah diye anılmakta ve çöl hayatında Mûsâ'nın otoritesine karşı başlatılan isyan hadisesinde bu olayı organize ettiği rivayet edilir (Harman, 2001: 24/520). Kārũn, cimriliği ve zenginliği ile bilinir. Bu zenginliğinin getirdiği gurur nedeni ile tüm malı ile birlikte kendisi de yok olmuştur.

Klasik Türk edebiyatında *Kārũn* zenginliği, cimriliği ve yok edilişi motif olarak kullanılır:

Eger bir m̤ara virseñ genc-i Kārũn

Ne zehre kim diye kimse cırā çũn 170a/12

3.12.8. Meryem

Hız. İsa'nın annesidir (Pala, 2015: 307). Revânî, Meryem'in Cebrâil vasıtası ile Allah ile kurduğu yakınlığı dolayısı ile ele almıştır.

Mûsâ bir işâret-ile tũrgurdi tederic gerçi yimişlerũñ⁽³⁾ 'âdetidũr, 'inâyetũñ irdi,
Meryem bir sâ'atde ırgũrdi İlâhî yakınlık⁽⁴⁾ nişânı gerçi seni sevmekdũr, 131a

3.12.9. Şeddâd

Şeddâd, hakkında kaynaklar şu bilgileri vermişlerdir. Rivayetlere göre, peygamberlerden veya salih kişilerden işitmiş olduğu ahiret âlemindeki Cennet'in bir benzerini yapmak iddiasıyla, *Bâğ-ı İrem* adı verilen efsanevi bahçeleri yaptıran, ilahlık iddiası ve zülmüyle meşhur şahsiyetlerden birisi (Tökel, 2016: 311). Revânî'de eserinde Şeddâd'ın güç ve kuvvetinden bahseder.

Qanı Şeddâd ü⁽⁷⁾ Şevketi qanı Kārũn u kuvveti.

3.13. HEKİM VE FİLOZOFLAR

3.13.1. Aristo

Aristo ünlü Yunan filozofu ve Klasik felsefenin kurucularındandır. “Eflâtun’un 20 yıl boyunca asistanlığını yapmıştır” (Pala, 2015: 26). Revânî ünlü filozofun engin bilgisine işaret ederek onun ismini anmıştır.

Ḳanî Āresṭū vü Cālinūs ḥakīm
Yā Felāṭūn-i bahr-i ‘ilm-i ḳadīm 70b/7

3.13.2. Eflatun

Eflatun ise ünlü Yunan filozofudur (Tökel, 2016: 327, 332). Sokratesin öğrencisi olmuştur. Klasik şiirde akıl, hikmet ve görüşlerinin isabeti ile bilinir (Pala, 2015: 135). Revânî, bahsi geçen özellikleri çerçevesinde yine bu ünlü filozofun adını anmıştır.

Ḳanî Āresṭū vü Cālinūs ḥakīm
Yā Felāṭūn-i bahr-i ‘ilm-i ḳadīm 70b/7

3.13.3. Calinus

Calinus ise ünlü bir Yunan hekîmidir. Hekimlik üzerine birçok eser yazmış ve bu eserleri Arapçaya çevrilmiştir (Pala, 2015: 82). Şair, eserleri ile İslâm dünyasını etkileyen Calinus’u bu özelliği sebebi ile ismini zikretmiştir.

Ḳanî Āresṭū vü Cālinūs ḥakīm
Yā Felāṭūn-i bahr-i ‘ilm-i ḳadīm 70b/7

3.14. MESNEVÎ KAHRAMANLARI

3.14.1. Ferhâd ü Şîrîn

Ferhâd ve Şîrîn, Fars ve Türk edebiyatında aynı ad başlığında yazılan önemli mesnevilerden biridir. Konu itibari ile Ferhad ile Şirin’nin aşkı anlatılır. Ferhad ve Şirin birbirini seven iki âşıktır (Pala, 2015: 152). Revânî, daha önce aşkın mahiyetini ünlü âşıklar üzerinden anlatırken bu anlatıma Ferhâd ile Şîrîn’i de katar ve Ferhâd’ın sinesinin dertlenmesini, gamlanmasını Şîrîn’in dudağındaki tatdan (şeker) olduğunu söyler.

Leb-i Şîrîn’de ⁽³⁾bir şeker var ki sîne-i Ferhâd anuñ ḥastesidür 138a

3.14.2. Mahmud ile Ayaz

Mahmud, Gazneli devletinin ünlü hükümdarıdır. Ayaz ise Gazneli Sultan Mahmud'un en çok sevdiği ve yanından ayırmadığı kölesidir. Mahmud'un Ayaz'a duyduğu sevgi, klasik edebiyatta yer almıştır (Pala, 2015: 295). Revânî, Câmî'ün-Nesâyih'de aşk hakkındaki görüşlerini dile getirdiği yerde Mahmud ile Ayaz arasındaki sevgiye yer vermiştir. Buna göre Şah Mahmud, Ayaz'a seninle eskiden beri var olan bir sevginin artması gerekirken neden giderek azaldı diye sorar. Bunun üzerine Ayaz, sultan Mahmud'a şöyle der: “İlk başta ben kul, sen ise sultandın, bundan dolayı senin emirlerine boyun eğer sana itaat ederdim, aramızdaki aşk değişince şimdiki durumumuz da değişti ve aşk seni esir aldı, cân-u gönülden seni bana kul etti.”

Didi Āyāz ki ey šāh-ı cūvān-baht
Vücūduñla müşerref tāt ile taht 139b/6

Ben evvel kıl-idüm sen baña sulṭān
Nice kılsan elüñde bende-fermān 139b/7

Bu gün kim ‘ışk šāha gālīb oldı
Dil ü cāndan bu kula rāğīb oldı 139b/8

Şair, daha sonra “aşkın yolu budur, kulu şah, şahı kul eder” diyerek nasihat vari bir söylem dile getirir:

Budur ‘ışka hemīşe ‘ādet ü rāh
Ki šāhı kıl ider ü kılını šāh 139b/9

3.14.3. Leyla ve Mecnun

İslâm edebiyatlarında mesnevi konusu olan Leylā vü Mecnun hikâyelerinde birbirini seven iki mesnevi kahramanıdır (Pala, 2015: 288). Revânî, bu kahramanlara bir hikâye anlatımında yer verir ve bu iki aşığın çeşitli yönlerinden bahseder. Bu doğrultuda, Mecnûn âşıkların mumudur. Leylâ şevk şarabının kadehidir. Mecnûn gam bendinin tutsağıdır. Onun gönlü, Leylâ'nın sırlarının perdesidir. O, Leylâ'nın aşkından dolayı

gönlünü de dinini de yerlere saçmıştır. Mecnûn'un gönlü Leylâ'nın saçlarından dolayı dağınıktır. Mecnûn, Leylâ'nın yüzünün hayali ile arkadaşır.

Bu ma' nîden ideyin bir hikâyet
Şeh-i 'uşşâk Mecnûn'dan rivâyet 47b/34

Ğadeh nûş-i şarâb-ı şevk-i Leylî
Ğarâb-ı çâşnî-yi zevk-i Leylî 47b/3

Esîr-i bend-i ğam Mecnûn-ı âzâd
Bulub girmişdi bir genc-i ğam-âbâd 47b/4

Zamîri perde-i esrâr-ı Leylî
Dil ü dînî fidâ-yı kâr-ı Leylî 48a/5

Ğayâl-i rûyi Leylî hem-nişînî
Ğamî şadrında olmuşdur mekîni 48a/9

3.14.4. Vâmık u Azrâ

Klasik Fars ve Türk edebiyatında yazılan Vâmık ü Azrâ mesnevilerinde yer alan iki aşk kahramanıdır (Ece, 2017: 11). Revânî, aşkın vasıflarını anlatırken, aşkın sözünü âşıkların anlayacağını söyledikten sonra Azrâ'nın yanağını ancak Vâmık anlar diyerek bu iki kahramana da yer vermiştir.

Ğadîs-i 'ışkî 'âşık añlar ancağ
Ruğ-ı 'Azrâyı Vâmık añlar ancağ 132b/2

Şair, Benzer durumu başka beyitlerde de dile getirir ve cihanda güzellerin olabileceğini, fakat bu güzellerin sevgisine layık bir âşğın bulunmadığını söylerken Vâmık ve Azrâ söylemi ile hareket eder. Dünyada Azrâ gibi birisi olduğunu söylese de onu seven Vâmık gibi bir âşğın olmadığını söyler.

Bunca ħüsn esbâbı var yok 'âşıkı
Uştâ 'Azra lîki yokdur Vâmık'ı 145b/38

Revânî, sevenin vasıflarını Vâmık ve Azrâ üzerinden de dile getirir ve “maşukun özelliğini âşığa sor, Azrâ’nın sahip olduğu güzelliği de Vâmık’ın gözünden seyret” diyerek yukarıdaki duyguların benzerine yer verir.

Vaşf-ı ma‘şûkı var ‘âşıka şor

Hüsn-i ‘Azrâ’yı çeşm-i Vâmık’a şor 149a/3

Revânî, Vâmık ve Azrâ’nın aşkını hat sanatı üzerinden dile getirir. Şair Bu doğrultuda Azrâ’nın yanağında bir hat (güzelyazı) olduğunu söyledikten sonra bu yazıyı Vâmıktan başkasının okuyamayacağını söyler.

⁽¹⁾*Dil-i Mecnûn’dan ğayrısı ol şınıklığı aňlayımaz ve ‘izâr-ı ‘Azrâ’da bir hať*

⁽²⁾*var ki cân-ı Vâmık’dan özgesi ol haťtı okuyımaz.* 138a

3.14.5. Yûsuf u Zelihâ

Fars ve Türk edebiyatında yazılan Yusuf u Züleyha mesnevilerinde yer alan iki şahsiyettir. Yûsuf, Kur’ân’da adı geçen peygamberlerden biridir. Züleyha ise Mısır Aziz’inin eşidir (Pala, 2015: 490). Revânî, aşağıdaki beyitte gönlünü Mısır’a yani bir şehire benzetir ve kendini bu şehrin hiç tartışmasız Yûsuf’u olarak görür. Şair, Tebriz ile ilgili anlattığı bir hikâyede Tebriz şehri içerisinde gönlünün Züleyhâsı olacak birinin olmadığından bahseder.

Yûsuf-ı Mısr-ı dilem bî-iştibâh

Bir Zelihâ yok bu Tebrîz içre vâh 145b/37

Revânî, peygamberlerin öğüsünden bahsederken çâh ve zindan motiflerinden yararlanarak Yusuf peygambere de yer verir ve Yusuf’un ne çektiğini bilinmesi için haset kuyusuna düşmek ve bela zindanına girmek gerektiğini söyler.

Hased çâhına ve belâ⁽⁹⁾ zindânına giriftâr olmak gerek ki Yûsuf ne çekdüğün bile

167b

Revânî, Yusuf peygamberin güzelliğini “Hüsn-i Yûsuf -198a” ve “Yusuf-siret” ifadesi ile dile getirmiştir.

şol Yûsuf-siret ki⁽²⁾ gönül Mısrına pâdişâh olmuş 235a

3.15. DİĞER ŞAHISLAR

3.15.1. Abbas/Mervan/Cengiz/ Âl-i Selçuk

Revânî, dünyanın geçiciliğinden bahsettiği yerlerde şahsiyetlerin dışında ülke, hanedan ve devletlerin yok oluşuna da yer verir ve bunlara örnek olarak Abbas, genel

olarak Abbasiler soyundan gelenlere, (Yıldız, 1988. 1/49), Mervan, Emevilerin bir kolu olan Mervaniler soyundan gelen kişilere verilen bir isimdir. (Yiğit, 1995: 11/104), Cengiz, Moğollar devletinin kurucu ve ilk büyük hükümdarıdır (Özgüdenli, 2005: 30/225). Āl-i Selçuk ise Selçuklu hanedanına verilen ve bu hanedandan gelen hükümdarlar için kullanılan bir ifadedir (Sümer, 2009: 36, 392).

Ḳanı ol ʿAbbās ü ⁽³⁾Şevketleri. Ḳanı Mervān vü devletleri. Ḳanı Cengīz ü evlādı anuñ. ⁽⁴⁾Ḳanı bunca ebnā vü eşfādı anuñ. Ḳanı Āl-i Selçuk vü Ḥanları. 71b

3.15.2. Aşere-i Mübeşşere

Hız. Peygamber tarafından ölmeden önce cennet ile müjdelenen on sahabe için söylenir. Kaynaklarda “el-aşeretü’l-mübeşşere”, “el-mübeşşerûn bi’l-cenne”, “el-aşeretü’l-meşhûdü lehüm bi’l-cenne” gibi ifadelerle anılan bu on sahâbînin isimleri şöyledir. Hız. Ebû Bekir, Hız. Ömer, Hız. Osman, Hız. Ali, Talha b. Ubeydullah, Zübeyr b. Avvâm, Abdurrahman b. Avf, Sa’d b. Ebû Vakkâs, Ebû Ubeyde b. Cerrâh ve Saîd b. Zeyd’dir (Aydınlı, Çakan, 1991: 3/547). Revânî, cennet ile müjdelenen kişilerin isimlerine eserinde yer vermemiş gelenek doğrultusunda kullanılan ‘Aşere-i Mübeşşere kelimesi ile bunu ifade etmiştir. Ayrıca onların ruhlarının temizliği, peygamberin ışığı, peygamberin eyvanının on parlak mumu, peygamberin kandilinin fitili, safa bahçesinin servisi, gülbahçesinin bülbülleri, risâlet gülünün papağanı, mana bahçesinin kuşları olduğundan bahsemiştir.

Naʿt-ı ʿAşere-i Mübeşşere Râzıya’llâhu ⁽¹⁾ʿAnhum

Ḥuşûsâ şol ʿaşere-i mübeşşere ve ervâḥ-ı muṭahhere deh şemʿ-i 205b ⁽¹⁾eyvân-ı Aḥmedî ve deh fetîle-i cırâğ-ı Muḥammedî deh serv-i revân-ı şafâ ve deh ⁽²⁾ʿandelîb-i bûsitân-ı vefâ deh tûṭi-yi gülsitân-ı risâlet ve deh tûbi-yi ⁽³⁾âsumân-ı celâlet deh murğ-ı murğızâr-ı gülzâr-ı meʿânî ve deh bülbül-i sebze-zâr-ı ⁽⁴⁾sebʿ-i meşânî. 206a

3.15.3. Hız. Peygamberin Amcaları

Revânî *Câmiʿü’n-Nesâyiḥ*’de Hız. Peygamberin amcalarından Hız. Abbas ve Hız. Hamza’ya birer mensur naʿt yazmıştır. Ayrıca amcası Ebu Talib’e dair bağımsız bir şiir ve naʿt yazmasa da eser de birkaç yerde ismini anmıştır.

3.15.3.1. Ebu Tâlib

Küçük yaşlarından itibaren himayesine alarak onu koruyan Hz. Peygamberin amcasıdır. Kureyş kabilesinin önde gelen kanaat lideridir. İslamiyet’i kabul edip etmediği belli olmasa da yeğenini müşriklere karşı ölünceye kadar korumuştur (Fığlalı, 1994: 10/237-238; Zavotçu, 2013: 215). Revânî, aşağıdaki beyitte sanki amcasını cehennemde yanan biri olarak algılamış ve Hz. Peygamberin elinde olsaydı onun yanmasına razı olmayacağını ifade etmiştir.

Muhammed elinde olaydı Ebû-Ṭālib (9)Cehennem’de ḥarîḳ mi olurdı 89a

3.15.3.2. Hz. Hamza

Hz. Peygamberin amcalarındandır. Hz. Muhammed’e, peygamberlik geldiği ilk yıllarda İslâmiyeti kabul edenlerdendir. Hz. Hamza, cengâver ve yiğit bir savaşçı özellikleri ile bilinir (Zavotçu, 2013: 316). Aynı özellikleri Revânî’de beyitlerinde kullanmıştır.

Ḥamza-i pehlevân ü şîr-i cihân

Sâm ü hem Zāl ü Rüstem-i Destân 70b/11

Revânî, Hz. Hamza’yı Hz. Peygamberin kendisinden razı olan biri olarak gördüğü gibi amcalarının “mülhid”i (atalarının dinini terk eden kişi) olarak görmüştür.

Ebu ‘Ummân ⁽³⁾Ḥamza bin ‘Abdi’l-Muṭṭalib bin Ḥişām. Rāziya’llāhu ‘anh. Ol ol ⁽⁴⁾Ḥamza’dur ki. Peyğamber’ün rāzi’i idi ve ‘ammilerinün mülhîdi. 220b

3.15.4. Hz. Peygamberin Torunları

3.15.4.1. Hasan ve Hüseyin

Hz. Ali’nin çocukları, Hz. Peygamberin de torunlarıdır (Pala, 2015: 218). Revânî her iki şahsiyet için birer na‘t yazmış ve onların güzel yönlerini, ahlâki olgunluklarını, peygamberin torunları olduğunu, Hz. Hasan’ın hilafeti kendisinin bıraktığını ama hilafetin Hz. Hüseyin’in hakkı olduğunu ve her ikisi ile ilgili benzer duyguları ifade etmiştir.

Nihāyetsiz ‘ābid idi Ḥilāfeti kendü ⁽⁷⁾bırakdı anuñ ile tefriḳa-yı def’ itdi ra’yında eyle gözükdi ⁽⁸⁾ve ictihādı aña yitişdi ki ümmet-i Muḥammed’ün işlāḥī ve dedesi ⁽⁹⁾dīninün şalāḥı kendü ḥilāfet emrin bırakmaḳdur ve imāret emrinden ⁽¹⁰⁾vaz gelmekdedür. Hüseyin her ne kadar ki çalıştı ve ben rāzi degülem ⁽¹¹⁾diyü çekişti. Hasan

eyitdi Ben sağ-iken saña düşmez ki söyleyesin 218a ⁽¹⁾ve benden sonra nice bilürseñ eyleyesin

Ahlāk-ı hasene ve sıfāt-ı müstaḥsene ⁽⁵⁾*mekārim-i feẓāyil ve meḥāsin-i şemāyil-ile araste vü müzeyyen idi* 219a

Ve cemīʿ-i sādāt-ı ʿizāmuñ intisābı ⁽²⁾*añaydı. Zamānında Ḥilāfet anuñ idi.* 219b

3.15.5. Mezhep İmamları

3.15.5.1. Ebū Ḥanīfe/İmām Şāfiʿ/İmām Mālik/İmām Aḥmed

Revânî, eserinde dört mezheb imamı *Ebū Ḥanīfe*, *İmām Şāfiʿ*, *İmām Mālik*, *İmām Aḥmed*'in özelliklerinden bahsederek ayrı ayrı mensur birer övgü yazmıştır. Revânî, şu başlıklar altında ele almıştır:

1-Naʿt-ı İmāmü'l Müslimîn Ebū Ḥanīfe Ḳaddese'llāhu Sırruh:

“...imāmü'l-müslimîn hüccetü'l-Ḥaḳḳı ⁽⁶⁾ale'l-ḫalkı ecmeʿîn imām-ı aʿzam ve muḳtedā-yı muʿazzam Mevlānā ebū Ḥanīfe-i ⁽⁷⁾Kūfî Nuʿmān bin Şābit bin Zuvṭî Raḫīya'llāhu teʿāla ʿanhu...” 224a

2-Naʿt-ı İmām Şāfiʿî ⁽⁹⁾*Raḫīya'llāhu ʿAnh:*

“...⁽³⁾imām-ı muʿazzam ve muḳtedā-yı mükerrem Ebū ʿAbdullah Mevlānā Muḥammed bin İdrîsi's-⁽⁴⁾Şāfiʿ Raḫīya'llāhu ʿanh...” 225b

3-Naʿt-ı İmām Mālik Raḫīya'llāhu ʿAnh:

“...⁽¹¹⁾aşḫāb-ı fetvā imāmü'l-müslimîn bürhānü'ş-şerīʿati ve'd-dīn [226a] ⁽¹⁾Ebū Abdullah Mevlānā Mālik bin Enes bin Ebī ʿĀmir'l-Aşbaḫî ⁽²⁾Raḫīya'llāhu ʿanh...” 226b

4-Naʿt-ı İmām Aḥmed Raḫīya'llāhu ʿAnh:

“...⁽⁷⁾imāmü'l-müslimîn ve şemsü'd-dünyā ve'd-dīn Ebū ʿAbdullāh Mevlānā Aḥmed bin Muḥammed bin ⁽⁸⁾Ḥanbel. Raḫīya'llāhu ʿanh...” 227a

3.15.6. Yezîd

Emevi devletinin ikinci hükümdarı Yezid bin Muâviye'dir (Kılıç, 2013 43, 513 DİA kaynakçaya eklenecek). Revânî, insanın Tamah ve hırsı doğrultusunda hareket edip,

onlara bağlanılmaması yönünde öğüt verici söylemi ifade eder ve bu fikrini olumsuz anlamda Yezid ile örneklendirir.

Ṭam‘a u hırṣa sen mürīd olma
Yā Bāyezīd ol yörü Yezīd olma 22a/39

3.16. MUTASAVVIF ŞAHISLAR

3.16.1. Bāyezīd (Bāyezīd-ı Bistāmi)

Şair, Bāyezīd’a da eserinde yer vermiştir. Bāyezīd’tan kasıt ünlü veli Bāyezīd-i Bistāmi’dir (Pala, 2015: 60). Revânî, Bāyezīd’i âlemin şeyhi ve insanoğlunun gözünün nuru olarak görür. Ayrıca insanın hırsına yenik düşmemesi gerektiğini ifade ederken hırsı doğrultusunda hareket eden biri değil, kanaat örneği olan Bāyezīd gibi olunmasını nasihat eder. Ayrıca dünyanın geçiciliğinden bahsettiği yerlerde tanınmış şahsiyetlerin isimlerini anarak ölümlü olduklarını ve onların adlarından başka birşeyin kalmadığını vurgularken Bāyezīd’in adına da yer vermiştir.

Nitekim ol şeyh-i ‘âlem Bāyezīd
Nūr-ı çeşm-i rûy-ı âdem Bāyezīd 138b/1

Ṭam‘a u hırṣa sen mürīd olma
Yā Bāyezīd ol yörü Yezīd olma 22a/39

Bişr-i Hâfî vü Bāyezīd Kanı
Şiblî vü Şeyh Bû-Saîd Kanı 70b/5

3.16.2. Bişr-i Hâfî

Ünlü bir mutasavvıf olan Bişr-i Hâfî, Bağdat’ta yaşamıştır. Burada geçmiş hayatını bırakarak Ebu Hanife’nin öğrencisi olmuştur. Tasavvufi bir düşünce olan Melâmîliğe yönelmiş ve bu düşünceyi benimsemiştir. Klasik şiirde günahkar ve suç işleyen kişilere karşı Allah’ın inayeti ile doğru yola erişen insan tipolojisi olarak gösterilir (Zavotçu, 2013: 132-133) şair Bişr-i Hâfî’yi bu özellikleri sebebi ile adını anmıştır.

Bişr-i Hâfî vü Bāyezīd kanı
Şiblî vü Şeyh Bû-Saîd kanı 70b/5

3.16.3. İbn-i Edhem

Ünlü bir mutasavvıftır. Bir hükümdar olarak bilinen İbrahim bin Edhem taç ve tahtını bırakarak tasavvuf yoluna girmiştir (Cebecioğlu, 2020: 140). Revânî, İbrahim bin Edhem'in bilinen yönlerinden bahsetmez. Ona, Beyân-ı Tevekkül başlığı altında rahip ile arasında geçen bir hikâyede yer verir.

İbn-i Edhem gideriken seyrde

Gördi bir rāhib oturur deyrde 114b/1

İmtihān idüp dir ey ser-geşte merd

Niredendür bunda saña hāb u hord 114b/2

Didi rāhib baña sormağdur haṭā

Var Hudā'ya sor ki rızķ viren Hudā 14b/3

Bende olan bir bende-i fermān olur

Rızķı bilmez sāhibi kanda bulur 14b/4

3.16.3. Hallāc (Hallac- ı Mansur)

Hallac- ı Mansur olarak bilinen ünlü mutasavvıftır (Pala, 2015: 185). “İran’ın Fars eyaletinde bulunan Beyzâ’nın kuzeydoğusundaki Tûr’da doğdu. Dedesi Mahamma Mecûsî idi. Sonraları anne tarafından Ebû Eyyûb el-Ensârî’nin neslinden geldiği söylenerek kendisine Ensârî nisbesi verilmiştir. İbnü’n-Nedîm onun, halkının çoğunluğunu Araplar’ın meydana getirdiği Beyzâ’dan olduğunu ifade ettikten sonra babasının mesleğinden dolayı “Hallâc” diye tanındığını söyler Asıl adı Hüseyin olduğu halde İran’da ve Osmanlılar’da daha çok Mansûr ve Hallâc-ı Mansûr şeklinde babasının adıyla anılmış, kendisine “Mansûr” adı verilirken davasının zafere ulaşmış olduğuna işaret edilmiştir. Allah’ın yardımına mazhar olduğunu anlatmak için ona “Nâsır’ın (Allah’ın) Mansûr’u” diyenler de olmuştur” (Uludağ, 1997: 15/377-381). Revânî, adı geçen mutasavvıfın bilinen yönlerini dile getirmiş ve farklı bir şey söylememiştir. Herşeyden önce Hallac’ı Ene’l Hak dediği için yiğit bir kişi olarak görmüştür. Bu söylem doğrultusunda Hallac’ı değerlendiren şaire göre o, tutarsız davranış sergileyen bir kişi olmadığı gibi ilhad yolundan yani dinden uzaklaşmamıştır. Ayrıca hakiki aşkın

Hallac'tan sorulması gerektiğini sorgulayan şair onun bu dava uğruna sıkıntı ve eziyetlere katlandığını dile getirmiştir.

Beyân-ı ışkî sen Manşûr'a şorgıl
Var ahvâl-i behiştî hûra şorgıl 133a/4

Hallâc ki o idi merd i muṭlaḳ
Bu mertebede didi ene'l-Hâḳ 152a/13

Ol vâkı'a-i Hüseyin-i Manşûr
Kıldı anı ḥaste-cân ü rencûr 152b/3

Hallâc ne merd-i serserîdür
İlhâd yolından ol berîdür 152b/6

3.16.4. Şiblî

Şiblî ünlü mutasavvıftır. Asıl adı Ebû Bekr Muhammed bin Halef'tir. Ünlü mutasavvıf Cüneyd-i Bağdâdî'nin müridi olmuş ve tasavvufî bilgileri ondan öğrenmiştir. Şibli, zühd ve takvasının sağlamlığı ile bilinir (Zavotçu, 2013: 720).

Şibli ki yegâne-i cihândur
Ser-ḥalka-i cümlede revândur 152b/1

3.16.5. Şeyh Ebû-Saîd

Şeyh Ebû Saîd, XVI yüzyılın bilinen şeyhlerindendir. Zamanın velisi olarak nitelendirilir (Zavotçu, 2013: 214). Şair bu şahsiyetin bilinen meziyeti sebebi ile eserinde bahsetmiştir.

Bîşr-i Hâfî vü Bâyezîd Kanı
Şiblî vü Şeyh Bû-Saîd Kanı 70b/5

3.17. TASAVVUFİ UNSURLAR

3.17.1. Âlem

“Kainat, güneş sistemi ve çevresinde dönen gezegenler topluluğu, cihan, dünya, bütün varlıklar, mahlukat, insanlar vb. tasavvufta ise Allah'tan başka her şeye âlem denir. Âleme, âlem denilmesi Allah'ın isimler ve sıfatlar bakımından bilinmesi sebebiyledir”

(Cebecioğlu, 2020: 41-42). Revânî, tasavvufî bir terim olan âlem kavramından hareketle “‘Âlem-i ervâh’”a yer vermiştir. Tasavvufta Âlem-i Ervah, “ruhlar âlemi”(Cebecioğlu, 2020: 42) olarak bilinir. Ruh, bu âlemde cenâb-ı Hakkı idrak etmiş ve “Ben sizin Rabbiniz değil miyim? Evet, dediler” (Araf 7/172) ifadesi ile bu duruma işaret edilir (Pala, 2015: 16-18). Revânî, aynı zamanda Âlem-i Ervah yerine “Zümre-i ervâh” kelimesine yer vermiş ve bu kelimelerin anlamına ve yorumuna girmeden isimlerinden bahsetmiştir. Bu bahsediliş daha çok tevhid konulu manzum ve mensur kısımlarda yer almıştır.

Luṭf u kemāl şıfatlarının ⁽⁸⁾ iḥşāsında müteḥayyir ü bî-hūş nüfûs-ı nâṭıka ki vesāyit-i ⁽⁹⁾ ‘âlem-i ervāḥ ve vesāyil-i me‘âlim-i eşbāḥdur 2a

Bir Kuddûsdur ki zümre-i ervāḥ-ı muḳaddese ⁽¹¹⁾ sūrâdîkât-ı ḳudsinden bir ḳadem geçemez. 3a

Âlem-i Ervah gibi bir âlem olan Mülk ve Melekût âlemi de sadece isim olarak geçer. Revânî aşağıdaki beyitte görüleceği üzere Allah’ı mülk ve melekût âlemlerinin padişahı olarak görmüştür.

‘âlem-i mülk ü melekût memleketinden ⁽⁹⁾ bir hıṭṭa bir pâdişāhdur 1b

‘Âlem-i milket-i vücūd oldur

Sāye-i rāḥat-ı Vedūd oldur 26a/123

3.17.2. Akıl

İslam düşünce geleneği bağlamında ortaya konan eserlerin birbirinden farklı kaynaklardan beslendiği bilinmektedir. Herhangi bir hususun anlaşılması ve açıklanmasında kimi zaman bir Kur’an ayetine veya hadise, kimi zaman içinde bulunulan coğrafyanın tanınmış şahsiyetlerine, kimi zaman geçmiş dinlerin önemli temsilcilerinin sözlerine, bazen de kadim dönem filozoflarının düşüncelerine atıfta bulunulmuştur. Bu tavrın özellikle siyasetname/nasihatname türü eserlerde çokça işlendiği görülmektedir (Nizâmülmülk, 2020: 69; Şakirov, Aslan, 2020: 24; Vâiz-i Kâşifî, 2019: 56; Necmeddin et-Tarsûsî, 2018: 30; Anonim, 2016: 57). Bu çerçevede, ilgili eserlerde üzerinde titizlikle durulan konuların başında akıl gelmektedir.

Sözü edilen eserlerin temel referans noktası olan Kur’an ve Hz. Muhammed’in sözlerine bakıldığında, akla verilen önemin son derece büyük olduğu görülür. Öyle ki, Kur’an’da akıl, nazar, itibar, tefekkür, tedebbür, tezekkür vb. pek çok kelimenin teşvik edici bir şekilde kullanılması bunun en büyük kanıtıdır (el-Bakara 2/164; el-Mü’minûn

23/80; el-Mü'min 40/67; el-Mülk 67/3; el-Ğâşiye 88/17-20; Alper, 2020: 7:3/39). Akıl sahibi olmayan bir kişinin dinî sorumluluklara muhatap olmayacağına yahut yaratılmış şeylerin en güzelinin akıl olduğuna ilişkin hadisler Hz. Muhammed'in de Kur'an'a dayalı olarak inşa etmeye çalıştığı bakış açısında akla atfettiği anlamı ortaya koymaktadır. Dinine bağlı bir şahsiyeti olan ve Cāmi'ü'n-Nesāyih'i bu doğrultuda yazan Revānī, nasihat kültüründe akıllı bu bağlamda yani Kur'an ve sünnet bağlamında ele almış ve değerlendirmiştir. Akıl ile ilgili vermiş olduğu beyitler de bunu göstermektedir.

Bu temel üzerine kurulu olan İslam düşüncesi, farklı versiyonların alt birimlerindeki sayısal çokluğuna rağmen, temel olarak üç ana kısımdan oluşmaktadır. Geleneğin renginin belirlenmesinde en etkili konumda olan birinci kısım, inanç alanındaki düşüncelerin yoğunlaştığı kelam/teoloji alanı; özellikle farklı kültürler ve felsefi birikimlerle karşılaşarak, daha genel ve entelektüel bir düzleme işaret eden ikinci kısım, felsefe alanı ve ahlâki yetkinleşmenin üzerine vurgu yapan, bununla birlikte diğer alanlarla da diyalog halinde bulunan üçüncü kısım ise tasavvufi/mistik alandır (Türker, 2020: 8). Bu üç alanın farklı konularda birbirinden ayrılan yönleri bulunmakla birlikte, bu ayrışmanın en belirgin olduğu boyut epistemolojik kurgularının temelini oluşturan unsurlar ve özellikle de bunlar arasında akla atfettikleri anlamdır (Canatan, 2019: 2:6/45).

Kuşkusuz soyut bir kavram olan aklın tanımının tam anlamıyla yapılması zordur. Bununla birlikte, onun için “İnsanda var olan soyutlama yapma, kavrama, bağıntı kurma, düşünme, benzerlik ve farklılıkların bilincine varma kapasitesi, çıkarımda bulunabilme yetisi.” (Cevizci, 2000: 28) şeklinde genel bir çerçeve belirlemek mümkün görünmektedir (Güçlü, vd., 2008: 1479; Timuçin, 1998: 288; Nalay, 1997: 7).

Bu bağlamda, Müslüman düşünürlerin akla bakışları üzerinde durmak yerinde olacaktır. Onlar akıllı tanımlarken ve onun konumunu belirlerken özellikle Yunan felsefesindeki seleflerinden büyük oranda etkilenmekle birlikte (Kindî, 2013: 264; Fârâbî, 2013: 85; İbn Sînâ, 2016, 442), içinde bulundukları yapının ruhunu da yaklaşımlarına yansıtmışlardır. Örneğin, Meşşâî ekolün temsilcilerinden olan Fârâbî ve İbn Sînâ sudûr nazariyesini ortaya koyarken aklın metafizik boyutuna işaret etmekte ve Tanrı'dan zuhur eden ilk şeyin akıl olduğunu savunmaktadır. Mutlak yetkinliğin sahibi olan Tanrı kendi özünü düşünmekle ilk olarak “aklın” ortaya çıkmasını sağlamıştır. Varlığın ve hususen insanın kemale ermesinde de belirleyici olan akıldır (Fârâbî, 2020: 102; İbn Sînâ, 2014: 486).

İnsan akıl yardımıyla sınırlı ve kimi zaman eksik veri elde etme kaynağı olan duyulardan gelen bilgileri organize eden, insanı hakikate yakınlaştıran ve daha elverişli bir düzeye ulaşmasına dayanak oluşturan bir unsurdur (Gazâlî, 2012: 67).

Bundan dolayıdır ki, en temel kelam ve akaid kitaplarında bilginin kaynakları sayılırken akıl, duyulardan ve haber-i sadıktan gelen bilgilerle birlikte üçüncü temel kaynak olarak görülmektedir (Ebû Mansûr el-Mâtürîdî, 2014: 45; Sa'deddin et-Teftâzânî, 2019: 314; Seyyîd Şerîf Cürcânî, 2019:214). Hatta Kur'an ve hadislere bağlılık konusundaki hassasiyetleri bilinen kimi Müslüman düşünürler, temel dinî kaynakların anlaşılmasında akla daha yüksek bir konum vermişler ve akıl ile nass arasında görünürde gerçekleşen herhangi bir karşıtlık veya çelişiklikte, nassın akıl doğrultusunda yorumlanması gerektiğini ifade etmişlerdir (İmamu'l-Harameyn el-Cüveynî, 2012: 292).

Filozof ve kelimciler, aklın kullanımı noktasında insanların genel olarak avam ve havas olmak üzere iki kısma ayrıldıklarını dile getirerek, epistemolojik anlamda hiyerarşik bir silsileye işaret etmişlerdir (İbn Rüşd, 2012, 86). Benzer bir ayrımın tasavvuf erbabında da olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, onlar üçüncü bir sınıftan daha söz ederler ve avam, havas ve havassü'l-havas yahut ehass şeklinde nitelendirdikleri üçüncü bir sınıfa işaret ederler. Bu sınıflandırmanın epistemolojik yansıması ise şu şekilde cereyan eder: Avam, pratik meselelere yoğunlaşan ve gündelik bilgi ile çok daha fazla haşır neşir olan geniş halk kitlesini oluşturur. Havas ise bu aşamanın ilerisine geçmiş ve rasyonel bilginin sunduğu imkanları ileri düzeyde kullanan kesime işaret eder. Sufî epistemolojide aklın söz söyleme yetkisinin bulunmadığı veya eksik kaldığı metafizik bir boyut üzerine vurgu yapılmaktadır. Bu alanı idrak etmeye yönelik bir nevi başka epistemolojik araçlara ihtiyaç duyulduğunu düşünen sufilerin, ilham, keşf, müşahede vb. hususları dile getirdikleri görülmektedir (Şihâbüddin Sühreverdî, 2015: 570; Molla Sadrâ, 2018: 47). Ancak bu, aklın işlevselliğinin bütünüyle inkarı değil, bazı alanlardaki sınırlılığı için benimsenen bir tutum olarak görülmelidir.

Bu açıklamanın ardından Revânî'nin *Câmi'ü'n-Nesâiyih*'inde nasihat kültürü bağlamında beyitler ele alınacaktır.

Yukarıda verilen bilgiler doğrultusunda Revânî'nin *Câmi'ü'n-Nesâiyih*'inde nasihat kültürü bağlamında islâmi gelenek doğrultusunda akla yer verdiği aşağıdaki beyitlere görülmektedir.

Revānī'ye göre akıl Allah'ın nurudur. Başka bir ifade ile akıl Allah'ın yarattığı ve insanlara vermiş olduğu en büyük melekedir. Bundan dolayıdır ki dünya akıl ile olgunluk bulduğunu söylerken aynı zamanda nasihatvari bir ifadeyi dile getirmiştir.

‘*Akıldur bir nūr-i pāk-i zülcelāl*

‘*Ālem ānunla bulur cümle kemāl* 19a/1

Revānī, bedeni bir şehire benzetirken aklı, o şehrin emniyetini sağlayan en temel unsur olarak görür. Bu durumda Revānī, şehrin emniyetini sağlayan vezir, hâcib, kâtib ve vekili akıl olarak görür.

‘*Akl düstūr ü his hâcibidür*

‘*Şehr-i tende debîr ü nâibidür* 26a/125

Revānī, aklın görevlerini ifade ederken ona İslami geleneğe uygun bir felsefik boyut verdiği de görülür. Buna göre olmuş olacakların tümünü nefis levhasına yazanın her şeyi kavrayan akıl olduğunu ifade eder.

‘*Akl-i küldür ki levhî nefse yazar*

‘*Olmuş u olacağda her ne ki var* 26a/127

Revānī, akl-ı kül'ü değerlendirdiği gibi akl-ı cüz'ü de islâmi geleneğe uygun olarak değerlendirmiştir. Öyleki Revānī'ye göre kişi kendine verilen akl-ı cüz'ü kullanarak sürekli doğru yolu hem gösteren hem de bulan bir değer olarak görmüştür. Bu bağlamda Revānī'nin aklı ön plana çıkarırken aynı zamanda nasihat kültürünün vazgeçilmez değeri olarak da görmüştür.

‘*Akl-i cüz'ideñ o 'aqla pertevdür*

‘*Râh-i haqqâ hemîşe reh-i revdür* 26b/135

Revānī, daha önce söylendiği gibi aklı, çeşitli boyutlarda ele almış ve bu doğrultuda yani nasihat kültürü bağlamında akla yer vermiştir. Buna göre aklın makamı mertebelerin en üstü olan melek makamına eş değer olarak görmüştür.

‘*Āklı bil kim melek maḳāmı durur*

‘*Vehm şeytanuñ özge dāmı durur* 26b/136

Revānīye göre işlevsel olarak aklın görevlerinden biri de kişiye nasıl davranış biçimleri sergilediğini göstermesi ve yapması gereken eylemleri nasıl uygulanması gerektiğinin yol göstericisidir.

‘Akl ile tut bilirim nitmek gerek

Lîki bir cezbe gelüp çekmek gerek 65a/24

Revânî, akıl ilgili duygu ve düşüncelerini ifade ederken bu kelimenin türevlerinden bir olan “‘âkıl” kavramını ortaya çıkarmıştır. Revânî, bu kavramı daha çok akıl sahibi, akıllı kişi anlamında kullanmıştır. Bu anlamları ifade eden beyitler aşağıda verilmiştir. Buna göre dünya bütün olumsuzlukların yaşandığı bir yer olarak tasavvur edildiğinden akıl sahibi olan kişinin bu dünyaya rağbet etmemesi gerekir. Eğer dünyaya yönelirse Hâk’tan yüzünü çevirir, masivaya takılır kalır. Bu da onun zindanı olur.

Cihân işi hemîn mekr vü füsündür

Buña gönül veren gâyetde dündür 72a/11

Anunçün ‘âkile zindan olur bu

Egerçi cāhile hoş-reng ü hoş-bū 72a/12

Revânî, aşağıdaki beyitte cihana ve zamana bağlanılmaması gerektiğini, “Arif ve Akil” kavramları üzerinden ifade eder. Bu doğrultuda Arif ve Akil’i dünyaya neden meyl ettiklerini, zamana niçin aldandıklarını hem sorgular hemde bu kavramlar üzerinden hareketle bir nevi nasihat verir.

Ne görüb meyl ider ‘ārif cihāna

Niçün aldana ‘âkıl zamāna 72a/13

Revânî, akıl sahiplerinin olup bitenlerden ibret alınması gerektiğini “Cihân hālî hemîn uyḥuya benzer” mısra da olduğu gibi benzetme yöntemi ile nasihat eder. Aşağıdaki beyitler bu doğrultuda örnek olarak verilmiştir.

Ne içün ‘ibret alınmaya geçenden

Kim ola yeg ide va‘zı ölenden 72a/14

Lisān-ı hāl ile her ölü söyler

Ki bakub ‘ibret algıl ey birāder 72b/15

Cihân hālî hemîn uyḥuya benzer

Gönül artuḫ viren şayruya beñzer 72b/16

Ölücek uyanur bilür neymiş
Geçen hâl hemin bir uyhuyımiş 72b/17

Düşine göre ta‘birin görüser
Hayâle göre te ‘vîlin buluser 72b/18

3.17.3. Aşk

Aşk, klasik şiirin temel teması ve dinamiğidir. Sarmaşığın tutunduğu çiçeği kurutması misali aşk da düştüğü gönülde ızdırıp ve elem hissi oluşturarak bedensel bir zayıflık ve tahribat oluşturmaktadır. Tasavvufî manada gönlü de gönlün sahibi âşığı da olgunlaştırdığı bir gerçeklik olarak şiirsel söylemlerde belirse de sevgili uğruna çekilen ızdırıp ve bunun sonu gelmez elemelerini yaşama duygusu her şairde ortak bir duygunun yansıması olarak belirmektedir. Bu tür duyguları mutasavvıfların aşk kelimesinin Kur’an’da geçmediğinden hareketle hub, muhabbet kavramıyla ele aldıkları ve Allah’a duyulan sevgi bağlamında kullandıkları görülmüştür (Uludağ, 1991: 4/12). Aşağıdaki beyitlerde de yorumlanacağı gibi Revânî de bu duyguyu hakiki, yani ilahi aşk bağlamında ele almış ve nasihat üslubuna eklemiştir. Bu aşkın bir dayanağı da İslam Peygamberi olmuş, onun “beni tam sevmedikçe iman edemezsiniz” sözü bu konuda temel referans alınmıştır (Uludağ, 1991: 4/12). Bu referansla yola çıkan kulun marifeti arttıkça ilahî güzelliği daha çok idrak edecek ve yetkinlik kazanacaktır. Hallac’ın Tavâsin’i ile pervanenin muma doğru ateşe atılarak yok olduğu kuvvetli sevgiyi ifade eden bu aşk, zamanla bir sevgi dini olarak yetmiş iki milleti kapsamış, Mevlana’dan Yunus’a pek çok şair elinde hakkıyla işlenerek kemalini bulmuştur. Marifet – muhabbet birlikteliğinden sadece muhabbet denizine akan aşk, sarmaşığın dala kuvvetle sarılıp kurutması misali tutkuyla, müptelalıkla âşık ile maşuk arasındaki edebî sevginin tezahürü olmuş, bu sevgi klasik edebiyatta çeşitli tahayyül ve tasavvurlarla hak ettiği itibarı görmüştür.

Klasik şiirde aşkın iki koldan gelişme gösterdiği görülmektedir. Birincisi ilahî aşk, ikincisi beşerî aşktır. İlahî aşk, yani hakiki manada asıl sevgiliye ulaşmak için onun uğruna çekilen ızdırabın sembolik anlatımı olarak belirmektedir. Bu aşkta mecazî, yani insanî aşk ilahî aşka götüren köprü vazifesi görmektedir. Ancak bazı mutasavvıflar Hakk’a ulaşmak için mecazî aşkın gerekli olmadığını belirtmişlerdir. Onlara göre Allah ile bir olan zevkini tattıran şey hakikî aşktır (Pala, 1999: 42). Bu aşkı mutasavvıflar konusu kadın ve sevgili olan beşerî aşkı önceleyen tarzda ilahî aşka uygulayarak anlatma

yoluna gitmişlerdir. Bu da klasik şiire geniş bir mazmun ve sembol dünyası kazandırmıştır. Bu aşk; temiz ve iffetli bir duygunun ürünü olarak, tek ve biricik sevgilinin niteliğinde şiirlerde işlenmiştir. Böyle bir aşkta aşk uğruna yanma, yakılma, sonu gelmez eziyet ve ızdıraplar söz konusu olmaktadır. Âşıklar, bu sınırsız ızdırapların bitmesini istememekte, sevgilinin verdiği eziyetleri kanıksamakta ve can ü gönülden kabullenmekte hatta bu aşk uğruna ölmeyi dahi göze almaktadır. Mesnevîlerde de işlenen bu aşk, içten, samimi, temiz, kirlenmemiş bir duygunun ürünü olarak, âşığı çöle sürükleyebilmekte, ızdırabın aşırı boyutlarıyla yüzleştirmektedir. Kays'ın Leyla'ya olan aşkı bu minvalde gelişmiştir. Bu aşk, âşığı dile düşürmüş, aşkı da bir efsane boyutuna taşımıştır. (Armutlu 2017: 5). Bu aşk anlayışı pek çok klasik şairin gazellerinde tasavvufî duygularla işlenmiş, en güzel şekilde karşılığını bulmuştur. Tasavvufî aşkta âşık sevgilinin vuslatına ulaşamamakta, hatta onun uğruna ölmektedir. Vuslatın olmadığı bu duyguya iffetini koruyarak ölen şehittir hadisi kaynaklık etmiştir (Pala, 1999: 42). Bu aşk beşerîden ilahî olana doğru gelişir, çoğu kez ikisi yan yana iç içe anlatılır. Bununla beraber divan şiirindeki bu aşk estetize edilmiş bir aşktır. Türk Müslümanlığının edep ölçülerine göre şekillenmiştir ve içinde cinselliğe yer yoktur (Gönel, 2010: 210). Sevgili, uzviyetinden soyutlanmış, adeta aşkın/sevginin tecessüm ettiği bir tiptir. Türk edebiyatında sadece Sünbülzade Vehbî “Sare” diyerek sevgilisinin ismini vermektedir. Başka örneğe rastlanmamıştır. Anonimdir, Tektir, biriciktir. Adı yoktur (Sünbülzâde Vehbî, g.262/1). Bu sevgili âşığına zülmü reva görmekte, ulaşamayan bir yücelikte konumlanmaktadır (Kurnaz, 2010: 450). Âşık rakibe ilgisini yağdıran, ancak kendisinden esirgeyen bu sevgilinin zülüm ve sitemlerini cana millet bilmekte, ilahî bir bağış olarak aşk yolunda olgunlaşmasının simgesi edinmektedir. Âşık, bu yolda rûstünü ispatlamak için asıl sevgiliye ulaşmasında engel olan canından geçmekte, masivadan arınmakta, gönlün heveslerinden kurtularak ölmeden önce ölmenin lezzetini idrak etmektedir (Kurnaz, 2010: 453). Çünkü tasavvufî aşkta “can vermek, âşığın kemâlinin, yetkinliğinin göstergesidir. Kendi benliğinden arınmayan kişinin aşkında eksiklik vardır. Noksanlıktan kurtularak vuslata ermek isteyen âşığın, canın gerçekte sevgiliye ait olduğunu teslim etmesi gerektir (Kurnaz, 2010: 455). Böylece âşık ve maşuk ikilemi ortadan kalkmakta, fenafillah gerçekleşmekte âşık varlığını asıl sevgilinin varlığı karşısında yok etmektedir. Burada sevgili elbette Allah'tır. Kavuşma manevi olarak gerçekleşmekte, elest bezminde verilen ikrar ile bütün güzelliklerin cemalinde tecelli ettiği asıl güzelliğin kaynağı Allah'a

ulaşmanın ifadesi olmaktadır. Bu mertebede artık “ne güneş zevale ermekte ne de şevk nihayet bulmaktadır” (Tarlan, 2004: s. 32). “Bu ideal form içinde âşığın cinsiyeti de önemsiz hale gelir. Gelenek içerisinde çoğunlukla erkek olarak algılanan âşık, duyguları, hisleri ve sevgili karşısındaki konumu bakımından cinsî hüviyetinden uzak bir görüntü sergiler. Çünkü Bu yönüyle aşk, âşık ve sevgili aynı çizgide buluşur (Gönel, 2010: 211). Bu aşk anlayışı tasavvufî nitelikleriyle aşkı biricik ve tek sevgilinin niteliklerinde betimlemiştir. Böylece bu aşk ünlü mutasavvıflar elinde vuslatı olmayan bir duygu olarak başarıyla işlenmiştir. Bezm-i eleste verilen ikrara bağlılık ve aslî vatan a dönüş, bu dönüşte asıl sevgili uğruna çekilen ızdırap hissinin olgunlaştırdığı beden ve gönül, asıl sevgiliden gelen eziyetleri cana minnet bilme ve olgunlukla karşılama, tek taraflılık, vuslatın şeb-i ârûs olarak görülmesi gibi sayısız mazmun ve kavram dünyası çerçevesinde şiirlerde işlenmiştir.

İlahî aşkta tek öğüt âşığın iç sesi olmakta, âşık bu iç sesiyle asıl sevgiliye ulaşma için aşk ızdırabı çekmektedir. Bu ses dışında âşık gönül dünyasını tüm dış seslere kapatmakta, dünyayı yadsıyarak huzuru bulduğu genişliğin sınırsız mekânı çöle sürüklenmektedir. Âşığın çölde Mecnun misali ızdırap çekmesi, vahşi hayvanlarla ünsiyeti, başına kuşların yuva yapması, sevgilinin mahallesine döndüğünde köpeklerle (rakip olgusu) karşılaşması ya da halkın sövgü ve ayıplamalarıyla karşılaşması bu aşkın temel görünümleridir. Divanlarda sevgilinin söz konusu olduğu beyitlerin büyük çoğunluğunda bu idealize edilmiş sevgili ile karşılaşmaktadır (Gönel, 2010: 215).

Diğer kol, beşerî, yani dünyevî aşktır. Bu aşk ten zevkine dayalıdır (Pala, 1999: 42). Sevgili beşerî aşkta pervasızca betimlenmiş, mahremiyeti ifşa edilmiş, ilahî aşkın aksine sevgilinin şuh yönlerine de temas edilmiştir. Sevgilinin her uzvunun açıkça betimlendiği, sevgiliyle şarap içilip eğlenildiği, gönül eğlendirildiği görülen bu aşkta dünyevîlik ağır basmaktadır. Başlangıçtan itibaren Dehhânî’den Nedîm’e ulaşan çizgide her asırda güçlü temsilciler bulmuştur. Beşerî aşkta sevgili idealize edilen sevgilideki nitelikleri taşımasına rağmen “yürürken, konuşurken, âşığına naz ederken, mecliste başköşede, bağda, çemende görülmektedir. Hatta âşık ona sarılır, onu öper, gün aşırı görür. Bir hafta görmezse kederi artar. Bu hususiyetlerin hiçbirine ilahî sevgilide rastlayamayız (Gönel, 2010: 216). Bu sevgilinin dokunulan, öpülen bir tip olarak görüldüğü yerlerde şairlerin sözünü ettiği aşk da dünyevîdir (Kaplan, 2006: 177). Beşerî sevgilinin söz konusu olduğu yerlerde klasik sevgili tavrı da değişime uğrar. Acımasız,

zalim sevgiliden eser kalmaz. Âşığına buse veren, acıyan, onu ziyaret eden, birlikte gezintiye çıkan, el ele tutuşup yürüyen tiplere bu vesileyle rastlarız (Gönel, 2010: 217). Nedîmle birlikte bu aşk şuhâne bir tarz oluşturmuş, kanlı canlı güzeller elinde klasik şiire yeni bir ruh ve güzellik bağışlamıştır. Nedîm'in kaleminde yaşadığı devrin güzellikleri yanında güzelleri de hayata bağlılığı, neşeyi ve zevki terennüm eder olmuş, tüm samimiyet ve canlılığı ile beşerî aşk çerçevesinde betimlenmiştir (Mazıoğlu, 2014: 552).

Revânî de aşağıdaki beytinde yukarıda vurgulanan ilahî aşktan bahsetmektedir. Bu aşkta âşığın karı sürekli âh u zar olmaktadır. O, bu uğurda kalp dünyasını temizlemek için dert ve belayı sırdaş edinmektedir. Bu bela ve derdin verdiği eziyetlerin sınırı bulunmamaktadır. Âşığın ise bu sınırsız ızdırapları terk etmek gibi seçilmiş bir iradesi bulunmamaktadır. Çünkü âşık iradesini de varlığını da biricik ulaşılmaz sevgiliye özgü kılmıştır. Onun tek arzusu asıl sevgilinin kendisi için öngördüğü, seçtiği sevgi/mahbubiyet düşüncesi olmaktadır aşağıdaki beyitler bu duruma örnektir:

‘Âşıqun âh ü zârı lâzımıdır

Dürlü derd ü belâ mülâzımıdır 133b/1

Renc-i ‘âşık ki yok şümârı anuñ

Yok durur anda ihtiyârı anuñ 133b/2

İhtiyârî ihtiyâr-ı maḥbûbu

Her neyi dilerse ol maḥlûbu 133b/3

Bu yolda âşık, varlığını fenaya terk etmekte, fani bedeninden geçerek asıl sevgilinin cemaline olan müştaklığının zevkine bağlanmaktadır. Bu yolda âşığın canı aşk mühresinin yaygısı hükmündedir. Bir revacı ve hükmü yoktur. Bu yüzden âşık can pazarında can nakdini ucuza pazarlamaktadır. Ama bu pazarda tek müşterisi yoktur. Çünkü varlığının yegâne sahibi ilahi sevgilidir. O, aşkın şöhretini murat edinmiş bir kimse olarak varlığını bu bela şehrinde asıl sevgilinin varlığına bağlamıştır. Bu bağda âşığın nasihate bağlanması mümkün görünmemektedir. Yine de şair, bu aşk anlayışını idealize ederek nasihat kültürü içerisinde insanlığa bir öğüt misali sunmaktadır:

Ṭâlib olur fenâya ol müştāk

Tâ ki görmeye ol belâ-yı firāk 133b/4

Cān-ı ‘āşık bisāṭ-ı mūhre-i ‘ışk
Şehr-bend-i murād-ı şöhre-i ‘ışk 133b/5

Bu aşkın ateşi zahirde görünse de yakıcılığı kalpte etkisini göstermektedir. Çünkü Revānī’ye göre bu aşk ateşidir, yakıcılığı elbette derinden, kalpten hissedilir. Hallac’ı dara çeken, Nesîmî’yi teninden soyan hep bu aşk anlayışıdır. Şair öğüt üslubu ile bu aşkın bağlantı noktalarını da sıralamaktadır. Bu rabıta lar asıl sevgilinin varlığında âşığın fani bedenini yok edip ikilikten kurtulduğu fenafillah mertebesinde karşılığını bulmaktadır. Bu yüzden şair, bu aşkın birbirine vasıta olduğunu belirtiyor. Bu vasıtalar mecaz köprüsünden geçerek Hakk’a ve hakikate ulaşmaktadır. Böyle bir aşk efsane ve oyun değildir. Kolay da değildir. Revānī, bu çetin yolun gönülde asıl sevgiliye duyulan aşkın lezzetini sürekli diri tutmakla sürdürülebileceğini nasihat üslubu sunmaktadır. Bu sunum, âşık olanın başında bir devlet/saadet olarak taşınmaktadır:

Āteş-i zāhir, sūzende-i bīrūn olur
Āteş-i ‘ışk, sūzende-i derūn olur 133b/6

‘ışk olur bunuñ aña rābıtası
‘ışk olur birbirine vāsıtası 134a/7

‘ışk bāzī vü fesāne degildür
‘ışk ehli kolayına degildür 134b/11

‘ışk olmayan’ gönülde lezzet olmaz
‘ışk olmayan başda devlet olmaz 134b/1

Bu aşkta tek zeval buluş, tavırlardaki sekte dir. Âşık, bu yolda kaim olmalıdır, doğru olmalı ve sabitkadem bulunmalıdır. Sürçmemelidir ki yolun güçlüğü n ü aştığında ikbalin kendisine armağan edileceğini duyumsayabilsin. Bu duyumsayış onu, kemalin zirvesine taşımakta, âşık seyr ü sülük hâlinde insan-ı kâmil mertebesine ulaşmanın huzurunu derununda bulmaktadır. Ancak şaire göre bu durum başlangıç ve tecrübe evresidir. Âşık, bu yolda kemalini korumak için uğraşmalıdır. Çünkü her zirvenin bir düşüşü vardır. Revānī bu söylemiyle ilahî sevgiliye duyulan aşkın verdiği yüce makamı korumanın ülküsünü nasihat üslubunun görkemi içerisinde sunmaktadır:

‘İşk içinde olur ‘aceb eṭvār
Gāh olur naḳṣ irüp zevālde olur 135a/1

Gāh iḳbāl olur u gāh idbār
Gāh olur zirve-i kemālde olur 135a/2

Līki bu ibtidā-yı ḥāl olur
‘İşk-ı tam içre bu muḥāl olur 135a/3

Revānī, bu yoldaki hâletleri de sıralamaktadır. Âşık başlangıçta hamdır, pişmemiş, olgunlaşmamıştır. Aşk derdi içindedir ve tamamlanmamış durumdadır. Eksiktir. Çünkü sebebi aşkın buluş çağında bulunmasıdır. Ama âşığın bu hâli elbette geçicidir. O hâlde durmayacak aşama aşama aşk fırınında ruhunu ve bedenini pişirerek olgunlaştıracaktır. Revānī burada pek çok sufînin girdiği çile hayatına gönderme yaparak, aşkıta kemal bulmak için geçilecek yolları nasihat üslubu içerisinde ifade etmektedir:

‘İşk eri ibtidâda ḥām olur
Derd-i ‘İşk içre nā-temām olur 135a/4

‘İşk erine olur bu ḥāletdür
Sebebine bülûḡ ḡāyetdür 135b/6

Çün ki ‘İşk āḥır ola bula kemāl
Ṭurmaya ‘İşk erinde daḥı bu ḥāl 135b/13

İlahi aşkıta Hakk’ın rızasına olan talepkârlığın seyrinde âşık, özünde bulunan gamı kendisi için sevda edinmektedir. Çünkü bu gam onu asıl vatanına ulaştıracak berzahtır, bir güzergâhtır. Âşık bu kavşakta dünya viranesiyle kavgaya tutuşmaktadır. Çünkü onun kalbi ve alakası masivaya değil, Hakk’ın cemalinedir. Revānī takip eden beyitte aşkı nasihat üslubu içerisinde tasvir ederek âşığa ve onun şahsında tüm insanlığa Hakk’a ulaşma yollarının gereklerini öğütlemektedir. Bu geçitte âşık varlık denizinin dalgıcıdır ve bu coşkun denizde vücut gemisini yürüten bir kaptan rolündedir. Elbette bunları âşığa yaptıran aşktır. Bu aşk, dünyayı gösteren bir ayna, Hak sırlarına aşına kılan bir üsturlap vazifesi görmektedir. Klasik şiirde pek çok şairin kendisine ve gönlüne aşk sırlarının taşıyıcılığı rolü biçmesinde aşkın bu niteliği rol oynamaktadır:

‘*Işḳdur ğam māyesin sevdā iden*

‘*Işḳdur virāneden ğavġā iden* 140b/1

‘*Işḳdur ğavvās-ı deryā-yı vücd*

‘*Işḳdur mellāh-ı fülk-i baħr-i cūd* 141a/2

‘*Işḳdur āyine-i ğitī-nümā*

‘*Işḳ üşturlāb-ı esrār-Ĥudā* 141a/3

Revānī, bu aşkın niteliklerini sıralamaya devam eder. Ona göre bu aşk, mana mahallesinin başında davul çalan bir tellaldır ve müptelalık hâliyle âşık zamanın şihnesi Allah’a sıkıca bağlıdır. Revānī, bu müptelalık hissini şihne-dellal imajıyla kurgulamakta, nasihat üslubuna gelenekten aldığı güçle veciz bir mana tayin etmektedir. Şaire göre bu aşk yolunda küfr ve iman Hak sarhoşu âşıklar için aynı mana dairesinde birleşmektedir. Çünkü âşık için bu yolun eziyet ve gamını yemede şüpheler ve kuruntular silinmektedir. Zira âşık Hak sırrını bizzat/yakinen tecrübe etmiştir. Bir pervanenin ateşi hissetmesi gibi değil de ateşe atılıp kendini yok etmesi misali bir ruh hâliyle donanmıştır. Bu söylem gelenekte çokça vurgulandığı gibi rint ile zahid arasındaki akıl-aşk tezadında görünür olmaktadır. Burada hemen her klasik şair rint olarak aşkın manasını anladığı için, zahirde dönüp duran zahide çatmaktadır. Pek çok şairin meyhaneyi mescide yeğ tutmasında bu duygu durumunun payı bulunmaktadır. Âşık bu manada sevinçlidir, gönlü şad edilmiştir. Revānī, bu hâleti nasihat üslubu içerisinde dirilterek âşıklığın gönül ve gözünün Hakk ile abat olduğu, yani fenafillah olduğu duygu durumuyla sunmakta, âşığa âdeta mana binasını inşa eden bir mühendis rolü biçmektedir:

‘*Işḳ dellāl-i ser-i kūy-ı ‘anā*

‘*Şahne-i ğarkm-ı cāy-ı ibtilā* 141a/4

‘*Işḳ mesti ğark idemez küfr ü dīn*

‘*Āşıka olmaz ğam-ı şekk ü yakīn* 141a/5

‘*Işḳ mesti dāyimā dil-şād olur*

‘*Göñli gözi Ĥaqq-ile abād olur* 141a/6

Aşk, artık kainatın tamamı olmuştur. Çünkü âşık gizli hazinenin kapağının açıldığını görünür hâle geldiğini hissetmiştir. Böylece âşık Hakk'ın ilgisine mazhar olmuş, onun rızasını kazanmıştır. Şair beytinde gönül sahibi ve makam sahibi olmayı öğüt üslubu çerçevesinde izah etmektedir. Artık âşık özü bulmuştur. Her şey gizli ya da aşikâr ortaya dökülmüştür. Çünkü aşk cevheri iki cihanın nuru misali âşığın gönlünü aydınlatmıştır. Âşık bu aydınlık içinde yeniden Hak dalgıcı olarak eşsiz aşk denizine dalmakta, seçkin inciye kurtarmaktadır. Revânî burada kendisine de rol biçmekte, bu duygu durumunu kendi nazmı için vasıta edinmektedir:

‘Işk mağz-ı kâyinât oldu temâm

‘Işk ider şâhib-dili şâhib-makâm 150a/1

Cevher-i ‘ışk oldu peydâ vü nihân

Cevher-i ‘ışk oldu nûr-ı dü cihân 150a/2

Cevher-i ‘ışk oldu derya-yı ‘azîm

Cevher-i ‘ışk oldu bir dürr-i yetîm 150a/3

Bu aşk cevherini yukarıda da belirtildiği gibi ham sofunun idrak etmesi mümkün değildir. Çünkü onda marifet eksiktir. O, bu aşkın Allah'ın tecellilerinden biri olduğunu anlayamamıştır. Şair, bu aşkın Allah'ın nazarı olduğunu belirtmekte, insan kişiliğini gümüş ve altın gibi mücevherlerle süslediğini belirtmektedir. Burada şair yine nasihat üslubu içerisinde aşkın insanın özüne ilahî bir simyacılıkla altın ve gümüş misali karıldığını belirtmektedir:

Cevher-i ‘ışk oldu bî-zât ü şifât

İtmez anı ‘aķıl u derk ü ma‘rifet 150a/4

Cevher-i ‘ışk eyledi Hake nazar

Hak içinde ol düzetti sîm ü zer 150a/5

Aşk kişiye Hak yolunu açmakta, nice gizli sırları aşikâr kılmaktadır. Âşık da sadece Allah'a özgü kıldığı gönlüyle sadece Hak kıblesine yönelmekte, yöneldiği yerde sadece Hakk'ı temaşa etmektedir. Âşığın ruh hâli de bu yolda sıcak kalbiyle ve yüzüyle ateş gibi yanmak yakılmak, ateş yalımı gibi serkeş olmaktır. Bu serkeşlik elbette aşkın verdiği Hakkı varlığında hissetmenin derinden duymanın arzusu ile oluşan coşkunluktur.

Revānī, kalemine nasihat üslubu ile coşkunluk vererek insanları bu aşk yoluna davet etmekte, şairlik kudretini konuşturmaktadır.

‘*Işk ider cānā reh-i Hakk’ı ‘ayān*

‘*Işk açār saña niçe rāz-ı nihān* 150a/6

‘*Āşık olan dāyima yek-sū olur*

Yek-dil ü yek-ķible vü yek-rū olur 150a/7

‘*Āşık oldur tūt ki bir āteş olur*

Germ-ru sūzende vü ser-keş olur 150a/8

Āşık Hak makamına ulaşmıştır. Bu makamda artık hükümdardır. Revānī, tasavuftaki vahdet-i vücut ilkesi gereği bu makamda âşık, maşuk ve aşkın birleştiğini yek-vücut olduğunu belirtmektedir. Artık her şey O olduğuna göre âşık asıl emeline ulaşmış, eleste verdiği ikrara uymuştur. Ayrılık anlamını yitirmiş, aşk kendisiyle kaim olunan mertebede durmuştur. Revānī, ayrılığın ve hicranın olmadığı bu duygu durumunu âşığın gönül gözünün Hak dışındaki nesnelere kör olması durumuyla açıklamakta, nasihat üslubunu konuşturarak insanları kendine, aslına dönmeye davet etmektedir. Son beyitte de şair bu aşkın asıl amacını bir kez daha vurgulamaktadır. Hakikate ulaşmak, Hakkın hem muhabbetinden hem de gayretinden istifade etmek:

‘*Işk olur bu maķāmda Hāķim ü mīr*

‘*Işk u ma‘şūk u ‘āşık olur bir* 154b/2

‘*Işk olur kendü-y-ile ol ķāyim*

‘*Işkı hem kendü kendüye dāyim* 154b/3

Kendüsi kendüye vişāl olur

Fürķat olmak aña muķāl olur 154b/4

‘*Işk çün görmez ola ğayrını ol*

Pes neden göre kimse ğicrini ol 154b/5

*‘İşk çün kim vara haqîkatine
Hem maḥabbetde ire gāyetine*

154b/6

3.17.4. Aşk ve Akıl

Akıl-aşk tezağı tarihsel süreçte mutasavvıflarla kelam âlimlerini sürekli karşı karşıya getirmiştir. Akıllı temsil eden Cebrail’in sidreyi geçememesi ancak Refrefin sidreyi geçerek Allah’ın cemalini müşahade ettiğine dair algıdan hareketle mutasavvıflar, aşkı ön plana çıkarmışlar, Allah’a akıl ile ulaşamayacağını belirtmişlerdir (Uludağ, 1991: 12). Bu nokta klasik şiirde kendini gerçek âşık addeden rint ile aşktan anlamayan kuru bir gövde olan aşk ve muhabbet cahili zahit arasındaki onulmaz mücadelenin de temel konusu olmuştur. Zahidin Zühdünde korku, tasavvufta ise aşk unsurunun ağır bastığı görülür. Aşkın önemini göstermesi açısından Schimmel’in de örnek olarak verdiği, efendisi tarafından azad edilmiş bir köle olan Râbia Hatun’nun hikâyesi dikkat çekicidir: Bir elinde meşale ve diğer elinde ibrikle Basra sokaklarında yürüyen Râbia’ya bu davranışının hikmeti sorulduğunda o şu cevabı vermiştir: “Cenneti ateşe vermek, cehenneme ise bir son vermek için bu haldeyim. Böylece engeller ortadan kalktığında, Allah’a kimin aşkla, kimin cennet kaygısıyla ibadet ettiği görülecektir (Yazar 2002: 49). Revânî’de veciz nasihat üslubu çerçevesinde aşağıdaki beyitlerinde Allah’la kul arasındaki engelleri kaldıran aşkın akıl ile olan tezağını vurgulamaktadır. Hümanın makamı ulaşamayan sevgiliye eşdeğerdır ve o biricik ve tek sevgiliyi temsil eder. Ulaşamayacak kadar yüksekte konumlandığı için akıl ona ulaşamaza ve onu idrak etmesi mümkün değildir. Şair de burada Allah’a ulaşamamada aşk duygusunun altında konumlanan “hüma”yı sembol olarak kullanır. Asıl sevgiliye ulaşılmazlığın sembolü olan hüma, aklî konulardan bahsedildiğinde yüreğin sesini duyacak akıl bahislerine kendini kapatacaktır. Çünkü âşıkların tamamı, hüma gibi makamı yüce alan asıl sevgilinin mülküne hükümrân olmuşlardır, yani onun rızasını kazanmışlardır. Allah’ın muhabbeti kazanıldığı için aşk görevini tamamlamış, hümanın makamına eşdeğer hâlde manevî bir konum elde etmiştir. Revânî’de insanlara akıl ile idrak edilemeyen Hakk’ı aşk ile aramalarını belirterek asıl yücelik makamının adresini nasihat kültürü içerisinde vermektedir:

‘Akl iline cümle hüküm eyler temām

‘Akl ile bahş eyler uymaz ol hümām

141a/8

Bu duygu durumu dünya makamlarını ve caizelerini elinin tersiyle itmeyi de beraberinde getirmektedir. Bu yüzden âşık Mecnunluğu tercih etmekte, akıllı ve uslu görünerek gösteriş müptelalığı veya menfaatle yaşamaktansa asıl sevgilinin rızasını kazanma uğruna perişanlığı tercih etmektedir. Çünkü akıllı olan kişide duygular etkisini yitirmektedir. Aşk bilinçli düşüncüsü reddeden bir eşikte durmaktadır. Revânî, bu eşiği tezat sanatının estetiğinde aşk perişanlığını delilik olarak gören akıl ile bu perişanlığı asıl sevgiliye ulaşmada birincil erek sayan aşk arasındaki muhavere eşliğinde nasihat üslubuyla sunmaktadır. Bu duygu durumu çoğu kez vurgulandığı gibi akıllı deliler olan Melâmîlerin bağlandığı melâmet düşüncesinde karşılığını bulmaktadır. Melâmî gibi âşıklarda perişan, miskin ve kötü addedilmeyi onur sayarak halkın ilgilerini savuşturmaktadır. Çünkü bu kötülük, kınanma ve sövgü onların nefislerini arındırmakta, Hakk'ın rızasını onlara bir ödül olarak bağışlamaktadır. Bu mertebeye akıllı olanın ulaşması elbette mümkün değildir:

‘Akl eydür gel perîşân olmağıl

‘İşk aña güler ki nādân olmağıl 141a/9

Revânî, akıl ve aşkın muhaveresini devam ettirmektedir. Akıl fikir işçiliğine soyunurken, aşk bu kuru fikri elinin tersiyle terkedilmeye bırakmaktadır. Çünkü akıl, iş görücülüğü öncelerken aşk gönülleri imar etmeyi düşünmekte, bunun içinde temiz olmayı prensip saymaktadır. Revânî burada kuru fikri bırakarak insanlara gönül dünyalarını süslemeyi ve temizlemeyi öğütlemektedir:

‘Akl eydür fikr-ile işleyelüm

‘İşk eydür fikri elden kıyalum 141a/10

‘Akl ister kâr-sâz olmağlığı

‘İşk ister pāk-bāz olm‘Ağlığı 141a/11

Bu aşk yolunda Hakk’a yürüyüşün manevî parametresi görünüşte kirlenmek olmaktadır. Klasik şiirde âşığın derviş kisvesiyle belirerek, sırtında aba, nemed, kaba ve murakka ile dolaşması, dilencilik yaparken belirmesinde bu duygunun payı bulunmaktadır. Bu durum asıl muhtaç olunan Hakk'ın rızasını kazanmada içinde bulunan ruhî hâlete işaret etmektedir. Bu ruh durumunda sakinlik ve huzur bulunmamaktadır. Çünkü gönlün durulması demek, aşkın etkisini yitirmesi, asıl sevgiliye olan ülfetine hâlel gelmesi manasındadır. Âşık asla bunu tasvip etmemektedir. Bu dünya

selametini arzu eden zahidin işidir. Revānī öğüt üslubu içerisinde rind-zahid mazmununu da başarıyla yerleştirmiştir:

‘*Akl ister kim bula asūdelik*

‘*Işk ister kim ola alūdelik* 141a/12

Hakkın rızasına ulaşılan menzil, melamet mülkü olarak âşığın hükümrân olduğu yegâne mülktür. Bu mülkte aşk hükümdar, akıl ise kethüdası konumundadır. Çünkü aşk makamları dönüştürmüş, dünya hil’at ve caizeleriyle elde edilen zenginlikleri ve makamları yerle bir ederek kendi sultanlığını ilan etmiştir. Pek çok şairin, “Hırkamın altında nice sultanlar gizlidir” cümlesindeki sır burada yatmaktadır:

‘*Akl ister kim ket-Ḥudālīk itmege*

‘*Işk ister pādişālik itmege* 141b/13

Gönül sultanlığını dünya hükümdarlığına yeğ tutan bu derunî yücelik, halka rüsva (Sevimli, 2020: 295) olmayı peşin peşin kabul etmekte, aklın bu konudaki uslu ol nasihatlerini boşa çıkarmaktadır. Çünkü aşk, kendince düşünmeyi değil içten derinden düşünmeyi sağlama almıştır. Bu düşünce kendine özgülüğün akıllı deliliğinde âşığa bir Hak armağanı olarak sunulmuş hâldedir. İkinci beytinde Revānī nasihat üslubu içerisinde bu mecnunluğun dayanaklarını sıralamakta insanlığa gidilecek bir yön tayin etmektedir. Bu yönde konumlanan aşk, egoyu törpülemekte Hak rızasını aracı kılarak gönlüne yerleşmek isteyen bencillik (Muhsin, 2010: 15/3, 138) bağıını koparmaktadır. Akıl ise bu duyguda derinleşemediği için kuru bir sarhoşluk yaşamaktadır. Şair burada ilahî esriklik ile dünyevî sarhoşluğu kesin çizgilerle ayırmaktadır. İlkinde asıl sevgiliye bağlı olan gönül iki cihana han olmayı düşlerken, akıl maddi varlığından vazgeçemediği için dünya sultanıym diyerek benliğe kapılmaktadır. İki kapılı bir handa âşığın devri daim ederek, candan feragate dünya sultanlığının üstünde bir paye biçmesinde aşk rol oynamaktadır. Revānī, bu söylemiyle veciz bir öğüdü insanlığa sunmaktadır: Gönüller yapın, haram çeşnili dünya servetlerinden, konak ve saraylarından daha üstündür:

‘*Akl eydür halka rüsvāy olmağıl*

‘*Işk eydür yörü ḥod-rāy olmağıl* 141b/14

‘*Akl eydür kuru mestlikdür işün*

‘*Işk eydür ḥod-perestlikdür işün* 141b/15

‘*Akl eydür ben beden sultānıyam*
‘*Işk eydir iki cihanuñ hānıyam* 141b/16

Akıl-aşk tezaında dünya güzelliğine müştaklık Allah’ın tecelli ettiğı cemale olan müştaklığın yanında sönük kalmaktadır. Çünkü âşığın amacı zaten sevgilinin didarıdır. Bu güzelliğe ulaşmak için de insan-ı kamil olmayı derununa ve düşün dünyasına mühürlemiştir. Bu dünyada aşk, iki cihana uzanan rükünleri sağlamlaştırırken akıl dünya ziynetlerinin peşinden gitmekte geçici heveslere kapılmaktadır Bu hevesler karşısında Hz. Peygamber bile dünyanın zenginliğinin vereceğı azgınlıktan Allah’a sığınırım diyebilmiştir. İnsanlık kalbini bu geçici heveslerle meşgul etmemeli, dürüst kazanıp dürüstçe yaşamalı kimseye el açmamanın yüceliğini yaşamalıdır. Çünkü zenginliğin asıl sahibi yüce Mevladır:

‘*Akl eydür ben cemāl-i ‘ālemem*
‘*Işk eydür ben kemāl-i ādemem* 141b/17

‘*Akl eydür ben cihānun zeyniyem*
‘*Işk eydür ben dü kevnün rükniyem* 141b/18

Akıl, Hak âşığının özü, cevheri olmaktadır. Akıl ile alışverişi bulunmamaktadır. Çünkü ilmi yani marifeti kendisinde bulmuştur. Bu nedenle Revānī akıl için ilmi bıraktınız tabirini kullanmaktadır. Aşkı asıl ilim edinen kimse için en büyük ilim sevgi olmaktadır. O, bu nedenle rüsvalığı benimsemiş, ar ve namus gibi menfaat bağlarından kendisini kurtarmıştır (Eren, 2016: 6/8). Bu bağlardan kurtulduğu için Hakk’a yakın olmuş, pervane gibi aşk ateşine atılarak ilme’l-yakîn mertebesini müşahede etmiştir. Bu durumda olmayı öğütleyen Revānī bu nedenle aşk içinde kalınmasını ve devamlı aşka kalem çekmeyi, yani aşk yolunda kararlılıkla yürümeyi önermiştir:

‘*Akl eydür gel berü tutğıl sözüm*
‘*Işk eydür sen dahı basğıl özüm* 141b/19

‘*Akl eydür ‘ilmi n’içün koduñuz*
‘*Işk eydür ‘ilmi bende buluñuz* 141b/20

‘*Akl eydür ben yakîn virdim Haq’a*
‘*Işk eydür irgireyin Haẓrete* 141b/21

‘*Âşık u ‘ışka kalem çek sen müdām*
‘*Tā ki ma‘şūk ola kalan ve’s-selām* 141b/22

Bu kadar bahsin boşa gitmesine gönlü elvermeyen Revānī, akli sonunda aşk karşısında aciz bırakır ve yoklukta karar kılmayı nasihat kültürüne eklemeler. Bu eklemede varlıkta zevk ve safa bulan akıl yerini yokluğun zevk ve sefasından payına düşeni fazlasıyla alan aşka bırakır. Artık gerçek züht görevini tamamlamış, vera, yani takva baştanbaşa aşka dönüşmüş, tüm kainatı kaplamıştır. Böylece aşk asıl menziline ulaşmış, gönül durulmuş dünya galeleri, kavgaları silinmiştir. Artık Revānī, insanlara takva için gerekli şartları öğütlemekte, bu yolda gidilirken takip edilecek yöntemleri sıralamaktadır:

Dağı niçe buncılayın bahş olur
‘*Akl āhır ‘āciz oluban kalur* 141b/23

‘*Akl varlıkda bulur zevk ü şafā*
‘*Işk yoklıkda görür dāyim vefā* 142a/24

Milk-i ‘ışk olur verā-yı kāyināt
Olmaz andan fi‘l-i ğavġā-yı şifāt 142a/25

Artık aşk, ilahi marifet menşurunu elde etmiş, hükümdarlık fermanına kavuşmuştur. Yani Allah’ın rıza ve teveccühüne mazhar olmuştur. Revānī’ye göre artık aşk, sevginin usta binicisidir. Asker çekerek mülke hükümdar olmuş, akıl denilen değersiz nesneyi ise yanına basit bir köle olarak almıştır. Bu duygu durumunu şair, kula kulluk değil Allah’a kul olmayı öğütleyen veciz üslubuyla sembolleştirmektedir. Âşığın mülke hükümdar olma duygusunda bu imajın rolü bulunmaktadır:

Şeh-süvār-ı ‘ışk çün leşker çeker
‘*Akl ü fikri yanına çaker çeker* 142a/26

Aşk, boş bir heves değildir. Çünkü âşıklar yeterli olgusunu, kanaat duygusunu, azla yetinmeyi ve sabrı bilmektedir. Bu yeterli duygu dünyayı aşkın söylencesi ile doldurmaktadır. Çünkü gerçek aşkın kokusundan eser yoktur. Revānī burada “bes”/yeter

olgusunu veciz nasihat üslubu ile insanlığa dedikodu değil gerçek aşkın kokusunu talep etme olarak sunmaktadır:

‘Işk olmaz pîşe-i her bü’l-heves
‘Işkı ‘âşıklar bilürler gine bes 142a/27

‘Tolu ‘âlem gerçi güft-ü-güy-ı ‘ışk
Lîki yoktur degme yirde bûy-ı ‘ışk 142a/28

Bu kokuyu duyan idrak sahipleri aşk karşısında acziyetlerini kabullenmişlerdir. Çünkü aklın aşkın özüne ulaşması duygu eksikliği yaşadığı için mümkün değildir. Kul da acizdir. Çünkü kudretin gerçek sahibi Allah’tır. Aciz olan kulun da gerçek aşkın mahiyetini kuru bir fikirle anlamaya çalışması mümkün görünmemektedir. İnsan-ı kamil olanlar gerçek hazzın ve mutluluğun Tanrı kelimasında olduğunu bilerek hareket etmelidir. Bu ilahi ilham/haber, doğru gözlemlediklerinde aşkın özünde mevcut hâlde bulunduğu görülecektir. Revânî burada insanlara basiretlerini açık tutmalarını öğütlemektedir:

‘Akl ‘âciz olur u ol derrāk
Hoş didiler ki ‘acz-ı derk idrāk 155a/13

‘Akl hazzı haḳīkātün haberi
Bulunan ‘ışk erinde ‘ayn eşeri 155a/14

Çünkü akı temsil eden Cebrail, miraç sırasında devrettiği andan bigâne hâledir. O yolda sadece Hakk’ı gerçekten seven Peygamber, yani aşkın ve sevginin gerçek kaynağı yürüyebilmiş ve anın zevkine varabilmiştir. Böylece kâmil akıl, yani varlığın özünü gerçekten kavrayan akl-ı kül yolun doğru mecrasına girmiştir. Revânî beyitte bu yolun sonunu, yani asıl maksadı işaret etmekte kâmil aklın Hak ile olan vuslata hâlâ bir yol bulamadığından dem vurmaktadır. Çünkü her vuslat bir ayrılık işareti olduğu için bu aşkta kavuşma bulunmamaktadır. Asıl kavuşma şeb-i arustaki vahdet, yani fani varlığın bâki olan varlıkta kendini yok ettiği durumdur. Bu yok oluşla kişi yeniden var olmakta, asıl özüne dönmekte varlığındaki ikiliği kaldırarak her şey O’dur sözünün idrakini beka bulan tenine âdeta mühürlemektedir. Revânî bu tasavvufî aşkı, tüm insanlığa son cihetini belirterek bir model olarak sunmakta, asıl sevgiliden vazgeçilmezliği nasihat kültürü içerisinde kaleminin gücüyle inşa etmektedir. Bugün bile aşırı fikre yönelen kişilere duygudan yoksun denildiği düşünüldüğünde Revânînin kaleminden dökülen aşk

sözlerinin duygu-akıl dengesi ile insan varlığına içkin kılınacak yönleri bulunduğunu, bu yolda rehber olduğunu görebiliriz:

‘*Akl-ı küllüñ halvetine rāhı yok*
Cebre ’ilüñ vaktine agāhı yok 188a/9

3.17.5. Cezbe

Cezbe, kulun Allah’a yakınlığının ince çizgisidir. “Allah’ın kuluna bir ihsanı olan cezbe, kulda istikamet ve ibadet arzusu doğurarak ona belâ ve musibetlere sabretme gücü kazandırır. Cezbe sırasında kul ruhuyla hakikatin kaynağına ulaşır, (Yılmaz, 1993: 7/504). Bu cezbe ilahî aşkta ilahi bir lütuf, yani ilahi aşk şarabının verdiği manevî sarhoşluk hissi ile eş değer kabul edilmektedir. Revânî, bu duyguarını sakiye yani mürşide seslenir ve ilahi lütuf cezbesi şarabını sun der. Şair, bu sarhoşlukla gönüllerinde Allah’tan başka bir şey kalmadığını duyumsamış ve terennüm etmiş, bu ilahî sarhoşluğun derunî yönlerinden bahsetmiştir.

‘*Şarāb-ı cezbe-i luṭf-ı İlāhī*
Ki bizde ḳomaya hergiz menāhī 162b/19

Aşağıdaki beyitte ilahî cezbe, öyle bir kendinden geçmedir ki iki dünyanın ve ibadetin anlamını bile unutturur ve iki âlemin kulluğundan üstün olduğunun bilinme düşüncesi yer alır. Pek çok sufinin, ibadetleri önemsiz kılar gibi bir düşünüş ve davranış içerisinde bulunmasında doğru olmayan bu duygu vardır.

Bir cezbe ki ire saña bir dem
Bil fevḳ-i ’ibādet-i dü ’ālem 51b/1

Revânî, aşağıdaki beyitte de cezbenin Allah’a yakınlaştırdığı olgusunu veciz bir şekilde ifade etmektedir.

Çekesin cezbe ile ḥazrete sen
Sürüyü iledesin ḥizmete sen 240b/29

3.17.6. Cür’a

Revânî, *Câmi’ü’n-Nesâyiḥ*’de nefsi bilme üzerine görüşlerini belirttiği beyitlerde nefis unsuru üzerinden insana seslenirken, “cür’a”da yer verir. Bir yudum anlamında kullanılan bu kelime (Pala, 2015: 94) ile şair, dünyaya meyleden insanın bir yudum içmeden bile sarhoş olup kendinden geçebileceğini dile getirir. Başka bir ifade ile nefsi

doğrultusunda hareket eden insan, dünya nimetlerine aldanıp kendinden geçebileceğini ifade eder. Şairin “İçmeden bir cür‘ay mestlik ider” demesi bundan dolayıdır.

İçmeden bir cür‘ay mestlik ider

Görmedin ol yokluğu hestlik ider 107a8

Bilindiği gibi mürid, seyr-i sülûka başlamadan önce bir takım davranış biçimleri sergiler. Bunlardan biri de tecrittir. Şair, tecrit yoluna giren müridin kendisine sunulan Allah aşkının şarabını bir çırpıda yudumlaması gerekiyor derken cur‘â’ya tasavvufî bir anlam yüklemiştir. Başka bir ifade ile tecrit halini yaşayanın ilahi aşk şarabından bir yudum içmek gerektiğini öğütler.

Çüst-gîrân-ı cür‘a-i tecrîd

Pāk-bazân-ı ‘âlem-i tevḥîd 148b/7

Cür’a aşağıdaki beyitte değersiz, bayağı, hâkir yani hor sıfatı ile birlikte kullanılmıştır. Şairin bu kullanımdaki amacı dünya ve ahiret ehlini Hz. Peygamberin kadehinin hakir yudumlayıcısı olarak görmüştür.

Mâhi-yi ‘isyân-ı âdem nâmıdur

İki ‘âlem cür‘a-ḥor-ı cāmıdur 191a/3

3.17.7. Şarâb/Mey

Şarap, kelime olarak “içki, içilen şey. Divan edebiyatında en çok kullanılan içecek maddesidir. Divan edebiyatında olduğu kadar halk edebiyatında ve tasavuf edebiyatında da kullanılır. Aşk’ı Allah’a ulaşma yolu kabul eden tasavuf ehli, badeyi de ruh coşkunuğu için bir araç olarak görür” (Pala, 2015: 52).

Revânî’nin Câmiü’n-Nesâyih adlı eseri, dini ve tasavvufî özellikler arzettiği için şair, şarabı mecazî manada ilâhî aşkı temsil eden bir unsur olarak kullanmıştır. Şair, aşk bahsinde şarapla ilgili tasvirlerle sıkça yer verir. Adı geçen konularda Hakk’ın visaline talip olan kimselere aşk meyhanesinde bir makam ve ezel küpünden bir cür’a şarap vermesi için Allah’a yakarış söylemlerinde istenen şarabın özellikleri tek tek sıralanır. Şair, zevk şarabının kadehinin sarhoşu olmak istiyor. Bu şarap aynı zamanda zevk bahçesinin bülbülü kılacak niteliktedir.

Mest-i cām-i şarâb-i şevḳ eyle

Bülbül-i busitân-i zevḳ eyle 69a/21

Şair, bu kez aşk meyhanesinin rindine seslenir ve aşk nağmesini dinleyip, ne dediğini anlamasını ister. Bu arzu, ilahi aşk şarabının sırrını elde etmek için çabalamanın

simgesidir. Bu söylemle eserin farklı yerlerinde olduğu gibi şair, geleneğe uyarak rind bir tavır sergiler.

Ey rind-i şarāb-ḥāne-i ‘ışk

Gel diñle nedir terāne-i ‘ışk 151b/1

Şair, burada Allah yolunun yolcusu olan müridin ağzından mürşide seslenerek altın kadeh içerisinde hayat veren, ruh bağışlayan ilahi şarabın sunulmasını ister. Bu isteğin seslendirilmesindeki amaç, Allah aşkı doğrultusunda tüm bedenini bu yolda feda etmektir. Bundan dolayı şair “geçevüz cān ü serden” demiştir. Ayrıca yukarıda olduğu gibi şaraba tasavvufi/dini bir mana yükleyen şair, güzel gözlü hurilerin dudak şarabının sunulmasını da ister. Başka bir ifade ile şair, “Şarāb-ı cām-ı lā‘l-i hūri ‘ayni” diyerek cennetteki Allah yolunun yolcularına sunulan kevser şarabından bahsetmektedir.

Şarāb-ı rūḥ-baḥşı cām-ı zerden

Şūnıvir kim geçevüz cān ü serden 162a/7

Şarāb-ı cām-ı lā‘l-i hūri ‘ayni

‘Aşīr-i mīve-i ḥuld-i berīni 162b/17

Şaraba, dini ve tasavvufi bir anlam yüklenirken cezbe ve ilahi lütuf kavramları öne çıkar. Bu bağlamda mürid kendisi için ilahi bir lütuf olan, içtiğinde kendisinden geçirecek ve cezbe hali yaşlatacak şarabı ister.

Şarāb-ı cezbe-i luṭf-ı İlāhī

Ki bizde ḳomaya hergiz menāhī 162b/18

Revānī, şarap ile bağlantılı olarak dini kavramları yukarıda olduğu gibi kullanmaya devam eder. Bu doğrultuda aşağıdaki beyitte dini bir kavram olan “Rıdvān” unsuruna yer vermiştir. Şair, tahayyülünde cennet hayali oluşturmuştur. Bu hayalin temelini; cana can katan esinti, ruhlara huzur veren reyhan kokusu oluşturur. Bu bağlamda şair rıdvānın hayat verici şarabını sunmasının büyük bir mutluluk olduğunu söyler. Burada cennet olgusu içerisinde Rıdvān ve şarap unsuru öne çıkar.

Zehī devlet miyān-ı revḥ u reyḥān

Şarāb-ı rūḥ-baḥşı vire Rıdvān 162b/19

Revân'ye göre, aşk şarabından verilen saf şarap, Hakk'ın küpünden dökülen eşsiz bir şarap misalidir. Şair, bu eşsiz şarabı arzulayan aşığın, ilâhî aşk yolunda aşk kadehinden saf şarap içerek kendinden geçmesi olarak ifade etmektedir.

‘İşk cāmından şarāb-ı nāb vir

Humm-ı Haḡ’dan bir mey-i nā-yāb vir 163a/6

3.17.8. Derviş

Kelime olarak derviş, “fakir, dilenci, dünyadan yüz çevirmiş, kendini Allah’a veren kişi” (Cebecioğlu, 2020: 124). Revânî, *Câmi’ü’n-Nesâyih*’de dervîşi bu anlamlarda kullanır yani varlığını adayan kişi olarak ifade eder. Şair bu konuyu işlediğinde derviş olgusuna da yer verir ve derviş ile fakr arasında bağlantı kurar. Bir ıstılah olarak fakr, “fakirlik, yoksulluk, ihtiyaçlılık. Varlıktan kurtulup Allah’ta yok olmaktır” (Cebecioğlu, 2020: 158). Bu doğrultuda Revânî, dervîşin Allah’a muhtaç olduğu bilinciyle de hareket etmesi gerektiğini söyler. O, dünya malına rağbet etmezken, gönlünde de Allah’a teveccühü zenginlik olarak görür. Bu nedenle, fakr, yani yokluk fikri dervîşin kemâli olarak ifader.

Fakr olur bilgil cemāl-i dervîşün

Fakr olur bilgil kemāl-i dervîşün 105a/12

Revânî’ye göre dervîşlik, taç ve hırkaya muhtaç olmamayı gerektirir. Bu semboller dünya zenginliği ve sultanlığının göstergesidir. Dervîşin tacı, terk-i dünyadır. yani dünyaya rağbet etmeyip, dünya nimetlerinden ve zevklerinden uzak durmaktır.

Tâc ü hırka giyer ü zerrâḡ-ı dîn

Dervîşündür tâc-ı terk-i ‘âlemîn 108a/33

Revânî eserinde, anlatacağı konu ile ilgili yer yer hikâyelere yer verir. Bu hikâyelerden birisi de dervîş ile ilgilidir. Öyle ki hikâyede mescidin duvarı çökmesine rağmen dervîş, kendini ibadete verdiğiinden dolayı bu durumu hissetmez. Şair, bu kendinden geçme hâlinin pek çok dervîşte olması gerektiğini söylerken, ideal bir insan modelinde bulunması gereken özellikleri nasihat yolu ile anlatır, dervîşin şahsında ibadet halinin nasıl olması gerektiğini de ortaya koyar.

Bu hâletden degül agâh dervîş

Ki vermiş kendüyi hayrân ü bi-hîş 61b/3

Dervîşler için sabır önemli bir husustur ve onların ayrılmaz bir parçasıdır. Başka bir ifade ile dervîş, Allah yolunda karşılaşacağı her türlü zorluklar karşısında sabır

olgusunu öne çıkarıp ve bunu kendine şiar etmelidir. Bu fikri benimseyen şair, dervişlerin her dem işlerinin sabır olması kanaatini taşır.

Şabr dervîşe hemîşe kâr olur

Şabr olmamak fakîre ‘âr olur 104b/14

3.17.9. Elest

Tasavvufi bir kavram olan elest, daha çok “Bezm-i elest” olarak bilinir ve elest toplantısı anlamına gelir ve bu doğrultuda kullanılan terimlerden birisidir. Allah’a verilen ikrarın bir göstergesidir (Cebecioğlu, 2020: 80). Revânî, bu kavrama tasavvufi bir anlam vererek, ruhların elest bezminde Allah’a teslim ve tutkunlukları olarak algılamıştır. Tasavvufta insanın mest olup kendinden geçmesi “cām-ı elesti” veya “şarāb-ı elest” kavramları doğrultusunda anlamlandırmıştır. Şaire, Elest bezminde verilen ikrar sırasında yaşanan esriklik hâli insanı, iki dünyadan da kendinden geçip mest olma hali olarak görür. Çünkü sakinin yani mürşidin sunduğu şarap ile elest kadehine dökülen şarap aynıdır. Sakinin sunduğu bu şarap, bazen sabah vakti içilen “sabûhi” dir.

Elâ ey sâkî şûn cām-ı elesti

Yuyavuz dü cihândan tâ ki desti 162b/18

Şabûhi-künân-ı şarāb-ı elest

Emirân-ı me ‘mûr u hüşyâr-ı mest 234a/10

3.17.10. Ene’l-Hak

Ünlü mutasaffif Hallac-ı Mansur’un aşk ile kendinden geçip, “Ene’l-Hak” (Ben Hakk’ım) dediği ünlü bir sözüdür (Uludağ, 1997: 15/377-381). Revânî, diğer mutasavvıflarda olduğu gibi “ene’l hak” ifadesi ile Hallâc-ı Mansur’u algılamış ve bunu değişik bağlamda yorumlamıştır. Şaire göre seyr-i sülûk aşamasında yokluk makamına ulaşan yani Allah’tan başka hiçbir varlığın olmadığını gören Allah eri, şüphesiz ki ene’l Hakk narasını haykıracak ve bu haykırışı bütün kâinata duyuracaktır. Ene’l Hakk ifadesi hem Allah’ın dışında kimsenin olmadığını hem de özel anlamda Hallac-ı Mansûr’u çağrıştırmaktadır.

Yokluk çü temām ola muḥakḳak

Sem‘e ire na‘ra-i ene’l hak 100b/65

Revânî, aşağıdaki beyitte de ene'l Hak kavramını nefis unsuru ile birlikte kullanmıştır.

Nefs olmasadı arada mülhak

Kim-idi diyen 'aceb ene'l hak 98b/26

3.17.11. Evliya

Revânî'nin yer verdiği dini ve tasavvufî unsurlardan biri de evliyâ ve semâdır. Evliya kelime olarak “Allah’ın sevgilisi olan, hâli, davranışları, çok üstün vasıfları ve gösterdiği kerâmetler sebebiyle bu husus halk tarafından da kabul edilmiş bulunan seçkin ve has kul (kullar), ermiş, ermişler, velîler” (<http://www.lugatim.com/s/Evliyâ>). Revânî, eserinde bu terimi, kelime anlamı doğrultusunda kullanmıştır. Dolayısıyla evliyâ kelimesini bazı yerlerde yedi meşhur peygamberlerden Hz. Nuh ve Hz. Musa için bazı yerlerde de Allah dostu İmam Şafî için kullanmıştır. Revânî, evliyâ kavramını daha çok Hz. Ali hakkında yazdığı na‘atta kullanmıştır. Bu kullanımda Hz. Ali, evliya zümresinin öncüsü olarak tarif eder.

Muhtedâ-yı zümre-i evliyâ-yı evvelîn 213b/7

Revânî, yukarıdaki benzer duyguya aşağıda da yer vererek Hz. Ali’yi evliyaların şahı olarak görür:

Ol mâhî-yi zalâlet ü hâmi-yi şer‘-i dîn

Ol vâlî-yi vilâyet-i cân şâh-ı evliyâ 214a/2

Evliya kavramını, bazen de sabır unsuru ile kullanmıştır. Aşağıdaki beyitte evliyaların sıkıntı çekmelerine rağmen, bunu sabır ile aştıkları ifade edilmiştir.

Gör ki bunca evliyâ vü enbiyâ

Şabr idüben gördiler renc ü ‘anâ 104a/8

3.17.12. Semâ

Semâ, tasavvufî terminolojide “Mevlevî dervişlerinin ney, kudüm, rebap gibi çalgılar ve okunan ilâhîler eşliğinde tennûre denen bir kıyâfet giyerek belli bir usûle göre ayakta ve kolları iki yana açılmış vaziyette dönmeleri ve bu sûretle icrâ ettikleri âyin” (<http://www.lugatim.com/s/Semâ>). Revânî, semâdan bahsettiği yerlerde semâ

düşüncesini benimsediği görülmektedir. Semâ' fikrine karşı çıkanlara her yapılan semânın şeytani özelliklere sahip olmadığını söylemiş ve Allah âşıklarının semâ' ını Rahmâni görmüştür.

Her semâ' ı şanma kim şeytânîdür

Bil semâ' ı ehl-i dil Raḥmānîdür 156b/2

Revânî'ye göre Allah dostlarının semâ' ını inkar etmek, Hakk'a ve Vahid olan Allah'a yönelmek suretiyle hakikat arayışının dışına çıkmak yani Hakk'ın yolundan ayrılmak anlamına gelir.

Kim semâ-ı evliyânun münkiri

Râh-ı Ḥaḳḳ'un bil ki oldur müdbiri 156b/3

Şair yukarıdaki düşüncelerin benzerini söylemeye devam eder. Ona göre Sema yapan evliya, Allah'a yakınlaşır. Yapılan Rahmâni her sema, Allah ile aradaki mesafeyi kısaltan ve Rahman'a yakınlaştıran bir adım hükmündedir.

Her semâ' ı aîlârun ḳurbet durur

Vecd ü ḥâl ü ser-be-ser raḥmet durur 156b/ 4

Revânî'ye göre samimi bir kalp ile sema yapanların riyâ ve gösteriştan uzak olduğunu söyler. Başka bir ifade ile riya ve gösteriş onlar için söz konusu değildir. Allah aşkı ile sema yapanların Hakk'ın rızasına ulaşmış olan kişiler olduğunu ifade eder.

Olmaz anda şöyle bilgi sen riyâ

Belki aîlâr vâşılân-ı Kibriyâ 156b/5

Revânî, sema ritüelinde kullanılan def ve ney gibi musiki aletlerine de yer verir. Şair, bu iki musiki aletinin tıpkı Allah dostlarının zikri gibi onların da Tanrı'yı zikrettiğini dile getirmiştir. Bunu yaparken de kişileştirme sanatından yararlanmıştır.

Her def ü ney anlara zâkir durur

Gizlû diller ehline zâhir durur 156b/6

Revânî, sema anında def ve neyin seslerine gizlenmiş bu dilleri anlar isen, semaya katıl. Böyle bir semanın da dine aykırı bir yönünün olmadığını ve dine uygunduğunu ortaya koyar.

Anlar iseñ sen daḥı ger ol dili

Var semâ' ur şer' de yoḳ müşküli 156b/7

3.17.13. Gönül

“Farsça dil, derûn; Arapça kalb, hâtır; Türkçe yürek anlamlarına gelen gönül, Türk edebiyatının divan, halk ve dinî-tasavvufî mahsullerinin en önemli ve en çok işlenen konularından biridir”. (Kurnaz, DİA 1996: 14/152). Revânî, gönül kavramını daha çok tasavvufî doğrultuda ve tevhid konulu söylemlerde sözlük anlamında kullanmıştır. Bunun yanında gönül terimini nazar ehli, gönül sahibi manasına gelen “ehl-i nazar-ehl-i dil” anlamlarında da kullanmıştır. Bu bağlamda Allah’ın sıfatlarının gönüllerdeki etkisini ifade etmiştir. Revânî, gönül unsurunu Allah’a açılan bir kapı ve dileklerin sunulduğu (arz-gâh) yer olarak görmüştür. Şaire göre Allah yolunun yolcusu öncelikle gönül evini her türlü kirden ve pislikten arındırıp temizlemesi gerektiğini söyler. Bunu yaparken de gönülü her türlü olumsuzlukların barınmadığı bir eve benzetir.

Dilde olan harf ü gönülde hayâl

Pāk ikisinden de milk-i lā-yezāl 10a/45

Her gönülden kim ola haḡ āgahı

Cān ü dilden ederem şey’ lil ’lāhī 42a/26

bir gönüldür ki hemîn ‘arz-gāh-ı Haḡ olmuş.

19a

⁽⁹⁾gerek yār eviñde pestiñ gerek ten cübbesī çāk gerek gönül evī ⁽¹⁰⁾pāk gerek. 32a
Revânî, aşk kokusunun renksizliğinden bahsederken, bu vasfa sahip gönlün değersiz olduğunu ve dil ehli yanında da taştan farklı olmadığını ifade etmiştir.

Dil ki bûy-ı ‘ışḡdan bī-reng olur

Ehl-i dil yānında ol dil seng olur 134b/1

Revânî, aşk ülkesinin can göğünün Ay’ı olarak gördüğü ehl-i nazar yani tefekkür ehlini şâh olarak görmüş ve hüküm sürdüğü ülkeyi de gönül olarak ele almıştır. Başka bir ifade ile nazar ehli gönüllere hükmeden bir şahtır.

Şol kişi kim oldı ol ehl-i nazar

‘Aḡl ü fikr ile virür dāim haber 10a/47

Lîk şunlar kim gönüller şāhidür

‘İşk ilinde cān göginüñ māhıdūr 10a/49

Revânî, aşağıdaki beyitte gönül kelimesini bağlılık anlamında kullanmıştır. Buna göre müride nefsin güzelliklerine bakma derken, aynı zamanda nefse gönül verip bağlanmasını öğütler.

Ko nefsî bakma sen ārāyişine

Gönül virme anıñ ālāyişine 47a/25

Sözlükte, uyanık bir kalbe sahip, basireti çok olan anlamda kullanılan gönül ehli, Revânî’de daha çok ifade edilen anlamda kullanılmıştır.

Naql olunur kim dimiş aşhābına

Ehl-i dilden bulunan aḥbābına 138b/2

Revânî, ehl-i dil kavramını, Allah ile buluşanlar olarak algılamıştır. Şair, Allah’ın her gece dünya semâsına indiğini ve Allah’ın ehl-i diller ile buluştuğunu, bu buluşmanın da bizim anladığımız manada olmadığını belirtmiştir.

Her gice semā-yı dünyāya iner, ammā biz añladuğumuz nüzül ⁽¹¹⁾degül ve ehl-i diller [ile] buluşur, ammā biz fehmi itdüğümüz vuşul 128b

Revânî, aşk yolunun yolcularının yani âşıkların aşk harabatında oturduğu kişilerden bahsederken bunların başında lütuf sahibi gördüğü ehl-i dil gelir.

Şol pîr-i mey-fürüş şevki için ⁽¹¹⁾ki ‘ışk harabatında oturub ehl-i dile luṭf ile ol ḥaremî ma‘mûr ider 160a-160b

Revânî, işâret-i Marifet-i Nefs başlığı altında marifet yolunun yolcusu hakkında bilgi verirken ehl-i diller tabirini kullanmış ve o yolda yürüyenlerin dertleri ile dertleşenlerin, o dertleri sevince çevirenlerin ehli diller olduğunu vurgulamıştır.

Ehl-i diller derdün ile şādümān

Bendegān-ı ḥaşūñ āzad-ı cihān 111b/106

Revânî, aşağıdaki beyitte renksiz aşk kokusundan nasiplenmeyen gönülden bahsederken bu vasıftaki gönülün ehl-i dil yanında taş kesildiğini ifade etmiştir.

Dil ki bûy-ı ‘ışkdan bî-reng olur

Ehl-i dil yanında ol dil seng olur 134b/1

Revânî, eserinde konu gereği Allah aşkını öne çıkarmış ve bu yolda âşık olmayı öne sürmüştür. Bu aşkın dışında olanların uzun süre yaşasa da anlamsız olacağını ifade eder ve gönül ehlinin de onları sadece ve sadece “oğlan” saydığını söyler.

Kim ki ‘âşık olmaya ger biñ yaşar

Ehl-i dil anı hemîn oğlan sayar 144b/17

Revânî, Ney’den ve onun çaresizliğinden ve gurbete düşmesinden yüreğinin delinmesinden ve Neyistan’ı anıp inlediğinden bahseder. Bu bağlamda sözü gönül ehline getirir ve bu hal üzerine gönül ehlinin semâ ettiğinden bahseder. Ayrıca her semânın şeytani olmadığını, gönül yaptığı semânın rahmânî olacağını bilinmesini vurgular. Bunun dışında şair, âşıkâne inlemelerin Ney’den duyulması gerektiğini söylemiş ve ehli-i dil olan kimselerin yaptıklarının yapılması gerektiğini ifade eder.

Ney bir bî-çâredür fûrâte düşmiş. Delinmiş yüregi yürekler deler. Tutuşmuş⁽⁹⁾ derûnı cigerler yaçar. Neyistân anduğınca nâle ider. Yanub yakılıuban tûrmaz⁽¹⁰⁾ iñilder. Yanınca derdi olan bile yanar; Sema‘ ider tûrûben ehl-i diller. 156a

Her semâ‘ı şaîma kim şeytânîdür

Bil semâ‘ı ehl-i dil Raḥmânîdür 156a/2

‘Âşıkâne nâleler neyden işit

Her ne kim ehl-i dil itdi anı it 157a/21

Revânî, aşağıdaki Farsça beyitte de gönül ehlinin hareket alanının ve dolaştığı sahanın yokluk olduğunu vurgulamıştır.

Nîstî cevelân-gehî ehl-i dilûñ

Şāh-rāhı ‘âşıkān-ı kāmîlûñ 164a/37

Revânî, Hz. Peygamerin övgüsüne yer verirken gönül ehillerinden bahseder. Şair, gönül ehillerinin peygamberin kabrinin temiz toprağı olduklarını ve tüm âlemin o toprağı toprak olsa bunda şaşılacak bir durum olmadığını belirtir.

Ehl-i diller ravzana çün ḥāk-i pak

Cümle ‘âlem olsa ṭan mı ḥāk-i ḥāk 200b/3

3.17.14. Ḥarābāt

Harabat kelime anlamı olarak “sıkıntı, harebe yer anlamında kullanılır. Tasavvufi bir kavram olarak sufinin, maddi ve nefsi denilen yönünden arınması, kendisine dünyalık bir şeyin kalmamasından hareketle yaşadığı duyguların sembolleştiği yer” (Cebecioğlu, 2020: 196). Tasavvuf terminolojisinde “meyhâne, meykede, tekke” kelimeleri harābāt unsurunun yerine de kullanılır. Başka bir ifade ile mânevî aşkın tadıldığı, ilâhî aşk ile sarhoş olunan yer mekan olarak harabat, meyhane, meykede ve tekke olarak anılır. Bu mekanlar sufinin ilahi aşkı içip kendinden geçtiği yer yer olarak bilinir. Revânî, aşağıdaki ifadesinde meyhane ve meykedeyi bu anlamda kullanmıştır

(²) *İlāhî eger bir kişi mescîd ü mihrāba gire zîkr ü vird senüñ ve eger mey-kede vü*

(³) *ḥarābāta vara* 102b

Şaire göre, sûfi her dem Allah aşkı ile kendinden geçip sarhoş olmalıdır. Bu sarhoşluğu kazandığı yer ise harabattır. Başka bir ifade ile ilahi sarhoşluk harabatta da devam eder. Oraya, yani Hak tekkesine düşen her zaman sarhoştur. Çünkü bu sarhoşluk onu iki cihanda pespâye ettiği gibi kendisini de hakir kılmıştır. Şair, harabata yer verdiği bazı beyitlerde harabat ile harabat dışı iki insan tipini karşılaştırır. Bunlardan birisi münacat hali ile Allah’a yönelirken, diğeri de harabata yönelip orada Allah’a yönelir.

Ḥarābāta düşüb her dem olur mest

İki ‘âlemde kıılır kendüyi pest 86b/46

Birisi tırup ider münācāt

Tırmaz birisi gezer ḥarābāt 102a/2

3.17.15. Kâf ve Nûn

Kâf ve nûn, iki harfin birleşmesi ile oluşan ve “ol” anlamına gelen bir kelimedir. Tasavvuf terminolojisinde çok kullanılır. Kur’an-ı kerimde bir çok yerde geçer ve Allah’ın dileme, isteme, yaratma olgusunu yansıtır. “Kûn” kâinatın ve herşeyin yaratılışına delalet eder (Pala, 2015: 281). Revânî, Allah’ın kudretini ve gücünü ifade ederken kaf ve nun tasavvufi eserlerde sıkça karşımıza çıkan iki harftir. Şairler, bu iki harf üzerinden Allah’ın kudretini gösterirler. Revânî de bu doğrultuda kaf (ك) ile nun (ن) harfleri üzerinden Allah’ın yaratma gücünü gösterir. Yani kaf harfi ile nun harfi birleştiğinde Allah birşeyi

yaratmayı dilediğinde ona kün (كن) der ve o da olur. Şair bu ifade ile “Kāf ile buluşmazdı harf-i nūn” diyerek Allah’ın yaratma kudretini ortaya koyar.

Olmasaydı kudreti anuñ rehnumūn

Kāf ile buluşmazdı harf-i nūn 6b/23

Evvelīn-i āhīrīne rah-nūmūn

Anda zāhir cümle-i bir kāf-ı nūn 17b/3

3.17.16. Keşret

Kesret, “cenâbıhakk’ın tecellîsiyle zuhûra gelmiş olan çokluk, mahlûkâtın çokluğu anlamına gelmektedir” (<http://www.lugatim.com/s/kesret>).

Revânî, nazar ehlinin vasıflarını söylerken, bu söylemini tasavvufî bir ıstılah olan kesret ve vahdet kavramları ile ifade eder. Revânî’ye göre ehl-i nazar, kesret içerisinde vahdet halini yaşar. Başka bir ifade ile kesret içerisinde vahdete bakar. Bundan dolayı onların kesrete yönelmeleri ve ona itibar etmeleri mümkün değildir.

Keşret içinden bakar ol vahdete

Kalmaz anuñ i‘tibār-ı keşrete 10b/62

⁽²⁾Egerçi ihtilâtda tefriķa vü kesret çoğ olur ve inķitā‘da şafā vü ⁽³⁾vahdet hāşıl olur 120a

Lā neheng-i kulzüm-i vahdet durur

Lā külüng-i hāne-i kesret durur 127b/3

3.17.17. Fenâ

Fenâ, “kulun benliğinin Allah’ın varlığında yok olması, eşyânın nazarından silinmesi, kendi fiilini göremez olması, kesret âleminin kayıtlarından sıyrılıp Hakk’ın tasarrufu altına girmesi hâlini ifade eder” (<http://www.lugatim.com/s/fena>).

Revânî, fenâ unsurunu Allah’ın birliği, yani vahdet denize benzetir ve bu vahdet denizine talip olanların da bu deniz içerisinde fani olup Hak ile birlikte olurlar. Hakk ile birlikte olup fenayı yaşama doğrultusunda kullanmıştır.

Bahr-ı vahdette talüb fânî olur

Ol fenâ içinde haķķānî olur 10b/64

Ölmeden ol kendiyi fânî ide

Varlığın yoklukda hakḳānî ide 11b/80

3.17.18. Levh ve Kalem

Kelime olarak üzerine yazılabilecek yassı düz yüzey, tahta, masa anlamına gelir (Karaman, 2010: 396). Levh, tasavvuf ıstılahında yaratılmışlar hakkındaki bütün bilgiyi kapsayan kitâb-ı mübin, levhimahfuz anlamındadır. Kalem ise Ulûhiyyet âleminde bütün nesne ve olayların kaydedilmesini sağlayan araçtır (Yavuz, 2001: 24/243). Bundan dolayı bu iki kavram birlikte kullanılır. Revânî, bu iki kelimeye ağırlıklı olarak birlikte yer vermiştir. Bunu yaparken de kelimelerin tasavvufî anlamlamda kullanıldığı gibi yorumlamıştır.

Māh ü mihr ü encüm ü levh u kalem

Baḥr ü berr ü ḥuṣk [u] ter vü zîr ü bem 8a/10

Ḳābil-u tābiş-i nübüvvet odur

Levh-i maḥfûz u şer' ü sünnet odur 25b/118

Revânî, İslâm düşüncesinde yer alan olmuş olacak her şeyin levh-i mahfuzda yazıldığı düşüncesini benimsemiş ve bu doğrultuda akl-ı külün olmuş olacakları nefis levhasında yazdığını dile getirmiştir.

‘Aḳl-i küldür ki levḥi nefse yazar

Olmuş u olacaḳda her ne ki var 26a/127

Revânî, Allah’ın ilminin kuşatıcılığının göstergesini ifade ederken bunu ilahi kalem ile örneklendirir. Allah’ın hikmetinin nakkaşından bahsedeken de levh unsuruna yer verir.

‘İlmüñ ihātasından bir nişāne⁽⁵⁾ ḳalem-i a‘lā. Hikmetun naḳḳāşına midād şüret vü levḥ heyūlā 28b

Revânî, Allah’ın bilgisini ayine mazmunu ile verirken, levh ve kalemin bu bilginin içerisinde yer aldığını söylemiştir. Bilinen bilinmeyen, görünen görünmeyen her şeyin levh-i mahfuzda var olduğunu ve en küçük bir zerrenin dahi burada saklı olduğunu dile getirmiştir.

Levh ü qalem ile ‘arş ü kürsi
Âyinen içinde her birisi 99a/36

Zâhir oldı nûrî vü diktî ‘alem
Oldı ‘arş ü kürsi vü levh ü qalem 188a/14

Peydâ vü nihân u bûd u nâ-bûd
Bak levhün içinde cümle mevcûd 99a/37

Ve her zerrenüñ mişâli ol levhde kâmin. 14a

Revânî, bir diğer tasavvufî unsur olan fenâ’ya yer verirken, levh unsurunu fenâ ile birlikte kullanarak, bu yokluk/fenâ levhasında müridin bir iz bırakmasını öğütler.

Var levh-i fenâda bir raqam qo
Gel bâm-ı cihâna sen ‘alem qo 99b/49

Revânî, hikmeti dile getirdiği konularda tasavvuf erine, akl-ı külden ders almak istiyorsa gönül levhasına bakmasını nasihat eder. Burada gönül levhaya benzetilmiştir.

Hikmet istersen gönül levhine bak
Tâ ki saña ‘akl-i kül vire sebak 108a/38

Revânî, âşıklara seslendiğinde onları kutsal sarayların mahremi olarak gördüğü gibi kürsü sidresinde tüm olup bitenlerin yazıldığı levhayı okuyanlar olarak görür.

Maḥremân-ı sirâçe-i qudsî
Levh-ḥânân-i sidre-i Kürsî 148b/3

Levh kelimesi maddi âlem doğrultusunda kullanılmıştır. Şair, Allah’ın âlîmsifatını ortaya koyarken bilgisinin kuşatıcılığını levh-i muallanın yeterli olamayacağını söylemiştir.

Bir ‘alimdür ki ma‘lumâtı ihâtasında ⁽⁶⁾ qâşır levh-i mu‘alla. 3a

3.17.19. Ma‘rifet

Tasavvufta bilnen dört kapının sonuncusudur. Marifet, sufilerin manevî ve ilâhî hakikatleri tadarak elde ettikleri bilgi olup maksada giden ve götüren yolu ifade eder. Farklı süreçlerden geçen mürid, bu son mertebeyi ilim ile elde eder. (Cebecioğlu, 2020: 319; Uludağ, 2012: 236; İbni Arabî, 2006: 20).

Revânî’ye göre marifet açıklanması zor bir husustur. Onun hekes açıklayamaz. Çünkü marifette yetkinlik ve bilgi gerektirir.

Kimse kılmaz şerh-i hâl-i ma‘rifet

‘Acz olur bilgil kemâl-i ma‘rifet 11b/1

Revânî, marifeti ışık saçan bir güneş canın içinde bir zerre olarak görmüştür.

Ma‘rifet şemsi münîr ü zerre cân

Hiç güneşden zerre virür mi nişân 11b/2

Revânî marifeti okyanus, ârifi de bu okyanusa dalan kişi olarak görür.

Ma‘rifet deryâ vü ‘ârif garî olur

Nûru gören nûra müstağrağ olur 12a/7

Revânî, Allah’ın âlim sıfatından bahsederken marifeti aynaya benzetir ve bu marifet aynasında iki cihana ait olan bilinmezlerin gizlendiğini söyler.

*Ol ‘alîmsün ki âyine-i ma‘rifetünde esrâr-ı nihânî vü ⁽⁸⁾muğayyebât dü cihân
çehre-i rûz-ı rûşen gibi lâyihtür.* 12b

Revânî, marifeti aynaya benzettiği gibi gökyüzüne de benzetmiş ve arifin marifet âsümanında ileryen bi yıldız olması gerektiğini ifade eder.

Ahter-i âsumân-ı ma‘rifet ol

Zübde-i çâr tab‘ ü şeş cihet o 20b/4

Revânî’ye göre ârif, Allah’ın nûru ile karşılaşınca rehberlik görevini üstlenip marifet içinde yol gösterici olduğunu bildirir.

Nûr-ı Hakk karşı gelüb reh-ber olur

Ma‘rifet içinde bir server olur 38a/30

İnsanın yaratılışındaki hikmeti bir marifet kavramı çerçevesinde ele alır ve insanın yaratılışındaki hikmeti de marifet olarak görür.

Şun'-ı âdemde çü hikmet ma'rifet

Olmaz âdem olmaz ise bû sıfat 38b/42

Revânî, Allah aşkının yolcusuna seslenirken kendi uçsuz bucaksız denizine dalmasını, tüm olumsuz sıfatlarından da arınarak marifet okyanusunda inci bulmasını öğüt vermiş ve marifeti de denize benzetmiştir. Ayrıca aşkı da gönle arzu ve coşku veren marifet denizindeki bir inciye benzetir.

Gevher ide vü şedef-şiken ol

Ġavvâş-ı muhîl-i hîştan ol 100a/59

Bir pâre mücerred ol sıfatdan

Al baħr-i muhîl-i ma'rifetten 100a/60

İlâhî 'ışk ma'rifet deñizinden bir gevherdür ki, dile şevk u ⁽¹⁾ziyâ virür. 132a

Şair, gönüle seslenirken nefsin en alt mertebesi olan emmârenin ardından gitmemesi gerektiğini söyler. O gönül eğer giderse maksada giden yolda yani marifet ülkesinden uzaklaştırılacağını ifade eder.

Şol gönül kim pey-rev-i emmâredür

Ma'rifet ilinden ol avâredür 107a/11

Revânî, akıl ile ilgili söylemlerde bulunurken aklı, marifetin aleti yanında tuzsuz bir marifet taşına benzetir.

'Akl ma'rifetün âletidür ⁽²⁾'ışk yakînün hâletidür. 'Akl bir rengdür ki anda bûy-ı sır ⁽³⁾olmaz 'ışk bir bûydur ki anda rengden eşer olmaz. 'Akl bir seng-i ⁽⁴⁾ma'rifettür nemegî yok. 137b

Şair, tasavvufi mertebelerden bahsederken her mertebenin bir kelamı olduğunu söylerken benzer duyguyu marifet içinde söyle ve marifetin de bir makamlarının yani derecelerinin olduğunu dile getirir

Her mertebenün kelâmı vardır

Her ma'rifetün maķâmı vardır 153a/13

Revânî, Hz. Peygambere övgüde bulunduğunda, onun zatını marifet incisinin sedefi olarak görür.

Sadef-i dürr-i ma‘rifet zâtuñ

Mazhar-ı nûr-i Haq’dur âyâtun

191a/4

3.17.20. ‘Ârif

Arif; “Allah Teâlâ’nın kendi zâtını, sıfatlarını, isimlerini ve fillerini müşahede ettirdiği kimse. Müşâhade ve temâşâdan hâsıl olan bilgiye marifet, bu bilgiye sahip olan kişiye de ârif denir.” (Uludağ, 2012: 44)

Revânî, ârifi maksada giden ve götüren yol olarak gördüğü marifette dürüst olması gerektiğini söyler.

Ma‘rifet yolında olmazsın dürüst

Tâ ki nefsün bilmeyesin sen nüḥust 106b/1

Revânî’ye göre ârif, tevhid sırlarını bilen ulu bir kişidir. Marifeti de bir derya olarak gören şair bu deryaya dalan kişiyi de ârif olarak görür.

Çünkü zâtuñda bu ḥâlî bulasın

‘Ârif-i esrâr-i tevḥîd olasın

11b/82

Ma‘rifet deryâ vü ‘ârif ḡarḳ olur

Nûru gören nûra müstaḡraḳ olur 12a/7

3.17.21. Melâmet

Sözlükte “kınamak, kötülemek, ayıplamak” gibi anlamlara gelen melâmet kelimesinin tasavvuf literatüründe bir terim, bir makam ve bir tasavvuf anlayışının adı olarak yaygın bir kullanım alanı bulunmaktadır. III. (IX.) yüzyılda Merv, Herat, Belh ve Nîşâbur şehirlerini içine alan Horasan’da ortaya çıkıp özellikle Nîşâbur’da yaygınlık kazanan ve etkisini günümüzde de sürdüren bu tasavvuf anlayışını benimseyenlere “ehl-i melâmet, melâmî, melâmetî”; bu akıma da Melâmetiyye, Melâmiyye (Melâmetîlik) denilmiştir.” (Azamat, 2004: 29/24-25).

Bu hareket ve mensuplarının asıl amacı kötülüklerini sergileyerek iyiliklerini gizlemek, ardı arkası gelmez nefis mücadeleleriyle gönüllerini arındırmak, Allah’ın

aşkı ve rızasını kazanmak için çabalamaktır. Onların nazarında asıl zenginlik nefsi kötülüklerden arındırıp tertemiz bir kalple Allah'ın rızasını kazanmak olmuştur. (Sevimli, 2021: 408).

Melâmete girenler, selamet denilen ve dünya bağlılığını içeren olguyu yıkmıştır. Bu nedenle şair, selametten geriye doğruluk makamı ve övünç vesilesi olan melâmetin kaldığını belirtir.

Pes kıılır kūy-i selāmetde maḳām

Fāriḡ-i seng-i melāmet ol mūdām 38a/31

Revânî, aşkı bir kuşa benzetirken melâmeti de o kuşun kanadına benzetir.

(2) 'Işık bir murğdur ki, melāmet-i halk aña bāl olur; 133a

Şair, aşağıdaki ifadelerde melâmet ile ilgili söylemleri şöyle ifade eder. Aşkın yolu melâmet olunca aşk da bu melâmet ile sonuçlanır. Melâmetsiz bir aşk olgunlaşmamış bir aşk konumundadır. Öyleki melâmetin üç özel durumu vardır. Evveli halkın kınaması, ikincisi kendini dosta/Allah'a layık görmeyen melâmet nefsi, sonuncusu ise aşkın bittiği yer olan melâmettir.

'Işık yolu melāmet olur. Melāmet-ile 'ışık (2)temām olur. Bī-melāmet 'ışık hām olur. Melāmetün üç hāleti (3)olur. Āhır 'ışkun gāyeti olur. Evvelkisi melāmet-i halkdur ki (4)āşıkı halkdan keser olur. Añlarun-ile buluşmaḡdan kaçār olur. (5)Ve ikinci melāmet nefsidür ki kendüyi dosta münāsib (6)görmez. 154a

3.17.22. Mürîd

Kelime olarak mürid, sözlüklerde irade eden, irade sahibi anlamına gelir. Tasavvuf ıstılahında ise iradesini Hakk'ın ve şeyhinin iradesine teslim etmiş kimse anlamına gelir (Yılmaz, 2016: 185). Revânî, aşağıdaki beyitte müridi bu anlamda kullanmıştır. Yani Allah irade sahibidir ve onun iradesinde bir bozukluk yoktur.

Müriddür ki irādetine 'illet yok 3b

Revânî, yukarıdaki ifadelerin bir benzerini aşağıda da kullanmıştır. Buna göre Allah'ın iradesine teslim olan mürid muradına ulaşır.

Çün mürîd ire aña bulur murād

Gey saḡın şanma hulūl ü itdiḡād 11a/71

Revânî, ayrıca tanrı yoluna giren müridin iyi bir eğitimden geçmesi gerektiği düşüncesini yansıtmıştır. Eğer mürid, mürşidinin izinden gidecekse, onun iradesine kendisini teslim etmesi gerektiğini de ifade etmiştir.

⁽¹⁾yola giden uz gerek Hâk isteyene kılavuz gerek sülûk irşâdsuz ⁽²⁾olmaz ve irşâd inkıyâdsuz olmaz. Irâdette ihlâş gerek ⁽³⁾ve mürîde ihtîşâş gerek. 126b

Ṭalebdeysen ‘alâmet böyle olmaz

Mürîd isen irâdet böyle olmaz 240a/22

3.17.23. Pîr

Kelime anlamı olarak “yaşlı, ihtiyar, bir tarikatın kurucusu anlamına gelir” (Pala, 2015: 371). Pîr kelimesi edebiyatımızda pîr-i-mugân/ateşe tapanların önderi, pîr-i-mey/allah aşkını mürşid şeklinde de kullanılır (Onay, 2007: 296). Tasavvuf geleneğinde bir pîre bağlanan mürid kendi iradesinden geçmek ve iradesini pîre teslim etmelidir. Bu duygudan hareket eden Revânî, aşağıdaki beyitte pîri yani yol göstericiyi ummana benzetir. Mürid ise bu umman üzerindeki çer-çöp gibidir.

Pîr deryâ vü mürîdân has olur

‘Âkile bundan işâret bes olur 37a/11

Pîr-i reh kibrîr-i aḥmerdür hemîn

Sînesi bir baḥr-ı aḥḍardır hemîn 37b/16

Pîr-i reh Hâk ‘ahdine vâfî olûr

Pîr-i reh bir şûfî-yi şâfî olur 37b/17

3.17.24. Mürşid

Bu terim rehber, delil, kılavuz ve yol gösterici anlamına gelir (Uludağ: 2005, 263). Revânî de mürşid kelimesini bu doğrultuda kullanmıştır. O, Allah yolunun yolcusu olan sâlikin/mürîdin bir mürşide ihtiyaç duyduğunu ve mürşid olmayınca sâlikin bu yolculuğunu tek başına başaramayacağını söyler.

Sâlike mürşid gerek bilgil anı

Mürşid olmayınca azar yolını 37a/8

Revânî, benzer duyguları aşağıdaki beyitte de işlemiştir. Şair, felek gemisine binene salıkların yollarına sağlıklı bir şekilde devam etmeleri için bir mürşide ihtiyacı olduğunu söylerken de aynı duyguları ifade etmiştir.

Maşriḳ-i sâlikân-i mülk-i melek

Mürşid-i sâlikân-i fülk-i felek 68b/7

Revânî, peygamber övgüsünü yaptığı bir manzumede Hz. Peygamberi doğru yolu gösteren bir mürşid olarak görür.

Ela ey şeyḥ-i kâmil mürşid-i Haḳ

Ela ey ḳutb-ı âlem şeyḥ-i muṭlaḳ 239b/8

3.17.25. Nefis

Sözlükte “ruh, can, hayat, hayatın ilkesi, nefes, varlık, zat, insan, kişi, hevâ ve heves, kan, beden, bedenden kaynaklanan süflî arzular” (Uludağ, 2006: 32/526-529) anlamlarına gelen bu terim, Kur’an’da da “ruh” ve “zat ve öz varlık” (el-En‘âm 6/93; Âl-i İmrân 3/28, 30) mânasında kullanılmıştır.

Revânî, nefis kavramını ruh unsuru ile birlikte ele alır ve değerlendirir. Bu doğrultuda ruhun alt üst olmaması için bir takım kavramların birarada bulunması gerekir. Bu kavramlardan biri de nefistir. Başka bir ifade ile ruhun darmadağın olması için akıl, gönül, işitmenin, görmenin ve nefisin yokluğu kafidir. Ruh, âlemi göz penceresinden seyretmezse, âlemin türlü güzelliklerine tercüman seslerini işitmezse, gönül cephesinden yaratılmışların türlü hüsnlerine hayran kalmazsa, her bir mükemmel eşyayı aklı ile tartmazsa; tüm bunları eleştirisi ile daha da görünür kılan nefse cephe almazsa ruhun bütünlüğünden nasıl bahsedilebilir. Revânî bu durumu aşağıdaki beyitte dile getirmiştir.

Nefs ü ‘aḳl ü dil daḥı sem‘u baṣar

Olmaz ise rūḥ olur zîr ü zeber 19a/5

Revânî, aşağıdaki beyitte değer bulmak için nefsin kahredilmesinden bahseder ve nefesine uyanın değersizleşeceğini ifade eder. Bu şu şekilde de ifade edilebilir: nefsi mağlub eder, mahcub eder ve onu yenip marifetle ıslah edersen kâmil insana da o kadar yakın olunur. Eğer nefis galip gelirse, ruhun sağlam çalışmasını engellerse çirkinlik deryasında yüzersin.

Nefsi ḳahr eyle kim nefis olasın

Aña uyâr iseñ ḥasīs olasın 21a/22

Revānī, nefsi değerlendirirken daha çok onun olumsuz yönlerini öne çıkarmış, nasıl ıslah edilmesinin yollarını göstermiştir. Aşağıdaki beyitte hevā ve şeytan ile birlikte nefsin olumsuz yönlerini öne çıkartır ve kendisinin de nefis problemi olduğunu belirtir. Şair, bunu “bilmece” kelimesi ile öne çıkarır ve kendi canına “Ey cān” diye seslenerek şöyle ifade eder. Benim gibi sen de bilmelisin ki ey can! Nefis, heva ve şeytan gibi sorunum var.

Benimde buncilāyın bilki ey cān

Bilmece var hevā vü nefs ü şeytān 50b/1

Nefsdır ālūde-i hırş u hevā

Var dūrūş pāk ide deryā-yi fenā 63b/1

Revānī, nefsi canın ve gönlün bineği olarak görür ve nefisini bilir tanır ise bu güçlüğü yener. Başka bir ifade ile nefis can-ı gönülden istediğin şeyin taşıyıcısı olur ve yine bilmelisin ki en birinci müşkülün, engelin nefsin ta kendisidir.

Nefs olur bil merkebi cān ü dilūñ

Nefsi bil evvel ki oldur müşkilūñ 109b/66

Revānī, nefis ile ilgili bilgileri “İşāret-i Ma‘rifet-i Nefs” başlığı altında yer vermiştir. Şair, bu başlık altında şunlara yer vermiştir: Kişinin marifet yolunda sağlam bir şekilde ilerleyebilmesi için yapması gerek ilk iş nefisini iyi bilmelidir. Marifet yolunu tecrübe edenler başka bir ifade ile bu yolu idrak edenler önce Hakk’ı bilmeli, tanımalıdır ki nefis de onu bilsin ve tanısin. Nefis, hem zehir hem de cefa helvasıdır. Nefis, Allah’ın fiillerinin kargaşasıdır. Bazen baş eğer bazen baş kaldırır. Bazen hidayet bazen de taşkınlık yapar. Bir zaman gelir nefis, putperestlerin libası giyer, bir zaman olur ki tanrılık iddiasında bulunur. Bazen aşık olmamasına rağmen aşktan bahseder bazen de sevdiğine bağlı olmadığı halde ona sevdiğini söyler. Kadehten bir damla şarap içmeden sarhoşluk taslar. Nefis, yeri gelir sufî olur kulluk çadırına girer, yeri gelir “kallâş-i bâzâr-i hevâ” olur. Nefis, kimi zaman en düşük seviyeye indirir emmare olur, fitne ve fesat peşinde koşar. Nefis, emmare peşinde olunca, artık marifet ülkesinden kovulmuş olur. Nefs-i emmare öyle bir beladır ki insan yiyen yedi başlı yılanı benzer.

Ma'rifet yolunda olmazsın dürüst
Tā ki nefsün bilmeyesin sen nūḥust 106b/1

Didi ol kim anlamışdur bu rehī
Ḥaḡ-şinās ol kim ola nefs āgehī 106b/2

Nefsdür ḥalvā-yı pūr zehr ü cefā
Luṭf-ı ḥaḡ ālūde-i ḡahr u 'anā 106b/3

Nefsdür aṣūb-ı eḡ āl-i ḡudā
Andan olmaz hiç bu ḡālet cūdā 106b/4

Geh iṭā'at ḡāhi isyān içre ol
Geh hidāyet ḡāhi tuḡyān içre ol 106b/5

Geh libās-ı put-perestān ol giyer
Geh ḡudālīḡ da'visine ol yiler 106b/6

Ḡāhi 'ıṣḡdan dem urur 'āṣıḡ degül
Geh muḡibbem dīrilür ṣādıḡ degül 107a/7

İçmedin bir cūr'ayı mestlik ider
Görmedin ol yoḡlīḡı hestlik ider 107a/8

Ḥāne-i ṭā'atde geh bir pārsā
Ḡāh olur ḡallāṣ-ı bāzār-ı hevā 107a/9

Ḡāh emmāre durur nefsün senün
İṣi ḡüci fitnedür bilgil anun 107a/10

Şol ḡönül kim pey-rev-i emmāredür
Ma'rifet ilinden ol avāredür 107a/11

Nefs-i emmāre ‘aceb ğaddāredür
Yidi başlu mār-ı merdüm-ğāredür 107a/12

Revānī, yukarıda verilen bilgilerin yanında nefis ile ilgili söylemlerine çokca yer vermiş ve adı geçen başlıkta nefsin zararlarını, kişiyi doğru yoldan çıkarıcı özelliklerini, Allah yolunda yürüyenleri saptırıcı yola sevk edici davranışları sergilemeye yönlendirmesi, insanı, insan olma vasıflarından çıkarıp benlik davasına sürüklemesi gibi bir takım olumsuz özelliklerinden bahsetmiştir (Revānī, 106b/1- 112a/126). Bu ifadeler doğrultusunda aşağıdaki beyitler örnek olarak verilmiştir.

Nefs takvīden kaçub çün ‘āk olur
Nām-ı emmāre aña iṭlāk olur 107a/15

‘Ucb u buhl ü hırş u ḥubb-ı cāh ü māl
Buğz u hıkd ü şetm ü ğamz ü kıl ü kāl 107a/17

Ekl ü nevm-i vāfir ü hem kibr ü kīn
Dağı olmak münkir-i merdān-ı dīn 107b/18

Cümlesi emmārenün aḥvālidür
Nefsünün bil ol maḳāamda ḥālidür 107b/20

Kim ki aña uyuban mağrūr olur
Ol Ḥudā ḥaḳḳı Ḥudā’dan dūr olur 107b/21

Ḥubb-i dünyā mazhar-ı zulm ü fesād
Ḥubb-i dünyā ma‘den-i cehl ü ‘inād 107b/27

Ḥubb-i dünyādan kopar buhl ü emel
Ḥubb-i dünyādur viren dürlü ḥalel 107b/28

3.17.26. Nefs-i Emmâre

Bu kavram, “Nefsin yedi mertebesinden en alt derecesidir. Bu mertebede nefis insana kötülükleri, günâhı, şehveti emreder ve kişi her türlü günâhı pişmanlık duymadan işleyebilir (<http://www.lugatim.com/s/Nefis>). Kâşânî’ye göre bu nefsin, duygusal şehvetleri körüklediğini yani kalbi olmayan metalara yönlendiren, süfli, aşağılık şeylere yönlendiren bir haldir (Cebercioğlu, 2020: 364).

Tasavvufta nefsin en düşük seviyesi olan ve kınanan nefs-i emmâreyi şaire bu bağlamda insanı kötülüğe sürükleyen bir olgu ele alır ve bu nefsin bütün işinin fitne, insanları birbirine düşürme olduğunu vurgulamaktadır. Bir yandan da bundan uzak durmayı öğüt vermektedir.

Gâh emmâre durur nefsün senün

İşi güci fitnedür bilgil anuñ 107a/10

Revânî, nefs-i emmârenin peşinden giden bir gönülü marifet ülkesinden kovulacağını ve bunu söylerken de hem nefsin kötülüğünü ortaya koyar hem de marifetullah olgusundan uzaklaşacağını söyler.

Şol gönül kim pey-rev-i emmâredür

Ma‘rifet ilinden ol avâredür 107a/11

3.17.27. Riyâ

Bu terim, olduğundan başka türlü görünme, özü sözü bir olmama, iki yüzlülük ve dini anlamda, Bir ibâdet veya iyiliğin Allah rızâsı için değil gösteriş için yapılmasıdır (<http://www.lugatim.com/s/riyâ>). Bu terim hem dini hem de tasavvufi olarak; amel işlerken Allah’tan başkası düşünülerek ihlası terk etmek manasında kullanılır (Cebercioğlu, 2020 402).

Riyâ unusuru *Câmi‘ü’n-Nesâyih*’de yukarıdaki ifadeler doğrultusunda değişik tasavvurlar içerisinde kullanılmıştır. Şaire göre riya, nefis sahibi için büyük düşmandır. Allah’ın rızasına yürüyen insanın kibirden ve riyaadan kendini kurtarması gerekmektedir. Şair, bu durumu Allah’ın dergâhında yücelme olarak yorumlamaktadır.

Sen ki bî-kibr ü bî-riyâ olasun

Hâş-i dergâh-i Kibriyâ olasun

21b/30

Allah yoluna yönelen kişi bu yola bir takım olumsuz özelliklerden sıyrılarak girmesi gerekir. Bunların aşında riya denilen denilen olumsuz duygudan arınması gerekir.

İkiyüzlülükten arınan kişi, Allah yoluna riyasız olarak ayak basar ve istikameti doğru olur.

Bî-riyâ rāh-ı Hakk’a ko sen pây

Hâlişan muhlîşâ berâyî huzây 22a/38

Revânî, eserinde riyâyı yorumlarken onu, değişik konumlarda algılamıştır. Aşağıdaki beyitte de riyakâr olanın yiğit olamayacağını ve dinî değerleri samimiyetle dert edinecek potansiyele sahip olamayacağını öğütlemektedir:

Kim riyâ iderse şaınma merd anı

Dîn yolında şanma ehl-i derd anı 108a/32

Câmi‘ü’n-Nesâyih’de, riyânın farklı olgular içerisinde ele alınıp değerlendirilmiştir. Bunlardan biri de semâ olgusunun işlendiği yerde riyâ kavramı semâ kavramı ile birlikte ele alınmıştır. Şair, samimi bir şekilde ve rahmân doğrultusunda semâ yapanların riyâ ile işlerini olmayacağını söyler. Çünkü onlar üzerlerinde riyâ lekesi barındırmadıkları için Hakk’a ulaşan kişilerdir.

Olmaz anda şöyle bilgi sen riyâ

Belki aınlar vâsılân-ı Kibriyâ 156b/5

3.17.28. Sakî

Bu kavram sözlükte, içki meclislerinde kadehlerle içki dağıtan kişiye denir (Pala, 2015: 387). Sakînin tasavvufî anlamı da vardır. Bu doğrultuda sakî, feyiz veren, feyze ulaştıran kişiyi coşturan yani şeyhdir. Skî, mürşid-i kâmindir (Canım, 1998: 9).

Revânî, şiirin vazgeçilmez unsurlarından biri olan sakiyi, hem tasavvufî anlamda “mürşid” hem de kelime anlamı olan “içki sunan” anlamlarında kullanmıştır. Aşağıdaki beyitte şair, sakiyi içki dağıtan anlamında kullanmıştır. Gümüş küpeli sakiye seslenerek, altın renkli kadehi içmek üzere kendisine sunmasını istiyor. Burada şairin sakinin gümüş küpesinin parlaklığı ile kadehin parlaklığı arasında kurulan ilgi önemli olup klasik şiirde az rastlanan durumdur.

Ela ey sâkî-yi simîn-bina-güş

Berü şûn cām-ı zerrîn kılalum nûş 161b/1

Şair, sakinin kelime anlamına dayalı kullanımını aşağıdaki beyitte de devam ettirmiştir. Aşağıdakiş beyitte sakî, gül endamlı, ay yüzlüdür. Bu niteliklere sahip sakî, sunacağı kadeh ile dünyanın sonu ile ilgili endişeleri giderecek, şaire anı yaşama

düşüncesinin huzurunu getireceği düşüncesindedir. Gerek yukarıdaki beyitte gerekse aşağıdaki beyitte Revânî, geleneksel söylemi benimsemiş şiirine rindâne eda vermiştir.

Gel ey sâķi-yi meh-rûy-ı gül-endām

Getür cāmı gide dilden ser-encām 161b/2

Revânî, saki ile ilgili söylemlerine devam eder. Öyle ki sakinin fiziksel özelliğini öne çıkaran şair, aşağıdaki beyitte de onu ebedi, ölümsüz sunucu olarak görmüştür. Sakinin sunduğu şarap, sonsuz bir tiryaktır bundan dolayı gamları giderme özelliği bulunmaktadır. Şair, sakiden gamlardan kendisini azat ederek huzuru getirecek şarabı sunmasını ister.

Şun ey sâķī-yi bāķī bize sāğar

Ki ğam zehrine mey tiryāk-i ekber 161b/3

Şair, sakinin kelime anlamından hareket ederek bu kelime üzerinden değişik ifadeler yer vermiştir. Bunların yanında sakiye seslenmiş ve ondan efsane olan şarabı vermesini istemiştir. Şair, “şarap-efsane” ilişkisi doğrultusunda şarabı bulan Cem’e telmih yaparak geleneksel söylemini devam ettirmiştir.

Şāķiyā mey vir ki bu efsānedür

Her ki sözde kaldı ol bīgānedür 164b/43

3.17.29. Takva

Tasavvufi ıstılah olan takva kelime olarak “korumak, korunmak, sakınmak, saygı göstermek, dindar olmak, itaat etmek, korkmak, çekinmek” anlamlarına gelir. takvanın amacı Allah’a itaat etmek ve onun azabından sakınmaktır. Bu durum nefsi korumak sureti ile gerçekleşen bir olgudur (Uludağ, 2010: 39/484). Revânî, Allah yolunun yolcusuna seslendiğinde onu menziline götürecek hedefleri belirlerken bunların başında takva yolundan bahseder. Şair, bu yoldan bahsederek, böyle bir yolun insanı salaha, yani doğruluğa ulaştırdığını ifade eder. Burada şair takvanın menzilini doğruluk üzerine bina etmeyi öğütlemektedir:

Ṭūta görgil ṭarīķ-i takvāyī

Tā idesin şalāḥ-ı ‘uḳbayī 26b/140

Revânî, takvada samimiyetle, coşku ile Allah’a yönelme olmalıdır. Şaire göre insan sürekli Hakk’tan korkmalı ve ağlamalı, gece gündüz korku ile umut yani Allah korkusu/havf ve ümit/recâ arasında olmalı. Kul, Allah’ın sevgisini kendisinden

esirgeyeceğinden korkup öyle davranırken, Allah'ın sınırsız mağfiretiyle bağışlanacağını da kuvvetle ümit etmelidir.

Qıl hemîşe Haqq'a huşû' u bükâ

Rûz ü şeb ol meyân-i havf ü recâ 22a/36

3.17.30. Havf ve Reca'

Sözlük anlamı olarak Arapça, korku manasınadır. Allah'ın kahrından korkarak dinde sabit olmak. Bunun zıddı reca' (umma, ümidli olma)'dır. Diğer bir tarife göre havf, ya-saklanan şeylerden ve günahlardan utanmak ve bu hususta üzüntü duymak demektir (Cebecioğlu, 2020: 199).

Revânî, bu tanımdan hareketle tasaffuv terminolojisinde yeralan havf ve reca' ı bu anlamda kullanmıştır. öyleki o, imandan bahsettiği yerelerde onu çeşitli unsurlara benzetir. Bunlardan birisi de “murg/kuş”dur. Şair, murg olgusundan hareket ederek murgu imana benzetir ve kuşa uçuşma özelliği veren kanadı da havf ve recâyâ yani korku ve ümide banezetir. Korku ve ümit, bir iman kuşunun kanatları ölçüsündedir. Bu ümit ve korku bir kuş gibi, müminin kalbine konduğu anda onu Allah'ın rızasına doğru kanatlandıracaktır.

Murgdur imân peri havf ü recâ

Murg-ı bî-per kaçan ola kim uçâ 41a/1

Şaire, inanan kimsenin korku ve ümit olgusunu sürekli göz önünde tutması gerektiğini söyler. Çünkü insan nefis sahibidir ve Allah'a olan ilgisini dünya ilgisiyle değiştirebilir. Fakat insanın öncelikle Allah'a olan bağlılığını seçmelidir. Bu onun için asıl kurtuluş yoludur. Şair bu yola yönelmenin gereğini nasihatvari ifade eder.

Gözi önünde tura havf ü recâ

Qıla birinden birine ilticâ 41b/9

Revânî, aşağıdaki beyitte insana seslenirken Allah'ın adil sıfatından bahseder. eğer insan bu sığata inanır ve teslim olursa dünya hayatında korku nedir bir şey bilmez. Çünkü o allah'ın adaletine teslim olup, Affına sığınması gerektiğini söyler. Bir anlık tökezleme olsa da Allah'a dönüşü aklıyla bulacaktır.

Adlini görse kişi bî-havf olur

Afvına baksa gene aklı gelür 41b/11

Korku ve ümit makamı, sadece Allah’a yakınlık derecesi değil, bir safa makamıdır. Bu makam merve ile safa arasında tavaf ederek Hakk’a yakın olmakla eş değerdir

Şol maḳām-ı sa‘y kim verir şafā

Bil Şafā vü Merve’yi ḥavf ü recā 64a/3

3.17.31. Tecellî

Tasavvuf terminolojisinde yer alan tecelli, sözlük anlamı ile “birşeyin açık olarak belirmesi” (Pala, 2015: 445) demek olan bu kavramın tasavvuftaki anlamı ise “gaybden gelen ve kalbde ortaya çıkan nurlardır” (Cebecioğlu, 2020: 480).

Revânî, bu bağlamda bir dini ve tasavvufî kavram olan tecelliyi, daha çok “Cemâlûn tecellîsî”, “Celâlûn tecellîsî”, “Tecellî-yi cemâl”, “Tecellîyât-ı envârını” gibi benzer ifadelerle tecellinin bilinen anlamlarına gelecek şekilde kullanmıştır. Öyle ki rahman olan Allah’ın tecellisinin güzelliğinden dolayı her zerre mutlu olur. Ayrıca vahdet hazinesine sahip ve tecellinin yeni gelinlerine mahrem olan kişi ise bu hâliyle gerçek bir şah olur. Revânî’nin İlâhî tecellileri geline benzetmesi bu olgunun herkese nasip olmayacağını ifade etmek içindir. Aşağıdaki beyitte geçen “vahdet hazinesi” kavramı tecelli zenginliğini göstermektedir. Kişi, tecelli hazinesi ve yeni tecelli gelinlere sahip olmuş bir hükümdar niteliğindedir.

Raḥmāndur⁽³⁾ ki cemāl-î tecellîsiyle her zerre mesrūr

3b

Her şüret seni göstermek için⁽⁵⁾ bir bahāne vü her mir’âtde sende bir nişāne her te‘ayyunda bir yüzden⁽⁶⁾ lüṭf u kemāl vü her şahıṣda bir dürlü tecellî-yi cemāl her zerrede vahdetüñe Vahdaniyyetüñe⁽⁷⁾ bir beyyine-i ḳātı‘a. 14b

Şāh olur kim genc-i vahdet hem-demi

Nev-‘arūsān-i tecellî mahremi

12a/9

3.17.32. Tevbe

Tevbe sözlükte “pişmanlık, dönme, nedâmet” anlamına gelir. islâmi bir kavram olarak, kulun işleidği kötülük ve günahlardan pişmanlık duyup onları terkederek Allah’ın emirlerine yönelmesi, emirlerine uyması ve yasaklarından kaçınması ile Allah’a sığınarak

bağışlanmasını dilemesidir” (Canbulat, 2010: 657). Revânî, dini ve tasavvufi bir kavram olan tövbe bu bağlamda kullanmıştır. Başka bir ifade ile tevbe, yapılan bir eylemden pişmanlık duyma ve Allah’tan af dileme anlamındadır. Şair, bu doğrultuda yaptığı eylemden dolayı insanın tövbe etmesi gerektiğini ifade eder. Çünkü tövbe bir nevi arınma demektir. Arınan insan da sanki Allah’ı yeniden tanımış ve Müslümanlık dairesine ilk adımını atmış gibi olur.

Tevbe oldur sen pişimân olasin

Haq bilüb nev müslümân olasin 59b/8

Revânî, tevbenin gerekliliği üzerindedururken bu konu ile ilgili bilgiler vermiştir. Bu bilgiler doğrultusunda şunları ifade eder. Yaptığı olumsuz eylemlerden dolayı kişinin pişman olup tevbe bunun ilk şartıdır. Tövbe etmek de tek başına yeterli değildir. Bu tövbeyi tövbe ile pekiştirmek gerekir.

Tevbede evvel gerek böyle ide

Vara soñra tevbesine tevbe ide 60a/14

Varlıklarını Allah’a adayan bu yolun önderlerine göre tevbe Allaha’tan başka herşeye tövbe etmelidir. Başka bir ifade ile Allah’tan başka herşeyle yani masiva ile ilişkisini kesmesi gerekir. Bu olgu tasavvuf ehli tarafından benimsenen bir durumdur. Tövbe eden ve bu yolda öncülük yapan kişi Allah’tan gayrisına teveccüh etmeyecektir. Şair sufilerin dünya alakalarından geri durmasını bu bağlamda yorumlamıştır. Şair vahdete vurgu yapıyor ve insanlara yöneleceği yol olarak Allah’ı gösteriyor. Ayrıca her kişinin tevbesi değişik ve farklıdır. Bu durum şöyle de yorumlanabilir: Kiminin tevbesi tevbenin gereği olarak kemâl derecesinde, kimin de tevbesi vebâlderecesindedir.

Dāhī soñra der bu yolda pīşvā

Tevbe ide her ne ki ola ğayri Hudā 60a/15

Her kişinüñ tevbesi bir dürlüdür

Her maqāmuñ şüretī bir yüzlüdür 60a/16

Adem olur tevbe ana bir kemāl

Adem olur tevbede qalmaq vebāl 60a/17

Şair, bazen insanı Allah’a yakın kılacak dini ve tasavvufi kavramları bir arada kullanmıştır. Bu kavramlardan birisi de tevbedir.

Tevbe vü tevḥīd ü imān ü yakīn

Hem nebāt ü hem vera^c hem mihr-i dīn 159b/17

3.17.33. Tevekkül

Arapça vekl (وكل) kök harflerinden türeyen tevekkül kelimesi “birinin işini üstüne alma, birine güvence verme; birine işini havale etme, ona güvenme” mânasına gelir. Dinî ve tasavvufî bir terim olarak “bir kimsenin kendini Allah’a teslim etmesi, rızkında ve işlerinde Allah’ı kefil bilip sadece O’na güvenmesi, bütün işlerini Allah’a havale ile kadere razı olma” şeklinde tanımlanmaktadır (Râgıb el-İsfahânî, 1412/1991: 265; Parlâtır, 2016: 1713) Kur’an-ı Kerim’de tevekkül kavramı, değişik fiil kalıplarıyla kırk ayette geçmektedir. Bu ayetlerin birçoğunda vekil kelimesi Allah’ın sıfatı şeklinde kullanılmıştır. Bazı âyetlerde peygamberlerin inkârcılara kefil olmadığı, onların yaptıklarından sorumlu tutulmayacağı, dört âyetle de inkârcıların âhirette kendilerini savunacak bir vekillerinin bulunmayacağı belirtilmiştir (Çağırıcı, 2012: 1). Allah teâlâ bir âyetde “...Kararını verdiği zaman, artık Allah’a dayan ve güven. Çünkü Allah, kendisine dayanıp güvenenleri sever.” (Âli İmrân, 159) buyurmuş, mü’minlerin bir başka varlığa değil, yalnızca kendisine güvenmelerini emretmiş, bir başka ayette de tevekkül edene kendisinin yeteceğini bildirmiştir. (Âli İmrân, 122, 160; Mâide, 11; Tevbe, 51; İbrahim, 11; Teğabün, 13; Talak, 3). Hz. Muhammed’in (sav) de tevekkül kavramı üzerine çeşitli hadisleri bulunmaktadır. Özellikle müslümanın işlerinde önce tedbire uygun hareket edip sonra işlerini Allah’a bırakması noktasında Hz. Muhammed’in devesini salarak tevekkül ettiğini söyleyen bedeviye “Önce deveni bağla, Allah’a öyle tevekkül et.” (Tirmizî, Kıyamet, 60) şeklindeki hadisi tevekkül kavramı için güzel bir örnektir. Dinî bir kavram olan tevekkül kavramı tasavvufî bir kavram olarak da literatürde yer almıştır. Meşhur evliyaullahtan ve mutasavvıflardan İbn Mesrûk, "Tevekkül, tecelli eden kazanın hükmüne teslim olmaktır" Sehl et-Tüsteri "Tevekkül, Allah'ın huzurunda teslim olma hâlidir", Abdullah Kureşi ise "Tevekkül, Allah'tan başka bütün sığınakları terk etmektir" demiştir.

Dinî ve tasavvufî bir kavram olan tevekkül, mutasavvıf şairler ya da nasihat içerikli şiirler kaleme alan şairler tarafından eserlerinde yer verdikleri önemli bir kavramdır. Kulun, kendini her durumda Allah’ın irade ve takdirine teslim ederek Allah’tan gelene rıza göstermesi tevekkülün özünü meydana getirir.

Revānī, tevekkül kavramına önem vermiş ve onu farklı anlamlarda kullanmıştır. Her şeye göre tevekkülü inanan bir insan için yüce bir makam olarak görmüş ve bu makama sığınmayı salık vermiştir. Aynı zamanda bu durumu nasihat kültürü bağlamında ifade etmiştir.

Bil tevekkül mü 'mine 'ālī maḳām

Sen tevekkül dāmenin tūtğıl mūdām 113b/1

Revānī, aşağıdaki beyitlerde tevekkülü daha çok “tedbir” ile ilişkilendirmiş ve yukarıda da bilgileri verilen bu kavramı, islami gelenek doğrultusunda ele almış, “tedbir-takdir” bağlamında işlemiştir. Buna göre kul, tedbirini alacaktır. Takdiri allah’a bırakacaktır. Revānī, bu ifadesini “Ey iman edenler, tedbirinizi alın!” (Nisa: 4/71) ayetine dayandırır. Görüldüğü üzere kulun tedbir almasının önemini vurgulamıştır. Bu beyitlerde dile getirilen durum tedbirin alınması ama tedbire güvenilmemesi, takdir neyse onun olacağına inanılmasıdır. Böyle olduğu takdirde kul kadere rıza gösterip birtakım sebeplere bağlanıp kalmaz. İşte olması gereken tevekkül anlayışı da budur.

Gözleme dāyim işüñ tedbīr ile

Sen gözet tedbīrūñi taḳdīr ile 114a/2

Revānī, tevekkülü, “ihtiyar” kavramı ile de ele alıp işlemiştir. Kişinin kendi seçme tercihi olan bu kavramı, nasihat doğrultusunda terkedilmemesi gereken bir düşünce olarak benimsemiştir. Buna göre insan kendi iradesini terketmemesi ve elden bırakmamasına rağmen, ancak ona güvenip de orada da kalmamasını öğütler.

İhtiyārı gerçi kim terk itme sen

Liki görüp anı anda ḳalma sen 114a/3

Şair, aşağıdaki beyitlerinde tevekkülü, kişinin yarını ve geleceği düşünmemesi gerektiği noktasında ele almıştır. Bir nasihat kültürü doğrultusunda verilenlere göre insan bugününü ve yarınını tasa etmemeli. Bugün ve yarın ne yiyeceğim diye düşünmemeli, rızık endişesi de taşımamalı. Zira bugün rızık verenin yarında verebileceğini tevekkül bağlamında öğütlemiştir.

Gice gündüz sen ḡam-ı ferdāyı ḳo

İrte ne yirem diyü sevdāyı ḳo 114a/4

Gün bu gündür ger bilürseñ sen ḡaber

İrte içün yime sen ḡün-ı ciger 114a/5

İrtegi rızkuñ қо sen teşvīşini
Şimdi viren ırte de virür anı 114a/6

Yarını қо sen meger yarınki gün
Dün dime illā meger kim dūnki gün 114a/7

Revānī, dini gelenek doğrultusunda tevekkülü tasavvufi bir terim olan “ibnü’l-vakt” üzerinden de ele almıştır. Bu kavrama göre sufi vaktin çocuğudur ve kendi vakti doğrultusunda hareket etmelidir. Yani vaktinin dışına çıkmamalıdır. “ibnü’l-vakt” için yarın diye bir kavram yoktur. Onlar anı yaşarlar. Bundan dolayı bugüne bakar yarını endişe etmezler. Eğer bu doğrultuda hareket ederse. Yani anı yaşamayıp yarının yarının düşüncesinin peşinde koşarlarsa gerçekleşmeyecek bir sevdanın peşinden koşar gibi olurlar. Bu da yanlış bir yola sevkedeceğinden onun terkedilmesi gerektiğini vurgular. Çünkü her işte Allah’ın hükmü bulunduğundan buna dikkat edilmesi gerektiğini öğüt verir.

Vaktūni gör şofī ibnü’l-vakt olur
Hāle bağıl yohsa hālin fevt olur 114a/8

Şol ki yok sevdā durur қоıl anı
Her işüñde bil Haq’un taqdīrini 114a/9

Sufinin geçeceği makamlarda dikkat etmesi gereken önemli hususlardan birisi de her tevekkülün kendisine ait bir makamı olmasıdır. Zira sufi, makamları aşarken o makamın konumuna göre hareket eder ve bulunduğu makamın tevekkülü doğrultusunda ehil sahibi olur. Aşağıdaki beyitlerde Revānī, bu durumu ifade etmiştir.

Her maqāmda bir tevekkül bulunur
Her birinüñ aña göre ehli olur 114a/10

Her birisi ehline bir mertebe
Ol maqāmda aña olur menkabe 114a/11

Ol maqāmdan geçicek ol anı қor
Ol tevekkül aña ednā görünür 114a/12

Makamlarda tevekkül duygusunu yerine getiren sufi yüksek konuma ulaşır ve onun hazzını yaşar. Bu durmudan son derece hoşlanır. Bu konumu elde eden sufi, “Hakku’l-yaqîn” olmuştur. O nisbette makamın zirvesinde bulunan sufi Hallac gibi şirke düşme tehlikesi ile de karşı karşıya gelebileceğini ifade eder.

Şol tevekkül kim bize gâyet gelür

Ânı bulmağ bir ulu hâlet gelür 114b/13

Şol kişi kim buldı ol Hakku’l-yaqîn

Ol aña nisbet olur şirke ya’qîn 114b/14

3.17.34. Vücûd-ı Mutlak

Sözlükte “var olmak, bulunmak; varlık” anlamına gelen vücud, dinî bir terim olarak “Allah’ın, zihnin dışında gerçekliğinin bulunduğunu ve mevcudiyeti zorunlu bir varlık (vâcibü’l-vücûd) olması anlamında kullanılır” (Yavuz, 2013: 43/136). Bu terim, tasavvufî olarak “Kendisinden başka bir varlık bulunmayan, hiçbir şeyle kayıtlı olmayan, bütün mevcûdat kendisinin tecellî ve zuhûrundan ibâret bulunan Hakk’ın varlığını” ifade eder (<http://www.lugatim.com/s/Vucut>).

Revânî, Vücûd-ı Mutlak kavramı ile Allah’ı kastetmiş ve bu ifadeyi değişik yerlerde Allah’ın varlığı olarak kullanmıştır. Şair, aşağıdaki örneklerde görüldüğü üzere tevekkülü anlattığı yerlerde, kişinin, yeryüzünde Allah’ın bir yansıması/tecellîsi olarak algılandığı için tevekkül sahibi olması gerektiğini ifade ederken vücûd-ı mutlak kavramı ile Allah’ı kastetmiştir.

(1)olmuş bir Şāhbāz-ı ‘ağıldur ki havās kuşlarına re’is olmuş bir tūtiye (2)cāndurki ten kafesine ins olmuş bir zātdur ki āyīne-i vücûd-ı (3)mutlak olmuş bir gönüldür ki hemîn ‘arza gāh hak olmuş. 19a

Revânî, tasavvufta seyri sülûk aşamasını geçip Allah’da ebedi olan kişinin, yeryüzünde halkın içinde Hakk’ı yaşayıp, her gördüğü Hak olduğu düşüncesini ifade ederken aynı düşünceyi halvette yani kendisi ile başbaşa kaldığı bir pozisyonda da yanında Allah’ın dışında kimsenin olmaması gerektiğin belirtir. Burada da Revânî, vücûd-ı mutlak ile Allah’ı kastetmiştir.

Nā-gāh halkā karışursa dahı gördügi Hak (9)ola, ve dāyima halvet kalduğça dahı kalan vücûd-ı mutlak ola. 120a

Revânî, yukarıda ifade edilenlerin benzerlerini aşağıda da ifade etmiştir. Öyle ki, gizli sırları bilen ârif/mürşid'in ilmi ilm-i hak olunca, mürşidin yönetiminde ilahi yolculuğa çıkan sâlik de vücûd-ı mutlakın yani Allah'ın aynası olmuştur.

şol ‘ârif-i Rabbânî ki ‘ilmi hemîn ‘ilm-i Hâk olmuş şol ⁽⁹⁾sâlik-i nûrânî ki âyine-i vücûd-ı mutlak olmuş 235a

3.17.35. Zâhir ve Bâtın

Zâhir kelimesi hem sözlüklerde yer alan ve bir şeyin görünen tarafı, dış yüzü, dış görünüşü (Pala, 2015: 487) anlamlarında hem de tasavvufî olarak görünen âlem anlamında kullanılmıştır (Cebecioğlu, 2020: 540). Revânî, aşağıdaki beyitte kelimenin sözlük manasını kullanmıştır. Buna göre yaratılan herşey bir kâf ve nûn ile görünür hale gelmiş ve ortaya çıkmıştır.

Evvelîn ü âhîrîne rah-nümûn

Anda zâhir cümle-i bir kâf ü nûn 17b/3

Allah'a ulaşmak isteyen sâlik bir takım eylemlerde bulunmalı, çalışıp çaba göstermelidir. Bu yola giren Allah, zâhirini ve bâtınını yani içini ve dışını tek-renk kılar. Başka bir ifade ile o kişinin içi ve dışı aynı renk ile boyanmış olur. Şüphesiz ki bu renk Allah'ın boyası olup Bakara suresi 138. Ayet doğrultusunda ifade edilmiştir.

Cehd edegör ki seni evvel kâdir

Kıla yek-rengi bâtın vü zâhir 26b/142

Revânî, tasavvuf yoluna giren sâlikin tek başına bu yolu yürüyemeyeceğini söylerken bir yol göstericiye yani “reh-ber-i dânâ” ya ihtiyacı olduğunu söyler. Şair bu yol göstericinin bir takım özelliklerini söyler. Bu özelliklerden birisi de zâhir ve bâtın olgusunu bilmeli ve ondan nasiplenmelidir. Zâhir ve bâtın ilmine sahip olan bu rehber, şüphesiz sâliki hedefine ulaştırır.

Rehber-i dânâ ola vü ser-bülend

Zâhir ü bâtın yüzünden behremend 37a/14

Şair, aşağıdaki beyitte görünüşte ilmi elde eden mutluluğa kavuşan Allah erinin batını, yani iç dünyası zengindir ve Hz. peygamberin evinin mirasçısıdır. Başka bir ifade ile Allah yolunun yolcusu yanında, peygamberin de yolunda gidenlerdendir.

Zâhirinde ‘ilmi kesbeden safâ

Bâtınî mîrâş-ı dâr-i Muştafâ 37a/15

Mutasavvıflara göre Allah'ın varlığı yarattığı her şey üzerinde kâhirdir. Bu yoldan hareket eden şair Allah'ın nişanı zâhırde yani görünen âlemde ortaya çıkar. Şairin buradaki asıl amacı vahdet-i vücûd görüşüne göre Allah'ın varlığının zâhir âleme yansımasıdır.

Vücûdî cümle-i mevcûda kâhir

Nişânî her görünenlerde zâhir 29a/8

Revânî, Allah'ın kitap göndermediği bir kavmi mümin ve kâfir olarak ayırt etmediğini ifade eder. Ayrıca kitap gönderdiğinde de davete uyup uymayacağını insana bıraktığı, yani insanın ihtiyarına/seçme hakkına bırakarak Allah'ın adil sıfatından bahseder. Şaire bunu “‘adlî zâhir ola ‘âleme” diyerek Allah'ın adaletini tüm dünyaya yaydığını ve bunun delilinin ise insanda görünür olduğunu ifade etmektedir.

Tâ ki ‘adlî zâhir ola ‘âleme

Hüccetün rüşeni kıla ol âdeme 34b/16

Câmi‘ü'n-Nesâyiḥ'de konu gereği Allah'ın yüceliği, yaratıcılığı vb. vasıfları sık sık geçer ve bunlar bazı teşbihlerle ortaya konulur. Bunlardan biri de Hakk'ın Güneş, yarattıklarının gölge olmasıdır. Şair bu benzetmeden hareketle zâhir kelimesinin sözlük anlamı olan görünmek, ortaya çıkmak anlamına yer vererek, Güneş ortaya çıkınca gölge gider der. Burada Allah'ın varlığı karşısında insanın varlığının hükmü yoktur düşüncesi ifade edilmektedir.

Âfitâb oldukça zâhir zıll gider

Haḡ gerekse varlığıñı el gider 43a/2

Revânî eserinde, çeşitli konulara yer vermiştir. Bunlardan birisi de ilimdir. İlmin, özelliklerinden ve insan üzerindeki etkisinden uzun uzun bahseder. Şaire göre ilmin sayesinde vahdet sırrı ortaya çıkar. Burada zahir kelimesi sözlük anlamında kullanılmıştır. Ayrıca batın gözü, yani gönül gözü açılırsa birçok sırrın aşikâr olacağı da muhakkaktır. Sadece duyuş ve seziş kabiliyetine sahip olunmalıdır. Yani “dîde-i bâtın” açık olmalı.

Dîde-i bâtın eger bînâ ola

Nice sırlar göz göre peydâ ola 65b/28

Sırr-ı vahdet zāhir olur bî-gümān

‘Ayn-i ‘ilm ol vaqt olur bilgil ‘ayān 65b/29

Câmi‘ü’n-Nesâiyih’de, gönüllerde Allah aşkının yakıcılığına da yer verilmiştir. Bu Allah aşkı hem zahirde olur hem batında olur. Zahirde olursa ancak zahiri yakar. Başka bir ifade ile dıştaki ateş, dışardaki yakıcılığı kadar yer kaplamaktadır. Asıl ateş ise içerdedir. Yani batındadır.

Âteş-i zāhir, sūzende-i bîrūn olur

Âteş-i ‘ışk, sūzende-i derūn olur 133b/6

Revânî’ye göre zikir sırasında çalınan def ve ney bir zakir hüviyeti taşımakta ve allah’ı zikretmektedir. Diğer bir ifade ile kamışlıktan koparılan neyin feryadına karşılık veren def, sadece semboldür. Asıl ses, gizli güçte, yani gönüldedir. Gönülün sesini dinleyen zahirdeki seslere itibar etmez. Şair çoğu yerde olduğu gibi burada da zahir kelimesinin sözlük anlamına yer vermiştir.

Her def ü ney anlara zākir durur

Gizlū diller ehline zāhir durur 156b/6

Dünya hem zahirde hem de batında, birbiriyle irtibat hâlinde diyen şair, insana seslenerek zahirde ve batında ne varsa Allah yaratmıştır. Hem de tam ve mükemmel olarak yaratmıştır. Şair, insanlara bunu anlamaları için uğraşmalarını nasihat eder.

Bilki ‘ālem bâtın ü ger zāhir o

Birbirîne mürtabî hem nāzir o 35a/20

Temizlik zahirde vaciptir, ancak, önemli olan gönül arındırmaktır. Şair, gerçekten de bütün sufi oluşumların benimsediği gönül temizliği olgusunu vecizbir şekilde vurgulamıştır. Gönül kirli, nefsi arınmamış insanın görünüşte temiz olmasının kıymeti yoktur

Ṭahāret zāhir-i vācib ü lakın

Gerekdür hem dahī tedhîr-i bâtın 62a/7

3.17.36. Şâkir ve Zâkir

Dini bir kavram olan şâkir, nîmet ve ihsan vereni öven yani Allah’ın verdikleri karşısında şükreden kimse (Karagöz, 2010: 611). Zâkir ise, Allah’ı anan, zikreden kimsedir (Canbulat, 2010, 704). Revânî’de bu iki kavram dini anlam ve muhteva içerisinde ele alınmış ve sözlük anlamı doğrultusunda kullanılmıştır. Buna göre kul olan

bir kimse Allah'ın kendisine verdikleri karşısında şükredici olmalıdır. Kulun başına gelen her hayır ve her şerde Allah'ı anmaktan vazgeçmemeli. Şakir, Allah'ın vermiş oldukları şükür ve nimetine bakıp güçsüzlüğünü görüp şükründen vazgeçmemeli. Ayrıca şair, Allah'ın yarattığı bütün varlık zerrelerinin onu andığını ve bunlar içerisinde bulundukları her duruma da şükür ettiklerini ifade eder. Revânî, bu ve buna benzer duygularını eserinde farklı konular içerisinde yer yer dile getirir.

Bende olan mevlâsına şâkir gerek
Hayr [ü] şerde hayr ile zâkir gerek 15a/1

Şâkir dâhi ni' met vü şükrî anuñ
'Acziñî bilmek hemîn ancak senün 15a/4

Merd-i 'âkıl dâyima şâbir gerek
Nef'ü zarda Rabb'ına şâkir gerek 103b/1

Cümle zerrât-ı kevn zâkirdür
Her birî hâletine şâkirdür 25a/105

sensin her zâkirüñ mezkûrı sensin her şâkirüñ meşkûrı 102a

Faqrına hoşnûd ü hem şâkir ola
Faqr içinde Rabb'mı zâkir ola 104b/4

3.17.37. Zikir

Revânî'nin *Câmi'ü'n-Nesâyih*'de yer verdiği tasavvufî unsurlardan biri de zikirdir. Bilindiği gibi zikir, "Allah'ı anmaktır" (Canbulat, 2010: 715). Şair de nasihat üslubu ile zikir sahibinin dilinin kalbine gizlendiğini, kapalı olduğunu belirtir. Burada şair, zikir sahiplerinin dillerini törpülemelerini, başkalarına kötülükten kendilerini alıkoymalarını öğütlemektedir.

Zikri anuñ zebân-i bestedür
Derdi anuñ dil-i şikestedür 24b/96

Zikirde marifet, Allah'ı anmaktır. Allah'ın sıfatlarını zikrederek kalben ona yönelmek zikir sahibinin asıl marifeti olmalıdır. Şair burada zikir ehlinin her zaman Allah'ın sıfatlarını anması gerektiğini vurgularken, zikrin amacının zikir yapanın Allah ile bir olup ondan kopmaması gerektiğini ifade eder.

Her biri zikrî içinde bir şıfatuñ

Bendesî añladuğî ma'rifetun 25a/109

Allah'ı zikir etmekle gönlüne mutluluğu yerleştiren kişinin koruyucusu Allahtır. Şair aşağıda Allah'ı anan kişinin hem gönlünün hem de dilinin sevineceğini ifade eder.

Hudāvendî ki nāmı hırz-i cāndur

Anuñ zikri dile kām-ı zübāndur 29a/12

Revânî *Câmi'ü'n-Nesâyih*'de, dil ile Allah'ı zikir edip onu anmaya önem vermiştir. Bu zikir, sadece insanlara ait bir özellik olmaktan çıkmış tüm kâinata, tüm evrene yayılmıştır. Tabiat unsurlarına yer veren şair, bu durumu ortaya koymuştur. Tabiatın bir unsuru olan sūsen çiçeğinin dilinde Allah'ın zikir etmesi bundan dolayıdır. Burada “sūsen-dil” ilişkisi öne çıkmaktadır.

Dilinde sūsenün zikri Huda'nuñ

Demi andan dem-i bād-ı sabanuñ 84b/4

Zakir, kalbini Allah'un nuru ile aydınlatmalı, gönlünü ise gül bahçesine döndürmelidir. Bu bağlamda şair, bir zakirin zikri gibi Allah'a yakarışlarda bulunarak kalbini onun zikriyle gül bahçesine çevirmesini ister. Bu tasavvur bize ateşin yakmadığı ve gül bahçesine dönüştüğü Hz. İbrahim kıssasını hatırlatır.

Derūnum nūruñ-ile rūşen eyle

Dilümi zikrūñ-ile gülşen eyle 172a/44

Dil ile Allah'ı zikir, yani ilahî olanın kalbî olarak içselleştirilmesini zakir özümsemelidir. Şair, bunu nasihat vari sunar. Bu duyguyu tabiatına içselleştiren yol eri, Allah'a duyduğu duyguyu gönül huzuruyla ahir zamanda tenin asıl sahibine emanet etmeyi de saadet olarak görmüştür. Adetten-saadete yolculuğun manevî merhaleleri diyebileceğimiz bu durum, manevî bir duyuşun ürünüdür.

Dile zikrūñ tabî'at kıl ve 'adet

Ki āhır demde ben bulam sa'adet 172b/51

Şair eserinde, Allah'a yakarışlarda bulunduğu beyitlerde gönlünün Allah aşkı ile nurlanmasını talep ederken, aynı yakarışı gönül içinde ifade eder ve Allah'tan, Allah'ın

zikri ile donanmış bir gönül ister. Bu bağlamda kalp, Allah'ın manevî varlığının şevkiyle dolarken, gönül, onun zikriyle nefis binasını yıkarak yerine ebedî huzuru imar edecektir.

Derûn vir kim ola şevķunla pür nûr

Göñül vir kim ola zikrûnle ma' mûr 172b/54

Revânîye göre zâkir, telep ehlidir. Allah'ı istemeyen bu yola nasıl girebilir. O, Allah'ı gerçekten arzulamalı, yola girince de geri dönmeyi düşünmemelidir. Çünkü bu talep onun zikrindedir ve son durağı Allah'ın rızasıdır

Ṭaleb ehli ṭaleb fikrinde gerek

Ḥaķ isteyen anuñ zikrinde gerek 240b/25

3.17.38. Zâhid

Tasavvufi bir kavram olan zâhd çoğunlukla dünyaya kendisini dünyadan çeken ve dini hayata veren, ahirete yönelen kişilerin tümü için kullanılan bir terimdir (Cebecioğlu, 2010: 539). Dünya malına, mülküne, dünyanın şanına ve şöhretini dikkate almamak, aza kanaat etmek, sürekli ibadet etmek, bu dünyadan çok ahirete yönelmek ve ahiret ile ilgili hayırlı işler yapmak zühdün temel göstergeleridir. göstergeleridir (Ceyhan, 2013: 44/533).

Zâhid, tasavvufi bir kavram olarak eserde ele alınmış ve zâhide ait ifadeler bu bağlamda kullanılmıştır. Revânî, bu kelimeyi yorumlarken bir takım benzetme ve tasavvurlardan hareket etmiştir. Şaire göre zâhid, aslanlara özgü bir yiğitliğe sahip olmalı, iki dünyaya karşı gönlünü soğuk kılmalı, yani iki cihana gereğinden fazla değer vermemelidir.

Zâhid oldur kim ola şîrâne merd

İki 'âlemden kıla göñlini serd 57a/3

3.17.39. Zühd

Zühd kavramı, “Dünyâya rağbet etmeyip kendini ibâdete verme, nefisini her türlü zevkten alıkoyup ibâdet yolunu seçme, perhizkârlık, takvâ” anlamında kullanılan bir kavramdır (<http://www.lugatim.com/s/Züht>). Revânî, bu kavramı değişik tahayyl ve tasavvurlar içerisinde ele alıp incelemiştir.

Şair; zühdü muma, gönül kuşunu ise pervaneye benzetiyor. Pervânenin muma atılıp yok olması misali, zühd yoluna girenlerin mutlaka esas iş olarak bu aşkı kendilerine

rehber edinmelerini nasihat etmektedir. Ferzâne kelimesinin tasavvufta derviş anlamı da düşünüldüğünde şairin hitabının zühdü ilke edinen dervişlere olduğu görülmektedir.

Zühd şem‘ ü murğ-ı dil pervānedür

Zühd esās-ı kār-ı her ferzānedür 57a/4

Zühd, her ne kadar yüce bir makam ise de zühdün üstüne zühdlük yapmak daha ulu bir mertebedir. Bu yola giren kişi, bulunduğu makamdan daha ötesini arzulamalıdır. Bu makamlarda salikin kendi sırrını muhafaza etmesi, kendisinde hâsıl olacak bazı keramet sayılabilecek hâllerden geri durmalıdır.

Zühd gerçi bir maḳām-ı ‘ālidür

Zühde zühd itmek ulular ḫālidür 57a/5

Nefisle mücadele, zühdün en büyük nimetlerindendir. Çünkü bu büyük cihat saliki Allah’a, yani asıl menziline götürecektir. Bu yüzden şair, zühtü nefsin ihtiyarı, yani özgür seçimi olarak görüyor. Burada amaç, benlik denilen kesreti yok ederek Allah’ta fenayı bulmak, yani varlığını ilahî yüceliğin azametinde yok etmektedir. Bu, asıl saik ve yeterliliklerdir

Zühd ki anda ihtiyār-ı nefis olur

Ol fenā ehli ḳātında bes olur 57a/6

Şair, sürekli zühde zahid olmayı, yani bulunduğu makamlarda durmamayı, devamlı ileriye gitmeyi nasihat etmektedir. İlereleyebilmek için bu makamlara terk-i diyâr edilerek ulaşılır. Bu bağlamda bir yere bağlılık, kişiyi dünyaya aşırı rağbete düşürebilir. Revânî, bu söylemiyle mutasavvıfların sürekli dile getirdikleri şekilde makamlarda sürekli bulunmama, kalmama olgusunu dile getirir.

Çünki terk-i ihtiyār olur maḳām

Zühde dāḫī zāhid olurlar mudām 57a/7

Zühdde amaç Allah’a yakınlıktır. Bu yakınlıkta nefsin saptırmalarına dikkat etmeyi nasihat eden şair, Allah korkusunu temel dayanak olarak zühd yoluna kaim etmektedir. Bu yolun diğer mesnetleri doğruluk, ihlas, dua ve özgür iradedir:

Zühd ü taḳvā ḳurbet ü ḫavf ü recā

İhtiyār ü şıdḳ u iḫlās u du‘a 159b/16

3.18.ŞAİRİN GÖRSEL DÜNYASI

3.18.1. Hayvanlar

Revânî eserinde çeşitli hayvanlara da yer vermiş ve bunları değişik tahayyül ve tasavvurlarda kullanmıştır. Bu bağlamda; karıncanın ve yılanın dileği Allah'ın kapısında son bulur, biter. Nefis gaddardır, acımasızdır ve insan yiyen yedi başlı yilandır. Eğer Allah'ın yardımı olmasa yeryüzündeki hayvanlardan yılan, akrep insana zarar verir. Papağan doğası gereği boynunda altın gerdanlık bulunur. Şevk öğreticisi gönül papağanını perde arkasından konuşturur. Her nefis farklı hayvanlara ilgi duyar kimisi papağan kimi kumruyu sever.

3.18.1.1. Ankâ

Efsanevî bir kuştur. Tasavvufta Ankâ veya Sîmurg, divan ve halk edebiyatlarında Ankâ, Zümrüdüankâ ve Hümâ adlarıyla anılır. Kaf dağında yaşadığı zannedilen renkli tüylerle süslü, yüzü insana benzeyen bu kuş, tasavvufî metinlerde insan-ı kâmil, heyûla, akıl ve hebâ anlamlarında kullanılmıştır. İbn Arabî'de âlemin varlığı için bu isimleri vererek bu âlemin, Ankâ kuşu gibi adının var olduğunu ama kendisinin olmadığını söyler. Ankâ gövdesi gösterişli bir kuştur. Ankâ gökyüzünde uçmaya başladığında havanın karanlıklaştığı ve mercana benzeyen yağmur bulutuna benzediği ve bu kuş uçarken sel sesine veya gök gürültüsüne benzer sesler çıkardığı söylenir. (Erdem, 1999, III/198). (Zavotçu, 2013: 475; Erdem, 1991: 3/200-201; Artun, 2010:71; Canım, 2018:475).

Revânî Câmi'ü'n-Nesâyiğ'de Ankâ'yı farklı boyutlarda kullanmıştır. Şair Rûh'a seslendiği bir beyitte onu, yeri ve mekânı olmayan Ankâ'ya benzetir. Revânî Ankâ'nın, Kaf dağında yaşadığında telmihte bulunmuştur aynı zamanda mekansız olduğunu dile getirmiştir:

Sen ol 'Ankâ-yı Kâf-ı lā mekânsın

Sen ol murğ-i hevâ-yı kudsiyânsın 46a/2

Revânî, Allah'ın gücünü, kudretini ifade ettiği yerlerde Ankâ mazmunundan yararlanmıştır. Allah, kimi zaman güçsüzleri güçlü, köleleri padişah yaptığı gibi, sivrisinekleri de Ankâ yapma gücüne sahiptir. Şair bu duyguları “ey pişşeleri Ankâ iden” şeklinde dile getirir.

Ey pişşeleri 'Ānka iden.

67b

3.18.1.2. Bülbül

Klasik Şiirde değişik mazmun ve mefhumlar içerisinde ele alınıp işlenen bir kuştur (Pala, 2015: 77). *C mi  'n-Nes yi *'de bülbül hem çok kullanılmış hem de değişik tahayyül ve tasavvurlar içerisinde işlenmiştir. AŞağıdaki beyitte Şair, g l bahçesinin eğer Allah'ın rengine boyanmasaydı, bülbül de orada ah u zar edip inlemezdi. Bu olgu renk-L lez r-Bülbül- inleme doğrultusunda ele alınmış ve bülbülün inlemesi güzel bir nedene baęlanmıŐtır.

Almasaydı rengi anu  l le-z r

Bülbül itmezdi çemende  h [u] z r 9a/30

ŐaiŐr aşağıdaki beyitte kendinden bahseder ve Şiirden nasibinin olmadığını söylemesine rağmen güzel sesli değerli bir bülbül olduğunu da söyler. Bu bağlamda söylemine devam eden Şair, kendisini ve Őiirini  ver, Şiir bahçesinin bülbülü olmasının yanında, Şeker sözlü ve tatlı dilli papağanı da olduğunu ifade eder.

Şi'rden gerçi b -nev y m ben

Bülbül   nağz   hoş-nev y m ben 27a/154

Benim ol  andelib-i gülşen-i k n

 u i şehd g  v   and-i su an 27a/155

Rev n , "bülbül- v z" ilişkisinden hareket ederek, insanlardan bazısının bülbülün  tmesinden hoŐlandıęını dile getirir.

Kimine hoş gelür  v z-ı bülbül 85a/11

3.18.1.3. Dev

Çok iri ve kuvvetli, korkunç masal tipi. Mitolojide yer alan kötü varlıklardan birisidir (<http://www.lugatim.com/s/Dev>). Rev n , dev ile kötülüğü, melek ile de iyiliği kastederek kişi de her iki özelliğin var olduğunu nasihat yolu ile ifade etmiştir.

Sende hem d v var hem de melek

Sendedür hem zem n d  i felek 21b/23

Ger sen dilu  ki p k idesin

D v   beriden ne p k edesin 32b/7

Anda ki maḳām-ı reh-revāndur

Dīv ile ferişteden emāndur 32b/8

3.18.1.4. Gazâl

Gazâl, “Arapça bir kelime olup “ceylan, maral, âhu, geyik” anlamlarında kullanılır” (Develioğlu, 2017: 326). Revânî, Mecnûn kıssasına yer verdi bölümde “gazâl” yani ceylan imajına yer vermiştir. Buna göre Mecnûn gezerken ansızın tuzakta bir ceylan görür. Dolayısı ile şair, ceylanı bir isim olarak kullanmış, farklı anlamlara gelecek şekilde kullanmamıştır.

Cā-be-cā ṭurmayub gezerdi müdām

Nāgehān bir ġazālî avladı dām 135a/2

Revânî, aşağıda “gazâl” kelimesini misk unsuru ile kullanmıştır. Misk ceylanın göbeğinden elde edildiğine telmihte bulunmuştur

*ṭūṭiyi faṣīḥ-kelām idersin gine ol kelāmı aña dām idersin ġāh ⁽³⁾ġazālūñ ḥūnını
müşk idersin ġāh derisin çıkarub meşk idersin* 82a

3.18.1.5. Hümâ

“Devlet kuşu, talih kuşu. Cennet kuşu, Kaf dağında, Okyanus adalarında veya Çin’de yaşadığına inanılan efsanevi bir kuştur. Eskiden bir meydanda hüma uçurulur ve kimin başına konarsa o kişi padişah olurmuş Bu bakımdan hüma bir devlet kuşu olarak bilinir. Yine hüma göklerde uçunca gölgesi kimin başına düşerse o kişi ilerde padişah olurmuş” (Pala, 2015: 216).

Revânî, Hümâ unsurunu yukarıdaki bilgiler doğrultusunda değil de kendi düşünceleri yönünde çeşitli tasavvurlar da bulunmuştur. Bunlardan biri rûhu, ansızın tuzağa düşen Hümâ’ya benzetmesidir.

Hümāsın ańsızın bir dāma düşmüş

İşidib üstüne hangāme üşmüş 46a/4

Ayrıca şair Hümâ’yı yüceltmiş onun mekânını “‘arş āşiyān” (Arş’ta oturan) olarak görmüştür

Hümā-yı ‘arş āşiyān. 186b

3.18.1.6. Mûr/Mâr

Sözlükte karınca anlamına gelen Mûr ve yılan anlamına gelen Mâr kelimesi (Develioğlu, 2017: 670,797) Revânî'nin eserinde de yer almıştır. Revânî, Allah'a yakardığı yerlerde bu iki kelimenin sözlük anlamına yer vermiştir.

Çapında biter hâcet-i mûr u mâr

Demünle yanar ş'ule-i nûr u nâr 7a/6

Revânî, aşağıdaki beyitte de nefsin en düşük seviyesi olan “emmâre”den bahsederken onu insan yiyen yedi başlı bir yılanla benzetir. Ayrıca şair, Allah'ın yardımına ihtiyaç duyduğunu söylediği yerlerde bu yardımın olmaması durumunda dünyada yılanlara yem olacağını ifade eder.

Nefs-i emmâre 'aceb ğaddâredür

Yidi başlu mâr-ı merdüm-ğâredür 107a/12

'Avnüñ olmazsa bize ger destigîr

Yir içinde mâr u 'akreb bizi yîr 116b/36

3.18.1.7. Perî

Sözlük anlamı olarak cinlerin güzelliği ve alımlı olduğu düşünülen dişilerine verilen isimdir (Pala, 2015: 369; Develioğlu, 2017: 1017). Kaynaklarda, göz ile görülemeyen varlıklar olarak da bilinir. Revânî, perîlerin bu özelliğini beyitlerine yansıtmıştır. Ayrıca şair bir beyitinde insanın dilini temiz tutması yönünde nasihat verirken peri mazmununu kullanmış, böylece perinin vereceği kötülüklerinden emin olacağını belirtmiştir.

Eger olmayadı kisvet ten-i zâr

Olurdu gözden ol pinhân perî vār 48a/13

Ger sen diluñ ki pāk idesin

Dīv ü perîden ne bāk idesin 32b/7

3.18.1.8. Tûtî/Hüdhüd

Tûtî, kelime olarak papağan, dudu kuşu anlamındadır. Divan şiirinde ayna ve şeker ile birlikte kullanılır (Pala, 2015: 461). Ayrıca doğası gereği boynunda bulunan

renkli tüyler klasik şiirde “Tovk-ı zer” (altın gerdanlık) anlamı ile ifade edilmiştir. Aşağıdaki beyit bu durumu göstermektedir.

Tuṭinüñ boynunda tavḳ-ı zer kıılır
Hüdhüdi peygambere rehber kıılır 9a/28

Revânî, aşağıdaki beyitte de gönülü perdeden konuşan papağana benzetir.

Anda şavḳuñ mu‘allimī gūyā
Perdeden tūṭi-yi dilī gūyā 28a/175

Şair, aşağıda da tūtîyi sözlük anlamında kullanmıştır.

Kimi tūṭi sever kimisi ḳumri
Heva ile geçer her demde ‘ömri 85a/9

3.18.1.9. Pervâne

Pervâne, mumun etrafında dönen bir kelebektir (Develioğlu, 2017: 1008, 1152). Şem‘ sözlükte mum anlamına gelen Arapça bir kelimedir. Bu iki kelime klasik şiirde bazen tek, daha çok birlikte kullanılır. Revânî, şem‘ ve pervâne kelimesi üzerinde fazla durmuştur. Bazen sadece şem‘ kelimesini, bazen de pervâne kelimesini tek başına kullanmış, bazen de bu iki kelimeyi şem‘ ve pervâne birlikte yer vermiştir. Şair, şem‘ ve pervâne unsurlarını değişik hayaller içerisinde ama hep tasavvufi duygular doğrultusunda ele almış ve bu iki mazmunun anlam dünyasına uygun anlatmak istediği konuları şem‘ ve pervâne üzerinden söylemiştir.

Revânî, Allah’ın birliğini dile getirdiği tevhidlerde Tanrı’yı şem’/mum mazmunu ile ifade ederken mumun dışındaki tüm yaratılanların tümünü de pervâne mazmunu ile ortaya koymuştur. Pervâne sözü ile Allah’tan başka her şey anlamına gelen yani mâsivâ olduğunu söylemek istemiştir.

Genç odur bâkîsî virānesi
Şem‘ odur cümlesi pervānesi 6b/24

Revânî, zühd konusuna yer verdiği zaman şem‘ ve pervâne kelimesini birlikte kullanmış zühdü şem‘e, gönül kuşunu da şem‘ in ışığında varlığını yok eden pervâneye benzetmiştir.

Zühd şem‘ ü murḡ-ı dil pervānedür
Zühd esās-ı kār-ı her ferzānedür 57a/4

Revânî, Tanrı yolcusu olan sûfiye bu yolun başlangıcında nasihatte bulunur. Bu nasihatlerden biri de sûfinin pervâne gibi gördüğü her parlak ışığı maksuduna ulaştığını düşünerek mağrurlanmaması gerektiğini öğüt verir. Başka bir ifade ile her ışığın gerçek ışık olmadığını söyleyerek sûfinin gerçek ışığı bulmasını söyler.

Ğılmaya seni sağın ki mağrūr

Pervâne gibi ziyā-yı her nūr 101a/78

Revânî, Allah yolunu talep eden müride geçeceği makamlardan bahsetmiştir. Bunlardan biri de üçüncü makamdır. Şaire göre bu makamda mürid, pervâne gibi fenâsına tâlib ve helâkine râğıb olmalıdır. Başka bir ifade ile pervânenin Allah'ta yok olmaya istekli ve bu yolda yok olmayı da arzu etmelidir.

Üçünci mağāmda ki depelenmekdür⁽⁸⁾ pervâne gibi olmak gerek ki fenâsına tâlib ve helâkine râğıb⁽⁹⁾ola. 147b

Revânî, marifet bahsini anlattığı yerde bezmin şem' inden yani meclisin ışığından bahseder. Burada şem' sözlük anlamında kullanır ve Allah'ın nur verici sıfatlarını da bu meclisin ışığı olarak görür.

Şem'-i bezm olur aña nūr-i şifāt

Milketi olur verā-yi kāyināt 12a/10

Adalet konusundan bahseden şair, adalet olgusunun önemini vurgular ve adaleti cihânı aydınlatan şem' e benzetir.

‘Adl bir şem’ dur cihân-efrūz

Zulm-i şeh âteş-i memalik-sūz 22b/55

Mecnûn'un hikâyesine yer verdiği bölümlerde Mecnûn değişik tahayyüller içerisinde ele alınmıştır. Bu tahayyüllerden birisi de Mecnûn'un âşıklara yol gösteren bir ışık yani şem' olduğudur. Şair burda da kelimeyi sözlük anlamında kullanmıştır.

Bu ma' niden ideyin bir hikāyet

Şem'î ‘uşşāğ Mecnûn’dan rivayet 47b/34

Revânî, yukarıda bahsedilen hususları aşağıda da aynı anlamda ifade etmiştir. “Yanak-parlaklık” ilişkisinde ele almış ve âşıklar zümresinin ışığını yanağın parlaklığına benzetmiştir.

Ğadīdür şem'-i cem'i ‘ışk-bāzān

Ğadīdür ser vü bāğı dil-nevāzān 49b/8

Muhabbete yer verilen kısımlarda şair, mum imajına yer verir, onun aydınlatıcı yönünü öne çıkarır ve muhabbeti gönül sarayının ışığına benzetir.

Maḥabbet şem‘-i eyvān-ı gönüldür

Maḥabbet genc-i virān-ı gönüldür 136b/2

Şair, Tanrı’ya yakarıшта bulunurken gönlünde Allah’ın ışığının yanmasını diler.

Hidāyet şem‘ini gönümde yandur

Bu ğaflet uykusından sen uyandur 172b/61

Şair, Hz. Peygamberden şefaatt isterken din yolunu aydınlatan, gösteren biri olarak nitelerken bunu şem‘ unsuru ile yapar. Diğer bir ifade ile Hz. Peygamber “şem‘ -i dindir”.

Vir köre çün gözüm ey şem‘-i dīn

Bir nūrun yiter baña ḥablü’l-metīn 201a/14

Peygamberin övüldüğü yerlerde de peygamber, iki âlemi aydınlatan bir nur, resulların mumu, Mekke’nin mumu, göklerin mumu, cihanı aydınlatan güneş olarak ifade edilmiştir. Buralarda da şem‘ sözlük anlamında yani aydınlatan, yol gösteren olarak kullanılmıştır.

Hāce-i evlād-ı ādem ol durur

Şem‘-i cem‘-i iki ‘ālem ol durur 188a/5

Seyyid-i kāyināt ü şem‘-i rusūl

Meḥār-i enbiyā imām-ı sübūl 190a/1

Şem‘-i Baḥḥa⁷⁴ çerāğ-ı Beyt-i ḥarem

Şadr ü bedr-i cihān-ı kerem 190a/2

Meş‘ale-efrūz-ı şeb-i ḥākiyān

Şem‘-i serā-perde-i eflākiyān 194b/2

Şāh-ı melek-ceyş cihān cūdidür

Şem‘-i cihān-tāb felek dūdidür 195a/5

Revânî, eserinin sonunda her yazar gibi yazdığı eseri bir takım nesnelere beznetme yoluna gitmiştir. Bunlardan biri de eserinin şebistân-ı şem‘ olduğunu söyler.

⁷⁴ Batha:Mekke-i Mükerreminin eski adıdır.

Budur şem‘-i şebistân-ı zamâne

Gül-i hoş-büy-ı büstân-ı zamâne

203a/9

3.18.2. Tabiat Unsurları

Câmi‘ü’n-Nesâiyih, her ne kadar dini, tasavvufi bir eser olsada eser içerisinde tabiat unsurlarının da yer aldığı görülür. Şair, tabiat unsurlarını gelenek doğrultusunda işlenmiştir. Bu unsurlar daha çok dini, tasavvufi ve kavramsal çerçevesi içerisinde ele alınmıştır. Bu kavramsal çerçevede kozmik unsurlar öne çıkmaktadır.

3.19.1. Kozmik Unsurlar

3.19.1.1. ‘Arş

Sözlükte, “yükseklik, tavan, çadır, çardak, ayağın tümsek yeri ve taht anlamına gelen arş; ıstılahta gerçek mahiyetini ölçü ve sınırını insan aklının kavrayamayacağı gerçek içeriğini sadece yüce Allah’ın bildiği bütün âlem denilen yeri, gökleri, cenneti, cehennemi, sidreyi, kürsüyü kapsayan ilahi taht ve hükümlanlık demektir” (Karagöz, 2010: 31).

Revânî, *Câmi‘ü’n-Nesâiyih*’de dini ve tasavvufi anlam ifade eden ‘arş unsuruna yer vermiştir. İslâm inancına göre gökyüzünün en yüksek katı, son noktası olan ‘arş bu doğrultuda eserde yer almıştır. ‘Arş, daha çok kürsi unsuru ile birlikte “‘arş u kürsi” şeklinde ve çeşitli tasavvurlar doğrultusunda ifade edilmiştir. Şair müride seslendiğinde çalış, çabala ki dönen felek sana mekân olsun, bunun karşılığında ‘arş da sana dayanak olsun der. Burada “çarh-‘arş” ilişkisi kozmik âlem içerisinde ele alınmıştır.

Sa‘y kıl çârḥ merḳad ola saña

Var düriş ‘arş mesned ola saña

21b/29

‘Arş, az da olsa başka unsurlar ile de ele alınır. Şair, tasavvurunda “kutsiyân-ı ‘arş” a yani meleklerle yer verir. Bu bağlamda Allah yolunun yolcusuna Hak yolcuları ile buluşmasını ve onlarla birlikte ‘arşın melekleri ile uçmasını söyler. Şair, buna benzer duygularını başka beyitlerde de tekrar eder. Bu beyitlerde müridin ‘arş ve kürsünün çevresinde dolaşmasını, melekleri de dost edinmesini ifade eder. Şair, ‘arş kelimesini de kürsü ile birlikte kullanmıştır.

Şüfiyân-ı şâfiyi dem-sâz kıl

Ḳudsiyân-ı ‘arş ile pervâz kıl

36b/1

Pes eyle ṭavâf-i ‘Arş u Kürsî

Hem-rāh-ı muḳarrebān-i ḳudsī 55a/18

Revânî, Allah'ın bilgisinin kuşaticılığını birtakım unsurlar ile ifade ederken ‘arş unsurunu da kullanır. Buna göre ‘arş Allah'ın bilgisi dâhilindedir. Şair burada da gelenek doğrultusunda ‘arş kelimesini kürsü ile birlikte kullanmıştır. Benzer ifadeleri başka beyitlerde de kullanmıştır. Şairin tasavvuruna göre Hz. Peygamberin nuru zahir olduktan sonra ‘arş ve kürsünün yaratılmıştır.

Levh ü ḳalem ile ‘arş ü kürsi

Āyinen içinde her birisi

99a/36

Zāhir oldu nūru vü dikti ‘alem

Oldı ‘arş ü kürsi vü levh ü ḳalem

188a/14

Şair, ‘arş unsurunu “Rahman’ın ‘arşı kuşattığı” mealindeki Taha süresi 5. Ayetine telmihte bulunarak kullanmıştır.

Basaṭ ola eger dilüñde bu ferṣ

Zāhir ola “istevâ ‘ala’l-‘arş”

99a/40

‘Arş kelimesi yukarıda belirtildiği gibi aşağıdaki beyitte de kürsü ile birlikte kullanılmış ve peygamber övgüsü içerisinde dile getirmiştir. Şair yeryüzüne ve gökyüzüne seslenerek ‘arş ve kürsünün Hz. Peygamberin nurunun yansıması olduğunu söyler.

Ey zemīn ü āsumān ḥak-i derūñ

‘Arş ü kürsi ‘aks-i nur-ı gevherūñ

200/1

Şair aşağıdaki beyitte de ‘arş ve semâyı bilinen anlamları doğrultusunda kullanmıştır.

Şol güneşte ki ‘arş zerre olur

Maṭla‘ıdur semâsı ‘uṣṣāḳuñ 149/3

3.19.1.2. Âfitâb/ Hürşid

Şairin yer verdiği kozmuk unsurlardan biri de âfitâbtır. Âfitab Farsça bir kelime olup güneş anlamına gelmektedir (Develioğlu, 2017:13). Revânî, güneş anlamına gelen âfitap kelimesinin yerine az da olsa aynı anlama gelen “Hürşid ve Mihr” kelimelerini kullanmıştır. Revânî, tevhidlerde işlediği konu gereği her zaman yaptığı gibi Allah'ın yaratıcılığını öne çıkarır. ona göre, Toprağı giydiren, suyu donatan Allah, “gökyüzü kemerini/ kemer-i âfitâb”ı kırmızıya boyayan olarak görür. Aşağıdaki beyitler bu duruma örnektir.

La‘l-i tırāz-ı kemer-i āfitāb

Hülle-i kūy hāk ü hūlī bend-i āb 5b/2

Çehre-nümāy-i meh [ü] hurşīd-rūy

Ġāliye-sāy-ı şeb-i zencīr- mūy 6a/12

Revânî, tevhid bölümlerinde Allah’ın kudretini gösterirken onun yaratıcı özelliğini bir takım unsurlar üzerinden ifade eder. Buna göre güneşe kırmızı rengi veren Allah halis mis kokusunun kesesini açan olarak tasavvur edilir.

Reng-rez-i kırmızı-yi āfitāb

Nāfe-güşā-yi nefes-i müşk-i nāb 6a/11

Şaire göre, zevcenin güneşi ki (yeryüzünü) aydınlatır. İnsanın bedeninde ise o/güneşin aydınlığı gizlenir. Şair, burada sanki parlak ayın/tabanın güneş tutulmasına yol açtığı kozmik olaya vurgu yapmakta, bunu Allah’ın nurunun insanda tecelli ettiği vahdet-i vücut telakkisiyle bağdaştırarak sunmaktadır. İlgi ve bağdaştırma son derece estetik

Āfitāb-ı zevce kim tībān ider

Bünye-i ādemde ol pinhān ider 8b/18

Şair bazı bazı beyitlerde kozmik unsurları benzetme unsuru olarak kullanmıştır. Bunlardan biride gönüldür. Gönülden bahsedilen yerlerde şair gönülü, yokluk sabahının güneşine benzetmiş ve bu benzetmeyi “gönül-āfitāb” ilişkisi içerisinde ele almıştır.

İbtidā-yi netīce-i kadem ol

Āfitāb-i sepīde-i ‘adem ol 26a/131

Şair, bir tabiat olgusu olan güneşin ortaya çıkmasıyla gölgenin kaybolduğunu söyler. Burada Allah’ın varlığı karşısında insanın varlığının hükmü yoktur düşüncesini ifade eder. Diğer bir ifade ile insanın varlığı da Allah’ın varlığı ile anlam kazanır. Bu duygu bize vahdet-i vücut felsefesini hatırlatır. Şair, yaratılış-varoluş olgusuna kozmik olgu olan güneş-gölge teması ile ilişkilendirir.

Āfitāb oldukça zāhir zıll gider

Hāk gerekse varlığıñı al gider 43a/2

Şair, tabiat unsurlarından güneşi zerre ile ilişkilendirir ve zerreye “Ey zerre güneşe varayım deme” diye seslenir. Ardından da ona, yalnızca güneşin ısısına dayan ve ondan uzak dur da der. “Güneş-zerre” ilişkisi doğrultusunda güneşin toz zerrelere yakın olduğuna dair kozmolojik olguya vurgu yapılır.

Ey zerre irem dime âfitâba

Tek şabr idebil ırakda tâba 101a/79

Aşağıdaki beyitte kozmik unsur olan âfitâbı kapalı istiare yolu ile kişileştirmiş, âfitâba farklı bir anlam yüklememiştir.

Ey tufeyli hande-küñdur âfitâb

Giryeñ oldı kâr-fermâ-yı şehâb 200b/4

Câmi'ü'n-Nesâyih'de peygamber övgüsüne yer verildiği gibi dört halife övgüsüne de yer vermiştir. Bu yer verilmiş kozmik unsur olan âfitâb üzerinden örneklendirilmiştir ve “çehâr-âfitâb” ile dört halife kastedilmiştir. Şaire göre ümmet feleğinin dört güneşi her taraftadır. Hayâ ve doğruluk denizi ile cömertlik ve adalet gibi. Şair, feleğin sınırsızlığını iyi ve güzel amellerin deniz gibi sonsuzluğu ile birleştirir ve böyle sınırsız bir ahlâka sahip olmayı öğütler

Her çehâr-âfitâb-ı çârğ-ı ümem

Bahr-i şıdk u hayâ vü 'adl ü kerem 206b/1

Dört halifeden ilki olan Hz. Ebûbekir övülürken onun “sıdk” sıfatı “âfitâb” ile ilişkilendirilmiş ve Hz. Ebûbekir gelenek doğrultusunda doğruluk güneşi olarak ele alınmıştır. Buna göre ilk halife gönlü doğruluk güneşinin doğusu, toprağı/hamuru Allahın lütfunun eseridir.

Maşrık-ı âfitâb-ı şıdk dili

Eşer-i lutf-i İzid âb ü gili 206b/2

Revânî, insanın Allah'ın varlığını bilmesi konusunu iki kozmik unsur olan semâ ve âfitâb bağlamında ele almıştır. Şaire, gökte güneş görüldüğünde, sıradan göz onu göremezse yazık der ve insanın basiret gözüyle Allah'ın nuruna ve varlığına yönelmeyi nasihat eder.

Çün semâda âfitâb olur ayân

Çeşm-i a'mî görmez-ise ne ziyân 96a/1

Şair aşağıdaki beyitte allah'ın gücü ve kudretinden bahsederken tasavvufi bir âlem olan “şuhûd” ile kozmik unsur olan “âfitâb”ı ilişkilendirerek Allah'ı mana âleminin güneşinin ışığını yayan olarak dile getirmiştir. Diğer bir ifade ile Allah'ın nuru, ışığı, güneşi her şeyi kuşatıcıdır.

Bâsî-i nûr-i âfitâb-i şuhûd

Kâbız-i zıll-i imtidâd-i vücûd 25a/102

Şair, aşağıdaki beyitte yarasanın gözü güneşi elbette görmez derken bu bağlantıyı kozmik unsur olan hurşid ile kurmuştur.

Hurşidi görür mi çeşm-i huffâş

Niçe şehun-ı güzâf ü kulmaş 100b/71

Peygamber övgüsü yapılırken, bu övgünün hurşid üzerinden ifade edildiği de görülür. Şaire göre peygamberin gönlü coşkulu bir deniz, yanağının parlaklığı da çok parıltılı güneştir.

Dil-i pür cûşidur deryâ-yı mevvâc

Ruh-ı rahşendesî hurşid-i vehhâc 187a/10

Şair, Allah'ın yaratıcı özelliğinden bahsederken yeryüzü ve gökyüzü unsurlarına yer vermiştir. Kozmik unsur olarak ay, güneş ve yıldızlar, yeryüzü unsuru olarak da kara ve deniz kullanılmıştır. Şair leff ü neşr sanatı ile kozmik unsurlarla, karadaki olguları birleştirmiştir. Aşağıdaki beyitler Allah'n yaratıcı özelliğini gösterir.

Mâh ü mihr ü encüm ü levh u kalem

Bahr ü berr ü huşk [u] ter vü zîr ü bem 8a/10

Rûz-i şeb çârḥ durub gerdân ider

Rûz-i mihr ü şeb mehî tâbân ide 17b/4

Revânî, aşkı anlattığı yerlerde kozmik unsur olan “mihr”e de yer vermiştir. Bu unsuru tevriye sanatının estetiğinden yararlanarak güneş değil de sevgi anlamında kullanmıştır. Şair, aşağıdaki beyitte “aşk oyunu yapma, davayı bırak. Senin sevgin bana mecazdır” diyerek gerçek aşkın ilahi aşk olduğunu vurgular.

Ḳo da‘vî itmegil sen ‘ışk-bâzî

Senûñ mihrüñ durur baña mecâzî 46b/15

Ḳo sen ‘âşık degülsün baña lîkin

Senûñ mihrüñ benûm gönümde sâkin 46b/16

Aşağıdaki beyitlerde de güneş yani mihr kelimesi bir kozmik unsur değil de sevgi anlamında kullanılmış, bununla da Allah sevgisi, Allah aşkı kastedilmiştir.

Bu milküñ mâlikine cân-ı ‘âşık

Dem urur mihr-ile her subḥ-ı şâdık 86b/48

‘*Āleme çün irdi cūduñ kaçresi*

Raķş urur her dilde mihrüñ zerresi 111b/109

şair, “mihr”i çok kullanmıştır

3.19.1.3.Mâh

Mâh, Farsça bir kelime olup “ay” anlamına gelir. bu kelimenin karşılığı Arapça’da “kamer” dir (Develioğlu, 2017: 649). *Câmi‘ü’n-Nesâyih*’de yer alan bir diğer kozmik unsur da Ay’dır. Şair aşağıdaki Ay kelimesini Ay’ın ilk şekli olan “mâh-ı nev” olarak kullanmıştır. Bu kullanım tevhid manzumesinde yer almıştır. Buna göre yeni ay, kapısında hizmetkar, rüzgâr ise onun öncü/önde giden askeridir. Şair, yeni ayı bir kale kapısı, rüzgarı da onun kapısını bekleyen bir asker olarak tasavvur eder.

Halka be-güş-ı deridür mâh-i nev

Leşkeridür bād-i cihân pîş-rev 6b/19

Revânî, Leyâ’nın güzelliğini dile getirirken mâh unsurundan yararlanmıştır. Şair, Leylâ’nın yüzü ile Ay’ı karşılaştırmış üstünlüğü Leylâ’nın güzelliğine vermiş ve onun güzelliğinin gökyüzündeki ayın parlaklığını, revnaklığını kirdığını söylemiştir.

Ķomâmiş mâha revnaķ rūyu anuñ

Şımış müşküñ bahāsın mūyu anuñ 49b/8

3.19.1.4. Merrîh

Merrih, güneş sistemini oluşturan dokuz gezegenden birinin adıdır. Klâsik şiir geleneğinde savaş tanrısı ve feleğin ordu komutanı olan Merrih (Pala, 2015: 323), kozmik unsur olarak aynı özellikleri ile *Câmi‘ü’n-Nesâyih*’de yer alır. Bu doğrultuda şair, gece gündüz düşmanın kalbine hançer saplayan olarak tasavvur eder. Bu geleneğe uygun bir tasavvurdur.

Gece gündüz tırub urur Merrîh

Düşmenînuñ diline haçer ü mîh 31a/12

3.19.1.5.Utarid

Utarid, güneş sistemini oluşturan dokuz gezegenden birinin adıdır. klasik gelenekte kozmik unsur olarak feleğin yazıcısıdır (Pala, 2015: 465). Aşağıdaki beyitte de bu kullanımı görmekteyiz.

Māh-ı der-i perdedār-ı eyvānī

Hem ‘Utarid debīr-ı divānī 31a/10

3.19.1.6. Zühre

Zühre, güneş sistemini oluşturan dokuz gezegenden birinin adıdır (Canım: 2018:453). Revânî, kozmik unsurları geleneksel bağlamda kullanmayı bir başka kozmik unsur olan Zühre’de de devam ettirir. Zühre, gelenekte feleğin çalgısı olarak bilinir ve daha çok meclis unsuru ile kullanılır (Canım: 2018:453). Şairde, zühreyi bu bağlamda kullanmıştır.

*erkan-ı pādīšāhi saña yaqışur ki zühre-i tarab-zen, bezmüñ meclisinüñ ⁽⁴⁾ednā
hunyā-geridür virmek senüñ* 80a

3.19.1.7. Nücûm/Kevākīb/Ahter/Sitare

Nücûm, yıldız kelimesinin çoğuludur. Bu kelime divan şiirinde “stâre, Ahter, kevkeb ve necm” gibi eş anlamları ile kullanılır (Pala, 2015: 482). Revânî, kozmik unsurları tek başına kullandığı gibi bir arada da kullanmıştır. Allah’ın yaratıcı gücünden bahsederken bu gücü bazı kozmik unsurlara yer vererek ifade etmiştir. Buna göre yedi yıldız, yedi yer, yedi gök. Hiçbirisi kendiliğinden birbirinden ayrılmaz. Allah’ın eseridir.

Heft ahter heft zemîn heft semā

Hiç birisî kendüden bulmaz cüdā 10b/60

Gönül ile ilgili görüşlere yere verirken muhabbeti hem gönül burcundaki bir yıldızla hem de gönül kutusundaki inciye benzetmiştir.

Maḥabbet ahter-i bürc-i gönüldür

Maḥabbet gevher-i dürc-i gönüldür 136b/3

Hız. Peygamberin yüceliğini dile getirdiği yerlerde onun sözünüehberi risâlet kutusunun incisi, alnını da ululuk burcununb yıldızına benzetmiştir. Burada kozmik bir unsur olan “ahter” parlaklık yönü ile peygamberin alnına benzetilmiştir. Başka bire ifade ile “Cebîn-ahter” ilişkisi parlaklık yönüyledir. Ayrıca şair Hız. Peygamberi “heft-ahterân” olarak yani yedi yıldızın şemsesi/en parlağı olarak görür. Bunun yanında yıldızları Hız. Muhammed’in eşiğindeki çöpleri süpürücü olarak tasavvur eder. Bunu yaparken de şair, naatına kozmik unsurları aracılıklar.

Ḥadīşi gevher-i dürc-i risālet

Cebīni ahter-i bürc-i celālet 187a/9

Kevākib ḥāṣe-rūb-ı āsitanuñ

Melāyik nağme-sāz-ı būsitanuñ 189a/5

Şemse-i nūh-mesned-i heft aḥterān

Ḥatm-i rusul ḥatem-i peygamberān 194b/1

Şair aşağıdaki beyitte Hz. Peygamberi, peygamberlerin mührü ve dergâhını yıldızların busegâhı olarak tasavvur eder. Burada şair, yıldızların Hz. Muhammed'in dergâhını öpmek için yere eğildiklerini belirtiyor ve Hz. Peygamberi son peygamber olarak yüceltıyor. Şairin peygamber övgüsünde dergâh unsuruna yer vermesi klasik şiir geleneğinde fazla görülmeyen orijinal bir kullanımdır.

Ḥazretidür ḥātem-i peygamberān

Dergehidür buse-geh-i aḥterān 195b/17

Allah'ın yaratıcı gücü ifade edilmeye çalışıldığında kozmik unsur olan “kevākib”ten yararlanılır. Bu unsur doğrultusunda Allah, karanlığı delip geçen yıldızlara kudretiyle ışık veren, onları süsleyen ve tabiatı aydınlatıcıdır.

‘İzār-efrāz-ı ecrām-ı tevākib

Memālik-baḥş-i sultān-ı kevākib 28b/3

Kevākib kudretiyle kār-fermāy

Ṭabāyī‘ şan‘atiyle gūher-āmāy 29a/14

Aşağıdaki beyitte Hz. Peygamber, yıldızlar topluluğunun önderi, hükümdarı olarak görülür. Şair, “encüm-mevākib-şeh” arasında ilişki kurarak bu durumu yansıtmıştır.

Şeh-i nūh-manzar ü encüm-mevākib

Ġubār-ı mevkibi kühl-i kevākib 187a/7

Cāmi‘ü’n-Nesâyiḥ’de tanrı dostlarının yüceliği söz konusu edildiğinde bu yücelik, kozmik unsurlar kullanılarak ifade edilmiştir. Buna onlar, emel burcunun yıldızlarını bilenler ve emel hazinesinin mücevherlerini satanlar olarak görülmüştür.

Kevākib-şināsān-ı bürc-i emel

Cevāhir-fürüşān-ı dürc-i emel 233b/9

Revânî, kendi yakarışlarında da kozmik unsurlardan yararlanmışır. Bu bağlamda Hz. Peygambere seslenirken, “gönlümü din güneşinin doğuş yeri kıl, yöneldiğim yeri Hak burcunun yıldızı kıl” der. Şair, münacatında İslam’a bağlılığını sürdürmesi için Hz. Peygamberden yardım talep ediyor.

Dilümi maṭla‘-ı ḥurşîd-i dîn it
Revānum kevkeb-i bürc-i yakîn it 172a/39

3.19.1.8. Pervîn

Süreyya ve Ülker adları ile bilinen yıldız kümesinin diğer adıdır (Pala, 2015: 370). Eserde iki yerde adı geçer. Birincisinde Allah’ın yaratıcılığından bahsederken adı geçen yıldızdan bahsetmiştir. Revânî, ikincisinde Pervin Yıldız’ının gözyaşını, bir na‘ tında Hz. Peygamberin kabrine dökülen gülsuyu olarak yorumlamıştır.

⁽⁸⁾*Ey Hudâvend-i ‘âlem. Ey ḥâliḳ-i cinn ü âdem. Ey âferînende-i Zühre vü*
Pervîn. 69a

Eşk-i Pervîn gülâb-ı merḳadidür
Âsumâne âsitân-ı ma‘bedidür 190b/6

3.19.1.9. Rûz ve Şeb

Câmi‘ü’n-Nesâyih’de kozmik unsur olan gece ve gündüz (Develioğlu, 2017: 1051), bir zaman dilimi olarak kullanılır. Şair eserin genelin bu kullanımı, bahsettiği konuları zaman mefhumu doğrultusunda ele almıştır. Buna göre mürid gece gündüz tevhide dilemelidir. Allah, kainatı gece gündüz döndürür. Mürid, gece gündüz korku ve ümit arasında olmalıdır. Allah aşıkları geceler gündüz Allah’a kavuşmayı diler. İnsan gece gündüz hayır işlemelidir. Bu duygular aşağıdaki beyitlerde örneklendirilmiştir.

Ey muḳallid var gider taḳlîdi sen
Rûz ü şeb kılgıl taleb tevḥîdi sen 8a/1

Rûz-i şeb çārḥ durub gerdân ider
Rûz-i mihr ü şeb mehî tâbân ider 17b/4

Kıl hemîşe Hakk'a huşû' u bükâ
Rûz ü şeb ol meyân-i havf ü recâ 22a/36

Dü cihân 'âşık-i cemâli durur
Rûz ü şeb tâlib-i vişâli durur 24b/97

'Akl onun bir vezîr-i kâmilidür
Rûz ü şeb hayr işinde 'âmilidür 25b/120

Şair aşağıdaki beyitte peygamberin övgüsünü yaptığı yerde yeryüzünde yaşayanların gecesini aydınlatan olarak tasavvur etmiş ve “şeb”i, bir zaman dilimi olarak kullanmıştır.

Meş'ale-efrûz-ı şeb-i hâkiyân
Şem'-i serâ-perde-i eflâkiyân 194b/2

3.19.1.10. Sipihr

Revânî, kozmik unsurları çeşitli tasavvurlar içerisinde kullanır. Eserinde bu kullanımın başında sipihr yani gökyüzü (Develioğlu, 2017: 1115) gelir. O, Allah'ın yaratıcı gücünü dile getirdiği beyitlerde gökyüzü kubbesini ışıklarla donatan, nurlandıran yaratıcı olarak bahseder. Bu bağlamda sipihr kelimesi bir tabiat unsuru olarak karşımıza çıkar.

Cilve-dih şâhid-i gül rûy-i mihr
Meş 'âle-efrûz revâk-i sipihr 6a/14

Revânî, aşağıdaki beyitlerde peygamber övgüsüne yer vermiştir. Bunu yaparken de peygamberin nâlinin tozunu gökyüzüne, Mirac gecesini ise onun saçının siyahlığına teşbih eder. Şaire göre, gökyüzü Hz. Peygamberin ayak tozundan oluşmuştur. Bu ifade her ne kadar klasik şiir geleneğe uymasa da az rastlanan ve orijinal bir söylemdir.

Sipihr olmuş durur na'li gubârı
Şeb-i Mi'râc'dur gîsûsı târî 187a/12

Revânî, yukarıda yer verdiği peygamber övgüsünü devam ettirir. Şaire göre Haz. Peygamber, nebilerin sonuncusu, ümmetin şefaatçisi, bunun yanında risâleti yeryüzünü de gökyüzünü de kapsar. Burada şairin amacı kozmik unsur olan sipihrden hareketle peygamberi yüzeltmektir.

Şeff'-i ümem hâtem-i enbiyâ
Sipîhr-i risâlet şeh-i aşfîya 199b/3

3.19.1.11. Çarh

Çarh, kelime olarak “çark, felek, gök” anlamlarına gelir (Develioğlu, 2017: 172). *Câmi'ü'n-Nesâyih*'de yer alan kozmik unsurlardan biri de “çarh” yani âlemdir. Şair bu kullanımı tevhid manzumelerinde dile getirir ve Allah'ın yaratıcı gücünü gösterir. Buna göre âlemi, kâinatı döndüren ve ona düzen veren Allah'tır.

Çârha revîş kuṭba şebât ol verür
Câna şafâ rûḥa hayât ol verür 6b/21

Çarh kavramının kullanımı bazen de aşkın dile getirildiği kısımlarda karşımıza çıkar. Bu kavram kozmik unsur olarak kullanılır. Buna göre şair, gökyüzünün büyük bir zevkle döndüren âşıkların hoş sadalı namesidir.

Çârḥı çârḥa kıoyan şafâ ile
Nağme-i hoş-şadâsı 'uşşâkuñ 149a/2

3.19.1.12. Heft felek

Heft felek, Batlamyos sistemine göre soğan zarı gibi iç içe geçen ve dünyayı saran 7 gök katmanının adıdır (Pala, 2015: 149). Revânî, dört büyük melekten bahsettiği yerde yedi feleğin bu meleklerin dolaştığı alan olan olarak bahseder.

Çâr melek bülbül-i bustânıdur
Heft felek şahn-ı şebistânıdur 195b/20

3.20. NEHİRLER-DENİZLER

Câmi'ü'n-Nesâyih, dini, tasavvufî bir eserdir. Eser içerisinde tabiat unsurlarının da yer aldığı görülür. Şair bu unsurları klasik şiir geleneği doğrultusunda işlemiştir. Bu unsurlar tasavvufî kullanımının yanında daha çok kavramsal anlamları çerçevesinde ele alınmıştır.

3.20.1. Cûy

Bu kelimelerden cûy, ırmak nehir, akarsu, çay (Develioğlu, 2017: 163) derya da deniz anlamındadır (Develioğlu, 2017: 200). Revânî birbiri ile ilintili olan bu kelimeleri bazen tek başına bazen de birlikte kullanmıştır.

Revânî, tabiat unsurlarından “derya-cûy” ilişkisinden hareket etmiş, bu ırmak unsurunu kişileştirmiş ve konuşturmuştur. Burada şair, ırmağa seslenmiş “deniz nerede deme” dedikten sonra “senin ırmağında yedi deniz âşîkar ya” diyerek sözünü bitirmiştir. Burada şairin amacı ırmak olarak gördüğü müride seslenmek ve onun içerisinde olumlu veya olumsuz yedi nefis taşıdığını söylemesidir.

Ey cûy dime ki kanı deryâ

Cûyuñda yidi deñiz hüveydâ 100a/57

Revânî, daha önce yaptığı gibi Allah’ın varlıklar üzerindeki kudretini ifade ederken örnekleme yoluna başvurur. Aşağıdaki beyitte bu durum görülmektedir. Buna göre Allah, gönül ırmağına suyu taşıyan, beden kutusuna can cevherini yerleştirendir. Şair, burada *Câmi’ü’n-Nesâyih*’in ruhuna uygun olarak ırmağa benzettiği gönlü öne çıkarmıştır. Böylece tasavvufi gönül olgusunun ne kadar değerli olduğunu vurgulamıştır.

Cûy-i dile âb-i revân ol verür

Dürc-i tene gevher-i cân ol verür 6b/22

Revânî, bazen derya unsuruna tasavvufi anlam da yüklemiştir. Bunlardan biri de “deryâ-yı ‘adem”dir. Yani yokluk denizidir. Başka bir ifade ile tasavvuftaki yokluk düşüncesini denize benzetmiştir. Bu doğrultuda şair iki dünyada ne kadar sevinç ve keder varsa “deryâ-yı ‘adem” hepsini kuşatır, yutar ve içine alır. Başka yerlerde olduğu gibi Vahdet-i vücud düşüncesinin öne çıkarıldığı görülmektedir.

Dü cihânda her ne var şādī vü gam

Cümlesin garķ ide derya-yi ‘adem 11b/81

Bilindiği gibi tasavvufun temel olgusu aşka dayanır. Bu olgudan hareket eden şair, aşkı çeşitli unsurlarla birlikte ele alıp işlemiştir. Şair, aşkın cevherinden söz ederken deryâ unsuruna yer vermiştir. Buna göre aşk cevheri uçsuz bucaksız büyük bir denizdir ve bu denizin içerisinde kıymetli bir inci bulunmaktadır. Bu bağlamda bu uçsuz bucaksız deniz ile Allah, bu denizin içerisindeki inci de Hz. Peygamber olarak tasavvur edilir.

Cevher-i ‘ışķ oldu deryâ-yı ‘azîm

Cevher-i ‘ışķ oldu bir dürr-i yetîm 150a/3

3.20.2. Derya/Deniz: bkz. “Cûy”

3.21. MEKÂNLAR

Câmi‘ü’n-Nesâyih’de mekan unsuru da yer almıştır. Bunlar ağırlıklı olarak dini mekânlar olup, maddi olgunun dışında daha çok tasavvufi olgu içerisinde de ele alınmıştır.

3.21.1. Kâ’be/Harem

Kâbe, “Mekke’de Harem-i Şerif’in içinde bulunan kutsal bina. Tasavvufa göre Kâ’be bir semboldür. Asıl Kâ’be gönüldür. İlahi aşk gönülde tecelli ettiği için gönül de bir Kâ’be sayılır” (Pala, 2015: 245). Müslümanların kiblesi de olan Kâ’be bir dini mekân olmanın ötesinde tasavvufi algılanmış ve yorumlanmıştır. Revânî, tasavvufta çok işlenen bir konu olan “Allah-insan” ilişkisine yer vermiş ve bu ilişkiyi “kalb-arş” ve “gönül-kâbe” bağlamında ele almıştır. Buna göre kalbini, kendisi için arş edindi. Gönlünü de kendisi Kâbe kıldı. Klasik şiirde gönül Kâ’be’dir ve arş kadar yücedir.

Ḳalbūñî ‘arş idindi kendü için

Göñlüñi ka‘be kıldı anuñ için 21a/16

Revânî, kutsal mekân olan Kâ’be’yi, eserinin içeriğine uygun olarak toprak üzerinde kurulmuş bir yer olmaktan çok yani, somut olarak değil soyut olarak tasavvufi bağlamda düşünmüştür. Bu bağlamda şair, insana seslenerek toprak Kâ’be’sini tavaf etmen ne kadar sürecektir diyerek, insanı düşünmeye sevk ettikten sonra gönül Kâbe’sini tavaf et. Çünkü gerçek Kâ’be odur der. Başka bir yerde de benzer duygulara yer verir. Buna göre ruh kiblesini Allah’ın yüce huzuru, gönlü de onun kuşatıcı varlığı olarak görür.

Nicedek tavāf-ı ka‘be-i gıl

Bir nefes it tavāf-ı kâ‘be-i dil 22a/43

Ḳo gird-i ḥaremî tavāf etme

Ḥacci ‘abeş ü güzāf etme 55a/16

3.21.2. Kâf

“Kaf dağı. Dünyanın etrafını çevrelediğine ve aşılmasının imkansızlığına inanılan dağlar zinciri. Yüksekliğin, uzaklığın, ihtişamın ve kainatın sembolü olarak şiirlerde Anka ile birlikte anılır” (Pala, 2015: 248).

Revânî, Kâf kelimesini adı bilinen varlığı bilinmeyen dağ anlamında kullanmış ve daha çok Ankâ ile ilintilendirmiştir. Bundan dolayı beyitlerde Ankâ'yı Kâf geçer

Revânî, Hz. Muhammed'in övgüsünü yaptığı bir manzumesinde peygamberin aklını, "kudret Kâf"ının Ankâ'sı" olarak nitelendirir.

*‘Aklı ‘Ankâ-yı kâf-ı kudretdür
Çeşm-i cân sürme-dân-ı türbettür* 190b/17

*Sen ol ‘Ankâ-yı Kâf-ı lā mekânsın
Sen ol murğ-i hevâ-yı kudsiyânsın* 46a/2

3.21.3. Kible

Kible, müslümanlar namaz ibadetini yaparken yöneldikleri Kâ‘be tarafına denir (Pala, 2015: 269). Revânî, kible kelimesini müştak unusu ile kullanarak kibleyi yani Kâ‘be’yi özlenen ve arzu edilen yer olarak tasavvur eder. Bu tasavvur “pür-nûr-ı Hudâ” yani Allah’ını nuruna dayanır. Buna göre şevk, ehl-i fenâ için ev-barktır. Hasreti çekilen gönülden arzu edilen müştak Kâbe’si de Allah’ın nurudur.

*Kible-i rûh âsitâneñdir
Dil-i mecruhumuz hazâneñdir* 69a/16

*Şevk dâr u hâne-i ehl-i fenâ
Kible-i müştak pür-nûr-ı Hudâ* 163b27

3.21.4. Ravza

Ravza, gerek halk edebiyatı gerekse klasik edebiyatta hem sözlük hem de terim anlamıyla kullanılır. Kelimenin sözlük anlamı “suyu ve yeşilliği bol olan ve içi ferahlatan bağ, bahçe demektir. Dolayısıyla uluların kişilerin mezarları ve cennet bahçeleri için de ravza terimi kullanılır” (Pala, 2015: 375). Revânî, aşağıdaki beyitte peygamberin sinesini, ferahlık, tazelik yönüyle safâ ve mutluluk ravzaya (bahçeye) benzetmiştir.

*Revzen-i dîdeye ziyâ sende
Ravza-i sîneye şafâ sende* 68b/12

*Ger saña ol ravza bir bustân ola
Cümle işün pes senün âsân ola* 116a/30

3.21.5. Tūr

Bu kelime ,“Sina çölünde bir dağın özel adı olup, Tūr-ı Sinâ veya Tūr dağı olarak bilinir. Musa peygamber kendisine inananlar ile birlikte mısırdan çıkıp giderken Allah’ın daveti ile bu dağa çıkıp, orada Allah ile konuşmuştur. Bu nedenle “kelîm” sıfatını almıştır (Pala, 2015: 461) Kutsal bir yer olan ve Kur’an’da Allah’ın Musa peygamber ile konuştuğu yer olan Tur (Araf /143), ayette geçtiği şekilde kullanılmıştır. Bu kullanım Hz. Musa’dan bahsedilen yerlerde geçer ve “Musa-Tur” bağlamında ele alınır. Şair “Tur” unsurunu değişik bağlamda da kullanmıştır. Buna göre Hz. Musa’nın Tur’da Allah ile konuştuğu olgusundan hareketle her insanın da bir “Tur”u olduğu söylemiş ve “Tur” unsuruna anlam genişliği katmıştır.

Mehdi-yi hâdi-yi nūr. Maḥşûs-ı ⁽⁴⁾hiṭāb-ı Tūr. 182a

Îlâhî her kişinûn bir tûru var Îlâhî her derûnûn bir nûru 101a

3.22. BİTKİLER

3.22.1. Bağ

Kelime olarak büyük bahçe, bostan anlamına gelen bağ, klasik şiirde değişik tahayyül ve tasavvurlar içinde ele alınır. Revânî, bu tasavvurlardan birini aşağıdaki beyitinde kullanmıştır. buna göre şekil olarak saç sümbüle benzetilirken, yanak da anber kokan bahçeye benzetilmiştir. Bu benzetme klasik şiirde sevgiliye ait bir kullanım olurken şair, bu geleneği Hz. Peygamber için kullanmıştır.

Gîsûsıdur sünbül-i bâğ-ı behişt

‘Ârızıdur ravza-i ‘anber-sirişt 195b/19

3.22.2. Gül

Gül, Farsça bir kelime olup çiçek anlamına gelir (Develioğlu, 2017: 340).klasik türk şiirinde, rengi, kokusu, şekli, açılması(gonca) gibi değişik hayal ve benzetmeler içerisinde ele alınmıştır (Pala, 2015: 171). Revânî “gül” unsurunu çok ve değişik boyutlarda kullanmıştır. Bu kullanım bazen tek başına sece gül olarak bazen de gülün yetiştiği yer anlamında genellikle “gülistân, gülşen, gülistân-ı ravza, gül-i gülzâr, gülzâr-meâli, gül-i hoş, gülâb, gül-berg, gül deste, vb.” gibi bileşik ve terkipli olarak kullanmıştır.

Revânî, Allah'ın gücünü ve kudretini açıkladığı beyitlerde güneşi döndüren olduğunu ifade ederken, güneşi “gül, rûy ve şâhid” unsurları ile birlikte kullanarak onu güzel yüzlü bir güzel olarak ifade etmiştir.

Cilve-i dih şâhid-i gül-rûy-i mihr

Meş 'âle-efrûz revâk-i sipihr 6a/14

Revânî bir münacâtında gönül sıkıntısının Allah'ın cemâli ile neşleneceğini söylerken, gülün gülmesini Allah'ın sevgi ve iyiliğine bağlamıştır. Şair burada gülü kişileştirerek gülen insana benzetmiştir.

'Anâ dil ruḥuñla terennüm-serây

Gülü lüṭfuñ eyler tebessüm-nümây 7a/7

Revânî, tevhid kısmında Allah'ın gücünün ve kudretinin büyüklüğünden bahsederken, Allah dilediğinde gerçekleşmesi zor fakat onun için kolay olan deniz suyunu köprü haline getirebileceği gibi kızgın ateşi de güle dönüştürebilir. Şair burada ateşin rengi ile gülün rengi arasında bir ilişki kurmuştur. Ayrıca Hz. İbrahim'in ateşe atılması ve Allah'ın gücü ve kudreti ile ateşin gülbahçesine dönüşme olayını bize hatırlatır.

Âb-i baḥrî isteyicek pül ider

Âteşî sūzende-yi evvel gül ider 9a/22

Revânî, insana seslendiği noktada dünyaya benzettiği çemenden bir gülü kim koparmıştır diyerek dünya gibi dünya malının da kalıcı olmayacağını vurgular. Bir tür nasihatvari bir söylem ortaya koymuştur.

Bu çemenden kimse irmez bir güle

Her tarafda kuru gavğa bülbüle 11b/3

Revânî, Leylâ- Mecûn'dan bahsederken Leylâ'nın güzellik temasını muhabbet bağının gülü olarak tasavvur eder. Şair burada da Leylâ'yı gül bahçesindeki güle benzettiği gibi, letâfet bahçesinin gülüne de benzetir.

Nihâl-i sebz vü bostân-ı muḥabbet

Gül-i bâğ vü dūr-i kân-ı muḥabbet 47b/1

Gül-i sîrâb-ı bustân-ı leṭâfet

Süvâr ü cüst-i meydân-ı zerâfet 49b/4

Revânî, ilim bahsinde ilim talep edene seslenirken çevresini ay ışığı gibi parlatmalı ve bulunduğu her ortamda da gül gibi güler yüzlü olmasını nasihat eder. Şair burda da gül ile handân kelimesi arasında ilişki kurmuştur. Buradan hareketle gülün handân olması gonca şeklinden gül haline dönüşünü hatırlatır. Bunun yanında ilim talep edeni de “gül-i handân” olarak tasavvur eder.

Meh gibi ‘āleme fāban olasın

Gül gibi her demde handân olasın 64b/3

Ey gül-i handân koma sen reng ü bû

Ger iderseñ sen mücerred ārû 65b/32

Revânî, dünyanın geçiciliği ve insanın dünyaya bağlanması ile ilgili bahsettiği bir hikâyede dünyayı içi çemenlerle dolu bir gülistana benzettikten sonra bir gül bahçesinde bulunması gereken unsurlara yer verir. Diğer unsurların yanında “gül, gülbün” unsurlarına yer verir.

Cihân bir gülsitandur pür çemenler

İçi tolu semenle yâsemenler 84b/1

Oturmuş gülbün ü serv istāde

Çemen şahnında çiçekler fütāde 84b/2

Elinde sāğar-ı zerrîn lāle

İçer gül ‘ışkına tırmaz piyale 84b/3

Kimi bülbül gibi tutmuş gam-ı gül

Kimi şūrīde-i gisu-yı sünbül 84b/7

Revânî, aşk kıssalarının anlatıldığı bir beyitte aşığın ruhunu/canını da güle benzetmiştir. yine Revânî, aşktan bahsederken gülleri ortaya çıkaranın aşk olduğunu söyler.

Biñi gören dilde kımaz jengini

Gül rûhum ‘aksinden alur rengini 145b/32

‘İşk̄dur gülleri peydā iden ‘İşk̄dur⁽³⁾gül yüzlüleri hüveydā iden..151a

Revânî, aşk şarabı sunan sakiye seslendiğinde onun yüzünü ay yüzlü boyunu da gül-endamlı olarak tasvir etmiştir. Yine sakiye seslenirken de gül kokulu ve gül renkli yani kırmızı renkli şarabı sunmasını ister.

Gel ey sâķi-yi meh-rûy-ı gül-endām

Getür cāmı gide dilden ser-encām 161b/2

Şûn ey sâķī mey-i gül-reng ü gül-bū

Şu mey kim ādemi eyler melek-ķū 162a/14

Şair, eserini övdüğü kısımda eserinin çemenlerler döşenmiş bir gülbahçesine benzetir. Bunun yanında hoş kokulu gül olarak görür. Ayrıca harap olmuş alemin eseri sayesinde gülbahçesine dönüştüğünü söyler

Gülistāndur ki döşenmiş çemenler

Tolu içi gül-ile yāsemenler 203a/7

Budur şem‘-i şebistān-ı zamāne

Gül-i hoş-büy-ı būstān-ı zamāne 203a/9

Göñüller hānesidür rūşen andan

Harāb-abād-ı ‘ālem gülşen andan 203a/10

3.22.3. Lāle

Lāle, “zambakgiller familyasından, Asya menşeli olduğu sanılan, çok değişik türleri bulunan, mızrak biçiminde uzun yapraklı, çok yıllık soğanlı ve baharda açan çiçeklerden biridir” (<http://www.lugatim.com/s/lale>). Klasik şiirde baharın gelişinin habercisidir ve baharla birlikte canlanıp tazelik kazanan tabiatın göstergesi olarak tazelik ve yeniliğin sembolü olup değişik tasavvurlar içerisinde kullanılmıştır. Bundan dolayı şair, aşkı öne çıkardığı yerlerde yasemen çiçeğinin yanında lâleyi de bu anlamda kullanmış ve Allah aşkının yeryüzünü lâle gibi ter ü tâze kıldığı görüşünü ortaya koymuştur.

‘İşk̄dur ‘ālemi⁽⁸⁾lāle vü yāsemen iden. 151a

Lâle rengi nedeni ile kanlı gözyaşlarına teşbih edilir. Revânî, aşağıdaki örnekte ise bu durumu Allah'ın yaratıcı sıfatlarını anlatmak için kullanmıştır. Buna göre Allah, çimenleri, gül ve lâlelerle bahara dönüştürdüğü gibi kefen giysisini kanlı gözyaşlarıyla lâle bahçesi hâline getirdiğini ifade etmiştir.

gāh sahn-ı çemeni gül ü ⁽⁵⁾lale ile nev-bahār idersin gāh libas-ı kefeni hūn-ı dīde ile lâle-zār ⁽⁶⁾idersin

Lâle, tasavvufta marifetlerin neticesi olan temaşa ve sevgilinin âşığını yaralayan gül renkli çehresidir (Uludağ, 2005: 332). Revânî, tabiattaki varlıkların Allah'ın bir yansıması olduğu inancından hareketle lâle, rengini Tanrıdan almasaydı bülbül de âh edip inlemezdi görüşünü ileri sürer.

Almasaydı rengi anuñ lâle-zār

Bülbül itmezdi çemende āh [ü] zār 9a/30

Revânî, tabiat tasvirine yer verdiği bölümlerde bahar mevsiminin gelişini öne çıkarır ve klâsik şiirin geleneksel anlamı doğrultusunda baharın gelmesi ile tabiatın canlanması arasında bir bağlantı kurar. Bu bağlamda lâlenin açılması lâle kadehinin şarapla dolması, erguvanların açılması erguvan yanağının boyanma tasavvurunu öne çıkarmıştır. Şair burada kadehi-i lâle derken kadehin lâle ile kadehin renginden yani kırmızılığından hareketle kırmızı kadehlerin şarapla dolduğunu söylemiştir.

Ķadeh-i lâle pür-şarāb olur

‘Ārız-ı erġuvān ħizāb olur 31a/17

Revânî, Allah'ın gücünü dile getirdiği yerlerde kimini reng-i lâle ile giryân kıldığını söyler. Bu ifade ile de lâlenin renk unsurunu öne çıkararak giryân kelimesi ile kanlı gözyaşı imajını ortaya koyar.

Ķılur kimini reng-i lâle giryān

Kimin reyhān ider bŷyile ħayrān 84b/8

Revânî, Leylâ ve Mecnun'un hikâyesinin anlatıldığı kısımda Leylâ'nın saçlarının yüzünü kapatması ile lâlenin etrafının da reyhan ile dolduğu şeklinde bir tasavvur etmiştir. Şair burada lâle'nin kokusunu öne çıkarmıştır.

Gŷl ŷzre ol durur mŷşkŷn kelāle

Ķolar reyhān ile eṭrāf-i lâle 50a /12

Revânî, bazen de lâle çiçeğini kişileştirmiştir. Şekil olarak kadehe benzeyen lâlenin sarı renkli olanını teşhis sanatı ile altın kadeh ile gül aşkına şarap içen kendinden geçen bülbüle benzetmiştir.

Elinde sâğar-ı zerrîn lâle

İçer gül ‘ışkına tırmaz piyale 84b/3

Revânî, güzellik bahçesinde servi boyludan bahsederken bu uzun boylu güzelin yüzünü lâleye benzetir. Burada da renk yönü ile ele alınmıştır.

Hüsn gülzârında bir serv-ka-dem

Lâle-rûy sünbül-haṭ u nesrîn-hadem 145b/40

Revânî, bahar mevsimimin gelmesi ile tabiatla değişiklik olduğu gibi insanda da değişikliklerin olacağını öne sürerek insanın gönlüne hitap ederek onun gönlünün bahar gelmesi ile açılan lâle gibi açılmasını istemiştir.

Ey gönli ḥandân açılğıl lâle-var

Bâd-ı nevrûz irdi ebr-i nev-bahâr 163b/22

3.22.4. Nergis

Nergis, “Bir çenekliler sınıfının nergisgiller familyasından, lâle gibi soğanla üretilen, beyaz veya sarı çiçekli, soğanı zehirli süs bitki adı olup” mecazen klasik şiirde sevgilinin gözü olarak kullanılır (<http://www.lugatim.com/s/nergis>).

Revânî, tevhid konusunun geçtiği yerlerde Allah’ın gücü ve kudretinden bahsederken bunu nergis unsuru ile ortaya koyar. Buna göre dilerse nergisin başına altından taç koyar. Şair, Nergis çiçeği sarı ve beyaz renklerden hareket ederek “Tâc-ı zer” diyerek renk itibari ile bir benzetme yaptığı gibi şekli bir benzetme de yapmıştır.

Geh başına nergesûñ ḳor tâc-ı zer

Geh dîzer şebnemle tâcına güher 9a/27

Revânî, daha önce ifade edildiği gibi Allah’ın gücünü ve kudretine yer verdiği yerlerde bu gücü ve kudreti çeşitli unsurlar üzerinden örneklemiştir. Bu örneklerden biri de nergis çiçeğidir. Şair, nergisi klâsik şiirin geleneksel söylemi içerisinde göz unsuru ile şekli bir bağlantı kurmuştur. Allah’ı hikmet sahibi olarak gören şair, nergisin gözlerini nergis gözlüler gibi hikmetinin eserleri ile görünür kıldığını ifade eder. Başka bir ifade ile nergisi kişileştirilerek göz unsuru ile birlikte kullanılmış ve insanların gözlerine Allah’ın hikmeti ile görme yeteneğinin verildiğini ortaya koymuştur.

Sen ol hekimün ki nergisün gözlerini⁽¹⁾ nergis gözliler gibi hikmetün aşarile binā eylersün. 12a-12b

gāh nergeslerün çeşmini peydā idersin gāh nergis gözlü⁽⁷⁾leri nā-binā idersin 81b

Revânî, Allah aşkını öne çıkardığı yerlerde “dîde-i nergis” e yer vermiş, bu nergisin gözünü baygın, yarı uyuklu tutanın da aşk olduğunu söylemiştir. Şair burada nergisin “nîm-hâb” oluşunu mitolojik söylemlerden hareketle ortaya koymuştur. Bu olgu klâsik şiir geleneğinde de yer alana bir durumdur.

‘İşkdur dîde-i nergesi nîm-hâb iden. 149b

3.22.5. Nesîm

Nesîm Farsça bir kelime olup “hafif esen rüzga” anlamına gelir (Develioğlu, 2017: 964). Klasik şiirde daha çok koku dağıtıcı olarak bilinir (Pala, 2015: 357). Revânî de gelenek doğrultusunda kullanmıştır. Öyleki şair, eseri hakkında söylediği beyitlerde, Câmi’ü’n-Nesâyih’in rüzgarının canlara koku saçtığını söylerken, nesîmin koku saçıcı özelliğinden yararlanmıştır.

Nesîmi cânâ ‘anber-büy-ı miskîn

Nedîm-i şâdık-ı ‘uşşâk-ı miskîn 203b/16

(10) Ve teslimat-ı zâkiyât ki revâyiḥ-i âbîr ü ‘anber-i behişt gibi⁽¹¹⁾ müşk-bû. Vü mu‘anber ve fevâyiḥ-i nesîm-i ‘abher-i cennet-sirişt gibi 176b

Revânî, Allah’ın birliğine dair yazdığı bölümlerde onun güç ve kudretine yer vermiştir. Şair bu durumu az da olsa estetik duygular içerisinde ifade etmiştir. Bu duygulardan biri de Allah’ın bahar rüzgarı ile buhurdandan çıkan ve her tarafa yayılan güzel kokuları dağıttıran olarak “*Micmere-gerdân-ı nesîm-i behâr*” ifadesi ile dile getirmiştir.

Micmere-gerdân-ı nesîm-i bahâr

Laḥlaḥa-süz-ı çemen-i gül-‘izâr 6a/10

Revânî, Allah’a münacatta bulunulan kısımda kâinatın Allah’ın bir ve tek yaratıcı olduğunu söylerken “Revândur nesîmüñle âb-ı hayât” ifadesine yer verir. Bununla da suyunun akıcılığını nesim imajı ile ortaya koyar ve hayat suyunun akıcılığının rüzgâr ile gerçekleştiğini dile getirmiştir. Başka bir ifade ile Allah’ın yaratma gücünü âb-ı hayât

olarak algılanır ise nesîm ise bu yaratma gücüne vesile olandır. Ayrıca beyitte revân kelimesi can ve ruh anlamında kullanılması, bahsedilen tasavvurun güçlendirir.

Verür vahdetüñden haber kâinât

Revândur nesîmünle âb-i hayât 7a/3

Revânî, Allah'ın rahmetini dile getirdiği yerlerde bazı metaforlar kullanır. Bunlardan biri de nesîm/rüzgar metaforudur. Şair, Allah'ın rahmetini rüzgâra benzeterek bu rahmet rüzgârının insanların ve cinlerin canlarının beyinlerinde ve bütün yarattıklarının ruhlarının genizlerinde amber kokusu gibi güzel kokulu olduğunu belirtmiştir.

Ve sen ⁽⁹⁾ol raḥîmsün ki nesîm-i raḥmetüñ dimāğı cān ins vü cān vü meşamm-ı

⁽¹⁰⁾ervāḥ ‘ālemyanda rāyiḥe-i ‘anber-i eşheb gibi fāyiḥdür. 12b

Şair, rüzgâr kelimesini az da olsa “sabah yeli” diyerek anlamsal olarak daraltma yoluna gider. Bazı hitaplarda bulunurken bu hitaplara farklı bir anlam yüklemekten Allah aşıklarının sabah yeli ile dost olmasını öğütler. Ayrıca Revânî, Gel kutsal bülbül ile sırdaş ol, sabah yeli ile var yoldaş ol.

Bülbül-i kuds ile var hem-râz ol

Sen nesîm-i subḥ-ile dem-sâz ol 163a/24

Revânî, rüzgâra işlevsel olarak farklı özellikler vermiştir. Bahar mevsimi geldiğinde gülün açılması için bir takım unsurlara ihtiyaç vardır. Revânî'ye göre bu unsurlardan biri de nesîm dir. Şair, burada nesîme işlevsel bir özellik kazandırmıştır. Yani nesîm, gülün açılmasında rol oynayıcı olmuştur. Şairin nesime verdiği diğer bir özellik de klâsik şiir geleneğinde de yer alan rüzgârın, güzel koku yayan bir unsur olması.

Çün nesîmî ol gülüñ peydâ olur

Niçe bülbül bağda gūyâ olur 164a/30

ve fevāyiḥ-i nesîm-i ‘abher-i cennet-sirişt gibi ⁽¹⁾ḥoş-ṭīb ü mu‘aṭṭar ola- imdâ vü iblāğ ide 176b-177a

3.22.6. Nesrîn

Nesrin, “Yaban gülü, ağustos gülü, Mısır gülü, Van gülü gibi isimler alan bir cins gül” (<http://www.lugatim.com/s/nesrin>). Diğer çiçekler gibi nesrine de klasik şiirde değişik düşünceler içerisinde yer verilmiş, daha çok ilk bahar unsuru içerisinde ele

alınmıştır. Revânî, bağ, bahçe ve bostandan bahsettiği yerlerde nesrin kelimesini sözlük anlamında kullanmıştır. Yani bilinen bir çiçek olarak nesrine yer vermiştir.

Bûsitândur ki pür gül ü nesrîn

Āsumândur ki pür Meh ü Pervîn 27a/150

Revânî, güzellik bahçesinde servi boyundan bahsederken bu uzun boylu güzelin yanğını nesrîn çiçeğine benzetmiştir.

Hüsn gülzârında bir serv-ķadem

Lāle-rûy sünbül-ķaķ u nesrîn-ķadem 145a/36

3.22.7. Reyhan

Fesleğin çiçeği diye de adlandırılan bu çiçek, klasik şiirde kokusu ve şekli itibarı ile ele alınır (Pala, 2015: 376). Revânî, Leylâ ve Mecnun'un hikâyesinin anlatıldığı kısımda Leylâ'nın saçlarının yüzünü kapatması ile lâlenin etrafının da reyhan ile dolduğu şeklinde bir tasavvuru ortaya koymuştur. Şair burada reyhânın kokusunu öne çıkarmıştır.

Gül üzre ol durur müşķîn kelāle

ķolar reyhān ile eķrāf-i lāle 50a /13

Revânî tabiat tasviri yaparken tabiatın doğal unsurlarından yararlanmıştır. Geleneksel söylemde bahar mevsiminin gelişi ile çiçeklerin kokusu dolayısı ile reyhanın da kokusu da görülür. Yaşanılan bu ortamda da mutluluğun resmi çizilmiştir. Başka bir ifade ile reyhân koku yönü ile ele alınmıştır.

Zehî devlet miyān-ı revķ ü reyhān

ķarāb-ı rūķ-baķsı vire Rıdvān 162b/20

Dünyanın geçiciliğinden bahsedildiği yerde var olan herşeyin yok olacağı söylenmek istendiğinde yeşil alanlarda ki reyhânlar da yok olur. Şair, burada tabiatın doğal unsurlarından hareketle reyhânı öne çıkararak yokluk/yok olma düşüncesini anlatmıştır.

Cihān bağında nice nihāller olur ki yetişmedin ⁽⁷⁾gine ķurur. Ve ruzigār ķemenlerinde onca reyhānlar olur açılmadan ⁽⁸⁾yolinur. 74a

Revânî, Allah aşkına yer verdiği yerlerde Allah aşkının bir çok şeye kadir olduğunu söyler. Bunlardan biri de doğal açılma alanı olan ķemenlerde reyhânın açılmasıdır. Şair burada aşkın nelere sebebiyet verdiğini ortaya çıkartır.

‘Işķdur ķemende reyhānlar açan. ‘Işķdur ⁽⁴⁾zülûfleri reyhān gibi saķan. 151a

3.22.8. Servi

Servi, “Servigillerden, kışın koyu yeşil yapraklarını dökmeyen, daha çok mezarlıklara dikilen uzun ömürlü, güzel kokulu, kozalaklı, ince uzun ağaç” (<http://www.lugatim.com/s/servi>). Klasik şiirde sevgilinin boyu için kullanılır (Pala, 2015: 400). Revânî, servi kelimesini daha çok boy için kullanmıştır. Leylâ’yı tasvir ederken onun boyunu serviye benzetir.

Görür Mecnûn ki o maḥbûb-i ‘âlem

Ṭurur bir servi bigi ḥûb u ḥurrem 50a/16

Ḥüsn gülzârında bir serv-ḳadem

Lâle-rûy sünbül-ḥaṭ u nesrîn-ḥadem 145a/36

Aşağıdaki kısımda da servi unsuru sevgilinin boyundan çok kendisi olarak tasavvur edilmiş ve gülbahçesinde azad olmasının sebebi de aşka bağlamıştır.

⁽⁴⁾ ‘*İşḳdur gülşende servi azâd iden.* ⁽⁵⁾ ‘*İşḳdur servi ademi zâd iden.* 151a

3.22.9. Sünbül

Sümbül, “Zambakgillerden, ilkbaharda basit salkım şeklinde, daha çok açık mor renkli, keskin ve güzel kokulu çiçekler açan soğanlı ve otsu süs bitkisi” (<http://www.lugatim.com/s/Sümbül>). Klasik şiirde şekil ve koku yönüyle sevgilinin saçına benzer (Pala, 2015: 414). Revânî, Leylâ’yı tasvir ederken sünbül unsurunu öne çıkartır ve gelenek doğrultusunda Leylâ’nın saçını anber saçan sünbüle benzetir.

Ḳılur sünbüllerî ‘anber feṣânlık

İder la‘al lebî gūher feṣânlık 49b/12

Revânî, aşağıdaki beyitte sünbülü şekil olarak saç benzetmiş ve ona perişanlık sıfatı yüklemiştir. Başka bir ifade ile insanın dünyaya bağlanmasını ifade etmek için bu benzetmeyi yapmıştır.

Kimi bûlbûl gibi tutmuş ğam-ı gül

Kimi şūrîde-i gisu-yı sünbül 84b/7

Revânî, güzellik bahçesinde servi boyludan bahsederken bu uzun boylu güzelin yüzünü sünbül çiçeğine benzetmiştir

Ḥüsn gülzârında bir serv-ḳadem

Lâle-rûy sünbül-ḥaṭ u nesrîn-ḥadem 145a/36

Revânî, na‘tlarında Hz. Peygamberin saçını koku ve şekil olarak sünbüle benzetmiştir.

Sünbülidür sünbüle-i rûz-i tâb

Gevheridür la‘l-ger-i âfitâb 195a/9

Gîsûsıdur sünbül-i bâğ-ı behîşt

‘Ârızıdur ravza-i ‘anber-sirişt 195b/19

3.22.10. Yasemen

Yasemen, “Zeytingiller familyasından, güzel koku yapımında kullanılan, beyaz renkli (ender olarak kırmızı veya sarı), çok kokulu çiçekler açan, sarmaşık cinsinden ağaççık” (<http://www.lugatim.com/s/yasemin>). Klasik şiirde genellikle “rengi, kokusu ve yaprağı dolayısıyla anılır ve sevgilinin yanağıyla ilgili olarak gösterilir” (Pala, 2015: 480).

Revânî, bahar mevsimine yer verdiğinde geleneksel söylem içerisinde kalarak bilinen ifadeleri dile getirir. Buna göre gonca baharda sabah vakti açan bir çiçektir. Yasemin çiçeği de baharda çehresini gösterir yani açılır. Dünya bir gülbahçesine döner ve bu dünya bahçesinin içi yasemnlerle ile dolar.

Goncânun subh burka‘ı açılur

Çehre-yi yâsemen dahî saçılur 31a/18

Ebri girye kılmaza gülmez çimen

Hem açılmaz bâğ içinde yâsemen 34b/10

Cihân bir gülsitandur pür çemenler

İçi tolu semenle yâsemenler 84b/1

Gülüstândur ki döşenmiş çemenler

Tolu içi gül-ile yâsemenler 203a/7

3.23. MEYVELER VE YEMEKLER

Revânî, cihânı bir gülistana benzeterek başladığı “temsil-i münasib” kısmında gülistan olgusu içerisinde insana yer vermiş ve onu değişik boyutlarda değerlendirmiştir.

Şair, bu bölümde iki insan tipinden bahseder. Birincisi dünya nimetlerine yönelen kendini ait gören bir insan imajını çizer. Başka bir ifade ile masivada takılıp kalan bir insan tipi ortaya koyar. İkinci insan tipi ise bunların dışında kalan yani gönlünü bu düşünceye kapalı tutan insan tipini ortaya koyar. Bu bağlamda gönlünü masivadan kurtaran insan tipidir. Revânî, bu iki insan tipini şu şekilde ortaya koyar; “Dünya halkı bağ içinde toplanmış” diye başladığı beytinde insanların çeşitli algı ve nesnelere meyilli olduğundan bahseder. Ona göre kimi insanlar bülbül gibi gülün derdine düşmüş, kimi lalenin renginden dolayı ağlamış, kimi de farklı zevkler peşinde koşarak çeşitli meyve ve yemek derdine düşüp onların ardına takıldığını ifade eder. Başka bir ifade ile kiminin armut, elma, şeftali, kaysı, ayva, incir, üzüm gibi meyveler, kiminin de pilav, zerde, çörek, kirde, yahni, helva, aş, büryan gibi yemekler peşinden koştuğunu söyler. Bu ifadeleri birinci tip insan için kullanmıştır. Şair, gönlünü tümüyle bu duygulardan arındırdıran, hiçbir yemek ve meyveye bakmayan ve ilgi göstermeyen insanı da ikinci insan tip kategorisinde değerlendirmiştir. Revânî, bunu söylerken dünyaya ait zevk ve nimetlerin geçiciliğini ve de dünyanın faniliğini söyleyip insanın bunlara kanmama düşüncesini hem öne sürer hem de nasihat vari söylemde bulunur.

Kimi armūd ister kimisi bîh

Kimine sîb ikisinden dağı bîh 85a/12

Kimi şeftalüdür kimi kayısı

Kimine üzüm ü incir kayısı 85a/13

Kimi dâne diler kimisi zerde

Kimi çörek diler kimisi kirde 85b/20

Kiminin göñli ister tatlu halva

Kimi aş-ıçün eyler dürlü sevda 85b/22

Kimi yahni diler kimisi biryân

Kimi dir baña yiter loğma-i nân 85b/23

3.24. TOPLUMSAL HAYAT

3.24.1. İnsan ve Topluma Sesleniş

Revânî'nin *Câmiü'n-Nesâiyih* adlı eseri, dini, eğitici-öğretici ve tasavvufi unsurlarla örüldüğü için, eser içerisinde insana ve topluma nasihatvari bir üslup ile seslendiği görülmektedir. Bu durum eserin tematiğine de oldukça uygundur. Revânî'nin insana ve topluma seslenişi beyitleri üzerinden yorumlanma yoluna gidilmiştir.

Allah herkese yardım elini uzatmaktadır. Sabır ve şükrü aynı anda herkese dost kılmaktadır. Şair, burada sabır ederek ve şükrü her daim unutmayarak Allah'ın yardımından istifade edilmesinin gereklerini sıralamakta, tüm insanlığa olan gerekliliğinden dem vurmaktadır:

Her kime kim Huzā vire tevfiḳ

Şabr ü şükrü hemîşe refiḳ 23a/65

Çünkü Allah katında insan noksandır, kendisini eksik bilmelidir. Her zaman kendi kusurunu aramalı, başkalarının kusurunu bulma ve arama hususunda geri planda kalmalıdır. Şair burada tüm insanlığa eksiklerini gör, kendini yenile. Kusur arama, çünkü sen de kusurlu bir mahlûksun. Kendi eksikliğini kabullenen ve bunda kararlı duruş sergileyen insana ne mutlu. Çünkü kendi aynasına baktığında insan ayıbını ve kusurunu fazlasıyla görecektir. Aslında burada şair sevap ve günahlarıyla, kusurlarıyla insanı hoş gör demekte, evrensel, hümanist bir düşüncesin çerçevesini çizmektedir:

Nāḳış olmaḳ naḳşı görür dāim ol

Naḳş-ı ḥalkī söylemege ḳāim ol 38a/27

Kendü naḳş-ü 'aybıdur elde görür

Görünen āyīnede kendü olur 38a/28

Nefisle savaş ve onun vereceği zarardan halas olmak, birincil prensip olmalıdır. Çünkü dünya denilen gam mülkünde onu hoşnut etmek, insanın huzur bulmasının nedeni olacaktır. İnsan ibretle gözünü açmalı, dünya işlerindeki esrarı çözmeye çalışmalıdır. Öldüğünde dahi bu dünyada uyanık olmak, yani basiret sahibi olmak gerekmektedir. Şair burada sufilerin ölmeden önce ölünüz düsturu gereği, tüm insanlığa basiret sahibi, inanmış gönüller olarak uyanık olmalarını, gönül dünyalarını ve nefislerini açık tutmalarını öğütlemektedir:

Cehd idegör nefsünî āzād ḳıl

Bu ğam-ābād içre anı şād kıl 45a/4

Aç gözüñ at ‘ibret-i esrār-ı kār

Öldüñ ise sen cihānda hūşiyār 45a/5

İnsan alçak dünyanın nasıl oluştuğunu, nasıl mavi renkli gökyüzünün ve tepsisinin devrettiğini düşünmelidir. Eğer bunu düşünür ve idrak ederse, insanın menzili İsa’nın çıktığı felekler katında olacaktır. Burada rahatlık ve mutluluk tenlere sirayet etmekte, beden huzur, can binası ise abad olmanın tarifsiz mutluluğunu yaşamaktadır. Şair, burada insanın peygamberer mertebesinde değerli bir varlı olarak kendini konumlandırabileceğini gayet veciz bir nasihat üslubuyla duyurmaktadır:

Fıkr it anı nîçün oldı dehr-i dūn

Bu ‘aceb tāk u revāk-ı nîl-gūn 45a/6

Bu ālāyişden olursañ eger pāk

İdesin ‘İsi bigi cāyi eflāk 47b/30

İkîmüzde olavuz rāḫat ü şād

Ten ola ḫoş ‘imāret cān ābād 47b/31

Şair, öğüt üslubuna gönlüne seslenerek devam eder. Bunda gönlün Kalenderîler tarafından önemsenmesi, gönül temizliğine büyük önem verilmesinin elbette rolü bulunmaktadır. Gönül Kalenderî olmalıdır, böylece büyük mihnetlerden kurtulacak, uzaklaşacaktır. Şair, burada Kalenderî düşüncesine telmih yaparak, bu düşünceyi büyük sıkıntıların gönülden atılmasının aracı kılmaktadır. Aslında bu düşünce tüm insanlara gönüllerini arındırmaları ve dünya gaileleri ile kirlетmemeleri yönünde yapılmış bir tavsiyedir:

Ey dil gelesen ḫalenderî ol

Bu miḫnet-i çesimden berî ol 54b/1

Şair, Kalenderî dervişliğin ilkelerini aşağıdaki beyitlerde de devam ettirir. Bu tarz bir insan nasıl maksadın ve ümidin talepkârı olabilir. Nasıl fayda ve zarar elde etmek için yolculuğa çıkar. Elbette derviş gönüllü olanın tek maksadı Allah, tek isteği de Allah’ın rızasıdır. Onu asıl maksada olan yolculuğunda kimseden menfaat ummaz, zarar gelmesini de istemez. Çünkü bu manevi yolculukta Kalenderî derviş iki kat mutluluğu bin yelesinde

taşıyacak bir manevî donanıma ulaşacaktır. Yani onun çabası insanların fayda ve menfaatlerinden azat olmak, bu yüklerin ağılığından kurtulmaktır. Böyle olduğu anda dervişin çabası, yani manevî uğraşı tamamlanacaktır. Bunun için Kalenderî kimse ya da onlar gibi davranmayı ilke edinenler işini tam olarak, mükemmel hâlde yapmalı, sürekli oturup gönlüne, yani iç dünyasına doğru yolculuk yapmalıdır. Şair, her beytin sonunda ısrarla gönle yapılan manevî yolculuğun önemine vurgu yapmakta, gönül temizliğinden dem vurmaktadır. Bu duygu durumu ile şair, Kalenderî dervişliğin niteliklerini nasihat üslubu içerisinde tüm insanlığın istifadesine sunmaktadır:

Nice taleb-i ümîz ü maşşūd

Nice sefer-i mażarrat ü sūd 54b/2

Biñ yelesin dū kām olur bil

Ƙo sa'yi hemîn temām olur bil 54b/3

Vargıl sen işūñî muhtaşar kıl

Otur da derūnuña sefer kıl 54b/4

Elbette Allah'a doğru yolculukta kimi insan onun manevî ilmine nail olacak ve uğuru ile görünecektir. Kimisi ise bu feyzden mahrum hâlde kalarak ondan uzaklaşacaktır. Şair, uzaklık ve yakınlık tezaadını kutlu olmak ve uzaklaşmak tezadı içerisinde tenasüplü olarak sunmuştur. Bu estetik sunumu öğüt üslubu ile başarıyla harmanlayan şair, Allah'ın rızasını elde etmek için yolculuğa çıkanları da ikiye ayırır. Birincisi bu yolculukta dünyanın güzelliğini, ikincisi elbette ahiretin olgunluğunu bulacaktır. Yani biri dünyalık biri ahireti isteyecektir. Şair bugünde geçerli olan bu evrensel ilkeyi gayet vecis bir nasihat üslubu ile gözler önüne sürmekte, âdetâ insanlığa gidilecek yolu tarif etmektedir. Bu yolda yine kimi insan Allah'ın vadettiği yüceliği bulurken, kimisi de sadece Allah'ın öngördüğü doğrultuda ilerleyebilmektedir. Yani burada şair herkesin mutlu olacağı ya da amacına ulaştığı bir dünya mümkün değildir mesajını vermektedir. Çünkü şaire göre bu yolculukta çaba ve uğraşı ile maksada ulaşmak mümkün değildir. Bu manevî bir uğraştır ve bu uğraşıda sadece Allah'tan bazı şeyleri ümit etmek gerekmektedir. *Var yörü ümidin ana kıl* diyen şair, kimseye tenezzül etmemeyi, kimseye ümit vermemeyi, ümit vermediği gibi kimseden de ümit beklememeyi önceleyen istiğna, yani gönül tokluğu akidesine vurgu yapmaktadır. Bu vurgu melâmetin

de benimsediği yegâne olgudur. Gönlü ve gözü tok olan zaten ümit tüccarlığı yapmayacaktır. O kimselerin gönlü temiz olduğu için Allah'ın rızasına açık hâldedir:

Kimisi sa'îd olur görürsin

Kimisi ba'îd olur görürsin 54b/6

Kimisi bulur cemâl-i dünyî

Kimisi bulur kemâl-i 'uḳbî 54b/7

Kimisi bulur 'uluvv-i 'âcîl

Kimisi bulur şevâb-ı âcîl 54b/8

Sa'y ile degüldür bunı bil

Var yörü ümîzûñ aña kııl 54b/9

Şair, manevî seyr ü sülûk diyebileceğimiz ve tüm insanlığın bağlanabileceği temel insanî dinamikleri veciz öğüt üslubu içerisinde sunmaya devam eder. İki gurup insandan biri bu yolculukta sarrafa vardığında mücevheri bulurken, bir diğeri attara varıp şeker almaktadır. Yani Allah'ın nezdinde her faninin nasibine mutlaka bir şeyler düşmektedir. Kimisi mercanı canı ile satın alırken, kimisi, pazarın çevresinde inci bulmak için devretmektedir. Canlar pazarında canlar satılır denen olguyu gündeme taşıyan şair, canınızdan geçmedikçe tam mümin olamazsınız düsturunu (Ali İmran, 92) bir yaşamsal ilke, bir vazgeçilmez prensip olarak insanlığa önermektedir.

Kimi şarrāfa varup cevher alur

Kimi 'aṭṭāra varup şekker alur 85b/27

Kimi mercânı cān-ile herîdār

Kimi dürr-içün ider devr-i bāzār 85b/28

Bu yaşamsal ilkeler doğrultusunda asıl maksada olan seyirde, kimi gönlünü müreffeh kılarak yakut gibi olmuş, kimisi can nakdini sarfederek mutluluğu bulmuştur. Klasik gelenekte sevgilinin dudaklarının ferahlık veren bir yakuta benzetilmesinin yanında sevgili uğruna can denilen nakdi sarf ederek mutluluğa ulaşıldığı düşüncesi çokça işlenmektedir. Şair burada yakutun eskiden gönüldeki yangını dindirip

ferahlatacağına olan inanca telmih yapmaktadır. Elbette gönlü ferahlamayan, hasta olan bir insanın Allah'ın sevgisine mazhar olmak için yola çıkması mümkün değildir.

Şair, insanlara ya da insanlığa sağlam gönüllülüğü ve salim, yani sağlam bedene sahip olmayı önermektedir. Yine burada insanın karşısına iki tercih çıkmaktadır. Biri ipeklerden kürk ve giysiler isterken, diğeri eskiciden aldığı pelasla idare etmektedir. Çünkü kimi zenginliğin müşterisi olarak dünyayı iyi yaşarken, diğeri dünyasını dışlayarak ömrünü zayi etmektedir. Bu aslında züht olgusu ile dünyaya mesafeli duruş arasındaki ince çizginin izdüşümüdür. Bu izdüşümde kimisi aşırı zühte bulanarak dünyasını berbat etmekte, kimisi de aşırı zenginliğe ve israfa başvurarak hayatını yine mahvetmektedir. Bu evrensel ilke tarih boyunca iki insan arasında yaşam felsefesi bağlamında mücadele konusu olmuştur. Şair, bu ilkeyi tezat sanatı ile veciz üslubunu harmanlayarak gözler önüne sürmekte, insanlığa güdeceğin yol hangisi ise seç ve yürü diye tavsiyelerde bulunmaktadır:

Kimüñ gönlin müferreḥ oldi yāḳūt

Kiminüñ cānı naḳd-ile bulur ḳūt 85b/29

Kimi dibā ḥarīr ister libāsi

Kimi eskiciden alur pelāsi 85b/30

Kimidür müṣṭerī vü kimi bāyi'

Geçer dünyā işile 'ömri žāyi' 86a/31

Tarih boyunca kimi insan dükkan içinde dururken, yani iyi bir yaşamı seçerken; kimisi de hazine misali virane içinde kalarak yaşamıştır. Kimisi okur yazar olup medrese medrese gezip ilim tahsili için durmayıp gezerken, kimisi vaiz oluğ meclislerde halkı dinî tebliğleriyle meşgul etmiştir. Aslında şair burada çok okuyan değil çok gezen bilir demektedir, tezat sanatının eşsiz mana zenginliği içerisinde vaizin halkı kötü yollara sürükleyebileceği düşüncesini mısraları arasından süzerek bildirmektedir. Burada örtülü bir zahit-rint çatışması vardır. Şair son beytinde kimilerinin meyli daima tekkeye, kiminin meyli ise dünya malı ve makama yönelmektedir der. Aslında makam ve mevki düşkünlüğü de zahidin niteliklerindedir. Şair, övgü üslubunu sanatkârane bir maharetle kullanarak iki ayrı kişiyi ifade ederek duruma açıklık getirmekte, dünyaya bigâne yaşayan tekke erbapları ile dünyaya bağlanıp dünyalık makam ve mevkileri talep edenlerin

mücadelesini, daha doğrusu yaşam felsefesini gözler önüne sermektedir. Dini inanç ya da meşrep farklılığı nedeniyle yaşamın algılanması sırasında iki tarz insan farklı yolları takip etmektedir. Hayat aslında bu iki insanın dünyadaki prensiplerinin tezadı üzerinden yürümektedir. Şair, övgü üslubu ile insan yaşamındaki algı farklılıklarını gözler önüne sererken, aynı zamanda insanlara hangisini seçme hususunda da yön tayin etmektedir. Zaten nasihat üslubunun amacı da budur:

Kimi dayim tırur dükkân içinde
Kimidür genc-veş virân içinde 86a/32

Kimi okur gezer tırmaz medâris
Kimi vâ'iz olub kıılır mecâlis 86a/33

Kiminüñ meyli dâyim hâneğâha
Kiminüñ 'izzeti emvâl ü câha 86a/34

Şair pek çok beytinde olduğu gibi tenbih konusunda da dünyaya aşırı bağlılığı reddeden bir tavır içerisine girer. Aşağıdaki ilk beyitte şair, muhatabı olan kimseye gafil olduğunu belirtmekte, dünyanın kederini, insanı cezbeden zenginliğini terk etmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Çünkü az çok Tanrı'nın öngördüğü rızık kendisine ulaşacaktır. Elbette ecel de kendisine yetişecektir. Şair, burada ecel bahsiyle ölümü düşünerek insanların adım atmasını salık vermekte, rızıkın zaten belirlendiğini belirterek de kaderci bir düşünce içerisinde olduğunu duyurmaktadır. Bu beytiyle şair, artık kadere yaslanmaktadır. Bu kaderci anlayışta rızık için çabalama cehalettir. Dünyanın sonu ise pişmanlıktır. Çünkü dünyada bin yıl yaşasan da sonunda bir nefes kalmaktadır. Yani şair, ölümü bir gerçeklik olarak sunar. Şairin bundan sonraki öğüt üslubu yavaşlık ve insanlığın durgun rotada ilerlemesi üzerine kuruludur. İnsan dünyada ne kadar hazine toplarsa toplasın geriye, yani dünyada kalmaktadır. Bu zenginliğin hesapsızca elde edilmesi çabasında insanın payına düşen bin türlü sıkıntıdır. Şair burada övgü üslubunun niteliği gereği dünya malı dünyada kalır zihniyetine açıklık getirir ve bu duyguyu ifade eder:

Niçe bir gâfilsin ey gâflet eri
Var koğıl bu guşsa-i âb ü gili 114b/1

Az u çok rızkuñ saña bile yitişür
İr ü geç bir gün ecel de irişür 114b/2

Rızq-ıçün bil sa'y nādānlık durur
Dünyānun şonu peşimānlık durur 114b/3

Biñ yıl olsañ dünyede sen cāvidān
Āhırında bir nefes kālur hemān 115a/4

Ġayra kalur her ne cem' itdūñse genc
Sen hisābında görürsin dürlü renc 115a/5

Klasik gelenekte sultanın elindekine bel bağlamamak düşüncesi ona karşı tepkisel duruşu da getirmiştir. Şair de muhatabına sen yedi iklim padişahsın zaten dünyada kendini sultan ve şah olarak gör. Pek çok şairin sultana karşı şiirsel söylemlerinde tepki duymasında bu duygu durumu yatmaktadır, yani dervişçe yaşamın terk-i dünyâ düşüncesi bulunmaktadır. Çünkü bu dünyada şah olanlar bile ölümü tatmıştır, ne kadar çok kazanorsa insan azap çekecek, ne kadar az bırakır ve uğraşırsa mutlu olacaktır. Şair azlık çokluk tezadını, şah-kul tezadı üzerine başarıyla kondurmakta, veciz üslubunun içerisinde mecz etmektedir:

Tutālum dünyāya sen sulṭān u šāh
Bu yidi iklim sensin pādīšāh 115a 6

Šāh olanlar n'eyledi sen n'idesin
Ġayeti sen de koyuban gidesin 115a 7

Az kor-isen az göresin sen hisāb
Çok kor-isen çok çekesin sen 'azāb 115a 8

Şair, öğüt üslubunu tezat sanatının verdiği estetik niteliklerle betimlemeye devam eder. Daha önce dünya için uğraşmamayı salık veren şair, burada da muhatabına çabala uğraş, yükün ağır, yol erisin gafil olma diye seslenir. Ama burada yolculuk eden kişi, yükünün ağırlığını bilmeli, sırtına yüklenen yükü sürekli hesap etmelidir. Gafil olan

elbette hesapsızdır, kendini görmeyi, yani kollamayı bilmez. Şair tüm insanlığa gafil olma, sorumluluklarını bil, hesaplı hareket et diye öğüt vermekte, evrensel bir öğüt manzumesi vücuda getirmektedir:

Cehd kılğıl sen yükün yiynildesin

Yol erisin gafil olma yoldasın 115a 9

Yol uzundur yük ağırdur bilmiş ol

Var hisab it bari yükün görmüş ol 115a 10

Dünya, bir yol kesicidir, hayduttur. İşini bilen insan boynunu bu hayduda emanet etmekten sakınır. İnsan dünyadan önce evini gözetmeli, yani dört unsurdan ibaret olan dünyayı idrek etmelidir. Yoksa gaflet uykusu galip gelecektir. İnsan bu hanede ruhu için faydalı şeyler yapmalı, yıkılmadan virane durumundan hanesini çıkarmalıdır. Peki bedenini, ruhunu, evini nasıl koruyacaktır. Şair bunun da nasihatini verir. Bu konuda insan toprağı rüzgara, suyu ateşe galip kılmalıdır. Bu halin sıcaklığı ile onun mertebesi yükselecek, âdeta cennete erişecektir. Şair, burada yine cennet cehennem, su, ateş, toprak, rüzgâr tezağı içerisinde öğüt üslubunu pekiştirme yoluna gider. Bir insan dört unsurdan oluşan bedensel yapısında toprağı rüzgâra vermeli, yani bedenini değersiz kılıp mütevazı olmalıdır. Suyu ateşe vermekten kasıt ise bedenî ve dünyevî isteklerini dizginlemek, dindirmek, ölçülü olmaktır. Şair bu duygu durumlarını insanların ölçülü, mütevazı yaşama bağı olmaları üzerine temellendirmiş, veciz bir şekilde sunmuştur. Bu sunum evrenseldir ve hitap öğüt bağlamında tüm insanlığıdır:

Bil ki dünyâ düşmenüñdür reh-zenüñ

Virme gey sâkın aña sen gerdenüñ 115b/15

Andan öñdin kim kıla hanuñ hâb

Çâr ‘unşur Hâk ü nâr ü bād ü âb 115b/16

Rûhuñ-içün var yarağla hâne sen

Al çıkar yıkılmadın vîrāneden 115b/17

Hâke bādı āba āteş gālīb it

Germ oluban çık ‘ulāya uçagit 115b/18

Şair, aşağıdaki beyitlerinde de dünyaya gönül bağlamamayı nasihat etmektedir. İnsan ölümü düşünmeli, dünyadan gönlünü, yani dünyaya bağlılıktan nefsini arındırmalıdır. Çünkü ölümden korkmama cehaletine kimse başvuramaz. Her ne kadar can tatlı olsa dahi. Can tatlıdır elbet. Tırnağından parmağından insanı çekseler dahi canın bedeni terk etmesi zordur. Şair bu duygular eşliğinde dünyaya lakayt davranmayı, dünyevî istekleri dizginlemeyi nasihat etmekte, tüm insanlara bir manifesto niteliğiyle sunmaktadır. Bu dervişçe bir tutumdur. Şiirlerin geneline bakıldığında Nizamî'nin dervişlik niteliğini, nasihat üslubu ile harmanladığı görülmektedir:

Bu cihāndan gitmegi sen yād kııl

Sen cihāndan göñlüni āzād kııl 115b/19

Kim ölümden korkmaz ol cāhil durur

Cān bedenden gitmesi müşkil durur 115b/20

Tırnağūndan barmağūndan çikilür

Çıkması canūñ bedenden güç olur 115b/21

Gönül derdinin en küçük parçasını, yani zerresini bulduğunda iki âleme bağlılıktan daha iyi bir duygu durumu içerisine girmiş olacaktır. Zerreden kasıt, aşk ve sevgi olsa gerektir. Gönüldeki aşkı doğuran siyah noktaya şair temas etmektedir. Asıl maksat, özü bulmaktır. İnsan derdi nedim olmalıdır. İnsan derdini derman bilmelidir. Hatta derdiyle insan hissiz hale gelebilmelidir. Acıyı hissetmemek olgunluktur. Hallaç acısını, maksadını dışa vurduğundan başına bela açmıştır. Gönül derdi dışa vurulmamalıdır. İnsan bu derdi mezara kadar sırdaş edinmeli, her nefes onunla zinde kalmalıdır. Çünkü bu dert, canın bakır, kimyâ-yı ekberdir. En iyi yıldızdır gönlü nurlandıran, yani aşk derdidir. Asıl sevgiliye müştaklıkta biçimlenmektedir. Şair, bu derdi mutluluğun mayası, aynı zamanda aşk derdinin de asıl dermanı olarak görmektedir. Elbette aşk derdinin dermanı yine insanın kendisidir. İnsan ancak kendi gönlünü iyileştirerek asıl maksada ulaşabilir. Şair, burada evrensel bir duygu olan aşkı da öğüt üslubuna ekler ve insanlara bağlanacakları mutlu olacakları yegâne duygunun tarifini yapar, yapar yol gösterir. Bu manevî rehberlik aşkın gönülden gönüle akan niteliğinde asıl sevgilinin rızasına ulaşmak için yürütülen çabada karar kılmakta, Allah'ın rızasına bağlandığı görülmektedir. Şair burada gönlü yüceltmekte, rıza arayıcılığında gönlün

önemini nasihat üslubu içerisinde tüm insanlığa duyurmayı yeğlemektedir. Bu evrensel bir mesajdır:

Zerre-i derdin bula çünküm dilüñ
Dū cihāndan yig olısar hāşılüñ 121b/1

Derdini dermān gibi it nūş sen
Derdi ile olagör bī-hūş sen 121b 2

Cehd idegör derdi ola sende muķīm
Tā saña āhır bu derd ola nedīm 122a/3

Derd ile zinde olasın her nefes
Hem-demüñ de gūrda derd ola pes 122a/4

Derd ‘ışkın kim bula nīg-ahter ol
Miss-i cāna kimyā-yı ekber ol 122a/5

Māye-i şādī-yi ‘ālem derdidür
Dārū-yı dermān-ı ādem derdidür 122a/6

3.24.2. Oyun

3.24.2.1. Gûy ü Çevgân

Gûy ü çevgân, “bir meydanda ata binerek eldeki sopa/çevgan ile top/gûy’a vurma sureti ile oynana bir oyundur. Bu oyuna çevgan oyunu da denir. Bu oyundaki çevgan genellikle sevgilinin yüzü, çenesi, güzelliği; aşğın gönlü canı veya başı yerine kullanılır. Çevgân ise sevgilinin saçı ve kakhülüdür” (Pala, 2015: 171). Lami’î Çelebinin aynı isimde bir mesnevisi mevcuttur.

Kâsik şiir geleneğinde bir oyun türü olan guy ü çevgân, *Câmi’ü’n-Nesâyi’*’te dini bir kavram olarak kullanılmıştır. Şair, aşağıdaki beyitte gönül unurunu gûy ü çevgân unsuru ile öne çıkarmıştır. Gönül, “gûy” yani top olarak tasavvur edilince çevganı da Allah’ın iradesi olarak düşünmüştür. Küfür ve iman da gûy ü çevgânın oynandığı arsa olarak tasavvur edilmiştir. Bu bağlamda hem küfürü hem de imânı barındıran gönüllerin

konumu da bu meydana çevgân ile sağa sola savrulan bir topa benzetilmiştir. Şair, benzer söylemler başka yerde de dile getirir. Bu doğrultuda Allah'ın iradesi ve gücü ile mavi gökyüzü çevganına top olmuştur.

Küfr ü îmân 'arşa-i meydānidur

Dilleri top eyleyen çevgānidur 9b/43

Ferş-i ağber bisât-ı meydānı

Çārḥ-ı pîrûze gûy ü çevgānı 20b/9

3.24.3. Müzik Aletleri

Câmi'ü'n-Nesâyiḥ'de, müzik aletleri de yer almış ve değişik tasavvurlarda kullanılmıştır. bu kullanımlarda genel itibari ile musiki aletlerinin isimlerinden bahsedilmiş ve onlara farklı bir anlam yüklenmemiştir. Bu eserde geçen musiki aletleri şunlardır.

Çeng: Harba benzeyen bir çeşit telli çalgı (<http://www.lugatim.com/s/çeng>)

Ney: Mûsikîmizde, bilhassa Mevlevî mûsikîsinde çok yer tutmuş olan, dokuz boğumlu kamıştan yapılan, ön tarafında altı, arka tarafında bir deliği bulunan nefesli saz (<http://www.lugatim.com/s/ney>)

Rebab: Sap kısmının ucunda Hindistan cevizinden yapılmış basık, yuvarlak, küçük bir kâsesi bulunan, dize veya bir yere dayanarak çalınan saz (<http://www.lugatim.com/s/rebap>)

Saz: Her çeşit mûsikî âletine verilen isim, çalgı (<http://www.lugatim.com/s/saz>)

Tanbur: Klasik mûsikîmizin başlıca çalgılarından biri olan, yay ve mızrapla çalınan, ince uzun sapı perdeli, yuvarlak karınlı, telli çalgı (<http://www.lugatim.com/s/tambur>)

Ud: Teknesi yarım armudu andıran, dilim adı verilen 17 ilâ 27 ahşap şeridin birbirine yapıştırılmasından meydana gelen, göğsü ladinden, perdesiz, kısa saplı, beşi çift, biri tek on bir telli, mızraplı çalgı (<http://www.lugatim.com/s/ud>)

Ḳanî kitāb ü naḳḳāş ü kitāblar

Ḳanî sazendeler çeng ü rebāblar 72a/7

Çalar almış eline kimisi çeng

Felekte zühre kıılır aña aheng 86a/35

Kiminüñdür rebâb-ile başı hoş
Kiminde nağme i 'ud-ile âteş 86a/36

Nâz her dem niyâz ile bulunur
Sûz her demde sâz ile bulunur 134a/4

Gerekmez şun' uña hiç âlet ü sâz
Kelâmundâ buluñmaz harf ü avâz 170a/8

Şâhî ki bülend ola teber yir
Ney çün ki neyem didi şeker yir 99b/50

Mağabbet haberleri şol gazeller⁽⁵⁾dür ki mecmû' alarda yazılır. Ney delük delük olmuşdur dağı diñmez. ⁽⁶⁾çeng pîr olmuş henüz ol vâze-yi kesmez. Ney yanına düşüp bile iniler. Ney hod bir âvâredür gurbete düşmiş. ⁽⁸⁾Ney bir bî-çâredür fûrkate düşmiş. 156a

Tanbûra iki kıl-ile ⁽⁷⁾neler söyler. 156a

3.24.3.1. Nağme

Nağme, “Kulağa hoş gelen âhenkli ses, ezgi” (<http://www.lugatim.com/s/nağme>). Revânî, nağme unsurunu gelenek doğrultusunda âhenk-ses olarak kullanmış ve bu kelimeyi Peygamberin ögüsünün yapıldığı aşağıdaki beyitte yıldızların eşiğinin çöpünü süpürdüğünü, meleklerinde onun bahçesinde nağmeler düzdüğünü ifade eder.

Kevâkib hâşe-rûb-ı âsitanuñ
Melâyik nağme-sâz-ı būsitanuñ 189a/5

Benzer durum aşağıda olduğu gibi başka yerlerde de söylenmiştir.

Sen ol mağbûbsun ki bülbül-i zebân ⁽⁴⁾gülbün-i nihâl insanda şavkuñ nevāsına nağme-i sâz u hoş ⁽⁵⁾ovalık idersün. 12b

(3)‘*Işk bir âteşdür ki her yirde şu‘lee vü tâbı var. ‘Işk sözleri* (4)*bir nağme-i uşşâkdur ki her sâzda çâlinur.* 156a

3.24.4. Kıymetli Taşlar

3.24.4.1. Cevher

Edebiyatımızda cevher kelimesi farklı manalarda kullanılır. ilk akla gelen kullanım şekli Hazret-i Peygamberin ravzasındaki tozlar içindir. Ayrıca kıymetli taş maden, kabiliyet ve istidât mansında, asıl, mâye ve noktalı harfler manalarında kullanılır. şair, aşğıdaki örnekte aşkı kıymetli bir taş anlamında kullanmıştır.

Cevher-i ‘ışk eyledi hâke nâzar
Hâk içinde ol düzetdi sîm ü zer 150a/5

3.24.4.2. Sim

Câmi‘ü’n-Nesâyih’de, gümüş, altın gibi kıymetli taşları da ele almıştır. Bu bağlamda şair, kıymetli taşları konu anlatımında yer vermiş ve onları çeşitli benzetmeler doğrultusunda kullanmıştır. Buna göre gümüş kasır içerisinde zühre parlak bir yıldızdır;

Bezmi çün oldı ya‘nî hunya-ger
Sîm-kasr içre zühre-i ezher 31a/11

3.24.4.3. Zer

Tütünin gerdanlığı altın bir kolyeye benzetilir. Aşk cevheri toprağı bakınca toprağın içinde altın ve gümüş meydana gelir. madeni cevher olan kişinin eteğı altın ve gümüş ile doludur.

Her kimüñ tolu güherdür ma‘deni
Pür zer ü sîm-ile zîr-i dâmeni 164a/32

Tuñinüñ boynunda tavk-ı zer kıılır
Hüdhüdi peygambere rehber kıılır 9a/28

3.25. VÜCÛT UNSURLARI

Klasik şiirdeki vücut unsurları ve yüz hatlarına ait idealize edilmiş bütün tasvirler sevgiliye aittir. Revânî de eserinde vücut unsurlarına çokca yer vermiştir. Bu unsurlar, klasik şiir bağlamında sevgilinin güzellik unsurlarıyla bire bir uyumludur. Fakat şair, bu anlam doğrultusunda vücut unsurlarına yer vermemiş, eserin içeriğı doğrultusunda

bunlara farklı anlamlar yüklemiştir. Bu anlamları yüklerken de diğer tasavvufi duyguları işleyen şairler gibi beşeri aşkıta kullanılan sevgilinin güzellik unsurlarının mazmun ve mefhumlarından yararlanmıştır.

3.25.1. Boy

Türkçe boy, Arapça kad olarak ifade edilen bu kelime, Klasik şiirde sevgilinin boyu için kullanılan bir unsurdur. Şairler, bu unsuru değişik isim ve sıfatlar altında kullanmışlardır (Tolasa, 2001: 267).

Revânî, boy unsurunu Leylâ ile Mecnûn'u konu ettiği bölümlerde Leylâ'nın güzellik unsurlarından biri olarak görür. Şair, Leylâ'nın boyunu güzel olarak algılamış ve serviye teşbih etmiştir. Burada da şair gelenekten kopmamıştır.

Ruḥ-ı nâzûk ile berg-i semenden

Ḳad-ı ra'c nâ ile serv ü cemenden 50a /14

Görür Mecnûn ki o maḥbûb-i 'âlem

Turur bir servi bigi ḥûb-u ḥurrem 50a /16

Ḥadidür şem'-i cem'î 'ışk-bâzân

Ḳadîdür serv ü bâğ-ı dîl-nevâzân 49b/8

Ḥüsn gülzârında bir serv-ḳadem

Lâle-rûy sünbül-ḥaṭ u nestrîn-ḥadem 145b/35

3.25.2. Diş

Klasik şiirde sevgilinin güzellik unsurlarından olan diş genellikle inciye benzetilir (Tolasa, 2001: 275). Revânî, tebriz güzellerinden bahsederken bu güzellerin güzellik unsurlarından biri olan diş unsuruna da yer vermiş ve onların bir dişinin binlerce kıymetli inciden daha değerli olduğunu söylemiştir.

Bir dişüm biñ lûlû-yi mercân deger

Lâ' lûmün her ḳaṭresi yüz cân deger 145b/34

3.25.3. Dudak

Sevgilinin güzellik unsurlarından biri de farsça “leb” anlamına gelen dudaktır. Klasik şiirde, rengi ve şekli itibari ile ele alınıp işlenmiştir (Tolasa, 2001: 251). Revânî,

Mecnûn kıssasına yer veriken Mecnûn'un bedensel unsurlarına yer verir. Bu unsurlardan biri de dudaktır. Şair dudağı ciğer yarası üzerine dökülen tuz olarak algılamıştır. Dudağa acıyı dindirici bir özellik yüklemiştir. Ayrıca dudak ifadesini de “la‘al” unsuru ile geleneksel söylem olarak söyleyerek hem dudağın rengi hem de onun başka bir özelliği olan cevher saçıcılığını vurgulamıştır. Aynı şekilde güzelin dudağının her damlasının yüz cana değer olduğunu da söylemiştir

Gözi hûn-ı dile olmuş seher-hîz
Lebî rîş-i ciğer üzre nemek-rîz 50a/10

Qılur sünbüllerî ‘anber feşânlık
İder la‘al lebî gûher feşânlık 50a/11

Bir dişüm biñ lûlû-yi mercân deger
Lâ‘lümün her kaçresi yüz cân deger 145b/34

3.25.4. Göz

Klasik şiirde en fazla yer alan sevgilinin güzellik unsurlarından birisi de gözdür. Bu bağlamda göz şekil ve renk olarak kullanılmış ve bakış ile ilintilendirilmiştir (Pala, 2015: 101). Revânî, eserinde çeşm/göz unsurunu görme özelliğine sahip bir vücut azası olmasının yanında, Çeşm-i dil/gönül gözü, akıl gözü, sır gözü, Çeşm-i ser/baş gözü, çeşm-i huffâş gibi çeşitli boyutlarda ele almıştır. Bazı yerler de deyim olarak kullanmıştır.

Revânî, Leylâ’dan bahsederken onun güzellik unsurlarından göz ve dudağa yer verir ve onları geleneksel söylemde olduğu gibi “gevher-efşân” sıfatı ile kullanır. Aynı durum “nergis-göz” bağlantısı içinde geçerlidir. Şair burada da göz ile nergis arasındaki benzerlik ilişkisine yer verir.

Gözî la‘li bigi pür gevher-efşân
Derûnî tarrabî gibi perîşân 48a/6

Sen ol hekîmsün ki nergisûñ gözlerinî 12a⁽¹⁾ nergis gözliler gibi hikmetün aşâirile bînâ eylersün. 12b

Revânî, zühd bahsinde ulu bir kişiden bahseder. Bu ulu kişinin sürekli mutlu olduğunu söylerken gönül gözünün de Allah ile neşelendiğini ifade eder.

Bir ulu var-idi dâyim şâd idi

Gönli gözi Hakk-ile abād idi 93a/1

Revânî, aşağıdaki beyitlerde Allah-insan ilişkisine yer vermiş ve insana nasihat vari öğüt vermiş, insanın Allah ile olan bağlantısını nasıl olacağını vurgulamıştır. Buna göre gökyüzünde güneş vardır. Ama kör olan göz o güneşi göremez. İnsanın gözünde onu görecektir nur bulunmadığı sürece Allah'ı göremez. Buna rağmen Allah kulundan uzak değildir ve ona yakındır. Revânî'ye göre kulun yaratıcısını görememesinin nedenini arada bulunan perdelere/engellere dayandırır. Eğer bu perdeler aradan kaldırılırsa insanın Allah'ı görecektir gözleri açılır ve onu görür.

Çün semāda āfītāb olur ayān

Çeşm-i a' mī görmez-ise ne ziyān 96a/1

Göremezsın sen gözün bī-nūrdur

Böyle şanma Hak kulından dūrdur 96a/2

Ol saña yakındur u gözün yok

Düşürdün araya perdeler çok 97b/3

Gözün açıldy sen görürdün

Sensin gine düşmenün bilürdün 97b/4

Revânî, aşkın vasıflarından bahsederken göz unsurundan yararlanmıştır. Allah aşkını bir gülistana benzeten şair, bu gülistandan haberdar olmayanların gözünde selvi boylu güzeli de göremeyeceğini ifade eder. Şairin burada Tanrı aşkına benzettiği gül bahçesini bilmeyen kişinin, bu bahçedeki Allah'ın güzelliğinin yansıdığı güzeli de göremeyeceğini söyler.

Kimün kim gülsitāndan āgehī yok

Gözinde kāmēt-i serv-i sehī yok 132b/3

Revânî'ye göre Allah aşkı ile sarhoş olanlar sürekli mutlu olurlar. Gözlerinin yanında gönül gözünün de Allah ile abād olacağını ifade eder. Şair burada göz-gönül ilişkisinden yola çıkarak bu yargıya varmıştır.

İşk mesti dāyimā dil-şād olur

Göñli gözi Haqq-ile abād olur 141a/6

Revânî, gönül gözünden bahsettiği gibi akıl gözünden de bahseder. bu bağlamda mukkallid olana akıl gözünü aç ve çevrene bir bak diyerek öğüt verir. Böylece gözü unsurunu da bu şekilde kullanmış olur.

Aç hîred çeşmin nazar kıl pîş ü pes

‘aql-ı ferzâne sanā ūstād-u bes 8a/3

Hem başîret gözünî sen açasun

Cebirle sen ihtiyārî sâçasun 35a/22

Revânî, hikmete yer verdiği kısımlarda gözü; ser ve sır unsurları ile birlikte kullanır. Bu doğrultuda sır gözü ile ser gözü kavramını mecaz olarak ortaya koyar. Şair, sır gözü ile görmenin bilgelik, ser gözü ile görmenin de görme yeteneği yani basiret olduğunu ifade eder. Baş gözü ile gönül gözü/sır gözü bir çekişme, mücadele halinde olup baş gözünün gönül gözünü beğenmediğini, çekiştirdiğini söyler.

Sır gözünün görmesi dāniş durur

Ser gözünün nitekim bîniş durur 8a/4

Çeşm-i ser gammaz çeşm-i dil durur

Çeşm-i dil bîrûn-i âb ü gil durur 8a/5

Dil gözî göz olursa ol sanā

Görüne anda cümle-i eşyā 25b/112

Îlâhî gönül gözünî hikmete raza senûn envâr-ı ızhâr ile. ⁽¹¹⁾münevver kıl 39a

Dilerseñ sır gözi göre içüñden

Gider zâhîr hicâbın sen gözünñden 61b/6

Dünyada aç göñül gözünî ol

Tā açıla anda dahı toğri yol 65b/27

Şair, aşağıdaki beyitte de nice sırların ortaya çıkması için gönül gözü anlamında Dîde-i bâtın ifadesini kullanarak göze, benzer bir anlam yüklemiştir.

Dīde-i bāṭın eger bīnā ola

Nice sırlar göz göre peydā ola 65b/28

Revânî, ham gönüllere seslendiği beyitlerinde onu kınar ve ona var git gönül bir köşede suskun, gözsüz, dilsiz ve kulaksız otur der. Bu seslenişte ifade edilen bî-çeşm kavramını, basiretsizlik ve yetkinsizlik için kullanmıştır. Bunu da yarasanın gözü güneşi görme özelliğine sahip olmadığını belirterek “Huffâş/Çeşm/Hurşid” ilişkisinden hareketle söyler.

Ey dil yörü var hamûş otur sen

Bî-çeşm ü zebân ü gûş otur sen 100b/70

Hurşidi görür mi çeşm-i huffâş

Niçe şehun-ı güzâf ü kulmaş 100b/71

3.25.5. Kaş

Klasik şiirde şekil olarak sevgilin bir unsuru olarak görülür. Bu şekil çeşitli tasavvur ve tahayyüller içerisinde oratay konulmuştur (Tolasa, 2001: 185). Revânî de kaş unsurunu bu bağlamda kullanmıştır. Şair, Leylâ’nın güzellik unsurlarından kaştan da bahseder. Bu bahsediliş geleneksel söyleme uygun olarak onun şeklini kemana ve hilale benzetir. Ayrıca başka bir benzetme unsuru olarak “kâbe kâvseyn” ifadesini kullanmıştır. Bu benzetmeye bazen aşk kısmında bazen de dini unsurlar içerisinde yer verir.

Kemân-ı kûşe-girân ebrûsîdur

Mecânîne selâsil gîsusîdur 49b/10

Hayâsından mehûn şekli hilâlî

Hilâl ol tāk-ı ebrūnuñ mişālî 50a /14

Murād-ı kûn fê-kân maḳşūd-ı kevneyn

Kemân-ebrū-yı “kâne kâbe kâvseyn 186b/2

3.25.6. Saç

Klasik şiirde güzellik unsuru olarak karşımıza çıkan ve çeşitli duygu, düşünce ve hayaller içerisinde işlenen saç unsuruna (Tolasa, 2001: 159) Revânî de yer vermiştir. Revânî, bu duyguları konu gereği beşeri aşktan çok ilahi aşk çerçevesinde ele almıştır.

Revânî, aşkı işlediği yerlerde Allah’a yakarışlarda bulunur. Bu yakarışlardan birini de Allah aşkını sunan saki üzerinden yapar. Sakinin zülfünün büklümü ve saçının kıvrımının hakkı için diyerek yakarıшта bulunur. Şair, böylece saç ve gisuyu bu anlamda kullanmıştır.

(5)saçlarınuñ şikenî içün zülfindeki şol ham içün gīsusındaki (6)dirhem içün 160b

Revânî, peygambere övgü yaptığı yerlerde Mirâc gecesinden bahsederken onun saçının karalığını bu geceye benzetmiştir.

Sipihr olmuş durur na‘li ğubārı
Şeb-i Mi‘râc’dur gīsūsı tārı 187a/12

Revânî, bir peygamber övgüsünde onun saçının şerhinin “ve’l-Leylî” olduğunu söylemiştir. Şair bu söylemiyle Hz. Peygamberin perçemi ile “Andolsun geceye” (Duha, 2). ayeti arasında bağlantı kurmuş ve perçeminin şerhinin “ve’l-Leylî” olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca saçın siyahlığı gecenin rengi arasında bir bağlantı kurmuştur.

Oldı “ve’l-Leylî” şerh-i gīsusu
“ve’d-duḥā” vaşf-i rūy-i nīkūsı 190b/12

Revânî, peygamber övgüsünü yaparken, Hz. Peygamberin fiziki görüntüsünün bir parçası olan saçından bahsetmiş onu cennet bahçesindeki bir sümbüle benzetmiştir. Bu benzetmede koku unsuru öne çıkmış cennet bağının kokusu ile peygamberin saçının kokusu arasında bir bağlantı kurmuştur.

Gīsūsıdur sünbül-i bâğ-ı behişt
‘Ārızıdur ravza-i ‘anber-sirişt 195b/19

3.25.7. Yanak ve Yüz

Bu unsurlar klasik şiir geleneğinde sevgilinin güzellik unurları içerisinde yer alır ve bu doğrultuda kullanılır. Hem yanak hem yüz biribiri ile münasebeti ve sık kullanımı ile ilintili olan iki unsurdur (Tolasa, 2001: 217). Revânî, bu unsuru beşeri aşkın mazmun ve mefhumlarından hareketle eserin konusu gereği bunlara farklı bir anlam yüklemiştir.

Revânî, Allah'ın gücünü ifade eden beyitlere yer verirken ay ve güneşi yarattığından bahseder. Bu durumu da “rûy” unsuru ile ortaya koyar ve Ay'ın ve Güneş'in yüzünü gösteren yaratıcı olarak belirtir. Revânî, benzer bir durumu yine tevhid bölümlerinde dile getirmiş ve Allah'ın yaratıcı özelliğini, edebi bir üslupla gül yüzlü güneşi dolandıran yani ortaya çıkaran olarak görür.

Çehre-nümāy-i meh [ü] ħurşīd-rūy

Ġāliye-sāy-ı şeb-i zencīr- mūy 6a/12

Cilve-dih şāhid-i gül rūy-i mihr

Meş 'āle-efrūz revāk-i sipihr 6a/14

Revânî, yüz kelimesi sadece kelime anlamı kastedilerek de kullanılmıştır. Böyle bu durumda güzel yüzlü olanın yüzünün eksitmemesi gerektiğini de söyler. Ayrıca genel olarak insana hitap ettiği kısımlarda, insana saygınlık kazandıracağını düşündüğü için kişinin güler yüzlü olması gerektiği belirtir. Şair, Hz. Ebubekir'in övgüsünü yaptığı yerde yüz kelimesini sözlük anlamından yola çıkarak Hz. Ebubekir'i, peygamberin yüzüne âşık biri olarak görür.

Ĥüb-rūysīn ü tūrş-rū olma

Rāst-ĥūyşuñ durūġ-gū olma 21b/32

Ol mecālisde tāze rūy-i zarīf

Tā seni cümle ĥalk tuta şerīf 21b/33

Maĥzen-i sırr-ı Ĥazret-i Nebevī

'Āşık-ı nūr-ı rūy-ı Muştafevī 206b/1

Revânî, n'at'larında peygamberin yüzünü teşbih yolu ile İskender'in meşhur aynasına benzetir. Bu benzetme parlaklık yönü iledir. Yine şair, insanın/Âdem'in yüzünün peygamberin toprağı ile yoğrulduğunu söyler. Başka bir ifade ile kâinatı ve insanı yaratmasının sebebi Hz. Peygamberin yüzü hürmetinedir.

Ĥalka be-gūşı fēlek-i çenberi

Rūyıdur āyine-i İskenderi 195b/22

Ĥākūñle sirişte rūy-i âdem

Yüzünde  ır   iki ‘ alem 197a/4

Rev  n , Mecn n’un samimi a kından bahsederken Leyl  unsurunu  ne çıkardığı yerlerde yüz kelimesini hayal unsuru ile kullanır ve Leyl ’nın yüzünün hayalinin Mecn n’a arkadaş olduğunu söyler. Ayrıca  air, ilahi a kı dile getirirken Leyl  motifinden faydalanmıştır. Öyle ki o, Allah’ın cem linin Leyl ’da ortaya çıktığını söylemiş ve Leyl ’nın güzelliğinin Ay’ın parıltısını silip s p rd   n  dile getirmiştir. Burada  air, Ay’ın parlaklığı ile Leyl ’nın yüzünün parlaklığı arasında bir mukayese yapmış,  st nl    Leyl ’nın yüzünün parlaklı ına vermiştir.

 ay l-i r yi Leyl  hem-ni  n 

 am   adrında olmuşdur me  n  48a/9

 om mi  m ha revna  r yu anu 

 ımı  m      bah s n m yu anu  49b/8

3.25.8. Z l f

Kelime anlamı olarak “sa , yüzün iki yanından sarkan sa  lülesi” (Pala, 2015: 495). Klasik  iirde en çok kullanılan güzellik unusu olarak görülür. “mi, g su, zülf gibi isimler altında ve çok farklı yönlerden ele alınan sa  ile ilgili sayısız te bih ve mecazlara konu olmuştur” (Pala, 2015: 384). Rev  n , daha önce de ifade edildiği gibi sevgiliye ait güzellik unsurlarına farklı anlamlar yüklediği gibi z l fe de bnezer anlamlar yüklemiştir. Başka bir ifade ile beşeri duyguların mazmunlarını tasavvufi duygular doğrultusunda i lemi tir.

Rev  n , a kı anlattığı bölümlerden birinde Tebriz güzellerinden bahseder. Cem l-  mutlak olan Allah’ın bir yansıması olan bu  ehrin güzellerinin z l flerinin her halkasını gönül ferahlatıcı olarak görmüş ve bir kılına iki cihanda değer bi ilemeyece ini söylemiştir.

Z lf m    her ‘u des  bir dil-g   

Bir  ılına d  cih n olmaz bah  145b/33

Rev  n , Allah aşkına talip olup bu yola girenlerin temel amacının Allah’ın varlığında yok olmak olduğunu söyler. Şaire göre Allah a kı son bulup kem le erdiğinde   ıkta bazı hallerin kalmayacağını belirtir. Bu hallerden biri de beden perdesinin kalktığı

saç ve yanak düşüncesinin aradan çıkıp yok olacağıdır. Böylece âşık kesretten kurtulur vahdete vasıl olur.

Zülf ü rûh fikri götürülür aradan

Perde olmaz aña hicâb-ı beden 136a/16

Revânî, Allah aşkından bahsettiği yerlerde bu yolda kendini feda edenlerin sevgilinin saçı ip boyunun ise ona darağacı olduğunu ifade eder. Şair, bu ifadede Hallâc-ı Mansûr olayına telmihte bulunur.

Kim maḥabbet yoluna ber-dâr olur

Dârı kıddı aña zülf-i yâr olur 164a/33

3.26. KOKULAR

Revânî, bu eserinde “Müşk”ü fazla kullanmıştır. Bu duruma aşağıda birkaç örnek ile yer verilmiştir.

3.26.1. Müşk

Müşk, Doğu Türkistan’da yaşayan bir çeşit ceylanın göbeğinden elde edilen güzel kokuya verilen isimdir. Buna “nâfe”de denir(Pala, 2015: 324). Daha çok “nâfe-i müşk” olarak kullanılır.

Revânî insana seslendiğinde Allah’ın yanında olan kişinin güzel kokulara bürüneceği ve onun her kokusunun “nâfe-i müşk” olacağını belirtir.

Her kokuşu şanki nâfe-i müşk

Lîkin dem-i nâfe mağz ider huşk 33a/21

Şair, Leylâ’nın güzelliğinden bahsederken onun güzelliğini yücelttiği yerlerde saçının güzel kokulu yani müşkün kıymetini düşürdüğünü, kırdığını tasavvur eder.

Ḳomâmiş mâha revnaḳ rûyu anuñ

Şımış müşküñ bahâsın müyu anuñ 49b/8

Eserde aşk konusuna yer verildiğinde genel olarak aşk üzerine çeşitli benzetmeler yapılır. Aşağıdaki beyitte aşk güzel kokuya benzetilmiştir. Öyleki şaire göre aşk bir müşk olmasına rağmen bu müşk nice yürekleri sevda ile kan içinde bırakmıştır.

‘İşk bir müşkdür ki niçe yürekler ol sevdâ ile ğarḳ-ı hûn olmışdur. 140a-140b

Allah'a yakarışlar, *Câmi'ü'n-Nesâyiḥ*'de çok ele alınmıştır. Tanrıya yakarışlar, çeşitli tasavvurlar doğrultusunda yapılmıştır. Bunlardan biri de yeryüzünün güzel koku ile dolu olmasına rağmen şairin burnunun dünyadaki bu güzel kokulara kapalı olduğudur. şair bu durumda Allah'tan güzel kokuları hissetmesi, nefeslenmesi için yakarışlarda bulunur. Bu bağlamda öne sürdüğü ve cihanın tümünü kapsayan kokunun müşk üzerinden Allah kokusu olduğu söylenebilir. Müşk mazmunu üzerinden bu durumu dile getirmiştir.

Meřâmum beste vü 'âlem ṭolū müřk

Leb-i deryâda ṭururam leb-i ḥuřk 170b/20

Câmi'ü'n-Nesâyiḥ'de peygamber sevgisi fazla ele alınan konulardan biridir. Peygamber sevgisinin şair üzerindeki etkisi eserde na' tlarda kendini gösterir. Aşağıdaki beyitte şair, peygamberi müşk üzerinden övgüye dahil etmiş ve onun güzel kokusunun yeryüzünü kapladığını söylemiştir.

Cemâl-i Ka'be nûr-efzâ-yı rūyuñ

Havâ-yı ṭıbe müřk-efřân-ı būyuñ 189a/8

Revânî, *Câmi'ü'n-Nesâyiḥ*'in bitiş kısmında geleneğe uyarak eseri üzerinde bir takım benzetmelerden hareket ederek eserini övmüştür. Eserini siyah beyaz olarak gören şair, beyazını gül yaprağına benzetirken, siyahını Tatar miskininde elde edildiği ceylan nâfesine/torbacığına benzetmiştir. Burada eserinin sevâdının bile değerli, kıymetli olduğunu söylemiştir. Zira ceylanın kesesinden elde edilen müşkün son derece kıymetli olduğu bilinmektedir.

Sevâdı nâfe-i müşk-i Tatârı

Beyâzı şanki gül-berg-i bahâri 203b/15

SONUÇ

Revânî'nin *Câmi'ün-Nesâyîh*'i adlı eserinin terminolojik incelemesi başlıklı doktora çalışmamızda şu sonuçlara varıldı. Herşeyden önce Câmi'ün-Nesâyîh'in manzum ve mensur olarak yazılmış dini, eğitici-öğretici ve tasavvufi bir eser olduğu tespit edildi. Bu doğrultuda ele alınan konuların içeriği de nasihatvari söylemlerle zenginleştirilerek eserin kimliğine değer kattığı görüldü. Şairin eserini oluştururken gelenek çizgisinde hareket etmiş; eserine, besmele, tevhid ve münacat ile başlamıştır. Revânî'nin, bu konuları klâsik şiir geleneğine uygun söylemle dile getirdiği görüldü. Eserde, oldukça fazla na't yazıldığı tespit edildi. Bu na'tlerin büyük bir kısmı Hz. Muhammed'e aittir. Peygambere yazılan övgülerin gelenek doğrultusunda söylendiği belirlendi. Bunun yanında başta yedi büyük meşhur peygamber olmak üzere dört halife, aşere-i mubeşşere ve din büyüklerine de na't yazıldığı ve bunlar bilinen yönleri ile anlatıldığı gözlemlendi.

Câmi'ün-Nesâyîh'de bu konulardan başka çeşitli başlıklar altında dini ve tasavvufî konular da ele alınmıştır. Dini konularda, önce İslâm dinini anlatıldığı, ardından İslam'ın şartlarından olan abdest, namaz, oruc, haccın, Kur'an ve sünnet doğrultusunda ele alınıp işlendiği tespit edildi. Ayrıca şair, bu konular ele alınıp işlendiğinde onun asıl amacının dini duyguları yaşamak, iyiliği emretmek ve kötülüğü nehy etmek doğrultusunda nasihatvari bir söylem belirlediği tespit edildi.

Eserde tasavvufî konuların başında vahdet-i vücut düşüncesi yer alır. Bu konu eserde bir başlık altında verilmemiş olmasına rağmen, eserin genelinde ve yeri geldiğinde şairin bu düşüncüyü okuyucuya yansıtmaya çalıştığı görüldü. Vahdet-i vücut görüşü eser içerisinde gerek manzum gerekse mensur yerlerde bu âlemin, Allah'ın isim ve sıfatlarının tecelligahı olduğu vurgusu bu düşünceye uygun olarak işlendiği, ayrıca anlatımın tabiat unsurları ile de örneklendirilerek insanı bu düşüncüyü anlamaya sevk ettiği görüldü.

Câmi'ün-Nesâyîh'de, vahdet-i vücuttan sonra havf, recâ, tevbe, zühd, sabır, rıza, tevekkül, fakr, nefis, şükür, mürşid, mürid, şeyh, zakir, zikir, hakikat, masiva vb. tasavvufî kavramlar, eser içerisinde ya başlıklar altında ya da başlık olmadan değişik konular içerisinde yer verildiği ve bu konuların şairin kendine has söylemi ile esere zenginlik kattığı ortaya konuldu.

Eserde birbiri ile ilişkili hevâ, hevesi terk, tevbe ve âhirete hazırlık konularına da nasihat bağlamında yer verildiği ve ağırlıklı olarak işlendiği, bunun yanında tefekkür ve duânın da üzerinde önemle durulan diğer dini ve tasavvufi unsurlar olduğu gözlemlendi.

Eserde üzerinde durulan önemli bir kavramın da aşk olduğu tespit edildi. Bu konunun geçtiği yerlerde, şairin insana seslenerek, geçici güzellere gönül bağlamaması gerektiği, aşk ve sevgisini ilâhî olana yöneltmeyi amaç olarak benimsediği, Allah’a ulaşmanın tek yolunun da sadece ilâhî aşkla olacağını söylediği tespit edildi. ilâhî aşkın ele alındığı yerlerde Allah yolunun yolcusu olan âşık, Allah’a ulaşıp onda kendini fenâ eden Hak âşığı olduğu ve amacının ilâhî vuslat olduğu belirlendi.

Câmi’ün-Nesâyih’de, akıl unsuru üzerinde önemle durulduğu görüldü. Aklın, Allah’ın insana verdiği önemli bir meleke olduğu, insanın onunla evreni okuyarak ve algılayarak Allah’ı bulması ve ona yönelmesinde büyük bir önem arz ettiği görüldü. Revânî’nin, akıla aşk bağlamında da yer vererek, onun asıl sevgiliye ulaşmada birincil ereği olduğu söylemi tespit edildi.

İlim konusu eserde bir başlık altında ele alınmıştır. Şaire göre, ilimden kasıt dini ilimlerin öğrenilmesi gerektiği, amelsiz ilmin kişiye sıkıntı getirdiği, amel ve ilim birlikteliğinin ise büyük bir hazine olduğu, ilim kavramının ise tahsil etmek ve telkin etmek olarak iki kategoride işlediği görüldü. Bu kategorileri, vehbi ilim ve kesbi ilim olarak adlandırdığı, kesbî ilimin kazanılarak elde edildiğini, vehbi ilmin de Allah tarafından kulun kalbine yerleştirilen ilim olduğunu ve bu nedenle ilim tahsiline önem verilmesi gerektiğini söylediği görüldü. Ayrıca ilim kavramının vahdet sırrı ile bağlantısının kurulduğu ona tasavvufi bir anlam verildiği de belirlendi.

Revânî, eserinde yer verdiği konulardan biri de nefistir. Şair, “İşâret-i Ma’rifet-i Nefs” başlığı altında; nefsi değerlendirirken daha çok onun olumsuz yönlerini öne çıkarmış, nefsin zararlarını, kişiyi doğru yoldan çıkarıcı özelliklerini, Allah yolunda yürüyenleri saptırıcı yola sevk edici davranışları sergilemeye yönlendirmesi, nefsin en düşük seviyesinin, emmare olduğu ve yedi başlı yılanı benzediği insanı, insan olma vasıflarından çıkarıp benlik davasına sürüklemesi gibi bir takım olumsuz özelliklerinden bahsetmiştir. Kendisinin de nefis problemi olduğunu söylerken, nefsin nasıl ıslah edilmesi gerektiğinin yollarını da gösterdiği, Kişinin marifet yolunda sağlam bir şekilde ilerleyebilmesi için yapması gereken ilk işin nefsini iyi bilmesi ve tanınması gerektiği tespit edildi.

Câmi'ün-Nesâyih'te dünyanın geçiciliği büyük önem arz etmektedir. Revânî, bu konuyu işlerken okuyucuyu dünyaya bağlanmaması hususunda yönlendirme yoluna gitmektedir. Bu bağlamda başta peygamberler olmak üzere efsanevi kahramanların, filozofların, hükümdarların, dini-tasavvufi kişiliklerin isimlerinden bahsetmekte; onların ölüme yenildiği, taç ve tahtlarını kaybettikleri vurgulanmaktadır. Böylelikle okura, masivaya takılmadan yaratılış gayesine uygun davranmasını ve berzahtan sonrasına hazırlık yapmasını nasihatvari bir söylemle ifade ettiği görüldü.

Şair görüşlerini ortaya koyarken doğu ve batı mitolojisinden, düşünürlerinden, dini ve efsanevi kahramanlarından örnekendirme yaparak eserini kuru bir nasihat kitabı olmaktan kurtarıp edebi hüviyete büründüğü tespit edildi.

Bütün bunların yanında konu gereği klasik şiir geleneğinde yer alan sevgiliye ait güzellik unsurlarını tasavvufi bağlam içerisinde Leylâ üzerinden yapılan bu güzelliğin tanrının güzelliğinin (cemâlinin) insana bir yansıması olduğu görüldü.

Câmi'ün-Nesâyih üzerinde yaptığımız bu çalışma ile nasihatnâme, pendnâme, öğüt kitabı, mevize konulu gibi yazılmış eserlere bir yenisini kazandırmayı amaçladık. Bu bağlamda esere dayalı bir inceleme yaparak, eserden önce ve sonra aynı türde yazılan eserler ile muhteva açısından mukayese çalışması yapmak isteyenler için metin ortaya konuldu.

KAYNAKLAR

- Abdülbâkî, Muhammed Fuad (1950), *Mu'cem: Muhammed Fuâd Abdülbâkî. el-Mu'cemü'l-müfehres li-elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Kahire: Kitâbu's-Şâ'b, H. 1378 (Metâbi'u's-Şa'b)
- Aça, M., vd. (2018), *Başlangıçtan Günümüze Türk Edebiyatında Tür ve Şekil Bilgisi*, İstanbul: Kesit Yayınları,
- Ali el-Muttaki el-Hindi, (1985). *Kenzü'l-'ummâl fî Süneni'l-Akvâl ve'l-Ef'âl*, thk. Bekrî Hayyânî-Saffet es-Sekkâ. (IV, 430). Beyrut: Müessesetu'r-Risâle.
- Alper, Ö. M. (2010). "İslâm, Akıl ve Hakikat". *Milel ve Nihal*, 7 (3), 39-72.
- Anonim (2016). *Tuhfetü'l-Memlûk*, (Çev.: Yakup Kara). İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.
- Arapağuş, H. K. (2011). "Teâlâ", *DİA* (XL, 206-207). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi.
- Arent Jean Wensinck (1936). *el-Mu'cemü'l-Müfehres li-Elfazi'l-Hadisi'n-Nebevi: Ebede-Hayye = Concordance et Indices de la Tradition Musulmane.*, Leiden : E.J. Brill,., "Da'v" maddesi.
- Armutlu, S. (2021) *Gazel Felsefesi Gazelde Beşerî Aşkın Kaynaklarını Aramak Hadarîlik-Uzrîlik*, İstanbul: Kesit Yayınevi.
- Artun, E. (2010). *Dîni-Tasavvufî Halk edebiyatı Metin Tahlilleri*, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Âşık Çelebi. (2010). Filiz Kılıç (haz.) *Meşâirü's-Şuarâ İnceleme-Metin*. (III). İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü.
- Avşar, Z. (2017). *Revânî Dîvânı*, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü
- Aydınlı, A. - Çakan İ. L. (1991). "Aşere-i Mübeşşere", *DİA*, (III, 547). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi.
- Azamat, N. (2004). "Melâmet". *DİA*, (XXIX, 24-25). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi.
- Balcı, M. (2013). *İslâm Öncesi Fars Öğüt Edebiyatı*,. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi. SBE.
- Batıslam, H. D. (2000). *Divan Şiiriyle Halk Şiirinde Ortak Bir Söyleyiş Biçimi (Mürâca'a-dedim dedi)*. *Folklor/Edebiyat*, 22, 147-158.

- Bolay, S. H. (1997). *Felsefî Terimler ve Doktrinler Sözlüğü*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Bursalı, M. Tahir (2009) “Ahlâk Kitaplarımız, (Sadeleştiren: Saadettin Özdemir)”. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1/ 22,
- Canatan, K. (2019). “Akıl ve Nakil İlminde Kurtulmak – İslam Dünyasında Bilim Sınıflandırmaları ve Sonuçları”, *Yetkin Düşünce*, 2 (6), 45-67.
- Canbulat, M. (2010). *Dini Kavramlar Sözlüğü*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Canım, R. (1998) *Türk Edebiyatında Sakinameler ve İşretnâme*, Ankara: Akçağ Yayınları,
- (2018). *Divan Edebiyatının Kaynakları*, İstanbul: Akıl Fikir Yayınları.
- Cebecioğlu, E. (2020). *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. (7. Baskı) Ankara: Otto Yayınları.
- Cevizci, A. (2000). *Felsefe Sözlüğü*, İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Ceyhan, S. (2013), “Zühd”. DİA, (XLIV, 530). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, Ankara
- Cilacı, O. (1994). “Dua”, DİA, (IX, 529-530). DİA, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi.
- Çağırıcı M. (2012). “Tevekkül”, DİA, (XLI, 1-2). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi.
- (2006), “Nasihat”. (DİA, XXXII). 408, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi.
- (2008), “Sabır”. DİA, (XXXV, 337). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi.
- (2010), “Şükür”. DİA, (XXXIX, 259). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi.
- Çöm, E. (2007). *16. Yüzyıl Ahlâkî Mesnevîleri ve Şemseddîn-i Sivâsî'nin İbret-nümâ Adlı Mesnevîsi (İnceleme-Metin)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi SBE,
- Dânişnâme-yi Edeb-i Fârsî, (1990). (Editör: Hasan-i Enûşe), I-IX. Tahran 1375 hş.
- Demirci, K. (2019). “Deccal”. DİA, (XXXIX, 69). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi.
- Develioğlu, F. (2017). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Aydın Kitabevi, Ankara.
- Durmuş, İ. (2000). “İktibas”. DİA, (XXII, 52). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi.

- Ebû Mansûr el-Mâtürîdî, (2014). *Kitâbü't-Tevhîd*, (Çev.: Bekir Topaloğlu). İstanbul: İSAM Yayınları.
- Ebu'l Fadl Cemaluddin Muhammed b. Mukrim İbn Manzûr (1993). *Lisânu'l-'Arab*, nşr. Dâru Sâdır, Beyrut, "Da'v" maddesi.
- Ece, S. (2017). *Vamık u Azra*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınlar.
- Emir Timur, (2020) *Tüzükât-ı Timur – Timur'un Günlüğü*, (Haz. Kutlukhan Şakirov, Adnan Aslan). İstanbul: İnsan Yayınları.
- Erdem, S. (1991). "Anka", DİA, (III, 200-201). DİA, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Erünsal, İ. (2008) "Revânî". DİA, (XXXV, 30). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi.
- Fahreddîn er-Râzî, (2014). *Allah'ın Aşkınlığı – Esâsu't-Takdîs fî İlmi'l-Kelâm*, (Çev.: İbrahim Coşkun). 3. Baskı, İstanbul: İz Yayıncılık.
- Fârâbî, (2020). *Felsefenin Temel Önergeleri*, (Çev.: Mehmet Dağ). İstanbul: Endülüs Yayınları.
- Fârâbî. (2013). *İdeal Devlet*, (Çev.: Ahmet Arslan). Ankara: Divan Kitap.
- Fesâyî, Mansûr Restigâr, (1388). *Ferheng-i Nâmhâ-yi Şâhnâme*, Tahran
- Fırlı, E. R. (1994). "Ebû Tâlib" DİA, (X, 237-238). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi.
- Gazâlî, (1984). *İnançta Hassas Ölçüler – İlcâmü'l-Avâm an İlmi'l-Kelâm*, (Haz. Mevlüt Karaca). İstanbul: Hisar Yayınevi.
- "Mişkâtü'l-Envar", *Yol, Bilgi ve Varlık*, (Çev.: A. Cüneyd Köksal). İstanbul: Sufi Kitap.
- Gelibolulu Mustafa Âli, (1994). *Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısım, İnceleme-Metin*. (Neşr: Mustafa İsen) Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yay.
- Gönel, Hüseyin (2010). "Divan Şiirinde Sevgiliye Dair". *Turkish Studies* 5 (3). 208-223.
- Güçlü, A., Uzun, E., Uzun, S., Yolsal, Ü. H. (2008) *Felsefe Sözlüğü*, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Güftâ, H. (2004). *Divan Şiirinde İlim*, Ankara: Akçağ Yay.
- <https://dekhoda.ut.ac.ir/fa/dictionary/323597/> (نودر).
- Hüseyin Vâiz-i Kâşîfî, (2019). *Ahlâk-ı Muhsinî*, (Haz. Murat Demirkol). İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı,

- İbn Arabî, (2006). *Tasavvuf Makamı*. (Çev.:İbrahim Aşkî Tanık). İstanbul: Kırkambar Kitaplığı.
- İbn Kesir, *Kısasü'l-enbiyâ*, (Çec.: Hanifi Akın). (I), İstanbul: Çelik Yayınevi.
- İbn Rüşd, (1985). *Felsefe-Din İlişkileri*, (Haz. Süleyman Uludağ). İstanbul: Dergah Yayınları.
- İbn Sînâ, (2014). *İlâhiyât*, (Çev.: Ekrem Demirli, Ömer Türker). İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.
- (2016). *Dânişnâme-i Alâî*, (Çev.: Murat Demirkol). İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.
- İmamu'l-Harameyn el-Cüveynî, (2012). *İnanç Esasları Klavuzu– Kitabı'l-İrşâd*, (Çev.: Adnan Bülent Baloğlu vd.). Ankara: DİA Yayınları.
- İpekten, H. (2017). *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*. Ankara: Dergah Yayınları
- İpekten, H.; İsen, M. (1992). "XVI. Yüzyıl Divan Edebiyatı", Ankara: Türk Dünyası El Kitabı (Edebiyat), (III, 130-156). Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
- Kaplan, M. (2007). *Tip Tahlilleri: Türk Edebiyatında Tipler*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- (2008). *Hayriyye-i Nâbî*, Ankara: AKM Yay.
- (2010). "Türk Edebiyatında Manzum Nasihatnâmeler". Türkler Ansiklopedisi, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Karagöz, İ. (2010). *Dini Kavramlar Sözlüğü*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Karahan, A. (1964). "Revânî". İA, (IX, 717-719), İstanbul: MEB Yayınları.
- Karaman, F. (2010). *Dini Kavramlar Sözlüğü*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Kâşânî, A. (2004). *Tasavvuf Sözlüğü*, (Çev: Ekrem Demirli). İstanbul: İz Yayıncılık.
- Kılıç, Ü. (2013). "Yezîd", DİA, (XLIII, 513-514). DİA, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi.
- Kınalızâde Hasan Çelebi (2017). *Tezkiretü's-Şu'arâ*, (Haz.: Aysel Aysungur) Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü Yay.
- Kindî, (2013). "Akıl Üzerine", Felsefi Risaleler, (Çev.: Mahmut Kaya). İstanbul: Klasik Yayınları.

- Kocakaplan, İ. (2014). *Açıklamalı Edebî Sanatlar*, İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları
- Kurnaz, C. (2010). “Vuslat Yolculuğu”. *Turkish Studies*, 5 (3). 447-461
- Kutluer, İ. (1998). “Hikmet”. *DİA*, (XXVII, 503-511). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi.
- Mazioğlu, H. (2014). *Eski Türk Edebiyatı Makaleleri*. Ankara: TDK Yayınları.
- Mengi, M. (1991). *Divan Şiirinde Hikemi Tarzın Büyük Temsilcisi Nabi*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını
- Mermer, A. vd. (2013). *Eski Türk Edebiyatına Giriş*, İstanbul: Akçağ Yayınları,
- Metin, A. (2013), *Klâsik Türk Şiirinin Anlam Dünyası-Edebi Türler ve Tarzlar*, Erzurum: Fenomen Yayıncılık.
- Molla Sadrâ, (2018). *Kalbin Uyanışı*, (Çev.: Fevzi Yiğit). İstanbul: Önsöz Yayıncılık.
- Muhammed Fuâd Abdülbaki, (1364). *Mu'cemu'l-müfehres li elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Kâhire: Dâru'l-Kutubi'l-Mısriyye, , "Da'v" maddesi.
- Muîn, Muhammed, (1996). *Ferheng-i Fârsî*, I-VI, Tahran
- Müstakimzâde Süleyman Saadettin (1928). *Tuhfe-i Hattâtîn*, İstanbul: Devlet Matbaası
- Necmeddin et-Tarsûsî, (2018). *Tuhfetü't-Türk – Tarsûsî'nin Siyâsetnâmesi*, (Haz. Muhammed Usame Onuş). İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.
- Nizâmülmülk, (2020). *Siyasetname*, (Çev.: Mehmet Kanar). İstanbul: Say Yayınları.
- Nurettin, D.; Emine, Y. (2002), “Klâsik Dönem Osmanlı Türkçesi”, *Türkler Ansiklopedisi*, (XI). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları,
- Onay, A. T. (2007). *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü*, (Yay. Haz. Cemal Kurnaz). İstanbul: Birleşik Yayınları
- Oşiderî, Cihângîr, *Dânişnâme-yi Mezdiyesnâ*, Tahran 1371 hş.
- Oy, Aydın (1991). “Atasözü”. *DİA*, (IV, 44-46). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Özdemir, S. (2009). “Ahlâk Kitaplarımız”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (S. 22), 161-172.
- Özgüdenli, O. G. (2005). “Moğollar”. *DİA*, (XXX, 225-229). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Paçacı, İ. (2010). *Dini Kavramlar Sözlüğü*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

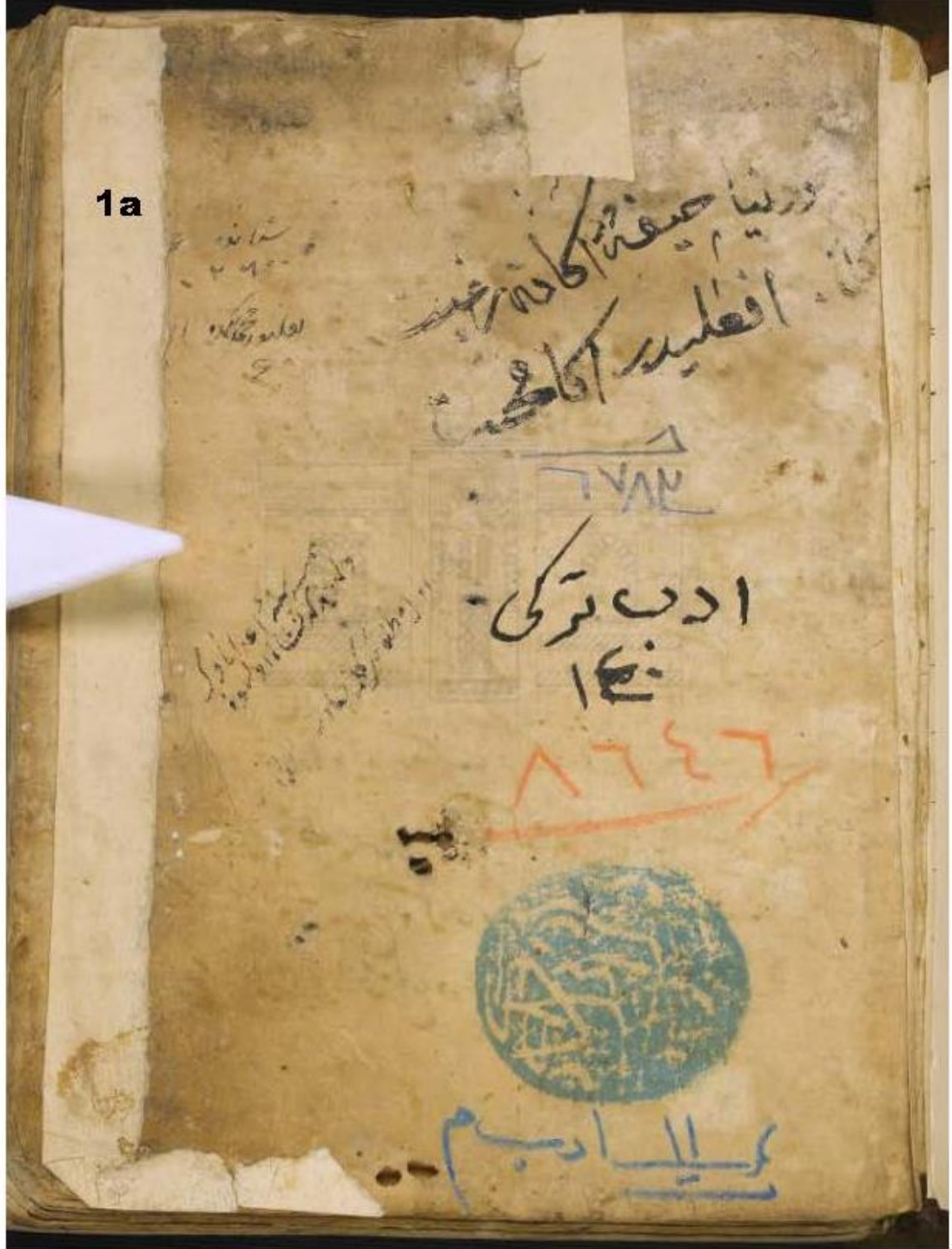
- Pala, İ. (2006), “Nasihatnâme”. DİA, (XXXII, 409). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi.
- (2015). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, İstanbul: Kapı Yayınları,
- Parlatır, İ. (2016). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: Yargı Yayınevi.
- Polat, E. (2018). *XVII. Yüzyıl Divanlarında Nasihat*, (Yayınlanmamış Doktora Tez). Ankara: Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ragıp el-İsfahani, (2007). *Müfredât Kur’ân Istılahları Sözlüğü*, (Mütercimler: Abdülbaki Güneş, Mehmet Yolcu). (II). İstanbul: Çıra Yayınları.
- Râgıb el-İsfahânî, Ebu’lKâsım Hüseyin b. Muhammed. (1412/1991). *el-Müfredât*. Beyrut: Dâru’l-kalem.
- Sa’deddin et-Teftâzânî, (2019). *el-Makâsıd*, (Çev.: İrfan Eyibil). İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.
- Saraç, Y. (2012). *Klasik Edebiyat Bilgisi-Biçim-Ölçü-Kafiye*, İstanbul: Gökkubbe Yayınları.
- Sehi Bey, (1998). *Heşt-Beheşt*, (Haz: Mustafa İsen), Ankara: Akçağ Yayınları.
- Sevimli E. (2020). “Klasik Şiirde Izdırabın Aşırı Boyutu: Seng-i Melâmet”. *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 3 (2), 295-348.
- (2021). “Klasik Şiirde Âşığın İstiğna Mülkünün Sultanlığına Doğru Yolculuğu: Melâmî Âşıklığın, Melâmeti Selâmete Tercihi”. *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7 (1), 405-434.
- Seyyid Şerîf Cürcânî, (2015). *Şerhu’l-Mevâkıf*, (Çev.: Ömer Türker). İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.
- Sinanoğlu, M. (1999). “İbadet”. DİA, (XIX, 233). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Şemseddin Sami, (1989). *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul: Enderun Kitapevi.
- Şihâbüddin Sühreverdî, (2015). *Hikmetü’l-İşrak*, (Çev.: Eyüp Bekiryazıcı, Üsmetullah Sami). İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.
- Sümer, F. (2009). “Selçuklular”. DİA, (XXXVI, 365-371). DİA, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi.
- Tarlan, A. N. (2021). *Şeyhî Divanını Tetkik*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Taşkesenlioğlu, L. (2019). “Divan Şiirinde “Dedim-Dedi” Söyleyişi”, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 41, 103-126

- Timuçin, A. (1998). *Felsefe Sözlüğü*, İstanbul: İnsancıl Yayınları.
- Tolasa, H. (2001). *Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Topaloğlu B. (1995). "Evvel", DİA, (XI, 545). DİA, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi.
- (2007). "Rab", DİA, (XXXIV, 372-373) DİA, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi.
- (1988). "Ahiret", DİA, (I, 543-548) DİA, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi.
- Tökel, D. A. (2016). *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar-Şahıslar Mitolojisi*, Ankara: Akçağ Yayınları,
- Türker, Ö. (2020). *İslam Düşünce Gelenekleri*, İstanbul: Ketebe Yayınları.
- Uludağ S. (1994). "Dua". DİA, (IX, ss. 535-36). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi.
- Uludağ, S. (1991), "Dünya". DİA, (X, 22-25). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi.
- (1991). "Aşk". DİA, (IV, 11-17). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi.
- (2010). "Takva.". DİA, (XXXIX, 484-486). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi.
- (1997). "Hallâc-ı Mansûr". DİA, (XV, 377-381). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi.
- (2006). "Nefis". DİA, (XXXII, 526-529). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi.
- (2012). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Ural, İ. (2010). *Dini Kavramlar Sözlüğü*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Yavuz, Y. Ş. (2001). "Kalem". DİA, (XXIV, 243-245). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi.
- (2013). "Vücûd". DİA, (XLIII, 136-137). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi.
- Yenikale A. (2012). *Sünbülzâde Vehbî Divânı*, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü Yay.
- Yıldırım, N. (2011). *Ardâvirafname*. İstanbul: Pinhan Yay.
- Yıldız H. D. (1988). "Abbâsiler". DİA, (I, 31-48). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

- Yılmaz, H. K. (1993). “Cezbe”. DİA, (VII, 504). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- (2016). *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, (21. Baskı). İstanbul: Ensar Yayınları.
- Yılmaz, Ö. (2014). “Tasavvufi Düşüncede Mürşidin İnsan Yetiştirmedeki Rolü”. *Kutlu Doğum Haftası “Hz. Peygamber ve İnsan Yetiştirme Düzenimiz” Sempozyumu, 18-20 Nisan 2015, Erzurum, 2015*, (ss. 653-667), Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı
- Yiğit, İ. (1995). “Emeviler”. DİA, (XII, 87-104). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Zavotçu, G. (2013). *Klasik Türk Edebiyatı Sözlüğü*, İstanbul: Kesit Yayınları.

EKLER

EK 1: CĀMİ'ÜN NESĀYİH'TEN ÖRNEKLER

جامع النصائح کاتب روانی افندی

بسم الله الرحمن الرحيم

1b

حمد نامحدود و ثناء نامحدود و اول حضرت سزاوار در که هر
 ذره موجود و مبر داخل دایره وجود اول حضرت که موجب
 وجود نه دلیل قاطع در و منت بی قیاس و شکر و بی پایان
 شول جنبه نثار در که ترتیب ممکنات و نظام موجودات
 اول جنابک و حدایت ذاتی بر همان سیاط در بر طاعت که
 جمیع عالم سلطنته سلطان قایل بر سجده که هر موجود نشیمن
 قوی و دایم بر ملک در که عالم مملکت و مملکت مملکت
 بر خطه بر پادشاه در که صحن برای عزتند بر عرش سیمون
 بر قبه مدح در که عدم خزانة ابداع در موجد در که یو خلق
 وسیله اختراع در عقل در بین افق در و کمالی کوریز

241b

قد اشتمون اكايك رگورث يذليستون الذنه خط سعادته

دعائي اوقوب المايه امال

زواني كاتيه ايلايه ايصال

قد فرغت من عند

الكتاب في يومه

من شهر ربيع الاول ١٢٨٢

سهر الهربه ١٢٨٢

٢٤٠

Transkripsiyon Sistemi

پ : P p	ب : B b	ء : ʾ
ج : C c	ث : Ṣ ṣ	ت : T t
خ : Ḥ ḥ	ح : Ḥ ḥ	چ : Ç ç
ر : R r	ذ : Z z	د : D d
س : S s	ژ : J j	ز : Z z
ض : Ḍ ḍ / Ṣ ṣ	ص : Ṣ ṣ	ش : Ş ş
ع : ʿ	ظ : Z z	ط : Ṭ ṭ
ق : Q q	ف : F f	غ : Ğ ğ
ڭ : Ñ ñ	گ : G g, Ğ ğ	ك : K k
ن : N n	م : M m	ل : L l
ی : Y y	ھ : H h	و : V v

METİN
CÂMÎ'ÜN NESÂYİH KÂTİB REVÂNÎ EFENDÎ

(1) **Bismillāhirrahmanirrahim**

[1b] (2) Hāmd-i nā ma' dūd ve şenā-i nā maḥdūd ol ḥazrete sezā-vārdur ki her (3) zerre-i mevcūd ve her dāḥil-i dāyire-i vücūd ol ḥazretüñ vücüb u (4) vücūdına delīl-i kāt' dur ve minnet-i bī-kıyās u şükr ü sipās (5) şol cenāba nişārdur ki tertīb-i mümkināt ve nizām-ı mevcudāt (6) ol cenābuñ vaḥdāniyyet-i zātına burhān-ı sātī' dur bir sulṭāndur ki (7) cemī' 'ālem salṭanatına sulṭān-ı kāyim bir sübhāndur ki her mevcūd tesbīḥine (8) kavī vü dāīm bir melikdür ki 'ālem-i milk ü melekūt memleketinden (9) bir ḥıttā bir pādīşāhdur ki şaḥn-ı sarāyī 'izzetinde 'arş u semavāt (10) bir ḳubbe mübdi' dür ki 'adem-i ḥızāne-i ibdā' ıdur mevcuddür ki yoklık (11) vesīle-i ihtirā' ıdur 'aql-ı dūrbīn ufq-ı zirve-i kemālini görmez.

[2a] (1) Vehm-i tīz per-dāmen-i sürādık-ı celāline iremez nesr-i tayıri ḥatır-ı insānī (2) her vaḳt mevcūdāt-ı 'ulvī ve süflī şikār-ı miḥleb ü (3) minḳārdur bir nefes rubūbiyyet havāsında per açub uçamaz (4) ve tavus-ı 'aql u fikret-i ādemī ki rüz u şeb fezā-yı (5) melekūt u şaḥrā-yı ceberrūtda cilve ider bir ḳadem ulūhiyyeti (6) sāhasında siyāhat idemez 'ukūl-i mufāriḳa ki elṭaf-i (7) maḥlūḳāt ve ekmel-i mevcūdātdur. Luṭf u kemāl şıfatlarının (8) iḥşāsında müteḥayyir ü bī-hūş nüfūs-ı nāṭıḳa ki vesāyit-i (9) 'ālem-i ervāḥ ve vesāyil-i me' ālim-i eşbāhdur 'izzet ü celālī (10) kūyının fināsında vālih ü medhūş kerrūbiyūn ki (11) kāyināta server ve mevcūdāta mihterlik külāhı başlarında 2b (1) ḳonmuşdur. Anuñ ḳulluḡı kemerini cān miyānına bağlamışlardır ve ruḥāniyūn (2) ki 'alāyık-ı irtibātāt-ı cismānī ve ḳuyūd-i selāsıl-i heyūlaniden pāk (3) ü āzādelerdür. Anuñ rıḳḳıyyeti tavḳını vücūdları ciydine ṭaḳmışlardır. (4) Şevāḳıb-ı nücüm ve kevākib-i rücüm ki menākib-i merākib-i eflāke süvār (5) olmuşlardır. Şevḳet ü 'azameti naṭ'ında birḳaç ḥor u za'ıfce (6) piyādelerdür. Mevālīd-i siflī ü netāyic-i 'unşuri ki sicn-i ṭabī'atde (7) ḳayd-ı şeş cihet ile maḥşūrlardur. Celāl ü ḳahr-ı zindānında (8) bir nice maḥbūs olmuş ūftādelerdür. Bir 'Alīm'dür ki 'ilmine ḡāyet (9) yok. Bir Ḳadīr'dür ki ḳudretine nihāyet yok Ḳadīm'dür ki 'uḳūl-i (10) muteḳaddimīn ü mütaḥḥirīn dāire-i ḳıdemine ḳadem başamaz. Ḥakīm'dür ki (11) ḥukemā-yi evvelīn ü āḥirīn ḥikmeti ma' rifetinden dem uramaz. Bir ma' şūḳ 3a (1) dur ki 'ışḳı hevāsında ṭokuz felek çārḫa girüb oynar. Bir maḥbūbdur ki (2) şevḳi derdinden dün gün āsiyā-yı çārḫ inler. Bir ḥākimdür ki (3) ḳazāsı mahkemesinde 'aql-i kül kātib ü emīn. Bir ḥāfızdur ki (4) ḥıfzī ḥızānesinde bir noḳta kitāb-ı mübīn. Bir ḳādir ki ḳudreti (5) taḥrīrinden 'āciz ḳalem-i a' lā. Bir 'ālimdür ki ma' lūmātı iḥātasında (6) ḳāşır levḫ-i

mu‘allā. ‘İlm-i kādīmi külliye vü cüz’iye muhīt. Luṭf-i ‘amīmi mürekkebe ⁽⁷⁾ vü basīṭa basīt. Raḥīmdür ki dü ‘ālem rahmeti neşiminden bir nefḥa. ⁽⁸⁾ Kerīmdür ki iki cihān keremi denizinden bir kaṭre. Ğafūrdur ki mağfireti ⁽⁹⁾ zülālī şehāyif-i cerāyim maḥv eder. ‘afūvdür ki bir nazar-ı ‘āṭifetiyle ⁽¹⁰⁾ nice günahları ‘afv eder. Bir Kuddūsdur ki zümre-i ervāḥ-ı muḳaddese ⁽¹¹⁾ sürādīkāt-i ḳudsinden bir ḳadem geçemez. Bir ‘Azīzdür ki hezār **3b** ⁽¹⁾ Cān-ı ‘azīzān serā-perde-i ‘izzetinden bir zerre keşf idemez. ⁽²⁾ Bir ḳahhārdur ki celālī saṭvetile her mevcūd maḳhūr Raḥmāndur ⁽³⁾ ki cemāl-i tecellisiyle her zerre mesrūr semī‘dür ki sem‘üne ālet yok. ⁽⁴⁾ Başīrdür ki başarına āfet yok Mürīddür ki irādetine ‘illet yok ⁽⁵⁾ Ḥālīḳdür ki maḥlūḳuna nihāyet yok Cevāddur ki baḥşışine ğareẓ yok ⁽⁶⁾ Ḥaydur ki ḥayātına maraẓ yok Mevcūddur ki ana mekān yok ⁽⁷⁾ Dā’imdür ki ana zaman yok Söyleşir velī sözi cihetten degül ⁽⁸⁾ vaşl olur ammā vuşlatı fırḳatinden degül her şey’e ḳarībdür ḳurbı ⁽⁹⁾ mekānī degül. Her mevcūd ile biledür ma‘iyyeti zamānī degül Ḳayyūmdur ⁽¹⁰⁾ ‘ālem anuñla ḳā’im Feyyāẓdur Cihān feyziyle da’im. Vehhābdur ⁽¹¹⁾ ki kemīne baḥşışi varlık Rezzāḳdur ki ḥazīnesinde yok yoḳluk. **4a** ⁽¹⁾ Ğanīdür hiç faḳr görmez Kāmildür ki ana nokşān eli ermez. Vāriş ⁽²⁾ durur evvel daḥī ol mālīk Bāḳī durur bāḳisī cümle memālik ⁽³⁾ Vācibdurur ana vācib yok Uludur dergāhına ḥācib yok. ⁽⁴⁾ Mu‘ṭīdür ki her kişiyē cān bağışlar Hādīdür ki her mü’mine īmān ⁽⁵⁾ bağışlar. Mānī‘durur nola virmek elinde Muḳilldür nūr-i izlālī ⁽⁶⁾ milkinde Fettaḥdur bağılu dilleri Vedūddur uyanuḳ gōñüllerī. ⁽⁷⁾ Kebīrdür kibr-i izafī degül Şādīḳ durur va‘di ḥilāfī degül ⁽⁸⁾ Settārdur ḳullarınuñ günāhını Mucībdür mazlūmların āhına Ḳāzī durur ⁽⁹⁾ yalvaranuñ ḥācetini. Semī‘dür her faḳṭrın münācātını Kāfīdurur her mühimmi ⁽¹⁰⁾ Dāfī‘dür her mülimmi Cebbārdur ki kimesnenün ana cebri yok Ḳahhārdur ki ⁽¹¹⁾ ḳahrında luṭfu çok. Ḳābizdurur başında ğurūr edeni Bāsīt durur **4b** ⁽¹⁾ Ḳabzında şükr eyleyenī ḥāfız durur tereffu‘ ehlini Rāfī‘durur ⁽²⁾ tevāzu‘ eyleyenī Müzīldür mut‘azzizini mu‘azzezür mutezellini. ‘Ādīldür ⁽³⁾ milkinde ḳulmü yok. Şabūr durur ḳullarına ḥilmi çok. Ḥabīrdür her gizlū ⁽⁴⁾ sırrı. Ḥasībdür her ḥayr ü şerri. Laṭīfdurur ki luṭfu bī-‘ad. ⁽⁵⁾ mün’im durur ki n‘imetī bī-ḥad. Vāsi‘durur her şey’e vüs‘at andan. ⁽⁶⁾ Kerīm durur ‘ālemdē mekremet andan. Muşsavvirdür her şūreti. ⁽⁷⁾ Muheymindür her sīreti ‘Alīdür ‘ulūsu fevḳānī degül. ‘Azīmdür ‘azameti ⁽⁸⁾ cismānī degül. Şekūrdür şekūr olan ḳullarına. Raūfdur ⁽⁹⁾ rahmet ider mücrimlerine. Vāhibdür ḥayātı. Bā‘işdir emvātı. ⁽¹⁰⁾ Hamīddür her dilde. Şehīddür her gōñülde. Cām’idür āḥirette. ⁽¹¹⁾ Ḥazīrdur her vaktde. Muğnīdurur her ğanī. Andan Celīldür **5a** ⁽¹⁾ Celālī zatından. Reşīddür rüşd umanları. Mürşiddür īmān ⁽²⁾ bulanları. Muḳşıṭdur iline. Muntāḳimdür

ehline. Vālīdūr milketinde. ⁽³⁾ Mūte‘ālīdūr ‘izzetinde. Bedī‘dür ibdā‘ına nazīr ü timşāl gerekmez. ⁽⁴⁾ Mübdī‘dür ki ihtirā‘ına şūret gerekmez. Hem muḥibbdür ve hem ⁽⁵⁾ maḥbūb hem ṭalibdür. Ve hem maṭlub hem vedūddur ve hem mevdūd. Hem ⁽⁶⁾ şāhiddür ve hem meşhūd. Raḳībdür ve ḥāzır. Ḳarīb ⁽⁷⁾dür ve nāzır. Ḥālīkdür ve mācid. muḥsīdūr vācid. Selāmdur ⁽⁸⁾ āfātdan. Mü‘mindür ‘āhātdan. Mütekebbirdür n’ola yaraşır. ⁽⁹⁾ Mütecebbirdür n’ola yaqışır. Mecīddür mecd-i ḥaḳīkī. Ḳavīdūr ḳuvveti tahḳīkī. ⁽¹⁰⁾ Metīndür metni muḥkem. Ḥakīmdür ḥükm-i mübrem. Mübdīdurur dünyada. ⁽¹¹⁾ Mu‘īddür ‘uḳbāda. Mümeyyitdür ebdānı. Muḥyīdür gine anı. Bārīdurur **5b** ⁽¹⁾ ḥalkı ḳāsımdurur rızḳı. Muḳaddimdür öñ geçeni. Mu‘aḥḥirdür şoñ ḳalanı. ⁽²⁾ Velīdūr evliyāsına. Vekīldür aşfiyāsına. Ḍarradur mazarratı. ⁽³⁾ ḥikmetden. Nāfi‘dur menfa‘ati ḳudretten. Rabbidür mümkünātīñ ⁽⁴⁾ nūrudur mevcūdātuñ.

Ebyāt

[Müfteilün / Müfteilün / Fā’ilün]

Bahr-i Recez (Recez Bahri)

- 1 Şābıka sālār-ı cihān-ı ḳıdem
Mürsele peyvendi gelū-yi kalem
- 2 La‘l-i tırāz-ı kemer-i āfītāb
Hülle-i kūy ḥāk ü ḥulī bend-i āb
- 3 Perveriş-āmūz-i derūn-perverān
Rūzi-ber-ārende-i ruzī ḥorān
- 4 Dāğ- nih-i nāşiye dārān-ı pāk
Tāc-dih-i taḥt-ı nişīnān-ı ḥāk
- 5 Cām-gītī puḥte tedbīrhā
‘Özr pezīrende-i taḳşīrhā
- 6 Dīde-kef-i kūr-dilān-i ḥayāl
Sürme-keş-i dīdeverān-i kemāl

- 7 Perde-keş-i cilvegirān-i niyāz
Cilve-i perde-nişīnān-i rāz

6a

- 8 Mūnis-i endīşe-i bī-çāregān
Hānei ber-endāz-i sitemkāregān

- 9 Pencere- sâz-i harem-i şeş-derī
Naķş-tırāz-i ṭabaķ-i çenberī

- 10 Micmere-gerdān-i nesīm-i bahār
Laḥlaḥa-sūz-ı çemen-i gül-‘ izār

- 11 Reng-rez-i kırmızı-yi āfitāb
Nāfe-güşā-yi nefes-i müşk-i nāb

- 12 Çehre-nümāy-i meh [ü] ḥurşīd-rūy
Ġāliye-sāy-ı şeb-i zencīr- mūy

- 13 Ġāyet-i maķşūd u emānī-yi dil
Vākıf-ı esrār-ı nihānı-yı dil

- 14 Cilve-dih şāhid-i gül rūy-i mihr
Meş’ale-efrūz revāk-i sipihr

- 15 Naķş-nigārende-i nīlī tütuk
Ḥorde-feşānende-i zerrīn-ufuķ

- 16 Gevher-i kân-i kerem-i künfe-kân
Ġarķa-i bahr-i ni‘ am-i ins ü cān

- 17 Sikke-i ḥükmi müteğayyir degül

‘Arsa-i mülki mutekaddir degül

- 18 Cümle cihān fānī bekā bes anuñ
Mülk-i te‘ālā ve taqeddes anuñ

6b

- 19 Halka be-güş-ı deridür mäh-i nev
Leşkeridür bād-i cihān pīş-rev

- 20 Murğ-ı revān fāhte-i tavkıdur
Pīr-i hıred tıfl-i reh-i şavkıdur

- 21 Çārha reviş kuṭba şebāt ol verür
Cāna şafā rūha hayāt ol verür

- 22 Cūy-i dile āb-i revān ol verür
Dürc-i tene gevher-i cān ol verür

- 23 Olmasaydı kudreti anun reh-numūn
Kāf ile buluşmazdı harf-i nūn

- 24 Genç odur bākīsī virānesi
Şem‘ odur cümlesi pervānesi

(7)Vāhid durur ki sürākāt-i lem yezelīde ferdāniyyet ile mevşūf (8)Ehad durur ki serīri lā-yezālīde vaḥdāniyyetle ma‘rūf ferd durur (9) “Samed lem yelid ve lem yūled ve lem yekūn lehū küfüven eḥad”.

(10)MÜNĀCĀT

[Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ül]

Mütekarib Bahri

- 1 Cihān pādişāhā ḥudālik senūñ
Ezel tā ebed pādşālik senūñ

7a

- 2 Sen olduñ ḥudāvend-i bālā vü best
Vücūdunla oldı ne var ise hest

- 3 Verür vaḥdetüñden ḥaber kâināt
Revāndur nesīmünle āb-i ḥayāt

- 4 Ne sanā 'adıl ü ne sana 'ılel
Muğīşü'l-verā ḥālik-ı lem-yezel

- 5 Ḥudāyā sanādur bu şahlik sezā
Ki işgünde cümle şehinşeh gedā

- 6 Kapuñda biter ḥācet-i mūr u mār
Demünile yanar ş'ule-i nūr u nār

- 7 'Anā dil ruḥuñla terennüm-serāy
Gülü lütfuñ eyler tebessüm-nümāy

- 8 Degülsüñ cihānda cihāna tolu
Degülsüñ mekānda mekāna tolu

(8)İlahā mülkā pādişāhā sen ol evvel sen ki (evvelsin ki) saña ibtidā yok. Ve sen ol
(9)aḥırsın ki saña intihā yok. Sen ol zāhırsın ki kimse nidügüñ (10)bilmez. Ve sen ol bātınsın
ki kimesneden gizlenmez. Bir haysın cem'ī (11)ḥayylara ḥayāt senden olur. Bir ḳayyumsın

ki cem‘ī muhtāc hācetin **7b** ⁽¹⁾ sende bulür bir cebbārsın ki “innā ce‘alnā fī e‘naķihim ⁽²⁾ aġlālen” zencīriyle cebbārlaruñ boynunu bağlamışsındur bir қаһһārsın ki ⁽³⁾ “ve қата‘nā minhū’l-vetīn” tıġıyle қahirleruñ cān tamarlarını ⁽⁴⁾ kesmişsındur. Bir sübbūh u қuddūs’sün ki tesbīhūñ içün hezārān-ı ⁽⁵⁾ hezār cevāhir-i zevāhir-i ervāh-i mücerrede me‘āric-i ‘ulvī vü tārūm-ı bālā ⁽⁶⁾ ve merātib-i semavāt-i ‘ulyada mevc mevc ve fevc fevc тұrub baһr-i ⁽⁷⁾ tesbīhde sāyiğ ve cihān-ı taķdīsde sābiğ olub şubūhları ⁽⁸⁾ “naһnü nüsebbihū bi-һamdike” ġubūķları “ve tuķaddisū leke” bir ⁽⁹⁾ Vāhid ü Eһadsın ki tevḥīdiñ- içün her zerre-i ber ve her қаtre-i baһr lisān-ı ⁽¹⁰⁾ hāl ve delālet-i ahvāl ile bülbül-ü ġüyā olub ider ki “Lāilāhe ⁽¹¹⁾ illa’l-lāhu vahdehu lā şerīkelehū lehu’l-mülkü ve lehū’l-һamdü **8a** ⁽¹⁾ ve hüve ‘alā külli şey’in қadīr”

Beyān-ı Tevḥīd

[Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün]

Bahr-i Remel (Remel Bahri)

- 1 Ey muķallid var gider taķlīdi sen
Rüz ü şeb kılgıl taleb tevḥīdi sen
- 2 Ger sefer kıлмақ dilersen rāh-i dīn
Şıdķı gerek rehber olā merkeb ya‘ķīn
- 3 Aç Һired çeşmin nazar kıl pīş ü pes
‘Aķl-ı ferzāne sanā ūstād bes
- 4 Sır gözünüñ görmesi dāniş durur
Ser gözünün nitekim bīniş durur
- 5 Çeşm-i ser ġammāz çeşm-i dil durur
Çeşm-i dil bīrūn-i āb ü gil durur
- 6 Çūn yakīn ola ki vardur bir Һudā
Zāt-ı pakinda dime çūn ü çirā

- 7 Bī-sebeb zātında hayy u kāmīl ol
Bī-cihet kıande bakarsan hāşıl ol
8. Hīç mevcūd āña hem-tā olamaz
Kimse āña pest ü bālā bulamaz
9. Şīb ü bālā vü nihan ü aşikār
Cümlesi āşār-i şun^ç -ı Kırdigār
10. Māh ü mihr ü encüm ü levḥ u kıalem
Baḥr ü berr ü ḥuşk [u] ter vü zīr ü bem
- 8b**
- 11 Cümlesi cūdundan anuñ bir eser
Aferīniş her ne vırse ser be-ser
- 12 Sır içinden bunda cünd pāyān olur
Kıamu andan zinde vü cünbān olur
- 13 Cümle eşyā sācid-i dergāhıdur
Her biri kıadrince anun āgāhıdur
- 14 ‘Aql-i kār üftade cān dīl-dādesi
Āsumān gerdān zemin istādesi
- 15 Dū cihanuñ evveli vü āḫiri
Cüz-ü küllüñ baṭınī vü zāhiri
- 16 Bī-tağayyür mün^ç im ü kıahhār ol
Bī-tefāvüt fā^ç il-i muḥtār ol
- 17 Kıismet emrīyle olur çün bīş ü kem

Gerdīş-i eflāk niçūn mütehhem

- 18 Āfitāb-ı zevce kim tībān ider
Būnye-i ādemde ol pinhān ider
- 19 Külbe-i rūḥu 'l-ḳudūs ḳalbī ḳılır
Rūḥ-ı ḳudsī Dıḥye-i Kelbī ḳılır
- 20 Çūn ḥaremde ḥarbe pīl āğāz ider
Ḥükmiyle murğ-ı seng-endāz ider
- 21 Ḥükm ider ol ' ankebūta dām ide
Fahır-i ' ālemi ta varub ārām ide
- 9a**
- 22 Āb-i baḥrī isteyicek pül ider
Āteşī sūzende-yi evvel gül ider
- 23 Gāh bir dīve Süleymanluḳ virür
Gāh bir mūra suḥendānluḳ virür
- 24 Bir ' asādan depredür su' bānı ol
Bir tenūrdan gösterir tūfānı ol
- 25 R' ada virür geh gehī tesbīḥi cūş
Ebre şavḳı itdirür berḳ u ḥurūş
- 26 Her çiçekler ḥırka-pūş-i kūyidür
Cümle ' ālem mest-i hāy ü hūyidür
- 27 Geh başına nergesūñ ḳor tēc-i zer
Geh dizer şebnemle tēcına güher

28 Tıtınũñ boynunda tıvķ-i zer kıılır
Hũdhũdi peygambere rehber kıılır

29 Pāre pāre ħāk içinde ħũn ider
Tā ‘ aķĩķ u la‘ li ol bĩrũn ider

30 Almasaydı rengi anuñ lāle-zār
Bũlbũl itmezdi ħemende āh [ũ] zār

31 Her ħemende gerħi andan reng ũ bũ
Reng ũ bũdan yoķdur anda tār-i mũ

32 Kıılma sen burhān ile işbāt-i dost
Cũmle zerrāt-ı cihān merrāt-i dost

9b

33 Ol vũcũd-i pāk ũ Hayy-i zũ‘l-celāl
İzũdĩ bĩ-ħũn ķadĩm-i lā-yezāl

34 Ol Ħũdā-yi Ħaķķ u sultān-i ezel
Fā‘ il-i mutlak ħākĩm-i lem-yezel

35 Ol ħiredmend-i ħiredmendān durur
Ol Ħũdāvend-i Ħudāvendān durur

36 Bundan öndũn kim yoħidi bu cihān
Ne zemĩn varidi ne ħod āsumān

37 Bilki öñdiñlik daķĩ yoħ idi hem
Kim var idi ol Ħũdāvend-i kııdem

38 Cismile cāndan nihān dĩdārı anuñ

‘ Aql ü hisden oldı pinhān kārī anuñ

39 Pertev-i luṭfu bedīd ider şuver
Şavlet-i ḳahrı ḳılur zīr ü zeber

40 Āteşi şevḳī cihānı od ider
Zerresī anuñ ‘ ālemī hoşnūd ider

41 Mū be-mū reg reg bilür bilgil Hūdā
Ol degül bir mū kadar senden cüdā

42 Ṭā‘ atüñe yoḳdur anda ihtiyāc
Gerçi ṭā‘ at bendenüñ başına tāc

43 Küfr ü īmān ‘ arşa-i meydānıdur
Dillerī ṭop eyleyen çevgānıdur

10a

44 Gerçi tevḥīdin oḳur her dil anuñ
Līki bilmek sırrını müşkil anuñ

45 Dilde olan harf ü gönülde ḥayāl
Pāk ikisinden de milk-i lā-yezāl

46 Gerçi pūr ḡavḡāsile bāzār-i dil
Ḥayret ü sevdādudur bu kār-i dil

47 Şol kişi kim oldi ol ehl-i nazar
‘ Aql ü fikr ile virür dāim ḥaber

48 ‘ İlm dāniş aña ancak bu ḳadar
Düşmez aña kim ḳıla bundan güzer

- 49 Lîki şunlar kim gönüller şâhidür
‘İşğ ilinde cān göğünñ mâhidür
- 50 Reh-revān ü milk-i ma‘nī āgehī
Kuştegān-ı hançer-i illa’llahī
- 51 Şol ki Hâk’ dan gayrıdur fānī görür
Her neye bakarsa anı görür
- 52 Her ne varise cihānda āz u çok
Nur-ı Hâk kâtında görür cümle yok
- 53 Cān-ı ‘āşık dostı tālib olur
Nur-ı hâk vārluğına gālib olur
- 54 Nūr-ı Hâk kaplar vücūdunu temām
Görmez andan gayrısını ol hümām

10b

- 55 Tîğ-ı vahdet her kaçan hançer çeker
Ser kıomaz ol kimseye kim ser çeker
- 56 Tîğ-ı vahdet her kimüñ belin biçer
Ol hevā-yi lā-mekān içre uçar
- 57 Bezmī her dem gülşen-i ma‘nī olur
Sālikān-ı kudsile hem-dem olur
- 58 Zümre-i ervāh ile mahrem olur
Seyri her vakt ‘ālem-i kübrī olur
- 59 Her deminde ‘ālemī seyrān ider

Yer ü göğü her nefes cevlan ider

60 Heft ahter heft zemîn ü heft semā
Hiç birisî kendüden bulmaz cüdā

61 İns ü cinn ü halk-ı ‘ālem taht [u] fevk
Cümlesin kendüde görür cevķ cevķ

62 Keşret içinden baķar ol vaħdete
Kalmaz anuñ i‘ tibār-ı keşrete

63 Giderek ol soñra bundan da geçer
Murğ-ı cānī bu hevādan da uçar

64 Baħr-ı vaħdette talūb fānī olur
Ol fenā içinde haķķānī olur

65 Varlığını birağub yek-tā olur
Haķķa irer haķķ ile bīnā olur

11a

66 Hūşyār ü mest gūyā vü ħamūş
Gāh cümle çeşm ü gāhī cümle gūş

67 Pertevī zāt-ı ħicāb-ı kibriyā
İder anı ħarķa-i baħr-ı fenā

68 Gerçi tırmaz yokluğu artar mūdām
Yokluk içinde bulur varlık temām

69 Ĥumm-i vaħdetden boyanmış bī-direng
Arķasında ħil‘ atī bir himmet reng

- 70 Nūra ğarķ u nūr içinde mużmaħıl
Gerçi kim giymiş libās-ı āb ü ğil
- 71 Çün mürīd ĩre aña bulur murād
Gey saķın şanma ħulūl ü itdiħād
- 72 Ķul Ķul olur ħaķ ħaķ olur añağıl
Mümķüni sen vācib olur şanmağıl
- 73 Kim durur ma‘ dūmi ol mevcūd ide
Yā kim olur hestiyī nā-būd ide
- 74 Var var olur yoķ yoķ olur dāimā
Kim durur kim mümķüne vācib diye
- 75 Ehl-i gerek bunı bīlūb añaıaya
Vech yoķ bizum gibiye söyliye
- 76 Bir rivāyetdür hemīn biz Ķııaruz
Bir ħikāyetdür anı naķl eylerüz
- 11b**
- 77 Yoķsa biz ķān vū ķandan bū maķāl
Ħaķ ķanī vū ķānı anda ķīl [ü] ķāl
- 78 Sırr-i tevħīd ol nefes olur ‘ayān
Bu ķafesden taşra çıķa murĝ-ı cān
- 79 Ķāla bunda külħan-i taḃ‘u ħavās
Hem ħayāl ü vehm ü hem fıkr ü kıyās

- 80 Ölmeden ol kendiyi fānī ide
Varlığın yoklukda haqqānī ide
- 81 Dü cihānda her ne var şādī vü ğam
Cümlesin ğarķ ide derya-yi ʿadem
- 82 Çünkü zātuñda bu hālī bulasın
ʿĀrif-i esrār-i tevḥīd olasın

İşāret-i Maʿrifet

Fāʿ ilātün/ Fāʿ ilātün/ Fāʿ ilün

- 1 Kimse kılmaz şerḥ-i hāl-i maʿrifet
ʿAcz olur bilgil kemāl-i maʿrifet
- 2 Maʿrifet şems-i münīr ü zerre cān
Hiç güneşden zerre virür mi nişān
- 3 Bu çemenden kimse irmez bir güle
Her tarafda kuru ğavġa bülbüle
- 4 Kar-ı ʿālem hayret ü ʿibret durur
Ḥayret ender-ḥayret ü ḥayret durur

12a

- 5 İrmez ana bu hayālat ü gümān
Olmaz ana hem işārāt ü beyān
- 6 Şol ki haqqı bildi bilmez kendüyi
Bilmez andan ğitmeyince bildüyi
- 7 Maʿrifet deryā vü ʿārif ğarķ olur
Nūru gören nūra müstaġraķ olur

- 8 Kim ki ğavvāş-ı dūr-i deryā olur
Pādişāh-i mülk-i lā yūfnā olur
- 9 Şāh olur kim genc-i vaḥdet hem-demi
Nev-[‘]arūsān-i tecellī maḥremi
- 10 Şem[‘] -i bezm olur aña nūr-i şıfāt
Milketī olur verā-yi kāyināt
- 11 Görmüş ü bilmiş velī nādān olur
[‘]Ārif ü çüst velī ḥayrān olur

(⁸)İlāhī ey melik-i [‘]allām. Vey mālīk-i ezimme-i enām. Sen ol mūcid (⁹)sin ki gül-ī ruḥsārı ekmām-ı erḥāmda taqḍīrūn-ile peydā eylersün. (¹⁰)Ve sen ol mübdi[‘] sün ki ruḥsār-ı gülü erḥām-ı ekmāmda tedbīrūnle (¹¹)hüveydā eylersün. Sen ol ḥekīmsün ki nergisūn gözlerini **12b** (¹)nergis gözliler gibi ḥikmetün aşārire bīnā eylersün. Ve sen ol (²)kerīmsün ki sūsenin zübānını sūsen-i zübānlar gibi ni[‘] metūn (³)ezkārīle gūyā eylersün. Sen ol maḥbūbsun ki bülbul-i zübān (⁴)gülbün-i nihāl-i insanda şavkuñ nevāsına nağme-sāz u hoş (⁵)āvālīk idersün. Ve sen ol ma[‘]şūksun ki zübān-ı bülbul nihāl-i (⁶)gülbün-i bū būstanda [‘]ışkıñ hevāsına terennüm-gūyā vü dūstān-ı (⁷)serālūx idersün. Ol [‘]alīmsün ki āyine-i ma[‘] rifetūnde esrār-i nihānī vü (⁸)muğayyebāt-i dü cihānī çehre-i rüz-i rüşen gibi lāyihdür. Ve sen (⁹)ol raḥīmsün ki nesīm-i raḥmetūn dīmāğ-ı cān-ı ins ü cān vü meşām-i (¹⁰)ervāḥ-ı [‘]ālemiyānda rāyiḥa-i [‘]anber-i eşheb gibi fāyihdür. Sen ol (¹¹)cevādsun ki su[‘]āl-i sāyilān-ı āsımān ü zemīn vü ifāza-i mevāhib-i **13a** (¹)Mevcūdāt-i [‘]ālemin tekerrür-i eyyām vü te[‘]ākub-i şuhūr ü e[‘]zāmi ile (²)ni[‘] metūn ḥızānesinden bir zerre kadar eksimez. Ve sen ol ğafūrsun ki (³)[‘]afv-ı cemī[‘] cerāyim-i bendegān vü maḥv-ı cümle-i taḫşīrāt-ı günāhkārān (⁴)her ne kadar ki bī-[‘]add ü bī-aḥşā ola vü her ne miqdār ki lā-yu[‘]add olā (⁵)yuḥşa ola mağfiretūn baḥrından bir katre nokşān götürmez. İlāhī (⁶)sen ol kādir-i kādīm. Ve şānī[‘] -i Ḥaḫīm. Sen ki ezel-i āzālde celābīb-i (⁷)astār-ı şıfāt ü ḥucub-i eḥadiyyet-i zāt ile mestūr olmuş (⁸)bir kenz-i maḥfī iken diledūn ki ḥazīne-i in[‘]ām ü seḥā açılup. Ve ebr-i (⁹)ebḥār u rahmet saçılup. Ḥurşīd-i çārḥ-ı lem-yezel maşrıḳ-ı ezelden (¹⁰)ṭālī[‘] vü feyz-i envār-ı kadem [‘]arsa-i ebedde lāmi[‘] eşī[‘] a[‘]-i levāmi[‘] -i (¹¹)zāt derīçe-i seray-ī vücūddan vü şa[‘] şa[‘] a-

i ‘ukūs-i işrākāt-i **13b** ⁽¹⁾saṭ’-ı deryā-yi cūddan ‘adem iklīminüñ içinde münbasıṭ u lāyih ⁽²⁾vü yoklık āyinesinüñ yüzinde celī vāziḥ ola ya‘ ni diledüñ ki ⁽³⁾cemāl-i bī-mişālün şāhidī zāhir ü mücellā vü kemāl-i bī-nihāyetün ⁽⁴⁾şāhidi rūşen ü aşikāra olmağičün cihān-ı şūret ü ⁽⁵⁾telvīnde bir naḡş-i ‘acīb resm vü kārğāh-ı icād ü tekvīnde ⁽⁶⁾bir ġarīb tılsım ibdā‘ idesün ki “küntü kenzen maḥfiyyen fe ⁽⁷⁾eḥbebe en u‘ rife fe-ḥelektü’l ḥalka” pes yed-i ḡudret-i ⁽⁸⁾ḳahire ve yümīn-i ḥikmet-i bahirene irādet ḳalemin alub ⁽⁹⁾levḥ-i ibdā‘ vü taḥte-i iḥtirā‘ da cemī‘-i mükevvenāt-i sābiḳa vü lāḥiḳanuñ ⁽¹⁰⁾vü cümle-i mevcūdāt-ı müte‘ākibe vü mütelāḥiḳanuñ sevād-ı ‘ademden ⁽¹¹⁾beyāz-i vücūda gelecek şūret-i ḥālīnī vü keyfiyyet-i aḥvālīnī **14a** ⁽¹⁾Bir üslūb ile taṣvīr. Ve bir mişāl ile taḥrīr itdün ki vaḳt-i ⁽²⁾icāddan ebedü’l-ābāda digün her mevcūd ol taḳdīre muṭābıḳ. Ve ⁽³⁾her şūret ol mişāle muvāfiḳ. Her cüz’ınün şūreti ‘ilmünde ⁽⁴⁾kāin. Ve her zerrenüñ mişālī ol levḥde kāmin. Bir eḫadün zehresī ⁽⁵⁾yok ki anda bir ḥarf artıra. Ve bir kimsenuñ ḳudretī yok ki ⁽⁶⁾andan bir noḳṭa gidere. Sen ol ḥākim-i ezel ü ḳāzi-yi lā-yezāl. ⁽⁷⁾Sen ki ḳidem iklīmīnde henüz bir maḥlūḳ-i peydā degülken vü ḳazañ ⁽⁸⁾maḥkemesinde henüz bir mümkün-i hüveydā degülken şevāhid-i ‘ilmiyye vü beyyināt-ı ⁽⁹⁾ḥükmiyyeñ ile ecrām-ı eṣriyye-i ‘ulviyyeye ‘anāşır-i erba‘i-i süfliyyeyi tezvīc ⁽¹⁰⁾ü nikāh itdün ki taḳdīr-i subḥānī. Ve tedbīr-i raḥmānī. Sebebi ile cihān-ı ⁽¹¹⁾şūrette. Ve ‘ālem-i şehādetde. Ol ābā-yi kirāmuñ bu ümmehāt-ı ‘izāmīle **14b** ⁽¹⁾izdivācī vāsıtası ile cery-i ‘āde-i Ḥaḳḳ. Ve ḳānun-i nizām-i ḥalk. Üzerine ⁽²⁾perde-i raḥm-i ‘ademden mevālīd-i şelāşe zuhūra gele ki her mevlūd kendü ⁽³⁾isti‘dād-ı lisāniyla tesbīḥ ü temcīdde. Ve her mevcūd kendü ḥāl-i ⁽⁴⁾zübāniyla taḳdīs ü tevḥīdde ola. Her şūret seni göstermekiçün ⁽⁵⁾bir bahāne vü her mir’ātde senden bir nişāne her ta‘ayyunda bir yüzden ⁽⁶⁾lüṭf u kemāl vü her şaḥıṣda bir dürlü tecellī-yi cemāl her zerrede vaḥdetün vaḥdaniyyetüne ⁽⁷⁾bir beyyine-i ḳatı‘a. Ve her mümkünde ḳudretüne bir ḥüccet-i sāṭı‘a. Zāhir ⁽⁸⁾ola. “fe-fī külli şey’in lehü āyetün”. “Tedüllü ‘alā inneḥü vaḥidün”.

⁽⁹⁾Ebyāt

[Mef‘ülü – Mefā‘ilün - Fe‘ülün]

1 Dü ‘ālem aña delīl-i burhān
Tevḥīdden oḳur cemād ü ḥayvān

2 Her zerreī kim hevāda hest ol

Her nokta [kim] hafız-ı pest ol

15a

- 3 Cümle anı cān ile talebkār
Lākin birisi degül haberdār
- 4 Anda ki ḥarīmī bī-niyāzī
Endīşe olur ḥayāl-bazı

⁽³⁾İlāhī sen ol mezkūrsun. Ki zikrūñ her kime muvaffıķ olsa muvaffak-ı ⁽⁴⁾iķbāl vü sen ol meşkūrsun ki şükrūñ her kime ⁽⁵⁾müyesser olsa müyesser-i āmānī āmāl

Ebyāt

[Fā' ilātün – Fā' ilātün - Fā' ilün]

- 1 Bende olan mevlāsına şākir gerek
Ḥayr [u] şerde ḥayr ile zākir gerek
- 2 Ğam olursa ol anı ni' met bile
Renc olursa ol anı rāḥat bile
- 3 Şükr bir ni' met durur ḥüsni bed'īd
Şükr-i ni' met mūcib-i celb-i mezīd
- 4 Şākir dāḥi ni' met vü şükrī anuñ
‘Acziññ bilmek hemīn ancak senuñ
- 5 ‘Acz-i şükr olur ḥaķīķat şükr bil
‘Acz-i derk olur kemālī derk bil

⁽¹⁾Ey ḥalīķ her mevcūd vü ey vāhib-i her kerem vü cūd ey fettāḥ-i **15b** ⁽¹⁾Ebvāb-i meserret ü irtiyāḥ ey mübdi' -i ṭurra-i muṭarrā-ı şām vü ⁽²⁾ğurra-i ġarrā-yı sabāḥ ey zemīn ü āsumān nūruñla rūşen “Allāhü nūru's-⁽³⁾semāvāti ve'l-arz meşelü nūrihi ke-mişķātın

(4)fihā mişbāhün” kulūbi ‘āşıkān sübühāt-i celālūñle (5)münevver. Enfās-ı muştākān nefahāt-i vişālūñle mu‘aṭṭar. Ervāḥ-ı (6)‘ārifin zülāl-i cemālūñ ile ‘aṭşān. Esrār-ı valihini cemālū vü kemālunda (6)ḥayrān. Dil-i şıddīkān tecellyāt-ı ‘izzet ü celālünden bī-huş (7)cān-ı muḥarribān saṭavāt-ı ‘aḫamet ü kemālūñde medhūş. Ey mübdi-i (8)mu‘īd ey ḳāhīr-i cebbār-u ‘īd.

Ebyāt

[Fā‘ ilātün – Feilātün - Fā‘ lün]

- 1 Ey ber-ārende-i meh ü ḥurşīd
Naḳş-bend-i cihān-ı bīm ü ümīd
- 2 Bī-ḳalem şūret-i bedī‘ itdūñ
Bī-sütün ḥayme-i refī‘ itdūñ
- 16a
- 3 Māye-baḥş-i ‘uḳūl-i ūlā sen
Fāṭir-i şūret ü heyūlā sen
- 4 Zāt-ı bī-ḥūnuña bidāyet yok
Pādişāhlıḡıñā nihāyet yok

(3)Sen ol meliksin ki milketüne ‘azl yok Vü sen ol ‘azīzsin ki (4)‘izzetūñe zül yok. Sen ol sulṭānsun ki salṭanatuña ḥayl ü (5)ḥaşem gerekmez. Vü sen ol pādişāhsın ki şāhluḡūña çetr ü ‘ilm gerekmez. Sen (6)ol ḳahhārsun ki saṭvāt-i ḳahriñ irib “li-meni’l-mülk’ü-lyevm” didigün (7)vaḳt zevāyā-yı ‘ulvīden vü siflīden bir eḫadūñ cevāba ṭāḳatī olmaz (8)gine celāl-i eḫadiyetuñle “Allāhu’l-vāḥidu’l-ḳahhār” deyü cevāb verecek (9)kimesnenūñ me‘āriziye istiṭā‘atī olmaz. Ḳanı ol laf-ı cabbārī vü (10)mübāhāt-i cihāndārī edenler niḥūn ol günde ol lāfdan (11)dem urmazlar. Vü ḳanı ol da‘va-yı manşıbb ü cāh vü temeddüh-i rıf‘at-ı **16b** (1)bārigāh onlar niḥūn ol demde ol da‘vāya ḳadem başmazlar sen ol (2)ḳuddüssün ki zāt-i muḳaddessūñ taḳdīs-i muḳaddisān vü tesbīḥ-i müsebbihān bī-niyāzdur ki (3)“İn aḥsentüm fe-leküm cemālühü ve in es’etüm fe-leküm (4)vebālüh” vü sen ol eḫadsun ki sırr-ı eḫadiyet vü ḥaḳīḳat-ı (5)şamediiyyetüñ tevḥīdu pākān ü şerriñ bī-pākāndan münezzehdür ki (6)ḥaḳīḳatü’ş-şamediiyyete münezzehte “‘an cemālüküm ve

bāliküm ” Ve sen ol ⁽⁷⁾kerīmsün ki meşārib-i keremūñ zāhir ü şāfī. Ve sen ol mün‘imsün ki ⁽⁸⁾revātib-i ni‘muñ vāfir ü vāfī. Sen ol qadirsün ki cünūd-i qazāñ ⁽⁹⁾menşūr ve sen ol cevādsun ki vüfuri ‘aṭāyāñ mevfūr. Sen ol ⁽¹⁰⁾‘aẓīmsün ki ‘izzet-i ‘azemetūñe mu‘terif evvelün ü āḥirün. ⁽¹¹⁾Ve sen ol kebīrsün kibriyā-yi ceberrūtuña munaşşif muteḳaddimün **17a** ⁽¹⁾ve müte’ahḥirün ve sen ol ḥākimsün ki her ne emrde qazā vü ḥüküm etseñ ⁽²⁾hemīn kün fe yekün

Ebyāt

[Fā‘ ilātün – Mefā‘ ilün - Fā‘ ilün]

1 Heşt cennet lem‘ā-i envārdur

Heft dūzaḥ şu‘le-yi esrārdur

⁽⁴⁾Sen ol ‘alimsun ki ‘ilmiñ kitāb ḥānesinden her nokṭa efrāzı içün ⁽⁵⁾toḳuz felek bir araya bükülüb der-hem olmuşdur. Vü sen ol mün‘imsun ⁽⁶⁾ki zübān-i ḥāl-i ‘aql-ı kül ālā vü baştı na‘māñda aḥres ü ebkem olmuşdur. ⁽⁷⁾‘Aql-ı dūr-bīn vü fikr-i pīş- endīş zāt-ı bī-çünūñ idrākinde ⁽⁸⁾ḥayrān. Vehm-i tūz-gām vü ḥayāl-i cihān-ı neverd şifātūñ seyrinde ⁽⁹⁾sergerdān. A‘dād-i emdād-i raḥmetūñ tengnāy-i iḥsā vü mazīḳ-i şumārdan ⁽¹⁰⁾bīrün ṭabaḳāt-i āsumān ü zemīn bedāyi‘-i ḥikmet vü şenāyi‘-i ḳudretuñle ⁽¹¹⁾meşḥūn.

Ebyāt

[Fā‘ ilātün - Fā‘ ilātün - Fā‘ ilün]

17b

1 Her neye baḳsañ delīl-i zātıdır

Cümle eşyā muşḥaf-ı āyātıdır

2 ‘Arş ü ferş aḳṭā‘-ı mest-i ḥākidur

Cüz vü kül bürhān-i zāt-i pākidur

3 Evvelīn ü āḥirīne reh-nümün

Anda zāhir cümle-yi bir kāf ü nūn

4 Rūz-i şeb çārḥ durub gerdān ider

Rūz-i mihr ü şeb mehī tābān ider

5 Zāt-i pāki her cihetdendür bürün
Fa' il-i dānā durur bī-çiz ü cūn

6 Bu cihān-i 'akıl ü cān hayrānıdur
Gūy-ı diller cümle ser-gerdānıdur

7 Murğ-ı cāndur dāmı ile pāy-bend
Kimde ki sevdāsī vardur ser-bülend

8 Şun' u çün kim lütfunu izhār ider
Āb ü gilden kıbil-i dīzār ol ider

9 Mübdī' -i bī-'avn ü bī-illetdür ol
Ḥalīk-i bī-ğāyet ü 'illetdür ol

10 Ey ki sensin Bāṭın ü hem aşıkār
Raḥim ü Raḥmān ü Ḥayy-ü Kirdigār

(1)İlāhī sen ol muḳadder ezelī vü mudebber lā-yezālī sen her mevcūd-ī **18a** (1)Mevcudāt 'ālemi şağērī. Vü kibrīden ve her zerre-i zerrāt cihān vü best-i (2)bālādan bī-ḥikmet-i e' lā. Vü bī-fāyide-i ġarrā yaratmayub durursun sen sen ol (3)ḥālīksin ki bu müşt-i tūre ḥākdan. Vü bir ucu ġubārī nāpākdan. İki (4)'ālemī bir araya cem' ettük ādınī adem ḳoduk birī 'ālem-i cism vü āşikārā (5)vü birī 'ālem-i rūh-i nā-beydā. Birī 'ālem-i zāhir vü keşīf vü birī 'ālem-i bāṭın-u (6)laṭīf. Birisī genc ḥane-i 'işmet. Birisī kār ḥāme-i ḥikmet. (7)Müşşāṭa-i ḳadr tok bir ḳatre ābdan bir 'arūs bezeyüb (8)on sekiz biñ 'āleme cilve ettürdi ki anuñ ḥaḳḳında ḥaṭīb (9)ezel minber-i ibdā' da bu ḥuṭbe-i ḥamda etdi ki “fetebārekellahu (10)eḥsenu-l ḥālīḳīn” vü ma' rifet 'uḳul-i maḥfil-i kerūbiyūnda (11)bu faşlı oḳudī ki “leḳad ḥaleḳne-l insāne fī **18b** (1)ahseni taḳvīm” bir terkīb-i 'acīb vü bir şūret-i ġarīb-ü (2)peydā ettün ki her gören şanır ki bir meh yaradılmışdur ki müşk-i (3)sāye ola vü bir meşḳ yaradılmış ki meh fer sāye ola bir bir şükr (4)dizülmuş ki mī-furūş ola bir meydurmuş ki şükr-ü nūş bir ḳaddi (5)durur ki sırr-u revāndur bir peykerdur ki hemīn cān verur ender

(6)bir yüzdür ki iclis göle beñzer bir dildur ki söylese bülbüle (7)beñzer bir düşdür ki dürri
 hūş āba dönmüş bir tutağdur ki (8)la' l nāba dönmüş bir çeşmdur ki 'abhere benzer bir
 zülūf (9)durki 'anbere benzzer bir ilendur ki bedr olmuş āya benzer bir (10)kaşdur ki meşki
 tozlu yāya benzer bir ağızdur ki (11)yākūt olmuş bir suhandurki cānā ğadā vü kuvvet **19a**
 (1)olmuş bir Şāhbāz-ı 'ağıldur ki havās kuşlarına re'īs olmuş bir tūtiye (2)cāndurki ten
 kafesine ins olmuş bir zātdur ki āyīne-i vücūd-i (3)muṭlaḳ olmuş bir gönüldür ki hemīn
 'arzgāh-ı Hāḳ olmuş.

(4)Ebyāt

[Fā' ilātün - Fā' ilātü - Fā' ilün]

- 1 'Ağıldur bir nūr-i pāk-i zülcelāl
 'Ālem ānunla bulur cümle kemāl
- 2 Şu' lesi dil hānesin rūşen kılur
 Tāze vü hūb ü gül ü gülşen kılur
- 3 'Āḳl-i ferzāne cū ola hem-nīşin
 Eksük olmaz nükte-i 'ilme'l-yaḳīn
- 4 Rūḥu sen bilgil emīn kirdigār
 'Akl ü dilde olmaz ansuz hīç kār
- 5 Nefs ü 'aḳl ü dil daḥı sem' u başar
 Olmaz ise rūḥ olur zīr ü zeber
- 6 Cism-i pākuñ ser-be-ser cevñ cān ola
 Lāyık u şāyeste-i cānān ola

(11)İlāhī cümle naḳḳāşān-ı 'ālem vü muşavvirān-ı benī-adem bir naḳış taşvīr **19b** (1)vü bir
 şūret taḥrīr etmek isteseler bir vāsī' ü rūşen maḳāmda (2)bir sākin nesnenün üstünde
 ederler. ol muşavvir-i (3)ezelsin ki bir ḳaṭre muteḥarrik āb üzerinde raḥm ü şikem-i
 (4)tārīkinde bir şūret-i ādem taşvīr etduñ ki naḳḳāşān-i Çīn. (5)vü şūret girān rüy-i zemīn

ki hāne-i çehre-güşā vü şüret-i ⁽⁶⁾ibret nümālārī cān āzerī ğayrete bir ğavr-u ‘akl-i reng ⁽⁷⁾āmīz u ṭab‘-ı şüret-engīzleri hātırī mānī’yi hayretde kor. ⁽⁸⁾hiç ol şüretiñ taşviri keyfiyetinde şüret taşavvur ⁽⁹⁾edemezler vü ol nağş ü nigārīñ hüsñ ü zībāsında hayrān ⁽¹⁰⁾ü nigerān kıldular vü cümle-yi vaşşāfān-ı cihān vü müşebbihān-ı devrān ⁽¹¹⁾anuñ teşbīhinde ‘āciz ü ser-gerdān oldular İlāhī sen **20a** ⁽¹⁾ol sen hekīmsun ki nice maḥlūḳātı hemīn sācid yaratduñ ⁽²⁾mār ü māhī emşālī gibi vü nicesin rākī‘ yaratdun behāim mişālī ⁽³⁾gibi vü nicesün kā‘ id yaratduñ ḥayāl-ı rāsiyāt gibī vü nice⁽⁴⁾sin kāyim yaratdun eşcār ü nebātāt gibi ādemi ki ⁽⁵⁾mevcūdāt vü zübde-i maḥlūḳatdur hem rākī‘ vü hem sācid hem kāyim ⁽⁶⁾ü hem kā‘ id yaratduñ ki bir hey’etnī dāfi‘ vü bir şekl-i bir şeklinī ⁽⁷⁾māni‘ degül İlāhī senūñ benī-ādeme in‘āmın bī-‘addur ⁽⁸⁾İlāhī senūñ insāna ikrāmūñ bī-ḥaddur “ve le-ḳad kerremnā ⁽⁹⁾benī ādeme ve ḥamelnāhum fī’l-berri ve’l-baḥri ve faḍḍalnā- ⁽¹⁰⁾hum ‘alā keşīrin mimmen ḥalaḳnā tafḍīlā”

⁽¹¹⁾Ebyāt

[Fe‘ ilātün - Mefā‘ ilün - Fe‘ ilün]

20b

- 1 Bihter-i āferīde ādemdür
Mihter-ī ber-güzīde ādemdür
- 2 Hem nazarda olubdurur elṭaf
Hem kemālinde cümleden eşraf
- 3 Nağşınūñ mişlī nağş-bend-i ezel
Hiç şüret yaratmadı evvel
- 4 Aḥter-i āsumān-i ma‘rifet ol
Zübde-i çār ṭab‘ u şeş cihet ol
- 5 Hāmil-i külfet-i mücāhede ol
Ḳābil-i lezzet-i müşāhede ol
- 6 Hılḳatī müste‘idde istikmāl ol
Tıynında ḳonulmuş istidlāl

- 7 Anuñla durur ezelde Һiṭāb
Anuñla durur Һaşırde Һesāb
- 8 Ṭārim-i āsumān rūy-i zemīne
Anuñ içün Һudā yaratdı hemīn
- 9 Ferş-i ağber bisāṭ-i meydānı
Çārḫ-ı pīrūze gūy ü çevgānı
- 10 Һikmet ü fiṭnat ü keyāset ü ‘ilm
Himmet-i ‘ālī vü mürüvvet ü Һilm
- 11 Cem‘ edüb cümle anda Һodı Һuzā
Һaḫḫına geldi ‘Alleme’l-esmā
- 21a**
- 12 Һalıḫ-i Һalḫ u Īzid-i bī-çün
Fā‘il-i kārıgāh-i kün fe-yekūn
- 13 Her ne kim ol yaratdı vücūd
Cümleden eyledi seni maḫṣūd
- 14 Һāk ideñ ol mūkerrem itdi seni
Һalḫ içinde mu‘azzam itdi seni
- 15 Kāyinātı ḡulām kıldı saña
Bunca maḫlūḫı rām kıldı saña
- 16 Ҷalbūñī ‘arş idindi kendü içün
Göñlüñi ka‘be kıldı anuñ içün

- 17 Pes saña düşer mi ki ğaflet ile
Rūzigāruñ gece bu sîret ile
- 18 Bilmeyesün kimde vü gögi bunda hîç
Ķadriñ olmaz ola sensiz anda hîç
- 19 Bunca ‘izz ü şeref vere ol saña
Bilmeyesin sen anı ‘azîm ħaṭā
- 20 Ķıymeti gevherinüñ iki cihān
Eyledüñ ānı balçıĝla çün nihān
- 21 Var durişgil ki pāsını açasın
Cevherüñi ola ki pāk idesin
- 22 Nefsi ħahr eyle kim nefîs olasın
Aña uyār iseñ ħasîs olasın
- 21b**
- 23 Sende hem dîv var hem de melek
Sendedür hem zemîn ü dāḥi felek
- 24 Dîve uymazsuñ âlāsın melekî
Ķadr ü rif atde geċesün felekî
- 25 Dîv ola saña reh-numāyi eger
Esfel-i sâfilîn saña maḳar
- 26 Ger saña ‘aql ederise bi’l telķîn
Menzilüñ kârgāh-ı ‘ulliyyîn
- 27 Cehd idub nefsüñi mücerred kıl

Ṭaleb-i dövlet-i müebbed kıl

- 28 Gevher-i ‘ ıṣķī zīver-i cān it
 Ḳaşd-ı āb-ı ḥayāt-ı imān it
- 29 Sa‘ y kıl çārḥ merḳad ola saña
 Var dürüş ‘ arş mesned ola saña
- 30 Sen ki bī-kibr ü bī-riyā olasun
 Ḥāş-i dergāh-i Kibriyā olasun
- 31 Ṭālib-i şehvet-i muḥāl olma
 Sakin-i ḥāne-i ḥayāl olma
- 32 Ḥüb-rūysīn ü türş-rū olma
 Rāst-ḥūyşuñ durūğ-gū olma
- 33 Ol mecālisde tāze rüy-i zarīf
 Tā seni cümle ḥalk ṭuta şerīf
- 22a**
- 34 Meskenet kim bulunmaya evvel
 Senden olmaz ḳabūl hīç ‘ amel
- 35 Ḥāk-i rāh ol şarṭ-ı rāh budur
 Çāh-i ‘ izzet gözet cāh budur
- 36 Ḳıl hemīşe Ḥaḳḳ’a ḥuşū‘ u būkā
 Rūz ü şeb ol meyān-i ḥavf ü recā
- 37 Maḳşūduñ ‘ ālem-i İlähī’dür
 Bī-tenāhī bī-tebāhīdür

- 38 Bī-riyā rāh-ı Hakk’a o sen pāy
Hālīšan muhlīšā berāyi uzāy
- 39 Tama‘ u ırša sen mürīd olma
Yā Bāyezīd ol yürü Yezīd olma
- 40 Her ne var ise ni‘ met-i dīnī
Vār bira ola ‘ izzetī ‘ uba
- 41 Vār der-i Hakk’a se-firāz olasun
o der-i alkı bī-niyāz olasun
- 42 ‘ İzzetuñ Hāzret-i uzā’dan ola
Manşīb-ü cāmūñ ol sezādan ola
- 43 Nice dek avāf-i ka‘ be-i gil
Bir nefes it avāf-i kā‘ be-i dīl
- 44 Şāhib-i ‘ āşikān-i şadık ol
Hem-reh ü hem-dem-i muvāfık bul
- 22b**
- 45 Şāhib-i ‘ āşikān-i şadık ol
Hem-reh ü hem-dem-i muvāfık bul
- 46 Tāleb-i şöhet-i isān etme
Tama‘ -ı ‘ ahd-i nā-kesān etme
- 47 İtmegıl iltifāt-ı bed-kārān
Dāyim olgıl refık-i din-dārān
- 48 İtmegıl iltifāt-ı bed-kārān

Dāyim olgıl refīk-i din-dārān

49 Olmaz ol ki īde hīyle vü telbīs
Bed-mizāc olanī ‘ azīz vü nefīs

50 Yār edinme saḡun ki nādānī
Maḡrem etme saña ḡatī ānī

51 Bu meşelidür ‘ Acem’de gey rüşen
“Düst-i nādān beter zi-şad düşmen”

52 Cehd edüb sen refīk-i ‘ām olma
Puḡte-i gerdiş ol vü ḡām olma

53 ‘Adl ile tūt ne işleseñ işüni
‘Adl ile ḡıl cemī‘-i cünbişüñi

54 İ‘tidālī ḡoma sen elden hīḡ
Kimse görmez ziyān o yoldan hīḡ

55 ‘Adl bir şem‘ dur cihān-efrüz
Zulm-i şeh āteş-i memalīk-süz

23a

56 ‘Adl ile desti şehe ḡavī görünür
Ḳāmet-i milk müstevī görünür

57 Zulm ider binā-yi mülkü ḡarāb
Zulm ḡurşīd-i ‘aḡla men‘ ü ḡicāb

58 Her ne varsa cihānda ‘āriyetī
Ulu ni‘met kişiye ‘āfiyetī

- 59 Milk-i tende ki mülk-i cihānī
‘ Āfīyet mülket-i Süleymānī
- 60 ‘ Āfīyet-i milki içre bir kuru nān
Virmez ol zevkī mülket-i hākān
- 61 Devlet ol ki ede bir bucağda maḳām
Ardına āta güft ü gūyu tamām
- 62 Bu cihānī koyūb pinhānī
Dāyimā fikr ide cihānbānī
- 63 Her kime bu ġaraḫ müyeşşerdür
Melek ile hemān berāberdür
- 64 Şehriyārān ġulām olurlar aña
Cur‘ a-ḫorān cām olurlar aña
- 65 Her kime kim Ḥuzā vire tevḫīḳ
Şabr ü şükrü hemīşe refīḳ
- 66 Zevḳi şādīñ şükür gibi şīrīn
Olur aña ki bulur zevḳ-i dīn
- 23b**
- 67 Besleme ten ki yiri gūr durur
Ḥoriş-i kirm ü ḳūt-i mūr durur
- 68 Ruḫu besle ki cāyı nūrānī
Menzilīdur havā-yi rūḫānī

- 69 Rūḥ cevher durur mücerred pāk
Kim anā maẓhar oldī eyle ḥāk
- 70 Pertev-i nūr-i feyz-i Rabbānī
Gerçi mahbūs-i cism-i zulmānī
- 71 Ola ol bunda ‘āciz ü ḥayrān
Ḳafeş-i tende deng ü ser-gerdān
- 72 Ol durur maḥrem-i ḥuzūr-i eḥad
Göremez ol hiç tengnāyi lehad
- 73 Sen anī kelbe hem-nişīn itme
Sen refīḳ-i bede ḳarīn itme
- 74 Ger dilerseñ ki olasun maḳbūl
Var sen ol ‘ilme rūz meşḡul
- 75 Ḥaḳ yolunda belā vü miḥnet ḥilmi
Pīşe-i “ellezīne ütū-l ‘ilm”
- 76 Ol Ḥuzā ḥaḳḳı pākü bī-‘ayb ol
Vāhibü’l-‘aḳl ü ‘ālimü’l ḡayb ol
- 77 ‘İlm-i dinden kim olmaya āḡāh
Cehl vādisine düşe güm-rāh
- 24a**
- 78 ‘İlm-i dīn ḳolayına bāzī degül
‘İlm-i dīn Fārsī vü Tāzī degül
- 79 ‘İlm-i dīn bil ki ser-efrāzī saña

Bilme dil Fārsī vü Tāzī saña

80 ‘İlm okuyamaz hemîn kıru telbīs
Ders iden mantık ile İklīdīs

81 Nice bir cins ü faşl ü nev‘ ola
Sa‘y aña kim ‘ilm aşl ola

82 Hikmet öğren hekīm-i şādık ol
Var Kelīmu’llah’a sen muvāfık ol

83 Hikmet ol şanma anı halk añlar
Hikmet oldur kim hekīm-i haq añlar

84 Bilki her ki derūn ü bīrūndur
Şāni‘ i ol Huzā-yi bī-çūndur

85 Vitr ü Kıddūs ü Kırdigār ü Ehad
Vaşfidur “lem yelid ve lem yūled”

86 Kimse bilmez anı nedir gine o
“Ellezī lāilāhe illā hū”

87 Mālik-i mülk ü kādīr-i bī-‘ ayb
Şāni‘ -i ‘ālem-i şehādet ü ğayb

88 Āferinende zamān ü mekān
Kār-bağş-i t̄abayi‘ u erkān

24b

89 Sun‘ ile āb ü hāk ü āteş ü bād
Dördü bir etdī cāmi‘ ü’l ezdād

- 90 Tîre hākî çûn etdi tînet-i ten
Etdi cân ile anı ol rûşen
- 91 Cümle-i halk nâķış u o tamām
Ebedā “zû’l-celāli ve’l-ikrām”
- 92 Yokdur ol sâhada hünā vü hünāk
Ne evvel-i ‘ilm âķir-i idrāk
- 93 Ol yaratdı cihān ü kevn ü fesād
Kāināta o mebdā’ ü me‘ād
- 94 Hādî-yi dū cihān ‘ināyetîdür
Reh-ber-i rāh-i dīn hidāyetîdür
- 95 Dāfî’-i cümle-i beliyyāt o
‘Ālim-ü’s-sırrı ve’l-ķafıyyāt o
- 96 Zıķrı anıñ zebān-i bestedür
Derdi anuñ dil-i űikestedür
- 97 Dü cihān ‘āşık-i cemāli durur
Rüz ü űeb tālîb-i vişālî durur
- 98 Eşer-i feyzi oldu nā-maķşūr
Cān ü dil andan oldı ķābil-i nūr
- 99 İstemek senden ‘ināyet anuñ
Cehd senden gerek hidāyet anuñ

- 100 Ey Hudāvend-i cihān eşkār [ü] nihān
Kār-fermā-yı gerdiş-i devrān
- 101 Menşe-i feyz-i rahmet-i ezelī
Mālik-i lā-yezāl ü lem-yezelī
- 102 Bāsiṭ-i nūr-i āfitāb-i şuhūd
Ḳābız-i zıll-i imtidād-i vücūd
- 103 Vaşf-ı ālān-ı zübān-ı ‘aql idemez
Şükr-i na‘māñi kimse eyleyemez
- 104 Cānı cān eyleyen vücūduñdur
Dū cihān ğarḳ-i baḥr-i cūduñdur
- 105 Cümle zerrāt-ı kevn zākirdür
Her biri ḥāletine şākirdür
- 106 Her kime kim sen ettiñ erzānī
Sem‘ -i Dāvud-i Süleymān’ī
- 107 İşidür cān ḳulāğı ile müdām
Her birinden hezār dürlü kelām
- 108 Her dilüñ başḳa başḳa virdī olur
Her dilüñ dürlü dürlü derdī olur
- 109 Her biri zikrī içinde bir şıfatuñ
Bendesı añladuğı ma‘rifetüñ
- 110 Ser be-ser cümle zākirān-i şıfāt
Lāki ḳānī ki ola zākir-i zāt

25b

- 111 Bir dil ola meğer ki Raḥmānī
ol dile ire ʿavn-i Rabbānī
- 112 Dil gözī ger olursa ol sanā
Görüne anda cümle-i eşyā
- 113 Ger dil āyinesini sen āçasun
Ḥalīḳ u ḥalkı aňlayub seçesün
- 114 Nūr-i ḥurşīddür cihānda fāş
Kerīh görmezse dīde-i ḥaffāş
- 115 Mülk-i rūḥ içre pādişāh dilüñ
Varlıgüñ şehri içre şāh dilüñ
- 116 Mazḥar-ı naḳş-ı küfr ü dīn oldur
Taḥta-i ḳahr-i ḥarf-i kīn oldur
- 117 Söylenen dilde cām-ı Cem dildür
Mustaḳarr-i nişāt vü ğam dildür
- 118 Ḳābil-u tābiş-i nübüvvet odur
Levh-i maḥfūz u şerʿ ü sünnet odur
- 119 Rūḥ içün merkeb-i ʿināyet odur
Nefs içün mekteb-i hidāyet odur
- 120 ʿAḳl onun bir vezīr-i kāmīlidür
Rūz ü şeb ḥayr işinde ʿāmilidür

121 Tahta-i naķş-i kilk-i emr oldur
Dāye-i nefis-i Zeyd ü ‘Amr oldur

122 Mebde-i kāyināt cevheridür
Merci‘ -i rūḥ-ı pāk kişveridür

26a

123 ‘Ālem-i milket-i vücūd oldur
Sāye-i rāḥat-ı Vedūd oldur

124 Meded andan erir cihāna tamam
Neşv andan bulur havāşş u ‘avām

125 ‘Aql düstür ü ḥis ḥācibidür
Şehr-i tende debīr ü nāibidür

126 Kalem-i cünbüş ü vüķūf oldur
Menşe-i ‘ālem-i ḥurūf oldur

127 ‘Aql-i küldür ki levḥi nefse yazar
Olmuş u olacaķda her ne ki var

128 Naķşı bir naķşdur ki yok onda sevād
Ḥaṭṭı bir ḥaṭdur ki yoḡ anda murād

129 Anda yok kısmet-i mi’at ü ülūf
Anda yok zaḥmet-i ḥudūs u ḥurūf

130 Bizdeki ḥaṭ belī siyah-rūdur
Eşer-i reng-i zāc ü māzūdur

131 İbtidā-yi netīce-i ḳadem ol

Āfitāb-i sepīde-i ‘adem ol

132 Mebde’-i bu serā vü bu ferş o
Mazhar-i “istevā ‘ale’l-‘ārş” o

133 Milki bī-ḥadd bī-tenāhīdūr
Nāmī anuñ ḥāme-i Īlāhīdūr

26b

134 Vāhib-i nuṭṭ vü kātib-i menşūr
Mebdā-ı ümmü mebdā’ ü me’ mūr

135 ‘Aql-i cüz’ideñ o ‘aqla pertevdür
Rāh-i ḥaḳḳa hemīşe reh-i revdür

136 ‘Āklı bil kim melek maḳāmı durur
Vehm şeyṭanuñ özge dāmı durur

137 Olmayısar durur dilüñ feleḡī
Nār-ı nevüñ ki olmaya melekī

138 Belki bu taḥta-i qarīb-i heves
Levh-i naḳş-i müzahref olur pes

139 Reh-rev olana oldur menzil
Kānde ma’lūm ola ḥaḳīḳat dil

140 Ṭūta görgil ṭarīḳ-i taḳvāyı
Tā idesin şalāḥ-i ‘uḳbayı

141 Ḥāşıl-i ‘ömrī bil ki bu demdür
Şanma ol dem de kī müsellemdür

142 Cehd edegör ki seni evvel kıadır
Kıla yek-reng-i bāṭın vü zāhir

143 Rāzī ol her ne kim vere saña ol
Kısmet oldurur saña özü bul

144 Nık ü bed nef ü zar vü rāhat ü renc
Her ne var ālet-i sarāy-ı sipenc

27a

145 Cümle andan bil vü dilüni hoş tut
Olmuş vü olacağı olmuş tut

146 Bu meşeldür cihānda bil ma' rūf
“Her ‘amel vaktine olür mevķūf”

147 İdemez hacc-i ka' be-i taḥķīķ
Olmayınca refīķ-i onūñ tevķīķ

148 Sözlerümdür gıdā-yi rūḥānī
Yazduğumdur rumūz-i rabbānī

149 Naẓm ü neşrī ke-ennehü emşāl
Siḥr-i muṭlaķ velī mübāh ü ḥelāl

150 Būsitāndur ki pür gül ü nesrīn
Āsumāndur ki pür Meh ü Pervīn

151 Mūnis-i ‘āşikān-i Ḥazret-i Ḥaķ
Mūsıl-i şükr ṭālibān-i ķurbet-i ḥaķ

- 152 Kāilin o szne ıl nazarı
Baa bama szmden al  iberi
- 153 Suanum gr ne hb  şrndr
Muntazım şan ki  d-ı Pervn'dr
- 154 Şi' rden geri b-nevyım ben
Blbl  naz  hoş-nevyım ben
- 155 Benim ol  andelib-i glşen-i kn
Tt şehd g v and-i suan
- 27b**
- 156 Seun-i dil şi' rden olur dr
Neşri manzm nazm olur menşr
- 157 gdgm ben szm lf degl
Medim an  abeş gzf degl
- 158 aşd-ı ta-i tlibn ederm
Y' an tarik-i rgibn ederm
- 159 Bu degl anda da bil ki murd
Ysuf'a hşıl ola bir uru ad
- 160 Bel ki şyed ola du'ya sebep
Ouyan baa ramet ede taleb
- 161 Ola kim bir lisn utlu ola
Kends hb v sz tdl ola
- 162 O uluna hzs şefat ide

Yüzü suyūna baña rahmet ide

163 Bir kavī ‘āciz vü fütāde dilüm
Vādī-yi hayret içre mānde dilüm

164 Meskenimdür benim ribāṭ-ı harāb
Menzilimdür benim reh-i seyl-āb

165 Bir ‘aceb hıttadur havā-yı ‘afin
Sākinidür şikeste-pāy ü zemīn

166 Beste-i ‘aḳdi hiss ü erkānım
Ḳayd-bend-i çehār-pāyanım

28a

167 Rūz ü şeb durmayub girān-bārım
Ġussa-i fikr ile giriftārım

168 Gāh teşvīş-i hurci ḳūt-i ‘ayāl
Gāh efkār-ı kesb-i ‘ilm-i kemāl

169 Gāh fikr eylerüm ne olur hālüm
Niye varısar āḫir aḫvālüm

170 Ger bu hāl ile ölür ĩsem ben
Ruḫ-i miskīne nice ola miskin

171 Var şikāyetlerüm zamāndan çok
Var ḫikāyetlerüm cihāndan çok

172 Kime diyīm ki bulmazam hem-dem
Kime ‘arz idin ki yok maḫrem

- 173 Oldu ger bu ribât menzirimüz
 Harem-i kudse meyl eder dilimüz
- 174 Canuñı müjde vir tamâm ol dem
 Kim başasın sen ol hevâda qadem
- 175 Anda şavkuñ mu‘ allimi gūyâ
 Perdeden tūti-yi dili gūyâ

(10) **Neşr**

(11)İlāhī senuñ lütfüña gāyet yok. İlāhī senuñ keremüñe nihāyet yok. **28b** (1)İlāhī ey nümāyende-i tarīk-i taḥkīk. Vey gūşāyende-i der-i tevfiḳ. Ey baḥşende-i (2)dīde-i bīnā. Vü ey ber keşīde-i günbed-i mīnā. qudretüñ esrārı qazāsına (3)iki derīçe sem‘ ü başar. Hikmetüñ envār-ı ziyāsından iki talī‘ a şems ü qamer. (4)İzzetüñ taşvīrine bir numūne ‘arş-i muāllā. ‘İlmüñ ihātasından bir nişāne (5)qalem-i a‘ lā. Hikmetüñ naḳḳāşına midād şūret vü levḥ-i heyūlā

(6) **Ebyāt**

[Mefā‘ ilün - Mefā‘ ilün - Feülün]

- 1 Te‘ āla’llāh bir bī-miṣl ü manend
 Ki aña derler Hudāvendān Hudāvend
- 2 Ğam ü şādī fikār ü bīm ü ümmīz
 Şeb ü rüz āferīn ü māh ü ḥurşīd
- 3 ‘İzār-efrāz-ı ecrām-ı tevāḳib
 Memālik-baḥş-i sultān-ı kevākib
- 4 ‘Abīr-āmīz-i enfās-i bahārī
 Zebūr-āmūz-i kebk-i kūhsārī
- 5 Geh-baḥşende-i leyl-i tutuḳ-bend

Zer-efşānende-i şubh-i şekr-ḥand

29a

- 6 Çemen-pīrā-yi bāğ-ı āferīniş
Delīl-i reh-berān-ı kūy-i bīniş
- 7 Nigeh-dārende-i bālā vü pestī
Ṭanuḳdur varlıḡına cümle hestī
- 8 Vücūdu cümle-i mevcūda ḳāhir
Nişānī her görünenlerde zāhir
- 9 Zaman andan velī anda zaman yok
Mekān andan velī anda mekān yok
- 10 Kerīmdür āḫirine intihā yok
Ḳadīmdür ki evvelīne ibtidā yok
- 11 Cihān-dārī ki milkī bī-zevāldur
Celāl ü kibriyāsī lā-yezāldur
- 12 Ḥudāvendī ki nāmı ḫırz-i cāndur
Anuñ zikri dile kām-ı zübāndur
- 13 Cihān bir pertev-i ḫurşīd-i cūdi
Eşiginde eder ‘ālem sücūdi
- 14 Kevākib ḳudretiyle kār-fermāy
Ṭabāyı‘ şan‘atiyle gevher-āmāy
- 15 Verir herşey’e lāyık ol zübānı
Ki ider her zerre-yi tesbīḫ ḥānı

16 Dile ögreden ol ‘ilm-i İlāhī
Göñüle virdī şadr-i pâdişāhī

29b

⁽¹⁾Şümme‘l-Ebyāt

⁽²⁾İlāhī ben seni ne dille ögem dil haqīkatūñ baırından bir kaçre. ⁽³⁾Seni ne vücūdlā vaşf edem mihriñ şu‘ā‘ asından ⁽⁴⁾bir zerre. Her ‘aql-i derrāk celālūñ idrākında hūre. Her rāy-i rūşen ⁽⁵⁾cemālūñden tīre. Aşhāb-i mütūn ü şürūh ‘izetūñ havāşīsinde⁽⁶⁾mütelāşī. Erbāb-i kulūb ü küşūf ceberrūtuñ haremīnde ⁽⁷⁾bī-gāne vū nāşī. Beşāir-i aşhāb-i ‘aql-i metīn ü başīret ‘azametūñ ⁽⁸⁾biḥārīnūñ bir kaçre senden garīk. Havāṭir-i erbāb-i rāy-u ḥaṭīr ü ⁽⁹⁾fikret celālūñ āteşinūñ bir şerīri ile ḥarīk. İlāhī nuṭfe-i mehīniñ ⁽¹⁰⁾ne zehresī vū ḥameyi mesnūñ ne liyāqati ola ki senuñ ⁽¹¹⁾‘azemetūñ deryāsınūñ havālīsinde çeğzine veyā zāt-i münezzeh **30a** ⁽¹⁾vū şıfāt-u muḳaddesūñ vaşfınūñ yöresinde deñgizine mūr ⁽²⁾za‘īfuñ ne kudretī ola ki eflāka uçabile peşşe‘-i ḥatīruñ ⁽³⁾ne tāqatī ola ki şarşar-i Celāle muḳāvemēt edebile İlāhī ⁽⁴⁾sen ol ‘azīzsūn ki cemī‘ ‘azizlerūñ alnına ‘izzetūñ raḳam-ı ⁽⁵⁾zul çekmişdür vū sen ol ulusun ki cemī‘ ulularūñ yüzüne ⁽⁶⁾‘azimetūñ dāğı hūrī ḳomuşdur vū sen ol kāmilsūn ki ⁽⁷⁾cemī‘ kāmillerūñ gözüne kemāl bī-nihāyetūn ḥāk-i noḳşān ekmişdür ⁽⁸⁾İlāhī sen ol ‘azīm-i sulṭānsın ki meydān ‘azemetūndeñ ⁽⁹⁾müddetler olmuşdur ki bir ṭop-i zerrīni ḡaltān edüb ⁽¹⁰⁾tūrursun bir eḥadıñ zöhresī yok ki ana cevḡān ildire ⁽¹¹⁾ve sen evvel ḳādir-i subḥānsın ki cihānūñ saḳfında zamanlar **30b** ⁽¹⁾geçmişdür bir günbed-i ‘ālī-yi gerdān edüb tūrursun bir kimesnenūñ tāqatī ⁽²⁾yok ki ānī bir laḡza turgura. bir āyine derūñ ki dördüncü gökden ⁽³⁾‘ālemī rūşen eder vū bir cevher yaratduñ ki cihāna nazar etdükçe gülşen eder

⁽⁴⁾Ebyāt

[Mef‘ülü / Mefā‘ilü / Fe‘ülün]

- 1 Ya‘nī ol zāt-ı neyyir-i a‘zam
Ol Hızır kisvet ü Mesīḥā-dem
- 2 Rūşen-i baḡş-ı dīde-i bīnā
Şemse-i saḳf-ı günbed-i mīnā

- 3 Hüsünde şüret-i melîh oldur
Çārḡda hem-dem-i mesîḡ oldur
- 4 Yūsuf -i Mısr-i āsumān oldur
Şāhid-i cümle-i cihān oldur
- 5 Ol Ferīdūn-i ḡıttā-i a' lā
Ḥusrev-i heft-kişver-i bālā
- 6 Vālī-yi şark [u] ġarb ü heft-iḡlīm
Pādişāh-ı memālike tencīm
- 7 Göstere çūn şabāḡ pertev-i nūr
Ḥayl-i Ḍaḡḡāk-i şeb olur maḡḡūr
- 31a**
- 8 Heybetünden görünemez yek-ser
Aḡter-i seb' a manzar-i aḡḡer
- 9 Cümle-i şābitāt maḡḡūru
Ol emīr ü ḡalanı ma' mūru
- 10 Māhdır perdedār-ı eyvānī
Hem 'Utarid debīr-i dīvānı
- 11 Bezmi çūn oldī ya' nī ḡunyā-ger
Sīm ḡasr içre Zühre-i ezher
- 12 Gece gündüz ṡurub urur Merrīḡ
Düşmenīnuñ diline ḡaçer ü mīḡ
- 13 Sa' d-ı ekber 'ayāl-i in' āmı

Rāhib-i pīr-i hāris-i bāmı

14 Menzili ola çün sarāy-i Hamel
Başlayısar hezār dürlü ‘amel

15 Verir ol hüsni ü zîb devrāna
Nağş-i zîbā verir gülistāna

16 Çimen vü sebze tāze-rūy olur
Būsitanı tolū reng ü bū olur

17 Kadeh-i lāle pür-şarāb olur
‘Arız-ı erguvān hîzāb olur

18 Gōncānun subh burka‘ı açılır
Çehre-yi yāsemen daḥī saçılır

31b

19 Hem daḥī nice dürlü meyve erer
Bitirür yiryüzünde dāḥī neler

20 Medḥ aña bes ki şāni‘-i ‘ālem
Yād idüb eyledi ādına kāsēm

(3)İlāhī sen ol kādīrsün ki her nesne-i kudretünle idersin bī-vāsıta-i (4)mu‘īn ü ālet. Ve her yerde ḥikmetünle işlersin bī-şāyibe-i ġaražu (5)illet kārġāhı nābüddan birinci ‘ālemi ibda‘ etdin vü bir yāre (6)durdun yedī kāt semavāta iḥtirā‘ etdin İlāhī senuñ zātuñun (7)ilmīne ‘uḳūl ü evhām-ı ḥalkā ermez iāhī senüñ zātınñ idrākına (8)zemāyir-i āb ü gül erişmez “Eyne’l-māü ve’ṭ-ṭīni ve ḥadīşü (9)rabbi’l-‘ālemīn” İlāhī bizüm ‘aqlımız her ne miḳdār bilürse (10)bir ma‘rifet-i ḥudnumāyīdur ‘ankebūt ne kadar muḥkem yaparsa bir ḥāne (11)havāyīdur İlāhī bizim senuñ zātından ne bildigimiz vü şifātuñdan **32a** (1)ne anladığımız ola kim kelīmūñuñ kelāmī maḳām-ı karbū ‘izzetde “sübḥāneke (2)tübtü ileyk” vü

Nedīm'ñüñ nidāsī meclis-i üns ü vaḥdette. “lā uḥṣī ⁽³⁾senā'en 'aleyk” İlāhī sen her ne ki lafza vü 'ibārete şıġar ḥarf ⁽⁴⁾ü isimdür sen ondan müberrā vü her ne ki mīzān-ı 'aqla girer 'ādet ⁽⁵⁾ü resimdür sen andan mu'arrā her ne ki zātiñda fikr olmaz sülübü izāfāt ⁽⁶⁾vü her ne şifātuñdan idrāk olmaz vücūh-i i'tibārāt-ı 'uḳālīle kimse ⁽⁷⁾künhūña ermez beden ḥicābīle kimesne vaşlūñī bulmaz dūñünden geçmeyince ⁽⁸⁾seni görmez iki cihānī ḥuleymince saña ermez düst yolunda niyyetin ⁽⁹⁾gerek yār eviñde pestiñ gerek ten cūbbesī çāk gerek gönül evī ⁽¹⁰⁾pāk gerek.

Ebyāt

[Mef'ülü / Mefā'ilün / Fe'ülün]

- 1 Tevhīd degül dūr āb ü ḥākun
Oldur dil-i şāf-ü cān-i pākun

32b

- 2 İslāmī şaḳın dil ile şanma
Ḳānı' olūban aña ṭayanma

- 3 Bilgīl ki ḥikāyet-i zübānī
Ol tīġ-i Muḥammed'in emānī

- 4 İblīs ki düşmen-i ḳadīmün
Her kūşe-i rehde ol muḳīmün

- 5 Bil her biri biñ ḥicābuñ aydūn
On ḥis ki bölünür derūn u birūn

- 6 Her birisi saña bir hevādur
Her arzū ki vāridle ḥudādur

- 7 Ger sen diluñi ki pāk idesin
Dīv ü perīden ne bāk idesin

- 8 Anda ki maḳām-ı reh-revāndur

Dīv ile ferīşteden emāndur

9 Çün ol harem içre hayr ü şer yok
Pes div-ü ferīşteye güzer yok

10 Endīşe-i bīş ü kem yok anda
Bu cevrü zamāne ğam yok anda

11 Anda ki nişān-i bī-nişānī
Cāna gine kendüsi girānī

12 Ol ‘ālem-i bī-dilān-ı şeydā
Bī-nām ü nişānı lā vü illā

33a

13 Budur kemāl-i hāl-i merdān
Şīrārān-ı mübārizān-ı meydān

14 Kim bu yoluñ ola rāh-bīni
Nefīrīn-i ħalāyık āferīni

15 Kimde ki ola ‘ādet ü tekellüf
Diñ ürmasun o dem-i taşavvuf

16 Andaki hevā-yı reng ü būdur
Dervīş düme gedā-yı kūdur

17 Aña ki Hudā ‘ināyet etmiş
Dövlet güneşi ħimāyet etmiş

18 Milk-ī dū cihān olur tufeyli
Yok hiç birine dilinde meylī

- 19 Emrinde anıñ tekellüf olmaz
Bu iyü yavuz tasarruf olmaz
- 20 Halk ile olursa şuret ile
Kendü ile hod zarüret ile
- 21 Her koķusı şan ki nāfe-i müşk
Lākin dem-i nāfe mağz ider huşk
- 22 Taşrası güler derüni pūr-derd
Bu oldi ‘ alāmeti hıred-mend

(11)Ve sen ol sulţānsun ki milkiñde ihtilāl yok her zerrenüñ **33b** ⁽¹⁾şedāsı “ķuli’l-lahümme mālīk” her mümküñe nidāsı “Küllü şey’in hālīk” ⁽²⁾celālunuñ āyeti “el-kibriyā’ü rıdā’ı” cemālunuñ şıfatı ⁽³⁾ “lā yese‘ anī erđi ve semā’ı” İlāhī her ne ķadr-ı ķārsāz isen ⁽⁴⁾gine ol ķadar bī-niyāzsıñ ve her ne ķadar bī-niyāzsıñ gine ol ķadar ⁽⁵⁾ķārsāzsın her mümküñden münezzehsin kemāl-i bī-niyazlığundan ⁽⁶⁾ve her mevcūdla bilesin tamam-i bende nevāzluğundan İlāhī ben ne ⁽⁷⁾diyim ki bunca muṭı‘ u ‘ āşī dānī vü ķāzī yaradursun izhārkārluğuñ ⁽⁸⁾ķudretuñ çün vü bu cümle semavāt vü ‘ arđın evvelini vü āhırini ⁽⁹⁾yoğ edersuñ beyān-ı bī-niyāzluğuñ vü ‘ izzetiçün vü gine hikmetuñ ⁽¹⁰⁾mi‘ mārı bu harāb abādī ma‘ mūr edub iki ev binā eder efrāz-ı ⁽¹¹⁾kemal mu‘ diletuçün birine cennet dedik mażhar-ı raḥmet vü cemālın **34a** ⁽¹⁾Etdik vü birine ceḥennem dedik ālet-i sūtūvāt celālın etdüñ ⁽²⁾her kime ne evde naşīb etdüñse taķdīr senuñdur vü her kimi ne yoluñdan ⁽³⁾ķılduñsa tedbīr senuñdur sa‘ y ile nesne olmaz ‘ ināyetuñ olmayınca çalışmak ⁽⁴⁾faide eylemez hidāyetüñ olmayınca taleb ile olmaz cezben olmayınca ⁽⁵⁾istemek ile bulunmaz sen istemeyince.

Ebyāt

[Fā’ilātün / Fā’ilātün / Fā’ilün]

- 1 Her sa‘ id ü her şaķı andan durur
Her baḥıl ü her saḥı andan durur

- 2 Ȧorluę u zillet cihāna ol verür
 ‘ izzet ü dövtlet hem anda ol verür
- 3 Ȧayru şerr ü nīk ü bed her pīř ü kem
 ‘ Iyş ü řādī rahat ü hem renc ü ğam
- 4 Cümle-i taķdīr Ȧaķķūñ izhārıdur
 Her ne var ol kirdigāruñ kārıdur
- 5 Her kime kim rızķ ola anda ‘ asel
 Mümķün olmaz kim yiye bunda başel
- 6 Kimisine rızķ olur ğurmā yemek
 Kimisine rızķ olur selmā yemek
- 34b**
- 7 Kimine nī‘ met müyesser ider ol
 Kimine zaĥmet muķadder eyler ol
- 8 La‘ netī evvelden olur la‘ netī
 Cennetī evvelden olur cennetī
- 9 ‘ Ālem-i ma‘ nīde evvel taķdīr ile
 řūrete gelse olurlar tedbīr ile
- 10 Ebri girye ķalmasa ğülmez ķemen
 Hem açılmaz bāę içinde yāsemen
- 11 Ȧaķ bilürdi kūm sa‘ īd ü kim řaķī
 Kimdür aña ‘ āřī vü kim muttaķī
- 12 ‘ Ālem-i ma‘ nīde varidi ezel

Olmuş vü olacaq içre her ‘amel

13 Leyk şüretde vücūda gelmez ol
Gelmeyince enbiyā vü hem resūl

14 Dīne da‘vet etmeyince ol Hūdā
Mu‘minī kāfirden eylemez cūdā

15 İhtiyāra dāir etdi her işi
İhtiyāra bağladı ol cünbüşi

16 Tā ki ‘adli zāhir ola ‘āleme
Hüccetün rüşen kıla ol ādeme

17 Hayrla sen ihtiyārı aňlağıl
İkisini iki yerde gözlegil

35a

18 ‘Ālem-i ma‘nīde baq cebre hemān
İhtiyāra kıl nazar bunda ‘ayān

19 Ger dilerseñ aşlı ma‘nīdür temām
Bes gine cebre yetişür ve’s-selām

20 Bilki ‘ālem bāṭın ü ger zāhir o
Birbirīne mürtabıṭ hem nāzir o

21 Nice şüret ma‘nīnūñdür ṭāyi‘
‘İlm-i ma‘lūmuñdurur rahmı tābi‘

22 Hem başiret gözünü sen açasın
Cebr ile sen ihtiyārı sāçasın

23 Hāşa ki haq cebr ede kullarına

İhtiyāri verdi bil ellerine

24 Cümlesin bildi ezelde ol Hudā

Bildi kıldı yok aña çün ü çıra

(9)İlāhī sen ol bī-niyāzsın ki eğer cümle-i diller kebāb vü cemī‘ dīde⁽¹⁰⁾ler pür āb vü götürü ‘ālem harāb olub celāl-i istiğnāñ ⁽¹¹⁾sebebile iltifāt itmeseñ kemāl-i zātūña bir zerre noqşān gelmez ki **35b** ⁽¹⁾“İn yeşe’ yüzhibküm ve ye’ti bi-ḥalkın cedīd ⁽²⁾ve mā zalike ‘alā’llāhi bi-‘azīz” vü sen ol kāsāzsın ki ⁽³⁾eger cemī‘ ‘ālem ‘āşī vü her zerre tāğī vü her mevcūd bāğī olub ⁽⁴⁾kemāl-i raḥmetūñden cemī‘ sini ‘afv etsen baḥr-ı keremūñden bir kaṭre ⁽⁵⁾eksilmez ki “Yā ‘ibādiye’llezīne esrafū ‘alā enfüsihim ⁽⁶⁾lā taḳneṭū min raḥmetil’lāhi innallāhe yağfiru’z-⁽⁷⁾zunūbe cemī‘ ā innehu huve’l-ğafūru’rraḥīm” ⁽⁸⁾İlāhī şol cemālūñe muştāḳ gōñüllerī bu ḥākdan dār-ı ⁽⁹⁾ğurūrdan sāḥat-ı sarāy-ı surūruña sen hidāyet et ⁽¹⁰⁾vü şol vişāline muta‘atṭış olan dillerī bu havācir-i bu eder ⁽¹¹⁾delāletden zülāl-i sebze-zār-i raḥmetūñe sen delālet it **36a** ⁽¹⁾Beḳā isteyen cāndan vücūd iffetlerini sen def’ it. dirlik uman ⁽²⁾gōñülde varlık ḥicābı sen ref’ it. cān seyrini isteyene şer’ ⁽³⁾yolunu tarīḳ it. Yokluk yoluna gidene tevfiḳiñi refiḳ it. ⁽⁴⁾Sālikleriñi ‘ināyet atına süvār it. Yoluñda fenā bulanı ⁽⁵⁾gine senūñle var it. ‘ışḳıñ şehīdlerini gine sen yu. ⁽⁶⁾Yoluñda olanları sīnesin ḳo. sīnesunuñ derdünü artur. ⁽⁷⁾zikriñ edenūñ virdini artur. ḳalde ḳalanī ḳalden geṇür. ⁽⁸⁾ḥāl isteyenī ḥālden geṇür. ḳāpunda şoğūḳ gōñüllerī lūṭfuñla ⁽⁹⁾bütün tut. yoluñdan azan kullarī tevfiḳiñ eli ile elini ⁽¹⁰⁾tut. ‘ışḳuñda giryān gözleri senuñle pür-nūr kııl. derdiñle ⁽¹¹⁾virān dillerī vaşluñla ma‘mūr kııl. bu ḥayretde ḳalmış avāreleri **36b** ⁽¹⁾Erbāb-ı ḳulūb ile irşād it vü bu dermānde ḳalmış bi-çāreleri ⁽²⁾ḥās kullaruñla imdāt it zulmetde ḳalmış dillerini anlaruñ ⁽³⁾şevḳle tābende it vü morde olmuş gōñüllerini nefisleri ile zinde et

(4)İşāret-i Vücüb-i Şeyḥ

Ey heyūlā dām-ı içre şayd olan. ⁽⁵⁾resm ü ‘ādet bendi ile ḳayd olan. pāk bāz-ı ḥıṭṭa-i nāsūtī ol. ⁽⁶⁾şāh-bāz-ı ḥazret-i lāhūtī ol.

(7)Ebyāt

[Fa’ilātün / Fa’ilātün / Fā’ilün]

- 1 Şūfiyān-ı şāfiyi dem-sāz kıl
 ẖudsiyān-ı ‘arş ile pervāz kıl
- 2 Bezmgāhını kalender-vār kıl
 Ḥalvetūnī pāk ü bī-ağyār kıl
- 3 Cār-sū-yī nīstīyi ābād kıl
 Nefsūnī var hestīden irād kıl
- 4 Ḥaḫḫ’a şāfi ol sen nihān ü aşkār
 Ḥaḫ yolunda merd iseñ ey merd-i kār
- 37a
- 5 ‘İlm-i taḫḫīḫden diluñ agāh kıl
 Şāri’-i şer‘-i Resūlullāh kıl
- 6 Ger dilerseñ kim bülend ola seriñ
 Ḥāk-i pāy-i şūfiyān et efseriñ
- 7 Olagör milk-i taşavvuf maḥremi
 Bulasın mühr-i nigīn-i ‘ālemi
- 8 Sālike mürşid gerek bilgil anı
 Mürşid olmayınca azar yolını
- 9 Reh-ber olmadan gidersün rāha sen
 Geh düşersin balçığa gah çāha sen
- 10 Her nihālī bāgbān dikmek gerek
 Her ekinün toḫmunı ekmek gerek
- 11 Pīr deryā vü mürīdān ḥas olur

‘ Ākile bundan işāret bes olur

12 Ger dilerseñ sen sülūk-i rāh-ı dīn
İsteriseñ kim ‘ ayān ola yaqīn

13 İhtiyār et var yürü bir şeyhe sen
Ana teslīm eyle dilden cān ü ten

14 Reh-ber-i dānā ola vü ser-bülend
Zāhir ü bāṭın yüzünden behrmend

15 Zāhirinde ‘ ilm-i kesbīden safā
Bāṭınī mīrās-ı dār-i Muṣṭafā

37b

16 Pīr-i reh kibrīt-i aḥmerdür hemīn
Sīnesi bir baḥr-ı aḥḍardır hemīn

17 Pīr-i reh Ḥaḳ ‘ ahdine vāfī olūr
Pīr-i reh bir şūfī-yi şāfī olur

18 Şūfinüñ üç ḥarfe olur nisbetī
Anı tekmīl etmek ile ḳurbetī

19 Evveli şıdḳ u vasaṭ olur vefā
Āḥır elbette olmaḳdur fenā

20 Tā ki bend-i ten ṭurur müşkil ola
Kim dil ü cān ḳurb-i Ḥaḳḳ’a yol bula

21 Çün muşaffā vü muhezzeb ola ol
Ḥazret-i Ḥaḳḳ’a muḳarreb ola ol

- 22 Şūfī olur beste-i hükm-i Hudā
Bir olur şādī vü ğam faķr ü ğinā
- 23 Hıyr ü şer her ne olursa bir olur
Acı ıatlu ne bulursa yer olur
- 24 Pāk ü pākīze olur dīdārı anuñ
Hem şekerden ıatlu olur ğüftārı anuñ
- 25 Cümle halkı görür ol şāhib-kemāl
Eylemez ol kimse ile ķıl ü ķāl
- 26 Pāk olur āyīnesī etse nażar
Her kimī görürse görür hūb u ter
- 38a**
- 27 Nākış olmaķ naķşı görür dāim ol
Naķş-ı halkī söylemege ķāim ol
- 28 Kendü naķş u ‘aybıdur elde görür
Görünen āyīnede kendü olur
- 29 Neng ü nāmdan şūfī olur bil hālāş
Hiç olur redd ü ķabūl-i ‘ām ü hās
- 30 Nūr-ı Hākķ ķarşu ğelüb reh-ber olur
Ma‘ rifet içinde bir server olur
- 31 Pes ķılur kūy-i selāmetde maķām
Fāriğ-i seng-i melāmet ol müdām

32 Merd-i ma' nā fāriğ-i bālā vü pest
Ehl-i da' vā şūfī-yi şūret perest

33 Şūreti şūfī vü ma' nā bī-şafā
Ġāvi-yī muğvī-yī rāh-i Muştafā

34 Bir bülend-āvāz ü pest üftāde ol
Din yolunda ħod-perest üftāde ol

35 Gey saķın ķurbından anıñ ķıl ħazer
K' āteş-i fitne durur cārın yaķar

36 Key der isen ķāni pīr işe yarar
Var sen iste ki hezer ender hezār

37 Söz degül bu ger gelürse ħātırā
Bura şeytāndan durur pür ħātırā

38b

38 Niķün olmaz pīr 'ālemde yigit
Ĥācetuñse var anı isteyü git

39 Ehl-i dilsüz olayidi bu cihān
Ne zemin ķalurdı anda ne zamān

40 Hiķ cihān bī-ķuţb ola mı pāyidār
Āsumān ķuţb ile bulmuşdur ķarār

41 Ger bulunmāyaydı erbāb-ı dem
Tārümār olur idi 'ālem o dem

42 Şun' -ı ādemde ķü hikmet ma' rifet

Olmaz âdem olmazİse bũ şıfat

43 Ger der isen pîr yoĸdur âşıkâr
Bũlmaz tâlib eger biñ kez arar

44 Dikkat etseñ buda şeytânî kelâm
Bulmıyan ol ki talebde nâ-tamâm

45 Hâşa Hâĸ'dan istiyene vermeye
Gice gündüz dîn-i Hâĸĸ'a ermeye

46 Şuç bizimdir yoĸdurur bizde taleb
Hâĸ yolunda çekmezüz kılıca te'ab

47 Derdi olâna Hâĸ eder dermân bedîd
Ķufl derdine bedîd olur kilîd

48 Derdimiz yoĸ kim bize dermân ola
Cân gerekdür kim aña cânân ola

39a

49 Derdi olan hoş yetişür dermânına
Cân viren ten vaşl olur cânânına

50 Hâĸ işinde söylerüz dilde ĸalur
Bu taleb midür bunuñla nev olur

51 İstemek böyle degüldür bilirüz
Hâĸ yolunda bir tekâsül ĸılaruz

52 Lîki bizi gine oldur böyle iden
Ol durur bil isteyen de isteden

- 53 O ‘ināyet etmeyince olmaz ol
Bī-hidāyet kimse bulmaz hīç yol
- 54 Yalvarālım ki bizi t̄alib ede
Cān ü dilden H̄azret’e raġbet ide
- 55 Tā müyeşşer kıla şāyed ol H̄udā
Bize h̄āk-i pāy-i pīri reh-numā
- 56 Her kime ki andan ‘ināyet irişür
Bir tarafından pīr-i reh-ber yetişür

(10)İlāhī gönül gözün hikmete ravzasınıñ envār-ı ezhār ile. (11)münevver kıl vü cān dimāġını ma‘rifet nesīmi eshāri ile **39b** (1)mu‘aṭṭar kıl h̄alvet-i şeb-revānlarını hevā vü zulme tende (2)güm-rāh eyleme vü riyāzat misafirlerini şahārā-yı ceberrutda bī-rāh (3)eyleme İlāhī çün cān k̄uşunu dām-ı dāne maḥşer-i sātla ten (4)kafesinde maḥbūs eyledüñ vü dil t̄ıflını şır ü ġadā-yı (5)şehavāt ile b̄ü h̄āne-i h̄ākiye me’nūs eyledün gine āḥir ol (6)t̄ūṭī b̄ü kafesden uçub vü ol müsafir bu h̄āneden göçüb (7)civār-ı rah̄metüne vāşıl olduġı vaḳt havāyı fezā-yı (8)ḳudūsde pervāz vü harīm-ü sarā-yı insde āşiyāne-sāz kıl.

(9)**Ebyāt**

[Fa’ilātün / Fa’ilātün / Fā’ilün]

- 1 Rūḥ evvel şāhid-i dīdār idi
Vuşlat-ı yār ile ber-ḥordār idi
- 2 Çünki başdı ‘ālem-i sifle ḳadem
Eyledī maḥbūs anı h̄ükm-i ḳadem
- 40a**
- 3 Ol sebebden t̄ıfl anasından cüdā
Ḳılsa ḳılur ol cüdālıḳdan b̄ükā

- 4 Ol bükā te'şīr-i hüzn-i yārdur
Mātem ü hicrān-i hüsn-i yārdur
- 5 Kaldı çün nā-çār ḥasb-i āb ü gil
Oldı olduğca enīs-i 'aql ü dil
- 6 Gördī 'aqlı dāḥī merd-i ḫudsīdür
Kendūye aglence anun ünsīdür
- 7 Her kime kim 'aql olur bi pişvā
Menzili olur zemīnden āsumā
- 8 Dil daḥī bir ḥāne-i ma'mūr-i rūḥ
Ḳābil-i işraf-i 'aks-i nūr-i rūḥ
- 9 Maḥzen-i esrār-ı Rabbānī dilūñ
Maẓhar-ı envār-ı Sübhānī dilūñ
- 10 Vāy sañā vīrān edersen anı
Nice olur miskīn rūḥuñ meskeni
- 11 Dil ḥarāb ü 'aqlı maḡlūb idesün
Bilmezem kem rūḥūña sen nidesün
- 12 Kim bisāṭ-i nat'-i tende rūḥunı
Fīl-bend-i nefis ile saqlar anı
- 13 Kayyım-i 'ālem raḥnı çünkim çatar
Fīl-benī tūrur iken māt eder
- 40b**
- 14 İlāhī lüṭfuñ ḥazīnesi bī-pāyān

Keremūñ deryāsı bī-kerān

(2)Cūduñ seḥāb-i ḳāim feyzūñ bārān-ı dāim rahmetin in‘ām-ı şāmil ḳudretūñ
 (3)aşār-ı kāmīl cūduñ deñizinden dū ‘ālem bir ḳaṭre mihriñ hevāsında ikī cihān (4)bir zerre
 İlāhī eger ḥalk-ı evvelīn ü āḥirīn cem‘ olub itbāḳ-ı āsumānı evrāḳ-ı (5)defter etseler bir
 demde etdigūñ elṭāf ü in‘āmıñ yüzbiñde birinūñ (6)ḥesābını göremeyeler vü ekremiñ
 övmek her ḳīlī dil vü her aḥşāsī (7)göñül olsa bir nefesde ḳıldıḡuñ iḥsān ü ikrāmuñ
 baḥrinden (8)ḳaṭresinūñ zemīnden zerresinūñ şükrün edā edemiyeler İlāhī (9)çün evvel
 bizden sevābıḳ-ı ṭā‘at vü levāḥıḳ-ı ḥizmet olmadan (10)kend ü lüṭf-i ‘amīm vü ḥulḳ-ı
 kerīmiñden tevḥīd milkine mālīk ü tefrīd-i (11)silkine sālīk edüb “ḳālū belā” ‘ahdini alüb
 tāc **41a** (1)“le-ḳad kerremnā” ile müzeyyen vü mükerrerem eyledün gine ol lüṭfu bī-‘ivāz
 vü (2)keremi bī-ḡaraẓıñdaki bu mücrim vü ‘aşīlerūñ tefşīr ü küfrānū’n-na‘meleri
 (3)sebebīle ḳahr-ı tārācını musallaṭ edüb īmān tācını başumuzdan alma şol (4)şarāb-ı ezelī
 ki elest gününde içürdūñ ebedī eksik etme İlāhī (5)‘aşilere ‘azāb etmek ‘adl ise ‘afv etmek
 daḡı ‘ahdiñdür İlāhī mücrimlere (6)‘iḳāb etmek Ḥaḳḳ ise baḡışlamāk daḡı v‘adindür

İşaret-i (7)ḥavfū recā

[Fa'ilātün / Fa'ilātün / Fā'ilün]

1 Murğdur īmān peri ḥavf ü recā
 Murğ-ı bī-per ḳacan ola kim uçā

2 Yā reh-i Ḥaḳḳ'a gidene iki pā
 Biri eksik olsa olmaz yol revā

3 Yāḡu ṭā‘at ehlinedür iki el
 Pes birinsüz ola ṭā‘atde ḡalel

4 Ādemī ümmīz ḳılur bī-edeb
 Bī-edeb olan varamaz rāh-ı Rab

41b

5 Toḡm^-i ḡafletden beter şāḡ-ı ümīd
 Bār-i kāhalık olur andan bedīd

- 6 Bīm eger endāzeden bīrūn ola
Ādemiñ yüregi dāim hūn ola
- 7 Korkusundan çunki tona āb ü gil
Vaḥşet ede birbirinden cān ü dil
- 8 Pes gerek ümmīz bīm ile bile
Emr-i dinde tā kişi kem yol bula
- 9 Gözi önünde tura havf ü recā
Kıla birinden birine ilticā
- 10 Bu sebebdendür kelāmında Hudā
İkisine etdi teklīfi binā
- 11 ‘Adlini görse kişi bī-havf olur
‘Afvına baksa gene ‘aqlı gelür
- 12 Kahrını fikr eyler ise hāk olur
Gece gündüz tırmayub ğamnāk olur
- 13 Gīne lūtfun gözleyicek şād olur
Lūtfu ile cān ü dil ābād olur
- 14 Kahrı içre lūtfunu bil hem mekīn
Bu durur ümmīz-i erbab-ı yakīn
- 15 Kim durur nevmīz ola andan tamām
Ol Hudā “lā taḫnaṭū” dirken mudām
- 42a**
- 16 Var idi bizi her divānā ehl-i hāl

Dir aña bir eblehi beyhûde qāl

17 Kim seni ben nişe handân görmezem
Rûz ü şeb bir lahza şādān görmezem

18 Dīdi gülmek qānī şāhib-mātemim
Ölümüm fikr eyleyüben pür gamım

19 Var öñümde menzil-i dūr ü dırāz
Her adımda biñ nişīb ü biñ firāz

20 Bilmezem hālım nedir nolsa gerek
Başıma ol yolda ne gelse gerek

21 Yüregim hūn ü derūnum hār hār
Bilmezim kim nice olisar hatm-i kār

22 Her qapūya bu ümīde varırım
Her eşikte ben buna yalvarırım

23 Ol sebebden düzmüşem bende bunı
Dürr-i meknūn bigi nazm-ı neşrini

24 Tā ki bu luṭf ile çūn inşā edem
Her ‘azīziñ sem‘ine ilqā edem

25 Diñleyeler şevkle çūnkim birinī
Yād edeler bir du‘a ile benī

26 Her göñülden kim ola haq āgahı
Cān ü dilden ederem şey’ lil’lāhī

42b

27 İstemek bizden velî vermek Hakk'ı
Luṭf ü ihsân ol cevâd-i muṭlaḳuñ

(2)İlâhî muḥabbetüñ odunda kebâb olan cigerleri çün. firâḳuñ odu ile (3)ebedî cigerüm yakma. İlâhî 'ışḳuñ leşkeri ile vîrân olan gönüller hürmetiçün. (4)Reddin eliyle gönülüm evin yakma. İlâhî çāreger bî-çāregān. vü ey (5)penâh-ı âvāregān. Bu bi-çāre kullarını dāimā luṭfuñ sāyesiyle (6)ser-firāz it. Ve bu za'îf bendelerüñi gāh ü bî-gāh zikrūñle dem-sāz (7)it. İlâhî cümle-i cihān bendiñ. vü cihān pâdişāhları ser-efkenden. (8)Ḳāhirān-i āsumān ü zemīn maḳhūrun. Neyyirāt-ı semavāt ü 'arzın (9)gedā-yi nūruñ. İki cihān mülūk ü ashāb-ı dōvleti ḥor-i devletüñ. (10)İki 'ālemin selāṭīn vü erbāb-i 'izzetī numūne-dār-i 'izzetüñ. Her vücūd (11)sañā nisbet 'adem. Her mevcūd şun' uñ kârgāhında bir raḳam. Her varlık 43a (1)Varlıgūn güneşinden bir tāb vü her mümkün ceberrutuñ hevāsında pür-tāb

(2)Ebyāt

[Fa'ilātün / Fa'ilātün / Fā'ilün]

- 1 Nūr-i Hakk ḥurşīd ü mümkün zıllıdur
Zıl güneşde maḥv iddigü bellidur
- 2 Āfitāb oldukça zāhir zıll gider
Hakk gerekse varlıgūñı al gider
- 3 Kim yok etmezse vücūdu zıllını
Görmeyiserdür Hakk'ıñ ol nūrunı
- 4 Ol sebebdan Ḥazret-i Peygamber'ıñ
Düşmedī zıllı yere ol serverin
- 5 Sāyesi yoğidī gerçi kim anuñ
Sāyesinde rāhat oldu dünyā anuñ
- 6 Sāye-i ma' na gerekdir sāyede
Añla şūret sāyesī bî-fayda

(9)İlāhī ol kâdir-i sultân vü rāzık-ı subhânsın ki mefâtih-i erzāk. (10)Āsumân vü zemîn vü maḳālîd-i künûz-i semavât vü arzîn ḳabza-i ḳudreti (11)vü yemîni ḥikmetûñle maḥfûzdur kim bir aḥadîñ zümresi ḳadar kim senuñ baḡladıḡuñ **43b** (1)ıçre vü bir kimsenün mecālî yokdur ki sen açduḡıñı baḡlaya ki “Mā yefteḥu” (2)allāhü li’n-nâsi min raḥmetin felâ mümsikü lehü vemâ yümsikü (3)felâ mursile lehü min ba’ dihi lâ mâni’ a li-mā a’ tayte ve-lâ (4)mu’ tiye li-mā menâ te lâ-sādde li-mā fetehat ve lâ (5)râdde li-mā meneḥat” İlāhī erbâb-ı dünya ḳâtında ḥâcet (6)ḳabûl olmaḡa zıyy vü şûret vü menşûb vü ‘ izzet gerekse (7)senün ḳâtında dil ḥasta vü kendü vü şikeste gerek ehli dünyâ i’ tibârî (8)salebü vü manzara ise senin i’ tibârîñ kemâl vü muḥbiredür ehli (9)dünyâ mâla meylü vü şûrete nazâr ederse senün mâla i’ tibârîñ yok sirete (10)baḡarsın ehli dünyâ ḳâtında libâs gerekse senün ḳâtında palâs gerek (11)anların yânında ḳabâ vü tâc gerekse senün yanında yalıncaḳ vü aç gerek **44a** (1)Ey nice ḥûb gülîstanlar vü laṭîf büstânlar ki kış faşlında bir keşîf (2)ḥâr vü bir saḡt-ı dil izârı gözüdür amma bahâr cilveye vü gona ḥandeye (3)geldüḡi vaḳit zâhir olur kim ol ḥâr ne ḥûb ḥarîr ü dîbâ vü olmurḡı (4)zârına güzel rişk hezâr çehre-i zîbâ ol dil-azâr ne ne hoş ḡam-güsâr-i (5)‘ âşikân-ı nâ-şikîbâyımış hem-çünan ol dervîş-i pelâs pûş ḥaşin-câme (6)kühen ‘ imâme bî-ḥâne vü divâne gözde ḥâr-ı fakîr-i nazarda za’ îf-ü ḥakîr (7)amma rûz-i âḡirette vü mevḳuf-i ḳıyâmetde bir mîr-i tâcdâr olur ki (8)cihân pâdişâhları gedâsı vü bir pâdişâh-i nâmüdâr gözüdür ki ‘ âlem (9)tolu şît-ü şadâsî bir ubbehât ü cemâl ile yürür ki ol dünyada ḡor (10)‘ add idub yüzüne baḡmayanlar yüzüne baḡamazlar vü bir ‘ izzet ü celâlle (11)gezer ki bunda atı tozına ḡarḳ idenler ‘ azametî ḡubârınûñ bir gerdine **44b** (1)eremezler İlāhī senün ḥikmetûñ bunuñ üzerinedir ki şûreti eksûk (2)vü şikest olsa ma’ nî tamâm vü dürüst olur zâhir ḥarâb ü vîrân (3)olsa bâtın ma’ mûr vü abādân olur manzar mu’ teber olsa muḥbir bî-i’ tibâr (4)olur muḥbiri zî ḳadr olsa manzar-ı bî-miḡdâr olur ḳoḡular sultânı misk (5)pûst-ı pûşdan yayılır nefḡa-yi atyebiler-i ‘ anber siyâh-rûdan belürür (6)atlas ü ḥarîr kirm-i naḡîfüñ tuḡfesidür ‘ asel-i bî-nazîr zenbûr-i za’ îfüñ (7)minḡasidür Bilâl şûretde Ḥabeşî ise ma’ nîde Ḳureşî’ dur i’ tibâr ḥükm-i (8)diledür binye-i gile degüldür nazâr bâtın-i şâliḡadur zâhir-i cevâriḡe degüldür (9)şûret-i zîbâ vü câme-i dîbâ neye gerek dil şikeste vü derûn-i ḡaste gerek (10)“inne’ İlāhe lâ yenzuru ilâ umûrikûm ve a’ malikûm velakin (11)yenżuru ilâ ḳulûbikûm ve niyyâtikûm” şed hezârdan rûb’ -ı **45a** (1)meskûn pâdişâhları hevâcir-i beydâ-yı maḡşerde ser-gerdân

gezerler vü niçe ⁽²⁾biñ bu cihānuñ müflis ü gedāları ol günde serā-perde-i ‘ izzet altında
ferah-u hırāmān şalınurlar.

Ebyāt

[Fā'ilātün / Fe'ilātün / Fā'ilün]

1 ‘ Ālem-i şūret nedir bil guft vü gū
 ‘ Ālem-i ma‘ nīde olur sırrı hū

2 Nice şūret āhır ey şūret-perest
 Dāmen-i ma‘ nāye urğıl var dest

3 Ey ki olduñ sen cihān efendesi
 Bu hevā ü nefsūñ olduñ bendesi

4 Cehd idegör nefsūñi āzād kııl
 Bu ğam-ābād içre anı şād kııl

5 Aç gözūñ et ‘ ibret-i esrār-i kār
 Olduñ ise sen cihānda hūşyār

6 Fikr et anı nīçūn oldu dehr-i dūn
 Bu ‘ aceb tāk u revāk-ı nīl-gūn

[Müfteilün / Müfteilün / Fā'ilün]

7 Kimde ki ‘ aql oldu olur ādem ol
 Cāh şıdқа irmek içūn bula yol

[Fā'ilātün / Fe'ilātün / Fā'ilün]

8 Cehl artar olmaz ise oldur dūn
 Dīv nefsi ide sır anī zebūn

45b

9 Ādemī ‘ aql ile olur bil laṭīf

Ol sebebden cümle hayvāndan şerîf

- 10 ‘Aql kıldı bil müşerref âdemî
Âdemî kıldı Hudâ’nın mahremî

(3)Îlâhâ melikâ perverdigārâ bende-nevâzâ bu hasta cânımı. vü za‘îf bedenimi. (4)dāye-i rahmetiñ. vü dest-i şefkatiñ. ile dâimâ gıdâ-yi rûhânî. Ve hon-i (5)şamedânî. ile besle ki ol dūst vişâlini isteyen maḳbulleriñ (6)gıdâsıdur. bu ‘alef-i cismânî. vü lût-i şehvânî hırs u âzın gider ki (7)ol gūşt ü post hayâlden müdbirleriñ şafâsıdur. (8)bu kuvâ ü havâs kuşlarıñ ‘ilm ü ‘amel dâneleri ile ma‘rifet gülzârında (9)sen besle. vü bu dil ü cân bûlbûllerinî hikmet kafesinde dâğ vesvâs (10)nefis şerrinden sen sakla. Îlâhî eğer beden-i hâk-i mücrim ise cân-i (11)ḳudsî muṭî‘dür. vü eğer ḳul günahkâr ise keremiñ şefî‘ idür. Îlâhî bu teni ḡalîzıñ **46a** (1)Kudretlerini rûḫ-ı laṭîfûñ şafâsı ile sen muşaffâ ḳıl. vü bu beden-i ḥâkîñüñ (2)keşâfetlerin cân-ı pākûñ leṭâfeti ile sen müzekkâ ḳıl. rûḫ-i mücerredüñ işrâḳı (3)ziyâsı ile beden mülkünî münevver it. vü cân-ı muḳaddesün dil-guşâsı ile (4)ten hevâsını mu‘aṭṭar it bu hey‘et-i bedeniyyeden anı muṭahher ü pāk (5)ḳıl vü bu ‘alâyıḳ-i heyûlâniyyeden anı âzâd ü bî-bâk ḳıl.

Ebyat

[Mefâ‘îlün / Mefâ‘îlün / Fe‘ülün]

- 1 Meger birgün ten-i pür-derd-i mecrûḫ
Ḥiṭâb idib revâna dir ki yâ rûḫ
- 2 Sen ol ‘Anḳâ-yı Ḳâf-ı lâ mekānsın
Sen ol murḡ-i hevâ-yi ḳudsiyânsın
- 3 Sen ol tûṭî ki cennetden gelübsin
Ṭutulub bir kafes içre ḳalubsın
- 4 Hümâsın ańsızın bir dâma düşmüş
İşidib üstüne hangâme üşmüş
- 5 İdersin dem be-dem biñ gez te‘essüf

Giriftār etdī sini çāh-ı Yūsuf

- 6 Gel ey āb-ı revān-i būsītānum
Gel ey mihr-i münīr-i āsumānum

46b

- 7 Hemān ādem sen vü ben kıru ismim
Hemīn sen genc ü ben sañā tılısmım

- 8 Ne dürc-ī dilde sinüñ gibi güher
Ne burc-i tende mişlüñ gibi ahter

- 9 Bunī bilgil sen ey cān ü cihānım
Bu bī-çāre tene rüh-i revānım

- 10 Senuñle oldı bana āşınālık
Gece gündüz hemān kırkum cüdālık

- 11 Vişāluñ hoş baña cān ü cihāndan
Hemīn sensin benim kevn ü mekāndan

- 12 Baña bār-i firākūñ saht bār ol
Ki cān ayrılmasıdur şa‘ b kār ol

- 13 Dilegum bu durur beni enis it
Beni maşşerde senüñle celīs it

- 14 İştīdī çün bunī ol cān-ı ğamgīn
Cevābında dir ey maḥbūb-i dīrīn

- 15 Kıo da‘ vī itmegil sen ‘ ışk-bāzī
Senüñ mihrüñ durur baña mecāzī

16 ȶo sen ‘āşıķ degŭlsŭn baña lĩkin
 Senŭñ mihruñ benŭm gŏñlŭmde sākın

17 Senunĉŭn ben gelŭb miħnetde ķaldum
 Vaťan terk eyleyŭb ğurbetde ķaldum

47a

18 Bana nefsŭn ‘adāvet ķıldı pĩşe
 Ki seg ĥaşm-ı ğarĩb olur hemĩşe

19 Urub bir kez anĩ def‘ etmediñ sen
 Bana yār olduĝuñ bu mudur ey ten

20 Beni bir kāfiriñ virdŭñ eline
 Gece gŭndŭz bıraķmıřdur o gĩne

21 Hevāsına beni sŭrer yanınca
 Murādınca yelerim ben ōñŭnce

22 Hemĩşe ťurmayub ĩzāmā sā‘ ĩ
 Ki ĥŭy ŭ ĥulķu aħlāķ-i sibā‘ ĩ

23 Eger gerĉek beni sever iseñ sen
 Beni ķurtar o mel‘ ŭnuñ elinden

24 İder isen sen eger lāf-ı irādet
 Bu aħlāķ-i bedi sen itme ‘ādet

25 ȶo nefsĩ baķma sen ārāyiřine
 Gŏñŭl virme anıñ ālāyiřine

- 26 Ki yārın ateş olusar mekanuñ
Yañunca hem-rehüñ miskīn cānun
- 27 Yiriñ çūnkim ola senüñ cehennem
Görünmez gözüñe hem-rāh hem-dem
- 28 Sen olursın o dem bīzār benden
Dünū gün kıla seni zār benden

47b

- 29 Elüñden ‘āciz olam ben daḥī hem
‘Azābī ben yanūñca bile görem
- 30 Bu ālāyişden olursañ eger pāk
İdesin ‘İsi gibi cāyı eflāk
- 31 İķīmüzde olavuz rāḥat ü şād
Ten ola hoş ‘imāret cān ābād
- 32 Saña āzār olur çūn baña azār
Severseñ beni sākın ey dil-azār
- 33 Ki çekmeyesin āḥir sen ‘azābı
Yanuñca görmeyim bende ‘aķābı
- 34 Bu ma‘niden ideyin bir ḥikāyet
Şeh-i ‘uşşāk Mecnūn’dan rivāyet

(7) Hikāyet

[Mefā’lün / Mefā’lün / Fe’ülün]

- 1 Nihāl-i sebz vü bostān-ı muḥabbet
Gül-i bāğ vü dūr-i kār-ı muḥabbet

- 2 Ser-efrāz-ı cihān-ı ʿışk-bāzī
Giriftār-ı kemendi dil-nevāzī
- 3 Kadeh nūş-i şarāb-ı şevk-i Leylī
Harāb-ı çāšnī-yi zevk-i Leylī
- 4 Esīr-i bend-i ğam Mecnūn-i āzād
Bulub girmişdi bir genc-i ğam-ābād

48a

- 5 Zāmīri perde-i esrār-ı Leylī
Dil ü dīnī fedā-yı kār-ı Leylī
- 6 Gözī la' li gibi pür gevher-efşān
Derūnī tūresi gibi perīşān
- 7 Dimāğı reh-güzār-ı hayl-i sevdā
Nişānı miḥnetūn çehrinde peydā
- 8 Dili kisvesi Leylī'den müşevveş
ʿİzārından yanar içinde āteş
- 9 Hayāl-i rūyi Leylī hem-nişīnī
Ġamī şadrında olmuşdur mekīnī
- 10 Şaçı sevdāsı etmiş şöyle medhūş
Ki kılmış dū cihānı ol ferāmūş
- 11 Niheng-i ğam bunu çekmiş dehāna
Karīb olmuş helāk erişe cāna

12 Kaçār halkūñ görünmez gözlerine
Yakın olmaz kimesnenūñ yüzine

13 Eger olmayadı kisvet ten-i zār
Olurdu gözden ol pinhān perī vār

14 Maraz gördüler ana ġālib oldu
Helākine tamām ol tālīb oldu

15 Dilerler kim ‘ilāca kaçd edeler
‘ilāc içün verüben kaçd edeler

48b

16 Çü cerrāhı görür fī’l-hāl Mecnūn
Turub dir benden olmaz kimsene hūn

17 Benüm destüm olubdur dest-i Leylī
İçim taşum alūbdur mest-i Leylī

18 Kim ola destine ura anuñ el
Bu fikrī itmegil sen yörü vaz gel

(4)Rücū‘ -i Suḥan

[Mefā’lün / Mefā’lün / Fe’ülün]

1 Gör ey ten sende kim bu ‘ışk-bāzı
Nice olur imiş bu dil-nevāzı

2 Var ise ger senūñde itdiḥādın
Taleb itme turub her dem murādın

3 Ki yarın çün saña yitişe naḳmet
Senuñ ucuñdan ire baña miḥnet

- 4 Bunu işitdi vü ağladı ol ten
Ki oldı mużtarib haylī bu sözün
- 5 Dedī suçum nedir ey tatlu cānım
Ki bu ʿnī idersin bāña hānım
- 6 O nefsūñ bende üftādesiyem
Elinden ʿāciz ü dermāndesiyim
- 7 Hudā kodı aramızda bir ülfet
Ten ile nefse virdī oldı vaḥdet
- 49a**
- 8 Ğece gündüz iderem ah-u zārī
Onuñla ülfetümdür ıztırārī
- 9 Kaçub andan bulımazam ḥalāşī
Ana evin olur elbette ʿāşī
- 10 Sürer cebrī yürüvdür herikā ol
Benī komaz ki varam ben sanāol
- 11 Murādīna yürüvdür cār-ı nā-çār
Bu ben kuluñı ey yār-ı vefadār
- 12 Yüzü düşman durur ol bāña ğālib
Ṭarīk-i şirrete her demde ṭalīb
- 13 Mecālüm yok ki yāvīnam özinden
Yaḥud ṭāḳat çıḳa bilem sözinden

- 14 Ȧudā haḳḳī seni dilden severdin
Dilāmızdan ḥudā bir laḫza sendin
- 15 Dilerven kim murāduñca olam ben
Ne kim saña yarar ānī kılam ben
- 16 Velī tutmaz benum sözümü nefsum
Benim dāḫī kesilmez andan ünsüm
- 17 Beni ḳomaz ki olam sana maḫrem
Senuñle olmağa bir laḫza hem-dem
- 18 Bu ḫāluma münāsib ḳıṣṣa-i ḫūb
Ḥikāyetdür ki ol Leylī-yi mergūb

49b

(1) Ḥikāyet

[Mefā'ılün / Mefā'ılün / Fe'ülün]

- 1 O nūr-i dīde-i bī-zār-ı Mecnūn
Müdāvāt-ı dil-i bīmār-ı Mecnūn
- 2 Şināsā-yı rumūz-i dil-rubāyī
Ṭaleb-kār-ı nişan-ı āşināyī
- 3 Çerāğ-ı meclis-i şoḫbet-nişīnān
Nevā-yı perdehā-yı nāzenīnān
- 4 Gül-i sīrāb-ı bustān-ı leṭāfet
Süvār ü cüst-i meydān-ı zerāfet
- 5 Dehānıdur nemekdān-ı melāḫat
Daḫī gül-berg-i bustān-i sebāḫat

6 Yüzindendür çerāğ-ı dil münevver
Şaçındandur meşām-ı cān mu‘atfer

7 Hādīdür şem‘-i cem‘i ‘ışk-bāzān
Kādīdür serv-i bāğ-ı dil-nevāzān

8 Kōmāmıř māha revnaķ rūyu anuñ
Şımış müşküñ bahāsın mūyu anuñ

9 Kemān-ı gūşe-girān ebrūsidür
Mecānīne selāsil gīsusidür

50a

10 Gözi hūn-i dile olmuş seher-hīz
Lebī rīş-i ciger üzre nemek-rīz

11 Kılur sünbüllerī ‘anber fişānlık
İder la‘al-i lebī gūher fişānlık

12 Gül üzre ol durur müşkīn gülāle
Tolar reyhān ile etrāf-i lāle

13 Hayāsından mehūñ şeklī hilālī
Hilāl ol tāk-ı ebrūnuñ mişālī

Fe'ilātün / Fe'ilātün / Fe'ilün

14 Ruḡ-i nāzūk ile berg-i semenden
Kād-i ra‘nā ile ser vü çemenden

Mefā'ilün / Mefā'ilün / Fe'ülün

15 Kılur Mecnūn'a bir gice güzēer ol
İder ḡāline verūban nāzar ol

16 Görür Mecnûn ki o maḥbûb-i ‘âlem
 Turur bir servi gibi ḥûb ü ḥurrem

17 Dir ey nûr-i çerāğ-ı dīde-i cān
 Ki sensin ḥüsn ilinde şāh-ı ḥübān

18 Neçûn benden cüzālîk pīşe kıldın
 Helāküme turub endīşe kıldın

19 Bilürsin sâña nice ‘āşıkam ben
 Yoluñda bir muḥibb vü şādıkam ben

20 Düşer mî sâña kim böyle kılasın
 Gece gündüz helākumda olasın

50b

21 Cevābında dedi kim ey vefādār
 Bilürem seni derdim kıldı bīmār

22 Dilerdüm ben senüñle şoḥbet etmek
 Oturub gice gündüz ḥalvet etmek

23 Velî ki bir cemā‘at oldı yoldaş
 Kim ātam ānam vü kimî qarındaş

24 Kõmaz onlar ki kılma saña ülfet
 Eder her biri bāña men‘-i vuşlat

25 Benimde anlara cinsiyetüm var
 Koyamazın oları ülfetim var

26 Ḥudā ger kırtara beni olardan
Cüdā olmayım ayrıķ kızmetiñden

27 Eger bulursam añlardan rehāyı
Edem senüñle hoş-āşināyı

(⁸)Rücū‘ -i Şeḥun

[Mefā‘ılün / Mefā‘ılün / Fe‘ülün]

1 Benimde buncilāyın bilki ey cān
Bilmece var hevā vü nefis ü şeyṭān

2 Kıpar bunlardan anca ḥaşlet ü bed
Ki her biri aramızda olur sed

3 Bulursam ger bulardan ben ḥalāşī
Degülven emriñe bir laḥza ‘āşī

51a

4 Didi cān kim şecā‘ at budur ey ten
Ki bunları basasın er gibi sen

5 Kıma kim mülküñ içre edeler
Nice dilerler ise eyleyeler

6 Vezīr it ‘aķlı bini mīr-i ‘asker
Kuvā-yi rūḥu bize cümle leşker

7 Başalum anları cümle kıralum
Vücūdun milketinden ṭāğidālüm

8 Edersen ger bulara merḥamet sen
Esirgencī olursun ‘aķibet sen

- 9 Başılüb bunlara mağlûb olursun
 Ḥaḫ'a maṭlûb iken mehrûb olursun
- 10 Eger bunlara senkim başulasun
 Bunu umma bulardan kırtulasın
- 11 Bunun üzre olursîn vü gidersin
 Bilmezem ki şonra nice edersin
- 12 Senuñ bed işleründen bize āḫir
 Ḥudā bilûr ne zaḫmet ola zāhir

(10)İlāhî sen sakla cemîc -i belâlardan. İlāhî sen kırtarıver ibtilâlardan. İlāhî (11)Hidâyetüñi refîḫ it. İlāhî c inâyetüñi şefîḫ et. İlāhî sen istemeyince **51b** (1)Seni kimesne bulamaz vü senden olmayınca vaşluña iremez. İlāhî senin (2)inbisâṭüñ bisâṭını baş etmeyeydün. Bu bir avuç ḥāk nâ-pākûñ ne zehresi (3)vardı ki melikü'l mülûk bisâṭ-ı ḥavâlisine qâdem başaydı. Ve eger senüñ (4)cezben cāzibesî cezbe itmeyeydi bu siyâh Kelîm-i külb-i idbâruñ ne liyaḳati (5)vardı ki ḳubbe-i ḳurb-i ceberûta yol bulaydı.

Beyt

[Mef'ülü / Mefâ'ilü / Fe'ülün]

- 1 Bir cezbe ki ire saña bir dem
 Bil fevk-i c ibâdet-i dü c âlem

(7)İlāhî c İmrân oğlu neydi lüṭfuña erib Mūsā dedün. Ebû Ṭalib yetîmi (8)kimdi cezbeñ çeküb Muştafâ etdün. İlāhî senuñ c inâyetüñ çâvuşu (9)sa'âdet âtına süvâr olub ermese Āzer-i put-tırâş oğlu kim idi ki (10)Ḥalîlu'llāh ḫil' atınî giyebildi. İlāhî bârân-i elṭâfin reşâşı rahmetüñ (11)nesîmi ile erişmese Ya'ḳûb kim olurdî ki anuñ fiṭratî bûsitânından **52a** (1)Neferlerüñle risâlet açıldı. Senun riyâḫ-ı levâḫîḳ-i kerem ü elṭâfuñ(2)dur ki Zekerîyyâ yetîmesinin rahmini şedef-i dürr-i nübüvvet vü celâlet (3)itdiñ. Ve senün âşâr-ı envâr-ı iḥsânun vü a' ṭâfûndur ki bir bölük put (4)perestlerî ḫandân-ı ḫâtîme risâlet etdün. İlāhî sen ol bî-niyâz(5)sın ki. Nice pîri münâcâtî ki beyâz-ı rûzî cerîde-i ṭâ'ât vü sevâd (6)şebî

hamîre-i âb-ı dîde-i münâcât idbb ser-i nefis ile âmâre-i tîgi mücâhid ile ⁽⁷⁾kaṭ ü felevât sekr ü mevcûda menâzil kaṭ etmişken âhîr-i ‘ömre riştesî ⁽⁸⁾bārîk vü hayâtî rûzî tarîk olacak kulâğına bu nidâyı ırgürdün ⁽⁹⁾ “eṭ-ṭalebü reddü’l ṭarîķi seddün” dön ki sa’y merdûd vü yol mesdûddur. ⁽¹⁰⁾Ve sen ol kârsâzsın ki nice cīvân ḥarâbâtî ki dîrd-i kâşâne-i verdvâr ⁽¹¹⁾yüzüne gözüne sürüb vü zāviye-i ḥum ḥâne-i rindvâr dün gün miskin **52b** ⁽¹⁾İdüb rüzgārınî zerr ü ḥamr u ‘îş ile göçürmüşken bana hidāyetün ⁽²⁾resûli erib ve kabûlün kabûlî esüb ‘ināyetün cezbesî yetişüb ⁽³⁾muḥarreb-i ḥazret eyledün. İlāhî senin istemege ṭā’at vü nişâne gerekmez. ⁽⁴⁾İlāhî istemeye ‘özü bahâne gerekmez. Diledüğün şavm’adan sürüb bîgâne ⁽⁵⁾idersin. İstedüğün meyḥāneden çeküb âşinā ederin. İlāhî iblîse ⁽⁶⁾noldî ki melâike arasından zındîk itdün. Ebûbekir neyledî ki puthâne ⁽⁷⁾içinde şiddîk itdün. Mihter-i ‘âlem vü resûl-i benî adem ḥazreti risâlet ⁽⁸⁾ve menba’-ı kerâmetden salla’llāhu ‘aleyhi ve sellem menḳûldur ki ḥazreti ⁽⁹⁾Cebrâiliden şordî ki yâ eḫî Cebrâil hiç sözünde ḥezâyir-i ḳudside ⁽¹⁰⁾vü menâzil-i ünsde ki olur söz teşvîşinîz var mıdur didî Cebrâil ⁽¹¹⁾eyitdi yâ nebiyy’allah şol birimüzi aradan sürelden berü hiç birimüz henüz emîn vü sâkin oturmayub **53a** ⁽¹⁾ṭururuz İlāhî senün lüṭfuñ ‘illet istemez. İlāhî seniñ ḳahrına ⁽²⁾sebeb gerekmez gâh bir âlûde siyâh rûy getürüb ‘ināyetün zilâlîle pāk ⁽³⁾idüb yüzün ağardırsın. Gâh bir ṭâhir ü pāk rûy surüb dövdî hicrânla ⁽⁴⁾mülevveş idüb ḳarardasın hezâr hezâr ṭâlib var ki ‘âlem-i irâdetde ⁽⁵⁾teninî turâba vü cānını yile vermiş dîrîler vü hezâr hezâr ‘âşîḳ var ki baḥr-ı ⁽⁶⁾hevâ-yı ḥayretde ğarîḳ vü âteş-i hicrânda ḥarîḳ olub gezer henüz zülf-ü ⁽⁷⁾maḳşûdundan bir târe vü güyî ma’burdan bir ğubâra ermemişdir. Ve nice ⁽⁸⁾ġâfiller var ki ṭaleb ne nesnedür bilmez vü ‘ışḳ nîdügün añlamaz ‘ömrünî ⁽⁹⁾lezzât-ı nefside rüzgārınî hevâ vü hevesde geçürmüşdür. Nāġihānî ⁽¹⁰⁾‘ināyet nesīmî esüb vü hidāyet bedriḳası irüb zülmât-ı vâdi-yi ⁽¹¹⁾ġavāyetden rüşenâ-yı şaḥrâ-yı selâmete çıküb dîdâr-ı maḥbûb. **53b** ⁽¹⁾peydâ vü rûy-ı ma’şûḳ hüveydâ olub nefis-i vaḥidde ğurûr-ı ⁽²⁾nādānî vaşl-ı şādumānîye tebeddül ider niceler var kim meyḥâne-i ⁽³⁾ma’bed vü butî ma’bûd edinmişdür. Gezer bilmezler ki raḳam-ı sa’âdet ⁽⁴⁾cerîde-i me’âmülesinde çekilmişdür. Ve niceleri var kim ‘arş-ı ḳible ⁽⁵⁾ve Rabbu’l-‘arşı sücûd edinmişdür. Yürür ḥaberî yok ki dâġ-ı şaḳāvet ⁽⁶⁾alnında ḳonulmuşdur. Gâh olur ki bir şaḳının bülendî bir benî ⁽⁷⁾getürürsün. Ve gâh olur ki bir nebînuñ ḥānedānından bir şaḳı ⁽⁸⁾çıḳarrısın. Gâh olur kūhlar ḳadar ma’şiyetî ‘afv edersin. ⁽⁹⁾Gâh olur bir gâh ḳadar cerîme ile red idersin. İlāhî miskîn âdem ⁽¹⁰⁾oġlunî neylesün ki bir bölük cemā’at ṭurub seni isterler ⁽¹¹⁾her laḫza zebân-ı ḥâl ile ḳulaḳlarına bu nidānlur ki “lâ ṭarîḳa **54a** ⁽¹⁾Leküm fe ezhebü” sözün ile

yoğdur gideñ vü bir bölük cema‘at ⁽²⁾senden yüz döndürmüşlerdir. Gözleri her dem bu risālata gönderürsün. ⁽³⁾“enā leküm ve entüm lī fe eḳbelū” ben söz vü kim siz benüm söze ⁽⁴⁾gelüñ. İlähī nice riyāzāt ḥalvet ḥāneleri var kim āteş-i ⁽⁵⁾ḳahırñ ile oda urub ṭurursun. Ve nice ‘ibādet ḥarmanlarī ⁽⁶⁾var kim bād-ı istiḡnān İlähīle verib ṭurursun. İlähī bu ne ⁽⁷⁾ḥikmetdür ki ‘ömr-i barīkādan ḳılıcın çeküb gezer Lātü vü ‘Uzzāya ⁽⁸⁾anda içre ki elbetde Muḥammediñ bāşınī keserim ana odunları ḳırarım ⁽⁹⁾vü barīkādan hidāyetüñ çāvuşlarī önünce segrişürler vü ‘ināyetüñ ⁽¹⁰⁾münādīleri yanınca çağrışır ki “ṭarriḳu’l ‘abdi rabbi’l ‘ālemīn” ⁽¹¹⁾gidüñ ḳulumun yolundan irilüñ öñüñden. İlähī mu‘āmiledür ki **54b** ⁽¹⁾kimse bunun sırrınī bilmez. İlähī bu bir mu‘āmmādur ki kimse günehine eremez.

⁽²⁾Ebyāt

[Mef‘ülü / Mefā’ilün / Fe’ülün]

Bahr-i Hecez (Hecez Bahri)

- 1 Ey dil gelesen ḳalenderī ol
Bu miḥnet-i cismden berī ol
- 2 Nice ṭaleb-i ümīz ü maḳşūd
Nice sefer-i mażarrat ü sūd
- 3 Biñ yıl yelesin dū kām olur bil
Ḳo sa‘yi hemīn temām olur bil
- 4 Vargıl sen işiñi muḥtaşar ḳıl
Otur da derūnuña sefer ḳıl
- 5 Sen kendüñi bīm-nāk ḳılma
Allāhu ma‘ī de bāk ḳılma
- 6 Kimisi sa‘īd olur görürsün
Kimisi ba‘īd olur görürsün
- 7 Kimisi bulur cemāl-i dünyī

Kimisi bulur kemāl-i ‘uqbī

- 8 Kimisi bulur ‘uluvv-i ‘ācil
Kimisi bulur şevāb-ı ācil

- 9 Sa‘y ile degüldür bunı bil
Var yörü ümīzini aña kı

55a

- 10 Bilme bunı dāniş ü ‘amelden
Bilgil ki ‘ināyet-i ezelden

- 11 Maqdūr-i sa‘ādet ü şeqāvet
Nefsün görür anı bī-irādet

- 12 Cehdi de kıoma belī elünden
Hakk’ı daḥī kıoma dilünden

- 13 Cehd eyle ki bir kimesne bī-renc
Bu dünyā turalī bulmadı genc

- 14 Līkīn ana kıılma i‘timāduñ
Bel eyle tevekkülü ‘imādın

- 15 Gel kıolayına bu rāha gitme
Gel mescid ü ḥāneķāha gitme

- 16 Kıo gird-i ḥarem’i tavāf etme
Hacci ‘abeş ü güzāf etme

- 17 Pāk eyle dilūni kıoma mühmel
Kim şart budur bu yolda evvel

- 18 Pes eyle tavāf-i ‘ Arş u Kürsī
Hem-rāh-ı muḳarrebān-i ḳudsī
- 19 Şartı ḳılınub durur ṭahāret
Kim ki ide namāzçūn iḳāmet
- 20 Kelbī niye saḳladuñ açuḳda
Dönüb melek umduḡuñ sen anda

55b

- 21 Hey bunı saḳın ḡayāl ḳılma
Olmaz emel-i muḡāl ḳılma
- 22 Kelb ile melek bir eve şıḡmaz
Birbiri ile ikisi alışmaz
- 23 Var kelbi keder melek-bedel ḳıl
Her ‘ uḳde ki var ḡal ḳıl

(4)İlāhī her kişi senden ḳorḳar ben benden. Senden iylikden ḡayrı. (5)Nesne yoḳ her yaramazlık benden. İlāhī her yerde ḡāzırsın seni ḳande (6)isteyim. Vü her ḡālime nāzarsın sana ne diyem. İlāhī ben za‘ īf neyleyim (7)ki muḡabbetüñ teḳāzāsī kel derse ‘ izzetüñ kibriyāsī red eder. Cemālūñ tecellīsī (8)cezb ederse celālün saṭvetī ḳahr eder İlāhī eger “men ṭalebenī (9)vecedenī ” lüṭf u beşāretī ḳullarunī farḡ u kerem ederse el-(10) “kibriyā’ü rıdāyī” sehmi siyāsetī gine bir ṭarafdan ve rahm eder eger (11) “Ve hüve me‘ aküm eynemā küntüm” müjdesi ḡaberī tende rūḡ artursa **56a** (1) “Fe-te‘ āllahü’l melikü’l-ḡaḳḳü” heybeti bedenden cān ḡiderür eger tütüyā-yı (2)beşāret “vücühün yevme’izin” gözlere sürme çeküb rūşen vü pür (3)nūr ederse tende bād-ı ‘ izzet “lā tudrikhu’l ebşārü” gene ṭopraḳ (4)şaḳüb tıre vü kör eder “hüve’l evvelü” ma‘ nāsı zemāyırde muḳarrar olursa (5) “hüve’l āḡirü” gelüb bozar vü eger “hüve’zzāhirü” feḡvāsı ḡevāṭırda (6)yir eyleser “hüve’l bāṭınü” yine maḡveder “va‘ dük” āyāti şādān (7)iderse “ve‘ idük” teḡdīdātı ḡayrān eder eger vaşlūñ cezbe vü (8)şīvelerī ferḡān ederse gene hicrūñ sitem vü şūridelikleri

(9)sergerdān eder. Eger ‘afv görmek huşūşına bakārsam belā vü kahrıñ (10)‘ālamātınī nice edin. Ve eger raḥm u mağfıretüñ nüşūhunī görürsem ğaḍab (11)vü batşıñ āyātini neyleyeyin İlāhī tākātları bund tāk ki dil **56b** (1)Dil-i ehl-i da‘vī pür-nifāk vü cān ehli ma‘na pür iştıyāk bes dūrüst (2)nerde ola itdifāk İlāhī eger ḥicābıñ sāyesi olmayaydı āfitāb-ı (3)iştıyāk cihānı yakārdı vü eger şer‘iñ siyāseti olmayaydı aşḥāb (4)da‘vī ‘ālemi tutardı İlāhī Kuhistānsa ḥāne-i ḥasret vü Gülistānsa (5)cāyigāha ‘ibret bir kişinüñ ki ḥālī gāh ‘ibret gāh ḥasret ola (6)aña irāde ne kadar ‘işret ola İlāhī bu misafir kullaruña şer‘at (7)vadisinde tarīkat hadisini sen mihter it vü ḥaқиkat deñizinde (8)ināyet nesīmini sen rehber it ‘ibādet ḥānelerini zühd-ü nūr ile (9)münevver kıl vü tāt evlerini ma‘rifet nesīmle mu‘atṭar kıl.

İşāreti Zühd

[Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilün]

- 1 Ey gönül düşman saña ‘ıyş ü tarab
Ḥaққ’ı bilgil Ḥaққ’ı kılğıl sen taleb
- 2 Ḥaқ ile ol sen nihān ü āşikār
Bu durur şart-ı dil-i perhīz-kār

57a

- 3 Zāhid oldur kim ola şīrāne merd
İki ‘ālemden kıla gönlini serd
- 4 Zühd şem‘ ü murğ-ı dil pervānedür
Zühd esās-ı kār-ı her ferzānedür
- 5 Zühd gerçi bir maḥām-ı ‘ālidür
Zühde zühd itmek ulular ḥālidür
- 6 Zühd ki anda ihtiyār-ı nefis olur
Ol fenā ehli kātında bes olur
- 7 Çünkü terk-i ihtiyār olur maḥām

Zühde dāhī zāhid olurlar mudām

- 8 Kim ki bu meydānda ol cevlan urur
Varlıg u yokluk ana yeksān olur
- 9 Reh-rev olur bunda k̄utb-i üstüvār
İhtiyārın eylemiş Hāk ihtiyār
- 10 Bu sa‘ ādet her kimuñ yāri olur
Dünya anuñ bir perestārı olur
- 11 Cān olur ol cism ü cānlar zindesi
Şāh olur ol iki ‘ālem bendesi

(10)İlāhī şukūfe-i āmāni-yi dīni gülşen-i şādımāni-yi yakinde sen mütebessim eyle İlāhī
(11)bülbul-ü bāg-ı şer‘ati iğşān-ı şecere-i tarikatde sen müterennim eyle İlāhī imān **57b**
(1)Bināsını şöyle muhkem eyle ki şarşar-ı vesvese-i şeytandan aşla mütezil (2)olmaya
ve islām k̄ā‘idesini şöyle mustahkem eyle ki mancınık-ı iblīs k̄atında (3)bir zerre
mutehalhil olmaya āsānı āsuman dün gibi ustuvār ve aktāb-ı feleki şer‘a (4)gibi pāyidār
ola İlāhī bir dirlik müyesser eyle ki sebep-i hayat-ı ebed vü mūcib-i (5)beķā-i sermed ve
tırāz-ı hülle-i zindegānī-yi tarikat vü fihrist-i āmālū vü āmānī (6)hakikat ola İlāhī bir ihlāş
ver ki fātiha-i evrād-ı fikr vü zīver-i ebkār-ı (7)zıkr vü nişān-ı şāhife-i kabūl a‘māl vü
‘unvān nāme-i istikāmet (8)ahvāl vü nihāl-i bāg vü kāmurān-ı insānī vü miftāhıdur
şādumānī dü cihānı ola (9)bir hulūş-i ‘aķidet ola ki gerd-i tağayyur anuñ kemāl-i bisātinuñ
hevālī(10)sine konmaya vü bir hüsn-i taviyyet ola kim şāyibe-i tekedderü anuñ şafāsī
(11)zilālınuñ menba‘ına karışmaya bir pāk niyyet ola ki şemāyil-i ‘āķilān gibi **58a**
(1)Fünūn-i mehāsin ile arasta vü bir gökçek ‘azīmet ola ki kudūd-i dilberān gibi (2)rastlık
ü istikāmetle pīraste ola İlāhī şol himmet ki müsted‘ī (3)huşul-i ma‘rifet ‘ālem-i ‘izzet vü
müstevcib-i iħrāz hidāyet-i sebīl-i hāhiret (4)ola anı sen müyesser it İlāhī şol tevfiķ ki
cālib-i merāzı (5)vü meyāmin-i rahmānī vü kayd-ı ‘avāṭıf vü merāḥim-i sübhānī ola anı
sen (6)muķadder it İlāhī şol başiret gözünü sen aç ki netāyic-i ‘avāķıb (7)umūr-i dünyāyı
henüz mebādisinde iken tamām bile vü şol ‘akıl hānesini (8)sen muhkem it müstakbilāt-ı

cüz'ıyyāt-ı ' uzbiyeye henüz ⁽⁹⁾vukū' bulmadan zevk ü yakīn bula İlāhī ferāğēt-i dil ü irtibāt haq ⁽¹⁰⁾ki anuñ cem' iyyetī fezāsına bād-ı perīşānī esmeye vü şol intizām-ı ⁽¹¹⁾hāt vü inkişebā' -ı halk ki anuñ eṭrāfı vü eknāfına ' avāyık ile **58b** ⁽¹⁾yetişmeye vü keremiñden ki anı bana teyessir idesin vü şol ⁽²⁾azīmet-i şādıka ki ebāṭıl-i hāne-i ' azūr vü müzahrefāt-kāşāne-i ⁽³⁾şürür ya' nī tesvīlāt-ı nefsi-i emmāre. Vü temvīhāt-ı fevāy-ı ⁽⁴⁾mekkāre. Anuñ haremī sahasında nüzul vü harīmī civārından kuful itmeye l⁽⁵⁾ütfuñdan ümīdim oldur ki anı baña sen taqḍīr idesin İlāhī ⁽⁶⁾şol gönül ki ğarḳa-i ğamrāt deryā-yı iştıyākuñ ola hāşā ki ⁽⁷⁾vaşluñ baḡresi anı sāhil-i necāta irgirmeye vü şol ḳalb ki ⁽⁸⁾murde-i hevācir-i bivādi-yı işvākuñ ola hāşā ki ' ināyetüñ zilālī ana ⁽⁹⁾tāze hayat vormeye İlāhī sen baña benden ya' ḳınsın vü ben duram eğer ben ⁽¹⁰⁾seni bilmezsem ma' zūrum İlāhī benden ' ibādet gerekse senden ' ināyet ⁽¹¹⁾gerek ḳuldan tā' at gerekse haqdan hidāyet gerek İlāhī yaramazlıqlardan **59a** ⁽¹⁾nice ḳorḳarsam belā ola deyü iylüklerüñden ol ḳadr ḳorḳarım ibtilā ola ⁽²⁾deyü İlāhī suçum bildim ḳapuña geldim red itme İlāhī bī-niyāzlıġuñ divārınī ⁽³⁾sedd itme İlāhī ecel deminde perīşān hāl itme İlāhī ölüm olacak vaḳitte ⁽⁴⁾pāyimāl ilāhi beni rüz-i maşşerde halk arasında rüsvā itme İlāhī beni yevm-i ⁽⁵⁾berzahda ten haşerātına me'vā itme İlāhī za' ifları red itmek kerīmlik ⁽⁶⁾şānı degül İlāhī üftādelerī yere başmaḳ raḥīmlik nişānı degül İlāhī senüñ ⁽⁷⁾aduñ muḡşın vü cevāddur bizim işimiz cehl-i ' ināddur sen aduña layık it bizim ⁽⁸⁾hālimize göre itme İlāhī senüñ zātın raḥmāndur bizüm fi' limize ' işyāndur sen ⁽⁹⁾zātuna münāsıbsın it bizim fi' limize göre itme İlāhī eğer tāyib kūnāhsuz ⁽¹⁰⁾olmaḳ gerekse degme göz tāyib bulunmaz vü eğer tövbede pişmanlık yiterse ⁽¹¹⁾degme yirde ' āşī görünmez ne merd-i pehlivān olur ki hiç nefsi hevāsına uymaz **59b** ⁽¹⁾Vü ne şāhib-i tuġyān olur ki soñra tamām-ı pişmānımız bile pişmānlık ḳor ⁽²⁾zebāndan gerekmez vü nedāmet hemīn lisāndan gerekmez bir daḡı itmemege ' azīmet ⁽³⁾gerek vü bi'l-küllīye vaz gelmege himmet gerek.

İşāret-i Vücüb-i Tevbe

[Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilün]

- 1 Ey taşı ma' mūr içi vīrān gönül
Nefse ḳul vü ' āleme sultān gönül
- 2 Zulmet-i cehl ile ṭolmuşdur içüñ
Baḡr-ı hayret ḳılmış öñüñe ḳıçuñ

- 3 Ger dilerseñ sen ‘imāret olasın
Tobtolu nūr-i ‘ibādet olasın
- 4 Gel düzetgil sen bu fā‘at hāneyi
Var ‘imāret eyle bu vīrāneyi
- 5 Kūy-i dinde hāneñi abād kııl
Var derūndan tövbeyi bünyād kııl
- 6 Mertebeñ isterseñ ola ber-ķarār
Evvelen bünyādınıñ it üstüvār
- 7 Ger bināsı hāneniñ muħkem ola
Çün köhne ola ħarābı kem ola
- 8 Tevbe oldur sen peşimān olasın
ħaķķ’ı bilüb nev müslümān olasın

60a

- 9 Dil getüre Ĥazret’e ‘acz ü niyāz
Ķalbi ķalb eylemeye bāzār-ı rāz
- 10 Dīde giryān ü derūn āteş ola
Cān ü dil ol āteş ile hoş ola
- 11 Bende-i ħaķ ola vü ģayrı ķoya
Nefsini terk idüben Ĥaķķ’a uya
- 12 Derdin añdıķça yüregın taģlaya
‘Ömrī zāyi’ geçdigine aģlaya
- 13 Ben baña nitdüm diyü ĥasret ide

Nolisar hālüm diyü ğayret ide

- 14 Tevbede evvel gerek böyle ide
Vara şoñra tevbesine tevbe ide
- 15 Dāhī şoñra der bu yolda pīşvā
Tevbe ide her ne ki ola ğayri Hūdā
- 16 Her kişinüñ tevbesi bir dürlüdür
Her maķāmuñ şüreti bir yüzlüdür
- 17 Adem olur tevbe ana ber kemāl
Adem olur tevbede kılmaķ vebāl
- 18 Geh günāha ağlamaķ ğurbet virür
Geh günāhın akması vaķşet virür

⁽¹¹⁾İlāhī ma‘ rifet-i resmī ile ne i‘tizād İlāhī ‘ ibādet-i ‘ādetiyyeye ne i‘timād **60b** ⁽¹⁾İlāhī hüs-n-ü ‘amele ne i‘tibār söz қаbül-i ezeldedür İlāhī bugünkü eylüge yaramaz⁽²⁾lığa ne hisāb ‘āķibeti eceldedür İlāhī muķadder olanda ne қudret ⁽³⁾fi‘ il taķdīrünüñdür İlāhī mümkün olanda ne müknet kār tedbīrinüñdür. ⁽⁴⁾İlāhī bī-zārım ol tā‘atden ki ‘ucb ü riyā götüre hoşnūdum ol ma‘şiyetden ⁽⁵⁾ki zārī vü бүkā getüre İlāhī neylerim ol namāzı ki niyāzı yok İlāhī neylerim ⁽⁶⁾ol derünī ki rāzı yok

Ebyāt

[Mefā'ilün / Mefā'ilün / Fe'ülün]

- 1 ‘İmād-ı şer‘ ü dīn bilgil namāzı
Namāzı ki ola anun niyāzı
- 2 Namāzıñ ma‘nisi bilgil du‘ādur
Du‘ā zār ü huşū‘ ile revādur
- 3 Kamu tā‘atleriñ ol tācıdur bil

Şalâtı mu'miniñ mi' rācıdur bil

- 4 Çü halk itdi Hudā bunca melāik
Kodu her birini bir yola sālīk
- 5 Kimi sācid kimi hizmetde kāyim
Kimi rāki' kimi kārī-yi dāyim

61a

- 6 Kimi kâ' id şenāsında Hudā'nuñ
Kimi ider şalātın Muştafa'nuñ
- 7 Birinüñ hizmetinde biri olmaz
Birinüñ ṯā' atīnī biri bulmaz
- 8 Şalatında muşallī olsa ẖāşī'
Olur ol cümle-i ṯā' āt-ı cāmī'
- 9 Kaçan kim idesen Allāh'a tekbīr
Deründen m̱ā-' adāsın eyle taşgīr
- 10 Huzūru idemezsiñ dāyim ey dil
Çü vakt-i niyyet ola eyle ẖāşıl
- 11 Göñülden kıl teveccüh ẖāzretine
Dil ü cāndan kıyām it hizmetine
- 12 Gözet dāyim öñüñde secdegāhı
Ḵo sen eṭrāfiña meyl ü nigāhı
- 13 Ferāyızden olanı kıl ri' āyet
Sünen terkin daḫi añla cināyet

- 14 Sen ol mustağrağ-ı âyât ü ezkâr
Çıkar dilden Ha'kk'ın gayrı ne kim vār

(10) **Hikāyet**

[Mefā'ilün / Mefā'ilün / Fe'ülün]

- 1 Meger kim bir 'azîz iderdi tã'at
Turub bir mescid içre ol 'ibâdet

61b

- 2 Yıkılır mescidiñ ba'zı divârı
Tolar mescid içi gavğâ vü zârı
- 3 Bu hâletden degül agâh dervîş
Ki vermiş kendüyi hayrân ü bî-hîş
- 4 Kılarsañ ger namâzı böyle kıl sen
Ko anı kim kuru zahmet çeke ten
- 5 Göñül çünküm namâz içre degül ol
Olur mu ol namâz ile Ha'kk'a yol
- 6 Dilerseñ sır gözi göre içüñden
Gider zâhir hicâbın sen gözüñden

(6)İlâhî neylerim ol sırrı ki esrârı yok. Neylerim ol rûhi ki (7)envârı yok. Neylerim ol virdî ki derdi vü 'ışkî yok. Neylerim ol virdî ki (8)süz vü şevki yok. Neylerim ol rukû' ı ki huzû' ı yok. Neylerim (9)ol sücûdî ki huşû' ı yok. Neylerim ol tekbîri ki tekrîmsiz ola. (10)Neylerim ol kıyâmı ki ta'zîmsiz ola. Neylerim ol vuzûyı ki nûrsuz (11)ola. Neylerim ol tã'atı ki huzûrsuz ola

Ebyât

[Mefā'ilün / Mefā'ilün / Fe'ülün]

62a

- 1 Vuzûdur bil şilâh-ı ehl-i îmân
Vuzû ile kılınur kahr-ı şeytân
- 2 Şafâdan kim ki bulmuşdur nişân ol
Vuzûsuz yürümaz bil bî-kemân ol
- 3 Vuzûda her ne var kânun-u şer'î
Gerekdür kim temâmet ola mer'î
- 4 Huzûr-i kalbi dâhî sen ni' âyet
Vuzû içre daği itgil ri' âyet
- 5 Ki şartıdır vuzû çünküm namâzuñ
Bu olur evveli Haqq'a niyâzuñ
- 6 Necâsetten çü zâhiri pâk idersin
Niçün içün tolu hâşâk idersin
- 7 Tahâret zâhir-i vâcib vü lîkin
Gerekdir hem dahî tadhîr-i bâtın
- 8 İçünde olan ahlâk-ı zamîme
Ki her biri saña olur cerîme
- 9 Dürüş kim cümle senden pâk olasın
Reh-i haqda kavî çalak olasın
- 10 Benüm gibi olursañ sende nâ-pâk
Dün ü gün olasan derd ile gamnâk
- 11 Bilürem içümün murdârını ben
Ve lîkin arıdamazam anı ben

62b

12 İlāhī abdestüm bilürem hīç
Yuduğum pāy ü destüm bilürem hīç

13 Göñül çünkim mülevveş pür-necāset
Ne virür baña bu zāhir tahāret

(3)İlāhī namāz diyü kılorum hemīn şüretde. Bedenim namāz kılor göñlüm ma‘ şiyetde.
(4)Sünnet diyü tutarım kuru sünnet ü ‘ādet. ‘ibādet diyü işlerem (5)hemīn ādı ‘ibādet.
Kurān okurum hemīn lisāndan. ta‘at ederim (6)göñül yabanda. Müzākre ederim ‘izzet
hevāsiçün. Mütāla’a ederim nefsüñ (7)şefāsiçün. ‘İlim okudum dünyā içün. ‘ömri
geçürdüm hevāiçün. Tesbīh (8)ederim zebāndan. du‘ā okurum lisāndan. Her ne ‘amelim
ki şāfi şonum görürüm (9)bir cānibden riyā qarışmış. Ve her ne fi‘lī hāliş şanma baqarım
bir taraftan (10)hevā kirmiş. Saqalum ağardı henüz uşlanmadım. Kırk yıl oldu (11)uyuram
uyanmadım. Hergün direm ırte ıslāha gelem. Her ay umaram gelesi **63a** (1)Ay şalāha
gelem. Böyle diyü günüm geçdi. Uş uş diyü ‘ömri gitdi. Göñlüm (2)çeker ‘ilve. Nefsim
çeker sifle. Arada biçāre ruḥum talapır Hakk’a. Bedenüm öğrendi (3)halka Oldum arada
avāre bilürem nitmek gerek amma idemez nice ideyin (4)hele bāri bildigümi bir idene
bildireyin.

Ebyāt

[Fā’ilātün / Fā’ilātün / Fā’ilün]

1 Ger şorarsuñ baña şart-ı rāhı sen
Yörü fikr it “cāhid ü fi’lillah”ı sen

2 Varlıguñı yoğ edüb diye lāilāh
Tā ilāsın milk-i dінде pādişāh

(7)İşāret-i İslām

[Fā’ilātün / Fā’ilātün / Fā’ilün]

1 Kudret-i Hakkı gör vü ikrār kıl
Her ki gayrıdur anuñ inkār kıl

2 Kendini bir tıfl tut ta' lîmde
Her ne derse enbiyâ teslîm de

3 Belki tıfl-i beste-i gehvâre ol
Bî-taşarruf bende-i bîçâre ol

(11) **İşâret-i Vuzû**

[Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün]

63b

1 Nefsdîr âlûde-i hırş u hevâ
Var dürüş pâk ide deryâ-yi fenâ

2 Pes yuğil iki cihândan dest ü rû
Câyiz ola Hakk ile tâ güft ü gû

(3) **İşâret-i Şalât**

[Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün]

1 Hâlvî it bir hâne-i ümmîd ü bîm
Ol muşallâ-yı kanâ' atde muķîm

2 Heft hâlvî-hâneyi kim sende var
Aç kapısın gör ki içinde ne var

3 Nüh derin bu hânenin çün yapasın
Sen revâķ-ı heşt-manzar açasın

4 Kıbleyi çün bulasın tekbîr kıl
Gönlüñi ya' ni Hakk ile bir kıl

5 Kendüni it mahv-i deryâ-yi vücûd
Tâ bulasın naķd-i esrâr-i sücûd

(9)İşāret-i Şavm

[Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilün]

- 1 Tā ki sensin beste-i her pīç ü tīb
Şavm sana sarfe-i nān ile āb
- 2 Şavmı şanma sen şikem boş olmağı
Var gönül boş eylegel “Es-şavmu lī”

64a

- 3 Rūzedār ana demiş ehl-i hıred
Kim kıla cān vü gönülden sed

(2)İşāret-i Hacc

[Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilün]

- 1 Kim süvār-i merkeb-i tevfiķ olur
Aña hacc-i Mekke-i tahķiķ olur
- 2 Sevb-i dünyīden çıkup iħrām kıl
Pes tavāf-i ka‘ be-i İslām kıl
- 3 Şol maķām-ı sa‘ y kim verir şafā
Bil Şafā vü Merve’yi havf ü recā
- 4 Yürü terk-i da‘ vī yü pindār kıl
Şonra var lebbeyk-i ‘āşık-vār kıl
- 5 Çün bedīd ola harīm-i bārigāh
Nefsüni ķurbān edip olgıl tebāh
- 6 Bī-cihettir onda beyt-i Kibriyā
Yüzünü her cānibe tutsañ revā

(9)İşāret-i ‘İlm

[Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilün]

- 1 Ey girāmī-gevher ü ālī neseb
‘İlm niçün eylemezsin sen taleb
- 2 Cehl ile çün mürdedir āb ü gilün
‘İlm oku kim hayy ola cān ü dilün

64b

- 3 Meh gibi ‘āleme t̄āban olasın
Gül gibi her demde h̄andān olasın
- 4 ‘İlm ile olsa ‘amel bir genc olur
Olmaz ise ‘ilm kıru renc olur
- 5 ‘İlmdür bünyād ü t̄ā‘at h̄ānesi
‘İlmdür deryā-yı H̄aqqdur dānesi
- 6 ‘İlm sen şol ı̄şılāhı sanmağıl
‘İlm okudum diye aña kıanmağıl
- 7 K̄āl ü k̄āl ile bilinmez rāh-i H̄aqq
K̄āle kıalanlar olur güm-rāh-i H̄aqq
- 8 ‘İlm-i zāhirde belī olğıl emīr
Kim ğidā-yı tıfl olur evvelde şīr
- 9 ‘İlm-i kesbī olmaz ise h̄āşılün
‘İlm-i zevkī h̄āşıl etmez hem dilün
- 10 L̄iki kıalma anda geçgil ilerü

Nice bir tıfl olasın sen şîr-cû

11 Var bihâr-i kudrete ğavvâş ol
Var künûz-i hikmet içre hâş ol

12 Ger kalasın ‘ilm-i zâhir içre pes
Sen leb-i deryâda olasın meges

13 Ger reh-i ma‘nide dâñ olasın
Toptolu sen dürr-i deryâ olasın

65a

14 ‘İlm-i şüret pîşe-i tendir hemân
‘İlm-i ma‘nî san’at-ü cân ü revân

15 Naķş şürettir ķo sen naķķāşı ğör
‘Ālemiñ ferşin ķo sen ferrāşı ğör

16 Bendegî tã‘at durur pindârı ķo
‘İlm hem bilmek durur ğüftârı ķo

17 ‘İşk erinuñ bil havâsı ğayr olur
Bülbül-i canuñ nevâsı ğayr olur

18 Tã‘a bir ilhâm-i Rabbânîdir ol
Câna bir telķin-i rûhânîdir ol

19 Bu benim hâlim degüldir söylerim
Ehl-i hâlin sözlerin naķl eylerim

20 Sen beni ķo dedigümi diñleğil
İssini ķo sözünü gey añlağıl

- 21 Ben daḥı bir ʿāciz ü bī-çāreyim
Bu hevanuñ derdi ile āvāreyim
- 22 Ne bilirüm neyleyim nice idem
Ne bilirim kanda varam ne idem
- 23 Ḥayret aldı içim ü taşım benim
Bilmez oldum ben benüm nideceğim
- 24 ʿAql ile tut bilirim nitmek gerek
Lîki bir cezbe gelüp çekmek gerek
- 65b**
- 25 Derdimiz çok varalım maksûda biz
Yalvaralım yaʿ nî ol maʿbâḥirûda biz
- 26 Ola kim luṭf eyleyüp ğufrân ide
Râh-ı Haḫḫ'ı biz kula âsân ide
- 27 Dünyeda açā gōñül gözünü ol
Tâ açıla anda daḥı toğri yol
- 28 Dîde-i bâṭın eger bînâ ola
Nice sırlar göz göre peydâ ola
- 29 Sırr-ı vaḥdet zâhir olur bī-gümân
ʿAyn-i ʿilm ol vaḫt olur bilgil ʿayân
- 30 Genc-i Haḫḫ'a cānı maḥzen hem emîn
Bu olur dîbāçe-i ḫaḫḫu'l-yakîn

- 31 Çün haḳḳat baḥrına ol reh bulur
Gevher-i maḳṣūdını nā-geh bulur
- 32 Ey gül-i ḥandān ḳoma sen reng ü bũ
Ger iderseñ sen mücerred ārũ
- 33 Murğ gibi beste-i dāne olma sen
Mübtelā-yi ḥiṣ ü bîgāne olma sen
- 34 Nakṣuñı maḥv eyle andan aç varak
Tā oḳuna āyet-i işbāt-i Ḥaḳ
- 35 Şol gönũl kim olmadı ‘ıṣkı dũrũst
Geh ḳavî olur gehi ol yine sũst
- 66a**
- 36 Murğ-ı vaḥdet geh gehĩ dilde uçār
Berḳ-veş lĩkin ḳarār itmez geḳer
- 37 Bũlbũl-i cān gāh gāh perrān olur
Gāh güler dil geh yine giryān olur
- 38 Geh cemāl-i yār keşf eyler niḳāb
Geh celāl-i ‘izzeti kılur ḥicāb
- 39 Dũşe ḳalkḳa ol gönũl ṭālib olur
Gāh maḡlũb ü gehĩ ḡālib olur
- 40 Ol ki sāḥib-ḥāl olur nāmĩ anun
Ḥaḳḳ iledir her dem ārāmı anun
- 41 Şol ki enĩsi olur anuñ ol Ḥudā

Baħr-i temkîn olur u dürr-i fenâ

(7)İlâhî her ne kadar cehd edip zâhirim ma'mûr idersem bâtınım vîrân. Zâhirde (8)her ne kadar sana kılsam içimde hevâ sultân. İlâhî hecâlet gerdi yüzüm (9)tutdi. İlâhî ıhasretüñ derdi belim büktü. İlâhî imân toħmuni ki ıalib (10)mazra'asında kendü lütfuñla ekdiñ. Ve islâm nihâlini ki gönül ruħuna sende (11)kemâl-i keremiñden dikdiñ. Dâimâ bârân-i rahmet vü nesîm-i 'âtiyetüñle **66b** (1)Sen neşvü nümâ ver her demde dil kiştizârında muħabbetüñ toħmundan ğayrı (2)ğayrı ekme. Ve rûħ keştisini vahdetüñ baħrinden taşra şalma. Çün tevħîd (3)bünyâdını sen urduñ ħarâb itme. Ve çün imân baĝını sen dikdüñ (4)bî-âb itme. İlâhî her neye muħabbet idersem senüñ cemâlüñ mir'âtı vü her neye (5)göñlüm verem şifâtuñ âyâtı. İlâhî her neye baķarsam sen anda ħâzır. İlâhî (6)her neyi görürsem sen anda nâzır. İlâhî gizlisün ğâyet-i zuħuruñdan. (7)İlâhî görünmezsın ziyâde nûruñdan. İlâhî seyyidî vü mevlâyî her ne kadar (8)günâhkârsam kereminden nâ-ümîd degülem. Ve her ne miķdâr mücrîmseme 'afvîñdan (9)nevmîd degülem. Ne kadar günâhım çirki var ise umaram keremiñ deryâsı maħv ide. (10)Ve ne miķdâr a'mâlum çürüĝi var ise ümîdim ol ki rahmetün şıfatı 'afv ide. (11)İlâhî hacâlet tapraĝın başıma saçma. İlâhî yüzüm kıarasın yüzüme urma. **67a** (1)İlâhî dünyâda çün ni' metlerüñe ĝarķ itdüñ. Âĝirette dâĝı ni'am senden. (2)İlâhî ne kadar cürm idersem rahmetüñ andan artuķ. Ve ne kadar zulm idersem ħilmüñ (3)andan artuķ. İlâhî benim ne ta'atim ola ki ma'siyetüm yüyâ. İlâhî benim ne 'ibâdetim (4)ola ki cehennemden alıķoya. İlâhî benim necâtum 'ibâdetüme meķûf ola (5)işüm bitmiş. Ve eger ħalâşım iħlâşıma ĝöre ola yüküm yetmiş. İlâhî benim ne 'ilmüm (6)ola ki aña tayanam. İlâhî ne eyliğüm ola ki aña inanam. Hemîn ümîdüm saña (7)ķalmışdır merħamet senden. Hemîn recâm lütfuñadur maĝfîret senden. Ey (8)bî-çâre dillerün çâresi. Ey Âvâre gönüllerüñ ĝam-ĥâresi. Ey bî-dilleri (9)bâ-dil iden. Ey müdbirleri muķbil iden. Ey bî-zübânlara zübân viren. Ey (10)ķara topraĝa cân ü revân. Ey gözsüzleri bînâ iden. Ey dil(11)süzleri ĝüyâ iden. Ey bir kıatre nuţfeye dest-ü pâ viren. Ve ey her **67b** (1)Dest ü pâya biñ 'aķâ viren. Ey fakirlere ni' met viren. (2)Vey dervişlere himmet viren. Ey tîre dilleri rüşen iden. (3)Ey uyanuķ gönülleri ĝülşen iden. Ey pişşeleri 'Ânķa iden. (4)Ey bendeleri mevlâ iden. Ey şâfi-yi her derd. Ve ey mûnis-i her ferd. Ey 'aķâ-pâş. Ĥaķâ pûş.

Ebyât

[Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Fe'ülün]

1 Ey maķşad-i himmet-i bülendân

Maḳṣad-ı dil-i niyāzmendān

- 2 Ey sürme-keş-i bülend-bînān
Der-bāz-kün-i derün-nişînān
- 3 Ey şāni[‘]-i cism ü ḥālik-i rūḥ
Merhem-dih-i sînehā-yi mecrūḥ

⁽⁹⁾Ey āferīdgār-i şeş cihet ü çār[‘] unsur iy bedīd-ārende-i düvāzde bürc-i ⁽¹⁾dürc-i pür-dür. Ey muşavvir-i eşbāḥ. Ve ey münevvir-i ervāḥ. Ey rāḥirūşen-⁽¹¹⁾konende-i atbāḳ-ı āsumān ü zemîn. Ve ey gülşen-konende-i ḳulāḥirüb-i **68a** ⁽¹⁾evliyā vü[‘] ārifin. Ey dānende-i nāle-i Eyyāḥirübî ve ey şinvende-i nevḥa-i ⁽²⁾Ya[‘] ḳübî. Ey hest-i mutlak. Ve ey pâdişāh-i Ḥaḳ. Ey yār-i bî-yārān ⁽³⁾ve ey rāḥirüzî-dih-i bî-kārān Ey āferīnende-i māḥ ü mihr ü māḥî. Ve ey ⁽⁴⁾der-güzārende-i cürm ü günāḥ ü tebāḥî. Ey peydā-konende-i ḥaḳ ve maḥv-konende-i ⁽⁵⁾bāṭıl. Ey nuşret-dehende-i muhiḳ. ve ḥôr-künende-i mübtıl. ⁽⁶⁾Ey dānā-yı nihān. Ve ey dānā-yı nihān. Ey destigîr-i ezel ü ebed. Ey[‘] atā-baḥş-i[‘] atāḥā-yi ⁽⁷⁾bî-[‘]aded. Ey cihāndār ü mülk-baḥşāy ey fazl-güster ü adl-fermāy.

⁽⁸⁾Ebyāt

[Fā'ilātün / Fā'ilātün / Fā'ilün]

- 1 Ey güşāyende-i ḥazāyin-i cūūd
Naḳş-peyvend-i kārgāḥ-i vücūd
- 2 Kevkeb-ārā-yi āsumān-i bülend
Hem zemîn-sāz ü hem felek-peyvend
- 3 Ḥāliku'l-ḥaḳḳ bā[‘] isü'l-emvāt
[‘]Ālimü'l-ğayb sāmi[‘] ul-aşvāt

68b

- 4 Ḥayy ü Ḳayyūm ü ḳādir ü ḳāḥir
Evvel-i evvel ü Āḥir-i āḥir

- 5 Pādişāh-i kavî vü mālîk-i hâk
Münşî-yî nefîs ü fâ il-i muṭṭalâk
- 6 ‘ Alem-efrûz-i ‘ âlem-i melekût
Meş‘ al-efrûz-i târim-i ceberût
- 7 Maşriḳ-i sâlikân-i mülk-i melek
Mürşid-i sâlikân-i fülk-i felek
- 8 “Şehida’llāh” güvāh-i ma’rifetüñ
“Vahdehû lā şerîke leh” sıfatuñ
- 9 İbtidāña senüñ nihāyet yok
İntihāna senüñ bidāyet yok
- 10 Naḳş-bend-i vücûd yok ğayrıñ
Müstehıkk-i sücûd yok ğayrıñ
- 11 Āferîniş raḳam-keşîdeñdir
Her ki ğayrıñdır âferîdeñdir
- 12 Revzen-i dîdeye ziyā senden
Ravza-i sîneye şafā senden
- 13 Şāhid-i şubḩa zîb ü fer senden
Ḩüsrev-ü şāma tâc-i zer senden
- 14 Ebr-i nevrûziye ḩayā senden
Sebzeye fistuḳî ḩabā senden
- 69a**
- 15 Gerçi bî-cāy ü bî-mekānsın sen

Sākin-i dil-şikestegānsın sen

16 Kıble-i rûḥ āsitāneñdir
Dil-i mecrûḥumuz ḥazāneñdir

17 Kār-sāzsın ü kār-sāzuñ yok
Dünyede kār-dān-i rāzuñ yok

18 Bî-nevāyım baña nevā sen den
Derdümendem baña devā senden

19 Mürde gönle hayâtı sen vergil
Ḥasta cāna necâtı sen vergil

20 Meşrebim çeşmesār-i dîn eyle
Meyvemi meyve-i yakîn eyle

21 Mest-i cām-i şarāb-i şevḳ eyle
Bülbül-i busitān-i zevḳ eyle

(⁸)Ey Ḥudāvend-i ‘ālem. Ey ḥālik-i cinn ü ādem. Ey āferīnende-i Zühre vü Pervīn. (⁹)Ey peydā-ārende-i āsumān ü zemīn. Bir ḥālikü’l-ḥalksın ki “Kün” dedin, (¹⁰)ādem-i şafī oldu. Bir mālīkū’l-mülk’sün ki “Gīt” dedin. İblīs (¹¹)şakī oldu. Bir cihāndārsın ki, ḥazīnedārdan müstağnī. Bir milk-ü **69b** (¹)baḥşsın ki, tāc ü tārācdan ġanī. İlāhī sen ol vāris ü bāqī(²)sın ki şol demde ki müddet-i mühlet-i ‘ālem başa vara ve avān-i (³)ḥarāb-i muḥavviṭa-i dünyā yakın ola. ‘arşa-i zemīn-i mālīkān-i mecāzī (⁴)ve mîrās-ḥôrān-i ‘āriyetīden ‘ārī. Ola ve eḳālīm-i arzīn mülūk-i (⁵)kāmgār ve salāṭīn-i cihāndārlardan ḥālī. Kala mālīk memlûkinden (⁶)ra‘iyyet mülûkünden. fāriğ olub mülûk tāc ü taḥṭı. Ra‘iyyet (⁷)ḳumāş ü raḥṭı yabana şala “İnnā naḥnū nerişü’l-arḍa ve men (⁸)‘aleyhā ve ileynā türce‘ün.” hükmiyle “Li-meni’l-mülkü.” şadāsı (⁹)cihānı tuta ve zübān-i remz ü lisān-i ḥāl ile “Li’llāhī’l-vāḥidü’l-ḳaḥḥār.” (¹⁰)cevābı her zerreden zāhir ola her ġuşeden. Bu āvāze gele kim Ḳanı ol (¹¹)mülûk-i ‘ālem ve ol selāṭīn-i benī-ādem ol şāḥib-ḳırān-ı cihānlar **70a** (¹)Ol

pādişāh-i devrānlar. Ol ħusrevān-i āyîn-i cemler. Ol gerdēn-keşān-i ⁽²⁾gerdūn-ḥaşemler. Qanı ol devlet ü istizhārılar. Qanı ol ⁽³⁾müknet ü iktidārılar. Qanı ol ‘ābîn-i şāhāneleri. Qanı ol ⁽⁴⁾erkān-i pādişāhāneleri. Qanı ol sarāy-i sūrūrları. Qanı ol ⁽⁵⁾meclis-i cubūrları. Qanı ol nuşret ü fütūḥları. Qanı ol ġabūk ü ⁽⁶⁾şabūḥları. Qanı ol kevkebe vü celālleri. Qanı ol übbehet ü ⁽⁷⁾cemālleri. Qanı ol maṭbaḥ u şarāb-ḥāneleri. Qanı ol ‘alem ü ⁽⁸⁾ṭabul-ḥāneleri.

Ebyāt

[Fe’ilâtün Mefâ’ilün Fe’ilün]

- 1 Qanı peygamberān Mesīḥ ü Kelīm
Ādem ü Şīt ü Nūḥ u İbrāhīm
- 2 Yūnus ü Lūṭ u Yūsuf ü Ya‘ḳūb
Sālih ü Hūd ü Yūşa‘ u Eyyūb
- 3 Yā Qanı ḥoca-i sirāce-i kül
Ḥātem-i enbiyā cırāğ-ı rūsūl

70b

- 4 Qanı Ebû-Bekr ü ‘Ömer ü ‘Osmān
Yā ‘Alî şîr-i şaf-der-i devrān
- 5 Bişr-i Ḥāfî vü Bāyezîd Qanı
Şiblî vü Şeyh Bû-Saîd Qanı
- 6 Qanı Şeyḥayn ü ḥazret-i Monlā
Kendiler gitdi ḳaldı şît u şadā
- 7 Qanı Ārestū vü Cālinūs ḥakīm
Yā Felātūn-i bahr-i ‘ilm-i ḳadīm
- 8 Qanı Keykāvus ü Cem ü Hûşeng

Yā Ferīdūn ü yā fer ü ferheng

- 9 Yā Menûcihr ü Îrec ü Novzer
Hüsrev ü Keykubād ü İskender
- 10 Yā bahādırlar içre şol Behmen
Gîv ü Gûzerz ü Tûs ü hem Bîjen
- 11 Hamza-i pehlevān ü şîr-i cihān
Sām ü hem Zāl ü Rüstem-i Destān
- 12 Cümlesinüñ maqarri zîr-i hāk
Kimisi hurrem ü kimi ğamnāk

(10)Kanı ol qaşr-i kayşer ki küngüre-i eyvānı evc-i Keyvān’a ermişdi. Kanı (11)şol milk-i Nûşirevān ki şevket ü ‘adl ile cihānı tutmuşdi. **71a** (1)Kanı kûs-i Keykāvûs ki tanîn-i şadāsı felek gûşini ker etmişdi. (2)Ve tanţana-yi āvāzesi eţrāfı ‘āleme erişmişdi. Kanı çetr-i Daqyānūs (3)ki şemsesi şemse ermiş irmişdi. Ve hümā-yı vāqı‘ı nesr-i tâyiri geçmişdi. Kanı (4)Şevket-i Süleymān ki yellere emri derdi. Tahtını yel götürüb ‘ālemi geçerd. (5)Kanı Zülkarneyn ki şark u ğarb elindeydi. Ve cem‘i dünya tahtı (6)yedindeydi. Kanı Cem ü cāmı. Kanı Ferīdūn-u eyyam. Kanı Şeddād ü (7)Şevketi kanı kıarun u kuvveti. Kanı dārā vü devleti. Kanı fir‘avn ü ‘izzeti. Kanı baht-ı (8)Naşr’ın tahtı. Kanı Erdeşir’in bahtı. Kanı Rüstem’in rezmmi. Kanı Hüsrev’ün (9)bezmi. Kanı Āfrāsiyāb’uñ leşkeri. Kanı bu şāhların qalanları. Noldı (10)mülük-i ‘acem vü anda geçen şāhlar noldı Hind elinde olan pādışāhlar. (11)Kanı Hıttā vü Huţen iklimiñ hānları. Kanı Mısır şehrinüñ sulţānları. **71b** (1)Kanı Rūm’a vālī olan Akāşıra. Kanı cihāna hükm iden ekāsire. Kanı (2)şol hulefā-i İslāmiyān. Kanı ol ümera-i ‘ālemiyān. Kanı ol ‘Abbās ü (3)Şevketleri. Kanı Mervān vü devletleri. Kanı Cengīz ü evlādı anuñ. (4)Kanı bunca ebnā vü eşfādı anuñ. Kanı Āl-i Selçuk vü Hanları. (5)Kanı Āl-i ‘Osmān vü Hākānları. Kanı sulţān Muhammed vü Şevketi. Kanı bunca (6)‘izzet vü heybeti. Kanı kudret vü kuvveti. Kanı şavlet vü satveti. (7)Kanı siyaset vü şalābetleri. Kanı celālet vü şecā‘atleri.

(8)Ebyāt

[Mefā'ilün / Mefā'ilün / Fe'ülün]

- 1 Ȳanı bin tűrlű tedbűri cihānda
Ȳanı fikr etdigű 'āmāli anda
- 2 Ȳanı 'āyűn-i milk iēre nizāmı
Ȳanı halka kodusu intizāmı
- 3 Ȳanı sultānlıēı 'ālemde anuñ
Ȳanı hűkmi benī-ādemde anuñ

72a

- 4 Ȳanı ol hűsn-i hűlk u luēf-i řab'ı
Ȳanı ol heybet-i tertűb i vaz'ı
- 5 Ȳanı geh řuēl-i 'ilm ű gāh řāhlık
Ȳanı geh ders ű gāhi pādiřāhlık
- 6 Ȳanı geh rezm ű gāhī bezm-i 'ālī
Ȳanı geh bařs ű geh ceng ű cidālī
- 7 Ȳanı kitāb ű naēķāř ű kitāblar
Ȳanı sazendeler ēeng ű rebāblar
- 8 Ȳanı řop ű tűfengű sehm ű řarbı
Ȳanı řol dār ű ēűr ű ceng ű řarbı
- 9 Niraya vardı bunlar noldı nitdi
Ĥayālidi meēer geldiyű gitdi
- 10 Felekler řa' bada bazı nice ēűn
Bu ēadırdan biraz gűsterdi oyun

- 11 Cihān işi hemīn mekr vü füsündür
Buña göñül veren gāyetde dündür
- 12 Anun çün ‘ākile zindan olur bu
Egerçi cāhile hoş-reng ü hoş-bū
- 13 Ne görüb mey ider ‘ārif cihāna
Niçün aldana ‘ākıl zamāna
- 14 Ne içün ‘ibret alınmaya geçenden
Kim ola yeg ide va‘zı ölenden
- 72b**
- 15 Lisān-ı hāl ile her ölü söyler
Ki bakub ‘ibret algıl ey birāder
- 16 Cihān hālī hemin uyhuya benzer
Göñül artuķ viren şayruya beñzer
- 17 Ölücek uyanur bilür neymiş
Geçen hāl hemin bir uyhuyimiş
- 18 Düşine göre ta‘birin görüser
Hayāle göre te’vīlin buluser
- 19 Çü ‘aksi görünür eger düş içre
Bela çek bunda ki hayr ola soñra
- 20 Çalış nefse muhālif zahmeti çek
Ki bu düşün ola tefsiri gökçek

- 21 Geçer ger zevk u ger zahmet çü muṭlaḳ
Uyan nefse olur ğāyetde aḥmaḳ
- 22 Niçün ‘ākil biraz çekmeye zahmet
Baḳa milkinde bula ‘izz ü ni‘met
- 23 Tṭalım pādiṣāh ola cihāna
Aña netdi buna neyde zamāne

(10)Dünyā bir pīre-zen-i ‘acūzedir ki libas-i ‘arāyis-i duḥterānda görünür. (11)Ve bir ḥarāb-ābād virānedir ki mazhar-ı ābādānda gözüdür. Anuñ zevk u **73a** (1)şafāsı vefa-yi zenān ve ebr-i tābistān gibi nā-pāyidārdur. Ve ğuşsa vü cefası (2)evrāk-ı eşcār vü ‘adād-ı rimāl gibi bī-şümārdur. Gürbe gibi toğurduğın (3)gine yer. Ve kelb gibi temellük etdigün ısırrur. Kimüñle ‘ahd etdi ki gine bozmadı. (4)Ve kimüñle ‘aḳd etdi ki gine çözmedi. Kimdir ki rüzgārın revacını bī-kesād. Ve şalāḥını (5)bī-fesād. Ve şu‘ūdunu bī-hubūṭ. Ve vüṣūlunu bī-ḳunūṭ. (6)Ve evcini bī-ḥaziz-i nazil. Ve şehidini bī-semm-i ḳātil. Ve sulhunu bī-ceng ü (7)cidal. Ve devletini bī-tağayyur u zev āl. Ve ṭulū‘unu bi ufūl. Ve nüzūlunu (8)bī-ḳufūl. Ve şerefini bī-vebāl. Ve ḳudūmunu bī-irṭihāl. Ve frāḥını bī-terh-u (9)bela. Ve minḥatını bī-miḥnet ü ibtilā. Ve bekasını bī-fenā. Ve ğınāsını bī-‘anā. Ve ni‘metini (10)bī-ğam. Ve lezzetini bī-elem. Ve şerbetini bī-zehir. Ve lüṭfunı bī-ḳahır. Ve ‘izzetini (11)bī-mezzellet. Ve devletini bī-zillet ve telāḳını bī-firāk. Ve muhabbetini bī-nifāk **73b** (1)Görmüş ola bu bir evdir ki ‘imāretleri ḥarāb. Ve emelleri nā-yāb. (2)Ve ‘izzetleri taḥḳīr. Ve ta‘zimleri taşğīr. Ve ‘arşa-i āfāt. Ve menzili beliyyātdur. (3)Her kim ke’si cihāndan şarāb-ı ḥayāt içdi. ‘Āḳibet ḥumār-i memātı görse (4)gerek. Ve her kim bāğ-ı zamandan gül-i raḥāt ḳoḳdu. Elbette ḥār-i zahmetin (5)çekse gerek. Her nazik diller şimşir-i merg elinden pür-ḥündür. Ve her (6)ṭāḳ-ı devlet külünġi zaḥmından ser-nügündür. Ḥil‘at-i zindigānî-yi (7)ādemî ḥoş dībā-yi zībā idi. Eger dest-i rüzigār-i rüzigār (8)çıkarmaya idi. Ve nihāl-i ‘ömr-i girāmî ḥoş ḳāmet-i ra‘nā idi. Eger (9)tünd-ü bād-ı gerdiş-i devvār ḳoparmaya idi. Nice ṭıfıl nāzeninler ki henüz (10)gonçe-i gül-‘izārı açılmamış. Ve zülf-i müşḳi-bār çözülmemiş. Ḳaşları yayı ḳurulmamış. (11)Ġamzeler okı atılmamış. Nagehān ḳahr-ı zemān-ı fettan ol nā-resīdeleri **74a** (1)ḥāḳ ile yeksan ider. Ve nice maḥbūb-i güzīnler ḳehre-i cān feza. Ve ḳadd-i dil ārāları (2)gönül gülzārına behcet. Ve cān baġına zīnet. Vemiş iken

birgün fitne-i devr-i ⁽³⁾zemân ol servi boylulardañ qadlerini. Ve ol gülyüzlülerün hadlerini toprak ⁽⁴⁾altında nihan eyler. Nice hilal-i drağşân olur ki henüz bedr olmadan ⁽⁵⁾husûf bulur. Ve nice âfitâb-ı tâbân olur ki ufukdan kalkmadan ⁽⁶⁾kusûf bulur. Cihân bağında nice nihâller olur ki yetişmedin ⁽⁷⁾gine kûrur. Ve ruzigâr çemenlerinde onca reyhânlar olur açılmadan ⁽⁸⁾yolinur. Nice ‘ömür ağaçları dañ olur ki yetişüb müsmir iken zağm-ı çeşm-i ⁽⁹⁾zamane-i gaddâra irişüb nâ-gâh bād-i fena havâdişi yıkub düşürür. ⁽¹⁰⁾Ve nice zindigânî devhaları olur ki kökleri zemine müsemmir iken nevâib-i ⁽¹¹⁾rûzigâr-ı mekhar birgün şar-şar-ı meşâib yire aqtarur. Cihân bâğubânı **74b** ⁽¹⁾böyle gelmiş diküb kıparur. Ve zamân dihkânı adet idinmiş, ektüğün ⁽²⁾götürür. Dünya şarabına gûrur, leme'ân-ı seraba aldanmağa beñzer, ve bu şû'iret ⁽³⁾âlâyişine iltifat, nağş-ı âba inanmağa benzer. Cihân rengine gönül ⁽⁴⁾viren gönül jengin açamaz. Ve dünya bûyına meyl eyleyen cân kıkusın ⁽⁵⁾tuyamaz. Bu bir meclistür ki, sâkı-yi rûzigâr elinden zehr-i nûş bir camdan ⁽⁶⁾sürülür. Ve bu bir menzildür ki izlâl ü hidâyet için ⁽⁷⁾div ü sürüş bir maqâmdan gözüdür. Zulmet tabi' -i nûrdur ve guşşa ⁽⁸⁾tâli sürürdür. Şihhat hoş ni' met-idi eger dehr-i dun mûnağğaş itmeyey-idi. ⁽⁹⁾Ve yigitlik hoş zinet idi. Eger pîrlik bozmaya idi. ⁽¹⁰⁾Vuşlat-ı yâr hoş şafâ idi. Eger fûrkatî olmaya idi. Ve 'ışk-ı mecâzi ⁽¹¹⁾dañ hoş lezzet idi. Eger dayim dura idi. Amma her dünya vaşlatınun **75a** ⁽¹⁾Fırakı var ve her ictimâ' un iftirākı var.

Ebyat

[Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Fe'ülün]

- 1 Ne miqdâr olsa ger ülfet arada
Gine âhır olur fûrkat arada
- 2 Zamândur 'âşık u ma' şûk olurlar
Zarûrî birbirinden ayrılurlar
- 3 Çü sen fânî vü mağbûb ola fânî
Ne deñlü ola ol 'ışkun zamânı
- 4 Gönül versen aña kim ola bâkî
Ki olmaz vuşlatınun firākî

- 5 Bilürsün nicedür ‘aşk mecazı
Biraz lezzet virür anuñ niyâzı
- 6 Bunı fikr eyle n’ola bu lezzet
Eger ma‘ şûk u ‘ışk ola haķikât
- 7 Hıuşûşâ kim hemîşe dâyim ola
Senüñle tâ-ebed kıyım ola
- 8 Ne gördün kim gönül virdüñ cihâna
Ya n’olduñ aldanursun bu zemâna
- 9 Beķa bî-çün çalış kim zâd idesin
Cehennemden iziñ âzâd idesin
- 10 Dilüñ rabt eylegil şâh-ı baķaya
Hicâbın mäsivanuñ koyma araya

75b

- 11 Saña ola sa‘ âdet câh-ı hâşıl
Dü günün devleti zâtuña vâşıl
- 12 Sa‘ idle şaķınüñ ben mişâlin
Diyâbın işiddüñ tafşıl hâlin

(3)Eger sa‘ idle şaķınüñ hâlini ve mişâlini bilmek istersen farz (4)eyle kim bir pâdişâh-ı ‘âķil ve cihân-dâr-ı kâmil var-idi ki (5)Rûhu ‘l-kuds dirler idi. İki oğlını gönderdi ki varalar (6)dâr-ı ğurbette taķşıl-i ma‘ ârif-i laţife ve teknil-i feżâyıl-i şerife ve (7)cem‘-i ahlâķ-ı seniyye ve ihrâz-ı âdâb-ı zekiyye ideler. Dîde-i (8)talî‘-a-i ğarrâ ve bedeni merkeb-i ber fena fikri atabek-i mükerrem (9)ve ‘Aķlı vezir-i mu‘azzam cevârihi ħadem ve kuvâyı ħaşem fehmi çâşnigîr (10)ma‘ îde-i tbbâh-ı bî-nażîr ciġeri ħün-sâlâr-ı laţife dâfî‘-a-yı (11)bir ferrâş-ı şerife kaşları kemân ġisüsünü çevġân her **76a** (1)müjesini tîr-i nişâne ve her beñini

bir dil-firîb dâne çeşmini cellād-ı ⁽²⁾hün-rîz ve ğamzesini hançer-i tîz la' alini müdām ve zülfini dām dişlerini ⁽³⁾gevhher ve her hāssesini bir cevher dimāğî hāzine-i müstahkem ve mizācî ⁽⁴⁾kilîd-i muhkem tabi' ati hāzin-i mekîn ve kuvāsını hādım-ı emîn hāfıza ⁽⁵⁾bir ğulām-ı hāzîne-dār ve hayāl-i bir cāsūs-ı bî-karār muşavvire-yi naḳḳāş-ı ⁽⁶⁾şuver-i maḥsūsāt ve müfekkiye-yi mi' mār-i ma' kūlāt idüp bu cümle-i ⁽⁷⁾eṭbā' ueşyā'ı bilelerine қоşub dārü'l-mülk-i қудesden dārü⁽⁸⁾'l-fenā-i inse gönderdi. Bunlar daḥı bu diyāra geldiler. Bir kaç ⁽⁹⁾gün gözi bağılu тұrdılar. Āḥir gördüler ki bir milk-i dil-ārā vü şehir-i ⁽¹⁰⁾cān-fizā Ravza-i behişt gibi şüret-i dil-ğüşā ve her dürlü esbāb-ı ⁽¹¹⁾lezzeti müheyya buña meyl itdi ve bu milke gōñül virdi. **76b** ⁽¹⁾Lezzātına aldandı. ğurūrına ṭayandı. Atasıñun diyārını unutdı. ⁽²⁾Ve ḳavm ü ḳabile içinden çıkdı. Akıl nasihat itdi, eslemedi ve fikir ⁽³⁾söyledükçe diñlemedi. Anlar daḥı, begleri oğlı idi, neylesünler ve şehzade⁽⁴⁾leri idi. Nice itsünler çār ü nāçār bunuñ yanınca yildiler. Ve diledüğine ⁽⁵⁾uydılar Gāh gāh ba' zı fesadın men' itdiler. Ellerinden geldükçe def' ⁽⁶⁾itdiler. Ve ol biri hīç dünyāya bakmadı. Ve cihān ālāyişine aḳmadı. ⁽⁷⁾Niçün geldise anı görmek. Ardınca ve maşlahatı neyse ḳayırmak. ardınca ⁽⁸⁾oldı atası maḥabbeti içinden gitmedi. Ve ol diyārı unutmadı. ⁽⁹⁾Dünyā müzahrefātına aldanmadı. Ve lezzet ğurūrına ṭayanmadı. Fenāsın añlayup ⁽¹⁰⁾gōñül virmedi. Ve ḥaḳıḳın bilüb iltifāt itmedi. Āḥir atalarından ⁽¹¹⁾rasūl-i melekü'l-mevt. Ve ilçi-yi nā' i-yi fevt. Berid-i ḳābizü'l-ervāḥ. **77a** ⁽¹⁾ve ḳāşıd-ı müferriḳu'l-eşbaḥ, mektüb-ı mūcib-i haserāt ve nāme-i ḥadimü⁽²⁾'l-lezzāt. Getürüp ikisi daḥı elbette atalarına gider oldılar. Ol biri ⁽³⁾ki taḥşil-i kemāl itmiş-idi. Ve atası didüĝin eylemiş-idi. Ma'rifet ātına ⁽⁴⁾süvār olup. Taḳvā-yı Ḥaḳḳı zad-ı rāḥ ve a' māl-i ḥasene-yi hem-rāḥ idüp. ⁽⁵⁾İmān şem' i yanınca. Ve hidāyet bedriḳası önünce. Cem' -i ḥadem. Ve cümle-i ⁽⁶⁾ḥaşem ile. Mesrūr u şadān ve ḥurrem ü hırāmān. Atası vilāyetine ve ḳavm ü ⁽⁷⁾ḳabile içine varub anlar daḥı bunu ma' ārif-i yakıniyye ile maḥalla ve adāb-ı ⁽⁸⁾ḏīniyye ile müzekka bulup şehristān-ı ruḥāniyan ve diyār-ı ḳuddusiyanda ⁽⁹⁾efrād-ı a' yān ve cümle-i mütedeyyidāndan idüp aralarında müşāru ⁽¹⁰⁾ileyh bi'l-benān olur. Ve ol ki bunda lezzāta ğarḳ u şehevāta ⁽¹¹⁾müstağraḳ. Kaşāne-i firîbe aldanmış ve saray-ı ğurūra inanmış idi. **77b** ⁽¹⁾āḥır gitmeli olıcaḳ görür ki bu öğrendüĝi ḥaḳḳ bunda ḳalır ve bu me'lūf ⁽²⁾olduĝı cemā' atden ayrılır. Ol esbāb ü maller ki yıĝmış-idi ⁽³⁾ve ol sarāylar ve evler ki yapmış-idi ve ol dostlar ki yanınca seĝrişürler-idi ⁽⁴⁾ol ḳullar ki önince yüĝrişürler idi ol ebnā' vü benāt ki ⁽⁵⁾anların için ḳalışırdı ve ol ehl-i cemā' at ki maşlahatlarına ⁽⁶⁾dürüşürsün cümlesi bunda ḳalır bu yaluñuz yola girer atasından ⁽⁷⁾bile geleñ nöĝerler daḥı ṭaĝılurlar

biz atañ kâtına ne yüz-ile varuruz ⁽⁸⁾dirler pes kendü qalır yaluñuz bir qaranulıktā belürsüz ne zād var u ⁽⁹⁾ne merākib ne eglence var ne muşāib ne şem^ç var ki yolın göre. ⁽¹⁰⁾ne qulavuz var ki yol göstere gāh bir dereye düşer çıqamaz gāh bir balçığa ⁽¹¹⁾batar qalkamaz ne bir kimse var ki elin ala ne bir yoldaş var ki qaldura **78a** ⁽¹⁾gāh yılanlara uğrar gāh çıyanlara gāh qırtlara uğrar, gah aslanlara ⁽²⁾ol yañadan ol çeker paralar ve bu bir yandan sokar yaralar her laḥza ⁽³⁾sāḳī-yi qahırdan ‘azāb ke’ sini tolu tolu içerve her sā^ç at ḥasrāt ⁽⁴⁾elile nedamet ḥākini başına şaḳār ne yüzi var ki atası yüzin ⁽⁵⁾görebile ne yol bilür ki hele bari varı bile hemīn şöyle vādī-yi ⁽⁶⁾cehālette vālih ü ḥayran qalır ve bevādī-yi zālāletde ‘āciz ü ⁽⁷⁾ser-gerdān olur İlāhī sen saḳla İlāhī sen ḥalāş eyle bu ibtilādan ⁽⁸⁾İlāhī her iş qatuñda asāndur İlāhī cümlesi ḥazretüñde yeksāndur ⁽⁹⁾hezāran benüm gibi oñmamışlara hidāyet ‘ināyetüñ güneşinde bir zerre ⁽¹⁰⁾degül ve yüz biñ benüm şıñarum azmışlara delālet raḥmetüñ deñizinden ⁽¹¹⁾bir qatre degül İlāhī cihanuñ meḳālidi öñüñde ve dünyā vü aḥiretün **78b** ⁽¹⁾Kilidi elüñde diledüñ dünyā virürsin diledüñ āḥiret dilersüñ ⁽²⁾ikisinde virürsin devlet dilersün bir gedayı ‘āleme şāh idersin ⁽³⁾ve isteseñ padişāhı ḥāk-ı rāh idersin. Her devlet ü ikbāl ⁽⁴⁾virmek elüñde ve her ni^ç metüñ zevalī dilegüñde İlāhī padişāhlık ⁽⁵⁾saña yaraşur ki cihān pādīşāhlıḡını kime dilersen virürsün ⁽⁶⁾kimden dilerseñ alursun. “qulillahümme mālīke’l mülki ⁽⁷⁾tü’ti’l mülke men teşā’ü ve tenzi’ü’l mülke mimmen teşā’ü ⁽⁸⁾ve tu’ izzü men teşā’ü ve tuzillü men teşā’ü” gāhī ‘arşa-i ⁽⁹⁾‘ālemi bir ṭāyifeden ḥālī idersin ki “ve kem qaşemnā min qaryetin ⁽¹⁰⁾kānet zālīmetün” ve gāhī gine ol ‘arşa-i bir cimā^ç atile mālī ⁽¹¹⁾idersin ki “ve enş’nā ba^ç dehā qavmen āḥerīn” vaḳt **79a** ⁽¹⁾Olur ki devlet-ü iqbāl ü şervet ü malı bir bölükden alursın ki ⁽²⁾“kem terekü min cennātin ve ‘uyūnin ve zurū^ç in ve meḳāmin ⁽³⁾kerīmin ve na^ç metin kāmū fihā fakihin” gine hezār ⁽⁴⁾dürlü na^ç am ü envā^ç -ı ḥadem ü ḥaşem bir bölüğe daḡı virürsün ki “kezālike ⁽⁵⁾ve evreşnāḥā qavmen āḥerīn” gāh olur ki bir ṭāyife-yi serverān-ı ⁽⁶⁾‘ālem ve mālīkān-ı rīḳāb-ı benī-ādem idüb her kişi anlaruñ ‘azametinde ⁽⁷⁾ḥayrān ve taḡt-ı ḥükümetlerinde ser-gerdān qabza-i qudretlerinde maḳhur ve ⁽⁸⁾inḳıyad-ı emirlerinde mecbūr ḥizmet-i ālilerinde qāyim rikab-ı hümāyun⁽⁹⁾larına mülāzım itmişiken nā-gāh tünd-bād-ı şarşār-ı celālüñ esüb ol ⁽¹⁰⁾serverleri ḥāk ile yeksān raḡtlarını mezzellete tebdil devletlerin lete ⁽¹¹⁾mehābetlerin mūhānete ni^ç metlerin niḳmete minḡatlerin miḡnete şervetlerin rcşaşete **79b** ⁽¹⁾nedvetlerin nedāmete mālīların melālete sa^ç ādetlerin şeqāvete ⁽²⁾mübeddel idüb maḡkumların ḥākim memluklerin mālīk me’murların ⁽³⁾āmīr za’ūferin qādir ḥādimlerin maḡdüm-ı mükerrrem bendelerin emīr-i ⁽⁴⁾müfaḡḡham eyleyüb qarşularına oturanların

qarşusına oturdub ellerin ⁽⁵⁾öptürürsin her maḥlūḳ ḥayrette ḳalub ve her mevcūd ‘ibret
 alub ⁽⁶⁾bileler kim Malikū ‘l-mülk sensin ki milketüñe zevāl yok pādīṣāh-ı ⁽⁷⁾muṭlaḳ sensin
 ki pādīṣāhlıḡuña intikāl yok ḥākim sensin ki cem‘ī-i ⁽⁸⁾ālem mut‘ī-i fermanuñ sultān
 sensin ki iki cihān bende-i iḥsanuñ ⁽⁹⁾buyruḳ saña yaḳıṣur ki her ne isteseñ idersin beglik
 saña yaraşur ⁽¹⁰⁾ki kimi dilerseñ beg idersin luṭf u cemāl senüñdür ki bir girişmeyle
⁽¹¹⁾‘ālemi tāze bahar-ı ḥāndan idersin ḳahr u celāl senüñdür **80a** ⁽¹⁾ki bir ḡamzeyle cihān
 baḡını pej-mürde-i ḥazān idersin ayin-i şāhi ⁽²⁾saña yaraşur ki ḥurşid-i tiḡ-zen rezmüñ
 meydanınuñ kem dilāveridür ⁽³⁾erkan-ı pādīṣāhi saña yaḳıṣur ki zöhre-i ṭarab-zen, bezmüñ
 meclisinüñ ⁽⁴⁾ednā ḥunyā-geridür virmek senüñ gibi gerek ki kime dilerseñ nübüvvet ⁽⁵⁾ü
 risālet baḡıṣlarsın baḡıṣıṣ senüñ gibi gerek ki ḳolayında gezene ⁽⁶⁾vilāyet ü kerāmet
 baḡıṣlarsın ve serīr saña yaḳıṣur ki ⁽⁷⁾ṭabaḳāt ü semavāt ü arāzin ‘arşun nerdübānınuñ bir
 rāyesidür ⁽⁸⁾māl ü ḥazñne sana yaraşur ki cūduñ ḥızānesinuñ bir cevheri iki cihān
⁽⁹⁾ḥalkınuñ sermāyesidür İlāhī sen ol ḥākīmsin ki mühendis-i ḥikmet ⁽¹⁰⁾yirde vü gökte her
 ne tebdīl ü taḡyīr ki ider senüñ tedbīrūñle ⁽¹¹⁾İlāhī sen ol muşavvirsın ki naḳḳāş-ı ṭabi‘ āt
 ‘ālem-i şūrette her ne **80b** ⁽¹⁾Ṭaḥrīr ü taşvīr ki ider senüñ taḳdīrūñle bir ḳāhirsın ki ol yirde
 ki ⁽²⁾ḳahrūn “lā ya ‘menū” okuya cemī‘ -i diller tīre vü ḥūn olur bir laṭīfsin ki ⁽³⁾ol menzilde
 ki lūṭfuñ “lā taḳneṭū” diye cemī‘ -i yollar ni‘ am ü ḥūn ⁽⁴⁾olur şol dem ki raḥmetün nesīmi
 ire ḥāk üsti gülzār-ı pak olur ⁽⁵⁾şol vaḳt ki saṭvetun şarşarı ese gülzār içi tīre ḥāk olur ⁽⁶⁾bir
 Cebbārsın ki ḳahrūñ eli kime irse ḳādiriken pest ider bir raḥmānsın ki ⁽⁷⁾luṭfun yili kime
 esse ‘āciziken ḳāvi-dest ider laṭīfe-i ‘aṭan dost ⁽⁸⁾larıñı gerçi mihnetteyse daḡı şādef-i dürr-
 i raḥmet ider ‘a‘ cūbe-i ḳazañ düşmanlarıñı ⁽⁹⁾gerçi ‘izzetteyse daḡı hedef-i tīr-i la‘ net
 ider bir celilsin ki ⁽¹⁰⁾celālūñ tecellisi heybetinden ‘ālemün her her zaviyesin niçe biñ
 cānlar ve ⁽¹¹⁾āḥzanāhü āhını menāzil-i felege ırgürürler bir cemīlsin ki cemālūñ
 müşāhedeşi **81a** ⁽¹⁾ḥalavetinden cihanuñ her kūşesinden hezārān ḡöñüller ve eşvāḳāhu
⁽²⁾nidāsını mecami‘ -i melekden geḳürürler her demde hezār hezār dilleri luṭf u cemālūñ
⁽³⁾lezzeti maḳām-ı visale ırgürmüş iken gine ol demde sultān-ı celālūñ ⁽⁴⁾olanca
 sermayesini ḡāret ü tārāc ider ve her sa‘ atde heybet-i celālūñ ⁽⁵⁾cümle ‘ālemi ber-hem ü
 mecrūh itmiş-iken gine raḥat-i cemālū merhem ü ‘ilāc ⁽⁶⁾ider İlāhī Celālūñ şıfatı bī-
 niyāzlık İlāhī Cemālūñ ayeti kār-sāzlık ⁽⁷⁾kelīmūñ ḡışı Bel‘ amī bī-niyāzlıḡuñdan seg-şıfat
 u nā-bekār itdün ⁽⁸⁾behāyim-i inḡası kelbi kār-sazlıḡuñdan şīr-i merdāna yār-ı ḡār itdün
⁽⁹⁾İblis’i bunca sermāye-i ṭa‘at-ile müflis ü maṭrūd itdün Adem’i ⁽¹⁰⁾bī- sermaye-i ‘amel
 rābiḡ ü mes‘ūd itdün Gāh niçe bī-devletlere devlet ⁽¹¹⁾virürsin ḡāh niçe saḡīb-devletlere

zillet virürsin gāh **81b** ⁽¹⁾niçe nā-kesi kes idersin gāh niçe kesi nā-kes idersin gāh ⁽²⁾birini bir nāna muhtāc idersin ve gāh birini sâhib-i taht ü tāt idersin birini fakr ü zār idersin ve birini ⁽³⁾ğani ve mal-dār idersin gāh bir serve serv çektürürsin bustānda gāh bir ⁽⁴⁾serveri ser-nügün idersin gūristanda gāh sahn-ı çemeni gül ü ⁽⁵⁾lale ile nev-bahār idersin gāh libas-ı kefeni hūn-ı dīde ile lāle-zār ⁽⁶⁾idersin gāh nergeslerūñ çeşmini peydā idersin gāh nergis gözlü⁽⁷⁾leri nā-binā idersin gāh yirden benefşeler açārsın gāh benefşe ⁽⁸⁾haṭları yire şaçārsın gāh şaḥralarda nāfeleri misk-i ezfer ⁽⁹⁾idersin gāh gine miskin nāfeleri ḥāk-i ağber idersin gāh kara taşları ⁽¹⁰⁾la‘l-i pāk idersin gāh la‘l lebleri tūre ḥāk idersin gāh bir kuşun ⁽¹¹⁾meskenini murğı zār idersin gāh gine dama düşürüb ol murğı zār idersin **82a** ⁽¹⁾gāh bir bülbülü hoş-nefes idersin ve gāh gine anı giriftār-ı kafes idersin bir ⁽²⁾tūṭiyi faṣiḥ-keḷām idersin gine ol keḷāmı aña dām idersin gāh ⁽³⁾gazālūñ hūnını mūşk idersin gāh derisin çıkarub meşk idersin ⁽⁴⁾gāh bir ḥayvāna bir ḥāşşa virürsin ve gāh gine ol ḥāşşadan hezār ⁽⁵⁾ğuşşa virürsin gāh öldürürler derisi için ve gāh tatarlar bāl ü perī için ⁽⁶⁾gāh dcpelerler anı Şāhmı için gāh boğazlarlar laḥmı için gāh başın keserler ⁽⁷⁾ağzında dişi için gāh karnın yararlar içindeki taşı için gāh şayd ⁽⁸⁾iderler bir hūneri için gāh ḥabs iderler ḥūsn ü zīveri için cihānun ⁽⁹⁾nizāmı bunun üzerine gelmiş ve bu kārghahunñ intizāmı böyle olmuş ki ⁽¹⁰⁾çoğ olur bir kişiyi kemāl virürsin gine ol kemālden aña vebāl virürsin ⁽¹¹⁾noğşānı temāma pey-rev itmişsindür zaḥmeti raḥata pīş-rev itmişsindür **82b** ⁽¹⁾her şādiye bir ğam kırsın her ğama bir merhem kırsın heft aḥteri ⁽²⁾yidi çerāğ idersin gine birinūñ nūrile birin iḥtirāk idersin ⁽³⁾İlāhī sen ol ‘izzet tütükında bī-niyazsın ve raḥmet nesīmi ile dil nūvāzsın ki ⁽⁴⁾gāh bir fasiḳa meyḥane içinde āh itdürüp ma‘şiyetini ta‘ate degşürürsin ⁽⁵⁾gāh bir zāhidi mağrūr-ı rāh idüb ‘ibadetini ma‘şiyete geçürürsin ⁽⁶⁾gāh anı zulmetde iken nūra çıkarursın ve gāh bunu nūrda iken zulmete ⁽⁷⁾bırağursın gāh olur ki bir kuluñ dünyāda şāh ve āḥiret milkinde ⁽⁸⁾pādişāh idersin ve gāh olur ki birini bu evde zelīl ü merdūd ⁽⁹⁾ve ol evde daḥı mahrum u maṭrūd idersin gāh olur ki yoluñda ‘aşıḳ ⁽¹⁰⁾merdāneleri ve maḥabbetūñde şādık olan ferzāneleri āḥır ‘ışkuñ beyābānında ⁽¹¹⁾ḥayrān ü giryān ve hicrūñ bevādisinde vālih ü ‘aṭşān cānların alub **83a** ⁽¹⁾kuşlar ma‘idelerinden kefenler ve kırtlar şikemlerinden gūristān idersin ⁽²⁾şol cemālūñe nāzır olan çeşmleri tu‘me-i zāğān ve şol vişālūñe ⁽³⁾maḥrem olan dilleri loḳma-i şirān eylersin İlāhī maḥabbetūñ-ile ter ü tāze ⁽⁴⁾olanlaruñ başlarına belā bī-endāze ulur ‘ışkun-ile ḥurrem olanlaruñ ⁽⁵⁾gönülleri pūr-ğām olur mihr ü maḥabbet yolunda pīş-rev olanlaruñ renc ü ⁽⁶⁾miḥneti bīş-ter olur

Beyt

[Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ûlün]

- 1 Hicrûñle cihân lezzeti hîç ise ne ğam kim
Lezzet ki ğamuñ içre benüm var kimüñ var

⁽⁸⁾İlâhî dünyâ 'âşıklarınıñ naşîbi da'vet ü sūr ise saña müştak ⁽⁹⁾olanların hışsesi muhabbet ü şûrdur senden fâriğ olanlaruñ işi ⁽¹⁰⁾zevķ u na' mî sâz u nağam olsa saña tâlib olanlaruñ dahî renc ü elem ⁽¹¹⁾cefâ vü ğamdur dünyâ sevenlere ni' met gerekse mevlâ sevenlere miñnet gerek **83b** ⁽¹⁾Dört yüz yıl Fir'avun cefâ görmedi âhır cânı cehenneme virdi toğduğı ⁽²⁾günden Mûsî belâ çekti sonra devlet aña yüz tutdı ni' met-i ⁽³⁾dünyâ cüst ü cüy idüb gezer kıanda bir ğani-yi māl-dâr ve emîr-i tâc-dâr ⁽⁴⁾varise aña varur miñnet ü belâ teg ü püy idüp yeler nerede ⁽⁵⁾bir üftâde vü ğam-dide sitem-resîde olursa anı bulur haķ kuyına ⁽⁶⁾ķadem basan evvel âfiyetden göz yumup selâmetden el yumaķ ⁽⁷⁾gerek dost vişâlin bulam diyen dilin hedef-i tîr-i belâ ⁽⁸⁾ve tenin siper-i tîğ-i cefâ itmek gerek "Eşeddü'n-nâsi belâen ⁽⁹⁾el-enbiyâ'ü şümme'l-emşelü fe'l-emelü" ⁽¹⁰⁾her ğâh ki leşker-i mañabbet tâlî' ası dili çâr-sūsınıñ her başında ⁽¹¹⁾belürüb yelişe ve her vaķit ki sultân-ı 'ışķ çâvuşları gönül **84a** ⁽¹⁾şehrinde her cânibden çağrışa bir taraftan taķlı göresin ki ber-dâr olub ⁽²⁾aşılmış ve bir cânibden 'âfiyeti göresiñ ki çârmiħa gerilmiş selâmeti ⁽³⁾göresiñ ki ħân-ü-mân terk itmiş gider taķvâyı göresiñ ki tārâc olunmuş ⁽⁴⁾ķaçâr zühdi esîr idüb bağlamışlar neng ü nâmı bî-nâm ü nişân ⁽⁵⁾eylemişler şabr vurulub biñ päre olmuş fikir ķovulub âvâre ⁽⁶⁾olmuş rāhat sarâyı yıkılmış ħuzûr ķoşķi yakılmış sūrûr camları ⁽⁷⁾şınmış 'işret ħummı üşenmiş şafâ şoffası bozulmuş 'izzet ķubbesi ⁽⁸⁾yıkılmış "İnne'l mülûke izâ deħalû ķaryeten efsedühâ ⁽⁹⁾ve ce'alü e' izzeten ehlihâ ezilleten ve ke-zâlike yaf'alüne" ⁽¹⁰⁾İlâhî her kim cihân bağına gönül virdi ol ayruķ ğöñlini bulmaz ⁽¹¹⁾ve her kim dünyâ ħûnuna ħariş oldu ayruķ yiyüb toymaz **84b** ⁽¹⁾cihân ğülzârı bir bāğ-ı şûret-nümûddur devletlü ol ki aña aldanmaya ⁽²⁾ve dünyâ ni' meti bir ħân-ı zehr-âluddur a' ķil olan añu sunmaya

⁽³⁾Temşîl-i Münāsib

[Mef'ûlü/Mefâ'ilün/Fe'ûlün]

- 1 Cihân bir ğülsitândur pür ķemenler
İçi tolu semenle yâsemenler

- 2 Oturmuş gülbün ü serv istāde
Çemen şahnında çiçekler fütāde
- 3 Elinde sāğar-ı zerrīn lāle
İçer gül ‘ışkına tırmaz piyāle
- 4 Dilinde sūsenün zikri Huda'nıñ
Demi andan dem-i bād-ı sabanıñ
- 5 Açılmış bāğ u yimişler yitişmiş
Ağaçlar hep kemāline irişmiş
- 6 Dirilmiş bāğ içine halk-ı ‘ālem
Turur her kūşede her dürlü ādem
- 7 Kimi bülbül gibi tutmuş ğam-ı gül
Kimi şūrīde-i ğisu-yı sünbül
- 8 Kılur kimini reng-i lāle giryān
Kimin reyhān ider bŷıle hayrān
- 85a**
- 9 Kimi tŷtŷ sever kimisi kŷmri
Heva ile geçer her demde ‘ŷmri
- 10 Kimine hoş gelŷr şavtı tezervŷñ
Kimine şol şad-i ra‘ nası servŷñ
- 11 Kimine hoş gelŷr āvāz-ı bülbŷl
Kim içer bāğ içinde ‘ışkına mŷl
- 12 Kimi armŷd ister kimisi bih

Kimine sīb ikisinden daḥı bih

- 13 Kimi şeftalüdir kimi kayısı
Kimine üzüm ü incir kayısı
- 14 Kimi havza bakar kim soffasına
Aña bakmaz ki āḥır gire sine
- 15 Kimi meşgöl ḥüsn-i bāḡubāna
Göñül virmez bu bāḡ u būsitāna
- 16 Görünmez aña ḥüsni sebze-zāruñ
Ṭolu göñlinde naḡsı ol nigāruñ
- 17 Ve yāḥud bir düzülmüş ḥān-ı şāhī
Döşenmiştür miyānı māh ü māhi
- 18 Şunūf-ı en' ime anda ḡonulmuş
Mürettep her ṭa' ām anda dizilmiş
- 19 Olur eşnāf-ı merdüm aña ḥāzır
Velī her birinüñ bir nev' e nāzır

85b

- 20 Kimi dāne diler kimisi zerde
Kimi çörek diler kimisi kirde
- 21 Kiminin göñli ister tatlu ḥalva
Kimi aş-içün eyler dürlü sevda
- 22 Kimi yaḥni diler kimisi biryān
Kimi dir baña yiter loḡma-i nān

- 23 Kiminüñdür gözinde ḥüsn-i şāhi
Bu tertīb ü bu vaz‘ -ı pādīshāhi
- 24 Virür gönlin bunun fikrine küllī
Ol itmez bir ta‘ āma hiç meyli
- 25 Veyā bir şehrdür kim pür bizā‘ at
Bulunur bunda her dürlü şanā‘ at
- 26 Tolu durur dekākīn-i şanāyi‘
Metā‘ ı çār bāzār-ı ṭabāyi‘
- 27 Kimi şarrāfa varup cevher alur
Kimi ‘ atṭāra varup şekker alur
- 28 Kimi mercānı cān-ile ḥerīdār
Kimi dürr-içün ider devr-i bāzār
- 29 Kimüñ gönlin müferreḥ oldi yāḳūt
Kiminüñ cānı naḳd-ile bulur ḳūt
- 30 Kimi dibā ḥarīr ister libāsı
Kimi eskiciden alur pelāsı
- 86a**
- 31 Kimidür müşteri vü kimi bāyi‘
Geçer dünyā işile ‘ ömri zāyi‘
- 32 Kimi dayim ṭurur dükkān içinde
Kimidür genc-veş virān içinde
- 33 Kimi okur gezer ṭurmaz medāris

Kimi vā' iz olub kılur mecālis

34 Kiminüñ meyli dāyim ḥāneḳāha
Kiminüñ ' izzeti emvāl ü cāha

35 Çalar almış eline kimisi çeng
Felekte zühre kılur aña aheng

36 Kiminüñdür rebāb-ile başı hoş
Kiminde nağme-i ' ud-ile āteş

37 Kiminüñdür dilinde esb-i tāzi
Kiminüñ yehvi olmuş murğıbāzi

38 Kimi görseñ sever şatrancı cāndan
Ki matn fıkır idüp uşanmaz andan

39 Kimi mīrem diyü ider ḥükümet
Kimi ' āşī olup eyler ḥusūmet

40 Kimi şānur ki şāh oldı cihāna
Elindedür şānur añun zemāne

41 Kimi şānur ki ' ālimdür temām ol
Kimi şānur ki ḥalkā hoş imām ol

86b

42 Kim eyler ' ilme ḥizmet diyü tadrīs
Anı bilmez me'ālī mekr ü telbīs

43 Kimi fetva virüb şānur kemāl ol
Anı bilmez ki boynında vebāl ol

- 44 Kimi tırmaz olur vāli-yi evkāf
Götürür arkasına bir kūh-ı kâf
- 45 Kimi ‘ aşık durur baqsan mecāzı
‘ Abes yire çeker zār ü niyāzı
- 46 Hārābāta düşüb her dem olur mest
İki ‘ âlemde kılur kendüyi pest
- 47 Kimi ‘ aşık durur nūr-ı Hudā’ya
Yoğ anuñ çöpçe meyli dü sarāya
- 48 Bu milkūñ mālīkine cān-ı ‘ aşık
Dem urur mihr-ile her subh-ı şādık
- 49 Olur devlet anuñ şāh-ı cihāndır
Dü ‘ âlemde azı cānlara cāndır
- 50 Karışmaz ol tırup dünyā işine
Göñül virmez anuñ ālāyışine
- 51 Bilür āhır anı koyub gider ol
Niçün şimdi aña uyub yiler ol

(11) **Gazel**

[Mef’ûlü Mefâ’ilün Fe’ûlün]

87a

- 1 Cihānun yok durur çün kim şebātı
Getür sākī mey-i āb-ı hayātı
- 2 Ne hoştur hālī şol mecüb-ı ‘ ışkūñ
Çöpe şaymaz vücūd-ı kāyinātı

- 3 Tağıt bu ruķ' a-i şaṭrancı ey dil
Ki var her ḥānede teşviş-i mātı
- 4 Temennā-yı ḥayāt itme sen ey cān
Ḥayāt aṅla ḥaķīkat sen memātı
- 5 Dilerseñ kim kılasın çārḥı menzil
Arıt var sen bu aḥlāk u şıfātı
- 6 Sakın i cān ki nevmid olma andan
Ḳoma iy dil sen ümmid-i Necātı
- 7 Dilerseñ dü cihān çıķa göñülden
Dürüş arduna at sen bu cihānı

(8)İlāhī fūrķatūñ esbābı kūḥ kūḥ olup her dem gelür bunuñ birle ki (9)zevālī vü gıtmesi yok İlāhī vaşlatuñ mūcibleri kāḥ kāḥ ķadar (10)gāḥ gāḥ irer anuñ daḥı ķarārı vü ṭurması yok İlāhī vaşluna (11)biñ şarṭ gerek fūrķatūñūñ şerāyiṭi yok mi' rāc itmege Burāk u Refref **87b** (1)ü Cibril gerek inmesinūñ vesayiṭi yok bir sâ' at gül şoḥbetini itmege (2)hezār zaḥmet-i ḥār gerek bir laḥza dost yüzine baķmağa raķībler ayağı (3)altında ḥor gerek İlāhī maḥabbetūñ bir bustān olmışdur reyāḥīn-i ḥavf ü (4)recā ile ārāste İlāhī meveddetūñ bir gülüstān olmışdur şad hezārān (5)gülbün-i nā-kām-ile pīrāste İlāhī ' aşıķ-ı cānbāz gerek ki vasluñ (6)hevāsında ol baş oynaya İlāhī ṭālīb-i şādık-niyāz gerek ki (7)' ışķuñ yolında bir pāre yüz yuya İlāhī ' ışķuñ hevāsınuñ (8)şıftelerini vādi-yi ḥayretten sen çıkar İlāhī maḥabbetūñ odınuñ (9)suḥtelerini āteş-i fūrķatden sen ķurtar her āteş fūrķatūñ (10)āteşi ķatında serd her ni' met ki luṭfuñ ile olmaya derd (11)İlāhī Seyyidi ve Mevlāyi ben yoğ- iken ne olacağum bilürdün ve beni **88a** (1)yaratmadın ne idecegüm bilürdüñ ben ne ķulba yapışacağum bilürdüñ (2)başuma yazmış-idüñ ve ben ne yola gidecegüm ezelde bilmiş- idüñ (3)eger ezelde kullığa ķabūl ittüñ-ise fazlü senüñdür ni' met baña (4)ve eger reddüñ eli ile atduñ-ise adil senündür ḥasret baña (5)İlāhī bu tertīb-i ' avālim-i ğayb ü şehādet ve bu nizām-ı (6)ḥazarat-ı ' izzet ü celālet bir silsiledür ki bir ucı (7)lem-yezelde ve bir ucı lā-

yezāl—de ve bir dizindür ki bir tarafı ^{(8)c} ayanda ve bir tarafı mişâlde mādām ki ol ucından depredilmeye ⁽⁹⁾ bir ucından deprenmez, ve eger mişâlde mütemeşsil olmaya ‘ayānda belürmez⁽¹⁰⁾ İlähî sirişt sirişt-i ezeldür İlähî nübüşt nübüşt-i ⁽¹¹⁾ evveldür her nig-bahtlık ve bed-bahtlık cerāyid-i taqdir-i kıdemde **88b** ⁽¹⁾ yazılmışdur ve her hil‘ at ki insān giyer hıyātat-hāne-i ezelde ⁽²⁾ gelmişdür her kimseye kār gāh-ı kıdemden sabıķā-i hüsna qarīn-i hāl ⁽³⁾ ve ‘inayet-i ezeli muvaffık-ı kılınmış ola Ādem merhūm u şā‘id ⁽⁴⁾ gibi biñ āfet-i ‘ışyān u şerr-ile derecāt-ı kemāl-i istikāmetinden ⁽⁵⁾ bir dereceye nokşān gelmez ve her kişiye ki divān-ı ezelde vāli-yi ⁽⁶⁾ maḥabbet şahne-i vilāyet-i cān ve kılavuz-ı hidayet bedriķa-i ⁽⁷⁾ rāh-ı imān olmamış ola şeytān-ı mel‘ün-ı tarīd gibi ⁽⁸⁾ bir hātıra-i te’ḥīr ile altı yüz biñ yıllık ‘ibādetten bir zerre ⁽⁹⁾ kadar fāyide görmez İlähî ‘āşīlerün ma‘şiyete kudret ⁽¹⁰⁾ veya günāha ālet ķanda bulurlar idi sen ķomasāñ ⁽¹¹⁾ veya ‘ābidlerün ‘ibādete kuvvet ve ta‘ate istiṭā‘ at **89a** ⁽¹⁾ nerde bulurlar-idi sen virmeseñ İlähî tūalum İblīs Ādem’e ⁽²⁾ zerķ itdi ol buğdayı Ādem’e cennette kim rızķ itdi ⁽³⁾ İlähî maķām-ı maḥmūd mertebesin ḥabībūñe virdün amma şefā‘ati ⁽⁴⁾ gine rızāñā mevķūf ķodun ki “Menzzze’llezī yeşfe‘u ⁽⁵⁾ indehu illa bi-iznihi” İlähî hidayet kilīdini Muḥammed’e ⁽⁶⁾ şunduñ imma hidāyeti gine meşīyyetūñe ta‘līķ itdün ⁽⁷⁾ “inneke lā-tehdī men aḥbebbe velakinne’l-lāhe yehdī ⁽⁸⁾ men yeşā” İlähî hidayet eger Muḥammed elinde ola idi Ebū-Tālib ⁽⁹⁾ Cehennem’de ḥarīķ mi olurdu ve eger Nūḥ diledüñ şefā‘at ⁽¹⁰⁾ idebileydi gözine qarşñ oğlı ģarīķ mi olurdu Lūṭ’un ⁽¹¹⁾ peyķamberliķi ‘avratına ne sa‘ādet virdi Fir‘avn’uñ kafirliķi **89b** ⁽¹⁾ Āsiye’ye ne şekāvet getürdi İlähî kabūl senden red senden İlähî şifā ⁽²⁾ senden derd senden her kimi kabūl ⁽³⁾ idersen ‘azīz idersin her ne miķdār ḥasīs ise ve her kimi red ⁽⁴⁾ iderseñ ḥaķīr idersin her ne ķadar nefīs ise her kimi diledün ⁽⁵⁾ iḥtiyār idersin “*ve rabbuke yaḥluķu mā yeşā u ve yeḥtāru*” ⁽⁶⁾ ve her kimi dilemedün ḥor idersin ki “*ve lem yec‘ali’llāhu lehu* ⁽⁷⁾ *nūran femā lehu min nūrin*” kabūlün ta‘ate vü ‘ibādete göre ⁽⁸⁾ degül ve reddün günāha vü ma‘şiyete göre degül kimi a‘māl-i ⁽⁹⁾ behişt ider kendü duzaḥi kimi ef‘āl-i ehl-i duzaḥ ider kendü behişt ⁽¹⁰⁾ sabıķa-i ezelde ne yazduñsa ol olur ḥātme-i ‘ömürde ⁽¹¹⁾ ne ķoduñsa ol gelür niçeler aşḥāb-ı riyāzat ü ‘amel **90a** ⁽¹⁾ sabıķa-i ezelde eşķıyādan ve niçeler mu‘tekif-i Lāt ü Hübel ⁽²⁾ ḥātme-i ‘ömürde su‘adadan İlähî pāk ķullaruñ sañā niçe ümid-vār-ise ⁽³⁾ bī-pāk ķullaruñ hezār anķa umarlar ve eger muṭi‘ ķullaruñ ⁽⁴⁾ tātlerine inanurlar-ise ‘āsilerün daḥi keremüne biñ ol ⁽⁵⁾ kadar ṭayanurlar. İlähî eger kabūl ķābiliyyete göre ise ķābiliyyet ⁽⁶⁾ senden ve eger red isti‘dāda dayir ise isti‘dād kimden? ⁽⁷⁾ İlähî senuñ ‘ışķun mest ü ḥayrānları ‘ademden vücūda ⁽⁸⁾ hemin ser-ḥoş u bāde-nūşān çıķmışlardır ve şol

maḥabbetüñ ⁽⁹⁾āvāre vü ser- gerdānları ezel ikliminden hemin bī-hüş u ⁽¹⁰⁾destār-keşān gelmişlerdür şevķuñ şarabından ki bülbüle ⁽¹¹⁾gerdān-ı maḥabbet ve ğulğule endāz-ı müddetdür ezel güninde **90b** ⁽¹⁾her kime içirdüñ ise şimdi ol ser-ḥoştur ve maḥabbetüñ bādesinden -ki ḥayrān-kün-i ⁽²⁾Ādem ve āvāre-saz-ı ‘ālemdür elest meclisinde her kime ṭadurduñsa ⁽³⁾şimdi ol bī-hüşdur İlāhī her neyi geñez ittünse anı itdüm İlāhī ⁽⁴⁾elüme her ne şunduñ-ise anı ṭıtdum İlāhī göñlüm odına ne yaḫdun-ise ⁽⁵⁾ol ḳoḳar İlāhī vücūdum bağçesinde ne diktüñ-ise ol biter ⁽⁶⁾İlāhī ṭā‘at hidāyetsüz olmaz hidāyet senden ‘ibādet ⁽⁷⁾‘inayetsüz olmaz ‘ināyet senden necāt tevḫīksiz olmaz tevḫīḳ ⁽⁸⁾senüñ in‘āmuñ istiḳāmet irşādsuz olmaz İrşād senün ⁽⁹⁾ikrāmuñ ilāhī eger seni isteyene ‘ināyetüñ bile ola hezārān kūhlar ⁽¹⁰⁾gibi ‘avāyıḳı bir demde zıçrar geçer ve eger ‘ināyetün aña ḳārin olmaya ⁽¹¹⁾bir kāh kadar māni‘ ḳarşu gelüp yolın bağlar İlāhī teklīf itdün **91a** ⁽¹⁾tevḫīḳ gine sen vir İlāhī ‘ilim oḳıtuñ taḫḳīḳ gine sen vir ‘aḳıl virdüñ ⁽²⁾vehim vesvāsına maḡlūb itme ‘ışḳ virdüñ senden ğayrıyı maḡbūb ⁽³⁾itme İlāhī ser virdüñ gencüñe ḫazīne it İlāhī sīne virdüñ sırruña ⁽⁴⁾deḫne it göz virdüñ nā-maḡremden saḳla ḳulaḳ mālāya‘nīden bekle ⁽⁵⁾dil virdüñ zıkründen ayırma Rūḫ virdüñ ruḫānī ḳıl ‘ilim virdüñ ⁽⁶⁾raḫmānī ḳıl iman virdüñ dāyim eyle iḫsān virdüñ ḳāyim eyle ⁽⁷⁾vird öğretdüñ derdin vir söz öğretdün suzın vir ni‘met ⁽⁸⁾virürsin şükrin itdür eylük virürsin zıkrin itdür baṣar virdüñ ⁽⁹⁾‘ibret vir baṣiret virdüñ ma‘rifet vir şem virdüñ raḫmet nesīmini ⁽¹⁰⁾ḳoḳdur zevk virdüñ rūḫ ğıdāsını ṭatdur el virdüñ elüm ṭut ⁽¹¹⁾yük yükletdün bilüm ṭut Ayak virdüñ ayakta ḳoma ayak şunduñ **91b** ⁽¹⁾ayıkla ḳoma yüz virdüñ yüzüm ḳara eyleme Kerīm’sin itdügüme göre itm ⁽²⁾baş virdüñ başum aṣaḡa ḳılma ‘izzet-ile cān virdüñ alma Ciger virdüñ ⁽³⁾‘ışḳuñ odına biryān it dīde virdüñ şevķuñ derdile ⁽⁴⁾giryān it hüş virdüñ elest cāmından bī-hüş it ⁽⁵⁾ḫıred virdüñ maḥabbet ḳadeḫinden ser-ḥoş it ḫayāl virdüñ ⁽⁶⁾ġayruñdan ḫālī ḳıl derün virdüñ şevķuñ-ile māli ḳıl ḳalb ⁽⁷⁾virdüñ ḳalb itme imān virdüñ selb itme vehim virdüñ ⁽⁸⁾ḫannās itme fikir virdüñ vesvās itme naḡar virdüñ fāsıd itme ⁽⁹⁾‘ilim virdün ḳāşıd itme ḳıyās virdüñ ‘aḳīm itme delīl virdüñ ⁽¹⁰⁾saḳīm itme ni‘met virdüñ nıḳmet itme minḫat ittün miḫnet itme ⁽¹¹⁾‘atā ittün belāya döndürme şafā virdüñ cefāya döndürme **92a** ⁽¹⁾ḫavās virdüñ kelal virme göñül virdüñ melāl virme māl virürseñ ⁽²⁾mār itme nūr virürseñ nār itme sürür virdüñ şürūra degşürme ⁽³⁾ḫuzūr virdüñ nā-ḫuzūra degşürme çü evvel ‘azab ittün āḫır ⁽⁴⁾‘azāb itme çü dünyāda setr itdün āḫirette ‘iḳāb itme şer‘ ⁽⁵⁾virdüñ şeri‘ atüm metīn it dīn virdüñ müteşallib-i dīn it ⁽⁶⁾‘ömür virdüñ ‘abes geçürme ḫayāt virdüñ çehle degşürme vücūd ⁽⁷⁾virdüñ senüñle bāḳı ṭut şıfat virdüñ senüñle şāfi ⁽⁸⁾ṭut ḫulḳ virdüñ saña yarar it

beli didirdün ber-karâr it ⁽⁹⁾rûh virdiñ tevḥîdüñ gencine emîn it yaḳîn virdüñ ḥazretüñe
⁽¹⁰⁾yaḳîn it dil ṭāvusına mecāl virdüñ vaşluñ ḥaremînde cevlan ⁽¹¹⁾itdür cân ṭūtisine per
virdüñ ‘ışḡuñ havasında ṭayran itdür **92b** ⁽¹⁾İlāhî eger ‘izzet ü na‘îm viresiñ gine şükr ü
şenā sen vir ve eger zaḥmet ⁽²⁾ü tîm itseñ gine teslim ü rızā sen vir eger ni‘met viresiñ
naẓarum mülîden ⁽³⁾ırma ve eger bela viresiñ ümîdüm müblîden kesme İlāhî ḥayrumı
ḳazanda ⁽⁴⁾ḳıl İlāhî rızāmı rızānda ḳıl.

Beyān-ı Rızā

[Fā'ilātün/Fā'ilātün/Fā'ilün]

- 1 Ḥaḳ yolında ‘ālî menzildür rızā
 Ehli oldur müctebā vü murtaẓā
- 2 Her ne ki Ḥaḳ’dan gele rāẓî olur
 Gice gündüz emri-le māẓî olur
- 3 Ger idersen sen rızāyı Ḥaḳ ṭāleb
 Ḥükmine var rāẓî olgıl rûz u şeb
- 4 Çün her işte sen rızān isteyessin
 Razîyı ḥükm-i Ḥuda olmayasın
- 5 Zehr olursa nûş it anı bî-gile
 Gerçi almaz bunu degme ḥavşala
- 6 Ehli süble menzil-i a‘lādur ol
 Müntehā-yı “cāhidü fînā” dur ol

⁽¹¹⁾Hikāyet

[Fā'ilātün/Fā'ilātün/Fā'ilün]

93a

- 1 Bir ulu var-idi dāyım şād idi
 Gönli gözi Ḥaḳḳ-ile abād idi

- 2 Bir kişi şordı añ bi'llāhi neden
Kim sebeb nedür seni böyle iden
- 3 Ben seni bi-ğam görürem dünyada
Remze sırrın adı vir gel ey dede
- 4 Gel bina it bu merret sırrını
Anlayalım bu ma' ānī emrini
- 5 Didi nice olmayam ' ālemde řād
Kim rızası ھاqqun itdi luşfu dād
- 6 Çün murādumca döner her dem felek
Her ne işlersem anı işler melek
- 7 Her kişidür bende-fermānum benüm
İřtiyārüm üzre devrānum benüm
- 8 Didi ol müşkilde budur itdifāk
Bunca ھاyr ü şer ola saña viflik
- 9 Didi değil cān ھاğına açā göz
Bu me' abātı sır şerbetinden açā gör
- 10 şanma müşkil sen anı asān olur
Haş rızāsın gözleyen yeksan olur
- 11 Ger rızā-yı Haş'a rāzī olasın
Sen surūrını dü cihanuñ bulasın
- 12 Her ne olursa rızāñ olur senüñ
Pes ğamı gelmez saña hiç nesnenüñ

93b

13 H̱asta olsañ sen rızā-ile olur
Neñ giderse hem rızāñ anda olur

14 Eyle olsa kişi n'içün incinür
Her ne olsa ne sebebden gücenür

(3) Hikāyet

[Fā'ilātün/Fā'ilātün/Fā'ilün]

1 Bir kişi sahilde giderken görür
Bir 'azizi baħre düşüp talbınur

2 Çağırup didi aña kim ey ħariķ
Kurtarayım mı yā olursın ħariķ

3 Didi benim hiç muradım yokdur
Emri H̱aķķ'un 'ālem içre çokdurur

4 Saña beni gel ħalāş it dimezem
Bu ħammī ħarķī daħı hiç yimezem

5 Olursa añun rızāsı pīş ü kem
'Ālem içre mest olur yaħūd 'adem

6 Ben murād idinmezem hiç bir nefes
Şol ki H̱aķ diler murādum o vü pes

7 Her ne kim taķdīr ider bilgil H̱udā
Pāk ü pākīze durur virgil rızā

8 Gerçi şūrette görünür zaħmeti
Liki var ma' nīde anuñ raħmeti

94a

9 Şûret ü ma' niyi bilgil sen yakîn

Kim biri naķş olur u biri nigîn

(2)İlāhî ni' metlerüne ğariķam beni aña maġrūr itme İlāhî fūrķatūñ odına ħarīķam (3)beni ebedi mehcūr itme İlāhî nem var-ise cümle senūñ keremūñ İlāhî neye (4)mālik-isem hep senūñ ni' amun ben ne olam benüm nem olur ķul (5)kimün-ise mülķ anuñ olur mālīķü'l-mülķ'sin küllī senūñ milketün (6)Ĥalıķu'l-ĥalksın cümlesi taĥt-ı ķudretün İlāhî egerķi kaçan Mevlā (7)kerīm ü ķul muĥtāc olur anda ziyāde du' a itmek lecāc olur ammā nice (8)ideyin ki ĥācet kişiyi söyledür ve derd ādemi aġladur ve senün (9)keremün sem' i ġünāh-karlar nālesin diñler ve ķabūlün sāyiller (10)ilĥāĥın sever nitekim Şeyĥ-ı a' zām *Fuşuş* 'ında ĥikāyet ider (11)ba' zı ehlu'llahtan rivāyet ider ki bir ġün acıķmış daĥı **94b** (1)āġlamış, ehl-i ĥalden biri ġörüben tīñlemiş ol ' azīz eyitmiş (2)isti' cāb itme bu ĥālī ġörüp istiġrāb itme her nesnenün ĥikmetin (3)ġörmek gerek her ma' lulūñ ' illetin bilmek gerek anuñ-iķün acıķdurdı ki (4)āġlayam ol sebebden derd virdi ki iñleyem eger aġladuġum ĥoş gelmese (5)belā virmezdi eger iñleduġum istemese cefā itmezdi ilāhā Pādişāhā (6)Perverdigārā ben saña ne diyem ki saña ġizlü ola ve ben ne bildürem (7)ki sana maĥfī ola her ĥālūme nāzırsın ve her ĥālde hāzırsın (8)İlāhî-yi Ĥudā-yı bī-ķün vü ey ķādir-i kūn fe-yekūn saña lāyık midĥati (9)ben idemezem ve saña münāsib şıfātı ben diyemezem seni gine sen (10)şenā idebilürsin ve saña ne demek gerek sen eda idebilürsin (11)ben her ne öğersem ' aķl-ı ķāşırüm irdüġince ben her ne söylerisem fehm-i **95a** (1)nākışum yitişdüġince

Ebyāt

[Mef'ûlü/Mefâ'ilün/Fe'ûlün]

1 ' İlmünde senūñ Ĥudā-yı ' ālem

Ĥayretde hemīşe rūĥ-ı a' zām

2 Tesbīĥ-i müsebbihān-ı eflak

Subĥāneke naĥnu mā ' arafnāk

3 Ādem ki ĥalīfe-i mu' allā

Ser-geşte-i rabbenā zalemnā

- 4 Aḥmed ki ḥulāṣadur vücūdda
Lā uḥṣī senā'idür sücūdda
- 5 Anlar ki çalışdı güft ü güya
Vākıf olmadı tār-ı mūya
- 6 Anlar ki dil tavaf-gāhdur
Ser-geşte dilān-ı lā ilāhedur
- 7 Ḥarfī ki dir anı ehl-i taḳlīd
Ḥorsendi-yi ṭab' 'dur ne tevḥīd
- 8 Tevḥīd-i Ḥudā kitaba şıgmaz
Takriri anın ḥiṭāba şıgmaz

(10)İlāhī Seyyidī ve Mevlāyı bize senūñ ni' metlerini hep kaçan bildük (11)kim “felā ta' lemū nefşün mā uḥfī lehüm min ḳurratin a' yünin” **95b** (1)Āhiret ni' metlerinden bizüm ḥaḳḳımuza gelmişdür İlāhī biz senūñ eylüklerin (2)kaçan añladuk kim “mā lā ' ayunu naḳartü ve lā izen semi' tü (3)ve lā ḥaṭeru ' alā ḳalbi beşeri” cennet eylükleri-le bize beşāret- (4)içün itmiştir İlāhī bir peşşe ḳanadınun-ki “e' ddünya cünāḥe (5)ba' üdetin” ne ḳadar tül ü a' rzı ola kim bir cennete nümūdār ola ki (6)“ arḍuhā ' ardü'ssemāvātü ve'l ' arḍine” ve bir ' aḳl-ı (7)ḥurde-bīnūñ ne ḳadar idrāk ü farzı ola ki bir ḥāneye ketḥudālīḳ (8)idebile ki cem' ola anda evvelīn ü āḥirīn raḥmetün deryāsından (9)' āleme bir ḳatre saḳtun her kiři henüz şükrinden ' āciz ü ser-gerdāndur (10)ve maḥabbetün cāmından cihāna bir cür' a dökdüñ, her mevcūd henüz sükrinden (11)mest ü ḥayrāndur ' izzün saṭvātından bir saṭve yitişdi **96a** (1)her zerre-yi deng ü derva etdi ' ışḳun āvāzesinden bir şadā belürdi (2)cihānı pürlev levü ğavġa itdi kelimāt-ı lā-nihāyet-i ezeliyyeñden ve ḥurūf-ı ğayr-ı (3)mütenāhiyye-i lā-yezāliyyeñden iki ḥarfle on sekiz biñ ' ālemi ifrāz itdün (4)ve na' üt-i kemāliyyete ilāhyeñden ve āsumā-yı raḥmāniyye cemāliñden bir (5)ism-ile cemi' -i kāyinātı ibrāz itdün İlāhī dāyima zıkrūñı dilimden (6)kesme ki nām-ı kerīmün diller ārāmıdur İlāhī yaduñı gönümünden giderme ki (7)yād-ı şerifün gönüller dāmıdur İlāhī kelāmuñ işitmezsem durligümdendür. (8)İlāhī cemālūñı görmez-isem körligümdendür

Ebyāt

[Fā'ilātün/Fā'ilātün/Fā'ilün]

- 1 Çün semāda āfītāb olur ayān
Çeşm-i a' mī görmez-ise ne ziyān
- 2 Göremezsın sen gözüñ bī-nūrdur
Böyle şanma Hāk kılından dūrdur
- 3 Ol bize bizden durur gāyet yakın
İnanur buña şu kim buldı ya' kın

96b ⁽¹⁾İlahi göz midür ol ki her zerrede seni görmeye İlahī kulağ mıdur ol kim ⁽²⁾her şadādan seni işitmeye dervişler dirler ki semā' ḥalāl şāhid mubāḥ ⁽³⁾amma şol sema' dur ol ki sa' ādet vire şol degüldür ki ⁽⁴⁾şeķāvet getüre ve şol şāhiddür ol ki şehāvet vire ⁽⁵⁾ve şol degüldür ki şehvet artura nitekim ba' zı ehlu'llāha ⁽⁶⁾şorulur semā' nicedür? Eyitdi müstemi' kimdür? Ve didiler kim şāhid nedür ⁽⁷⁾gören ne kişidür? İlahī zāhid zühde vü 'ibādete ṭayanursa ⁽⁸⁾ārif olana yār yiter 'ābid cennet ü na' im umar-ise şūfī ⁽⁹⁾olana diār yiter amma saķın iy 'aziz şūfī yürüyen ve dervīşi ⁽¹⁰⁾şol görünen şanma şūfī şol ten degüldür ki gāh yir gāh içer ⁽¹¹⁾şūfī ol beden degüldür ki gāh ṭurur gāh gezer şūfī şol **97a** ⁽¹⁾āb ü ḥāk degüldür ki heyūlāni ola şūfī şol zāt-ı pāk ⁽²⁾degüldür ki cismāni ola şūfī cān degül canuñ cānıdur şūfī ⁽³⁾iki 'ālemūñ cānānıdur şūfī bir nūrdur ki görüne ḥayālīdür şūfī ⁽⁴⁾bir rūḥdur yürüyen mişāldür şūfī nedür yine şūfī bilür biz söyledüğümüz ⁽⁵⁾sezinmedür dervīş olanı gine dervīş bilür ṭaşradan söylenen ⁽⁶⁾yaķışturmatur İlahī benligüm perdesini götür beni benden nihān eyle ⁽⁷⁾çün ben benligüm görmeyem didārunı ayān eyle İlahī bir göz-ile iki ⁽⁸⁾nesne gözükmeyse hergiz baña beni gösterme ve bir ḥāneye iki ketḥudā ⁽⁹⁾sıgımazsa göñlüm evine beni givirtme İlahī ben dimeg-ile bulunmazsañ ⁽¹⁰⁾baña ben didürtme İlahī kāl ü kıl bu yolda ḥicāb-ise sen didürtme ⁽¹¹⁾İlahī eger 'aded şirk olur-ise aradan sen def' it **97b** ⁽¹⁾ve eger hestlik cübbesi 'āyık olursa gine sen ref' it İlahī seni ⁽²⁾dur şanurlar amma cāndan ḳarībsın İlahī ben ne diyem ki sırrımuñ ⁽³⁾sırrına raķıbsın İlahī sen bize yaķınsın biz göremezüz sen bizimle bilesiz biz bilemezüz

Ebyāt

[Meʿûlü/Mefâ'ilün/Fe'ûlün]

- 1 Ey beste-i çār mīḥ-ı erkān
Bu mıydı saña bu yolda erkān
- 2 Kim aldayadı seni bu şüret
Bu bu' d saña ola zārüret
- 3 Ol saña yakındur u gözüñ yok
Düşürdüñ araya perdeler çok
- 4 Gözüñ açılardı sen görürdüñ
Sensin gine düşmenüñ bilürdüñ
- 5 Senden ulu düşmenüñ bulunmaz
Sen kılduğunu kimesne kılmaz
- 6 Ey gom-şode var seni taleb kıl
Sen saña gereklü sen taleb kıl
- 7 Kūteh-naẓar olma gey şaķın sen
Gelmedi senüñ gibi ādemden
- 98a**
- 8 İksirüñi düzdi dest-i kudret
Aldı ele āb ü ḥāk-i ḥikmet
- 9 Maḥmūr-ı çihil şubūḥ kıldı
Şāyiste-i şad fütūḥ kıldı
- 10 Virdi aña tabi' at-i giyāḥ ol
Gerçi dü cihāna kıldı şāḥ ol

- 11 Anda ƙodı ƙuvvet-i nebāti
Hem virdi ƣalkıƣat-i ƣayātı
- 12 Erkana virüb temām tertīb
Bir cism-i laṭīfı ƣıldı terkīb
- 13 Pes rūḣ bağışladı ƣatından
Cān virdi o cisme ḣazretinden
- 14 Pes pertev-i rūḣ-ı rāḣat-efzā
Nefs itdi teninde ol hüveydā
- 15 Çün nefs-ile oldı āşinā ol
Oldı bu belāya mübtelā ol
- 16 Ƙıldı anı bu netāyic-i ḣāk
Bir bende-i ḣall ü aƣd-i eflāk
- 17 Terki vaṭan itdi ƣodı yekbār
Pes ƣaldı bu ḣıṭṭada giriftār
- 18 Bu soḣbet-i āb ü āteş ü bād
İtdürmedi rūḣa ehlini yād
- 98b**
- 19 Nefs oldı bu rūḣunun hicābı
Oldur saña çektüren ‘ azābı
- 20 Her gerden-i müdde‘ide bārı
Her dīde-i ma‘ nevide ḣārı
- 21 Her ḣırş u ṭama‘ nedīm ü yārı

İklīm-i shevāt anuñ qarārı

- 22 Oldı dile dāyima münāfıķ
Şeytan ü hevā ile muvāfıķ
- 23 Her dıl ki açıldı bestesidür
Her ten ki şaḥīḥ ḥastesidür
- 24 Ol düşmen-i evliyā-yı merḥūm
Ol reh-zen-i enbiyā-yı ma‘ şūm
- 25 Bel‘ am ki seg oldı āḥır-ı kār
Efsāne-i nefse uydı yekbār
- 26 Nefs olmasadı arada mülḥaķ
Kim-idi diyen ‘aceb ene’l ḥaķ
- 27 Fi’l-cümle belā-yı ‘ālem oldur
Ser-fitne-i ḥāk-i ādem oldur
- 28 Bir ḥūb u hezar dürlü ta‘ bīr
Bir ḥarf ü biñ ola anda tefsīr
- 29 Ey dıl aña gel berī sen uyma
Cān-ile anı araña qoyma
- 99a**
- 30 Gider naẓarın bu āb ü ḥākūñ
Būyın alasın o cān-ı pākūn
- 31 Ki o būy-ı ḥayāt-ı cāvidāni
Ol rehber-i āb-ı zindigāni

- 32 Nefs ü ten ü ʔabʕ unı rehā kıł
Senden seni yaʕ ni kim cüdā kıł
- 33 ʕ Ālem kamu hılkatine hayrān
Sen gāfil olıcağaz ne derman
- 34 Hey olma hevāya böyle mağrūr
Cümle senüñ-ile cümleden dūr
- 35 Her şüret-i hūb ü zıřt senden
Hem dūzağ ü hem behıřt senden
- 36 Levh ü ʔalem ile ʕ arş ü kürsi
Āyinen içinde her birisi
- 37 Peydā vü nihān u būd u nā-būd
Bağ levhun içinde cümle mevcūd
- 38 Dilden var-ise eger niřanuñ
Var anda zemīn ü āsumanuñ
- 39 Saʕ y eyle götürigör hicābuñ
Rūřen ola māh ü āfitabuñ
- 40 Basağ ola eger dilünde bu ferş
Zāhir ola ustūyi ʕ alaʕ ʕ arř
- 99b**
- 41 Ey bī-ğaber-i cihān-ı maʕ ni
Nice kılayın beyān-ı maʕ ni

42 Dil āteş ü zehre-i nefes yok
Dermān ne idem ki dest-rest yok

43 Na‘ leyn ü ‘ aşā durur hicābuñ
Gider ki yitişmeye ‘ itābuñ

44 ‘ Aqluñ saña bir ‘ aqīledür bil
Anlasana bunda hīledür bil

45 Sen olma hemīşe böyle ġāfil
İgende bu ħord u ħaba mayil

46 Efsürde dile nazar demīdür
Senden saña bir ħaber demīdür

47 Baş üstine ħidmet it kalem ol
Beste-kemer ü tehi-şikem ol

48 Ĥidmetde idin kalem bigi var
Bir çeħre-i zerd ü çeşm-i ħūn-bār

49 Var levḫ-i fenāda bir raqam qo
Gel bām-ı cihāna sen ‘ alem qo

50 Şāḫī ki bülend ola teber yir
Ney çün ki neyem didi şeker yir

51 Ol kim kafeş-i vücūd içinde
Meşġul-i ziyān u sūd içinde

100a

52 Kūteh-naẓar ü ḫasīs-himmet

Olur dün ü gün esîr-i töhmet

53 Ey bülbül-i ravza-i muḳaddes
Murdâr yiyüben olma kerkes

54 Ey murğ-ı havâ-yı lâ-yezâli
Dil-dâde-i dâne-i ḥayâli

55 Var uç ki degül bu yir ḳarârũ
Olmaz bu havada saz-kârũ

56 Ey bâz fenâ âlın şikâr it
Pes sa' id-i şehte var ḳarâr it

57 Ey cûy dime ki ḳanı deryâ
Cûyuñda yidi deñiz hüveydâ

58 Ey ḥas ki hemin gözüñde sâḥil
Ḳuru kef olur elünde ḥâsıl

59 Gevher ide vü şedef-şiken ol
Ġavvâş-ı muḥîṭ-i ḥîşten ol

60 Bir pâre mücerred ol şıfatdan
Al bahri muḥîṭ-i ma' rifetten

61 Senden seni gel beri cüdâ it
Bir lahza yeri seni reha it

62 Ger ğayr-ı Ḥuda'yı yuyasın sen
Ḥalkı vü Ḥuda'yı tuyasın sen

100b

- 63 Maqbūli olasın ol cenābun
Bī-vāsıta ırcı'ı hıṭābun
- 64 Senden gider-ise bu kemiyyet
Ol dem bilesin nedür ma' iyyet
- 65 Yoklık çü temām ola muḥakḳak
Sem'e ire na'ra-i ene'l ḥak
- 66 Buraya nihāyet-i tarīkat
Burada ḥulāṣa-i ḥakīkat
- 67 Divane olur hezar 'ākıl
Āsūdedür ol kişi ki gāfil
- 68 Ey ḥām-ṭama' ḳo herze gūyi
Küstāḥ-revī vü ḥīre-rūyi
- 69 Gelmiş gelecek cemī' -i ḥayrān
Subḥāneke innī ente gūyan guyan
- 70 Ey dil yörü var ḥamūş otur sen
Bī-çeşm ü zebān ü gūş otur sen
- 71 Ḥurşidi görür mi çeşm-i ḥuffāş
Niçe seḥun-ı güzāf ü ḳulmaş
- 72 Her perde ki var ḥayāl-bāzī
Her naḳş ki görünür mecāzī
- 73 Rūḥun daḥı bil ḥayāle beñzer

Geh bedr ü geh hilale beñzer

101a

74 Var ҡo bu Һayāli Һaҡҡ'a baҡ sen
Һak nūrla ҡıl Һayāli Һaҡ sen

75 Ger sen göresin Һayāl-ile Һaҡ
Ol Һaҡ degül anı bil ki muṭlaҡ

76 Gördüm Һanup olma gey saķın mest
İster-iseñ it Һayāli yekdest

77 Virmeye saña saķın ki her bād
Ney gibi hemīše ҡuru feryād

78 Ҡılmaya seni saķın ki maғrūr
Pervāne gibi ziyā-yı her nūr

79 Ey zerre irem dime āfitāba
Tek Һabr idebil ıraķda tāba

(7)İlāhī her kişinūñ bir ṭurı var İlāhī her derūnuñ bir nūrı var her (8)gözūñ bir tecellisi var ve her dilūñ bir tesellisi var her başiretüñ (9)bir 'ibreti var ve her göñlün bir gayreti var her serūñ bir sevdası var ve (10)her sırruñ bir süveydāsı var her rūḥuñ senden bir baḥşışı var ve (11)her tenūñ senden bir pūşişi var her dehanuñ senden bir lezzeti var **101b** (1)ve her lezzetün bir dürlü ni' meti var her şeyḥun ḥazretünden bir ma' rifeti var (2)ve her mürīdün ҡudretünden bir şıfatı var her bī-çāreye keremünden (3)bir çāre var ve her ğam-gīn göñüle luṭfundan bir ḥam-ḥāre var (4)ve her bendenūñ bir yüzden ' izzeti var ve her bī-devletūñ bir dürlü (5)devleti var her kahelde bir dürlü çal' Aqlık var ve her murdarda (6)bir yoldan pāklik var her şūret bir ma' nisüz bulunmaz ve her ma' ni (7)bir şūretsüz olmaz şūret ki ma' nisüz ola ale beñzer (8)ma' ni ki şūretsüz ola Һayāle beñzer İlāhī her nesnede senden (9)bir nişān var amma bī-nişānsın İlāhī her mekānda senden eşer var (10)ammā bī-mekānsın

İlāhī her ‘āşıkun kūşe-i cigerinde senüñ ⁽¹⁾celālūñ tecelliyâtı saṭavatından bir dağ var
 İlāhī her ‘ārifūñ **102a** ⁽¹⁾hāne-i dilinde senüñ cemālūñ işrākātından bir çırağ var İlāhī her
 mevcūdun ⁽²⁾nūrı senden ve her mümkinūñ zuhūrı senden her ‘āşikuñ maḥbūbı sensin
⁽³⁾her ṭālibūñ maṭlūbı sensin her sācidūñ mescūdı sensin her ‘ābidūñ ⁽⁴⁾ma‘ būdı sensin her
 kāşıdıñ maḥşūdı sensin her ḥāmidün maḥmūdı ⁽⁵⁾sensin her zākirūñ mezkūrı sensin her
 şākirūñ meşkūrı sensin

Ebyāt

[Mef’ûlü/Mefâ’ilün/Fe’ûlün]

- 1 Sīnūñ ṭalebūñde hırқа-pūşān
Sīnūñ hevesūñde bāde-nūşān
- 2 Birisi ṭurup ider mūnācāt
Ṭurmaz birisi gezer ḥarābāt
- 3 İkişi daḥı ṭurup seni ister
Ser-çeşme sen olıcaḳ ya ne ister
- 4 Miḥrāb-ı cūhūd eger kūniştüdür
Oḳuduḡı anuñ da ser-nübüştdür
- 5 Hindu ki büte ṭapar hemīşe
Ṭurmaz saña yalvarur hemişe

102b

- 6 Nāmuñ durur cümleye nişāne
Bu deyr ü şalīb bir bahāne

⁽²⁾İlāhī eger bir kişi mescīd ü miḥrāba gire zıkr ü vird senüñ ve eger mey-kede vü
⁽³⁾ḥarābāta vara şevḳ u derd senüñ ve eger kelisa temāşa itmek istese ⁽⁴⁾bir bölük hicrūñ
 sūhteleri tersālardur yanub yörürler ve eger put-⁽⁵⁾perestler görmek isteye bir bölük
 fūrḳatūñ āvāreleri muḡan⁽⁶⁾lardur çağırup gezerler İlāhī cümlesi hemīn bir būya yiler İlāhī

cemi‘-i ‘âlem ⁽⁷⁾hemîn güft ü gūya yiler ‘izzetüñ kadehinden kimesneye bir cür‘a
virmedüñ ⁽⁸⁾hemîn koğusından mestlerdür vücūdun haqīkatinden kimseye nesne
⁽⁹⁾tuydurmadun hemîn pertevinden hestlerdür İlāhī iy delīl-i her ⁽¹⁰⁾ber-geşte ve iy reh-
nümā-yı her ser-geşte iy ağāz künende-i cihān bedīd ārende-i ⁽¹¹⁾nihān iy firāzende-i
hayme-i bī-sütūn iy fermān-fermā-yı dīvān-ı kün fe-yekūn **103a**

⁽¹⁾**Ebyāt**

[Mef’ûlü/Mefâ’ilün/Fe’ûlün]

1 Ey dīde-i güşāy-ı dur-bīnān
Sermāye-dih-i tehi-nişīnān

2 İy cılve-kūn-i bahār-ı handān
Bīnā-kūn-i çeşm-i hūşmendān

⁽⁴⁾Göñül bağını lutfun nesīmi ile ma‘ mūr kııl ve cān gülzārını mihrün hevās ile ⁽⁵⁾pür nūr
kııl. Dil tıflına ezel mekteb-hānesinden virdiğün sebaķı ⁽⁶⁾īmānı ezber itdür ve cān tūtisine
kuds şekeristānından tadırdığün ⁽⁷⁾şekeri keremüñden mükerrer itdür İlāhī elest mestligi
müdām it İlāhī ⁽⁸⁾“belī ‘ahdini” ber-devām it İlāhī ‘aşķ cāmın tolu şūn İlāhī ⁽⁹⁾ğurūr
şarābın şulu şūn İlāhī ni‘ met virdükçe şükür senden bela ⁽¹⁰⁾verdükçe şabır senden ni‘ met
ü bela senüñ firistādeñ ve her şükür ü ⁽¹¹⁾rızā senüñ dāduñ Eyyub’uñ şabrın ögersin şabūr
sensin **103b** ⁽¹⁾ķullarunuñ şükürin ögersin şekür sensin müttefikini ħamd idersin ⁽²⁾Vehhāb
sensin tā’ibini medħ idersin Tevvāb sensin ma‘ şum⁽³⁾ların ismetin ögersin ‘ Āsım sensin
muķsiṭlerüñ kısmetin ögersin ⁽⁴⁾ķāsım sensin İlāhī her kime kim şabır naşib itdüñ devlet
anuñ ⁽⁵⁾ve her kime ki nefsi mukadder itdün ‘ izzet anuñ.

İşāret-i Şabr

1 Merd-i ‘ākīl dāyima şābir gerek
Nef’ ü zarda Rabb’ına şāķir gerek

2 Sen şikāyetten belā vaktinde kaç
Şabr it ele şabr miftāħu’l-ferec

3 Şabr gine nī‘ meti cālib olur

Merd-i şābir nefesine gālib olur

- 4 Şabr olur in‘ām-ı perverdigar
Az kişiyе ruzi kılur Kirdigar
- 5 H̱aş erenler kim göre H̱ak’tan belā
Bī-tağayyūr dirler aāa merḥabā
- 6 Merd-i ‘āmī kim igen agāhı yok
Gāhi şabr olur aña vü gāhi yok

104a

- 7 Şabr bil bir şāhtur ḥandān ü ter
Mīvesi luṭf olur anuñ ser-be-ser
- 8 Gör ki bunca evliyā vü enbiyā
Şabr idüben gördiler renc ü ‘anā
- 9 Şabr-ı Eyyüb nebī-yi ḥod temām
İtdi tafşīlin ḥadīs ü hem kelām
- 10 Es-şabūr’ı bilgil anuñ nāmıdur
Her kişiyе şabr anuñ in‘āmıdur
- 11 Mazḥar-ı ḥaḳḳ’ı ol ismün ol durur
Gerçi şābir bir cihānda bol durur
- 12 Her kimün kim şabrı vardur genc anuñ
Her kimün kim genci vardur renc anuñ
- 13 Bu cihanuñ ‘ādeti böyle durur
Genci anuñ renc-ile bile durur

- 14 Şabr dervîşe hemîşe kâr olur
Şabr olmamak fakîre ‘âr olur
- 15 Devlet aña şabr ola pîşesi
Şabr ola Hâk yolında tüşesi
- 16 Şabr gerçi bu yoluñ bir menzili
Lîk şabra şabr gâyet müşkili
- 17 Hâş kullar şabrı kılurlar maşar
Hâş -ı hâş olan kılur andan güzer
- 104b**
- 18 Şabr olur anlara ednâ maḳām
Şabra şābirler olur anlar müdām

(2) **İşāret-i Faḳr**

[Fā'ilātün/Fā'ilātün /Fā'ilün]

- 1 Kim ki olur şābir-i renc ü belā
Olur ol olur fūşa pādişā
- 2 Faḳrdur tevḥīdün evvel menzīli
Faḳrdur pāk eyleyen cān ü dīli
- 3 Faḳr odur kim nefsinı teslim ide
Rāzı olup faḳrı ol ta' zīm ide
- 4 Faḳrına ḥoşnūd u hem şākir ola
Faḳr içinde Rabb'mı zākir ola
- 5 Ḳalmaya göñlinde fikr-i neng ü nām

Bir ola atında cümle a u ‘ am

6 Gice gündüz ‘ uzlet ide p e ol
Bu cih ndan ola b -endie ol

7  htiy r eyleye alvet k eyi
Rabb’ına ıla tevekkül p eyi

8 Faqrının adr ni bile d yim ol
Faqrının üstinde ola  yim ol

9 Faqr  bile ki ne cevherdür la f
Faqr  bile ki ne alett r er f

105a

10 Faqr  sen görme igende serser 
Faqr olur iki cih nun me ar 

11 Faqr na -ı defter-i n -b ddur
Faqr  rmen-s z-ı her mevc ddur

12 Faqr olur bilgil cem li derv   n
Faqr olur bilgil kem li derv   n

13 omaz ol endie-i d ny  v  d n
omaz ol  rs u heva v  kibr   k n

14 Faqr  n kim m mkine imk n virür
Pes sev d ’l vechi f ’ dd r n olur

15 Bir be n olur  sn iinde ol sev d
B g-ı dilde d ne-i d m-ı mur d

(7)İlāhī zāhidlerüñ senden cennet umarlar-ise ‘āşık-laruña (8)dindārun besdür İlāhī ‘ābidlerüñ senden behişt arzular-ise (9)‘āriflerüñne envārun besdür İlāhī zühhād saña ücret-ile kullık (10)iderler-ise ben kılun kulluksuz keremüne sığındum İlāhī (11)‘ubbad müzd-ile ‘ibādet kılurlar-ise ben za‘īf ‘ibādetsüz **105b** (1)rahmetüne tayındum İlāhī ne faẓiletüdür ki dost-laruña virdün (2)her ki anları bildi seni buldı ve her ki seni buldı anları bildi (3)İlāhī ‘āriflerüñün ayağı altında cennet bir dikendür İlāhī seni (4)sevenlerün nazarında cehennem bir gülşendür şūfī olan behişt ü hūrī (5)n’eyler anda bir göz var ki her baķduđını behişt eyler İlāhī Seyyidī (6)ve Mevlāyī üç ‘aẓīm afet var kim beni anlardan sen bekle (7)ve üç büyük fitne var kim beni anlardan sen sakla biri vesvās-ı (8)şeytāni ki sana şığınuram şerrinden ve biri hevā-yı nefsāni ki (9)sen ħalāş eyle mekrinden ve biri ğurur-ı nādāni ki sen saklayuvir (10)sekrinden İlāhī ħalkuñ kerīmleri hĥukūķ-ı şoĥbet-i üns ü vaĥdeti (11)unutmazlar ve dünyā muşāhibleri ħarīfān-ı meclīs-i ‘ış ü ħalveti **106a** (1)ferāmuş itmezler ħāşā senüñ kerem-i ‘amīm ve ħulķ-ı kerīmünden ki ezel (2)bahārī ve kıdem murğızārında gülüstān-ı ħudūs ve büstān-ı üns içinde (3)elest şoĥbet-gāhı ve vaĥdet bārigāhında celīsān-ı bisāt-ı (4)ķurbet ve hem-nişīnān-ı hengām-ı ‘işret itdüğün kullarını (5)ĥazretüñden bi’l-küllīyye maṭrūd ve rahmetüni añlardan mesdūd ve (6)vişālüñ kūyından temām dur ve cemālüñ tecellīsinden ebedī (7)mehcūr idüb cehennem āteşinde ħarīķ ve heyūla denizinde ğarīķ (8)ķoyasın İlāhī ey kerīm-i kār-sāz ve ey rahīm-i bende-nüvāz ey yektā-yı (9)bī-diger ve ey dānā-yı bī-eger ve ey tevānā-yı bī-meger luṭfuñ-ile (10)ben za‘īfünī yād itsen ne var İlāhī nefsüñ ğādirleri çoktur (11)‘ināyet senden İlāhī nefsüñ müdāhineleri öküşdür **106b** (1)hidāyet senden İlāhī ben ol nādān ü kemden kemem kim ben (2)direm bilmezem ben kimem İlāhī ben bir za‘īf üftādeyem nefis elinden (3)‘āciz ü dermāndeyem nefis diyü söylemezem bilmezem ki nedür (4)her ğün elinden ağlaram ĥaberüm yok ki ne nesnedür.

(5)İşāret-i Ma‘rifet-i Nefs

[Fā’ilātün/Fā’ilātün /Fā’ilün]

- 1 Ma‘rifet yolunda olmazsın dürüst
Tā ki nefsüñ bilmeyesin sen nūĥust
- 2 Didi ol kim anlamışdur bu rehī
Ĥaķ-şīnās ol kim ola nefis āgehī

3 Nefsdür alvā-yı pür zehr ü cefā
Luţf-ı aķ ālūde-i ķahr u   anā

4 Nefsdür aşūb-ı ef  āl-i udā
Andan olmaz hiĉ bu ālet cūdā

5 Geh iţ  at gāhi isyān iĉre ol
Geh hidāyet gāhi tuġyān iĉre ol

6 Geh libās-ı put-perestān ol giyer
Geh udālık da  visine ol yiler

107a

7 Gāhı   ışķdan dem urur   aşık deg l
Geh muĥibbem d ril r řādık deg l

8 İĉmedin bir c r  ayı mestlik ider
Görmedin ol yoklıġı hestlik ider

9 H ne-i t   atde geh bir p rs 
G h olur ķall ş-ı b z r-ı hev 

10 G h emm re durur nefs n sen n
İşi g ci fitnedür bilgil an n

11 şol gönül kim pey-rev-i emm red r
Ma  rifet ilinden ol av red r

12 Nefs-i emm re   aceb ġadd red r
Yidi başlu m r-ı merdüm-ĥ red r

- 13 Vaşfin idersem eger emmārenün
Ger dir-isem hālın ol mekkārenün
- 14 Söz uzanur līki diyem muhtaşar
Tā kılasın dāyima senden hāzer
- 15 Nefs taqvīden kaçub çün ‘āķ olur
Nām-ı emmāre aña itlāk olur
- 16 Bu kovayı kıllanur her yaña ol
Hüküm ider nice dilerse saña ol
- 17 ‘Ucb u buhl ü hırş u hubb-ı cāh ü māl
Buğz u hıkd ü şetm ü gamz ü kıl ü kıāl
- 107b**
- 18 Ekl ü nevm-i vāfir ü hem kibr ü kīn
Dağı olmak münkir-i merdān-ı dīn
- 19 Hem nişat u hem batālet hem batār
Dağı niçe buncılayın kııl güzer
- 20 Cümlesi emmārenün aḥvālidür
Nefsünün bil ol maḳāamda hālidür
- 21 Kim ki aña uyuban maḡrūr olur
Ol Hudā ḥaḳķı Hudā’dan dūr olur
- 22 Kim murād-ı nefsinı ol kār ider
Gülşen-i ṭāb’ın temāmet hār ider
- 23 ‘Ucb odur kim nefsi-i şom özin görür

Her ne iş kim işler-ise begenür

24 Mu' cibüñ içi tolu bād-ı hevā
Merd-i mu' cib düşmen-i hāş-ı Hudā

25 Kibr çün vaşf-ı pelengān ola ol
Kibr iden hāşā ki insān ola ol

26 Hırş çün kim san' at-i mūş-ı pelīd
Vech yok ādemde hırş ola bedīd

27 Hubb-i dünyā mazhar-ı zulm ü fesād
Hubb-i dünyā ma' den-i cehl ü ' inād

28 Hubb-i dünyādan kopar buhl ü emel
Hubb-i dünyādur viren dürlü hālel

108a

29 Menşe'idür cümle çirkin hāletün.
Re'sidur her bir yaramaz haşletün

30 Hubb-i dünyā şeh emel meydānıdur
Hırş goy u cāh anuñ çevgānıdur

31 Nefsüñüñ bil anı şirk-i aşgarī
Bu hadīs-i hāzret-i Peygāmbērī

32 Kim riyā iderse şaınma merd anı
Dīn yolında şanma ehl-i derd anı

33 Tāc ü hırka giyer ü zerrāk-ı dīn
Dervīşündür tāc-ı terk-i ' ālemīn

- 34 ‘ Ālimi ki ‘ ilmi cāh-içün okur
Ol mürāyi şofidan bed-ter olur
- 35 İçi tolu kibr ü kīndir Hakk’a ‘ āk
Söze gelse her sözi bir tımtırāk
- 36 Gāh hikmette dirilür usitād
Bilmez andan illā ol bir kuru ad
- 37 Gāh da‘ vī-yi fekāhet eyler ol
Yok yire halka sefāhet ider ol
- 38 Hikmet istersen gönül levhīne bak
Tā ki saña ‘ akl-ı kül vire sebak
- 39 Niçeye dek mahv ü şarf ola işün
Var birez gün Hakk’a şarf it teşvīşün

108b

- 40 Cānı feth it ismüñi ref‘ eylegil
Nefsi kesr it şerrinī men‘ eylegil
- 41 Māzī vü müstaḳbeli ḳo ḫālī gör
Her bir anda sen kemālün ālı gör
- 42 Ey giriftār-ı yecūz u lā-yecūz
Ḫālünī gör çoğ olur ‘ ālemde söz
- 43 Hey’et okursan derūna ḳıl nazār
Kim yir ü gök yıldız olmış ser-be-ser

- 44 ‘ Arş u kürsi yirde gökte her ne var
Cümlesini şöyle bil gil sende var
- 45 Şol ki anuñ ‘ ilmi hevā içün olur
Anuñ işi āh ü vā ile alur
- 46 Ol sebebdan gice gündüz āh ü vāh
Eylerem kim ‘ ömri kıldum ben tebāh
- 47 Oudum yazdum hevā yolında ben
Harf oumādum Hudā yolında ben
- 48 ‘ Ömrümün geçti çoğı tadrīs-ile
Līki āl ü īl-ile telbīs-ile
- 49 Umaram Hā bāri şimden girsın
İşimün hayr ide biñde birisın
- 50 Lufı çokdur ol Kerīm-i kār-sāz
Luf idüp şāyed ıla bende-nevāz

109a

- 51 Bu şıfātı nefsten ıla cüdā
Olur-ise bāri levvāme alā
- 52 Anda fī’l-cümle bulunur hayr çün
Anuñ ehli olmaz igen daı dün
- 53 Ol daı geri olur nezdīk-ter
‘ Āil-isen ıl ikisinden güzēr
- 54 Pes bu gez nefsün saña hoş dām olur

Aña ol dem mülhime bil nām olur

- 55 Bir adem bundan eger bālā ola
Mume inne oluban zībā ola
- 56 Mume inne olur ol H'a yaīn
ābil i esāar-ı Rabbu' l- ālemīn
- 57 Mazen-i alā u evāf-ı kemāl
Müstefiz-i feyz-i envār-ı celāl
- 58 ūn gide ol ıla terk-i h ü āb
İide H'dan itāb-ı mestetāb
- 59 Ger dilerseñ bulasın otdan necāt
İdegör tehzīb-i alā u ıfāt
- 60 Hāb-ı afletden seni bīdar ıl
Bir zamān var cüst ü cū-yı yār ıl
- 61 Rūz u eb derd-ile sa başuna h
Dūr aldı senden ol mabūb-ı pāk

109b

- 62 Kūy-ı H'ı eyledūñ deyr-i muān
Hānesini bir mūlevves h-dan
- 63 Rū-ı miskīni odun zindānda sen
Ol dil-i bī-āreyi dermānde sen
- 64 Var dūrū kim rūı āzād idesin
Bu dil-i virānı ābād idesin

- 65 Tā zemān içindesin üftādesin
Ger zemān içünde ola āzādesin
- 66 Nefs olur bil merkebi cān ü dilüñ
Nefsi bil evvel ki oldur müşkilüñ
- 67 Her kimüñ taqvī olursa rehber
Olur ol dünyā vü ‘uqbi serveri
- 68 Ger zen ü ferzend cümle düşmenüñ
Hak yolında cümlesidür reh-zenüñ
- 69 Olma gāfil virme gönül bunlara
Gey şaķın aldanmağıl sen anlara
- 70 ‘İsi’yi bilmez misin bir sūzeni
Çārḥ-ı çārümden geçürmedi anı
- 71 Milk-i tecrīd içre bir şāh-iken ol
Gör ki bir sūzen nice bağladı yol
- 72 Dü cihān bir sūzene degmezdi çün
Fahır-ı ‘ālem hāzretinde dün ü gün
- 110a**
- 73 Heft çārḥı geçti ‘arşa çıkdı ol
Cebra ’ili yolda kodı gitdi ol
- 74 Çöpçe gelmezdi gözine çün cihān
Olmadı andan aña çöpçe nihān

- 75 Bende-i hāş oldu Hakk’a çün o şāh
Eyledi Hakk dü sarāya pādişāh
- 76 Hakk’a kim bende durur nā-bende ol
Her ki mürde oldu yine zinde ol
- 77 Kim ki nefse kul ola ol hār olur
Dü cihānda ‘āciz ü gam-hār olur
- 78 Sözlerümdür gevher-i ‘ummān-ı derd
Sözlerümdür rehber-i meydān-ı merd
- 79 Cümle esrār-ı haķāyıkdur sözüm
Evvel āhır hep deķāyıkdur sözüm
- 80 Maḥrem-i ervāḥ-ı dervişān durur
Merhem-i şāfi-yi dil-i rişān durur
- 81 Bu haķikat ehline dīvān-ı rāz
Bu tarīķāt sālikine dil-nevāz
- 82 Bir cihāndur ma‘nide bu şad hezār
Bir ‘arūs-ı ḥub bī-reng ü nigār
- 83 Gerçi bu sözler baña lāyık degül
Çün degül ḥālüm sözüm şādık degül
- 110b**
- 84 Fi‘lumi ķo ķavlüme ķılğıl nazar
Sözine baķ şāhibinden ķıl güzer
- 85 Ben ki bir ser-geşte vü bī-çāreyem

Ḥayret iline düşüp āvāreyem

86 Derdümendem nā-murādam bī-dilem
Nice ola ḥālüm diyü lā-ya‘ kılem

87 Bīm ü ümmīd itdi bini rūz u şeb
Zāhirüm ḥandān ü içüm sūz u teb

88 Ey Ḥudāvend-i Kerīm-i kār-sāz
Pādişāh-ı kâdir-i bende-nevāz

89 Luṭfuñ-ile sen bizi ābād kıl
Bend-i ḡamdan cānumuz āzād kıl

90 Virdügün ‘ilmī yine taḥkīk it
Muştafā işrince sen tevḥīk it

91 Murğ-ı rūḥa vaşlatuñna rāh vir
Dīde-i bīnā dil-i agāh vir

92 Ḥalk-ile dāyim bizi bigāne kıl
Zikrūñ-ile göñlümüz hem-ḥāne kıl

93 Yād-ı ‘ālemden sen dili dūr kıl
Yādun-ile sen anı ma‘ mūr kıl

94 Şevkuñ-ile sen bizi pūr şūr kıl
‘Aybumuz sen luṭf idüp mestūr kıl

111a

95 Bī-nihāyet kışşa-i derd ü günāh
Kime diyem kışşamı ben āh ü vāh

- 96 Dir kişinüñ geh gelür kim bu demi
N'ola idi olmayaydı âdemi
- 97 Cāmı kıomaz dām-ı dünyi şayd ider
Göñlümi meşgöl-i ' Amr u Zeyd ider
- 98 Hakk'a yarar itmedüm hiç rüz-i kār
Ġaflet-ile geçti bunca rūzigār
- 99 Her ne ittümse bilürem nā-sezā
Hak diyü işledüğüm cümle haṭā
- 100 ' Ömr şuna geldi Hak'tan ġāfilem
Dil-firīb-i rūzigār-ı bāṭılam
- 101 Şive-i efsāne-i dār-ı ġurūr
Eyledi bigāne-i Rabb-ü Ġafūr
- 102 Āh kim bu nefis-i maḥcub-ı deġal
İtti cāna ḥacb-i maḥbūb-ı ezel
- 103 Ey şeb-efrüz-ı seḥer-ḥizān-ı rāh
Şeb gibi olmuş durur göñlüm siyāh
- 104 Hālime beñzer benüm rüz-ı nüḥust
Bī-şebāt ü ḥod-nüma vü nā-dürüst
- 105 Ey derün-ı dilde ol penhān olan
Dü cihanuñ derdine dermān olan

- 106 Ehl-i diller derdün ile şādümān
Bendegān-ı haşūñ āzād-ı cihān
- 107 Cümle şāhlar işigünde bir gedā
Hem bulur her bī-nevā senden nevā
- 108 Şol kişi kim ola ‘ ıřķun maħremi
Nīş-i nūş olur cerāhat merhemi
- 109 ‘ Āleme çün irdi cūduñ kaṭresi
Raķş urur her dilde mihrüñ zerresi
- 110 Ey ki senden hāne-i dil pür çırāğ
Ey ki sende deşt şahrā bāğ u rāğ
- 111 Ey ki diller vaşfun içre güng ü lāl
Ol havāda murğ-ı cān bī-perr ü bāl
- 112 Kār-ü-bār-ı hālūme hayrān ben
Bu kafeşte deng ü ser-gerdān ben
- 113 Ne ki nice çıkacāğum bilürem
Ne çıkıcaķ n’olacāğum bilürem
- 114 Mużtarib turduğuma budur sebeb
Bilmezem kim n’olısar hālüm ‘ aceb
- 115 Kānı ol dem kim Hudā dil-şād ide
Bu kafeşten bu kūsı āzād ide
- 116 Per vire luṭf eyleyüp pervāz ide
Bülbülān-ı kuds ile dem-sāz ide

112a

- 117 urtara bu k lhanu  d dından ol
 Anda dağı hem cağım odından ol
- 118 Bilürem alışmadum ben hi zmete
 Yüzi ara varısaram ha zrete
- 119 Bende işi d yima no ş n olur
 Ha k'a l yık   afv idüp  ufr n olur
- 120   Afvın umup fa lına ben v ıf m
   Adl iderse nice ideyin l yık m
- 121   Aql virdi fehm virdi d niş ol
 Sem  virdi zev  virdi b nş ol
- 122 Bu cem  in z yi  itdüm n'ideyim
 Ne yüz-ile ben a a yalvarayım
- 123 Enbiy  v  evliy  gönderdi ol
 R h-ı Ha k'ı nicedür gösterdi ol
- 124 Nefse uydum gitmed m ben yoluna
 Bir işüm yok irt  ba a buluna
- 125 Lu fı okdur ullara lu fı   im d
 Eyled m ben avlda a a i  tim d
- 126 Ger cih n alkına  ufr n eyleye
 Ba r-i c dından ne no ş n eyleye

(1)İlāhī benüm hācette eksügüm yok senüñ raḥmette İlāhī benüm günāhta 112b
 (1)eksügüm yok senüñ mağfirette. İlāhī Taḫva tüşesini āḫiretümüze zād it. (2)İlahi beni
 āḫiret guşşalarından azād it. İlāhī yüz biñ benüm bigiye (3)raḥmet itmeñden nen eksilür.
 İlāhī cemī -i ‘āleme ‘azāb itmeñden saña (4)n’olur. İlāhī ‘āşilerüñe ma‘şiyet itdürdüğüñ
 mağfiretüñ bildürmeg-içündür. (5)İlāhī kullaruña günāh itdürdüğüñ ‘adlun göstermeg-
 içündür. İlāhī şırça (6)şınup bütün olmayınca üstādlık belürmez yir yıkılıp bozulmayınca
 (7)‘imāret olup yapılmaz. şayd dāma düşüp kırtulmayınca şayyād (8)katı acumaz ādem
 ma‘şiyet idüp bağışlanmayınca şeyṭān igen (9)incinmez. ezel seḫer-gāhında biz henüz
 ḫāb-ı ‘ademden baş (10)kaldırmadın bize luṭflar idüp ḫiṭāb iderdüñ ki ā ‘ibādī (11)ve vücūd
 bağçesinde henüz nihā-i za‘īfimiz zūḫūr bulmadın bizim-çün 113a (1)İblis’e ‘itāb idüp
 ey- dürdüñ ki İlāhī bizimle mükāleme (2)idüp emr ü nehiy ve va‘d ü va‘id iderdün henüz
 ‘ālem olmadan. (3)İlāhī bizümle mülāṭafe idüp ḫiṭāb ü ‘itāb iderdüñ henüz (4)Ādem
 yaradılmadan. İlāhī bizim-çün melāyike ile mübāḫeşe iderdüñ bizüm ḫaberimiz (5)yoğ
 iken. İlāhī bizim ṭarafumuzdan bizi istemeyenlere cevāblar virürdüñ. (6)Bizüm eşerimiz
 yoğ-iken.İlāhī mağfiretüñ ḫod bir şıfatdur aña eşer ü cüş (7)gerek ‘āşiler olmasa eşeri
 kimde belürürdi. İlāhī raḥmetün ḫod bir deñizdür (8)aña cünbüş ü ḫurüş gerek günāhlar
 olmasa nereye taşar dökülür-idi. (9)İlāhī ezel kısmetinden çün melāyikeye ṭā‘at-i fażilet
 ve enbiyāya (10)ḫil‘at-i risālet ve zūhhāda şeref-i ‘ibādet virdüğün (11)vaḫit ‘āşilerüñ
 naşibini daḫı gufranuñdan eyledüñ. Ebed 113b (1)ni‘metinde daḫı her ṭāyifeye ‘amelinüñ
 müzdini ve ‘ibādetinün ecrini (2)virdüğün vaḫit günāhkār kullaruñuñ ni‘metini daḫı
 iḫsanuñdan (3)eyle.İlāhī senüñ ‘aṭān mevhūbdur meksūb degül İlāhī (4)senüñ raḥmetüñ
 ‘ināyete dāyirdür ‘ibādete degül. İlahi müttakı kullaruna (5)cennet va‘de idüp buyurduñ
 ise ki, “tilke’l cennetü’lletī nūrişü (6)min ‘ibādinā men kāne taḫiyyen” ‘āşilerüñi daḫı
 nevmīd itmeyüp, (7)buyurub ṭurursun ki, “lā taḫnetū min raḥmetin innellāhe (8)yağfırū’z-
 zunūbe cemī’an”. İlahi beni ṭā‘atüne ḫarīş eyle, amma (9)i‘timadum külli aña virme. İlāhī
 beni ‘ibādetüne ḫavī eyle, amma tevekkülünden (10)ayırma.

Beyān-ı Tevekkül

[Fā’ilātün/Fā’ilātün /Fā’ilün]

- 1 Bil tevekkül mü’mine ‘ālī maḫām
 Sen tevekkül dāmenin ṭutḡıl müdām

114a

- 2 Gözleme dāyim işüñ tedbîr ile
Sen gözet tedbîrünüñ taqdîr ile
- 3 İhtiyârı gerçi kim terk itme sen
Lîki görüp anı anda kalma sen
- 4 Gice gündüz sen ğam-ı ferdâyı kı
İrte ne yirem diyü sevdâyı kı
- 5 Gün bu gündür ger bilürseñ sen haber
İrte için yime sen hûn-ı ciger
- 6 İrtegi rızķuñ kı sen teşvîşini
Şimdi viren irtede virür anı
- 7 Yarını kı sen meger yarınkı gün
Dün dime illâ meger kim dünki gün
- 8 Vaķtûni gör şofi ibnü'l-vaķt olur
Hâle baķıl yoķsa hâlin fevt olur
- 9 Şol ki yok sevdâ durur koğıl anı
Her işünde bil Hâķ'un taķdîrini
- 10 Her maķâmda bir tevekkül bulunur
Her birinüñ aña göre ehli olur
- 11 Her birisi ehline bir mertebe
Ol maķâmda aña olur menķabe
- 12 Ol maķâmdan geçicek ol anı kı

Ol tevekkül aña ednā görünür

114b

- 13 Şol tevekkül kim bize ğāyet gelür
Ānı bulmak bir ulu hālet gelür
- 14 Şol kişi kim buldı ol Hakkı'ı-yakīn
Ol aña nisbet olur şirke ya' kīn

(3) Hikāyet

[Fā'ilātün/Fā'ilātün /Fā'ilün]

- 1 İbn-i Edhem gideriken seyrde
Gördi bir rāhib oturur deyrde
- 2 İmtihān idüp dir ey ser-geşte merd
Niredendür bunda saña hāb u hord
- 3 Didi rāhib baña sormakdur hata
Var Hudā'ya sor ki rızk viren Hudā
- 4 Bende olan bir bende-i fermān olur
Rızkı bilmez sāhibi kanda bulur

(8) Tenbīye

[Fā'ilātün/Fā'ilātün /Fā'ilün]

- 1 Niçe bir ğāfilsin ey ğaflet eri
Var koğıl bu ğuşsa-i āb ü gili
- 2 Az u çok rızkuñ saña bile yitişür
İr ü geç bir gün ecel de irişür
- 3 Rızk-icün bil sa' y nādānlık durur

Dünyānun şonı peşimānlık durur

115a

- 4 Biñ yıl olsañ dünyede sen cāvidān
Āhırında bir nefes qālur hemān
- 5 Ğayra qalur her ne cem‘ itdūñse genc
Sen hisābında görürsin dürlü renc
- 6 Tūtālum dünyāya sen sultān u şāh
Bu yidi iqlime sensin pādişāh
- 7 Şāh olanlar n’eyledi sen n’idesin
Ğayeti sen de qoyuban gidesin
- 8 Az qor-isen az göresin sen hisāb
Çok qor-isen çok çekesin sen ‘azāb
- 9 Cehd kılğıl sen yükün yiynildesin
Yol erisin gafil olma yoldasın
- 10 Yol uzundur yük ağırdur bilmiş ol
Var hisab it bari yükün görmüş ol
- 11 Uş kafāña geldi seylāb-ı ecel
Arz-ı tende sen koma bīc-i emel
- 12 Şol ki nefse bunda ğāyet hoş olur
Gür içinde ol ana ateş olur
- 13 Şerbet-i Hāk sañadur nā-ğuş-güvār
Bātıl olsa kamı nefse sāzikār

- 14 Nefse bâtil dāyima şîrîn kām
Acı gelür söyleseleler Hâk kelām

115b

- 15 Bil ki dünyā düşmenüñdür reh-zenüñ
Virme gey sâķın aña sen gerdenüñ

- 16 Andan öñdin kim kıla hanuñ hâb
Çār ‘unşur Hâk ü nâr ü bād ü âb

- 17 Rūhuñ-içün var yaraķla hâne sen
Al çıkar yıķılmadın vîrāneden

- 18 Hâķe bādı āba āteş ġālib it
Germ oluban çık ‘ulāya uçagıt

- 19 Bu cihāndan gitmegi sen yād kıl
Sen cihāndan göñlüni āzaād kıl

- 20 Kim ölümünden korkmaz ol cāhil durur
Cān bedenden gitmesi müşkil durur

- 21 Tırnaġuñdan barmaġuñdan çikilür
Çıkması canuñ bedenden güç olur

- 22 Çıkduġından soñra daķı hālîni
Hâk bilür ancak n’olur ahvālîni

- 23 Bir ġarîb üftāde ķalur yalunuz
Bir yola gider ki yoktur ķılavuz

24 Kimse olmaz anda aña dest-res
Hiç kimse olmaz aña hem-nefes

25 Hüşüñ ü dustuñ olursa hep gelür
Gürüñ üzre bir nefsi giryân olur

116a

26 Hiç birinden saña irmez bir meded
Kim olursan sen giriftâr-lehad

27 Yâ meger ol pâdişâh bî-nişân
Luţf idüp ide ‘ ināyet ol zemân

28 Ol dem ide saña ilham-ı şavâb
Yâ firişteye viresin sen cevâb

29 Pes kalasın sin ü ittügün ‘amel
Yâ feraḥ ola nedīmün yâ vecel

30 Ger saña ol ravza bir bustân ola
Cümle işüñ pes senüñ âsân ola

31 Tâ kıyāmet olasın zîr-i zemîn
Râḥat ü zevk ü huzur ile emîn

32 Ger ola gürüñ senüñ bir beyt-i nâr
Ḥaşre deġin sen olasın zâr ü zâr

33 Yâ İlāhî sen bize iḥsân kıl
Buñ deminde işimüz âşân kıl

34 ‘ Ākıbet ḥayrın muḳadder kıl bize

Her ‘asīri sen müyesser kıl bize

35 Senden artuḡ kimsemüz yoḡ yā ilāh
Sen keremden luṭf-ile kılḡıl nigāh

36 ‘Avnūñ olmazsa bize ger destigīr
Yir içinde mār u ‘aḡreb bizi yīr

116b

37 ‘Avn senden luṭf senden dāyima
Ḳul senūñdür saḡlaḡıl sen i Ḥudā

(2)İlāhī beni nādānlıḡdan vü nādānlardan saḡla. İlāhī beni azḡunludtan (3)vü azḡunlardan saḡla. İlāhī beni erbāb-ı ḡulūb-ile enīs it. (4)İlāhī beni ḡōñūl eri-ile celīs it. İlāhī mücālesetümüzi ihvān-ı dīn ile it. (5)İlāhī benim muṣṣāḡabetümüzi aṣḡāb-ı yaḡīn ile it. İlāhī ḡayātumdan ḡalanı (6)ḡizmetlerinde ṣarf it İlāhī ‘ömrümūñ baḡıyyesini añlarun-ile (7)ḡārc it. dūnyā muṣṣāḡıbleri ile ūlfetümi sen ḡider ve bunlara (8)meyli içimden sen çıkar. Her ne miḡdār ki cild-i ḡaḡır dest-mālī (9)her dun ve pāy-kūb-ı her zebūn itse mücāveret-i Muṣḡaf-ı kerīm (10)ve muṣṣāḡabet-i Kitāb ı ḡadīm iline mukabbel-i ṣıfāh-ı ṣāḡān (11)ve mübeccel-i cümle-i ‘ālemyān olur ve her ne miḡdār ki āteṣ ṣafā vü 117a (1)rūṣenlig-ile ma‘ rūf olur ve ḡiddet ü tizligle mavṣūf ise (2)ḡūn ḡaḡistere muḡārin ola rūṣenligi ḡüdürete ve ḡiddedetī (3)belādete mübeddel olur ḡiṣiye her ne ki ola, muṣṣāḡibinden olur (4)ve ādeme her ne ḡelürse ṣāḡibinden ḡelür. Yoldaṣıdur ādem oḡlanını (5)āzıdan işidür ḡiṣiye dürlü iş iden. ḡaḡḡ’a ṡālīḡ olan (6)ehline ḡarıṣmak ḡerek anı isteyen anlaruñ-ile alıṣmak ḡerek. Yoldaṣ (7)yoldaṣa arḡa olur biri düṣerse biri ḡaldurur. Birinūñ (8)ḡimmeti birini İmdād ider; birinūñ du‘āsından biri istimdād ider. (9)Du‘ā ki ayruḡ dilden ola ve ḡimmet ki ḡayrı ḡōñūlden ola, (10)te’sirini ziyāde bulmıṣlar ve icābetini artuḡ ḡörmıṣler. İlāhī (11)ben kuluna has kullarundan bir ḡimmete meded it. İlāhī 117b (1)bu za‘īf dil-ḡasteye keremūñden ‘ināyet it. Cemī isinūñ. ḡaḡ-i pāsıyam (2)ve ol işigūñ edna ḡedāsıyam. Bu risāleyi anuñ-iḡün ḡaḡḡa virürem (3)ve bu Taṡarru‘āt’ı anuñ-iḡün ile bildürürem ki, nagāḡ bir ‘ıṣḡ erine (4)tuṣ ḡele ve bir aḡzı ḡutluya ṣeṣ ḡele. Naṡar idüp ḡimmet (5)ide; esirḡeyüp raḡmet ide. ḡün bizden du‘ā dilemiṣ idelüm (6)ḡün Fātiḡa ṡāleb itmiṣ, oḡuyalum diyüp,

ihlâş-ile Hâk'tan du'â ⁽⁷⁾ve derûndan bu fakîr-içün istid'â ide. Umaram ki maqbûl ola; ⁽⁸⁾Umidüm ol ki kabûl ola. Hâk kulları cevâd olurlar; virdüklerince ⁽⁹⁾şâd olurlar. Rahmet bâbını sedd itmezler ve sâ'illeri redd ⁽¹⁰⁾itmezler. Her kapudan istemek gerek, anlaruñ luftı şâmildür ⁽¹¹⁾ve her işikte yalvarmak gerek anlaruñ feyzi sâyildür. İlâhî **118a** ⁽¹⁾Her dil ehlinden “şey'ün lillâh” ve her gönül erinden bir pâre nigâh. Dil ⁽²⁾şâhlarına nefis elinden feryâd ve gönül pâdişâhlarına vehim ⁽³⁾şeytânından dâd. Cân hanlarına tabî'at şahnelerinün zulmı elinden ⁽⁴⁾şikâyetler ve rûh sultânlarına kuva Hâkimlerinün cevri elinden ⁽⁵⁾hikâyetler. İlâhî sen buyur ki, dadımı alivireler. İlâhî sen emr ⁽⁶⁾eyle ki, feryâda ireler. her ne iderlerse, senüñ tedbîrün-ile ve her ne ⁽⁷⁾eylerlerse, senün taqdîrün ile. İlâhî bâtınım harâb, zâhirüm ⁽⁸⁾imâret. İlâhî başîretüm magbûn u başarum selâmet. İlâhî tenüm ⁽⁹⁾şahîh cânım haste. İlâhî bedenüm dürüst ü gönülüm şikeste. ⁽¹⁰⁾İlâhî bende giceler turup namâz yok. İlâhî bende gündüz oruç,dünle ⁽¹¹⁾niyâz yok. İlâhî bende hacc ü cihâd yok. İlâhî bende âhiret-içün **118b** ⁽¹⁾zâd yok. bende şübehât-ı harâmdan hâzer yok bende tâ'at ⁽²⁾ü 'ibâdet nûrından eşer yok. bende şalâh simâsı yok bende oñmak ⁽³⁾hevâsı yok. 'Ömrüm âhır olmalı oldu, âhiret fikri yok; ölüm qarşuma ⁽⁴⁾gelmelü oldu, ölüm zikri yok. tâ'at iderem, derûnda şafâsı belürmez; ⁽⁵⁾vird okuram gönülde cilâsı belürmez. İlâhî yüzüm qaradur kapuñda. ⁽⁶⁾İlâhî sözüm aşağıdadur hâzretünde. Gönül hânesine ağıyar koydum, ⁽⁷⁾gayretüni şaklamadum; dil haremîni nâ-mahrem-ile taldurdum, hürmetüni ⁽⁸⁾beklemedüm. Şol günüñ fikrin itmedüm ki, nâgâh hevdec-i kibriyâ-yı ⁽⁹⁾Cenâb-ı Hâk ve kâfile-i Ceberrut-ı Mâlik-i Muṭlak gül şahasında ⁽¹⁰⁾câyigâh ve sîne haremînde bârigâh idinüp, gönül hânesinde ağıyarı mekîn ⁽¹¹⁾ve şadır şoffasında nâ-mahremîleri şadr-nişîn bula. Amma hâşâ senüñ **119a** ⁽¹⁾keremüñden ki, ol günde hayret haşemlerinde o hâneyi harâb ü virân ve ⁽²⁾hamiyyet hâmilelerine ol haremî tārâc ü tālân itdürüp, dil bünyâdın ⁽³⁾yaqûp yıkip ve derûn evvelî yıkup yaqûp ol âteşüñ dūdumı ⁽⁴⁾ve ol dūdun nüfūdını biñ âh u cigersuz ile göklere çıkarasıñ. ⁽⁵⁾Gönül kendü evüñdür, ağıyardan seni pāk idüp arıt; dil kendü ⁽⁶⁾haremüñdür, nâ-mahremlerden sen korut. Ev ısı evini pāk bulmayıcak ⁽⁷⁾yıkamaz, arıdur harem şâhibi haremîne ta var giricek bozmaz, kurıdur. ⁽⁸⁾Ev ısı türürken evini koñşı beklemek olmaz; hâne şâhibi ⁽⁹⁾var iken oğrıdan ayruk kişi şaklamaz. Çün gönüle evüm ⁽¹⁰⁾didün, hevâ düzdinden sen şakla; çün qalbi 'arş idindün ⁽¹¹⁾şeytân mekrinden sen s' Aqla. İlâhî zâhir ka'besine evümdür **119b** ⁽¹⁾didün içi tolu putlar-iken gine Beytu'llâh dir idün. hâşâ ki, bu gönül ⁽²⁾ka'besi ki girçek eviñdür, hevâ putlariyle bigâne şayasıñ. ⁽³⁾Nite ki ol puthâne olmuş zâhir ka'besi habîbüñüñ şüreti ⁽⁴⁾âlemi ile pāk

ü muṭahher ittüñ, gine bu mülevveş olmış gönül ka‘ besini ⁽⁵⁾anuñ batını kuvveti ile ṭāhir ü münevver eyle. İlāhī çün bu cān murğını ⁽⁶⁾ḳudūs gülüstānından çıkarup ğam şehristānına bıraḳtuñ, gāh gāh vaṭanı ⁽⁷⁾nesīmi ile bāri ferah u şād it. İlāhī çün bu gönül sultānını rūḥ ⁽⁸⁾memleketinden tutup ṭabī‘ at zindanına şalduñ, āḫirette bāri anı ⁽⁹⁾bu zindandan azād it. İlāhī bir ḫalvet müyesser eyle ki ḫuzūrı ⁽¹⁰⁾ola. İlāhi dile bir inḳıṭā‘ ver ki ḫalkdan kesile İlāhī senüñ-ile ⁽¹¹⁾in‘ iḳād vir ki ‘ aḳd-i dünyā çözüle. İlāhī gönül bağlarını saña **120a** ⁽¹⁾sen rabṭ eyle. İlāhī dil ḫānesini şeyṭān’dan sen zabṭ eyle. ⁽²⁾Egerçi iḫtilaṭda tefriḳa vü kesret çoğ olur ve inḳıṭā‘ da şafā vü ⁽³⁾vaḫdet ḫāşıl olur amma şöyle degüldür ki, her iḫtilaṭ elbette ⁽⁴⁾āfet ola, ve her ḫumül dāyim rāḫat ola. Şol kimesneye ki pāy-⁽⁵⁾bend-i şıfat olur ikisi de āfet olur. Birinde ḫalkı görüp ⁽⁶⁾yolından azar ve birinde kendüyi görüp aşağı düşer. Cehd ⁽⁷⁾idüp evşāfı Ḥaḳānī itmek gerek, ve sa‘y idüp aḫlāḳı ⁽⁸⁾nūrāni itmek gerek. Nā-gāh ḫalkā ḳarışursa daḫı gördüğü Ḥaḳ ⁽⁹⁾ola, ve dāyima ḫalvet ḳalduḳça daḫı ḳalan vüçüd-ı muṭlaḳ ola. ⁽¹⁰⁾Nite ki üstād-ı muḫaḳḳıḳ ve fāzıl-ı müdeḳḳıḳ Mevlānā Vālid-i merḫūm ⁽¹¹⁾“teğemmedehü’ llāhu bi ḡufrānihi ve eskenehü fī a‘ lā ḡurefī cinānihi” bir ḡazelinün **120b** ⁽¹⁾evvelinde bu ma‘naya işāret ider. Ol ḡazel budur ki, marāz-ı ⁽²⁾mevtinden bir iki gün öñdünce dimiştür.

⁽³⁾Ġazel

[Fā'ilātün/Fā'ilātün/ Fā'ilātün/Fā'ilün]

- 1 Der meyān-ı cem‘ ü keşret ‘ aşıḳān rā ḫalvetist
İn nevā ü nālehā-yi nī ne ez bādı hevāst
- 2 Sā‘ atī der hicr-i zülfeş çün şeb-i men sālehāst
Sālehā der-vaşl-i ḳaddeş hem-çū ‘ umrem sā‘ atist
- 3 Fikret-i bārīk dāred der-miyāneş diḳḳatī
Nokṭa-i mevḫūm-rā hem ez-dehāneş ḳismetist
- 4 Der derūn ez-sūz-i ḫırmen-sūz-i ḫāleş āteşī
Der-dimāğ ez-fıkr-i pīçāpīç-i zülfeş cennetist

121a

- 5 Nezd-i kuvvet serv çün kerdest lāfi ḫilāf

Pîş-i rüyet şubh-râ bi'llâh çi kâzib şöhretîst

- 6 Nevbet-i Mecnûn be-devr-i çend âhir şod velî
Hızr-râ bâ-‘ aşk-ı tû tâ-rûz-i maḥşer nevbetîst

(5)Çün bahane ile ol merḥûmuñ bu risâlede mübârek adı añıldı (6)ve bir münâsebet-ile bu Tazarru‘ nâme’de bir gâzeli yazıldı, ḥâzır olan (7)yârenlerden ve bu risâleyi okuyub diñleyenlerden mes’ûl (8)ve mütemennâ ve maṭlûb u müsted‘ â oldur kim anuñ pāk ü şerîf (9)rûhı içün ki dünyâda sağ olduğınca evḳât-ı şerîfesinde (10)ve sa‘at-i laṭîfesinde ‘ulûm-ı dîniyyenüñ muṭâla‘asına çalıştı (11)ve aḥkâm-ı şer‘iyyenüñ iḥyâsına dürüşti-iḥlâş-ile derûn-ı dilden **121b** (1)du‘ â idüp, Fâtiḥa okuyalar kim, Ḥaḳ tebâreke ve te‘âlî rahmetine ğarḳ (2)ve luṭfına müstağrak idüp, ‘inâyeti güneşinden bir zerresî ile ve mağfireti (3)deryâsından bir ḳatresi ile seyyı’âtını ‘afv ve taḳşirâtını maḥv idüb, (4)zâtını cennet-i a‘lîde celîs ve rûhını ervâḥ-ı ‘ulemâ-yı şerî‘at ile enîs (5)eyleye Amîn, yâ Rabbe’l-‘âlemîn. İlâhî biz gine geldük kendü derdümüze (6)başlayalum ol âh-ı serdümüze âh ki dilden gelmeye, ol âh-ı şâdıḳ (7)olmaz, ve nâle ki cigerden kopmaya, ol nâle-i ‘âşık olmaz. Ah ki (8)şâdıḳ olmaya, bî-derd olur ve nâle ki bî-derd ola serd olur.

(9)Ebyât

[Fâ’ilâtün/Fâ’ilâtün /Fâ’ilün]

- 1 Zerre-i derdin bula çünküm dilüñ
Dü cihândan yig olısar ḥâşılüñ
- 2 Derdini dermân gibi it nûş sen
Derdi ile olagör bi-hûş sen
- 122a**
- 3 Cehd idegör derdi ola sende muḳîm
Tâ saña âḥır bu derd ola nedîm
- 4 Derd-ile zinde olasın her nefes
Hem-demüñ de gürda derd ola pes

- 5 Derd ‘ışkın kim bula nīg-aḥter ol
Miss-i cāna kimyā-yı ekber ol
- 6 Māye-i şādī-yi ‘ālem derdidür
Dārū-yı dermān-ı ādem derdidür
- 7 Zerre-i endūh-ı maḥbūb ey püser
Yig dü ‘ālem lezzetinden ser-be-ser
- 8 Derd aña dirler ki cānı yandurur
Āteş oldur kim cihānı yandurur
- 9 Derd şanma ānı kim bir şevķ olur
Derd aña dirler derunda zevķ olur
- 10 Şevķ kim ademde olur berķ-var
Derd-ile bil kim anuñ biñ farķı var

⁽⁹⁾Hele neyleyelüm bize düşen ağlamakdur yalan girçek inlemekdür bilürüz ⁽¹⁰⁾yalandur ammā nice idelüm hele yalan-ise daḥı birez ağlayalum. Ümıddür ki ⁽¹¹⁾ol çāre-ger bir çāre ide şāyed bu riyāyı iḥlāşa қаңtara қıla. **122b** ⁽¹⁾Efendi igen ķul eksükligine қалаған olmaz mevlā dāyim hendesi ⁽²⁾‘aybına baқаған olmaz her nesi var-ise kendünüñdür eksük gedük ⁽³⁾anuñdur dilese eksük қomayup temām iderdi istese birgün ⁽⁴⁾dimeg ile itmām iderdi çün böyle diledi, dilek anuñ n’idelüm ⁽⁵⁾her ne buyurursa eyle idelüm ne bunda irādet ile geldük ki gine ⁽⁶⁾bundan iḥtiyār ile gidevüz hemin bize vācib ol ki elden ⁽⁷⁾geldükçe buyurduḡın idevüz bākisi anuñ irādetine dāyirdür ⁽⁸⁾қabūl red ‘ināyetine dāyirdür eger noқşānumuz temām tūtarsa ⁽⁹⁾faзlıdur ne diyelüm ve eger fi‘limüze göre қınarsa adlıdür, nice idelüm.

(10)Ebyāt

[Fā'ilātün/Fā'ilātün /Fā'ilün]

- 1 Bize lazım i' tikkād itmek durur
Her ne dirse inkıyād itmek durur

123a

- 2 Bākisin biz bilmezüz kendü bilür
Kul anuñdur nice dilerse kılür
- 3 Bunda dağı anda dağı kılıyuz
Her ne olursa buyruğına kâyilüz
- 4 Milk kendünüñ taşarruf kendünüñ
Pādişāh-ı muṭlaḳ ol cümle anuñ
- 5 Çün 'ademden bize ol virdi vücūd
Birliğin bildürüb ittürdi sücūd
- 6 Şükriñi bunuñ kaçan ittük ola
Kim recā-yı rafi'î kullar bula
- 7 Bize düşen ol durur dınmayavuz
Luṭf anuñdur cümle aña koyavuz
- 8 Luṭf ehli 'ādetin terk eylemez
Bu kadar eylük iden böyle kıomaz
- 9 Ol kerīmdür gine ol ikrām ider
Bundaki in'āmı ol itmām ider

(9)Hemin bize lāzım olan oldur kim, edebümüz kıomayavuz şol ki (10)anuñ keremidür aña ışmarlayavuz. Bize bu ‘ izzet yiter ki anuñ (11)kulu olavuz kulluğı iün biz hışmetinde tıravuz kul olan kullığında **123b** (1)tıрмаk gerek cennet ü cehennem dimemek gerek Cennet isteyenlerüñ ekşeri (2)hışmet istemez hanlık ister ve behişt taleb idenlerüñ çoğı (3)kulluktan kaçup sultānlık ister Ne‘ üzü bi’llah andan ki kul (4)kaa kulluktan Mādām ki mümkün ola mümkün degül ki kulluğı kesile (5)faķrı mümkün lāzımdur hācet maħlūka dāyimdür kiři cennete girmeg ile (6)ne olur eski kuldur gine kul olur gedā gedālıđını bilmek gerek (7)kul hışmetinde tıрмаk gerek belī cennet umarsa n’ola bir görklü (8)hışmetidür ve gönül cehenneminden kaçārsa ne var bir mazhar-ı satvetidür (9)egeri ikisi dağı emirse ve her birisi kulluğsa her iki hışmet (10)bir olmaz ve her iki mertebe berāber olmaz Cehennem’den ‘ ārif ki (11)iħtirāz ider bunu niyyet ider ve duzağ’dan ki ‘ ākil **124a** (1)ictināb ider bunu kařd eyler ki bir ağır kullıkdur kim bila eksük (2)kıla ve beden za‘ ifdür nāgāh başarılmaya ve hem beşeriyetdür (3)‘ azāb şiddetinden nefis incinür pes nāgāh kullık iderken (4)Mevlāsına gücenür. Bu sözden bu añlanmaya kim teklif olur (5)belki bunda teklifüñ hükmidür ki anda da sürilür. Bundaki (6)a‘ mālün netāyicüdür anda da zāhir olur ve bundaki ef‘ ālün (7)şüver-i hey’atıdur bir bir gözükür. Bundaki düşüñ ta‘ biridür ki (8)gelse gerek ve dünyā vāķı‘ asınuñ te’volidür ki olsa gerek. Egeri (9)anda yiñi teklif olmaz, velī teklif ařarındıñı kırtulmaz (10)Haķ hařretinüñ hüsn-i va‘ di ile ve ol cenābun şıdķ-ı ‘ ahdiy-ile (11)a‘ mālī řasenenuñ te’vili elbette gökek olsa gerek ve a‘ māl-i **124b** (1)ķabıřhanuñ bilmezüz ki n’olsa gerek. Meřiyyet elindedür ve iħtiyārī dindedür. (2)Diledüđine ‘ adl idüb cezā ider ve diledüğine fażl idüb ‘ aķa ider. (3)Her ne bölükden naşıb iderse taķdır anuñdur ve her ne cemā‘ atden (4)kılursa tedbir anuñdur. Luşfından ümidümüz oldur kim şayrın (5)muķadder kıla ve kereminden umulan oldu kim yesırın müyesser kıla. (6)Günahlarmuzdan gee luřf-ı ‘ amīmi ile ve cerāyımimizi ‘ afv ide hulk-ı (7)kerīmi ile. Āmīn yā Rabbe’l-‘ ālemīn. İlāhī bilürem aķile dünyā dār-ı(8) sürür degül. İlāhī bilürem ‘ ārife cihān cāy-ı huzūr degül. beden (9)bendi tırduka cān kışı talbınur ten tozı kınduka dil murđı (10)silkinür. Her kim dünyā kıřtizārında rāřatlık toğmını ekti bī-rāřatlık (11)götüriser her kim gönül bāđında ārām āđacın dikti bī-ārāmlık bitüriser. **125a** (1)her ferāđdan ğam irişür ve her minħatden miħnet yitişür. Her ‘ izzetüñ (2)‘ illeti olur ve her devletüñ mezelleti olur. Her rāřatün āfeti olur ve (3)her belanuñ rāřati olur. Ĥased oñulmaz renc olur ve ‘ ilim dükenmez genc (4)olur. Cāh āh-ı belā olur ve kızā ĥod bir kızā olur. Tedrīs telbīs olur (5)ve riyālu şeyĥ iblīs olur. Pirī ki ĥod-perest olur, berāber-i

put-⁽⁶⁾perest olur. Vāşilla dirilen nā-kām olur nām gözeden bed-nām olur. ⁽⁷⁾Ābid dirilen bī-tā'at olur zāhid dirilen bī-ibādet olur. ⁽⁸⁾Cūd sa'ādetüñ nerdübānıdır ve şecā'at siyādetüñ pāsübānıdır. ⁽⁹⁾Kibir şāhibini ħor ider ve kendüyi görmek kişiyi kör ider. ferāğat ⁽¹⁰⁾derūna ħuzur virür ve beşāşet yüze nūr virür. Tevāzu' izzeti ⁽¹¹⁾müciib olur ve devlet maḥabbeti müstevcib olur. Vuşul himmete **125b** ⁽¹⁾göre olur ve sa'y ğayrete göre olur. kuşūrın bilen sūd-mend olur ⁽²⁾ve kendüyi ögen nā-merd olur. Şehvete yilen ḥayvān olur ve ğazaba ⁽³⁾uyan şeytān olur. Cehli olan mürde olur ve ışıķı olan zinde ⁽⁴⁾olur. Ḥod-ray olanuñ tāli'i oñağan olmaz ve kendü fikrine ⁽⁵⁾uyan oñağan olmaz. Ululuķ ḥüsn-i ḥulķ-ile bulunur ve Ḥaķ dahı ⁽⁶⁾rızā-yı ḥaķ-ile bulunur. Ḥaķ isteyen tevekkülde olur ve ten bisleyen ⁽⁷⁾ekilde olur. Ḥüsün şüret-ile olmaz sîret gerek ve ḥulķ öğrenmeg ile ⁽⁸⁾olmaz tabī'at gerek. Ademin içi tāşı pāk gerek ve Ḥaķ'dan ğayrıdan ⁽⁹⁾bī-bak gerek şol dil ki ister kazāya rızā virmek gerek ve şol ⁽¹⁰⁾cān ki Ḥudā ister gönüle cilā virmek gerek tarīķat ehline evvel ⁽¹¹⁾şerī'at gerek ve ḥaķīķat isteyene öndin tarīķat gerek **126a** ⁽¹⁾yola giden uz gerek Ḥaķ isteyene kılavuz gerek sülūk irşādsuz ⁽²⁾olmaz ve irşād inķıyādsuz olmaz. Irādette ihlāş gerek ⁽³⁾ve mürīde ihtişāş gerek. İnkārı ādet itmek şom olur ve inkārı ⁽⁴⁾ḥū iden maḥrūm olur. Kāzibūñ va' di olmaz ve mülükūñ aḥdi ⁽⁵⁾olmaz bī-edeb devletlü olmaz ve toĝrı söz tatlu olmaz. ḥasūdun ⁽⁶⁾rāḥati olmaz imāndan ulu atā olmaz ve ğururdan büyük ḥaṭā ⁽⁷⁾olmaz. Fikirden yig hem-dem olmaz ve 'aķıldan özge maḥrem olmaz. Tevbeden ⁽⁸⁾yig ibādet olmaz ve rızādan gökçek tā'at olmaz tama' ehli ⁽⁹⁾zelil olur ve dūnyādan geķen Ḥalil olur. 'Abese ķalışanuñ gereküsü ⁽¹⁰⁾fevt olur ve 'Aķl-ile tuymayanuñ münebbihi mevt olur. Ḥarīş maḥrūm olur ⁽¹¹⁾zemmām mezmūm olur. Fāzıl ḥaseb-ile neseb ziver olur İbrāhim'e ol **126b** ⁽¹⁾N'eyler ki ātası Āzer olur. Aḥmaķuñ fikri dilinde olur 'āķilūñ ⁽²⁾lisānı elinde olur. Şükrān ni' meti şayd ider ve küfrān yolını ⁽³⁾sedd ider. Her belāda ki şabr ola ol şafāya döner ve her şafāda ki ⁽⁴⁾ĝurūr ola ol cefāya döner. İlahi her şādī ki yaduñsuz ⁽⁵⁾ola ol ĝurūr olur ve her ğamda ki yāduñ refīķ ola ol ⁽⁶⁾sürür olur. Her derūnda ki derdūñ ola ol rāḥattedür ⁽⁷⁾ve her gönülde ki ğamuñ olmaya ol miḥnette olur. Her dilde ki ⁽⁸⁾şevķuñ olmaya zevķi yokdur dil degül seng-ile farkı ⁽⁹⁾yokdur. İlahi nice edeyin ki vaṭan hevāsı rūḥı ṭabaķāt-ı ⁽¹⁰⁾aliyyeye ķekerse şüret zenciri ile heyulā dereķāt-ı ⁽¹¹⁾siccine şoķar ve eger hidāyet bedriķası sa'ādet **127a** ⁽¹⁾Burak ile tarīķ-i Ḥaķķ'a delālet iderse hevā şeytānı shevāt ⁽²⁾itlari ile rāh-ı nefse zalālet ider. İlāhī bu beste dilümi ⁽³⁾hevā bendinden ķurtarub senūñ bendünde ķıl. İlāhī bu şikeste ⁽⁴⁾göñlümi nefis 'uhdesinden ḥalāş idüb senūñ 'uhdeñde ķıl. ⁽⁵⁾İlāhī zikrūñ-ile ülfet vir.

İlāhī fikrūn-ile vahdet vir. ⁽⁶⁾İlāhī imān şem‘ ini gönül hānesinde tā ebed pāyende it. ⁽⁷⁾İlāhī tevḥīd güneşini vücūdumuz milketinde her dem tābende it. ⁽⁸⁾İlāhī zikir nūrile bu karanıuda kalmış gönüle şevk vir. İlāhī ⁽⁹⁾tevḥīd sırrını anlamāğa derūnumuza zevk vir. zikir hemin ⁽¹⁰⁾dil ile demek degildür ve tevḥīd kuru lafz-ile söylemek degildür. ⁽¹¹⁾zikir iden anuñ sırrını bilmek gerek nefy-i işbāt nedür anlamak gerek. 127b

⁽¹⁾Ebyāt

[Fā'ilātün/Fā'ilātün /Fā'ilün]

- 1 Nefy it işbāt-i her mevcūdı sen
Tā bilesin hestī-yi ma‘ būdı sen
- 2 Her ki Hāk'tan ğayrı maḳşūduñ durur
Tīg-ı lā'yı çek ki ma‘ būdun durur
- 3 Lā neheng-i kılzüm-i vahdet durur
Lā külüng-i hāne-i kesret durur
- 4 Lā kılāvuzdur fenā iklīmine
Lā delīl olur ḫaḳīkat iline
- 5 Şayḳal-ı mir'āt-ı imān lā durur
Ḥaṇçer-i ḳahhār-ı şeyṭān lā durur
- 6 Lā durur çāvāş-ı sulṭān-ı vücūd
Kim yolında ol ḳomaz ğayre vücūd
- 7 Lā çü ire vahdete illā olur
Ya‘ ni anda bir Elif peydā olur
- 8 Lām-ı lā'dur çün arada tercümān
Terk it anı kim Elif ḳala hemān

9 Tırduğunca bil arada tercümān
Mümkin olmaz ola maḳṣūdun ‘ayān

10 Şol ki illā’nuñ öniñde la’sıdur
Bu cihān-ı kesretinüñ ğavġasıdur

128a

11 Defterüñden lā vü illā’yı gider
Tā bu kesretten kılasın sen güzer

12 Cehd it kim ḳalmaya senden nişān
Bir Elif ḳala vüçüduñda hemān

13 Hāḳ ḳala ancaḳ eger ḥazf idesin
Lāmu ḥalk’ı daḡı ḥodlik noḳtasın

14 Gerçi kim ḥarf-i Elif bir ḥarf olur
Lāki bir yüzden gözetseñ elf olur

15 Naḳṣ birdür oḳuması sendedür
Nice oḳursañ kemālün andadur

16 Aradan lām’ı eger cerr idesin
Naḳṣ-ı elfi bir Elif oḳuyasın

17 Kim naẓar ḳıla iki naḳṣa bile
Biñ bir āduñ remzini ol dem bile

18 Ger açılırsa sana sırr-ı ḳıdem
‘İllet ü ma‘lûle çek evvel ḳalem

19 Nefyü işbāt hem gerekdür ehline

Merd olur zünnār olur ol biline

(10)Ammā sakın iy ‘azīz bunun gibi sözlerden yañlış añlama ve bu aşıl (11)elfāzdan bir dürlü fehm eyleme. Dervişler dillerinden bunun gibi **128b** (1)sözler çok olur ve ‘aşıklar ağzından bu cins kelimāt söylenür. (2)Egerçi bu sözler bizüm hālümüz degüldür ve bu kelimāt bizüm kālümüz degüldür. (3)Ammā Allāh ‘ināyeti ile ve ‘ilm-i şerī‘ at kuvveti ile şol kadar fehm olunur ki (4)ma‘ nāsı ol degüldür ki kâşırılar añlarlar ve murād ol degüldür ki (5)mülhidler fehm iderler. Bende-i tālīb mevlā-yı gālīb olmaz vācib (6)mümkün ve mümkün vācib olmaz. Hāşā ki bir mümkün Allāh ola (7)ve hāşā ki bunu ehlu’llāh diye. Hāḡ her mevcūd-ile biledür, ammā (8)hulūli yok ve gönül Allāh’un hānesidür, ammā nüzūli yok. (9)Saña senden yakındur, ammā mekānda degül hem Evvel ü hem Āḡır’dur, (10)ammā zemānda degül. Her gice semā-yı dünyāya iner, ammā biz añladuğumuz nüzül (11)degül ve ehl-i diller [ile] buluşur, ammā biz fehm itdüğümüz vuşul **129a** (1)degül. Nüzül ki bī-tağayyür-i hāl olur, anı ‘‘Aḡl-ile bilmek muḡāl olur, vuşul ki (2)anda intikāl olmaz, anı añlamağa mecāl olmaz. Bir nüzül ki ḡamle-i ‘arş’dan (3)niḡān ola, anı ‘aḡıl añlamasa ne ‘ayb ola. ‘‘Aḡlun bir dāyiresi var (4)anuñ içinden çıkamaz ve fikrūñ bir meydānı var andan taşra gidemez. (5)‘Aḡl-ile Hāḡ isteyen çirāḡ-ile āfitāb arar fikr-ile bilmek dileyen (6)yıldız ile māhitāb arar. Dervişlerün başḡa bir dili olur anuñ-içün (7)sözlerinüñ müşkilî olur. Gerekdür ki başiret gözi açıla ki Hāḡ (8)nūrile Hāḡ seçile. Bizüm gibilere hemīn anlaruñ sözlerini ḡabūl idüb (9)itmemek gerek ve gine murādlarını anlara ḡomaḡ gerek. Ve buña i‘tikād (10)itmek gerek ki bende her ne kadar cehd iderse, velī olur, ilāh olmaz (11)piyāde her ne kadar sa‘y iderse ferzīn olur, şāh olmaz. Elfāz-ı **129b** (1)lāf ü tāmāt mekr olur, şeyḡānî nite ki bevḡ ü şaḡḡ olur ene’l-Hāḡḡ (2)u sübhānî sırr-ı rübūbiyyet bir sırdur ki kümmel daḡı anuñ künhine irişemez (3)ve ḡazret-i vücūd bir ḡazretdür ki, enbiyā daḡı ḡaḡiḡatine yitişemez ‘ilim (4)ziyāde olduḡça ḡayret artar ve ḡayret ziyāde olduḡça dehşet artar. (5)Anuñ-içündür ki ol faḡr-i ‘ālem seyyid-i enbiyā ve senedi eşfiyā dāyim du‘āsında (6)dir idi ki, “zidnī taḡayyuran”. Ve zümre-i küllî ‘ārifīn, ‘aḡāyid-i ‘acāyiz (7)üzlerineyüz diyü inşāf iderler. Āḡir-i sülūki şöyle bil ki, (8)hemīn evveline varur ‘aḡāyid hemān bildüğümüzdür ki ‘ayān-ile olur. (9)ḡāyeti ‘ilm-i insānî iken Rabbānî olur ve vücūd kevnî iken Hāḡḡānî olur. (10)Her mertebe kendüden yuḡaruya göre icmāl olur her maḡām kendüden (11)a‘lā maḡāmda hāl olur. Hāḡ rüşendür, ammā biz göremezüz **130a** (1)dost bizümledür, ammā biz bilemezüz. Her yirde ol peydādur bizde (2)nazar yok her mevcūdda

āşık aradur bizde baş ar yok. Ma‘ şük⁽³⁾ her ne kadar ‘ ayān olursa, ‘ āşık gözi dağı nigerān gerek maḥbūb⁽⁴⁾ her ne kadar cezbe iderse bu cānibde dağı meyelān gerek. Maḥsūd⁽⁵⁾ ḥāzır hemīn ḳāşid-ı ḳālāḳ maṭlūb müheyyā hemīn ṭālib-i cüst-nāk⁽⁶⁾ gerek. Maḥbūb peydā hemīn muḥibb-i muvāfiḳ gerek ma‘ şük hüveydā,⁽⁷⁾ hemīn ‘ āşık-ı şādık gerek. İlāhī her yirde sen manzūrsın, hemīn⁽⁸⁾ nāzır gerek ve her şüretle sen gözügürsin, hemīn bāşır gerek.

⁽⁹⁾ Ebyāt

[Fā'ilātün/Fā'ilātün /Fā'ilün]

1 İy diriğā kimsede yok hiç tāb
Dīdeler kūr u cihān pūr āfitāb

2 ‘ Aḳl ü fikrūñ zātuña hiç rāhı yok
Kūnh i vaşfuñdan anuñ agāhı yok

130b

3 Cümle diller sende olur bī-lisān
Enbiyā Ḥaḳ-i rehūnde cān-fişān

4 Ger ‘ aya,ān dirlerse sen gāyet nihān
Ger nihān dirlerse ḥod sensin ‘ ayān

5 Her cigerde derdūññ bir āhı var
Saña her bir zerrenūñ bir rāhı var

6 Fikretūñde ‘ aḳl ü cān fertūtdür
‘ Aḳl ḥayrān cān dağı mebhūtdür

⁽⁵⁾ İlāhī Cennet didikleri vişālūñdür bāḳisi ḡurūr-ı lezzāt. İlāhī Cehennem ⁽⁶⁾ firāḳūñdur mā‘ adası fiḳdān-ı shevāt İlāhī dindāruñ bile olmayıcak ⁽⁷⁾ ‘ āşık cenneti n’ider. İlāhī nāzarūñ bile olmicak göñül eri cehennemden neye ḳaḳār.

(8)Beyt

[Fā'ilātün/Fā'ilātün /Fā'ilün]

1 Heşt cennet cümle hürdür hem kuşūr
Çün cemālūñ olmaya bile kuşūr

(10)İlāhī hikmetūñ-ile gerçi her nesneye bir sebep kodun ammā kudretūñe esbāb ü (11)ālāt gerekmez. İlāhī tadbīrūñ-ile gerçi her mevcūdı bir 'illete rabṭ eyledün **131a** (1)ammā taqdīrūñe 'ilel ü gāyāt gerekmez. Seyelān gerçi şunūn ṭabī'atidür, (2)irādetūñ oldu, Mūsā bir işāret-ile tūrgurdı tedric gerçi yimişlerūñ (3)'ādetidür, 'ināyetūñ irdi, Meryem bir sâ'atde ırgürdi İlāhī yakınlık (4)nişānı gerçi seni sevmekdür, ammā 'alāmeti hestlikden geçmekdür; İlāhī bilürem 'āşık (5)olan himmet-pest olmamak gerek; İlāhī 'itābuñ 'ikābından hicābuñ (6)mezelleti artuğdur. İlāhī 'azābuñ belasından saḥaṭūn zilleti artuğdur. (7)İlāhī 'ömrümde gerçi saña yarar iş itmedüm; ammā dāyım nedāmetteyem. (8)İlāhī saḥalum ağardı, bir eylük kazanmadum; ammā her sâ'at ḥacāletdeyem. (9)İlāhī benüm fi'lüme bakma ki, 'āciz ü ser-gerdānem. İlāhī benüm 'amelüme nazar itme ki (10)vālih ü ḥayrānem. Eger tevbe itdüm ise daḥı, 'āşıklar tevbesi gibi süst ü (11)nā-üstüvār ve eger aḥd itdüm-ise daḥı, ma'sūklar aḥdi gibi za'if-ü **131b** (1)nā-payidār. Eger da'vā-yı maḥabbet idersem, 'alāmet kanı ve eger laf-ı 'ubūdiyyet (2)idersem, 'ibādet kanı eger işkdan dem urursam, derd-nāk kanı, ve eger (3)şevküm var dirsem āh-ı sūz-nāk kanı eger uşlū 'ākıl -isem n'ichün Tanrı kulluḡını (4)şāf işlemezem, ve eger ebleh ü bön-isem, n'ichün dünyā işin güzāf işlemezem Eger (5)'ālimsem, 'ilme göre 'amelüm kanı, ve eger cāhil-isem, bunca yıldan berü sa'y ü emelüm (6)Kanı. Eger tālib-isem, n'ichün Ḥaḳ yolını cüst ü cūy eylemezem, ve eger fāriğ-isem, (7)n'ichün ol babda güft ü güy kesmezem Eger ehl-i ḥaşyet isem, ḥavf-ile (8)şermüm kanı, ve eger ehl-i 'inābet-isem, dem-i serd ü dil-i germüm kanı Eger dervişlere (9)muḥibb isem, n'ichün yollarına bir kadem basmazam, ve eger ol ṭāyife ile alışmazsam, (10)n'ichün anlarūñ sözün kesmezem İlāhī bilürem ma'siyet bīmārına (11)göz yaşından yig şarāb bulunmaz ve 'ışk ḥastesine ciger biryānından **132a** (1)yig kebāb bulunmaz. İlāhī maḥabbetūñ küştesi bir şehīddür ki, Kanı belürmez. İlāhī (2)fūrkatūñ şūḥtesi bir ḥarīkdür, duḡanı belürmez. İlāhī her yirde (3)peydāsın, hemīn görecek göz gerek. İlāhī her yüzde hüveydāsın, (4)hemīn bakacak yüz gerek. Senūñ-ile āşına olan, ḥalāyıkdan tenhā gerek (5)dostla nihān olan 'ālemde nā-peydā gerek. İlāhī bu

ne kıkmettür ki, niçeler ⁽⁶⁾deryāya ğarķ olmış-iken şüşamışlardır, ve niçeler henüz şū görmedin ⁽⁷⁾ķanmışlardır. İlāhī bu ne ķudrettdür ki, fenā baħrinde helak olanlar ebedī ⁽⁸⁾beķā bulurlar; yoklık elemin ziyāde görenler, ziyāde şafā bulurlar. ‘Işk ⁽⁹⁾zaħmeti artdukça zevķ u ħuzūr bulurlar; maħabbet derdi geldükçe rāhat ü ⁽¹⁰⁾sūrūr bulurlar. İlāhī ‘ışk ma‘ rifet deñizinden bir gevherdür ki, dile şevķ u ⁽¹¹⁾ziyā virür. İlāhī maħabbet haķīķat ma‘ deninden bir cevherdür ki, gönüle behcet ü baha virür. **132b**

(1)İşāret-i Evşāf-ı ‘Işk

⁽²⁾‘Işk āsāyiş-i cāndur; ‘ışk arāyiş-i cihāndur. ‘Işk nemek-⁽³⁾dīñ-i vefādur; ‘ışk ħadīķa-i ehl-i şafādur. ‘Işk haķīķāt çārħının ⁽⁴⁾aħteridür; ‘ışk cān leşkerinün mihteridür. ‘Işk bir sultān-ı ķāhir ü ⁽⁵⁾tīzdür ki, ‘alem çekicek, birbirine vurur vücūd-ile ‘ademi; ‘ışk bir bī-ķarār u ⁽⁶⁾şūrengizdür ki, ķadem başıcak, şūr u ğavġaya bıraġur ‘ālemi. ‘Işk ⁽⁷⁾bir cevher-i pākdür, ‘araz şanmañ; ‘ışk rāhat-i cāndur, maraz şanmañ.

(8)Ebyāt

[Mefā’lün Mefā’lün Fe’ülün]

- 1 Dir-ise Cālinūs aña marazdır
İşitme sözini kim ol ğarazdır
- 2 Ĥadīs-i ‘ışķı ‘āşık añlar ancaķ
Ruħ-ı ‘Azrāyı Vāmık añlar ancaķ
- 3 Kimüñ kim ġülsitāndan āgehī yok
Gözinde ķāmet-i serv-i sehī yok

133a

- 4 Beyān-ı ‘ışķı sen Mañşūr’a şorgıl
Var aħvāl-i behiştı ħūra şorgıl

⁽²⁾‘Işk bir murġdur ki, melāmet-i ħalk aña bāl olur; ‘ışk bir devletdür ki, ⁽³⁾idbār-ı dünyā aña iķbāl olur. ‘ışk bāzarında cāme-i dibā-yı bir ħabbeye ⁽⁴⁾almazlar; ‘uşşāk maħallesinde nāmus-ile nāmı bir çöpe şaymazlar. ‘Āşık olanlar ⁽⁵⁾ġayret ü ‘ārı bıraġurlar; dost

isteyenler evvel vaķarı bırağurlar. ⁽⁶⁾Āķil eydür cübbe vü destār Ķanı ‘ Āşık eydür ħāne-i ħammār Ķanı ‘ Āşık ⁽⁷⁾dü kevünden bī-niyāz olur; ‘ āşık cihān içinde ser-firāz olur. ‘ ışk ⁽⁸⁾bir külüng-i pūlāddur ki, her vaķit varlık bināsın yıķar ‘ ışk bir bennā-yı ⁽⁹⁾üstāddur ki, dāyim yoķlık sarāyın yapar. ‘ ışk bir derd-i māder-zād olur; ⁽¹⁰⁾āşık iki cihāndan azād olur. Ne vaşlatda şād ü ne ğamdan firārı ⁽¹¹⁾olur ne destinde şabr u ne pāyinde ķarārı olur. ‘ Āşık hemīşe **133b** ⁽¹⁾belā-keş olur; dāyim belā içinde ħoş olur. ‘ Āşık her dem sūz u şevķte ⁽²⁾olur; derd-i ‘ ışk içinde zevķte olur ‘ Āşıkā ğidā belā olur, ⁽³⁾āşıkā şafā cefā olur. ‘ Āşık ki yolunda merd olur, renci dār ü ⁽⁴⁾rāĥati derd olur.

Ebyāt

[Fe’ilâtün Mefâ’ilün Fe’ilün]

- 1 ‘ Āşıkun āh ü zārı lāzımıdır
Dürlü derd ü belā mülāzımıdır
- 2 Renc-i ‘ āşık ki yoķ şümārı anuñ
Yoķ durur anda iĥtiyārı anuñ
- 3 İĥtiyārı iĥtiyār-ı maĥbūbu
Her neyi dilerse ol maṭlūbu
- 4 Ṭālib olur fenāya ol müştāk
Tā ki görmeye ol belā-yı firāk
- 5 Cān-ı ‘ āşık bisāṭ-ı mūhre-i ‘ ışk
Şehr-bend-i murād-ı şöhre-i ‘ ışk
- 6 Āteş-i zāhir, sūzende-i bīrūn olur
Āteş-i ‘ ışk, sūzende-i derūn olur

⁽¹¹⁾ışk gerçi sūz olur, velī sīne içinde nūr-efrūz olur. **134a** ⁽¹⁾Dil ehlinün kārī ‘ ışk olur; yol erlerinin şi‘ārı ‘ ışk olur. ⁽²⁾Āşıkā ‘ ışk ħükmi, mezheb ü dīn olur; ‘ āşıklara maĥabbet, ķānūn-ı ⁽³⁾āyīn olur. ‘ ışk ehli lezzeti nā-kamlıkda bulurlar; ‘ āşık olanlar ‘ izzetī ⁽⁴⁾bed-nāmlıkda bulurlar.

Ebyāt

[Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün]

- 1 Vaşf-ı ma' şūḳ ' izz ü cebbārī
Vaşf-ı ' āşık mezellet ü bārī
- 2 Kārī 'anun ğunc-ile kirişme vü nāz
Bundadur sūz u iştiyāk u niyāz
- 3 Birinüñ vaşfı āḫara merbūṭ
Birinüñ ḫālī biri-le meşrūṭ
- 4 Nāz her dem niyāz ile bulunur
Sūz her demde sāz-ile bulunur
- 5 Biri ger olmaya faḳīr ü Ḥaḳīr
Olmaz ol birisi ğanī vü emīr
- 6 Biri olmaya çün ' azīz ü bülend
Ol biri olmaya zelīl ü nejend
- 7 ' İşk olur bunuñ aña rābıtası
' İşk olur birbirine vāsıtası

134b

- 8 Bir tarafda eger ola cünbişi
Eksük olmaya bir tarafta keşişi
- 9 Bir taraf ger ola temām ü dürüst
Bir taraf daḫı hergiz olmaya süst
- 10 Bir taraf ger dil-ile şādık ola
Bir taraf da aña muvāfık ola

- 11 ‘Işk bāzī vü fesāne degildür
‘Işk ehli kolayına degildür

- 12 ‘Işk olmayan' gönülde lezzet olmaz
‘Işk olmayan başda devlet olmaz

Neşr

⁽⁶⁾‘Işk çeşmesine ırmeyen āb-ı hayāt nedür bilmez ‘ışk Kāfına konmayan ⁽⁷⁾Simurg nicedür añlamaz. Her dil ki ‘ışk bāzī bisāfında māt ⁽⁸⁾olur kıyım-i ‘ālem olub ebedī hayāt bulur.

Beyt

[Fā'ilātün/Fā'ilātün /Fā'ilün]

Dil ki bûy-ı ‘ışkdan bî-reng olur
Ehl-i dil yânında ol dil seng olur

⁽¹⁰⁾Dil bāğında ki ‘ışk güli olmaz bir bezme beñzer ki anuñ müli olmaz ⁽¹¹⁾dil táb-hānesinde ki ‘Işk şem‘i yanmaya bir hāne-i tārike beñzer ki **135a** ⁽¹⁾çırāğı uyanmaya.

Ebyāt

[Fe'ilātün Mefâ'ilün Fe'ilün]

- 1 ‘Işk içinde olur ‘aceb eṭvār
Gāh olur naḳş irüp zevâlde olur
- 2 Gāh iḳbāl olur u gāh idbār
Gāh olur zirve i kemâlde olur
- 3 Lîki bu ibtidā-yı hāl olur
‘Işk-ı tam içre bu muḫāl olur
- 4 ‘Işk eri ibtidāda ḫām olur
Derd-i ‘ışk içre nā-temām olur

5 Añlamaz dostun kemâlini ol
Zabı idemez henüz hâlini ol

6 Her aña beñzeyen nigârı görür
Kendüye anı ğam-güsâr idinür

(8) Hikâyet

[Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün]

1 Nite kim kıdve-i cihân Mecnûn
Artar iken maḥabbeti dün ü gün

2 Cā-be-cā tırmayub gezerdi müdām
Nāgehān bir ğazālî avladı dām

3 Geldi derḥāl koyuvirdi anı
Ḥürmet itdi vü ūlî gördi anı

135b

4 Dir gözi şanki çeşm-i yâr durur
Gerdeni gerden-i nigâr durur

5 Vechi yok kim aña cefâ idevüz
Vâcib ol kim anı rehâ idevüz

6 'İşk erine olur bu ḥâletdür
Sebebine bülûğ ğâyetdür

7 Merd çün puḥte ola ol aşına
Hiç ğayrı görünmeye gözine

8 Şebah işbâtı anda dūr olur
Belki adında da ğayūr olur

- 9 Görmez olur o bir eḥadde cemāl
Dilberine ola nāẓīr ü mişāl
- 10 Ünsi qalmaz cihānda kimse-ile
İllā ol ki aña nisbetini bile
- 11 Meşelā pasübān-ı hindūsı
Yāḥu Ḥaḳ-i reh ü seg-i kūsı
- 12 Yāḥu zülf ü ‘ ızar ü ḥaṭṭ ü ḥadī
Yāḥu çeşm ü dehān ü serv-i ḳadī
- 13 Çün ki ‘ Işḳ āḥır ola bula kemāl
Ṭurmaya ‘ Işḳ erinde daḥı bu ḥāl
- 14 Dostdan ğayrısını görmez olur
Dostuñ olanı da bilmez olur

136a

- 15 Ṭālīb i ‘ ayn-i itdiḥād olur
Sālīk-i rāḥ-ı infirād olur
- 16 Zülf ü rūḥ fikri götrülür aradan
Perde olmaz aña ḥicāb-ı beden
- 17 ‘ Işḳ kıssşa vü ḥikāyet olmaz
‘ Işḳ-bāzi ḥadīs ü rivāyet olmaz

⁽⁴⁾‘ Ālem-i ‘ ıḣḳ ‘ ālem-i digerdür. Pāye-i ‘ ıḣḳ andan bülend-terdür ki her mesken ⁽²⁾aña menzil ola veya anuñ mekānı bir avuç gil ola. ‘ Işḳ bir maḳām-ı ⁽³⁾vaḥdānīdür cezbesei cezbe-i nūrāni. ‘ Işḳ ḥaḳḳ gözinde dīvāna⁽⁴⁾lıḳdur. ‘ Işḳ kendü vücūdına bīḡānalıḳdur.

Ebyāt

[Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün]

1 'Işka ger olmaya be-küllî rām
Gitmez andan ta' allükāt temām

2 Nefs hazzın eger ki itmeye ol
Vaşl-ı yāra temām bulmaya yol

3 Kim ki zātından ol cüdā olmaz
Hil' at-i 'ışk aña sezā olmaz

4 Kendüden kim ki münhali' olmaz
Anda bil 'ışk muntabı' olmaz

136b

5 'Işk ezel kadehinden bī-hüşlıkdur
'Işk iki 'ālemi feramüşlıkdur

6 Merkebi 'ışk katı tiz-rev olur
Her zemān aña menzil-i nev olur.

⁽³⁾Her kim ki 'ışk-ile hem-'inān olur, menzili anuñ ol cihān olur. Dil 'ışkun ⁽⁴⁾sūhte-i dīrīnesidür, gönül maḥabbetün bende-i kemīnesidür.

⁽⁵⁾Ebyāt

[Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün]

1 Maḥabbet cān-ı cān-ı 'aşıkāndur
Ol ārām-ı revān-ı 'aşıkāndur

2 Maḥabbet şem' -i eyvān-ı gönüldür
Maḥabbet genc-i virān-ı gönüldür

3 Maḥabbet aḥter-i bürc-i gönüldür

Maḥabbet gevher-i dürc-i gönüldür

4 Maḥabbet cevher-i deryā-yı cāndur
Ḳabā-yı nazük-i bālā-yı cāndur

5 Şu kim cām-ı maḥabbetden ider nūş
İder dünyî vü ‘uḳbî-yi ferāmūş

6 Gönül kim ‘ışḳ-ile ol aşinādur
Aña ol baḥşiş ü luṭf-ı Ḥudādur

137a

7 Maḥabbetden şorarsañ ger nişān sen
Maḥabbetde bunı bilgil ‘ayān sen

8 Ki evvel mertebe bu anda nāçār
Dilinden atar ol aḡyārı yek-bār

9 Derūnında bulur maḥbūbı ancaḳ
Ḳatında ol olur maṭlūbı ancaḳ

10 Eger gelse aña maḥbūb-ı diğēr
Dil-ārā vü laṭīf ü hūb ü manzar

11 Muḳayyed olmayub baḳmaz yüzine
Anı aşlā getürmez ol gözine

12 Didi anlar ki olurlar ehl-i iḥlāş
Maḥabbet gāh ‘ām olur gehi ḥāş

13 Gehī dil meyl ider vech-i şifāta
Gehi cān ṭālib olur nūr-ı zata

- 14 Dinidür evveline ‘ām bilgil
İkincisine hāşı nām bilgil
- 15 Maḥabbet çün kim ola ol ‘āmī
Dinīyi bil ki şāf olmaz temāmī
- 16 Velīkin ol ḳadeḥ ger hāş ola ol
Mey-i hḥum-hāne-i iḥlāş ola ol

(11)Kim ki ol ḳadeḥden bī-hūş olur, cānı cānān-ile hoş olur. ‘Aḳıl ol **137b** (1)araya girmez ve fikr ol yöreye uğramaz. ‘Aḳıl ma‘ rifetüñ āletidür (2)‘ışḳ yakīnün ḥāletidür. ‘Aḳıl bir rengdür ki anda būy-ı sır (3)olmaz ‘ışḳ bir būyudur ki anda rengden eşer olmaz. ‘Aḳıl bir seng-i (4)ma‘ rifettür nemegī yok. ‘İşḳ bir nemeg-i ḥaḳīḳatdür sengi yok. ‘Aḳıl (5)bir murğdur ki havā yüzinde. ‘İşḳ bir hevādur murğ içinde. Murğ havāda (6)nazzāralıḳ ider. Hevā murğda avāralıḳ ider. ‘Aḳıl ḥālinüñ ḥalli ḳıl ü (7)ḳāl-ile olur. ‘İşḳ derdini anuñ-ile bilmek muḥāl olur. ‘Aḳıl işleri (8)bī-mesned olmaz. ‘İşḳ ḥadīşleri müsned olmaz. ‘İşḳ-ile arasında (9)bir ta‘ allüḳ var ezelī vü ebedī ki ol ta‘ allüḳa ta‘ allüḳ olmaz. Nīgī vü bedī (10)güzellig ü çirkinlik ‘ışḳ bāzārında yeksān olur. ḥūblıḳ u (11)zīştlik ‘ışḳ erine seyyān olur. Zūlf-i Leylī de bir şiken var ki **138a** (1)dil-i Mecnūn’dan ğayrısı ol şınıḳlıḳı añlayımaz ve ‘izār-ı ‘Azrā’da bir ḥaṭ (2)var ki cān-ı Vāmıḳ’dan özgesi ol ḥaṭṭı okuyımaz. Leb-i Şīrin’de (3)bir şeker var ki sīne-i Ferḥād anuñ ḥastesidür. ca‘ d-i Ayāz’da bir (4)ḥaḳa var ki dil-i Maḥmūd anuñ bestesidür. ‘İşḳda ḥüsn gerek (5)ḥüsünde an gerek maḥbūb olana hemān nişan gerek. Ḥüsn melāḥat (6)olmaḳdur şabāḥat olmaḳ degü güzellikden gönül almaḳdur. Şūret (7)düzmek degül. şabāḥat hemin naḳş-ı dīvāra beñzer. Melāḥat (8)bir şive-i mekkāra beñzer. şabāḥat melāḥatsüz hiç olur. Melāḥat şabāḥatsüz (9)gönüller alır. Şūr olur ki nemek hoş-güvār olur. Şīrīn olur ki (10)germ ü dil-āzār olur. Ḥüsn bir ‘arūs-ı zībādur ki ‘ışḳı görmeyince (11)kimseye niḳābın açmaz ve ḥüsn bir gencine-i nā-peydādur ki ‘ışḳ gelmeyince kimesneye **138b** (1)ḳāpusın açmaz. Eger bī-‘ışḳ ola ru’ye-i maḥbūb. Kemāl-i cemālī olur maḥcūb. (2)‘İşḳ ma‘ şūḳda bir āyine olur ki şūret-i ḥüsn anda mu‘ āyene (3)olur ma‘ şūḳ daḥı kendü cemālın anda görür. Ol sebebdan ‘āşıḳa (4)‘āşıḳ olur.

Hikāyet

[Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün]

- 1 Nitekim ol şeyh-i 'ālem Bāyezid
Nūr-ı çeşm-i rüy-ı ādem Bāyezid
- 2 Naql olunur kim dimiş aşhābına
Ehl-i dilden bulunan aḥbābına
- 3 Ben şanurdum bunca yıldur 'āşıkam
Ṭalibem yarı gönülde şādıkam
- 4 Bu tamam oldu baña āḥır 'ayān
'Aşık ü ṭalib o imiş bī-gümān
- 5 Ol muḥibb-imiş baña maḥbūb ben
Ṭalib ol-imiş beni maṭlūb ben
- 6 Ol-imiş cezb eyleyen bini aña
Ol-imiş hem kımayan bini bana
- 7 Şol gönül kim 'āşıkı Allāh ola
Şek degül ol dü cihāna şāh ola

139a

- 8 Olmaya ol gönüle hergiz hicāb
Rüy-ı ma' şūkı göre ol bī-nikāb

(2)' Işık bir cevher-i bī-mişl ü hemtādur ki anuñ vaşfı emsāl ile dinilmez. (3)' Işık bir sırr-ı nā-peydādur ki anuñ taşviri mişāl-ile gösterilmez. ' Aşıklarun (4)dili altından sözleri olur ki, leb aña maḥrem olmaz. ' Işık ehlinün (5)sīne içinden nefesleri olur ki dem aña hem-dem olmaz. ' Aşık ile (6)ma' şūkı ortasında bir güft ü güy olur kim, zübān-ı ḥācibden ğayrı (7)aña tercümān olmaz. Cān-ile cānān arasında bir cüst-ü-cū (8)olur kim kūşe-i çeşimden özge

dīde-bān olmaz. ⁽⁹⁾Ġamze-i ma‘ şūḳ ile ġam-zedegān-ı ‘ ıṣḳ arasında bir girişme olur ki eger ‘ ayān ola. ⁽¹⁰⁾Hezār rāh-revān-ı tarīḳatūn teninden revān ola. ‘ Iṣḳ bir zāhirdür ki ⁽¹¹⁾örtülmez ‘ ıṣḳ bir sırdur ki açılmaz ‘ ıṣḳun kimse ile kārı olmaz **139b** ⁽¹⁾āyine-i ‘ ıṣḳun jengārı olmaz ‘ ıṣḳ mevlāları bende ider ‘ ıṣḳ ⁽²⁾ser-firāzları ser-efkende ider.

Ebyāt

[Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün]

- 1 Rivāyetdür ki bir gün şāh Maḥmūd
Revānından anuñ Ḥaḳ ola ḥoş-nūd
- 2 Didi Āyāza ki maḥbūb-ı dil-dār
Cemālūñle göñül şaḥrası gül-zār
- 3 Nedendür ‘ ıṣḳun olduḳça ziyāde
Tekellūf hem ḥicāb artar arada
- 4 Ḳadīmī inbisāṭı bulumazuz
Senūñle bile hemdem olumazuz
- 5 Gice gündüz ziyād olur maḥabbet
N’içün nokṣān içinde ola ülfet
- 6 Didi Āyāz ki ey şāh-ı cüvān-baḥt
Vücūduñla müşerref tāt ile taḥt
- 7 Ben evvel ḳul-idüm sen baña sulṭān
Nice ḳılsan elūñde bende-fermān
- 8 Bu gün kim ‘ ıṣḳ şāha ġālib oldu
Dil ü cāndan bu ḳula rāġıb oldu
- 9 Vücūdı ‘ ıṣḳ içinde zinde oldu
Dili ben bendesine bende oldu

140a

- 10 Çü ‘ışk aḥvālümüz taḥvīl itdi,
 Qadimi vaż‘ı ol tebdīl itdi
- 11 Budur ‘ışka hemīşe ‘ādet ü rāh
 Ki şāhı kıl ider ü kılını şāh
- 12 Bu ‘ışk efsāne vü efsün degildür
 ‘Işk şan‘at-i her dūn degildür

(4)Her ‘ışk da‘vasın iden ‘āşık olmaz ve her maḥabbetden dem uran (5)şādık olmaz. Her serde bu sevdā olmaz ve her dest yed-i beyzā (6)olmaz. Şeker dimeg-ile dehān şīrīn olmaz Hüsrev dimeg-ile Hüsrev (7)āyin olmaz. Her ḥalka ki ḳolda ola sivār olmaz ve her tıfıl ki (8)ḳamışa bine süvār olmaz. Her mālīk-i dinār olan Mālīk-i Dinār (9)olmaz ve her seri olan seri olmaz. Her meşhūr ma‘rūf olmaz (10)ve her bād olan me‘lūf olmaz. ‘Işk bir gencdür ki niçe cānlar (11)anuñ ucından ḥarāb olmışdur. ‘Işk bir müşkdür ki 140b (1)niçe yürekler ol sevdā ile ḡarḳ-ı ḥūn olmışdur. ‘Işk bir şekerdür ki (2)niçe diller ol ārzu ile teng ü meşhūn olmışdur. ‘Işk bir la‘l-i (3)girān-bahādur ki anuñ özge kānı olur. ‘Işk bir dürr-i yegāne(4)dür bir dürlü nişānı olur. Cemi‘-i mübārizler ḳalb-i sipāha vururlar. (5)‘Işk bir şaf-derdür ki sipāh-ı ḳalbe vurur. Ve cemi‘-i ‘ayyārlar ḳaleb-i (6)ḥazānede olurlar. ‘Işk bir dilāverdür ki ḥazāne-i ḳalebe girür. ‘Işk (7)ḡavvās-ı ḳulzüm-i deryā ‘Işk cuyā-yı lūlū-yı lālā. ‘Işk bir mu‘ammā(8)dan pehlevāndur ki bir remz-ile biñ beyānı var ‘Işk bir ‘andelīb-i (9)ḡaşıḥ-zübāndur ki her nefesde hezār destānı var.

(11)Ebyāt

[Fā’ilātün Fā’ilātün Fā’ilün]

- 1 ‘Işkdur ḡam māyesin sevdā iden
 ‘Işkdur virāneden ḡavgā iden

141a

- 2 ‘Işkdur ḡavvās-ı deryā-yı vüçüd
 ‘Işkdur mellāh-ı fülk-i baḥr-i cūd

- 3 ‘Işkdur āyine-i gītī-nümā
‘Işk üşturlāb-ı esrār-Ḥudā
- 4 ‘Işk dellāl-i ser-i kūy-ı ‘anā
Şahne-i hengām-ı cāy-ı ibtilā 141a/4
- 5 ‘Işk mesti farķidemez küfr ü dīn
‘Āşıkā olmaz ğam-ı şekk ü yaķın 141a/5
- 6 ‘Işk mesti dāyimā dil-şād olur
Göñli gözi Ḥaķķ-ile abād olur 141a/6
- 7 ‘Işk mesti ‘āleme sultān olur
Şūretā ger vālih ü ḥayrān olur
- 8 ‘Aķl iline cümle ḥükm eyler temām
‘Aķl ile baḥş eyler uymaz ol hümām
- 9 ‘Aķl eydür gel perīşān olmağıl
‘Işk aña güler ki nādān olmağıl
- 10 ‘Aķl eydür fikr-ile işleyelüm
‘Işk eydür fikri elden kıoyalum
- 11 ‘Aķl ister kār-sāz olmaķlığı
‘Işk ister pāk-bāz olm‘ Aķlığı
- 12 ‘Aķl ister kim bula asūdelik
‘Işk ister kim ola alūdelik

- 13 ‘ Aql ister kim ket-Ĥudālĭk itmege
‘ Işķ ister pādişālĭk itmege
- 14 ‘ Aql eydür ĥalka rüsvāy olmağıl
‘ Işķ eydür yörü ĥod-rāy olmağıl
- 15 ‘ Aql eydür ĥuru mestlikdür işüñ
‘ Işķ eydür ĥod-perestlikdür işüñ
- 16 ‘ Aql eydür ben beden sulţānıyam
‘ Işķ eydir iki cihanuñ ĥānıyam
- 17 ‘ Aql eydür ben cemāl-i ‘ ālemem
‘ Işķ eydür ben kemāl-i ādemem
- 18 ‘ Aql eydür ben cihānun zeyniyem
‘ Işķ eydür ben dü kevnün rükniyem
- 19 ‘ Aql eydür gel berü tutğıl sözüm
‘ Işķ eydür sen dağı başğıl özüm
- 20 ‘ Aql eydür ‘ ilmi n’içün ĥoduñuz
‘ Işķ eydür ‘ ilmi bende buluñuz
- 21 ‘ Aql eydür ben yağın virdim Ĥağ’a
‘ Işķ eydür irgireyin Ĥazrete
- 22 ‘ Āşık u ‘ işķa ĥalem çek sen müdām
Tā ki ma‘ şūķ ola ĥalan ve’s-selām
- 23 Dağı niçe buncılayın bağş olur
‘ Aql āğır ‘ āciz oluban ĥalur

142a

24 ‘ Aql varlıķda bulur zevķ ü şafā
‘ Işķ yoklıķda görür dāyim vefā

25 Milk-i ‘ ışķ olur verā-yı kāyināt
Olmaz andan fi‘ l-i ğavġā-yı şifāt

26 Şeh-süvār-ı ‘ ışķ çün leşker çeker
‘ Aql ü fikri yanına çaker çeker

27 ‘ Işķ olmaz pīşe-i her bü’l-heves
‘ Işķı ‘ āşıķlar bilürler gine bes

28 Tolu ‘ ālem gerçi ğüft-ü-ġüy-ı ‘ ışķ
Līki yoktur degme yirde būy-ı ‘ ışķ

(6)İlāhī her kişi merd-i ‘ ışķ olmaz ve degme yirde derd-i ‘ ışķ bulunmaz. Işķ bir kimyādur.

(7)Anuñ ma‘ deni lā-mekān olur. ‘ Işķ bir cevherdür anuñ mekānı kān (8)olur. ‘ Işķ bir dürdür degme deñizde bulunmaz. ‘ Işķ bir incüdür ki her kulaķta (9)şalınmaz. ‘ Işķ bir nürdür her gözde görünmez. ‘ Işķ bir huzurdur (10)her derūnda bulunmaz. ‘ Işķ bir zevķdur anuñ da başka bir dili var. (11)‘ Işķ bir şevķdur anuñ da ayru ehli var. ‘ Işķ bir cūşdur 142b

(1)anuñ da şeydāları var. ‘ Işķ bir hūrūşdur anuñ da deryāları var.

(2)Ebyāt

[Mefā’lün Mefā’lün Fe’ûlün]

1 Göñül kim şevķ işinden bī-ħaberdür
Maħabbetden bil anı bī-eşerdür

2 Bulunmaz ‘ ışķı ol kim Şevķi yokdur
Ne bilsün derdi ol kim zevķi yokdur

3 Ne hoşdur dil kim ola şevķi dāyim
Ne hoşdur cān kim ola zevķi dāyim

- 4 Odur vākıf bu sırr-ı iştıyāka
Ki düşmiş ola ol bend-i firāka
- 5 Gel ey dil kūy-ı uşşāka qadem bas
Yörü pes ālem-i ilve ālem as

(8)‘ Işk bir berķ-ı şā‘ ıķa-dāra benzer ki nereye uğrasa yaķar ‘ ışk (9)bir pādişāh-ı qahhara beñzer ki uğraduğı memleketi yıķar her dil ki ‘ ışķa (10)hāne ola tır-ü belāya nişāne olur ve her gönöl ki maħabbete maķām ola (11)miħnet anda müdām olur her mertebe düşvārlıĝ-ile hāşıl olur her ‘ izzet **143a** (1)ħorlıĝ-ile hāşıl olur. Her kim bülbüle ‘ ışķtan ser-mest olmaz, na‘rā-i bülbulān ile (2)hem-dest olmaz. ‘ Işķ toħmı gerçi dil kiştizārında ekilür ve maħabbet (3)nihāli egerçi gönöl gülistānında dikilür. Ammā āb-ı çeşm-i nem-nāk ve ħarāret-i (4)derün-ı sūzinak ile neşv ü nemā bulur. Sīne-i tāb-dār ‘ ışķ gencinüñ (5)pāsübānıdur Dīde-i ħün-bār miħnet qal‘ asınuñ dīde-bānıdur. ‘ Işķ-ı (6)mecāzi egerçi hevādan olur. Velī ol daħı cezbe-i şafādan olur. ‘ Işķ-ı (7)mecāzi ülfetden olur. ‘ Işķ-ı ħaķīķī vaħdetden olur. Ol sevdādan (8)bu süveydādan olur. Anda cihān terk olunur. Bunda dil ü cān (9)terk olunur. Anda perīşānlıķ olur. Anuñ nūrı düd-amīz olur (10)bunun nūrı şevķ-engīz olur. Anuñ mir’ātında jeng olur. bunuñ (11)āyinesi bī-reng olur. Anuñ enini cismāni olur. Bunuñ iñildüsi ruħāni olur. **143b** (1)Anuñ āh-ı derd-nāki cigerler yaķar. Bunuñ nāle-i sūz-nāki göklere çıķar. (2)Ol müşteri-yi metā‘ -ı bāz olur. Bu müşteri-yi felek-i devvār olur. Ol (3)ay gibi nūr müste‘ār olur. Bu güneş gibi ziyāsı bir-ķarār olur. Dostı (4)seven anuñ raķīb-i mehrübı olur. Dost dostı bunuñ cān-ile (5)maħbübı olur. Ol ṭabī‘ at kulī olur. Bu Ĥaķ-mukbil olur.

(6)Ebyāt

[Fā’ilātün Fā’ilātün Fā’ilün]

- 1 Bir ħikāyet gördüm itmiş bir ulu
Cān-ı pāki dü cihānda baħtılı
- 2 Kim var-imiş bir güzel zībā püser
Şehr-i Tebrīz içre ĝāyet mu‘ teber

- 3 Virmiş aña lutf idüben Zü'l-Celāl
Hüsn-i hulk içinde gāyetde kemāl
- 4 Reşk-i serv-i būsītān bālāsı anuñ
Āfitāb-ı āsumān lālāsı anuñ
- 5 Çeşm-i mesti sākı-yi sulṭān-ı ışk
Ḥaṭṭ u ḥaddi āyet-i bürhān ı ışk

144a

- 6 Var-imiş bir mīr-zāde ı āşıķı
Cān-ile olmış muḥibb-i şādıķı

(2)Ebyāt

[Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün]

- 1 Gird idermiş kūyını her rüz u şeb
Çeşmi giryān u dili pür sūz u teb
- 2 Virmiş aña şevķ-ı ı ışk u sūz-ı derd
Ah-ı germ ü eşk-i sürḥ u rüy-ı zerd
- 3 Bī-dil ü bī-çāre itmiş ı ışk anı
Derdümend āvāre itmiş ı ışk anı
- 4 Her ki yārı görmiş ola bir naẓar
Ḥaķ-i pāsını kılur kühl-i başar
- 5 Ḥalk içinde çün ki ḥālī fāş olur
Bir ı aceb dīvāne vü evbāş olur
- 6 Pend iderler her yañadan yār olan
Kimi bende kimisi ğam-ḥār olan

- 7 Ba‘zı ana dir kim ey pākize cān
 Ȑo bunı kim nāmuna olur ziyān
- 8 Merd-i ‘āşık zār-ile dir ağlayub
 ‘Āşıkun işi n’olur ‘ışkı koyub
- 9 Murğ-ı cānı çün ki ħabs-i dām olur
 Yolunan öñürdi perr-i nām olur
- 10 ‘İşk-ile ululık olmaz bil revā
 Şāh şāh-ı ‘ışka olur bir gedā
- 144b**
- 11 Ba‘zı eydür sen seni ġāfil ħodun
 Vaqtüni zāyi‘ idüb cāhil ħodun
- 12 Ol dir olmaz çün ki yadınsuz dilüm
 Bu yiter iki cihānda ħaşılum
- 13 Ol ki ‘ışkı bilmez ol cāhil durur
 Ȑalmış ol ġaflette bī-ħaşıl durur
- 14 Cāna virür bil maħabbet ma‘ rifet
 Bilür anı kimde ola bu şıfat
- 15 Ba‘zı dir sen dağı oğlansın henüz
 Saña düşmez şimdi ‘ışk u derd ü sūz
- 16 Didi kim ki ‘ışka düşdi derdi odur
 Bil tārīkatde ħaķīkat merdi odur

17 Kim ki ‘āşık olmaya ger biñ yaşar
Ehl-i dil anı hemîn oğlan sayar

18 Ba‘zı dir ol büt durur Türk-i Hıta
Gerçi nīgū-rūy līkin bī-vefā

19 Çün ki bed-ḥū ola dāyim pür cefā
Nāgehān irişdüre saña ḥaṭā

20 Güldi didi ḳanı ol devlet baña
Öldüre vü yāḥu ḳıla let baña

21 Gördiler bunı ki lā-ya‘ ḳıl durur
Bunı işlāḥ itmesi müşkil durur

145a

22 Cümle yanından gidüp tağıldılar
Kendü kendü ḥāli ile ḳodılar

23 Şol ḳadar kim ḳıldı ol şeydālığı
Yār işiginde ṭurup rüsvālığı

24 Cem‘ olub ‘uşşāḳı cümle geldiler
Ortaya alu bunı muḥkem dögdiler

25 Kışsa idüb bunı yazub naḳl iden
Dir ki ol dem ḥāzır-idüm anda ben

26 Üşdi ‘ālem ḥalḳı cümle üstine
Kim aña söger kim anı dögene

27 Nā-gehāni gördüm ol maḥbūb-ı cān

Bir bucağda gizlenüb turur nihān

28 Gözleri yaş-ile tölmiş ağlanur
Kendü kendüye turuban söylenür

29 Didim ey meh-rū nedür n'oldı saña
İtme yaraşmaz saña āh ü bûka

30 Didi var gönlümde bir derdüm 'aceb
Kim baña bu giryeye oldur sebeb

31 Şehr-i Tebrîz olalı bunca zemān
Virmedi bir kimse mislimden nişān

32 Hüsni içinde bî-naẓîrem bilürem
hüblük milkinde bîrem bilürem

145b

33 Biñi gören dilde kıomaz jengini
Gül rūhum 'aksinden alur rengini

34 Zülfümün her 'uğdesi bir dil-güşā
Bir kılna dü cihān olmaz bahā

35 Bir dişim biñ lülû-yi mercān deger
Lā' lümün her kıatresi yüz cān deger

36 Hüsni gülzārında bir serv-kadem
Lāle-rüy sünbül-ħaṭ u nesrîn-ħadem

37 Yūsuf-ı Mısr-ı dilem bî-iştibāh
Bir Zelîhā yok bu Tebrîz içre vāh

38 Bunca hüsñ esbābı var yok ‘āşıkı
Uşta ‘Azra lîki yoxdur Vāmık’ı

39 Pes didim ey Yūsuf-ı ‘İsī nefes
Bu ki dirsın dimez anı hiç kes

40 Şehr halkı cümle hayrānun durur
Cümlesi derdünle giryānun durur

41 Şehr içinde ger şıgār ü ger kibār
Cümle saña ‘āşık-i zībā nigār

42 Şol tıranlar da senüñ şeydālarun
Diñledüğün hep senün ğavġālarun

43 Didi ‘āşıkdur velī baña degül
N’iderem binüm sözüm aña degül

146a

44 Nefsine ‘āşık durur n’eyler meni
Bir pula ben şaymazam yüz biñini

45 Ger beni sevse idi bunlar temām
İtmez-idi birbirine hiç kelām

46 Ger benümçün ola-dı sevdāları
Olmaz-idi hergizin ğavġaları

47 Sevselerdi ger bular cāndan beni
Hem severler-idi bini seveni

- 48 Şol kişi kim sevdi cāndan ol beni
Bini seven n'îçün olur düşmeni
- 49 'İşk içinde şulh u ceng olmak 'aceb
'İşk içinde bûy u reng olmak 'aceb
- 50 'İşk eri kim 'ışk-ı şehvet aña post
Dostun bil dostını aña dōst

(8)'İşk ki ṭabi' atden gele aña 'ışk demek gey ḥayvanlık olur (9)muḥabbet ki şehvetden kopa aña maḥabbet demek nādānlık olur. (10)'İşk ki bûy-ı bahārdan ola bahār gidicek bī-bahā olur. (11)'İşk ki şūret ü nigārdan ola şūret bozulıcaḡ bī-şafā **146b** (1)olur. 'İşk oldur ki menba'ı deryā-yı bī-pāyān ola 'ışk ol (2)degüldür ki meḡānı āḡır-ı çehār pāyān ola 'ışk oldur ki anuñ kıblesine (3)cihet olmaya 'ışk oldur ki anuñ taḡayyüline ālet olmaya. 'İşk oldur ki (4)bir şecere-i mübārekeden sıza ki ne şarkı ola ne ġarbi ne 'Acemi ola ne 'Arabi. (5)'İşk oldur ki dāyım ola ol sende maḡbūb gerek Ḥıṭa'da ola (6)gerek Ḥuten'de 'ışk bir cevher-i tābinaktür ki anuñ kānı, "Kāne'llāhu (7)velem yekün me'ahu şey'ün" 'İşk bir çeşme-sār-ı pākdür ki anuñ menba'ı, (8) "ve mine'l mā'i küllü şey'in ḡayyün" 'İşk bir baḡirdür ki ka' rı ezeldür sāḡili (9)ebed 'ışk bir deryādur ki lüccesi vü kenārı sermed. 'İşk-ı ḡaḡıḡati bir şeceredür ki (10)aşlı fenā olur ve budakları vefā olur ve yimişleri beḡā olur. Beḡā oldur ki (11)kişi fenādan irişe ve dirlik oldur ki yoḡlık ağacından yitişe **147a**

(1)**Beyān-ı 'İşk**

[Fe'ilātün Mefâ'ilün Fe'ilün]

- 1 'İşk oldur ki ol ḡadīm olur
Cāyigāhı dil-i kerīm olur
- 2 'İşk-ı muḡdeş fūrūḡ-ı tāb durur
Aşl-ı mey fazla-i türāb durur
- 3 Menşe'i zāt-ı Zü'l-Celāl olur
Lā-cerem pāk ü bī-zevāl olur

- 4 ‘Işık-ı ‘ayn ol durur mecāz eşerī
Bir nazardur fütāde-i nazārī
- 5 Ol ‘ayından olan kişiye nazar
Gāh ola kim mecāza kıla güzer
- 6 Halk dīvānedür ü ‘āşık huş-yār
‘Ālem hufte idi aşhāb-ı kehf bīdār.

(8)Eger dilerseñ ki ‘āleme sultān olasın ve eger ister-isen iki cihāna hān olasın

(9)Ebyāt

[Mefā’lün Mefā’lün Fe’ülün]

- 1 Bende-i ‘Işık-ı lā-yezālī ol
‘Āşıkı çüst ü lā-übālī ol
- 2 ‘Āşık müfide irādet gerekmez
‘Āşık bedeninde ‘imāret gerekmez

147b

(1)Taşavvur-ı me’arib itmemek gerek teveccüh-i me’alib itmemek gerek. Her ne kadar ki (2)iktisāb ü iştiğāl müsmir-i celāyil-i ahvāl ve şunūf-ı ta‘ammülāt mūcib-i (3)cezāyil-i maḳāmat ola geçmek gerek. ‘Āşıklara üç maḳām olur (4)‘Acem dilince keş ü kūş ü küş aña nām olur. Evvel maḳāmdaki çekilmekdür (5)mār gibi olmak gerek ki bī-dest-ü cüst ü cūyda ve bī-pāy teg ü (6)pūyda ola. İkinci maḳāmda ki çalışmaḳdur mūr gibi olmak gerek ki dāyima (7)kārda ve bir sa‘at qarārda olmaya. Üçünci maḳāmda ki depelenmekdür (8)pervāne gibi olmak gerek ki fenāsına tālīb ve helākine rāğīb (9)ola. ‘Āşık dört harfdür ki ‘ayın ‘āra elif idbārā şin (10)şekāvete kāf kazaya işāretdür ‘āşık olanlar kazayā (11)rızā virmek gerek ki ‘ār ‘izzete idbār devlete şekāvet sa‘ādete **148a** (1)ola çün Hāk (Celle ve ‘Alā) kār-gāh-ı takvīnde insānı dört ‘unşurdan (2)yaratdı ‘āşık olan daḫı hāk gibi delīl zelīl mā gibi bī-delīl havā gibi (3)bī-qarār nār gibi tāb-dār olmak gerek. Dāyimā avcında bād ve çehresinde turāb (4)yüreginde āteş ü gözinde āb olmak gerek her dem yil gibi yılub (5)yollarda toprāk olub od gibi yanub şu gibi bulanub gezmek gerek. (6)Aḥkam-ı

dünyeviyyeye hüküm virmemek gerek ve makāmāt-ı uhreviyyeye dahı ⁽⁷⁾bağmamak gerek dünyā vü āhiretün hāşılını ve ‘acil ü acilüñ maḥşūlini erbāb-ı ⁽⁸⁾ḳumār-ḫāne-i ‘ālem-i tecrīd ve ḫalka-i pāk-bazan-ı bisāt-ı tefrīd arasında zemīn-i ⁽⁹⁾nīstī ve hengām-ı ‘ışḳ-perestīde birağub uturmak gerek. Ālāyiş-i vücūd ⁽¹⁰⁾u i‘ tibār ve amīziş-i elvān-ı ağıyardan ictināb idüb ḳalender-var ⁽¹¹⁾Cemī‘ ‘ālemden bī-pāk ve müy-ı hestīden arunub pāk olmak gerek ‘ışḳ **148b** ⁽¹⁾sulṭānına uymak gerek

Ebyāt

[Fe’ilātün Mefâ’ilün Fe’ilün]

- 1 Ḥoş durur bil ki zümre-i ‘uşşāk
Ol ciger-suḥtegān-ı rah-ı firāk
- 2 Ol ġarībān-ı menzil-i dünyā
Ol ‘azīzān-ı Cennetü’l-Me’vā
- 3 Maḥremān-ı sirāçe-i ḳudsī
Levh-ḫānān-ı sidre-i Kürsī
- 4 Salikān-ı ṭariḳāt-i ‘ulyā
Rāh-dārān-ı cadde-i müslā
- 5 Zinde-cānān-ı mürde-i ġam-ı yār
Mest-çālan ü cān ü dil hūşyār
- 6 Pādişāhān-ı taḫt-ı rūḫāni
Gūṭa-ḫārān-ı baḫr-i nūrāni
- 7 Çüst-ġirān-ı cür‘a-i tecrīd
Pāk-bazān-ı ‘ālem-i tevḫīd
- 8 Cān-fürüşān-ı bārigāh-ı ‘adem
Ḥırḳa-pūşān-ı ḫaneḳāh-ı ḳadem

- 9 Cümle fāni sürer fenāda şafā
Defter-i naḡş-ı “entümü’l fuḡārā”

(11) **Gazel**

[Fe’ilâtün Mefâ’ilün Fe’ilün]

149a

- 1 Cennet-i ‘Adn cāsı ‘uşşāḡuñ
Dil ü cān Hāḡ-i pāsı ‘uşşāḡuñ
- 2 Çārḡı çārḡa ḡoyan şafā ile
Naḡme-i ḡoş-şadāsı ‘uşşāḡuñ
- 3 Şol güneşte ki ‘arş zerre olur
Maḡla‘ ıdur semāsı ‘uşşāḡuñ
- 4 ‘Aḡl-ı küñ ola mest ü lā-ya‘ ḡıl
Ger ola mācerāsı ‘uşşāḡuñ
- 5 Sebeb-i imtidād-ı devr-i zemān
Oldı devr-i beḡāsı ‘uşşāḡuñ
- 6 Her şafāyi ki var bu ‘ālemde
‘Aks-i şevḡ u şafāsı ‘uşşāḡuñ

(7) **Meşnevī**

[Fe’ilâtün Mefâ’ilün Fe’ilün]

- 1 Encüm-efrüz-ı enderündür ‘ışḡ
‘İllet-i ḡükın-i Ḳāf ü Nūn’dur ‘ışḡ
- 2 Ḳıl derūnum ṭāb-ḡāne- i ‘ışḡ
Yā ḡadem baş bürün-ḡāne-i ‘ışḡ

3 Vaşf-ı ma‘ şūkı var ‘ āşıka şor
Hüsn-i ‘ Azrā’yı çeşm-i Vāmık’a şor

4 Lezzet-i ‘ ışkı ‘ āşıkan añlar
Pāk-bāzān-ı cān-fişān añlar

149b

5 ‘ Āşıka dāyima gerektür edeb
Rūz u şeb ola Hāḡ-i rāh-ı taleb

6 ‘ Işk eri kim sözi ene’l-Hāḡ olur
‘ Āḡıbet dāra ol mu‘ allaḡ olur

7 ‘ Işk içinde ne laf ü da‘ vī gerek
‘ Işk erine hemīn ma‘ nī gerek

8 ‘ Āşıka sūz u Şevḡ-i derd gerek
Nefes-i germ ü ah-ı serd gerek

9 ‘ Ayb olur şīvehā-yı reng amīz
‘ Ayb olur güftehā-yı bād-engīz

10 ‘ Āşıka çün ki ‘ ışkı kuvvet virür
Kuvvetin Hayy-i lā-yemūt virür

(7)‘ Işk bir şāhdur ki ‘ akıl anuñ kem gedāsıdur. ‘ Işk bir pādişāhdur ki cihān (8)tolu şīt ü şadaşı. ‘ Işk-iledür yir ü gögüñ bināsı. ‘ Işk-iledür (9)dü cihānun beḡāsı. ‘ Işk-iledür kāyinātuñ zuhūrı. ‘ Işk-iledür mevcūdatun (10)nūrı. ‘ Işk eşḡāş-ı cihāna sāyirdür sehm-i maḡabbet her yirde dāyirdür. (11)‘ Işk ‘ ālemde revān gibidür tende maḡabbet ademde ḡān gibidür bedende.

150a

(1)Ebyāt

[Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün]

- 1 'Işk mağz-ı kâyināt oldu temām
'Işk ider şāhib-dili şāhib-makām
- 2 Cevher-i 'ışk oldu peydā vü nihān
Cevher-i 'ışk oldu nūr-ı dü cihān
- 3 Cevher-i 'ışk oldu derya-yı 'azīm
Cevher-i 'ışk oldu bir dürr-i yetīm
- 4 Cevher-i 'ışk oldu bī-zāt ü şıfāt
İtmez anı 'aķıl-u derk-ü ma'rifet
- 5 Cevher-i 'ışk eyledi Hāķe nazar
Hāķ içinde ol düzetdi sīm ü zer
- 6 'Işk ider cānā reh-i Hāķķ'ı 'ayān
'Işk açār saña niķe rāz-ı nihān
- 7 'Āşık olan dāyima yek-sū olur
Yek-dil ü yek-kıble vü yek-rū olur
- 8 'Āşık oldur tūt ki bir āteş olur
Germ-ru sūzende vü ser-keş olur
- 9 Merd-i kār-üftādedür 'ışkun er
Merdüm-i āvāredür 'ışkun eri
- 10 'Işk bir Simurğdur kim dāmı yok

‘Işkun āgāzı olur encāmı yok

150b

11 ‘Işk erinün başka bir zevki olur
Her zemānda bir yini şevki olur

(2)Nesr

(3)‘Işk-iledür gögüñ döndüğü ‘ışk-iledür yirüñ tırdığı ‘ışkdur çārha (4)koyan feleg ‘ışkdur temcīd okudan melegi. ‘ışkdur yıldızları seyr (5)itdüren ‘ışktur ay ü günü devr itdüren. ‘ışkdur nebātātı (6)bitüren ‘ışkdur çiçekleri getüren ‘ışkdur ke’si şakāyıkı pür (7)şarāb iden ‘Işkdur dīde-i nergesi nīm-hāb iden. ‘Işkdur (8)zemīn yüzini pür envār iden ‘Işkdur havāyı külbē-i ‘attār iden. (9)‘Işkdur bād-ı şabāyı Mesīh-dem iden ‘Işkdur lāleyi mübārek kadem (10)iden. ‘Işkdur ‘ārusān-ı çemene zer ü zīver viren ‘Işkdur dü (11)cihān bāgına zīb ü fer viren. ‘Işkdur bülbülleri ırladan **151a** (1)‘Işkdur dolabları iñleden. ‘Işkdur her murğa āvāz itdüren ‘Işkdur (2)muṭriblere sāz itdüren. ‘Işkdur gülleri peydā iden ‘Işkdur (3)gül yüzlüleri hüveydā iden. ‘Işkdur çemende reyḥānlar açan. ‘Işkdur (4)zülfleri reyḥān gibi saçan. ‘Işkdur gülşende serv-i azād iden. (5)‘Işkdur servi ademi zād iden. ‘Işkdur taşı la‘lū yāḳūt iden. (6)‘Işkdur la‘l-i nigārı cāna kūt iden. ‘Işkdur ‘Aden’de dürr-ile (7)mercān iden. ‘Işkdur bedende mercānı dendān iden. ‘Işkdur ‘ālemi (8)lāle vü yāsemen iden. ‘Işkdur insānı sīmīn-beden iden. (9)‘Işkdur kaşları kemān itdüren. ‘Işkdur ğamzelere kaşd-ı cān itdüren. (10)‘Işkdur yār yārını müdām iden. ‘Işkdur ḥālını dāne zülfini dām iden. (11)‘Işkdur mujeleri tīr eyleyen. ‘Işkdur iki göñli bir eyleyen. **151b** (1)‘Işkdur maḥbūblara an viren. ‘Işkdur mürde gönle cān viren. ‘Işkdur (2)gözleri şākī iden ‘Işkdur güzelliği bāki iden. ‘Işkdur cemāllere (3)zinet viren. ‘Işkdur güzellere ‘izzet viren. ‘Işkdur şüretleri (4)maḥbūb iden. ‘Işkdur maḥbūbları mergūb iden. ‘Işkdur ḥüsn ehline (5)kadr veren. ‘Işkdur dil gülşenine nevr viren. ‘Işkdur göñül gözin (6)açduran. ‘Işkdur ma‘rifet çiçeklerin saçturan. ‘Işkdur dili abād iden. (7)‘Işkdur derūnı şād iden. ‘Işkdur göñüli gülşen iden. ‘Işkdur (8)içi tāşı rüşen iden. ‘Işkdur şafā kapusın feth itdüren. (9)‘Işkdur gine kendüyi medḥ itdüren.

Ebyāt

[Mef’ûlü Mefâ’ilün Fe’ûlün]

1 Ey rind-i şarāb-ḥāne-i ‘ışk
Gel diñle nedir terāne-i ‘ışk

- 2 Anda ki ʔurub ʔalem ʔeker ‘ıřʔ
 Var gör ki neler raʔam ʔeker ‘ıřʔ

152a

- 3 Evvel ki ʔeker ʔaʔı v c dun
 Pes ş nra ʔab l ider s c dun

- 4 Pind r-ı v c d u d d-i ʔ   at
 ‘ ş klar ilinde ol den  et

- 5 Anda ki nam z b -ruk   
 Yok anda uş li v  fur   

- 6 Ol  ible b r n dur cihan  
 Ol ka  be ver s  kayin tu 

- 7 ‘ış u  o ki    ma  n     d 
 Evvel per-i Cebre’ l’i ya d 

- 8 S mur -ı ‘ış  ki b -niş ndur
   f-ı   dem ana  şiy ndur

- 9 ‘ış  oldu bedende c ri cümle
 ‘ış  oldu cih na sar  cümle

- 10 Yok zerre ki ‘ış dan ola   l 
 Ol mihr-i hav -y  l -yez l 

- 11 S zende-i şad  ez r   rmen
 Olmaz a a  ible-i mu  ayyen

12 Her kim dil-i ‘ışka mahrem olur
Mâtem zede-i dü ‘âlem olur

13 Hâllâc ki o idi merd i muṭlaḳ
Bu mertebede didi ene’l-Hâḳ

152b

⁽¹⁾Hikāyet

[Meṣ’ûlü Mefâ’ilün Fe’ûlün]

1 Şibli ki yegâne-i cihândur
Ser-ḥalka-i cümlede revândur

2 Maḳbûl-i ṭavāyif-i meşāyiḥ
‘İlm ü ‘amel içre kūh-ı rāsih

3 Ol vāḳı‘ a-i Hüseyin-i Manşûr
Ḳıldı anı ḥaste-cân ü rencûr

4 Ol kışsa ana çü eyledi yir
Allâh lisân-ı ḥâl-ile dir

5 Ey zât-i muḳaddes ü te‘âlâ
Her vehm ü ḥayâlden müberrâ

6 Hâllâc ne merd-i serserîdür
İlhâd yolından ol berîdür

7 Ben şânır-idüm anı ki ol şâh
Maḳbûl-i muḳarrebân-ı dergâh

8 Ger eyle ise nedür siyâset
Ol mülhîd-ise cihân şeqâvet

9 Hax didi dilüñi yörü var
Pā-dāş-ı zübān olur ser-i dār

10 Çün kışsa-yı aşl itdi fer'e
Ol müsteḥik oldı zecr-i şer'e

153a

11 Ol didi ma' nisin bilür hem
Her kimse degül o söze maḥrem

12 Bir dürlü gider de müliid olur
Pes kim ki dir anı müfsid olur

13 Her mertebenüñ kelamı vardur
Her ma' rifetüñ maḳāmı vardur

14 Tıfl okusa ḥarfı aña inşāf
Añlayımaz ol dinilse Keşşāf

15 Ey zerre görünme afitāba
Yok çün ki taḥammülün o tāba

16 Ey dil emel-i muḥāl itme
Olmaz taleb-i ḥayāl itme

17 Ol kim dil ü çeşme nūr andan
Hem gine o kıldı dur andan

18 Ol açmaya gözünü eger kim
Açmaz anı olur-ise her kim

19 Ey ‘ akl eri ger bilün yakındur
Mi‘ rāc saña yiter hemindür

20 Anda ki olur ‘ aceb maḳāmāt
Niçeleri kerem ider kerāmāt

21 Olmaz bir eḳad bu sırra agāh
Ne idi ne ola bu güzer-gāh

153b

22 Sad ḳāfile dem-be-dem revāndur
Her ‘ ışḳ eri mīr-ı karvāndur

23 ‘ Işḳ ider Ademi ma‘ mur iden
‘ Işḳtur ‘ ālemī pūr nūr iden.

(3)‘ Işḳdur dil ḥānesin pāk itdüren; ‘ Işḳdur dostu yolunda (4)fenāviren ‘ Işḳdur yine ol fenāda beḳā viren. ‘ Işḳdur (5)iki cihānı şalduran. ‘ Işḳdur Ḥaḳ yolına yildüren. ‘ Işḳdur (6)elest şarābından ser-ḥoş iden. ‘ Işḳdur ezel ḳadeḥinden (7)bī-hūş iden. ‘ Işḳdur ḳıdem meyḥānesinden mest iden. (8)‘ Işḳdur bunda daḥı mey-perest iden. ‘ Işḳdur şafā vü (9)şevḳ viren. ‘ Işḳdur rāḥat ü zevḳ viren. ‘ Işḳ (10)ḥamrı acı olmaz ve ‘ Işḳ mesti ayılmaz. ‘ Işḳ meyinün (11)ḥumārı olmaz. Ḥaḳ nūrünün nārı olmaz. ‘ Işḳ eri **154a** (1)bī selāmet olur ve ‘ Işḳ yolu melāmet olur. Melāmet-ile ‘ ışḳ (2)temām olur. Bī-melāmet ‘ ışḳ ḥām olur. Melāmetün üç ḥāleti (3)olur. Āḥırı ‘ ışḳun ḡāyeti olur. Evvelkisi melāmet-i ḥaḳdur ki (4)āşıḳı ḥaḳdan keser olur. Añlarun-ile buluşmaḳdan ḳaçār olur. (5)Ve ikinci melāmet nefsidür ki kendüyi dostu münāsib (6)görmez. Ve nefsinı aña lāyık musāḥib görmez. Nefsinde bu murāda (7)vuşul añlamaz. Ve zātında bu isti‘ dāda ḥuşul añlamaz. Hemīn (8)ṭama‘ gözin anuñ luṭfma dıker ve ümīd dīdesi ile fazlına baḳar. (9)Pes bu iki melāmette fāyide bu olur ve bu iki maḳāmdan‘ āyide (10)bu ḳalır ki ḥaḳdan da kendüden de kesilür; hemīn cihānda ancaḳ (11)dostı görür. Yārı olur hemīn naẓarında görünen ol olur **154b** (1)başarında ammā üçüncü mertebeye yitişicek ve ol devlete irişicek ki (2)dostuñ celāl ü istiḡnāsı ve ‘ izzet ü kibriyāsın

görüb ⁽³⁾andan dağı kendüye melāmet anlıya şöyle ki, vaşlata ümīd ⁽⁴⁾kalmaya ma‘ şūğdan dağı temām kesilür hemīn nazarı ‘ ışkda alur.

⁽⁵⁾Ebyāt

[Fe’ilātün Mefā’ilün Fe’ilün]

- 1 Budur evvel maāmı tecrīdün
İbtidā-yı zuhūrı tevhdün
- 2 ‘ ışk olur bu maāmda Hāim ü mīr
‘ ışk u ma‘ şūğ u ‘ āşı olur bir
- 3 ‘ ışk olur kendü ile ol āyim
‘ ışkı hem kendü kendüye dāyim
- 4 Kendüsi kendüye vişāl olur
Fırat olmak aa muāl olur
- 5 ‘ ışk ün görmez ola ayrını ol
Pes neden göre kimse hıcrını ol
- 6 ‘ ışk ün kim vara haıatine
Hem maabbetde ire āyetine

155a

- ‘ ışk erine olur ‘ āyib hāl
Kim haber virmez anı ıl-ile āl
- 7 ‘ Arız olsa gerek tavāri-ı ‘ ışk
Ber urısar durur bevāri-ı ‘ ışk
- 8 oparısar bunu ‘ avāşıf-ı ‘ ışk
apısardur bunu havātıf-ı ‘ ışk
- 9 ün ki ‘ ışk bula fenā-yı şıfāt

Zāta virür fenā şavā' kı-i zāt'

10 Hāşıl olur fenā-yı küll-i vücūd
Olur ol anda vāşıl-ı maşşūd

11 'İlmiden anda behre-ver olur
Lāki 'ilmini bī-ḥaber olur

12 'Aql 'āciz olur u ol derrāk
Hoş didiler ki 'acz-ı derk idrāk

13 'Aql hazzı ḥaḳīkātün ḥaberi
Bulunan 'ışk erinde 'ayn eşeri

14 Vādi-yi 'ışk baḥr-i mescūrı
Ḥāne-i 'aql beyt-i mu' mūrı

15 Ġāyet-i 'ilm-i 'ışk nādānlık
Āḥır-ı milk-i 'ışk vīrānlık

(11)' Işk kāl-ile olmaz aña ḥāl gerek. ' Işk rivāyet-ile olmaz ' aşıkā āyet gerek. **155b** (1)' Işk uşūlini erbāb-ı vuşūl bilür. Erbāb-ı fuşūl anlamaz ' ışk (2)sırrına aşḥāb-ı küşūf gerek. aşḥāb-ı ' uḳūl anlamaz. Biz söyledüğümüz (3)hemīn sezinmedür ve bizim lafzumuz kuru öykünmedür. ' Işk müşkilinün ḥalline (4)bir ' aşık-ı pehlevān gerek ' ışk sözleri kuş dilidür aña Süleymān (5)gerek. Bizüm maşşūdumuz zevki olana aḥdurmaḳdur ve bizim murāḍumuz iradet (6)ehlini kandurmadur. ' Işk bir maḥbūbdur sözi daḥı maḥbūb olur. ' ışk bir maṭlūbdur (7)ne yüzden baḳarsan mergūb olur. ' Işk kışşası bir şekerdür mükerrer itdükçe (8)dil-keş olur. ' Işk nakli bir nakildür çoḡaltması hoş olur. ' Işk bir güzeldür ki (9)libāsı pelās olursa daḥı yakışur ' Işk bir ' arūsdur ki her ne geydürsen (10)yaraşur. ' Işk bir nigārdur ki nigāristan-ı Çīn anuñ naḳşına düzülmüşdür. (11)' Işk bir bütüdür ki cemī' büt-ḥāneler anuñ ' aşkına yapılmışdur ' ışk bir şarāb **156a** (1)dur ki her meyḥānede anuñ būyı var ' Işk bir ḥadīsdür ki her savma' ada (2)anuñ güft-ü.gūyı var. ' Işk bir güneşdür ki her

zerrede ‘ aks ü tābı var. ⁽³⁾‘ Işk bir āteşdür ki her yirde şu‘ lee vü tābı var. ‘ Işk sözleri ⁽⁴⁾bir nağme-i ‘ uşşākdur ki her sāzda çālinur. Maḥabbet ḥaberleri şol ğazeller⁽⁵⁾dür ki mecmū‘ alarda yazılır. Ney delük delük olmışdur daḥı diñmez. ⁽⁶⁾çeng pīr olmış henüz ol vāze-yi kesmez. Tanbūra iki kıl-ile ⁽⁷⁾neler söyler. Ney yanına düşüp bile iñiler. Ney ḥod bir āvāredür ğurbete düşmiş. ⁽⁸⁾Ney bir bī-çāredür fūrķate düşmiş. Delinmiş yüregi yürekler deler. Tıtuşmış ⁽⁹⁾derūnı cigerler yaķar. Neyistān anduġınca nāle ider. Yanub yaķıluban tırmaz ⁽¹⁰⁾iñilder. Yanınca derdi olan bile yanar; Sema‘ ider tırūban ehl-i diller.

⁽¹¹⁾**Ebyāt**

[Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün]

156b

- 1 Ey ki işidürsin hemīn nām-ı semā‘
‘ Işk bāzārında hengām-ı semā‘
- 2 Her semā‘ ı şañma kim şeytānīdür
Bil semā‘ ı ehl-i dil Raḥmānīdür
- 3 Kim semā-ı evliyānun münkiri
Rāh-ı Ḥaķķ’un bil ki oldur müdbiri
- 4 Her semā‘ ı añların ķurbet durur
Vecd ü ḥāl ü ser-be-ser raḥmet durur
- 5 Olmaz anda şöyle bilgi sen riyā
Belki añlar vāşılān-ı Kibriyā
- 6 Her def ü ney anlara zākir durur
Gizlū diller ehline zāhir durur
- 7 Anlar iseñ sen daḥı ger ol dili
Var semā‘ ur şer‘ de yok müşküli
- 8 Ger riyā le vurursan dest ü pāy

Sen olursın fāsık-ı rāh-ı Hudāy

9 Bī-tekellūf çün gele red itmegil
Gelmesine dağı hem cehd itmegil

10 Bu gedālar kim görürsin bī-ḥaber
Kendüyi tırmaz kıllur zır ü zeber

11 Sen anā mağrur olub aldanmağıl
Ānı görüb ehline münkir olmağıl

157a

12 Merd-i ma' ni dāmenin tüt merd-var
Ehl-i şūret aldamasun zinhar

13 Bu tarīk-i pāk-bāzān-ı Hudā
Bu degüldür rāh-ı cevķ-ı bī-ḥayā

14 Bu meyüñde başķa bir maḥmūrı var
Bu ırāguñ özge dürlü nūrı var

15 ' Ālemi aşifte iden sevdāsıdur
Dilleri cūşa viren deryāsıdur

16 Hoş dimişlerdür Hudāvendān-ı ḥāl
Nefs-i nādāna degül bu mey ḥalāl

17 Cān olur maḥbus u zindān ana ten
Murğ dil olmuş kafes aña beden

18 Ney dile çün müjde-i cānān ider
Cānı tende şevķ-ile cünbān ider

- 19 Çün dem-i derd-ile ol ivāz ider
Dem-be-dem derd ehlini dem-sāz ider
- 20 İtme sen endīşe-i ṭab‘ u hevā
Tā semā‘ ola saña bilgil revā
- 21 ‘ Āşikāne nāleler neyden işit
Her ne kim ehl-i dil itdi anı it
- 22 Ney gibi ol dāyima nālān sen
Hicr elinden rūz u şeb giryān sen
- 157b**
- 23 Bu semā‘ olur temāmet ḥālet ol
Zevk u şevk sūziş ü bī-‘ illet ol
- 24 Nefs olur bu ḥālet-ile ser-nügün
Bu semā‘ -ı bil virür nefse sükün
- 25 Hıkd ü buhl ü kīn ü hırş u hem ḥased
Daḥı Ādemde olan evşāf-ı bed
- 26 Bu semā‘ anı gönülden ārıdur
Turduğunca sini andan qorıdur
- 27 Kim böyle olmayuban raqş ider
Bil ki dīnin ol turuban naqş ider
- 28 ‘ Işk kārı bü’l-‘ aceb kār olur
‘ Işk bāzārı ġarīb bāzār olur

(7)Her kim ki Seḥun-ı ‘ışķa ķāyıl olur. Ehl-i dūnyā soḥbeti aña zehr-i ķatil (8)olur. Kim ki da‘vā-yı ‘ışķ u maḥabbet ider. ķāzī-yi vaķt andan iki (9)güvāh ister. Biri dili dāyım ma‘şūk zikrinde olmaķ biri göñli (10)müdām fikrinde olmaķ. Mādām ki şāhidleri bulunmaz. sözine (11)istimā‘ olunmaz. ‘İşķ bir ķāvuş-ı Rabbānī’dür aġyārı Hāķ yolından **158a** (1)ķovar, giderür. ‘İşķ bir cārub-ı Rabbānī’dür göñül evini fi’llāh için süpürür. (2)‘İşķdur dili Hāķķ’a sezā-vār itdüren. ‘İşķdur göñli aña yarār itdüren. (3)Dil-i ḥāķ āhen olur, dil-i ‘āşık zer-i ‘ayn. Ol et-ile ķān arasında (4)bu beyne’l-isba‘ ayn. Dil-i āşık ol olur iki ‘ālemde yeri ola. (5)Bu degül kim bir gūşt-i şānevberī ola. ‘Āşık göñli bir şehir olur. (6)İçi pür leṭāyif. Belki bir ka‘be olur. ‘ālem anı ṭāyif. ‘Āşık göñli (7)‘arş olur zāhirde yirde ise Hāķ isteyen anda bulur. (8)her ķanda ise evvel noķta ki dāyire-i vücūdda zāhir olur ve evvel (9)berīd ki şahrā-yı ḥuduşde sāyir olur. Dil-i ‘āşık-ı şādık ve ķalb-i insān-ı (10)kāmīl olur. Rūḥ-ı ḥayvānī, dil ḥūnınuñ fażlasınuñ sāyilidür (11)ve rūḥ-ı nefsanī daḥı ol ḥūnun loķmasınuñ sāyilidür. Eger pāk **158b** (1)ṭatarsan. Ka‘be-i Raḥmān olur ve eger bī-pāk olursañ, ḥāne-i şeyṭān (2)olur. Naķş-ı aġyārdan eger pāk ola taḥta-i dil keşf olur. Elbette (3)anda her müşkil insān didükleri dildür Bir avuç kil degüldür. Ādem (4)didikleri göñüldür. Bunı anlamayan küldür. Menşūr-ı salṭanat-ı a‘zā-yı (5)ten dil nāmına taḥrir olunmuşdur. Cemī‘-i a‘zā ḥayvānı andan istimdād (6)ider ve cemī‘-i ķovāya ervāḥı ol imdād ider. Lstirāḥat-i a‘zā-yı (7)beden anuñ ḥareketi iledür ve bir kaç gün beķā-yı insān anuñ bereketi iledür. (8)Dil bir padişāhdur ki cevāriḥ anuñ ra‘ıyyeti. Göñül bir sultāndur ki (9)cihān ṭolu milketi.

Ebyāt

[Fā’ilātün Fā’ilātün Fā’ilün]

- 1 Ey esīr-i derd-i bī-dermān-ı dil
Ġarķa-i deryā-yı bī-payān-ı dil
- 2 Bil ki dildür mahzen-i esrār-ı Hāķ
Ol durur āyine-i didār-ı Hāķ
- 159a**
- 3 Jengini ger pāk idersen bī-gümān
‘Aks-i envār-ı ezel olur ayān
- 4 Dil emīn-i bārigāh-ı maḥremi

Dil esās-ı kārīgāh-ı ādemī

- 5 Rūḥ-ı kudsi hem-nişīnidūr anuñ
‘ Aql-ı külli pāsübānıdur anuñ
- 6 Nefs-le cān arası aña maḳar
Birisi māder olur biri peder
- 7 Gūyā olmış rūḥ āb ü nefis ḥāḳ
Bu ikiden toḡmış ol ferzend-i pāk
- 8 Gāh āba meyi idüb eltāf olur
Ḥāḳ ucından geh keşāfetler bulur
- 9 Rūz u şeb gerdān ü bī-arām olur
Ḳalbī lafzī ol sebebden nām olur
- 10 Gāh üns ü gāh ḳurb u gāh ‘ayn
Çārḥ-veş gerdende beyne’l ısbā‘ayn
- 11 Her ki dil deryāsına ṭālub girür
Sad ḥezārān dürr-i ma‘ nī çıkarur
- 12 Her ki aña dil ma‘ nisi ḥāşıl olur
Ol zemīn şadrında anuñ dil olur
- 13 Şol ki dil feḥvāsını nādān olur
Dil degül ol ḥāne-i şeyṭān olur
- 159b**
- 14 Ḥāne-i dil ma‘ den-i şıdḳ u şafā
Maḫhar-ı envār-ı zāt-ı Kibriyā

- 15 Dil durur bil kâşif-i esrâr-ı rûh
Dil durur bil kâbil-i emfâr-ı rûh
- 16 Zühd ü takvâ kurbet ü havf ü recâ
İhtiyâr ü şıdk u ihlâs u du‘a
- 17 Tevbe vü tevhîd ü imân ü yakîn
Hem nebât ü hem vera‘ hem mihr-i dîn
- 18 Cümlesi evşâf-ı dildür ger anı
Şâf idüp pâk ider-iseñ sen seni
- 19 Dil ki dâyim zıkr-i Hakk’ı kâr ider
Ol anı müstağrak-ı dîdâr ider

(7)Dil nedür, gine ehli bilür. Anı bilen Hakk’ı bilür. Cevher-şinâs ki henüz (8)hâmdur.
Ya ’kûtı şanur ki seng-i ruḥâmdur.

Ebyât

[Meʿûlû Mefâ’ilün Fe’ûlün]

- 1 Dil dâne ki gildedür nihâni
Zan itme ki dâne-i cihâni
- 2 Dil âyine-i cemâl-i şâhî
Maḥkûm-ı evâmir ü nevâhî
- 3 Her kim açâr-ise perde-i dil
Peydâ ola şad hezâr müşkil

160a

- 4 Her müşkil-içün hezâr ma‘nî
Her ma‘nî içün hezâr da‘vî

5 Her da‘ vī içün hezār pestlik
Her pestlik içün hezār mestlik

6 Hāzar mestlik içün hezār maḥmūr
Oldı birisi Huseyn-i manşūr

(4)İlāhī, dil ḳadrini bilenlerüñ ḳadri vü ‘ izzeti içün İlāhī gönül erenlerinüñ (5)işi güñde hürmetiçün İlāhī şol ‘ aşıkklarunuñ yüzi şüyı Hāḳḳī (6)içün ki fezā-yı ceberutda bādiye-i maḥabbetüñe düşüben āvāre (7)olub zülāl-i vişālüne müteşevvīḳ-i ‘ atşān gezerler ve şol (8)ve şol muḥiblerinüñ ayağı tozu içün ki sahrā-yı melekūtda ‘ ışḳun (9)beriyyesi içinde bī-çāre olub şevḳuñ cezbesi ile vālih ü (10)ḫayrān olub yörürler şol pīr-i mey-fürüş şevḳi içün (11)ki ‘ ışḳ ḫarabatında oturub ehl-i dile luṭfı ile ol ḫaremī **160b** (1)ma‘ mūr ider ve şol sākī-yi bākīnūñ ‘ ışḳı-içün ki Hāḳ mey-ḫānesinde (2)ṭurup la‘ lī-i lebī ‘ aksi ile bāde için pūr nūr ider İlāhī ol (3)sākī-yi meh-rūnuñ ḫüsnı içün ḫüsn içinde ānı içün ṭurresinüñ (4)tābı içün ḡamzesinüñ ‘ itābı içün şeker sözlü deheni içün (5)saçlarınıñ şikenı içün zülfindeki şol ḫam içün ḡısusındaki (6)dirhem içün ḳaddındaḡ’ı rastlīḡı içün sözindeḡi rastlık içün (7)geh şive ile nāzı içün geh luṭf-ile niyāzı içün şol ca‘ d-i müşḳibārı içün (8)ol ḫadd-i ḡül‘ izārı içün şol elindeki cām ‘ ışḳına ol (9)la‘ lindeki müdām ‘ ışḳına ḫazretüñe ṭālib ve vişālüne rāḡīb (10)olan ḳullaruña ‘ ışḳ mey-kedesinden bir kûşede maḳām ve ezel (11)ḫamından bir cūr‘ a mey-fam naşīb eyle kim ta‘ ayyün cübbesin çıkarub **161a** (1)ve teşāḫḫuş destārın giderib ‘ izzet yaḳasın çak ve seng-i melāmetden (2)bī bāk. Mest ü lā-ü bālī-var. Ve ‘ aşık-ı bī-ḳarār olub (3)gice gündüz ol āsitāne-i devlete zāyir. Ve leyl ü nehār ol (4)ḫarīm-i ‘ izzetde mücāvır olalar. Bir meyden nüş itdür ki selsebīl aña (5)ḫasret ide, ve bir ḳadeḫden şün ki, lebleri gibi şāfī vü pāk (6)ola. Bir meyden vir ki, çeşmi gibi dil-āşub ola bir ḳadeḫden (7)şün ki, yüzi gibi rūşen ü ḫüb ola. Bir meyden vir ki, (8)lafzī gibi ḡam-ḡüsār ola bir ḳadeḫden şün ki, la‘ li gibi ab-dār (9)ola. Bir meyden vir ki, vaşlı gibi teraḫ-redāy ola; bir ḳadeḫden (10)şün ki, cemālī gibi feraḫ-fizāy ola. Bir meyden vir ki, ḫaddi gibi (11)āteş-dār ola; bir ḳadeḫden şün ki, dīdem gibi ḫün-bār ola. **161b** (1)Bir meyden vir ki, şāfāda ya’ḳūt ola; bir ḳadeḫten sun ki, içindo (2)cāna ḳuvvet ola. Bir meyden vir ki, ruha /rahat ü huzur ola; (3)bir ḳadeḫten şün ki, içi ṭolu nūr ola. Bir meyden vir ki, ḫayat-baḡş u (4)dil-abād ola; bir ḳadeḫten şün ki, dīde-ḡüşā vü şafā-dad ola. (5)Bir meyden vir ki,

‘asīr-i hūrān-ı behişt ola; bir adehten řūn ki, ⁽⁶⁾cām-ı cennet-siriřt ola. Bir meyden vir ki, aŗresi āb-ı hayvān ⁽⁷⁾ola; bir adehten řūn ki, sākisi Hızır-ı zemān ola.

Ebyāt

[Mefā’ilün Mefā’ilün Fe’ülün]

- 1 Ela ey sākī-yi simīn-bina-gūř
Berü řūn cām-ı zerrīn ılalum nūř
- 2 Gel ey sākī-yi meh-rūy-ı gül-endām
Getür cāmı gide dilden ser-encām
- 3 şun ey sākī-yi bākī bize sāgar
Ki am zehrine mey tiryāk-i ekber
- 4 Ciger mesmūm u mey tiryāki anuñ
Hoş ol ābī ki āteř hākī anuñ
- 162a
- 5 řūn i sākī bize sen āb-zindegānı
Ki bulavüz hayātı cāvidānı
- 6 řūn i sākī bize sen āb-gīne
Döküle āteřinden āb-gīne
- 7 řarāb-ı rūh-baŗşı cām-ı zerden
řūnıvir kim geŗevüz cān ü serden
- 8 řūnıvir cām-ı cānı zinde itgil
Dil-i āzādı saña bende itgil
- 9 řūn anı kim baŗıřlar tāze cān ol
Kūhen pīri ılur yīñ cūvān ol

10 Ȳanı ol mey ki ya'kt-ı revān ol
Dile kuvvet viren kuvvet-i revān ol

11 ‘ Aceb Ȳanı ki Şol iksīr-i a‘ zam
Ki mis gibi eriye Ȳalbden ğam

12 Bu ğamdan bir nefes egle beni sen
Ȳarāmī Őn Ȳalāl eyle anı sen

13 Őn ey Őākī tolu rāĥ-ile aȲdāĥ
Ki rūĥa revĥ u rāĥat vire ol rāĥ

14 Őn ey sākī mey-i gül-reng  gl-b
Şu mey kim ādemi eyler melek-ĥ

15 Dilün mīr’ātı Cem’dendür ȳ cām
N’iȳn ide dil ansuz bir dem arām

162b

16 Elā ey sākī kıl cān-ı mu‘ atȲar
Őnıvir bir zlāl-i Ȳavz-ı Kevşer

17 Őarāb-ı cām-ı lā‘l-i hr-ı ‘īni
‘ AŐīr-i mīve-i ĥuld-i berīni

18 Elā ey sākī Őn cām-ı elesti
Ȳu Yāvuz d cihāndan tā ki destı

19 Őarāb-ı cezbe-i luȲf-ı İlāĥī
Ki bizde ȳomaya hergiz menāĥī

20 Zehī devlet miyān-ı revĥ u reyĥān

Şarāb-ı rūḥ-baḥşı vire Rıdvān

⁽⁶⁾Ebyāt

[Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün]

- 1 Ey esîr-i neng ü nām-ı dünyevî
Beste-i hengām-ı dām-ı maū' nevî
- 2 Şubḥ-dem al sen elüñe cām-ı 'ışķ
Tā olasın mest ü bî-ārām-ı 'ışķ
- 3 Ger meşām-ı cāna ire bŷy-ı dost
Cān u dil ola fida-yı kūy-ı dost
- 4 Sāḳiyā gel cām-ı cān-efrŷz vir
Bŷlbŷle sen mŷjde-i nevrŷz vir
- 5 Tŷṭi-yi bāğ-ı dili ḫayrān kıl
Andelîb-i cām ser-gerdān kıl

163a

- 6 'İşķ cāmından şarāb-ı nāb vir
Ḥumm-ı Ḥaḳ'dan bir mey-i nā-yāb vir
- 7 Tā olavuz cümle mest-i bŷlbŷle
'Arş ü ferşe bırağavuz ğulğule
- 8 Cümlemŷz yek reng ü yek-dıl olavuz
Şîşe-i ağıyārı senge çālavuz
- 9 Gerd-i hestiyi gŷñŷlden silkevŷz
Pāy-i himmetle 'ulāya ḳalḳavuz
- 10 Ey gŷñŷl sen menzîl-i bālāyı ḳo

Tîğ-ı lâ'yı çekmedin illâ'yı kı

- 11 Ey nev-âmîz-ı debiristân-ı ı ışk
Var dñrñş rñh ola ebced-hñn-ı ı ışk
- 12 Bu ı alayıkdan mücerred pâk ol
Hak yolında sen kavî çâlâk ol
- 13 Kūyunı yakğıl göresin kūyını
Reng ü bñ kıma alâsın būyını
- 14 Dil ki olur müstağrak-ı dñdâr-ı dost
Olmaz anda būy ı mağz u reng-i post
- 15 Tefriķa ol yirde bil peydâ olur
Kanda dil bñzârı pñrgâ olur
- 16 Murğ gibi beste-i dñne olur
Mübtelâ-yı hñş ü bñ-gñne olur
- 163b**
- 17 Bir gñññl ki işi perîşānlık olur
Ol gñññlde tñz vñrānlık olur
- 18 Bir dil ü biñ ārzñ müşkil durur
Bir kıl anı sende çñn bir dil durur
- 19 Her ki tecrîd içre olmaz ol ferd
Ehl-i ma' nñ saymaz anı hiç merd
- 20 Niçe olasın bend-i fikre pây-bend
Çık ki olasın nñr-ı Hak'dan behre-mend

- 21 N'olduñ ey dil yörü terk-i dām kıl
Var harīm-i kıudsde ārām kıl
- 22 Ey göñli ħandān açılğıl lāle-var
Bād-ı nevrüz irdi ebr-i nev-bahār
- 23 Rāh-ı ğamdan gel güzer kıl bir nefes
Olmağıl sen pāy-bend-i ħār ü ħas
- 24 Bülbul-i kıuds ile var hem-rāz ol
Sen nesīm-i subĥ-ile dem-sāz ol
- 25 Geh gehī cām ı ħayat-amīzi gör
Ĥālet-i merdān-ı şūr-engīzi gör
- 26 Kim ki şevķi yok maĥabbetden berī
Şevķ olur şāhbāz-ı ı şķun şeh-perī
- 27 Şevķ dār u ħāne-i ehl-i fenā
Kıble-i müştāk-ı pür-nūr-ı Ĥudā

164a

- 28 Şevķ olur ı şķ ehlinün tāk-ı seri
Ol harīm-i ĥürmetüñdür rehberi
- 29 ı şķ bī-şevķ olsa bulmaz ol kemāl
Gū ki bī-çevgān ola bazi muĥāl
- 30 Çün nesīmi ol gülüñ peydā olur
Niçe bülbul bağda gūyā olur

31 La‘l-i şevkinden şu kim pür-cām olur
Ol cihānda yār-ile ārām olur

32 Her kimüñ tolu güherdür ma‘deni
Pür zer ü sīm-ile zīr-i dāmeni

33 Kim maḥabbet na‘ı içre reh bulur
Ferz gibi hem-nişīn-i şeh olur

34 Bu sa‘āet her kimi der-ber kıılır
Ḥak-i pāyini felek efser kıılır

35 Kim maḥabbet yoluna ber-dār olur
Dārı kıadd-ı ekşer zülf-i yār olur

36 Tīg-ı vaḥdet varlığını pāreler
Ḥaṇçer-i Lā dīvi nefsi yāralar

37 Nīsti cevālān-gehī ehl-i dilüñ
Şāh-rāhı ‘āşıkān-ı kāmilüñ

38 Didi ol kim bu yoluñdur fāzılı
Nīstlik bir rāh ü hestlik menzili

164b

39 Ṭālibe olur nihāyet nā revā
Çün ki maṭlūbı anuñ bī-müntehā

40 Ṭālibān-ı sālīkān-ı reh-revān
Himmet ide çün Ḥudāvend-i cihān

41 Her birisi ‘arşa pehlūsın virür

İştîyākı hem gine efzūn olur

42 Ehl-i kırbet şevkını artuķ bilür
Vaşlat ehli ‘ışkını artuķ bilür

43 Şāķiyā mey vir ki bu efsānedür
Her ki sözde kaldı ol bīgānedür

(6)İlāhī ‘ışkun mey-kedesinde oturanların kerāmetleri için; İlāhī (7)maḥabbetüñ bādesinden içenlerin selāmetleri için; İlāhī ‘ışk ḥarābātında (8)yatan üftādeler-içün İlāhī maḥabbet beriiyesinde düşen piyāde(9)ler için İlāhī ‘āşıklaruñın çektiikleri belālar-içün İlāhī seni (10)sevenlere itdüğün ibtilālar-içün İlāhī ‘ışk ehlinüñ (11)āvāralığı için İlāhī derd ehlinüñ bī-çāralığı-içün İlāhī ‘ışk **165a** (1)mestlerinüñ hayranlığı-içün İlāhī maḥabbet şeydālarınuñ ser-gerdanlığı için (2)İlāhī nefis gāzilerinüñ pehlevanlıkları Ḥaḳḳı-içün İlāhī dil pādīşāhlarınuñ (3)sultānlıkları Ḥaḳḳı-içün İlāhī vaşlat ehlinüñ emn ü ḥalāşı (4)Ḥaḳḳı-içün İlāhī irādet kıllarınıñ ihlāşı Ḥaḳḳı için İlāhī şol (5)arı tahāretleri için İlāhī şol yıkuķ gōñüllerün ‘imāret(6)leri için İlāhī cevāhir-i mücerredenüñ tecrīdleri için İlāhī ervāḥ-ı (7)muḳaddesenüñ tahmidleri Ḥaḳḳı-içün İlāhī nüfus-ı zekiyyenüñ zekā-yı cibilliyetleri-içün (8)İlāhī zevāt-ı tayyibenüñ şafā-yı tabī‘ atleri-içün İlāhī ḥamele-i ‘arşun (9)kıuvvetleri-içün İlāhī melā’ike-i ḳahruñ satvetleri-içün İlāhī Cebr’il’ün (10)emāneti Ḥaḳḳı-içün İlāhī ‘Azrā’il’ün itā‘ati Ḥaḳḳı için İlāhī İsrāfil’ün (11)nefh-i şūrı Ḥaḳḳı için İlāhī melā’i a‘layinüñ kıudretleri Ḥaḳḳı-içün **165b** (1)İlāhī melā’ike-i semavāt ü arāzinüñ kıizmetleri-içün İlāhī zümre i (2)enbiyāya itdüğün ḥürmet Ḥaḳḳı-içün İlāhī cümle-i evliyāya itdüğün (3)tekrīm Ḥaḳḳı-içün İlāhī şol sultān-ı dīvān-ı risālet. Ve ol Süleymān-ı (4)divan ı cehālet. Ve ol ḳāfile-salār-ı kārīvān-ı tahḳīḳ. Ve ol (5)çāpūk-süvār-ı meydān-ı tevḳīḳ. Ve ol ḥāce-i kıışver-i kāyināt (6)ve ol dībāçe-i defter-i mevcūdāt Ḥazret-i Risāletün rūḥ-ı muḥaḥherinüñ (7)şafāsı-içün. Ve ol cenāb-ı celāletün revān-ı münevverinüñ ziyāsı-içün. (8)Şer‘ icrāsında çektiği zahmetler Ḥaḳḳı-içün. Ve teblīg emrinde gördüğü (9)mihnetler Ḥaḳḳı-içün. Ol zāt-ı mükerremüñ kerāyim-i kerāmatı-içün. Ve ol rasūl-i (10)mu‘azzamuñ ‘azāyim-i mu‘cizātı-içün. Şol alınıdağı nūr-ı nübüvveti-içün. (11)Şol arḳasındağı ḥātem-i fütüvveti-içün şer‘ atinde buyrulan **166a** (1)ahḳām-ı Rabbāniyye-i şerife Ḥaḳḳı-içün ve tarīḳatinde ḥāşıl olan kemālāt-ı (2)ihşāniyye-i laṭife Ḥaḳḳı-içün çāryārınıñ ḥürmetleri-içün ve cemī‘-

i ālinūñ ⁽³⁾ve aşhābınunñ ‘ izzetleri-içün aña nāzil Kur’ān Hakkı-içün ve ol Kur’ān’a ⁽⁴⁾olan imān Hakkı-içün. Bu eksüklü kullarunun imānını keremünden ⁽⁵⁾dürüste geçür, ve bu hiç ü yoğ olan ihlāşumuzu lutf ile heste ⁽⁶⁾geçür. İn’ām ittügün imānı lutf idüben dāyim eyle. Dünyada ⁽⁷⁾ittügün ihşanı anda dağı kıyım eyle. Erbāb-ı dilün her vakit ⁽⁸⁾gönül gözlerini rüşen eyle. Ve aşhāb-ı yakīnün her sa’at ⁽⁹⁾dil hānelerini gülşen eyle. Her dem demlerini demün ile zinde tut. Ve ⁽¹⁰⁾her nefes mevcūdlarını vücūdun-ile pâyende tut. Her lahza dillerini ⁽¹¹⁾derdün-ile şafāda kıl. Ve dāyima zātları fenādan şoñra beķāda kıl **166b** ⁽¹⁾İlāhī bu zā’if bendelere kuvvet senden. İlāhī bu hasta gönüllere ⁽²⁾şihhāt senden. İlāhī bu ādem oğlanı miskin nice itsün ki, oğlanlıg-ise, ⁽³⁾henüz pestlik yigitlig-ise mestlik pirlig ise, süstlik. Ve eger aç ola, ⁽⁴⁾dīvāne olur ve eger tok ola, bigāne olur. Ve eger uyur-ise bir cīfe vü ⁽⁵⁾mürdār olur ve eger uyanuk olursa mütecebbir ü bī-mikdār olur. ‘Acz hemīşe ⁽⁶⁾ķarini za’if dāyim mukārini. Eger ma’rifete ķalışsa hitāb gelür “mā ķaderullahe ⁽⁷⁾hakkā ķādrihi” ve eger ‘ibādete dūrüşse nidā işidür ki, “ğurūru’l ‘ibādeti ⁽⁸⁾cuhūdün lirabbihī” ve eger şefā’ate tayanasa ķulağına yitişür ki ⁽⁹⁾“menzellezi yeşfe’u ‘indehu illa biiznihi” ve eger hiç mukayyed ⁽¹⁰⁾olmasa teħdīd olunur ki “inne baķşe rabbike le şedīd” ve eger ⁽¹¹⁾nişānın isterse dinilür ki “leyse kemişlihi şey’ün ve hüve ‘ani **167a** ⁽¹⁾e’l evhāmu ba’idün” eger görmek istese ‘itāb olunur ki ⁽²⁾“lā tudriķhū’l ebşārū” ve eger bilmek istese hitāb olunur ki ⁽³⁾“lā yebluğuhu’l ‘uķülū ve’l ezķārū” Fi’l-cümle ādem oğlanının ⁽⁴⁾za’if ü biķāreligini ve müteķayyir ü āvāreligini bilmek isteyene ‘ibret ⁽⁵⁾şehrine müsāfir olmak gerek ki, Ādem’ün zarlıgını göre ve ‘ışķ kuyına ⁽⁶⁾ķadem basmak gerek ki, Nūh’ün nevhāsını işide ħullet iķlimine ⁽⁷⁾Ĥalīl olmak gerek ki, İbrāhim’ün inildüsini añlaya ve ķasret memleketine ⁽⁸⁾vālī olmak gerek ki Ya’ķub’ün ağladuğın diñleye Ĥased ķāhına ve belā ⁽⁹⁾zindānına giriftār olmak gerek ki Yūsuf ne ķekdügin bile emr-i ma’rūf ⁽¹⁰⁾ve nehy-i münker ķizmetinde kıyım olmak gerek ki, Mūsā’nuñ belāsı ma’lūm ola ⁽¹¹⁾vehim cuhūdına ‘adāvet itmek gerek ki Īsā’nun ibtilāsı mefhūm ola **167b** ⁽¹⁾Nefis pütünü şımak gerek ki, Muķammed ne ķektüğün bilesin. Gönül ⁽²⁾Ka’besini arıtmak gerek ki, Aķmed ne gördüğün göresin. İlāhī ⁽³⁾bizüm dilimüzün ne tākati var ki, senün vaşfuñ diyübilevüz. ⁽⁴⁾İlāhī bizüm bilümüzün ne mertebesi var ki, senün zātuñ ⁽⁵⁾bilibilevüz. İlāhī ol bī-niyāzsın ki, hezarān hezār ⁽⁶⁾‘ārifān-ı esrar-ı ene’l Hakk’ı, ‘ışķun şāhnesi manşūr var ⁽⁷⁾fenā fināsında belā dārına aşmışdur. Ve şad hezārān ⁽⁸⁾‘āşķān-ı cemāl-i mutlakı şevķuñ cellādı mücrim-şifat ⁽⁹⁾intizār zindānında ķasretidği-ile bilinden biçmişdür. ⁽¹⁰⁾Ey niķe meāalik-i melekūta sālīk olan dīvāne-veş ⁽¹¹⁾gönüller ki ķuyūd-ı selāsīl-i temennāyı vişālün-ile

bağlanmışlardır. **168a** ⁽¹⁾Ey niçe sâlik-i envâr-ı lâhûtı ṯalib olan pervane-⁽²⁾şifat cānlar ki şu‘le-i iştîyāk-ı şem’-i cemālūñ-ile yanmışlardır Ey şāhib ⁽³⁾cemāl ki celālün ‘aşıq-ı cemālün ey zü’l-celāl ki cemālūñ ⁽⁴⁾münderic-i celālün. Ey maṭlūb ki gine sen ṯalib-i kemālūñ ⁽⁵⁾ey maḥbūb, ki gine sen muḥibb-i cemālün. Ey ma‘şūḫ ki gine ‘aşıq-ı ⁽⁶⁾envâr-ı zātuñ vā’i maḫşūd ki gine sen ḳāşid-ı ızhār-ı ⁽⁷⁾şifātuñ ey ma‘būd ki bize ḳullıḫ ittüren gine sensin ⁽⁸⁾ey mescūd ki bizi sücūda getüren gine sensin ey mezkur ki ⁽⁹⁾zıkrūñ aınduran gine sensin ey meşḳūr ki şükrūñ ittüren ⁽¹⁰⁾gine sensin. İlāhī gönül şehrinde maḥabbet āfitābın ufuk-ı a‘liden ⁽¹¹⁾sen ṯabān eyle. İlāhī dil sahrāsında meveddet berḳini ebr-i **168b** ⁽¹⁾ḥaḳīḳatden sen dıraḥşān eyle. İlāhī şafa buḥūrını cān ⁽²⁾micmeresinden sen dütüzdür. İlāhī vefā yimişini maḥabbet şeceresinden ⁽³⁾sen yitişdür. İlāhī senūñ ‘arşuñ gönül gülistānidur cennet ⁽⁴⁾büstānı degül. İlāhī senūñ beytün dil ḥānesidür behişt ⁽⁵⁾eyvānı degül. İlāhī gönül milketinde ḡarībem ne yār ü ne ḡam-ḥār. ⁽⁶⁾İlāhī dil iḳliminde vaḥīdem ne mūnis ü ne dil-dār. İlāhī şol ⁽⁷⁾‘aşıḳlaruñuñ ḥürmetiçün-ki jülīde-mūyān ü gerd-ālūd ⁽⁸⁾olub. Şahrā-yı ḥayrette bī-ḥod u ḥayrān gezerler. Ve şol ⁽⁹⁾muhiblerūñ ‘izzeti-içün-ki zerd-rūyān ü ḡam-endūd olub. Bevādi ⁽¹⁰⁾iştîyaḳda medhūş u ser-gerdān olub yörürler. Elüm ⁽¹¹⁾al benüm ki ḥayret deñizine ḡarīḳam meded it baña ki ḡayret **169a** ⁽¹⁾odına ḥarīḳam. Bilmezem neyleyem. Ne çāre ḳılam. Meger libās-ı ḥayātumı ⁽²⁾pāre pāre ḳılam. İlāhī benüm derdūme nihāyet yoḳ. İlāhī benüm aḡlamama ⁽³⁾ḡāyet yoḳ. İlāhī baña çāre it bī-çāre ḳaldum. İlāhgī baña ⁽⁴⁾meded it avāre ḳaldum.

Ebyāt

[Fā’ilātün Fā’ilātün Fā’ilün]

1 Yāri it ey mūnis-i ḡam-ḥāregān

Çāre it ey çāre-i bī-çāregān

⁽⁶⁾İlāhī ḳapuñdan ḡayrı varacaḡum yoḳ. İlāhī senden ḡayrı yalvaracaḡum ⁽⁷⁾yoḳ. İlāhī ölüm vaḳtinde elüm ṯūt. İlāhī ṭayanacaḳ yirde ḳolum ⁽⁸⁾ṯūt. İlāhī ‘āḳibet vaḳtinde ḥoş-ḥāl it. İlāhī ecel deminde ⁽⁹⁾rūşen-maḳāl it. İlāhī rūḥumı zıkrūñ-ile al. İlāhī gönölümü ⁽¹⁰⁾fıkrıñ ile al. İlāhī ol demde vesveseye yol virme. İlāhī ol ⁽¹¹⁾ḥinde gönüle yaramaz nesne getürme. İlāhī Nez‘ vaḳtinde imānı **169b** ⁽¹⁾enīs it. İlāhī ḳorḳu deminde amānı celīs it. İlāhī āḥır ⁽²⁾nefeste Ḳur’ān’ı ḳarīn it. İlāhī Mūnker ü Nekiri belāsından emin ⁽³⁾it. İlāhī ol demde tevḥīdi benden ırma. İlāhī ol nefeste ⁽⁴⁾imānı benden ayırma. İlāhī taşdıḳum āsāsını muḥkem it. ⁽⁵⁾İlāhī imānum ḥānesini müstaḥkem it. İlāhī cānumı cenābuña ḥoş-⁽⁶⁾ḥāl ve

‘alāyıkdan pāk it. İlāhī rūḥumı ḥazretüne ḥüb-i ^{(7)‘} tiḳād ü saḥīḥ-idrāk it. İnneke semī‘ un mucībun.

⁽⁸⁾Ebyāt

[Mefâ’ilün Mefâ’ilün Fe’ülün]

1 Ela ey nām-baḥş-ı nāmüdārān
Gedā-yı dergehüñdür şehriyārān

2 Cihān müstağraḳ-ı deryā-yı cūduñ
Dü ‘ālem şūret ü ma‘ nī vücuduñ

3 Ḥudāvend-i zemīn ü āsümānsın
Ten ü cān-āferīn-i ins ü cānsın

170a

4 Çırāğ-ı āsümān senden münevver
Dimāğ-ı rūḥ luṭfuñdan mu‘ aṭṭar

5 Refīḳ u hemdem-i der-bestegānsın
Şefīḳ u merhem-i dil-ḥastegānsın

6 Ġām ü şādi-yi ‘ālem cümle senden
Cihān rīşīne merhem cümle senden

7 Oḳur her zerre dāyım ‘amd ü bī-‘amd
“Leke’t-tesbīḥu ve’t-taḳdīsu ve’l ḥamd”

8 Gerekmez şun‘ ūña hiç ālet ü sāz
Kelāmunda buluñmaz harf ü avāz

9 Ne saña mişl ü şibh ü hīş peyvend
Ne saña cift ü cāy ü yār ferzend

- 10 Cihānı sen yaratduñ mūr eger mār
Cemī' i senden oldu nūr eger nār
- 11 Eger bir mūra virseñ milk-i Cimşīd
Ne kōrkūñ var kimesneden ne ümmīd
- 12 Eger bir māra virseñ genc-i Qārūn
Ne zehre kim diye kimse cırā çūn
- 13 N'ola ben kuluña itsen 'ināyet
Bu azmış göñlüme kılсан hidāyet
- 14 Ne nokşān 'arşa-i milk-i beķāña
Eger rahmet idersen bu gedāña
- 170b**
- 15 Ben ol maħrūm-ı miskīn ü za'īfem
Ki zāyi' itdüm evķāt-ı şerīfem
- 16 Dün ü gün dürd-i devrān mestiyem ben
Hemīşe pāy-i miħnet pestiyem ben
- 17 Yolum ğāyet uzak ben pā şikeste
Öñümde çāh ü benven dīde-beste
- 18 Cihān pūr nūr-u hānem oldu tārīk
Dil ü cān teşne vü ser-çeşme nezdīk
- 19 Öñümde āyine nūr-ı başar yok
Cihān pūr kışşa vü bende haber yok
- 20 Meşāmum beste vü 'ālem tölü müşk

31 Baña her ne kılsañ ben sezā-vār
Velī luṭfūña göre eyle sen kār

32 Vücūdumuñ mişālını çün evvel
Kerem tevķī i-le itdūñ müseccel

33 Kōduñ gencine-i ‘ irfān dilümde
Kilīd-i genc i īmānı elümde

34 ‘ İāyet eyleyüb itdün muḳadder
Ki tevḥīdün dile oldu müyesser

35 Senūñ luṭfūñdan iderven recāyī
Bizim īmānumuz ola ‘ aṭāyī

36 Çū sen virdūñ ırāğ-ı ‘ aḳluma nūr
Gine benden ‘ aṭāñı eyleme dūr

171b

37 Çırāğ-ı ‘ aḳlı yaḳduñ çünki sālif
Saḳın kim irmeye bād-ı muḥālif

38 Ola tābende oluḳça ḥayātum
Ki rūşen eyleye rāh-ı necātum

39 Hevā-yı dil çū tuta gerdenūmi
Baña ‘ avn it tüvānā it tenūmi

40 İlāhī pāye-i ‘ azmüm bülend it
Dil ü cān ḥalḳasını saña bend it

41 Ḥudāyā sen beni yaduñla şād it

Baňa maħrem seni kıl bini yād it

42 Beni sen ھاẓretüñde kıl yegāne
Beni benden ırāk it cāvidāne

43 Beni şirāne nesne rüz--mend it
Benüm pençemde ol kelbi güzend it

44 Baňa yol gösterivir yolda ҡaldum
Elüm al kim benüm dermanda ҡaldum

45 Beni teşne itdi bu tīh-i melāhī
Şunıvir āb-ı deryā-yı İlāhī

46 Beni sen bu nişimenden cüdā kıl
Dil ü cān gülşenine āşinā kıl.

47 Diyār-ı ҡuds içinde ħāne virgil
Ol iqlimde baňa kāşāne vir gil

172a

48 Eger ser-mestem ü ger ħūş-yāram
İlāhī luţfuña ümmid u varam

49 Dilümi maţla‘ -ı ħorşīd-i dīn it
Revānum kevkeb-i bürc-i yakīn it

50 Göñüli maħrem-i esrāruñ eyle
Vücüdum maşrıķ-ı envāruñ eyle

51 ana ’atte tenümi zinde-dil tut
Mizācum a‘ atünle mu‘ tedil tut

- 52 Haḳīḳat ḥānesinden küşe virgil
Ṭarīḳat azuğundan tūşe virgil
- 53 Çırāğum yak ki ṭāriḳ oldu rāhum
Elüm tūtğıl ki gark itdi günāhum
- 54 Derūnum nūruñ-ile rūşen eyle
Dilümi zıkrüñ-ile gülşen eyle
- 55 Değiştürgil bu aḥlāk u şıfâtı
Yuğıl dilden bu naḳş-ı kāyinātı
- 56 İlāhī vāḳıf-i esrār sensin
Şıfa-baḥş-i dil-i bīmār sensin
- 57 İlāhī ölmedin tevḥīḳ senden
Bu cān ayrılmadın taḥḳīḳ senden
- 58 Şu demde ki nefesde ḳala bir hū
İrişdür raḥmetüñden baña bir mū
- 172b
- 59 İlāhī bu ümīde sen vefā ḳıl
Beni sen ḥazretüñe aşınā ḳıl
- 60 Hidāyet şem‘ ini göñlümde yandur
Bu ğaflet uykusından sen uyandur
- 61 Dile zıkrüñ ṭabī‘ at ḳıl ve ‘adet
Ki āḥır demde ben bulam sa‘ ādet
- 62 Şehādetde zübānum sen devām it

Beden ayrılıcağ zinde-revān it

63 Hidāyet nūrını cāna delīl it
‘ İnāyet rehberin hādi’s-sebīl it

64 Derūn vir kim ola şevķunla pūr nūr
Göñül vir kim ola zikrūnle ma‘ mūr

65 Dimāğ-ı derdümendüme devā it
Devāmı Haķ-i pāy-i Mustafā it

66 Ne ‘ özl idem ki bī-ḥaddür günāhum
Meger kim luṭfuñ ola ‘ özl-ḥāhum

67 Kimüñ kim var ‘ ināyetden berātı
Bulur ğavġā-yı maḥşerde necātı

68 Çü sen silkdüñ benüm evvelde ḥāküm
Çü sen nefḥ eyledüñ bu rūḥ-ı pāküm

69 Gine luṭf-ile algıl ḥazretüñe
Gine ṭāhir ilet ānı ḳatuña

173a

(1)Amīn yā rabbe’l ‘ālemīn

Fi Na‘ ti’l-Enbiyā’ Şalevātu’llāhi (2)ve Selāmihi ‘Aleyhim Ecme‘in

Ba‘de tesbīḥ-i Zü’l-Celāl. Ve taḳdīs-i (3)Laā-yezāl. Ve ḥamd-i ḥazret-i vāclbü’l-vücūd. Ve şenā-yı cenāb-ı fāyüzü’l-ḥayri ve’l-cūd. (4)Bi-‘aded-i ḳaṭarāt-ı ğamām. Ve enfās-ı enām. Ve deķāyık-ı harekāt-ı felekī. Ve ‘uḳūd-ı (5)tesbīḥāt-ı melekī. Ve ta‘dīdāt-ı ḥuşuşıyyāt-ı zerrāt. Ve tefāşil-i (6)eşḥās-ı mevcūdāt. şad hezārān hezār şerāyif-i şılāt-ı şalevāt-ı (7)ṭayyibāt -ki anuñ bir şemme rāyiḥāsı māye-baḥş-ı revāyiḥ-i ‘anber-büyān ola. (8)Ve leṭāyif-i teḥıyyāt-ı nāmiyāt-ı zākiyāt-ki anuñ ṭıb-i nefḥası ḳuvveti (9)dil ü ḳuvvet-i cān ola. Ve şunūf-ı cevāhir-i zevāhir-i teslīmāt ki (10)şügür-ı şubḥ-ı kāmurāni. Dīn gibi

ḥandān ve zuhūr-ı tebāşīr-i şadümāni. ⁽¹¹⁾Yakın gibi tābān. Rāy-ı ‘āqılān gibi şāfī vü rūşen. Ve elfāz-ı dilberān **173b** ⁽¹⁾gibi mevzūn. Ve müzeyyen ola ve ülūf-i ğurer-i dūrer-i da‘ vāt ki anuñ ⁽²⁾iḥlāşı dizinlerinüñ mesālikine gerd-i riyā ve būy-ı tekellūf irişmemiş ola ⁽³⁾ve şafāsı meşāribinüñ metābi‘ ine ḥāşak-i nifāk u şayibe-i ta‘ assūf ⁽⁴⁾karışmamış ola. Cemī‘ i enbiyā-i vü mürselīn. Ve zümre-i aşḥāb-ı nevāmīs-i ⁽⁵⁾evvelīn ü āḥirīn. ya‘ ni ḥaşegiyān-ı ḥarīm-i celāl ve mahremān-ı ḥarem-i vişāl. ⁽⁶⁾andelibān-ı bāğ-ı sübbūḥi. Ve tāvusān-ı çemen-i kuddūsi. Sakinān-ı saray-ı ⁽⁷⁾nübüvvet. Ve ser-mestān-ı şarāb-ı ḥullet.sālikān-ı beydā-yı kıdem. ⁽⁸⁾nūş-künān-ı deryā-yı kerem. Hırka-pūşān-ı sıbgütü’l-lāh-ı bādehu nūşān ⁽⁹⁾fetretü’l-lāhi. ‘ārifān-ı ma‘ ārif-i Rabbāni. ḥāzinān-ı esrār-ı sübhān. ⁽¹⁰⁾ṭabağasınüñ zevāt-ı muṭaḥḥere ve ervāh-ı muuḳaddeselerine nişār ü vifidi ⁽¹¹⁾olasun kim her biri nübüvvet şadrınüñ mihteri ve risālet **174a** ⁽¹⁾serīrinüñ serveri olub. tih-i zalāletde niçe azmışları yola ⁽²⁾delālet idüb. Ve bevādi-yi cehāletde ança bilmezleri Ḥaḳḳ’a hidāyet ⁽³⁾itmişlerdür. Her biri cān vilāyetinün şāhı. Ve gönül göginüñ ⁽⁴⁾māhı. Şevḳ ḥānesinüñ çırağı. Şafā fezāsınun bāğ u rāğı. ⁽⁵⁾Cehīl zulmetinüñ ziyāsı. Dil ḥastesinüñ şifāsı. Şadır şoffasınüñ ⁽⁶⁾şafāsı sine serīrinüñ senāsı. Ḥaḳīkat bahrinüñ dūrri. Tārīkat ⁽⁷⁾ḥāteminüñ mührü. Tahḳīḳ ‘āleminüñ nūrı. Tevfīḳ bahārınüñ nevrü. ⁽⁸⁾Ḥikmet yimişlerinüñ āfitābı. Ma‘ rifet çiçeklerinüñ māhitābı. Din ⁽⁹⁾ehlinüñ tārīḳi. ‘Ālem ḥaḳkınun şefīḳi. Şerī‘ at yolınüñ delīli. ⁽¹⁰⁾Ḥaḳḳ’a gidenüñ sebīli. ḥüccet sultānının yemīni. ‘İsmet ḥızānesinüñ ⁽¹¹⁾emīni. ‘ālem gevherinüñ ma‘ deni. Vaḥiy cevherinüñ maḥzeni ḥaḳāyık **174b** ⁽¹⁾ravzasınüñ tūṭışı. deḳāyık çemeninüñ tūbisi. sa‘ ādet cūbbesinüñ ⁽²⁾tırāzı. Siyādet serīrinüñ ser-firāzı. Gönül ü cān kuşlarınüñ ⁽³⁾şāh-bāzı. Cümle cihān ḥaḳkınüñ kār-sāzı. Şefā‘ at evinüñ ⁽⁴⁾dīvārı. Ümīd şehrinüñ ḥişārı. ‘izzet iḳliminüñ şāhı. ⁽⁵⁾Ve devlet milkinüñ pādīşāhı. İki ‘ālemüñ sultānı. İki cihanüñ ⁽⁶⁾kāmūrānıdur. Şelevātu’llāhi ve selamuhu ‘aleyhim ecma‘ īn.

Na‘t-ı Enbiyā’-ı ⁽⁷⁾biseb‘ati Meşhūre-i ‘İzām ‘Aleyhimü’s-Şalātü ve’s-Selāmü

⁽⁸⁾Ḥuşūsā içlerinden şol yidi erbāb-ı şerī‘at-i zāhire ⁽⁹⁾ve aşḥāb-ı tārīkat-i bāhire. Heft āsumān-ı ‘ālem-i risālet. Ve heft ⁽¹⁰⁾sitāre-i āsumān-ı celālet. Heft deryā-yı tevhīd. Ve heft iḳlīm-i ⁽¹¹⁾tefrīd. Heft baḥr-i āşināyi. Ve heft çeşme-i rūşenāyi. Heft **175a** ⁽¹⁾bülbül-i gülsitān-ı şer‘-i dīn. Heft tūti-yi būsitān-ı ‘ilm-i yakīn. Heft ⁽²⁾soffa-i şıdḳ u şafā. Ve heft āsumān-ı mihr ü vefā. Heft ḥaber-dār-ı ⁽³⁾aḥbār-ı melekūt. Ve heft risālet-i dār-ı ‘ālem-i ceberūt. Heft muḳtedā-yı ‘ālem. ⁽⁴⁾Ve heft murtażā-yı benī-ādem. Heft delīl-i rāh-ı güm-

kerdegān. Ve heft ⁽⁵⁾ķulāvuz-ı ķāfilehāy-ı mandegān. Heft şem‘ -i günbed-i ħazrā. Ve heft çırāğ-ı bezm-gāh-ı ⁽⁶⁾mu‘ allā.

Na‘ t-ı Ādem ‘ Aleyhi’s-Selāmü

Evvelkisi ebu’l-beşer ⁽⁷⁾aşıl-ı silsile-i insān. Bünyād-ı binā-i ādemiyān. Mescīd-i melāike-i muķarrabīn. ⁽⁸⁾Mehbeţ-ı lügāt-ı evvelīn ü āhırın. tāt-ı serīr-i “‘ ilmü’l esmā”. muvaffaq-ı bedreķa-i ⁽⁹⁾ “rabbenā zuallemnā”. Cāmi‘ -i meķārim-i mükerreremāt. Vazı‘ -i meķāsin-i sünne ⁽¹⁰⁾müşerref -i teşrīf-i “yā Ādemü üskun ente ve zevcūke’l cennete” ⁽¹¹⁾fātih-i ebvāb-ı tevbe. cālīs-i bisāt-ı ķurbe. Mübtelā çāh-ı “ve ‘ aşā rabbehu **175b** ⁽¹⁾fegavā” mühtedā-yı ħabl-i “fetābe ‘ aleyhi rabbuhu feheda” mazhar-ı şüret-i Raĥmān. ⁽²⁾Ba‘ is-i la‘ net-i şeyţān. Mazhar -ı bedāyi‘ mu‘ allim-i şanayi‘. Bāni-i binā-i ⁽³⁾şeri‘ at. Rehber-i karuvān-ı tarīķat. Sebeb-i ni‘ met-i teklif-i ⁽⁴⁾mükellefīn. Vasıta-i vücūd-ı “raĥmeten li’lālemīn”. Evvel-i nebī ħazret-i Ādem-i ⁽⁵⁾şafīyu’llāh ‘ aleyhi ve ‘ alā zevcihi ve evlādihi. Ve aĥfādihi’ş-şāliĥīn.

⁽⁶⁾Ebyāt

[Fā’ilātün Fā’ilātün Fā’ilün]

- 1 Tā ebed u‘ cūbe-i ‘ ālem o’dur
Aşlı kerremnā benī Ādem o’dur
- 2 Merkez-i dīni dünyā muţlak o’dur
Nokta-i ‘ ālem şafīyy-i Ħaķ o’dur
- 3 Yirde gökte cümle-i leşker anuñ
Cism ü cān ü cüz vü kül yekser anuñ

⁽¹⁰⁾Evvel evvel-i Ādem’dür ki ‘ ālemde henüz maĥabbet bināsı vurulmadan. Ve meveddet ⁽¹¹⁾‘ āķidesi döşenmeden. Nagāh bādiye-i beydā-yı ħāk ve zāviye-i muğare i

176a ⁽¹⁾Meğākden. Bir ‘ aşık-ı piyāde-rev ü güşāde-rüy. Ve bir muĥıbb-i pa-bürehne ⁽²⁾ve āşüfte-i müy. Meh-endām. Ādem-nām. Vücuda gelüp. Muĥabbet esāsını ⁽³⁾muĥkem. Ve şevķ-ı ķā‘ idesini müstahkem. İdüb ervāĥ-ı melā’-i a‘ lāya velvele ve ⁽⁴⁾sālīkan-ı menāzil-i pest ü bālāya ğulfle. Bırağub her cānibden a‘ dā ⁽⁵⁾ve her tarafından rukabā belürüb. Muĥabbet leşkerīnün ‘ ālemi ve ‘ ışķ ⁽⁶⁾sultānınuñ ħadem ü ħaşemi zāhir olub Ādem arada muĥıbb-i ‘ aşık. ⁽⁷⁾Ve yār-ı şādık. bī-ĥānei vü ħānümān āvāre. Vü ser-gerdān olub

(8)gezerdi eger ‘ ıřka terk-i milk gerekse sekiz cenneti bir ceve řattı. (9)Ve eger mahabbette hiçlik gerekse bunca hūr u kuřūrı hiçe řutdı. (10)Ve eger dost bī-ķarār gerekse bihiřte kindüyin girdi. Gün řolunmadın (11)çıkıdı. Eger ‘ ıřk eri bī-ser ü pā devān gerekse. Üç yüz yıl **176b** (1)řark u ğarbtı yayak gezdi. Ve eger maķabbet merdine göz yařı revān gerekse (2)gine üç yüz yıl yir yüzünde řurmadı ağladı. Maķabbete bir sāyebān (3)řaldı ki on sekiz biñ ‘ ālemün mihri anuñ mihri řemsesinde (4)bir zerredür. Ve ‘ ıřka bir cūř virdi ki cemī’ -i muķibbān-ı ‘ ālemün maķabbeti (5)anuñ ‘ ıřkı cāmından bir ķatredür. Çün toķuz yüz otuz yařına (6)irdi Hāķ emrile ömri āķır oldu. Hāķ celle ve ‘ alā tā ģařre degin (7)her ‘ ařık vařlatda dīdarı ni’ metinün ve fūrķatde ‘ ıřk lezzetinün (8)řükri řevābını anuñ rūķ u revānına vaāřıl ķılub tā ķıyāmete degin (9)her ‘ ıřk ehlinün āķ ciger sūzi řağıřınca řalevāt-ı řayyibāt. (10)Ve teslimat-ı zāķiyāt ki revāyiķ-i ābīr ü ‘ anber-i behiřt gibi (11)müřk-bū. Vū mu’ anber ve fevāyiķ-i nesīm-i ‘ abher-i cennet-siriřt gibi **177a** (1)ĥoř-ķīb ü mu’ atřar ola-ımdā vū iblāĝ ide.

Na’ t-ı İdrīs (2)Nebī ‘ Aleyhi’s-Selāmü

ikincisi řāhibü’l mi’ rāc ve’ maķāmāt (3)ve řadr-niřin-i serīr-i semāvāt. muķannin-i ķavānīn-i dīn. Vāzī’ -ı (4)me’ ālim-i ya’ ķīn. bāķi-yi sarāy-ı řer-i mi’ mār-ı maķşüre-i fer’ řāķne-i medīne-i (5)ķuds ketĥudā-yı ĥāne-i üns-ü celīs-i ķuddūsiyān. enīs-i kerrūbiyān. (6)İmām-ı ĥikmet-i ‘ ilmi vū ‘ amelī. Üstād-ı ma’ ārif-i ĥaķīķi. Vū cedelī. (7)Sālik-i me’ āric-ı sa’ ādet muķīm. Semā’ -ı siyādet. Rāsim-i řerāyi’ -ı (8)dīniyye. mu’ ltim-i ‘ ulūm-ı yaķīniyye. Vāzī’ -ı ķavā’ id-i hey’ et-i nūcūm rāmiz-i (9)ĥafāyā-yı ğarāyīb-i ‘ ulūm mahrem-i esrār-ı Rabbānī. Mařla’ -ı envār-ı (10)sūbhānī mu’ tekif-i beyt-i ma’ ūr ve mücāvīr-i ĥarem-i sūrūr. Mazĥar-ı (11)ĥūķm ü ma’ den-i tedrīs. Ĥāřret-i nebiyyu’ llāh İdrīs. Salla’ llāhu **177b** (1)ve sellem ve ‘ ala alihi ve ařĥābihi ol ol İdrīs’ dūr ki niçe yıllar (2)‘ ālem-i zāhirde bedeni yiyüb. İķüb yörüyüb. Gezüb (3)ĥalka ta’ līm-i dīn. Ve irřād-ı ya’ ķīn. İderken ‘ ālemi bātında (4)rūķı beden libāsını giderüb. Ve ten pelāsını çıkarub. Ervāķ-ı (5)melā’ i a’ lā. Ve zümre-i mela’ ike-i ‘ ulā ile. Beyt-i ma’ murda ma’ mūr (6)ve dār-ı sūrūrda mesrūr olub. Bir niçe müddet zāhirde. (7)Yirde, bātında, gökde, řūrunda zemīnde, ma’ nīde (8)āsumānda olub. Āķır ki üç yüz seksen yařına irdi. (9)Ve dūnyādan tamam uřandı. Bedenin daķı rūķa ķarīn ķıldı (10)ve tenin daķı cennet-i a’ līyede mekin idüb. Tā sā’ at-i (11)sā’ ate degin ĥayatta ve rüz-ı ķıyāmete degin řiĥĥatte olub **178a** (1)bi’ l-fi’ l-i fevķ-ı semāda mütemekkin ve ‘ arř civārında sākin. Yimekten (2)vū içmekten geķmiş. Yörümekden ve gezmekden řurmuş. Beřeriyet (3)řıfātın gidermiş ve nefis hey’ atından

arınmış. Bu ‘âlem şüretini ⁽⁴⁾bırakmış. Ve bu şüret libâsını çıkarmış. Leyl ü nehâr ervâh-ı ⁽⁵⁾muḳaddese ile taḳdīs ü temcīddedür. Ve her laḫza nüfûs-ı semâviyye ile ⁽⁶⁾tesbîḫ ü tahmīddedür. Ḥaḫ te‘âla tesbîḫinde dâyim. Ve temcīdinde ⁽⁷⁾müddâvim. İdüb tesbîḫ-i berekâtınuñ envârı. Yir ehline şâmil ⁽⁸⁾ve temcīdi aşârınuñ feyzi bu ‘âlem-i ‘anâşıra sâyl ola.

⁽⁹⁾Na‘ t-ı Nüh Nebī ‘Aleyhi’s-Selāmü

Üçüncisi âdem-i sâni ⁽¹⁰⁾şeyḫu’l-enbiyâ ve kıdvetü’l-aşfiyâ’ el-mübâligu fi da‘ veti’ d-dîn ⁽¹¹⁾ve’l mücâhidü fi â‘ lâi’l yakîn el-müteşalibbu fi izhâri’s-şeri‘ a **178b** ⁽¹⁾ve’l-miḳdâmu. fi i‘ lâni’t-tarîḫihi mellâḫ-ı baḫr-ı tevḫîd keştî-bân-ı deryâ-yı ⁽²⁾tefrîd. Neccar-ı sefîne-i necât. Sâzende-i keştî-yi ḫayât. Sebeb-i ⁽³⁾ışlâḫ-ı ḫalk-ı ‘âlem. Vasıta-i beḫâ-yı nesl-i Âdem. ḫurre-i ‘ayn-i necâḫ ⁽⁴⁾ve ğurre-i sabâḫ-ı felâḫ dâfi‘-i bârân-ı belâ râfi‘-i tûfân-ı ibtilâ ⁽⁵⁾maḳbûl-i âsitâne-i ḫazret ve neciyy-i cenâb-ı Rabb-ı ‘izzet ⁽⁶⁾şâḫibü’l-mükâşifâti ve’l-fütûḫ ḫazreti nebiyyu’llah Nuh Salla’llahu ⁽⁷⁾‘aleyhi ve‘alâ alihi ve aşḫâbihi. Ol ol Nüh’dur kim anuñ ⁽⁸⁾du‘ası ile müddet-i dükenmedi. Ve anuñ vücûdı ile nesl-i Âdem ⁽⁹⁾kesilmedi. Anuñ ḫayâtı ile ‘âleme yiñi ḫayât virildi anuñ beḫâsı ile ⁽¹⁰⁾cihâna yiñi berât virildi. Nizâm-ı ‘âlem anuñ sebebi ile beḫâ ⁽¹¹⁾buldı bağ-ı cihân vücûdı ile behcet ü ziyâ buldı. **179a** ⁽¹⁾Bunca enbiyâ vü evliyanuñ vücûdına sebep oldu. Ve niçe ⁽²⁾maḫlûḫun tã‘at ü sücûdına sebep oldu. Ḥaḫ yolında bî-ḫad. ⁽³⁾Belâ çekdügi zaḫmeti ümmetinden kimse çekmedi. ⁽⁴⁾Ve ol gördügi miḫneti ḫavminden kimse görmedi. Tokuz yüz ⁽⁵⁾elli yıl ḫavmi içinde tûrdı ve ol ḫadar kimsene uymadı. ⁽⁶⁾Ma‘ a-hazâ ki ḫikmet-ile mevşûf ve ma‘ rifet-ile ma‘ rûf idi. ⁽⁷⁾Enbiyanuñ ḫukemâsından ve mürselînüñ ‘ulemâsından idi. ⁽⁸⁾Âḫır ki ‘ömri biñ dört yüze irdi ecel aña daḫi yitişdi. ⁽⁹⁾Ḥaḫ celle ve ‘alâ zaḫmetine göre ecrini ve belâsına göre şafâsını ⁽¹⁰⁾müyesser idüb beḫâsına sebep olduğı nesl-i Âdemüñ ⁽¹¹⁾‘ibadeti ‘adedince ve intiḫâmına bâ‘is olduğı **179b** ⁽¹⁾nizâm-ı ‘âlemüñ ḫasenâtı hisabınca anuñ a‘mâli dîvânına ⁽²⁾ol ḫadar meşûbat ve anuñ meḫâsini şaḫayifine ol ⁽³⁾miḫdar ḫasenât muzâ‘ af kıla.

Na‘ t-ı İbrâḫîm ⁽⁴⁾Ḥalîllü’r-raḫmân Şalla’llahu ‘Aleyhi’s-Selāmü

Dördüncisi ⁽⁵⁾şems-i felek-i râbi‘ ve ma‘ den i nûr-ı sabi‘ şşdr-ı şoffa-i ⁽⁶⁾nübüvvet ve muḫannin-i ḫavânin-ı fütüvvet ebu’r-rusûli’l-‘izâm ⁽⁷⁾ve ceddü’l-enbiyâ-i’l-kirâm; nevr-i gülistân “yâ nârî künî berden ⁽⁸⁾ve selâmen” server-i büstân-ı ebrâr-ı “inne İbrâḫîme kâne ⁽⁹⁾ümmeden ḫâniten li’llâhi ḫanîfen müslimen” muḫtedâ-yı ⁽¹⁰⁾her ümmet ve maḳbûl-i her millet sâlik-i mesâlik-i tevḫid mâlik-i memâlik-i tefrîd ⁽¹¹⁾mücâvir-i ḫârem-i Raḫmâni

maḥrem-i ḥarīm-i sübhāni miẓyāf-ı ğayb **180a** ⁽¹⁾kethudā-yı ḥāne-i lā-rayb. Bāni-yi binā-yı şafā. Şeref-i dūdımān-ı ⁽²⁾Muştafa. Maḥzen-i esrār-ı Ahmedī. Menba[‘]-ı envār-ı Muḥammedi. Vāzı[’]-ı esāsı ⁽³⁾ķible-yi islām. ‘Āmir-i ḥāne-i beytül-ḥaram. Mu[‘]tekif-i ka[‘]be-i mürüvvet. ⁽⁴⁾Sā[‘]i-yi mesā[‘]i-yi fütüvvet. Şārim-i zemzem-i iḥlāş. Cālis-i bisāṭ-ı ⁽⁵⁾ḥāsü’l-ḥāş. Rāfi[‘]-i perde-i zalālet. Kāşif-i esrār-ı celālet. ⁽⁶⁾müteşebbitü ḥalka-i irādet. mütemessik-i ḥabl-i sa[‘]ādet. Ḥān-⁽⁷⁾sālār-ı ḥān-ı Rabbānī. Qassām-ı erzāk-ı Samedāni mübtelā-yı “yā būneyye innī erā fi’l-menām-ı ⁽⁸⁾innī ezbaḥuke” mübeşşir-i beşārāt-i İlāhī “yā İbrāhīm ⁽⁹⁾ķad şaddaķte’r-rū’ya” mükerrerem-i tekrīm-i kerāyim-i kerāmāt. Müşerref-i teşrīf-i ⁽¹⁰⁾“fī ayāti beyyināti”. Ḥalīmü’z-zāt. Kerīmü’s-sıfāt. Şerīfü⁽¹¹⁾’l-ḥalk. Rahīmü’l-ḥulk. ‘Azīzü’l-vücüd. menba[‘]-ı sehā vücüd. Vācibü’t-tebcīli **180b** ⁽¹⁾ve’t-tekrīm. Dā[‘]ī “innā da[‘]vete İbrāhīm” maḥbūbu’l-evvelīne ve’l-āḥirīn. ⁽²⁾Faḥr-ı ḥāte’l-enbiyā’i ve’l-mürselīn. Ḥalīlü’r-Raḥmān. Celīlü’l-bürhān ⁽³⁾maḥzar-ı ‘izzet ü ta’zīm. Nebiyyu’llah Ḥazret-i İbrāhīm. ‘Aleyhi ve ‘ala ‘alihi ve aşḥabihi ⁽⁴⁾efḍalü’s-şalevāt ve ekmelü’t-taḥiyyāt. Ol ol İbrahim’dür ki. ⁽⁵⁾‘āleme bütler ‘olmuş iken ve cihānı şirk kablamiş iken. Her deyr putlar-ile ⁽⁶⁾meşhūn u mālī. Ve her kelīsā şanemler-ile müzeyyen ü ḥālī. Her t̄ayife ⁽⁷⁾bir puti ma[‘]būd ve her kavūm bir şanemī mescūd. Her ümmet bir Lāt ü ‘Uzza. ⁽⁸⁾Ve her millet bir Hübel-i a[‘]lā idinüb. Cihān yüzini zulmet-i zālalet. ⁽⁹⁾Ve ‘ālem içini ķasāvet-i cehālet. Tutmışiken nāgāḥ şems-i rūḥ-ı ‘arası ⁽¹⁰⁾ve mihr-i vücūd-ı cihān zībāsī. Tevhīd ufķından t̄ālī[‘] ve ķudūs ⁽¹¹⁾maṭla[‘]ından lāmi[‘]olub. ‘Āleme yiñi şafā ve cihāna behcet ü zıyā **181a** ⁽¹⁾virüb. ‘ālem yüzini ḥurrem ü ḥandān. Ve cihān-ı köhneyi taze gülüstān. ⁽²⁾İdüb ma[‘]rifet çiçekleri açılıb. Ve ḥikmet yimişleri yitişüb ⁽³⁾cān ravzası müzeyyen. Ve gönül ḥaremi bağ u gülşen. Olub dil ⁽⁴⁾ḥānesini hevā putlarından arıdub. Ve gönül ḥarīmını şehvet ⁽⁵⁾şanemlerinden ķorudub. ‘āleme sülūk-i tevhīd-i zātı. Peydā ⁽⁶⁾ve irşād-ı tebdīl-i şıfātı. Hüveydā eyleyüb dünyā’ya tevhīd ⁽⁷⁾nūrunı saçdı. Ve cihāna hidāyet ķuflını açdı. Nübüvvet gencine ⁽⁸⁾ma[‘]den oldı. Fütüvvet gevherine maḥzen oldı. Ğayb müsafirlerine ⁽⁹⁾bir ziyāfet-ḥāne düzdi ki evvelīn ü āḥirīn. Ol ḥūnuñ ⁽¹⁰⁾nevālesinüñ gedāsıdır. Ve dīn ehline bir ‘ibādet-ḥāne yaptı ki ⁽¹¹⁾tā ḥaşre degin cihān ķulağında anuñ şīt ü şadāsıdır. Çün **181b** ⁽¹⁾‘ömri yüz ṭoksan bişe yitişdi. Rabb’ı civārına riḥlet itdi. Ḥaḳ ta[‘]āla ⁽²⁾ecrini meşķūr. Ve ‘amini me’cūr idüb. tā kıyāmete degin Ka[‘]be’ye ⁽³⁾varan ḥüccācuñ her kılı sağışınca şalevāt-ı nāmiyāt. Ki ṭīb-i ⁽⁴⁾nefāyiḥ-i ezhār-ı ķudsiyan ve fevāyiḥ-i revāyiḥ-i rūḥāniyān ile ḥoş bū ⁽⁵⁾ola. Ve ol ḥaremde olan ķurbanuñ her tūyi ‘adedince taḥiyyāt-ı ⁽⁶⁾zākiyāt. Ki behcet ü bihā-yı gülsitān-ı ravza-i şafā ve būsitān-ı

(7)çemen-i vefâ ile memlû ola. Anuñ rûh-ı muṭahherine ve revân-ı münevverine (8)vâşıl ü mütevâşıl ola.

Na‘t-ı Mūsā Kelîmu’llah ‘Aleyhi’s-(9)Selâm

Bişincisi mefḥaü’l-enbiyâ ve seyyidü’l-aşfiya. Şāhibü’ş-şerī‘atı’l-(10)kâhireti. Ve mübeyyinüṭ-ṭarîḳatı’l-bāhire. Ma‘den-i ‘acāyib-i mu‘cizât. (11)Ve menbâ‘-ı ğarāyib-i kerāmât. Mazḥar-ı evvel-i kütüb-i erba‘a ve mazḥar-i āyât-ı **182a** (1)meşhûre-iy‘atı tis‘a. Muḳtedâ-yı cemī‘-i enbiyâ-yı ‘izām ve metbû‘-ı zümre-i evliyâ-yı kiram. (2)Ġālib-i fir‘avn-ı zāhir ü bâṭın. Hālik-i kıptıyân-ı peydâ vü kâmin. Kāyid-i leşker-i (3)rûḥāniyân. mihter-i ‘asker-i isrâ’iliyân. Mehdi-yi hâdi-yi nûr. Maḥşûş-ı (4)ḥiṭâb-ı Tûr. Mürtâz-ı riyâzat ḥâne-i tevḥîd. miḥtâr-ı miḳât-ı maḳāmât-ı (5)tecrîd. Sâlik-i mesâlik-i yakîn. Şeyḥ-i ḥalvet-ḥâne-i erba‘în. Şadr-nişîn-i (6)serir-i cehâlet. Hâdi-yi ḥayārâ-yı tih-i zālâlet. Maṭla‘-ı levāmī‘-i envâr. (7)Muṭṭalī‘-i ğavāmiz-i esrâr. Cāmī‘-i ‘ilm ü taḳvâ. Müşerref-i “min vüsûli”. (8)Çeşme-i zülâl-i taḥḳîk. Refîḳ-i Hızr-ı ṭarîḳ. Mecma‘-ı ṭarāyık-ı mezâhib. (9)Menbâ‘-ı duvâzde meşârib. Kelîmü’r-Raḥmân. Ḥazret-i Mūsā bin ‘İmrân. (10)Şalevātu’l-İllāhî ve selamuhu ‘aleyhi ve ‘alâ alihi ve aşḥābihi. Ol ol Mūsā’ (11)dur ki diller Mışr’ında nefes Fir‘avn’ı sultân vü gönülleri şehrinde hevâ Kıptileri **182b** (1)nigeh-bân olub, rûḥ ‘askeri Benî-İsrâ’il-var ol Fir‘avn’e (2)maḥḥûr. Ve cân leşkeri kavmi Mūsā gibi ol mel‘ûna mecbûr olub. (3)Dil taḥṭıgâhı maḳarr-ı şeyâṭîn. Ve gönül bârigâhı menzil-i mela‘în. Cân (4)şahrâsınî zulûmât-ı ğavāyet tutmuş. Ve sîne fezâsına ḳasâvet-i (5)cehâlet ṭolmuş iken. Nâ-gâḥ şecere-i zinâd-ı maḥabbetden ‘ışḳ nârı (6)belürüb. Ve şiddet-i şeb-i ḥayretde rahmet aşârı gözügüb. Hâḳ (7)Celle ve ‘alâ bir zât-ı muṭahher. Ve bir rûḥ-ı münevverî. Ki kūy-ı şu‘ayb-i (8)ḳudsiyân ve ḳarye-i kavm-i rûḥāniyânda. Bir niçe yıllar terbiyet (9)bulmuş ola. ‘Ālemüñ islāḥı. Ve cihanuñ şalāḥı. Halkuñ tevḳîḳı. (10)Ve dînüñ taḥḳîḳı. Çün ḥiṭâb-ı tekrîm ile mükerrrem. Ve ḥil‘at-i risâlet ile (11)mu‘azzam. Tokuz āyât-ı kâhire. Ve niçe daḥı mu‘cizât-ı zâhire ile. **183a** (1)müeyyed idüp ‘âleme bir âfitâb şaldı ki niçe yıllar cihân yüzini (2)hidāyet nûrlarile münevver itdi. Ve cihāna bir mâhitâb (3)bırakdı ki sâlehâ şerī‘at güüstânlarını ḥikmet çiçekleri ile (4)münevver itdi. Dil ḥânesini gülşen. Ve gönül şahrâsını rüşen. Cân (5)şehrini ma‘mûr. Ve rûḥ ‘askerini manşûr itdi. Bir nebî oldı ki (6)niçe biñ enbiyâ aña ümmet oldı. Ve bir dîn getirdi ki (7)niçe rasüllere şer‘ u millet oldı. Çün yüz yigirmi üç (8)yaşına yitişdi. Dâr-ı fenâdan maḳarr-ı beḳāya gitdi. Hâḳ te‘âlâ (9)cemī‘ aña ümmet olanlar sağışınca şerāyif-i şalevât ki (10)eyyâm-ı bahārî ‘âlem-i ḳuds gibi pür şafâ vü pür zıyâ ola. Ve millette girenler (11)ḥisâbınca

leṭāyif-i taḥiyyāt ki ezhār-ı ḥadā'ık-ı bāğ-ı üns **183b** ⁽¹⁾gibi uçtan uca ḥüsn ü bahā ola. Anuñ rūḥ-ı laṭif ve cān-ı ⁽²⁾şerīfine vāsil kılub tā kıyāmete degin erba'ın-i Mūsā'da ⁽³⁾ḥalvet iden ehlu'llāh ḥazretlerinin ezkāri 'adedince selām. ⁽⁴⁾Ve enfāsi ta'dādınca ta'zīm ü ikrām. Cennet-i Firdevs'de ⁽⁵⁾aña iḥsān ü in'ām ide.

Na't-ı 'İsā Rūḥu'llah ⁽⁶⁾'Aleyhi's-Selām

Altıncısı nebiyy-i mu'azzam ve rasūl-i müfehḥam. Nefḥa'-i ⁽⁷⁾nefes-i Raḥmānī. Ve mazḥar-ı elṭāf-ı Sübhānī. Zübde-i erbāb-ı tecrīd ⁽⁸⁾ü şafā. 'Umde-i aşḥāb-ı tevhīd. Ve fenā vāzi'-ı me'ālīm-i şerī'at. ⁽⁹⁾Mürşid-i mesālik-i tarīkat. Bālā-nişin-i felek-i ikbāl. Şadr-nişin-i ⁽¹⁰⁾āsūmān-ı celāl. Gül-i gülzār-ı nübüvvet. Şükūfe-i bāğ-ı fütüvvet. ⁽¹¹⁾şahīḥ-künende-i merzā-yı zālālet. Ḥayāt-baḥşende-i emvāt-ı **184a** ⁽¹⁾cehālet bülbül-i şirīn-zübān. Ve Şehun-şehd tūṭi-yi kāfes-i tufūliyye. ⁽²⁾Ve mehd-ü mübeşşir-i Aḥmed. Musaddık-ı Mūsā. Müşerref-i teşrīf-i "inne ⁽³⁾mişlü 'İsā" ḳuṭb-ı dāyire-i felek-i tecrīd. Miḥver-i mınṭika-i āsūmān-ı ⁽⁴⁾tefrīd. Rūḥu'llāh-ı mükerrem. Ḥazret-i 'İsā bin Meryem. 'Aleyhi ve ⁽⁵⁾alā ḥavārīhi. Ve aşḥābihi şerāyifü's-şalevāt. Ve kerāyimü't-taḥiyyāt. ⁽⁶⁾Ol ol 'İsā'dur ki cihān-ı zulmet-i küfür tutmuş-iken. Ve 'ālemde ⁽⁷⁾şerī'at-i Mūsā süstelmış-iken. Halk tarīk-i Hāk'dan 'udül. ⁽⁸⁾Ve 'ālem-i vādi-yi cehāletde ḳufül. 'a'lām-ı şer'-i müntekisin. Ve āşār-ı ⁽⁹⁾dīn-i munderis. Şems-i tevḥīk-i küsūf. Ve bedr-i taḥḳīk-i ḥusūf. ⁽¹⁰⁾Şem'-i hidāyet münṭafī. Ve Şer'-ı Mūsā muḥtefī. Olub zālālet ⁽¹¹⁾marazları ifrāt idüb. Ve ḡavāyet fesādırları ḥadden aşüb **184b** ⁽¹⁾cehālet elemeleri cihānı tūtub. Ve ḳasāvet dalları dünyāyı ḳablayub. ⁽²⁾Halk şüret-i eşiḥḥāda merzā. Ve ziyy-i iḥyāda mevtā. Olmış-iken ⁽³⁾nā-gāh raḥmet nesīmi esüb. Ve 'ināyet hādīşi irüb. Hāk Celle Şānuhu. ⁽⁴⁾Ve 'azmu sultānuhu. Kendü luṭf u 'amīm. Ve ḥulk-ı kerīminden yed-ı ḳudret. ⁽⁵⁾Ve yemīn-i ḥikmeti ile. Emr-i Rabbānī. Ve nefḥa-i Sübhānī. Vāsıtası ile raḥm-i ⁽⁶⁾Meryem'den. Atasuz bir zāt-ı mükerrem. Ve bir rūḥ-ı mücessem. Vücūda getürdi kim ⁽⁷⁾her nefesi. Nefes-i Hāk. Ve her ḳavli ḥükm-i muṭlaḳ. 'avāyık-ı bedeniyreden mu'arra. ⁽⁸⁾Ve 'alāyık-ı heyūlanıyyeden. Müberrā ten şifātından ⁽⁹⁾ḥālī. Ve cān ma'ārīfile ḥālī. Demi ḥayāt-baḥşende. Dest-i şahīḥ-künende. Hem cehl ü hem ṭabī'at ⁽¹⁰⁾meyyitlerinī muḥyī. Ve ol ikisinden olan marazlardan müncī. Kendüsi ⁽¹¹⁾ṭabībü'l-ḳulūbi ve'l-eşbāḥ. Ve şer'-i ḥayātü'n-nufüsi ve'l-ervāhı **185a** ⁽¹⁾olub bir niçe yıllar yir yüzinde hidāyet ve niçe müddet azmışları Hākḳ'a delaālet ⁽²⁾itdi. 'Ālem-i pejmürde-i yiñi nev-bahār itdi ve cihān-ı köhne-i tāze lāle-zār ⁽³⁾itdi. Ḳulu be şafā virdi ebdāna şifā virdi. Āḥır ki 'ömri otuz ⁽⁴⁾üçe irdi rūḥı bedenine ḡālib oldu ve cānı semā-ya ṭālib oldu ⁽⁵⁾pes ḳudret-i Lā-yezāl ile ve ḥikmet-

i Zü'l-Celāl ile bedenini dağı bile aldı ve ⁽⁶⁾tenini dağı uydurdu şimdi bedeni ile 'ulādadur teni ile semādadur ⁽⁷⁾henüz ölmemiştir kıyāmete degin ölmez ve bu sözüñ ma' nasını ehlinden ⁽⁸⁾gayrı aňlamaz ve gine kıyāmetden ön bu şerī' at üzerine inse gerek ⁽⁹⁾ve 'ālem halkı aña uysa gerek dīn-i Muhammed'e hidāyet itse gerek ve ⁽¹⁰⁾şerī' at-ı Aḥmed'e delālet itse gerek Deccāl-i le' ini öldürse gerek ⁽¹¹⁾ve 'ālemi 'adille tıldursa gerek şalibleri yaksa gerek ve kelisāleri **185b** ⁽¹⁾yıkısa gerek yir yüzinde dini bir itse gerek ve cemī' -i şerī' atleri birikdürse gerek ⁽²⁾Ḥaḳ tebāreke ve te'ālā anuñ evvelde ve āhırda sa'yinüñ ecir için ve 'amelinüñ ⁽³⁾müzdi için kıyāmete degin gelen nüfūs 'adedince şalevāt-ı şerīfe ki tīb-i ⁽⁴⁾nesīm-i şarāb-ı ergavāni-yi cennāt gibi hoş-büy u cān-fizā ve ḥüsn-i ⁽⁵⁾semā' -ı neġamāt-ı ergānūni-yi semāvāt gibi tarab-baḥş ü dil-güşā ola ⁽⁶⁾ve her birinüñ enfāsı ḥisābınca taḥiyyat-ı laṭīfe ki lezzet-i teravvuh-ı ⁽⁷⁾hübüb-ı nesīm-i eşḥār-ı behişt gibi rūḥ-efzā ola vü ḥayāt dād ve zevk-i ⁽⁸⁾taḫavvu' -i nefehāt-ı ezhār-ı 'anber-sirişt gibi şafā-baḥş u dil-ābād ola ⁽⁹⁾her nefesde anuñ rūḥına vāşıl kıla ve kıyāmete degin anuñ vücūdı ⁽¹⁰⁾berekātınuñ āşārını ve rūḥı işrākātınuñ envārını sükkān-ı ⁽¹¹⁾arāzin ve eḳālīm-i rüy-ı zemīn üzerinde eksük itmeyüb dāyima **186a** ⁽¹⁾erbāb-ı tevḥīde mededinden istimdād ve aşḥāb-ı tecrīde himmetinden isti' dād ⁽²⁾mütevālī fāyız ola Bi-ḥurmeti Muhammedin ve alihi ve aşḥābihi.

Na't-ı Muhammed ⁽³⁾Raşūlü'llāh Şalla'llahu 'Aleyhi ve Sellim

Yidincisi ḥātemü'l-enbiya 'i ⁽⁴⁾ve' l-mürselin ve seyyidü'l-evveline ve' l-āḥirīn ol rasūl-i kevineyn v⁽⁵⁾e pīşvāy-ı şekaleyn ḥurşid-i sipihr-i sa' ādet mäh-ı felek-i siyādet ⁽⁶⁾müşteri-yi çārḥ-ı devlet kütüb-ı gerdün-ı 'izzet seyyid-i memālik ḥāce-i ⁽⁷⁾mesālik mihter ü bihter-i 'ālem server-isürür-i benī-ādem muşliḥ-i her fesād ⁽⁸⁾kilīd-i her murād melcā' -i mutṭi' ü āmī reh-nümāy-ı dāni vü kāmī faḥr-ı ādemiyān ⁽⁹⁾rahmet-i 'ālemiyān rüy-ı sipāh-ı erbāb-ı devlet ü dīn püşt ü ⁽¹⁰⁾penāh-ı ehl-i āsumān ü zemīn nokṭa-i dāyire-i vaḥdet şemere-i şecere-i ḥikmet ⁽¹¹⁾'ārif-i ḥabīr-i ḥaḳāyık-ı kevnī vü İlāhī nāḳıd-ı başīr-i "erinā illā şey'an kemā hiye" rasūl-i **186b** ⁽¹⁾müctebā. Nebiyy-i murtaza. Ḥulāşa-i mevcūdāt. Mefḥar-i maḥlūḳāt. Deryā-yı bī-pāyān ü ⁽²⁾bī-kıyās. Āfitāb-ı "ce' alnā lehu nūran yemşī bihi fī'n-nāsi", ⁽³⁾ḥāzin-i firdevs-i ḥadāyık. Ḥaḳāyık. Kāşif-i rumūz-ı esrār-ı deḳāyık. ⁽⁴⁾Ol Şāh-ı serīr-i āferīniş. Ol gevher-i deryā-yı hestī. Bedreḳa-i tarīḳ-i Ḥudā-⁽⁵⁾perestī. Hüma-yı 'arş āşiyān. 'Ankā-yı Kāf-ı lā-mekān. Miftāḥ-ı ⁽⁶⁾ḥazīne-i ḥāne-i cūd. Mişbāḥ-ı āsumān-ı vücūd. Cān-ı cihān-ı şafā. Cān-ı ⁽⁷⁾cihān-ı vefā.

Ebyāt

[Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün]

- 1 Sipeh-sālār-ı nezdīgān-ı dergāh
Çırāğ-ı bezmigāh-ı “lī me‘ a’llāh”
- 2 Murād-ı kün fe-kān maqşūd-ı kevneyn
Kemān-ebrū-yı “kāne qābe qāvseyn”
- 3 Cenībet-rān-ı meydān-ı tarīkat
Şakāyık-çin-i bustān-ı haqīkat
- 4 Çemen-piyvāy-ı bāğ-ı lā-yezālī
Hezār-āvāy-ı gūlzār-ı me‘ ālī
- 187a
- 5 Şefā‘ at-ḥāh-ı erbāb-ı cināyet
Çırāğ-efrūz-ı mişkān-ı hidāyet
- 6 Ḥaṭīb-i sākinān-ı milk-i tecrīd
Delīl-i rehberān-ı kūy-ı tevḥīd
- 7 Şeh-i nūh-manzar ü encüm-mevākib
Ġubār-ı mevkibi kühl-i kevākib
- 8 Gül-i hoş-manzar-ı bustān-ı ‘ālem
Ten-i bī-sāyesidür cān-ı ‘ālem
- 9 Ḥadīşi gevher-i dürc-i risālet
Cebīni aḥter-i bürc-i celālet
- 10 Dil-i pür cūşıdur deryā-yı mevvāc
Ruḥ-ı raḥşendesı ḥurşid-i vehhāc

- 11 Tırāz-ı ‘arş zeyl-i kibriyāsı
 Qabā-yı atlas-ı kühli ridāsı
- 12 Sipih olmış durur na‘li ğubārı
 Şeb-i Mi‘rāc’dur gīsūsı tārı
- 13 Berātınuñ nişānı “qum fe enzir”
 Siyābına tırāz olmuş “feṭahhir”
- 14 Qudūs şehrinden almış āb ü dāne
 Qıdem milkinde düzmiş āşiyane
- 15 Qadem başmış ne kim var kün fe-kāna
 Qalem çekmiş be-küllü ins ü cāna
- 187b**
- 16 Esās-ı şehr-bend-i nefsi yıkmış
 Sütün-ı çār ṭāq-ı ṭāb‘ı yaqmış
- 17 ‘İbādet-ḥānesidür beyt-i ma‘mūr
 Tınāb-ı bārigāhı gīsu-yı ḥūr
- 18 Naẓar-gāhı sarāy-ı rūḥ-ı cāndur
 Temāşa-gāhı bāğ-ı lā-mekāndur
- 19 Felek dehlīz-i qadr-i ictibāsı
 Melek ṭāvūs-ı bāğ-ı işīfāsı

⁽⁵⁾Ol Şāh-ı bārigāh-ı dīn. Ol mihr-i felek-i yaqīn. Dürr-i dürc-i dānāyi. Kevkeb-i ⁽⁶⁾bürc-i āşinayi. Muḳtedā-yı ğavvāş-ı İlāhī. Keṭḥudā-yı memleket-i pādişāhi. ⁽⁷⁾Mübeyyin-i evāmir ü nevāhi. qāhir-i esbāb-ı mezamīr ü melāhi.

Ebyāt

[Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün]

- 1 Ya' ni ol dārā-yı dārü'l-mülk-i cān
Ḥāk-i pāsı kıble-i ḥalk-ı cihān
- 2 Āfitāb-ı şer' u deryā-yı yaḳīn
Nūr-ı 'ālem "rahmeten li'l-'ālemīn"
- 3 Mihterīn ü bihterīn-i enbiyā
Reh-nümāy-ı evliyā vü aşfiyā
- 4 Mehdi-yi islām ü hādi-yi sübül
Müfti-yi ḡayb ü imām-ı cüz'ü vü kül

188a

[Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün]

- 5 Hāce-i evlād-ı ādem ol durur
Şem'-i cem'-i iki 'ālem ol durur
- 6 Pertev-i cümle cihān 'aks-i dilī
Milket-i heft āsumān bir menzili
- 7 Cān-ı pakān ḥāk-i cān-ı pākidür
Cānı ḳo kim āferīniş ḥākidür

[Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün]

- 8 Āsumān bir ḥalkasıdur mūyınūñ
Ḥırḳa-pūşı ḥāneḳāh-ı kūyınūñ
- 9 'Aḳl-ı küllūñ ḥalvetine rāhı yok
Cebre'lūñ vāḳtine agāhı yok

- 10 Dīde-i cāna liķāsı pes durur
İki ‘ālemde rızāsı pes durur
- 11 Dārū-yı derdi gönüller mihrdür
Nūr-ı cānlar ‘aks-i nūr-ı çehridür
- 12 Māye-bağş-ı her dü ‘ālem nūrıdur
Cümle eşyādan muķaddem nūrıdur
- 13 Ol ki evvel zāhir oldı ğayb-ı ğayb
Nūr-ı pākiydi anuñ bī-şekk ü rayb
- 14 Zāhir oldı nūrı vü dikti ‘ālem
Oldı ‘arş ü kürsi vü levh ü qalem
- 15 Cümle ‘ālem māh-u mihr u ahterān
Ol ‘ālemden oldı cümle bil ‘ayān
- 188b**
- 16 Bir ‘ālemden oldı rūḥun ‘ālemi
Bir ‘ālemden daḥı oldı ādemi
- 17 Cümle ‘ālem oldı anuñ ümmeti
Cümle anuñ ḥūşe-çīn-i himmeti
- 18 Çün lisānı Ḥaḳ lisānıdur anuñ
Bihteri devrūñ zamānıdur anuñ
- 19 Rūz-ı maḥşerde ki diller tütulur
Söylemez kimse hemin bir ol qalır
- 20 Ümmet olmaḳ istedi Mūsī aña
‘İsī daḥı çok du‘ā itdi buña

- 21 Mūsī'ye bātında oldı bu merām
 'İsī' ye zāhirde dağı bu maḳām

(7)Ol cihān-baḥş ü cüvān-baḥt. Kamer-tāc ü felek-taḥt. Zemīn-veḳār ü (8)semā-şeref. Çārḥ-kemān ü sühā-hedef. Mekkī-temekkūn. Medenī-tavaṭun nūr-i hadeḳa-i nübüvvet. Ve (9)nevr-i ḥadika-i fütüvvet.

Ebyāt

[Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün]

- 1 Elā ey maṭla' -i ḥurşīd-i şāhi
 Elā ey sāye-i luṭf-i İlāhī
- 2 Sen olduñ mihr-i bürc-i 'ālem-i dil
 Sen olduñ mühr-i naḳş-ı ḥātem-i dil
- 189a**
- 3 Sen olduñ rūhı bu ervāḥ-ı cismüñ
 Sen olduñ genc dü 'ālem ṭılısmuñ
- 4 Şehinşāh-ı felek kem-ter ḡulāmuñ
 Dü 'ālem zinde-dār-ı nīk-nāmuñ
- 5 Kevākib ḥāşe-rüb-ı āsitanuñ
 Melāyik naḡme-sāz-ı būsitanuñ
- 6 Zuḥal çübek-zen-i hindū-yı bāmuñ
 Ḳāmer zīn-i semend-i tīz-kāmuñ
- 7 Felek meş' al-fürüz-ı ḥāneḳāhuñ
 Melekler pāsübān-ı bārigāhun
- 8 Cemāl-i Ka' be nūr-efzāy-ı rüyuñ
 Havā-yı ṭībe müşk-efşān-ı būyuñ

- 9 Sütün-ı sāyebanuñ Şāh-ı tūbī
Fezā-yı dergehüñ firdevs-i a‘lī
- 10 Çerā-gāh-ı Burāk’uñ bāğ-ı Rızvān
Rıkābunda çeker şāf hūr u ğilmān
- 11 Verā-yı nüh felekdür çār taķuñ
Ĥārīm-i Ĥazret-i ‘izzet vişāķuñ
- 12 Şefī‘-i Nūḥ olubdur āb-ı rūyuñ
Mesīhā kühl olubdur ḥāk-i kūyuñ
- 13 Süleymān taḥtī ķātunda senüñ bād
Cihān bendeñ dü‘ālemden sen azād
- 189b**
- 14 Kelīm’üñ nūrı bir lem‘a yüzüñden
Mesīḥ’üñ nefḥi bir şemme sözüñden
- 15 Felek ķuṭbı durur ḥalvet-nişīnüñ
Cihān ḥalvet-nişīni ḥūşe-çinüñ
- 16 Güzer-gāhuñ havā-yı lā-mekāndur
Nazār-gāhun fezā-yı rūḥ u cāndur
- 17 Zemanuñdur zemān-ı bī-zemānī
Nişanuñdur nişān-ı bī-nişānī
- 18 Serīr-i ‘arşadur na‘lūñ senüñ tāc
Emīn-i vüḥayy-ı şāḥib-sırr-ı Mī‘rac
- 19 Ol mesned-i sadr-ı sa‘ādet

Ve ol server-i serîr-i siyâdet

(7)Dürr-i sedef-i iqbâl. Ve dürr-i semâ-yı celâl. ğavvâs-ı baħr-i ma'ânî. Ma' den i seb' -i
(8)mesâni mehbîṭ-i envâr-ı. Yezdâni menbâ' -i esrâr-ı Samedâni. Sîmurğ-i (9)küh-ı
melekût. Şeh-bâz-ı havâ-yı ceberût. Bülbül-i gülzâr. Kıuds-i tûtî. (10)Sebze üns. ḥatîb-i
belîğ-beyân. mecma' -ı kıuddüsiyân. 'Andelib-i (11)fasih-zübân. Maḥfil-i kerrübiyân.

Ebyât

[Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün]

190a

- 1 Seyyid-i kâyinât ü şem' -i rusûl
Mefḥâr-i enbiyâ imâm-ı sübûl
- 2 Şem' -i Baṭṭa çerâğ-ı Beyt-i ḥarem
Şadr ü bedr-i cihân-ı kerem
- 3 Nebiyy-i Hâşimi rasûl-i Ḥudâ
Murğ-ı destân-sirây-ı her dü serâ
- 4 Ḥüccet-i Ḥaḳ ḥulâşa-i kevneyn
Raḥmet-i ḥaḳ ḥâdi-yi şekaleyn
- 5 Cem-i encüm-serîr ü gerdün-ceyş
Meş' al-efrûz-ı dūdımân-ı Kıureyş
- 6 Tîbet-i Tâye Ḥusrev-i Yeşrib
Vali-yi maşrıḳ u şeh-i mağrib
- 7 Kâr-perdâz-ı kâr-nâme-i ğayb
Ḥâzin-i genc-ḥâne-i lâ-rayb
- 8 Pâdişâh-ı diyâr-ı cûd-ı vücûd
Maḳşad-ı 'âlem ü 'âlem-i maḳşûd

9 Hâfız-ı şoffa-i ma‘ânî-yi dil
Çeşme-i âb-ı zindigâni-yi dil

10 Sâkin-i hâneḳâh-ı “û adnî”
Sâlik-i şâh-râh-ı “erselnâ”

11 Bülbül-i gülsitân-ı “mâ ühiye”
Şemse-i çârḥ-ı “ve’l-lezî esrâ”

190b

12 Oldı “ve’l-Leylî” şerḥ-i gîsûsu
“ve’d-ḍuḥâ” vaşf-i rûy-i nîkûsu

13 Zâtıdır ‘âleme kilid-i necât
Hem ḥayât-ı cihân hem âb-ı hayât

14 Göñlidür ḥâzin-i ḥızâne-i ‘ışk
Dilidür murğ-ı âşîyâne-i ‘ışk

15 Emr ü nehyi reşâd-ile mevşûf
Nehyidür münker emridür ma‘rûf

16 Eşk-i Pervîn gülâb-ı merḳadidür
Âsumâne âsitân-ı ma‘bedidür

17 ‘Aklı ‘Anḳâ-yı kâf-ı kudretdür
Çeşm-i cân sürme-dân-ı türbettür

18 ‘Arızî lâle-berg-i bâğ-ı behişt
Hücresi nüh-sarây-ı semîn-ḥişt

19 Ger yetîm ise ol cenâb-ı kerîm

Artuğ olur bahā-yı dürr-i yetīm

⁽⁹⁾Ol tercümān-ı bārigāh-ı kıdem. Ol efsaḥ-i ‘ Arab ü ‘ Acem. Ol ma‘ den-i ⁽¹⁰⁾‘ ilm ü kerem.
Ol şehinšāh-ı bī-ṭabl ü ‘ ālem.

Ebyāt

[Fe’ilâtün Mefâ’ilün Fe’ilün]

- 1 Ya‘ ni ol ḥāḳān-ı milk-i şer‘ ü dīn
Ol rasûl-i ḥāş-ı Rabbü’l-‘ ālemīn

191a

- 2 Devlet-i her dü cihān dergāhıdur
Enbiyāya kıble ḥalvet-gāhıdur

- 3 Māḥi-yi ‘ isyān-ı ādem nāmıdur
İki ‘ ālem cür‘ a-ḥor-ı cāmıdur

- 4 Matla‘ -ı envār-ı Ḥaḳ maḳşūd-ı kül
Piş-vāy-ı şer‘ ü sulṭān-ı rusûl

⁽⁴⁾Ol māh-ı āsumān-ı celāl. Şāh-ı dest-gāh-ı kemāl. Dürr-i baḥr-i aḥḍar-ı Mużar serveri.
⁽⁵⁾Sürḥ-rûy-ı “bu‘ istu ile’l-esvedi ve’l-aḥmeri”. Cān-ı dil-güşāy-ı “elem naşrah” ⁽⁶⁾zübān-ı reh-nümāy-ı “ene efsaḥ”.

Ebyāt

[Fe’ilâtün Mefâ’ilün Fe’ilün]

- 1 ‘ Unsuruñ maḥż-ı zübde-i fīṭrat
Midḥatūñ naḳş-ı taḥte-i fikret
- 2 Dürretü’l-tāc-ı kün fe-kān nesebūñ
Ḳurretü’l-‘ ayn-i ins ü cān laḳabūñ
- 3 Seyyid-i kül-i nesl-i ādemsin
Sebeb-i raḥmet-i dü ālemsin

4 Sadef-i dürr-i ma' rifet zātuñ
Mazhar-ı nūr-ı Hāk'dur āyātuñ

5 Çārhdur hāk-rüb-i meydanuñ
'İsi'dür pāsübān-ı eyvanuñ

191b

6 Zülmet-i Hızır ca' d-i pür tābuñ
Āb-ı hayvān 'atīk-i sirābun

7 Halka-darān-ı çārḥ-ı kühlī-puş
Oldılar dergehüñde halka be-guş

8 Raḫamuñ subḥ-i ḥarf taḥte-i kün
Kalemüñ rāst-kār vü rāst-seḥün

9 Haremüñ āsitān-ı fevc-i melek
'Alemüñ āfitāb-ı bürc-i felek

10 Merve'ye zīnet ü şafā senden
Revnaḫ-ı milk-i ıstıfā senden

11 Pāye i ḫadrün āsumān-peyvend
Sāye-i nūrun āfitāb-ı bülend

12 Nesr-i ṭāyir kebüter-i ḫaremüñ
Atlas-ı çārḥ şukḫa-i 'alemüñ

13 Küll-i 'ālem ṭufeyl ü sen maḫşūd
Sen Muḫammed risāletüñ maḥmūd

14 Sen be-rūḥ mäh-ı maṭla' -ı levlāk

Sen na-kad serv-i gülşen-i eflāk

⁽⁹⁾Neşr

⁽¹⁰⁾Sen ol rūḥ-ı muḳaddessin ve ol zāt-ı mu‘allā. Kim bir āduñ ⁽¹¹⁾‘aql-ı evvel bir āduñ
 ḳalem-i a‘lā ol nebisin ki “küntü nebiyyen ve Ādeme **192a** ⁽¹⁾beyne’l mā’ ve’ṭ-ṭin” ve sen
 ol raşūldūñ ki “vemā erselnāke illā raḥmeten ⁽²⁾li’l ‘ālemīn”. Sen ol ‘andelīb-i seḥūn-
 serāsın ğayb gülzārı içinde ⁽³⁾ezel seher-gāhında “ḳulhüva’l-lāhu aḥad” okuyub temcīd
 iderken. Müsebbihān-ı ⁽⁴⁾‘ālem-i milk ü melekūt henüz ḥāb-ı ‘ademden baş ḳaldurmayub
⁽⁵⁾sākitler idi. Ve sen ol ḥaṭīb-i ḥoş-āvāzsın ki ḳurbet şehrinde ⁽⁶⁾ḳudūs cāmi‘i içinde “lā
 ilāhe illa’llāh” diyüb tevḥīd iderken. ⁽⁷⁾‘Ābidān-ı muḳarrebān-ı ḥazret-i ceberūt. Henüz
 ādem iklimiñden taşra ⁽⁸⁾çıḳmayub. şāmitler-idi. Sen ‘uḳūl milkinde Şāh-iken bu bār-
 gāhta ⁽⁹⁾ne velvele-i melek var-idi ne meşḡale-i felek. ve sen ervāḥ ‘āleminde ⁽¹⁰⁾sulṭān-
 iken bu bāri-gāhda ne zemzeme-i simāk. Var idi ne demdeme-i semek. ⁽¹¹⁾Sen elest
 güninde vaḥdet şarābından mest iken, ne hüşyār **192b** ⁽¹⁾var idi ne mest sen ‘izzet
 sürādiḳātında bālā-yı heft çārḥda ⁽²⁾şadr-nişīn. İken ne bālā var idi ne pest. Sen ol güneşsin
 ki ⁽³⁾henüz nakḳāş-ı ezel bu nakş-ı lājiverdi nuḳūş-ı şūver-i kevākib-ile taşvir ⁽⁴⁾ü hüveydā
 itmedin. Ve henüz mi‘mārān-ı ḳaḫa bu çār ṭāḳ-ı ‘anāşırı ⁽⁵⁾bu tertīb ü esbāb üzerine binā
 vü peydā itmedin ve henüz ferrāşān-ı ⁽⁶⁾nesīm-i şabā şaḥn-ı zemīn üzre ferş-i zümür-rūdīn
 döşemedin. Ve ḥādīmān-ı ⁽⁷⁾reyāḥīn cihān bāḡına zīb ü fer virmedin. Ğayb ‘āleminde rūḥ
⁽⁸⁾maşrıḳında ṭālī‘ idün. Ve ḳudūs gülzārında cān matla‘ından ⁽⁹⁾lāmi‘ idün. Sen ol deryā-
 yı keremsin ki keranuñ yok ve sen ol ⁽¹⁰⁾bārān-ı birsin ki pāyanuñ yok. Sen ol dürsin ki
 deñizüñ ḥaḳīḳatdūr ⁽¹¹⁾sen ol cevhersin ki ma‘denüñ şeri‘atdūr. Sen ol zātsın ki **193a**
⁽¹⁾vücūduñ raḥmetdūr. sen ol vücūdsın ki işüñ merḥametdūr. Sen ol ⁽²⁾‘āşıḳsın ki maḥbūb
 sen gine‘aşık sensin. Ol ṭālībsin ki ⁽³⁾maṭlūb gine sensin. Sen ol şem‘sin ki söyünmezsin.
⁽⁴⁾Sen ol aysın ki ṭolunmazsın. Sen ol āfītābsın ki kūsūfı yok. Sen ⁽⁵⁾ol māhitābsın ki ḥusūfı
 yok. Sen ol gülsin ki ⁽⁶⁾gülzār-ı melekūt senüñle münevver. Sen ol misksin ki memālik-i
 ‘ālem ⁽⁷⁾nesīmüñ-ile mu‘atṭar. Sen ol meleksin ki riḳāb-ı mülūk-i cihān ⁽⁸⁾rīḳa-i ṭā‘atüñe
 beste vü üftāde. Ve sen ol pādişāhsın ki ⁽⁹⁾erkān ü a‘yān-ı zemān evāmiz ü nevāhine
 münḳād ü gerden-nihāde. ⁽¹⁰⁾Devrān-ı felek muvāfiḳ-ı fermanuñ bisāṭ-ı āsumān meydān-
 ı cevlanuñ. ⁽¹¹⁾Eşheb-i subḥ u edhem-i şeb iki cenībet-keş-i cenābuñ **193b** tūsın-ı çārḥ-ı
 merkeb ü cirm-i ḳamer na‘l-i rikābuñ. ḥāk-i cenāb-ı ‘azīzüñ ⁽²⁾tūtiyā-yı dīde-i Keyvān
 na‘l-i semend-i şebdīzüñ. Güşvār-ı gūş-i ⁽³⁾aḥṭerān. Felek-i a‘zam. Bilinde mınṭaka-i
 büruc-ile ṭā‘atün. Niṭāḳı ⁽⁴⁾baḡlanmış nefsi küñ levḥinde ḳalem-i a‘lā ile midḥatüñ.

Kaşâyidi yazılmış. Zühāl ⁽⁵⁾der-bân-ı eyvân-ı kaşr-ı ‘izzetüñ olmış. Bercīs dā‘i vü meddāh-ı şadr-ı rif‘atüñ olmış. ⁽⁶⁾Behrām a‘dân qahrı içün hañçeri bilinde. Āfītāb -ı evliyāñ nuşreti içün ⁽⁷⁾tıǵı elinde. Nāhinīde bezmüñ-içün meclīs-i ruḥānīyānda muṭriblere mirlik ider. ⁽⁸⁾Utarid ḥükmüñ-içün divān-ı qazada oturmış kâtib-i sirlik ider. ⁽⁹⁾Māh mihrüñ şevkine tırmaz döner. Eşīr-i ‘ışkuñ odından bir eser. ⁽¹⁰⁾Kevākib-i kevkebe-i celālün-içün birer ḥadem. Nuḳūş-ı kāyināt şüretüñ ⁽¹¹⁾nüşḥasından bir raqam. Ateşe şevkun ḥarāreti düşüb muḥriḳ-i eşbāḥ **194a** ⁽¹⁾oldı havā hevāñdan dem urduǵı içün yuḥyī ervāḥ oldı. Āba ⁽²⁾luṭfuñ zülali qarışub meded-i ḥayāt-ı ḥayvan oldı. Ḥāk ḥilmüñe ⁽³⁾öyküñdi mādde-i mevālīd ü terākib-i ebdān oldı. Fazla-i ‘azmün ⁽⁴⁾eflāke irişdi müteḥarrik ü bī-qarār itdi. Cür‘a-i ḥazmüñ zemīne ⁽⁵⁾döküldi sākin ü şāḥib-vaḳār itdi. Rūzigār-ı ‘ilm ü şerrī‘at, ⁽⁶⁾vücūdun şerefī ile nev-bahār etdi. ‘arūsān-ı ma‘ārif-i tarīḳat ⁽⁷⁾sözün zīveri ile pür ḥüsn ü nigār oldı. Şerī‘at-i cihān-⁽⁸⁾ārāyuñ. ‘āleme zīver virdi. Siyāset-i milk-pīrāyuñ cihāna ⁽⁹⁾zīb ü fer virdi. Ḥicāz’da ḥamelüñ şavleti yidi ilḳīmi birbirine ⁽¹⁰⁾virdi. Şerī‘at yüzi cūy-bār-ı tıǵ-ı sebze-zāruñ-ile lālezār ⁽¹¹⁾ve hidāyet seyfi zülāl-i çeşme-sār ma‘ārifüñ-ile āb-dār. Zılme livāsı **194b** ⁽¹⁾‘adlūñ meḥābeti ile müntekis ve tuǵyān leşkeri şer‘ün rāyetī ile münderişin. ⁽²⁾Āsumān ḥimmetüñ kâtında bir zemīn-i ḥīre. Āfītāb rāy-ı münīrūñ öñinde ⁽³⁾tīre. Sen ol memdūḥsın ki qalem evşāfuñ taḥrīrinde ḥayrān ve sen ⁽⁴⁾ol Maḥmūd’sın ki ‘akıl menākībūñ taḥrīrinde ser-gerdān. Sen ol Nūr’sın ki ⁽⁵⁾cismāni degül. Sen ol Rūḥsın ki ḥeyülāni degül. Sen ol edīb⁽⁶⁾sin ki mu‘allimūñ Cibrīli. Sen ol ümmīsın ki oḳuduǵuñ Kitāb-ı mübīn. ⁽⁷⁾Ve sen ol rasūlsın ki cinne vü inse risāletüñ ‘ām. Ve sen ol ⁽⁸⁾nebisın ki dāyire-i vücūd nübüvvetüñ-ile temām.

Ebyāt

[Müfte’ilün Müfte’ilün Fâ’ilü]

- 1 Şemse-i nüh-mesned-i heft aḥterān
Ḥatm-i rusul ḥatem-i peygamberān
- 2 Meş‘ale-efrūz-ı şeb-i ḥākiyān
Şem‘-i serā-perde-i eflākiyān
- 3 Kehf-i beşer meḥbıt-i Rūḥu‘l-emīn
Rūḥ-ı melek ḥirmenine ḥuşe-çīn

195a

- 4 Dürr-i yetīm-i şādef-i ıstıfā
Vāsıta-i ʿıkd-i rusūl Muştafā
- 5 Şāh-ı melek-ceyş cihān cūdidür
Şemʿ -i cihān-tāb felek dūdidür
- 6 Gūş-ı cihān hālka-keş-i mīmidür
İki cihān hālka-i teslīmidür
- 7 Taht-nişīn-i şeb-i Miʿ rācʾdur
Taht nişān-ı kemer ü tācdur
- 8 İns ü melek şifte-i rūyıdur
Silsile-i şiftegān mūyıdur
- 9 Sünbülidür sünbüle-i rüz-i tāb
Gevheridür laʿ l-ger-i āfitāb
- 10 ʿUrve-i vüşkā kenef-i nūrıdur
Habl-i metīn nüshā-i menşūrdur
- 11 Mihr-i rūhī şemse-i beytüʾl-harām
Māh-ı felek nūrı-la oldı temām
- 12 ʿĀlem-i caān hāzret-i aʿ lāsıdur
Şadr-ı “dinī” menzīl-i ʿednāsıdur
- 13 Yūsuf-ı Mısr-ı “ene emlehu” durur
Mehdī-yi mehd-i “ene efşehu” durur
- 14 Hāk-i derī ravza-i cāndur anuñ
Gerd-i rehi cān u cihāndur anuñ

195b

- 15 Hime-kcş-i maṭbah-ı fażlı Ḥalīl
Murğ-ı ḥarīm-i ḥaremi Cebre’l
- 16 Gevher-i cān ṭarf-ı kemer-bendidür
Ṭūṭi-yi dil şayd-ı şeker-ḥandidür
- 17 Ḥazretidür ḥātem-i peygamberān
Derghidür buse-geh-i aḥterān
- 18 Ḥusrev-i iḳlīm-i risālet O'dur
Şaf-şiken-i ehl-i żalālet O'dur
- 19 Gīsūsıdur sünbül-i bāğ-ı behişt
‘ Ārızıdur ravza-i ‘ anber-sirişt
- 20 Çār melek bülbül-i bustānıdur
Heft felek şaḥn-ı şebistānıdur
- 21 Rāḥat-i ervāḥ-ı melek būyıdur
Āb-ı Hızr ḥāk-i ser-i kūyıdur
- 22 Ḥalka be-güş felek-i çenberi
Rūyıdur āyine-i İskenderi
- 23 Piş-rev-i kāfile-i pīş-bīn
Merdüme-k-i dīde-i ‘ ayne’l-yaḳīn

⁽¹⁰⁾Ol seyyid-i sādāt. Ol menbā’ -ı sa‘ ādāt. Vāsıṭa-i kılāde-i ⁽¹¹⁾cevāhir-i kāyināt. Ḥulāşa-i silsile-i zevāhir-i mevcūdāt. Ḥurşid-i 196a ⁽¹⁾rahşan. Rūz-i iḳbāl şāhib-ḳırān-ı “ve ḥarriḍi’l -mü’minīne ‘ ala’l-ḳitālī”. ⁽²⁾Bāz-ı bülend-pervāz-ı sâ’ id-i sa‘ ādet. hümā-yı rāh-nümā-yı āşiyān-ı siyādet. ⁽³⁾Pīş-vāy-ı mihrāb-ı “şallū kemā raeytüm” reh-nümāy-ı bī-irtiyāb-ı ⁽⁴⁾

“k̤ul in k̤unt̤üm tuḥibb̤üne’llāhe fe’t-tebī’ ūnī” yegāne-i dest-gāh-ı heft günbed-i ⁽⁵⁾minā. Nişāne-i rāh-ı “ve’l-lezīne cāhedū finā” Merve-i mürüvvet. Ka’be-i ⁽⁶⁾şafā Ḥazret-i Rasūlu’llah Muḥammed Muşṭafa ‘ Aleyhi mine’s-şalevāti ezkāhā ⁽⁷⁾ve mine’t-taḥiyyāti esnāhā.

Ebyāt

[Mef’ülü Mefā’ilün Fe’ülün]

1 Ol ḥatm-i peygamberān-ı mürsel
Şürettd şoñ u vücūdda evvel

2 Ol ḥākim-i kişver-i risālet
Fermān-dih-i leşker-i vilāyet

3 Dārende-i ḥüccet İlāhī
Dānende-i rāz-ı şubḥ-gāhī

4 Şāhinşeh-i taḥt-ı āsumānī
Ḥunende-i taḥte-i nihānī

196b

5 Sultān-ı memālik-i hidāyet
Tuğra-yı şaḥīfe-i ‘ ināyet

6 Ser-küb-i muḥālifān-ı ebter
Ten-püş-ı bürehnegān-ı maḥşer

7 Şāhib-nażar-ı vilāyet-i cıūd
Maḫşūd-ı cihān cihān-ı maḫşūd

8 Mecnū’-i ḥulāşa-i ma’ ānī
Ser-çeşme-i āb-ı zindigānī

⁽⁵⁾Ol şeh-süvār-ı meydān-ı sübül. Ol ḳāfile-sālār-ı kārüvān-ı rusül. ⁽⁶⁾Ol zahīr-i baz-mandegān-ı girān-bār-ı cehālet. Ol penāh-ı der⁽⁷⁾māndegān-ı giriftār-ı zalālet. Ol dest-

gīrende-i ğariķān-ı ⁽⁸⁾ķulzüm-i ŧhehvāt. Ol yaķaķān-ı kūnende-i nāyimān-ı merte‘ -i lezzāt.

⁽⁹⁾Ol rūķ-ı ķālīb-ı ‘ izzet. Ol ķālīb-ı rūķ-ı devlet

⁽¹⁰⁾**Ebyāt**

[Mef’ûlû Mefâ’ilün Fe’ûlün]

- 1 Ey menziletüñ verā-yı eflāk
 Ƙadrün senüñ bu ħāk ü ħāşāk

197a

- 2 Naķş-ı şafaķāt-ı rāyetüñdür
 “Levlāke lemā ħaleķtü’l eflāk”

- 3 Sulķān-ı serīr-i kāyinātsın
 Şāhenşeh-i kişver-i hayātsın

- 4 Ħāküñle sirişte rūy-i ādem
 Yüzüñde ırāğ iki ‘ ālem

⁽⁴⁾**Baħr-ı Dīger**

[Fe’ûlün Fe’ûlün Fe’ûlün Fe’ûl]

- 1 Zenīn-i felekdür ğubār-ı rehüñ
 Ezel tā-ebeddür temāşā gehüñ
- 2 Dilüñ dürr-i deryā-yı rahmet-nişān
 Kefündür senüñ ebr-i deryā-nişān
- 3 Zuħal hindū-yı pāsübān-ı derüñ
 Dü peyker durur vālih-i peykerüñ

⁽⁸⁾Sen ol tāvus-ı şerī‘ atsin ki cevlān-ġāhun. şaħrā-yı ya‘ ķīn. ⁽⁹⁾Sen ol tūķi-yi ğülzār-ı tevĥīdsin ki dāyimā ğıdāñ şekeristān-ı ⁽¹⁰⁾riyāz-ı ķudüsden gelür. Ve sen ol bülbül-i bağ-ı tefrīdsin ki ⁽¹¹⁾ķurāġuñ hemīşe ğülüstān-ı sebze-zā-ı ünsde olur. Sen ol baħr-i ħaķīķat **197b** ⁽¹⁾sin ki her meşrebede ġörünen muĥtelif ırmaķlar senden sızar. Ve sen ol ⁽²⁾kūh-ı ‘ ilimsin ki her mezhebde zāhir olan zilāl-i ma‘ rifet senden ⁽³⁾ķıkar. Sen ol āsumān-ı seĥāsın ki her kevkeb ol āsumāndan bir āfitāb. ⁽⁴⁾Ve sen ol deryā-yı cüdsın ki āfitāb ol

deryâda bir ħubâb. ⁽⁵⁾Sen bir zât-ı mükerremsin ki cümle-i melâyik Âdem'e senüñ 'izzetüne sücûda gelmişdür. ⁽⁶⁾Ve sen bir rûh-ı mücessemsin. Ki cemi' -i ervâh 'âleme senüñ maḥabbetüñe ⁽⁷⁾vücûda gelmişdür. Bir cân-ı muṭahḥersin ki şafâ-yı vücûduñdan zümre-i kudsile ⁽⁸⁾şafâ sürer. Bir revân-ı münevversin ki nûrun pertevinden şark u ğarba ⁽⁹⁾ziyâ irer. Bir sübbûh-ḥulksın. Ki cemi' -i ervâh-ı enbiyâ envâruñ deryâsından ⁽¹⁰⁾her biri bir kaṭre. Bir Ḳuddûs-vaşıfsın ki cemi' -i envâr-ı evliyâ cemâlün ⁽¹¹⁾âfîtabında bir zerre. Dem-i Âdem rûhuñdan fütûh-ı · Nûh rûhundan. **198a** ⁽¹⁾Ders-i İdrîs kitâbuñdan. Kelâm-ı Kelîm ḥiṭâbuñdan. 'İzzet-i İsmâ' il ⁽²⁾celâlün-içün. Ḥullet-i Ḥalil cemâlün-içün. Nefḥa-i 'İsâ nefesün-ile. Rehber-i ⁽³⁾Ḥızır cersuñ-ile. Necât-ı Yûnus yâduñ-ile. Feryâd-resî İlyâs âduñ-ile. ⁽⁴⁾Nağme-i Dâvud elḥanuñ-ile. Milket-i Süleymân sulṭanuñ ile. Hüsn-i Yûsuf yüzünden. ⁽⁵⁾Hadîş-i sözüñden.

Beyt

[Müfte'ilün Mefâ'ilün Müfte'ilün Mefâ'ilün]

- 1 Kible-i rûy-ı şüfiyân bârigeḥ şafâsıdur
Sürme-i çeşm-i ḳudsiyân ḥâk-i der serâsıdur

⁽⁷⁾Ol şem' -i envâr-ı taḥḳîḳ. Ol maṭla' -ı envâr-ı tevfiḳ. Ol revḥa-i riyâz-ı ⁽⁸⁾ḳıdem. Ol ravza-i reyâḥîn-i kerem. Âyine-i cemâl-i Şâhi. Câm-ı cihân-⁽⁹⁾nümâ-yı pâdişâhi. Maḥrem-i envâr-ı Raḥmâni. Muḥrim-i Ka' be-i Sübhâni. Ḥabîb-i Ḥaḳ ⁽¹⁰⁾nebiyy-i muṭlaḳ. Nedîm-i ḥaş-ı lem-yazel. Ḥazret-i Nebiyyu'llâh Aḥmed-i Mürsel. 'Aleyhi ⁽¹¹⁾şerâyifi'ş-şalevât. Ve leṭâyifi't-taḥiyyât. Ḥaḳ tebâreke ve te'âla nete ki **198b** ⁽¹⁾ânun dînî müeyyed. Ve şer' ını muḥalled. Ve milletini ḥaşre dek dâyim. Ve ümmetini ⁽²⁾ḳıyâmete degin ḳâyim. Eyledi gine anuñ himmet-i ruḥâniyyesinüñ 'inâyeti ⁽³⁾imdâdı ile. Ve aşâr-ı nûraniyyesinüñ berekâtı emdâdı ile. Tâ ḥaşre ⁽⁴⁾degin ümmetinüñ 'ârifleri. Göñüllerini ma' ârif-i yaḳîniyyesile ⁽⁵⁾muḥallî. Ve 'âbidleri emellerini âdâb-ı dîniyyesile müzekka. İdip ⁽⁶⁾alâyık-ı heyûlâniyyeden pâk ü muṭahher. Rûḥınüñ şafâsı ile ve envâr-ı ⁽⁷⁾ḳudsiyye ile rûşen ü münevver. Evinuñ ziyâsı ile erbâb-ı ḳulûb ⁽⁸⁾ḥavâtır-ı ma' mûr. Ve aşḥâb-ı küşûf serâyir-i pür nûr. Sîneler şoffaları ⁽⁹⁾şeri' ati şafâsınuñ baştı bisâtıların müzeyyen ve göñülleri ⁽¹⁰⁾ḥâneleri tarîḳati çırağınuñ delîlleri eşi' asile rûşen ⁽¹¹⁾olub zât-ı şerîfi zevât-ı cevâhir-i mücerrede ile 'âlem-i tecrîd içinde **199a** ⁽¹⁾menâzil-i ünste ebedi me'nûs. Ve mesr' r ve nefis-i ḳudsiyyesi zümre-i ervâh-ı ⁽²⁾muḳaddese ile cihân-ı taḳdîs içinde ḥazâyir-i ḳudüsde dâyimâ pür şafâ vü pür ḥuzurda ⁽³⁾ola. Ahḳâm-ı şer' iyyesinüñ

müteferriķâtı. Ve fūrū[‘] -i dīniyyesinüñ ⁽⁴⁾cüz[’] iyyâtı. Şağışınca şalevât-ı tayyibât ki anuñ nesīm-i nefehât-ı ‘ anberiyye ⁽⁵⁾ve şemīm-i nesīmat-ı ‘ abheriyyesi. Ol ħazretüñ aĥlāk-ı tayyibe-i zekiyye ⁽⁶⁾ve meĥāsin-i kerīme-i seniyyesi gibi cihān bāğını mu[‘] atţar ve anuñ şafāsı aşu[‘] ‘ asınun ⁽⁷⁾envārı ve ĥulūşı ‘ alāmatınüñ āşārı ol cenābuñ zāhir-i şerī[‘] atinüñ ⁽⁸⁾ziyāsı ve bātın-ı tarīķatinün şafāsı gibi ‘ ālem içini münevver ide ⁽⁹⁾ve teslīmāt-ı nāmiyāt ki uşūl-i şecere-i şerīfesi ve a[‘] rāk-ı devĥa-i ⁽¹⁰⁾munīfe ĥadiyiķa-i bāğ-ı fevādı ve ravza-i ĥüsn-i i[‘] tiķādda zülāl-i pāk-i ⁽¹¹⁾īmān ve menba[‘] -ı çeşme-i iĥsandan terbiyet bulub havā-yı mührile **199b** ⁽¹⁾ve ‘ ālem-i sıdķ bī-tekellūf-i taşannu[‘] u riyā ve bī-şāyibe-i mudāhene ⁽²⁾vü müdāra riyāĥ-ı levākıĥ-i ĥulūş-i ŧaviyyet ve berekāt-ı nesīm-i şafā-ı niyyet ⁽³⁾bula neşv ü nemā bulmuş ola ol zāt-ı kerīmüñ rûĥ-ı muţahhirine ⁽⁴⁾leyl u nehār vāşıl u mütevāşıl ola.

Ebyāt

[Fe’ûlün Fe’ûlün Fe’ûlün Fe’ûl]

- 1 Selāmü mine’l ‘ ālemi’l ĥākimi
‘ Ālā Ravzatü’l Muşţafā elĥāşmi
- 2 Hezārān dürd-i cihān-aferīn
Nişār-ı der-i Seyyidü’l-mürselin
- 3 Şefī[‘] -i ümem ĥātem-i enbiyā
Sipih-r-i risālet şeh-i aşfiya
- 4 Fıristāde-i ĥāş-ı perverdigār
Resānende-i ĥüccet-i üstüvār
- 5 Kilīd-i der-i genc-i Rabb-i Celīl
İmām-ı hüdā dürr-i dürc-i Halil
- 6 Şeh-i āsumān-ķadr ü seyyāre-ceyş
Meh-i Hāşimi āfitāb-ı Kureyş
- 7 Resūli ki ser-ĥayl-i dergāhdur

Dili maḥrem-i “lī me‘ a’llah” dur

200a

- 8 Ruḥīdur çerāğ-ı şebistān-ı üns
 Ḳadīdur nihāl-ı gülistān-ı üns
- 9 O’dur beyt-i ma‘ mūrı ma‘ mūr iden
 O’dur saḳf-ı merfū‘ -ı pūr nūr iden
- 10 Şıfātında ḥıre kuvā-yı ‘ aḳıl
 Temām eyleyimez şenāsın naḳıl
- 11 Ḥıred kimdür eyleye vaşfin anuñ
 Nedür dil ki idebile medḥin anuñ
- 12 Kişinüñ ki meddāḥī Allāh ola
 Bize söze anda ḳaçan rāh ola

⁽⁶⁾Hemān bu ḳadar taḳrīr ü taḥrīrden daḥı ümīdüm oldur ki bu ḳarañulıḳta ⁽⁷⁾ḳalmıṣ göñlüm ḥānesini birez zıkrı nūrı ile rüşen ve bu ḥarāb olmuṣ ⁽⁸⁾vücūdum bağçesini bir pāre vaşfı nesīmi ile gülşen idüb bunca yıllar ki ⁽⁹⁾dilümī ‘ abeş inşālarda ḥarc itdüm ve niçe müddet ki göñlümi yoḳ ⁽¹⁰⁾hevālara şarf itdüm birez ānı anmağ-ile mükāfāt ve birez zıkrin ⁽¹¹⁾idem ki luḳf-ı ‘ amīm ve ḥulḳ-ı kerīminden sā‘ at-i sā‘ atde ve rüz-ı **200b** ⁽¹⁾ḳıyāmetde hevācir-i bevādi-yi ḥayrette şefā‘ ati baḥrinden bir ḳaṭre ve ‘ ināyeti ⁽²⁾nesīminden bır zerre bu ben za‘ īf ḳulından dır‘ ğ itmeye kim egerçi ⁽³⁾aña lāyık ḥızmetüm ve ümmetligine münāsib ḥaşletüm yoğ ise daḥı ümmeti ⁽⁴⁾ziyyinde geṭti cümle ‘ ömrüm bu ümide ki “men teşebbehe ḳavmen fehuve minhüm”.

⁽⁵⁾Ebyāt

[Fā’ilātün Fā’ilātün Fā’ilün]

- 1 Ey zemīn ü āsumān ḥak-i derūñ
 ‘ Arş ü kürsi ‘ aks-i nur-ı gevherüñ

- 2 Enbiyā vaşfuñdadur hayrânlar
Sır-şināsân sende ser-gerdanlar
- 3 Ehl-i diller ravzana çün hâk-i pak
Cümle ‘âlem olsa tan mı hâk-i hâk
- 4 Ey tufeyli hande-güñdur âfitâb
Giryen oldu kâr-fermây ı seḥâb
- 5 Ya Rasûla’llah katı dermāndeyem
Nefs elinden ‘âciz olub māndeyem
- 6 Bir naẓar eyle bu ben ğam-ḥāreyye
Çāre it bu bende-i bî-çāreyye
- 201a**
- 7 Tā ki bende cān ola vü zinde-em
Ḳullaruñun ḳulına biz bende-em
- 8 Vird-i dil dāyim benān ola sebün
Naḳd-i cān her dem vefāñ ola senbün
- 9 Dergehüne bi-bizā‘ at gelmişem
Vāṣıḳ-i luṭf u şefā‘ at gelmişem
- 10 Çün vücūduñ ḥalkā raḥmet oldu hoş
Baña raḥm it geldi cānum ḥulḳa ũş
- 11 Ḥavf-ı şeyṭāndan beni me’mūn ḳıl
Rūḥı sen imān-ile bîrūn ḳıl
- 12 Çün elünde cānı sen cān idesin

Luṭf idüben derde dermān idesin

13 Pes refîḳ it cāna sen ĩmān-ı pāk
Cān ola hıżmetde ten olursa ḥāk

14 Vir köre çün gözüm ey şem^ç -i dīn
Bir nūrun yiter baña ḥablü'l-metīn

15 Niçe olam mest-i ğaflet ey emīr
Sen meded it baña olğıl destigīr

16 Her ne denlü kesr idem ma^ç ni-yi dīn
Cebri kesr itmek seniñ ey durbīn

17 Her amel kim işledüm kesr eyledüm
Bī-nevāyem cebrinī cer eyledüm

201b

18 Her şikestüñ kesri çün dāyim olur
Kesri ḥod peydā ki ḥordlarum olur

19 Eşkārā bir naẓar itgil temām
Baḳī luṭfuñdur ne diyem ve's-selām

(³)Ve daḥı ^ç uḳūl-i selime. Ve tıbā^ç -ı müstaḳīme. Katında muḳarrerdür kim muşāḥabet-i
(⁴)ebrār-i kirām. Ve mücāleset-i aḥyār ı ^ç izām. Ki gül-i būsītān-ı iḳbāl. Ve şem^ç -i
(⁵)şebistān-ı āmāl. Ve reyḥān-ı çemen-i rūh. Ve miftāḥ-ı ḥazāyin-i fütūḥ. Ve vāsıṭa-i
(⁶)^ç akd-i kemāli nigīn-i ḥātem-i Celālidür muḳteżā-yı ^ç aḳl-ı kerīm. Ve mücib-i (⁷)zihn-i
ḳavīm. Oldur ki birez vişālleri ḳoḥusına maḳalleri zıkrile. (⁸)Ve cemālleri ḥayāline
ḥişāllerī neşrile. Ğam-gīn göñli şād ve virāne (⁹)dili ābād idüb. Necāt gözine söz tütüyāsile
birez nūr. (¹⁰)Ve dil meclisine seḥun sākisi ile bir pāre surūr. Ḥāşıl ola çırāğ-ı (¹¹)başiret
birez fūrüzende ve bāğ-ı serīret bir pāre arayanda. Çimen-i **202a** (¹)rūḥ mu^ç atṭar. Ve
encümen-i fütūḥ münevver. Olub birez cān gülleri açıla. (²)Ve şafā çiçekleri şaçıla. Göñül

evi rüşen. Ve dil hānesi müzeyyen. Cān ⁽³⁾bağı hürrem. Ve rūḥ ḥastesine merhem. Yitişe ve mādām ki bu ḳalāyid-i ferāyid-i meḥamid ü ⁽⁴⁾medeḥāt-ı dürrer-bār. Ve bu cevāhir-i zevāhir-i sunūf da‘ vāt-ı iḥlāş-⁽⁵⁾şi‘ ār ile gerden ü gūş-i rüzigār. Ve a‘ nāḳ u şudūr-i gerdiş-i devvār. ⁽⁶⁾Müzeyyen vü ḥālī. Ve bu nuḳūş-ı elfāz-ı reşika-i evşāf-ı şafve-i mevcūdāt. ⁽⁷⁾Ve bu şuver-i terākib-i enīka-i şıfāt. ḥulāşa-i maḥlūkāt ile seḥafāt-ı ⁽⁸⁾eyyām ü leyālī. Ve evrāk-ı şuhūru a‘ vām-ı mütevālī. Münakkaş ü mālī olub ⁽⁹⁾bu reşehāt-ı aḳlām ve ḳaṭarāt-ı deryā-yı kelām ile -ki pāklik ü leṭāfetde ⁽¹⁰⁾reşk-i eşk-i seḥābdur- ve şafā ve rikḳat ḡayreti cām ü şarābdur ⁽¹¹⁾ya‘ ni şol ‘ibādāt-ı müsta‘zibe-i ferāḥ fizā-yı ve isti‘ārātı mustaḡribe-i **202b** ⁽¹⁾şeraḥ-zidāy ile ki Ḥaḳ ḥazretinüñ nu‘ūt-ı kerīmesinüñ fehmi-i nāḳış ⁽²⁾yetişdügince olan işrātında ve ol Cenāb-ı Zü’l-Celālün ḥulūş-i ⁽³⁾derün ile Tazarru‘āt’ında ve ol zevāt-ı ‘ālīye-i muştafā aḥ yār ⁽⁴⁾ve ol nüfūs ı muḳaddese-i ḳıdvē-i ebrāruñ evşāf-ı kerīmelerinde ⁽⁵⁾dinilmişdür şöyle ki ma‘nasınuñ ziyāsı her ḥarfinde lāyih ve medlūlinüñ ⁽⁶⁾şafāsı her isminde vāzih ol ervāḥ-ı muṭahherinüñ envār-ı bāhiresi ⁽⁷⁾her kelimesinde lami‘ ve ol sa‘adet güneşlerinüñ işrākāt-ı ⁽⁸⁾sāti‘ası her lafzında tali‘

Ebyāt

[Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün]

1 Sözümdür mūnis-i ‘uzlet-gūzinān
Ḥadişüm hem-dem-i soḥbet-nişinān

2 Sözümdür mācerā-yı ‘ışk-bāzān
Temāmet ḳışsa-i şāḥib-niyāzān

3 Refīk-i pāk-bazān-ı ṭarīkat
Celīs-i dil-nevāzān-ı ḥaḳīkat

203a

4 Bu nazm u neşri ki tertīb ḳıldum
Bu elfāzı ki ben terkīb ḳıldum

5 Tazarru' - nāme-i şāḥib-dilāndur
Ki maḳbūl-i revān-ı muḳbilāndur

6 Enīs-i ḥatır-ı bī-çāregāndur

Ferāh-baḥş-ı dil-i āvāregāndur

7 Gülistāndur ki döşenmiş çemenler
Tolu içi gül-ile yāsemenler

8 Eger reşk-i şeker dirsem yarāşur
Eger dürr ü güher dirsem yarāşur

9 Budur şem‘-i şebistān-ı zemāne
Gül-i hoş-büy-ı büstān-ı zemāne

10 Göñüller ḥānesidür rüşen andan
Ḥarāb-abād-ı ‘ālem gülşen andan

11 Me‘ ānī baḥrine ğavvās olubtur
Dil ehli bezmine rakḳāş olubtur

12 ‘İbārâtı delālâtında vāzıḥ
Olub lafzında ḥüsn i ma‘ nī lāyıḥ

13 Ziyā-yı ‘aks-i envār-ı İlāhī
Virür elfāzına şevḳi kemāhī

14 Virür oḳunması lezzet zübāna
Yazılır sözlerüm evrāḳ-ı cāna

203b

15 Sevādı nāfe-i müşk-i Tatārı
Beyāzı şanki gül-berg-i bahāri

16 Nesīmi cāna ‘anber-büy-ı miskīn
Nedīm-i şādıḳ-ı ‘uşşāḳ-ı miskīn

- 17 Sözüden bitsün cāna yeñi cān
Meşāme irer andan bŭy-ı cānān
- 18 Enīs-i derdimendāndur seḡun bil
Celīs-i müstemendāndur seḡun bil
- 19 Seḡun sāķīsi maḡmurān-ı ‘ışķuñ
Seḡun cilā-yı rencūrān-ı ‘ışķuñ
- 20 Seḡun cism-i cihanuñ oldı cānı
Seḡun bāġ-ı dilüñ āb-ı Revānı
- 21 Seḡun bārān ü dil ebri maṭarüñ
Seḡun lŭlŭ vŭ deryāsı zāmirüñ
- 22 Seḡun arāyişi dildār-ı ‘aķluñ
Seḡun nev-bādesi güلزār-ı ‘aķluñ
- 23 Seḡun bir sırr-ı esrār-ı İlāhı
Seḡun bir dürr i dürc-i pādişāhı
- 24 Seḡun teşrīf-i Rabbu’l-‘ālemīndür
Rasŭle tuḡfe-i Rŭhu 'l-emīn’dür

(11) Neşir

Madam ki bir elfāz-ı şerīfe vŭ ‘ibārāt ı laṭīfeden her okuyana **204a** ⁽¹⁾lezzet ü sürŭr ve her diñleyene şafā vŭ ḡuzur ve her meclis ehline semā‘ından ⁽²⁾zevk ve her ehl-i ḡāle zikrile şevķ ḡāşıl olub ḡiss-i zāhir ⁽³⁾elfāzınun ḡüsn-i belāġatını ve ‘ibārātınuñ ziver-i feşāḡatile maḡzŭz ⁽⁴⁾u mesrŭr ve ḡasse-i bāṭın me‘ānisinüñ muṭāla‘ası ve medlŭlātınuñ ⁽⁵⁾mŭlāḡazası ile pŭr şafā vŭ pŭr nŭr ola okuyanlardan ve diñleyenlerden ve ⁽⁶⁾işidenlerden ve añlayanlardan bu za‘īf-i dil-ḡaste-i ve bu faķır-i şikeste-yi ⁽⁷⁾ġāḡ ḡāḡ du‘ā-yı ḡayr ile ḡüsn-i yād ve fātiḡa-i iḡlāş ile dil-şād itdŭklerince ⁽⁸⁾bu dermānde ḡalmış dile berekāt-ı

da‘ vāt-ile imdād ve bu bī-çäre ⁽⁹⁾olmuş gönüle himmet ricâlden istimdād yitişüb dünyâda şağ ⁽¹⁰⁾bulunursam irtibatât-ı kuvâ-yı cismâniyyeden ve vesvâs-i temvîhât-ı ⁽¹¹⁾evhâm-ı şeytâniyyeden kurtulmağa tevfiķ ve âhîretde olursam **204b** ⁽¹⁾hucb-i zulmâniyye-i evşâf-ı dünyeviyyeden ve âsâr-ı hey’et-i reddiyye-i ⁽²⁾bedeniyyeden hâlâş olmağa tarîķ müyesser olmuş ola. Amîn, ⁽³⁾yâ Rabbe’l-‘ âlemîn.

Na‘t-ı Alü’n-Nebîyyi ve Aşhâbihi Raziya’llâhu ⁽⁴⁾Anhum Ecma‘în

Ba‘ de’s-şalat ve’s-selam ‘alâ seyyidi’l-enâm ⁽⁵⁾ulûf-ı şahâyif-i meḥâsin-i taḥiyyât ‘anber nesîmi ki nûkûşî şafâ-i fevâd ⁽⁶⁾ve âsâr-i ḥüsn-i i‘tikâd her bir varakınun yüzünde vâziḥ ve lâyiḥ ola ⁽⁷⁾ve şunûf-ı resâyil-i kerâyim-i teslîmât ki reng-i çihre-i velâ ⁽⁸⁾ve bu nefḥa-i şafâ her bir satırınun içinden lâmi‘ ü fâyiḥ ola kâfile-i ⁽⁹⁾ḳudsiyân ve berîd-i ruḥâniyân ile zümre-i âl-i kirâmınun ve semî‘-i aşhâb-ı ⁽¹⁰⁾izâmınun merâķid-i kerîmelerine îşâl olunub Cenâb-ı Rabb-i ⁽¹¹⁾‘izzet ü kibriyâü ve ḥazret veliyyü’l-eyâdi ve’l-ülâ celle şānuhu **205a** ⁽¹⁾ve ‘azume sulṭānuhu’nuñ ‘avâtıf-ı rabbāniyye ve ‘inâyât-ı sübhāniyyesinden ⁽²⁾müsted’ a vü me’mûl ve mutażarra‘ mes’ul oldur kim şad hezārân ⁽³⁾hezâr âsâr-ı revḥ ü reyḥân ve gül deste-i beste-i rızvân ya‘ni ⁽⁴⁾nesemât-ı merâżi-yi Raḥmân ve nefehât-ı ezhâr-ı cinân her demde ⁽⁵⁾ruḥlarına vâşıl ve her nefeste revânlarına mütevâşıl ola kim

⁽⁶⁾Beyt

[Mefâ’ilün Mefâ’ilün Fe’ûlün]

- 1 Kamû aşhâb-ı erbâb-ı hidâyet
Gedâyân-ı der-i şāhib-vilayet

⁽⁸⁾Cemî‘isi kâfiyân-ı dîn-i Nebî ve ḥāmiyân-ı millet-i ‘Arabi ḥāfızân-ı ⁽⁹⁾şerî‘at-i Muḥammedî ve nāşırân-ı tarîķat-i Aḥmedî nāķılân-ı Kelâm-ı ⁽¹⁰⁾Ḳādim ve râviyân-ı ḥadîş-i kerîm nāşırân-ı âsâr-ı dīniyye ve ḥādiyân-ı ⁽¹¹⁾aķāyid-i yakīniyye rāfi‘ân-ı a‘lām-ı îmân ve dāfi‘ân-ı leşker-i tuğyân ⁽¹²⁾bāğıbân-ı bāğ-ı nübüvvet ve rāz-dārân-ı esrâr-ı fütüvvet bevvābân-ı risālet **205b** ⁽¹⁾ve kâşifân-ı rumûz-ı celālet reh-nümāyân-ı memālik-i ‘âlem-i melekût pişvāy-ı ⁽²⁾arşa-i mesālik-i ceberût eminân-ı vahy-i rabbānî ve ḥazîne-dārân-ı eknûz-ı ruḥāni-yi nücûm-i rücûm-i mürde-i şeyâtin-i zālālet ve kevākib-i ⁽³⁾şevākib-i ḥayārâ-yı bevādi-yi cehālet fellāḥân-ı mazzra‘-ı ‘ilm ü ḥikmet ⁽⁴⁾mellāḥân-ı keşti-yi baḥr-i vaḥdet tâcirân-ı bizâ‘at-i müsāfirân-ı mesālik-i ⁽⁵⁾riyāzat cevher-fürüşân-ı

dürer-i haķāyık şarrāfān-ı bāzār-ı deķāyık ⁽⁶⁾mefātīh-i ebvāb-ı hidāyet ve meşābih-i zulūmāt-ı ğavāyet ve iymān-ı ⁽⁷⁾īmān ü a' lām-ı islāmlardur

Beyt

[Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün]

- 1 Cümle ğavvāşān-ı erbāb-ı şafā
Bülbülān-ı bāğ-ı şer' -i Muştafā

⁽¹⁰⁾Rıẓvānu'llāhi ' aleyhim ecme' in

Na' t-ı ' Aşere-i Mübeşşere Rāziya'llāhu ⁽¹¹⁾' Anhum

Huşūsā şol ' aşere-i mübeşşere ve ervāh-ı mutahhere deh şem' -i 206a ⁽¹⁾eyvān-ı Aḥmedī ve deh fetīle-i ırāğ-ı Muḥammedī deh serv-i revān-ı şafā ve deh ⁽²⁾' andelīb-i būsitān-ı vefā deh tūti-yi gülsitān-ı risālet ve deh tūbi-yi ⁽³⁾āsumān-ı celālet deh murġ-ı murġızār-ı gülzār-ı me' ānī ve deh bülbül-i sebze-zār-ı ⁽⁴⁾seb' -i meşānī.

Na' t-ı Çār Yār Ẹaddese'llāhu Esrāruhum

Dördi ⁽⁵⁾ol çār yār-ı şādık ve ol çehār mūnis-i muvāfık çār pāye-i taht-ı şer' at ⁽⁶⁾ve çehār rükn-i tāk-ı tarīkat çār sū-yı bāzār-ı taḥkīk ve çehār Ḥāķim-i ⁽⁷⁾manşır-ı tedkīk çār ' unşur-ı dīn ve çehār dest ü pāy-i yakīn çār şoffaa-i şafā ve ⁽⁸⁾çehār kubb-e-i vefā çār derīçe-i feẓā-yı kudūs ve çehār revzene-i ḥarīm-i ⁽⁹⁾üns çār tāk-ı sarāy-ı şer' ve çehār dīvār-ı binā-yı fer' çār bāğ-ı gülzār-ı ⁽¹⁰⁾me' ānī ve çehār cūy-i bāğ-ı lā-yezālī çār vezīr-i kişver-i hidāyet ve çehār ⁽¹¹⁾hekīm-i emrāz-ı cehālet çār küşe-i ḥāne-i nübüvvet ve çehār dervāze-i 206b ⁽¹⁾medīne-i fütüvvet çār baḥr-i dürer-i haķīkat ve çehār ḥavz-ı müte' atışān-ı ⁽²⁾tarīkat.

Beyt

[Fe'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün]

- 1 Her çehār āfītāb-ı çārḥ-ı ümem
Baḥr-i şıdk u ḥayā vü ' adl ü kerem

⁽⁴⁾Na' t-ı Emīru ' l Mü ' minīn Ḥazret-i Ebū-Bekr-i şiddīk Rāziya'llāhu ⁽⁵⁾' Ānh

Evvelkisi emīru' l-mü ' minīn seyyid-i aşḥāb-ı seyyidü'l-mürselīn ḥabīb-i ⁽⁶⁾ḥabību'llah enīs-i rasūlu'llāh menba' -ı ma' ārif-i İlāhī ⁽⁷⁾ma' den-i leṭāyif-i şubḥgāhi rāz-dār-ı esrār-ı Aḥmedī ḥazine-dār-ı ⁽⁸⁾gencine-i Muḥammedi mecma' -i meḥāsin-i şemāyil mecmū' a-i mekārīm-i ḥaşāyil mehbiṭ-ı ⁽⁹⁾envār-ı şübḥānī müteḥallik-i aḥlāk-ı Raḥmānī.

Ebyāt

[Fe'ilātün Mefâ'ilün Fe'ilün]

- 1 Maḥzen-i sırr-ı Ḥazret-i Nebevī
‘ Āşık-ı nūr-ı rūy-ı Muştafevī
- 2 Maşrıķ-ı āfitāb-ı şıdk dili
Eşer-i luṭf-i īzid āb ü gili

207a

- 3 Kāfile-sālār-ı erbāb-ı hidayet
Piş-rev-i reh-revān-ı ‘ ināyet
- 4 Ser-ḥalka-i cemī‘ muḥācirīn ü enşār
Maḥşüş-ı iz-hümā fī’lgār
- 5 Evvel ḳad efleḫe medḥ-i zātı
Āḫırü ve’lLeylī āyet-i sıfatı

(4)Baḥr-ı Diger

[Me’ûlü Mefâ'ilün Fe'ûlün]

- 1 Ol maḥrem-i rāz-ı āsumāni
Ol muḥrim-i ka‘ be-i amant
- 2 Ol hem-dem-i ḥāş -ı şānī işneyn
Ol ḥace-i çār sū-yı kevneyn.
- 3 Şıddık-ı tarīk-i istikāmet
Sālūk-i me‘ āric-i kerāmet
- 4 Şāhib-ḳadem-i maḳām-ı tecrīd
Ser-defter-i cümle ehl-i tevḥīd
- 5 Ol evvel-i mü’mināt-ı ümmet

Ol şadr-ı ḥalīfehā-yı millet

(10)Kātilü 'l-mürteddīn kāmī'ü'l-fecereti ve'l-mütemerridīn 'atīk-i yār yār-ı ġār (11)Ebū Bekir künyet vü şiddīk-laḳab emīrū'l-mü'minīn 'Abdu'llāh bin **207b** (1)Ebī Taḥāfe bin 'Āmir bin 'Amr bin Ka'b.

Beyt

[Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün]

1 Şadr-ı dīn şiddīk-ı ekber kütüb-ı Ḥaḳ
Şiddīk içinde itdi aşḥāba sebḳ

(3)Rāziya'llāhu 'anhu ve erḍāhu ve ce'ale fī a'lā ġurefi'l-cināni meşvāhu. (4)Ol ol Ebubekir'dür ki Ka'be içi putlar-ile ṭolmuş-iken ve cümle 'Arabı (5)şirk ṭutmuş-iken Mekke mihterleri ve Kureyş serverleri ve 'Arab uluları (6)ve Ḥicāz bellūleri cümle put-perestler dīninüñ te'bīdinde ve 'ibādet-i (7)eşnām āyininüñ te'kīdinde eban 'an ced ol dīn içinde ve kendūleri (8)bileli ol İyin içinde olub şe,rī'at nedür bilmezler ve tarīḳat (9)nedür anlamazlar kitāb-ı İlāhī gördükleri yok ve ḥitāb-ı āsumānī (10)işitdükleri yok tevhīd güneşi ṭoġmaz ve ma'rifet yıldızları (11)görünmez zulmet-i zālālet içlerin taşların almış ve ḳasāvet-i **208a** (1)cehālet zāhirlerin bāṭınlatın ḳaplamış Ebūbekir ḥazreti daḥı anlaruñ (2)birisi ve bu bāṭıl dīnün re'īsi bunlaruñ içinde böyüyüp (3)ve bunlaruñ ile yiyüb içüb rüzigārı bu ḥāl üzere ve 'ömrī (4)bu minvāl üzere gide yürürken nāġāh Cenāb-ı Rabb-i 'izzet (5)ü 'ālī ḥazret celle şānuhu,u ve 'azume sultānuhu ḥazretlerinüñ keremi (6)baḥri cūşa ve 'ināyeti deñizī ḥurūşa gelüb 'āleme raḥmet (7)ve cihāna merḥāmet idüb dünyāya şalāḥ ve 'ālem ḥaḳına işlāḥ (8)azmıslara hidāyet ve Ḥaḳ yoluna delālet itmeg-içün kendü evi (9)ḥaḳına ziyāde iḥsān ü imtinān ve götürü 'āleme ḥüccet-ü bürhān (10)göstermeg-içün gine 'Arab içinden ve Kureyş neslinden Ḥazret-i Risālet'i (11)ıştıfā ve Muḥammed'i Muştafa idüb risālete gönderdüğü vaḳit **208b** (1)hiç kimsene tā'at ve bir eḥad itā'at itmeyüb her biri (2)istihzā ve enva'-ı izālar idüb Ḥazret-i Risālet söyledükçe (3)anlar gülüb ve ziyāde söylerse sögüb gāḥ Muḥammed delü oldı (4)kendüyi bilmez ve ne söyledüğünü aṇlamaz ve gāḥ siḥr ile ḥaḳı aldamak ister (5)ve cāzūlīg ile 'ālemi inandurmak ister diyüb kelām-ı Ḥaḳḳ'ı (6)siḥr ü taḥyīle ve vaḥy-i İlāhī'yi ḥadīs-i nefis ü sūsile ḥal idüb (7)atamızdan dedemüzden görmedüğümüze uymazuz ve şimdiye dek işitmedüğümüze (8)inanmazuz diyüb eski zālāletleri ve ḳadīmi cehāletleri üzerine muşırr (9)olub ṭururken Ebūbekir ḥazreti seferdey-idi geldi Kureyş uluları (10)göregeldi istihzā ile Peyġamber'i

añdılar ve masħaralıĝ ile ĥikāyetin itdiler. ⁽¹¹⁾Hemīn Ebūbekir işidicek taşdıķ itdi ve Muħammed nübūvvetine taħķıķ itdi. **209a** ⁽¹⁾Ĥılķatinde īmān bināsı muħkem idi ve cibilletinde sa‘ ādet būnyādı ⁽²⁾müstaħkem idi. Hemīn varub Peyĝamber’e buluşdı ve tā ölince ⁽³⁾anuñ dīnine ħalışdı Nefsini vū mālinı cümle ol yolda ķodı ⁽⁴⁾ehlini vū ‘ayālīnī anuñ yoluna terk itdi mādām ki Ĥazret-i ⁽⁵⁾Risālet dūnyāda idi ve bedeni ķayd-ı ĥayatda idi gice gündüz ⁽⁶⁾anuñ ile hem-dem idi ve cemī‘ -i esrārına maħrem idi. Dāyima kendünün ⁽⁷⁾celīsı idi ve aşħābınuñ re’īsı idi. Cemī’-i aşħābı aña ta‘zīm iderdi ⁽⁸⁾ve cümlesi aña tekrīm iderdi. Ve vefātından şoñra daħı dīnīnī iħyā ⁽⁹⁾itdi ve şerī‘ atini ibķā itdi. Aşħāb arasından tefrīķa-yı ol ⁽¹⁰⁾def‘ itdi ve dīn uluları ortasından iħtilāfı ol ref‘ ⁽¹¹⁾itdi. Mürtedleri ĥelāk itdi. Şerī‘ at’e ĥoş nızām virdi ve dīn **209b** ⁽¹⁾ehline intizām virdi. Ĥilāfetinde bir dirlik dirildi ki ķılca ⁽²⁾bahāne bulunmadı ve ‘adilde bir tarīķe sülūk itdi ki istikāmetden ⁽³⁾zerrece ırılmadı. Ĥaķ Te‘āla sa‘yinī meşķūr ve ecrini mevfūr ⁽⁴⁾Cennet-i A‘lā’da derecātını ziyāde ve Firdevs-i mu‘allāda menāzilini ⁽⁵⁾izdiyādda ķıla.

Na‘t-ı Emīru ‘l Mü’mīnīn Ĥazret-i ‘Ömer Rażıya⁽⁶⁾’llāhu ‘Ānh

İkincisi Emīru’l-Mü’mīnīn ĥalīfe-i ĥalīfe-i rasūl-i ⁽⁷⁾Rabbu’l-‘ālemīn mu‘āvinü’l-islām zāhiru’l-müslimīn mu‘līn-i me‘ālim-i ⁽⁸⁾millet rāfī‘-i a‘lām-ı ümmet bāni-yi mebāni-yi celālet mi‘mār-ı maķşūre-i ⁽⁹⁾adālet; kāsir-i Kisrā vū ĝālib-i Ķayser fātīħ-i Mışr u ĝāzi-yi baħr ü ber ⁽¹⁰⁾fetħ-künende-i memālik-i İslām aħķām-künende-i şerāyi‘ ü aħķām ĝüşāyende-i ⁽¹¹⁾Medāyin yaĝma-künende-i ĥazāyin ‘āmir-i diyār-ı ehl-i īmān hādīm-i būnyād-ı **210a** ⁽¹⁾şirk ü tuĝyān muķannin-i ķavānīnū’l-ĝazvi ve’l-cihād mūmehhid-i mevāyidü’l- ⁽²⁾adāleti fi’l-bilād vāzı‘-ı ķavā‘idü’l-iħtisān mu‘addil-i mīzānū’l⁽³⁾‘adli ve’l-ħisāb mükemmilü’l-‘ilmi ve’l-‘amel münādi-yi yā üsāmete’l-⁽⁴⁾cebel.

Beyt

[Fā’ilātün Fā’ilātün Fā’ilātün Fā’ilün]

- 1 Piş-vāy-ı milk ü millet muķtedā-yı ‘aķl ü dīn
Mażhar-ı fażl-ı kemāl ü ma‘den-i ‘ilm-i yaķīn

⁽⁶⁾Emīrū’l-mü’mīnīn ‘ömer bin Ĥaţţāb bin Nufeyl bin ‘Abdü’l-‘Uzzā şekkera’llāhu

⁽⁷⁾mesā‘ehu fi’d-dīn ve bevālehü meķānehu fi a‘lā ‘illiyīn

Ebyāt

[Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün]

- 1 Milk-i 'adlūñ mīr ü sulṭānı 'Ömer
Dīn-i şaffūñ seyf ü bürhānı 'Ömer
- 2 Faẓl ü dāniş çeşmesinūñ menbā'ı
Luṭf ü cūduñ ma' den ü kânı 'Ömer
- 3 Geldi gerçi mü'minīne çok emīr
İçlerinden anlaruñ Kānı 'Ömer

(11)Ol ol 'Ömer'dür ki İslām dīnī zuhūr bulmağa zāhir oldı **210b** (1)ve müslimanlık āyini anuñ ile şūret buldı ol gelmeyince aşhāb-ı rasūl (2)aşıkāra yörüyümezdi ve ol müslimān olmayınca çok müslimān dīnini (3)peydā idemezdi. Ol gelmeyince aşıkāre ezān okunmadı ve ol dīne (4)girmeyince erkān-ı dīn belürmedi bir sulṭān-ı pehlevān-ı şerī' at idi ki (5)'adli zerresini hūkmī eline alsa şeyṭanuñ ne zehresi vardır ki vesvese (6)bāzārında tarrārılık idebile ki "inne's –şeyṭāne liyefirru min zıllin 'Ömerin" (7)bir merd-i meydān-ı tarrākat idi ki eger Hāzret-i Risāletten ğayrı (8)ol 'asırda peygamber olsa ol olurdu ki, "levlem ab' işü leba' site (9)yā 'Ömer" Bir mübārek-kaḍem idi ki nite ki ol müslimān olmayınca i' lām-ı (10)dīn zāhir olub milket-i İslām şūret ü şevket tutmadı (11)gine ol ḫalīfe olmayınca eṭrāf-ı memālik feth olub ümmet-i Muḥammed **211a** (1)'aleyhi's-selām temām keşret bulmadı. Bir Hāḡ-gūy-idi ki hiç medāhene vü müdārā (2)gizlemezdi biriñ rüy-idi ki hiç nifāḡ u mürāh bilmezdi. İcrā-yı hūkümde (3)diḡḡat idüb kılca eksük kıomazdı. imzā-yı şera' da taşallüb idüb (4)ulu kiçī fark itmezdi. Siyāset-i şer' iyye-yi temām iderdi ve aḡkām-ı (5)dīniyye-yi heb itmām iderdi. Emr-i dīnde hiç müsāhele itmezdi hūkm-i (6)şerī' de hiç müsāmaḡa bilmezdi. Kavānīn-i 'adlī cihānda ol ḡodı ve bisāṭ-ı (7)ma' diletı 'āleme ol döşedi. Bunca ḡilāfet içinde iken ekninde bir (8)eski pelās idi ol yunmalu olıcak geydüḡi 'āriyye libās idi. (9)Bunuñ birle mehābeti 'ālemī tutmuş idi ve cihānı heybeti kablamiş idi. Selāṭin ü (10)Rūm u 'Acem ḡavfından dıtrerdi. Hüsrevān-ı Türk ü Deylem nāmından ḡorḡardı. (11)Zāhirde dervīş ü ma' nīde Sulṭān idi. Şūretde faḡīr ḡaḡīḡatde **211b** (1)Hān idi. ḡilāfet maşlaḡatlarınuñ ḡoḡını kendüsi iderdi. Ve emāret (2)emirlerinüñ ekşerin eliyle işlerdi. Ṭulları vü yetāmāyı dāyimā (3)ri' āyet ü ta' ahhüd iderdi. Ve memleket ucında olan

fukarâyı her vakit ⁽⁴⁾tefaqqud iderdi. Gice ile fakirlere arkası ile odun taşırdı. Dünle ⁽⁵⁾ile karılara destî ile şû getürürdi. Hilâfette bir dirlik dirildi ki ⁽⁶⁾kimsene ancılayın dirilmedi. ‘Adâlette bir tarîka sülûk itdi ki kimsene ⁽⁷⁾eserince gidemedi. Hâk te‘âlâ birine biñ ‘ivaz meşûbât ve bir eylûgine ⁽⁸⁾hezârân hasenât idüb Cennet-i Firdevs’te zümre-i enbiyâ ile ⁽⁹⁾celîs. Menzil-i kudûsde ervâh-ı muqaddes ile enîs ide.

Na‘t-ı ⁽¹⁰⁾Emîru ‘l-Mü‘minîn Hazret-i ‘Osmân Razıya’llâhu ‘Ânh

Üçüncisi Emîru’l-mü‘minîn ⁽¹¹⁾muhtâr-ı sitte’s-şûrâ bi-icmâ‘i’i-müslimîn. Râbi’-i erba‘a fi’l-islâm **212a** ⁽¹⁾vaqıf-ı bîş-i rûmmete ‘ale’l-havâşşı ve’l-‘avâm imâm-ı ma‘şûm şehîd-i ⁽²⁾merhûm kıdve-i aşhâb-ı hayâ kıble-i erbâb-ı şehâ kâtib-i vahy-i Cenâb-ı ⁽³⁾Hazret emîn-i kelâm-ı Rabb-i ‘izzet bülbül-i bûsîtân-i Qur’ân mahrem-i hânedân-ı ⁽⁴⁾nübüvvet câmi‘-i mekârim-i fütüvvet mecma‘-ı mehâsin-i şiyem muhriz-i fezâyil-i ümem ⁽⁵⁾maqbûlü’l-hazreti’n-nebeviyye ‘imâdü’s-süddeti’l-Muştafeviyye maqbûbu’z-zât ⁽⁶⁾merziyyu’s-şifât nûr-i hadeka-i şühedâ ve nevr-i hadîka-i sü‘adâ zeyyinü’l-hulefâ ⁽⁷⁾ir-râşidîn faḥru’l-hüdâtü’l-mühtedîn.

Beyt

[Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilün]

- 1 Pâdişâh-ı milk-i rûḥânîdür ol
Maḥzen-i esrâr-ı Raḥmanîdür ol

⁽⁹⁾El-mu‘taşım bî-ḥabli’llâh. El-mü‘temid ‘alâ Kitâbi’llâh. Zü’l-hicrîn câmi‘u’l-Qur’ân ⁽¹⁰⁾zü’n-nüreyn. Emîru’l-mü‘minîn Ebû-‘Amr ‘Osmân bin ‘Affân Qaddese’llâhu ⁽¹¹⁾rûḥahu. Ve zâde fi ğurefi’l-cinâni fütûḥahu. Ol ol ‘Osmân’dur ki **212b** ⁽¹⁾Kelâm-ı Kadîm’de ol sa‘y itdügin kimse itmedi ve anuñ ḥimmeti berekâtında ⁽²⁾Qur’ân’da ihtilâf olmadı Dînüñ binâsına zâhir oldu ve şerî‘atüñ ⁽³⁾beķâsına naşir oldu. İslâm âyinine zînet virdi ⁽⁴⁾ve hilâfet taḥtına übhet virdi Şahâbe-i kirâmuñ baḥtulûsı idi v ⁽⁵⁾e dünyâ vü âḥiretüñ devletlûsı idi dâyimâ Peyğamber’üñ muşâḥibi idi ⁽⁶⁾ve nübüvvet meşâliḥinde şâḥibi idi. Hayâsından melâyike utanurdu ⁽⁷⁾edebinden Peyğamber yacanurdu. Hâk yolında nefsinî vü mâlinî ḳomış idi ⁽⁸⁾maşlahatı içün kendüyi biraḳmış-idi. Hilâfet emrinde şevketlü idi ⁽⁹⁾‘imâret tertîbinde zînetlü idi. Hilâfete evvel tertîb ü nizâm ⁽¹⁰⁾ol virdi ve imâret emrine intizâm ol virdi. Hilâfet ⁽¹¹⁾ṭavrını gökçek ṭutmuş-idi ve şerî‘at ṭablına muḥkem yapışmış-

idi. **213a** ⁽¹⁾Adâlet ʔarîķinden zerrece ʔaşra ʔıķmazdı ve ʔerî at etegin bir lahza ⁽²⁾elinden ķomazdı Cûd u ʔeħanuñ menbaı idi ve meħâsin-i ħıṣâlûñ mecmaı idi ⁽³⁾ibâdet iķliminûñ ħânı idi ve zühed ehlinûñ sultânı idi. Maı rifet ⁽⁴⁾dürrinûñ baħrı idi ve haķıķat deñizinûñ dürrı idi. Cân leṣkerinûñ serverı idi ⁽⁵⁾ve rûħ askerinûñ mihteri idi. Göñül göginûñ mâhı idi ve dil iķlîminün ⁽⁶⁾ṣâhı idi. Ħaķ Ħazreti’nden maı şûm idi ölümü daħı merħûm idi. ⁽⁷⁾Şehîdlerûñ ülusu idi saıtidlerûñ görķlüsi idi Ħaķ celle ve alâ ⁽⁸⁾andan ħoşnûd ola ve Ħaķ ķatında mevdûd ola Cennet’de rızvân ⁽⁹⁾maķâmın bula yoldaşı Rasûlu’llâh ola.

Naı t-ı Emîru ‘l Mü’minîn ⁽¹⁰⁾Alyi’bni Ebî ʔâlib Rażıya’llâhu ‘Ānh

Dördüncisi emîru’l-mü’minîn ⁽¹¹⁾faħr-i âl-i “ʔaha ve Yâsîn” server-i Muṭṭalibî bin ammi-i Nebî vaħyi Raşû-il. zevc **213b** ⁽¹⁾Bütûl püser-i Ebî-ʔâlib peder-i her ʔâlib mihter ü bihter fâtiħ-i Ħayber ⁽²⁾ṣâħibü’r-râye, bedı u’l âye; amil-i ayet-i necvâ sâlik-i mesâlik-i Muṣṭafa ⁽³⁾gevher-i kân-ı “lâ fetâ” sultân-ı serîr-i “hel etâ” Loķman-dâniş, Rüstem-⁽⁴⁾tüvâniş, Behrâm-zür, Nâhid nûr, Müṣṭerî-saı âdet, Uṭârid-fiṭnat, ⁽⁵⁾Ķamer-sür at, bâb-ı relfı -i “ene medînetü’l ilm” baħr-i ʔeħâ kân-ı kerem, kūh-ı ħilm, ⁽⁶⁾pıṣvây-i aşħâb-ı. zühed ü ibâdet, reh-nümây-ı müsâfirân-ı râh-ı riyâzat ⁽⁷⁾müntehâ-yı silsile-i meşâyih-i müteķaddimîn ü müte’ahħırîn, muķtedâ-yı zümre-i evliyâ-yı evvelîn ü âħırîn aṣl-ı ⁽⁸⁾şecere-i vilâyet ferı i şemere-i nihâyet ķutb-ı dâyre-i tevhîd ve mihver-i ⁽⁹⁾âlem-i tefrîd ser-çeşme-i cemı -i meşârib-i erbâb-ı ʔarîķ fezleke-i defâtir-i ⁽¹⁰⁾cümle-i aşħâb-ı taħķıķ gül-i güلزâr-ı letâyif, serv-i sebze-zâr-ı maı ârif ⁽¹¹⁾cuyibâr-ı bâğ-ı kerâmet, nişâne-i râħ-ı istikâmet mürebbıyü’l ķulüb **214a** ⁽¹⁾kâṣıfı’l-gıyûb amil-i bâṭın-ı ʔarîķat; ser-i amil-fân-ı deķâyıķ-ı ⁽²⁾rumüzü’l-vahıyyat ve server-i kâṣıfân-ı esrâr-ı Rübübiyyet kâmil-i ilm-i ⁽³⁾ledünnî vâriş-ı sırr-ı “ente minnî” menbaı -ı tefsîr-i Ķur’ân-ı Azîm maı den-i teı vîl-i Kitâb-ı ⁽⁴⁾Kerîm muṭṭalı -i zevâhir-i nuşûş-ı Ķur’ân, mühtedi-yı bevâṭın-ı füṣûş-ı Furķân şîr-i ⁽⁵⁾ğurrîn-i dînu’llâh, müşerref-i teşrîf-i “min küntü mevlâhu” kıdve-i evliya zübde-i aşfiya.

⁽⁶⁾Ebyât

[Mef’ûlü Fâ’ilâtü Mefâ’ilü Fe’ûlün]

- 1 Ser-dâr-ı dîn-i Aħmed ü ümmîd-i cemı i fażl
Sâlâr-ı ehl-i millet ü sultân-ı etķıyâ
- 2 Ol mâhı-yı zâlâlet ü ħâmi-yı ʔerı -i dîn

Ol vāli-yi vilāyet-i cān şāh-ı evliyā

- 3 Rūḥ-ı emān emanetī ider andan iktibās
Rūḥ-ı kudūs anuñla bulur zīnet ü bahā
- 4 Mi'at-ı naḫş-ı ḡayb ü 'arūs-ı cemāl-i Ḥaḫ
Mışdāḫ-ı ayet-i kerem ü ma' den-i seḫā
- 5 Çārḫ-ı kemāli-i 'izzet ü çeşm-i cihān-ı mecd
Nūr-ı ırāḡ-ı devlet ü şem' -i ḫūr-i 'ulā
- 6 Ser-defter-i cemā' at-i erbāb-ı faẓl u ilm
Mecmu' atı cem' -i kemālāt-ı aşfiya
- 214b**
- 7 Kim ki arzū-yı şāhi-yi milk-i rızā ider
Olsun hemīşe bende-i dergāh-i Murtaẓa

(2)Ya' ni ebu'r-reyhāneyin, esedu'llāhi'l-ḡālib, eş-şehidü's-sa'id, emīru'l- mü'minīn
(3)'Alī bin Ebī-Ṭālib Kerrema'llāhu vechehu. Ol ol 'Alī'dür ki āvān-ı tufūliyyeden
(4)ḫanedān-ı Nübüvvet'de ve zemān-i şabāvetden ḫāne-i fütüvvet'de böyüyüb
(5)fiṭratu'llāh'ı aşla tebdīl itmeyüb ve cibillet-i İslām'a taḡyīr vormeyüb (6)'ömrinde şirk
dāiresine ḫadem başmayub ve küfür ḫavālisinde çeḡzinmeyüb (7)kendüyi bilelden dīn-i
İslām ve şerī' at-i Muḫammed 'aleyhi's-selām üzerine (8)neşv ü nemā bulmuş idi Dāyimā
Ḥazret-i Risālet'ün şefḫati ile ve gice gündüz (9)terbiyeti ile ulalmış idi. Her dem rumūz-
ı bāṭında hem-rāzı idi ve esrār-ı (10)tevḫidde dem-sāzı idi. Nuḫūd-ı deḡāyık-ı vahye
maḫzen idi ve cevāhir-i (11)ḫaḡāyık-i Ḥaḫḫ'a ma' dem-idi. Nefīs şıfātınī gidermiş-idi ve
beden hey'ātından **215a** (1)arınmış idi. Temām tevḫid-i zāta varmış idi ve bi'l-külliiyyi
tebdīl-i sıfat (2)itmiş-idi. Beḡası beḡā-yı Ḥaḫḫ-ı ve vücūdı fenā-yı muṭlaḡ idi. Acāyib-i
(3)kerāmāta menba' idi ve envā' -ı sa' ādata mecma' idi ḫulḫı ḫulḫ-ı Raḫmāni (4)ı ve 'ilmi
'ilm-i Sübhāni idi şeca' āt ü cūd anuñ ḫaḫḫında inmiş idi (5)ve şıfāt-ı 'adālet anda temāmat
olmuş-idi Ḥaḫ yolında maldan (6)vü cāndan geḡmiş-idi ve dīn maşlaḫatı için deyyine
bırakmış-idi. Hiç dünyā (7)fıkrine ḫarışmazdı ve bu 'ālem maşlaḫatı ile alışmazdı. Ekşer
evḫātde (8)ḫuzur-ı ḫalvetde idi ve gice gündüz teveccüh-i vaḫdetde idi. ma' ārif (9)deñizine

ğark olmuş-idi ve haḳāyık baḥrine müstağrak olmuş-idi. Esrār-ı ⁽¹⁰⁾İlāhī ‘ye mazḥar-idi ve envār-ı nā-mütenāhiye muḫhir idi. Muğayyebāt-ı eşyāya ⁽¹¹⁾vāḳıf idi ve ḥavādiṣ-i ātiyyeye ‘ārif idi ḳavā‘ id-i cefri **215b** ⁽¹⁾ol cem‘ itdi ve cedāvil-i istiḥrācı ol vaḫ‘ itdi ve niçe daḥı esrār-ı ⁽²⁾ma‘ ārifē delalet itdi ḥikmet keleşilerinde Loḳmānidi ve ma‘ rifet deñizlerinde ⁽³⁾‘ummān-idi ‘ilm-i belāğatde şeyḫ idi ve fenn-i ‘rabiyye-yi ol ḳodı sözleri ⁽⁴⁾cevāmi‘ u’l-kelim-idi ve her lafzında hezār dürlü ḥükm-idi. Maḥbūbu’l-‘ārifin idi ⁽⁵⁾sulṭānū’l-‘aṣıḳın idi Ḥaḳ heybetinüñ medhūşı idi dost ⁽⁶⁾cemālinüñ bī-hoş-idi. Tevhīd milkinüñ māliki idi tefrīd silkinüñ ⁽⁷⁾sāliki idi. Ḳuds hevāsınüñ ṭāyiri-idi melekūt milkinün sayiri idi. ⁽⁸⁾Kerimū’z-zāt-idi maḳbūlü’ş-şıfāt idi. Ol ol ‘Alī der ki ⁽⁹⁾her ma‘ rifet çeşmelerinüñ menba‘ı andadur ve her ‘ilim ḥızānelerinüñ ⁽¹⁰⁾miftāḥı elindedür. Her kemālün ekmeli ⁽¹¹⁾anda dur ve her şıfātun efzali andadur. Rezāyil-i ünsiyyeden müberrādur ve feżāyil-i ḳudsiyye ile mücellādur. **216a** ⁽¹⁾Envār-ı lāhūtiye maṭla‘dur ve esrār-ı ceberūtiye mecma‘dur. Cemī‘-i erbāb-ı ⁽²⁾ḳulūb-i ḥalişanūñ teveccūhi aṇadur ve cümle-i aṣḥāb-ı mükāşefāt-ı ⁽³⁾şadıḳanūñ keşfi anuñ iledür. Dervişlik silsilelerinüñ müntehāsıdur ⁽⁴⁾ve sülūk ehlinüñ intihāsıdur. Cümle-i evliyā-yı kirāmun meşāribī andandur ⁽⁵⁾ve zümre-i meşāyiḫ-i ‘izāmın intisābı aṇadur. Her şeyḫün irşadı ⁽⁶⁾anuñ himmeti iledür ve her sālīkūñ reşadı anuñ terbiyeti iledür. ⁽⁷⁾Ḥaḳ celle ve ‘alā anuñ ‘ināyeti seḫābını dāyimā riyāz-ı ḳulūb-i ⁽⁸⁾‘ārifinde mümtır ve terbiyeli eşcārını her dem ḥadāyık-ı ervāḥ-ı ⁽⁹⁾sāl’ikinde müşmir eyleyüb rūḥ-ı muṭahherinüñ āsarı berekātı ile ⁽¹⁰⁾erbāb-ı ḳulūb göñüllerini dāyimā ma‘mur ve revān-ı münevverinüñ envārı ⁽¹¹⁾işrākātı ile aṣḥāb-ı küşūf menāzilini her vaḳit pür nūr **216b** ⁽¹⁾idüb zāt-ı şerīfini her dem zevāt-ı muḳaddese ile her vaḳt ⁽²⁾muḳaddese ile diyār-ı ḳudüste enīs ve vücūd-ı laṭīfini her laḫza ⁽³⁾ervāḥ-ı mücerrede ile menāzil-i mücerredātda celis eyle.

Na‘t-ı ⁽⁴⁾Emīru ‘l Mü‘minīn el-Ḥasani El-Ḥuseyn Rażıya’llāhu ‘Ānh

⁽⁵⁾Ve ḥuşuşa ol nūreyn-i ezhereyn envereyn dūrrey şadeḫi’n-⁽⁶⁾nübüvve ve necmey feleki’l-fütüvve kurretey ‘ayni’r-risāleti ve ğariyyeti ⁽⁷⁾veche’l-celāle birdi ‘ālemi’s-sa’ādet ⁽⁸⁾virdi ravzatü’l-kemāl ve reyḥāney bustāni celāl seyyid-i ⁽⁹⁾şebābi ehli’l-cennete.

Na‘t-ı Emīru ‘l Mü‘minīn Ḥasan ⁽¹⁰⁾Rażıya’llāhu ‘Ānh

Birisi emiru’l-mü‘minīn nūr-ı ḥadeka-i ⁽¹¹⁾Seyyidü’l-mürselin kūh-ı hilm ma‘den-i ‘ilm baḥr-i seḫā kân-ı şafā **217a** ⁽¹⁾deryā-yı cūd şerīfū’l-vücūd sāḫibū’l-ḫubbeti’z-zafra-i fi’l-cenneti ⁽²⁾ḥātemü’l-ḫulefā-i’r-rāşidīne ‘inde ehli’s-sünneti faşīhū’l-lisān ⁽³⁾belīġu’l-beyān ceriyyü’l-cinān ‘azīmü’ş-şān-ı celiyyü’l-bürhān ḫaviyyü’s ⁽⁴⁾sultān muşliḫū’l-fırkaşeyn müellifü’l-fieşeyn sebep-i ⁽⁵⁾şalāḫū’l-milleti’l-Muḥammediyye menşā’ü icmā’ü’l-ümmeṭü’l-Aḫmediyye eşbehü’n-⁽⁶⁾nāsi bi ceddihi’n-Nebī ve efzālū’l-ḫalkı ba‘de ebḫi’l-vaşıyyi ḫalīfe ⁽⁷⁾ibnū’l-ḫalīfeti’ş-şehīdū’s-sa‘īdi’l-emīr’z-zāhid-ı ebū’l-meḫāsin ⁽⁸⁾ve’l-menāḫib Ebu Muḥammedi’l-Ḥaseni’bni ‘Aliyyi’bnū’l-Ebī Ṭālib Rahaba’llāhu ⁽⁹⁾rūḫahu bi’r-revhi ve eskenehu fī a‘lā ğurefi’l-cinān. Ol ol ⁽¹⁰⁾Ḥasan’dur ki Peygamber’ün gāḫ öñinde gāḫ dizinde ve gāḫ elinde ⁽¹¹⁾ve gāḫ omızında nübüvvet ḫareminde ve risālet ḫarīminde **217b** ⁽¹⁾neşv nemā bulmuş idi Kurre-i ‘ayn-i Nübüvvet idi ve ğurre-i vech-i fütüvvet idi ⁽²⁾Mihr-i ufḫ-ı sa‘ādet idi ve māḫ-ı āsūmān-ı siyādet idi şüretde ⁽³⁾heybetlü idi ve nazarda mehābetlü idi ḫilmi ğāyette idi ve keremi ⁽⁴⁾nihāyetde idi Peygamberüñ maḫbūbı-idi ve ehli dilüñ mergūbı-idi ⁽⁵⁾cān gülzārınuñ tūtisi idi ve cennet gülüstānınuñ tūbisi idi ⁽⁶⁾ifrāt-ile zāhid idi ve nihāyetsiz ‘ābid idi Ḥilāfeti kendü ⁽⁷⁾bırakdı anuñ ile tefriḫa-yı def‘ itdi ra’yında eyle gözükdü ⁽⁸⁾ve ictihādı aña yitişdi ki ümmeṭ-i Muḥammed’ün işlāḫı ve dedesi ⁽⁹⁾dīninüñ şalāḫı kendü ḫilāfet emrin bırakmaḫdur ve imāret emrinden ⁽¹⁰⁾vaz gelmekdedür. Ḥuseyin her ne kadar ki çalıştı ve ben rāzi degülem ⁽¹¹⁾diyü çekişti. Ḥasan eyitdi Ben sağ-iken saña düşmez ki söyleyesin **218a** ⁽¹⁾ve benden sonra nice bilürseñ eyleyesin Baña dedemden hikāyet ⁽²⁾iderler ve işidenler rivāyet iderler ki benim için dir-imiş ve beni gördükçe ⁽³⁾söylemiş ki Bu oğlum sebebi ile ümmeṭümden iki ṭāyife barış gerek ⁽⁴⁾ve bunun ucu ile iki cemā‘at görüşse gerek ümmeṭim arasından ⁽⁵⁾iḫtilāfı def‘ itse gerek ve dīn emrinden iḫtilāl-ı ref‘ ⁽⁶⁾itse gerek hemīn dedem didüğü bu ḫaşıyyedür ve buyurduğı ⁽⁷⁾bu kışşadur diyüb Ḥilāfeti bıraktı ve Mu‘āviye ile barışdı. ⁽⁸⁾Ol sebebdan icmā‘-ı ümmeṭün şehādeti ve eḫādīs-i şaḫīḫanuñ ⁽⁹⁾delāleti ile Ḥaḫ celle şānuhu ve ‘azume sultānuhu dünyā Ḥilāfeti yirine ⁽¹⁰⁾ana āḫiret şāhlıġını ve bu cihān

begligi bedeli ol cihān ⁽¹⁾pādişāhlığını müyesser idüb tā ḥaṣre degin rūḥını ervāḥ-ı **218b**
⁽¹⁾muḳaddese ile hemrāz ve nefsinı nufūs-ı ḳudsiyye ile dem-sāz eyledi. ⁽²⁾Yevmen fe-
 yevmen sā' aten fe sā' aten derecāt-ı tesā' udde ve merātib-i ⁽³⁾tezāyüdde ola.

Na' t-ı Emīru 'l Mü'minīn Hüseyn Raziya'llāhu 'Ānh

⁽⁴⁾İkincisi seyyidü ebu's-sādeti'l-kirām imāmü 'bnü imām ebu'l-⁽⁵⁾eyimmeti'l-izām
 ecved-i āl-i Nebī ve eşca' -i evlād-ı Muṣṭafa cemīlü'z-zāt ⁽⁶⁾kerīmü's-şifāt maḳbūlü'l-
 ahlākı ve'l-ḥaṣāyil merziyyü'levşāfi ⁽⁷⁾ve's-şemāyil maḥbūb-i ḳulūbü'l-ārifin maṭlūb-i
 nüfūş'l-āşıkīn ⁽⁸⁾seyyidü's-sādāt ve mecma' u's-sa' ādat nūr-i hadeḳa-i āl-i Aḥmedi ve
⁽⁹⁾nūr-i ḥadīḳa-i bāğ-ı Muḥammedi gül-i gülzār-ı şafā nūr-ı dīde-i Muṣṭafā şāhibü'l-
⁽¹⁰⁾ḳubbeti-hamrā'ı fi'l-cenneti seyyidü's-şühedā'ı bī-icmā'ı ehli's sünneti ⁽¹¹⁾eş-
 şehīdü't-ṭayyib mecma' u't-ṭarāyik ve menba' i'l-meşārib Ebu 'Abdu'llāh **219a** ⁽¹⁾Hüseyni
 bin 'Aliyyi bin Ebī Ṭālib Revvaḥa'llāhu rūḥahu ve zāde fütūḥahu. ⁽²⁾Ol ol Hüseyn'dür ki
 ol daḥı ḳardaşı gibi Peyğamber'ün ḳoynında ⁽³⁾ḳoltuğında ve arḳasında ḳucağında
 böyüyüp sarāy-ı risāletde ve ⁽⁴⁾ḥāne-i cehāletde ulalmış-idi Ahlāk-ı ḥasene ve sıfāt-ı
 müstaḥsene ⁽⁵⁾mekārim-i feżāyil ve meḥāsin-i şemāyil-ile araste vü müzeyyen idi
⁽⁶⁾Şehāvet cevherinüñ ḳanı idi ve kerem baḥrinüñ 'ummānı idi sa' ādet ⁽⁷⁾taḥtınüñ sulṭānı
 idi ve sa' ādet baḥtınüñ kamurānı idi. ⁽⁸⁾Tehzīb-i ahlāk itmiş-idi ve tebdil-i şifāt eylemiş-
 idi 'ilm-i ⁽⁹⁾şerī' atte deryā idi ve ma' rifet-i ṭarīḳatde pişvā idi Baḥr-i tevhīdde ⁽¹⁰⁾sāyih idi
 ve cihān-ı tefrīdde sābiḥ idi. fenā deryāsında ⁽¹¹⁾ğarḳ olmuş-idi ve tecelliyāt envārına
 müstağraḳ olmuş idi. **Ṭoḳuz 219b** ⁽¹⁾eyimme-i kirāmuñ nesebi andan-idi. Ve cemī' -i sādāt-
 ı 'izāmuñ intisābı ⁽²⁾añaydı. Zamānında Ḥilāfet anuñ idi. Ḥaṭā muḥālefet idenüñ-idi.
⁽³⁾'emārete ol müsteḥik idi. ve ol da' vīde muḥikḳ-idi. Anuñ ⁽⁴⁾ictihādı anda idi. 'Ālemün
 şalāḥı bunda idi. halife ⁽⁵⁾ol ola, cihānı adi-ile toldurdu. Vaḳi' daḥı eyle idi gereklüsü
⁽⁶⁾böyle idi. Ḳātiller-i tağı idi 'āmī 'āşī olan bāğı idi. ⁽⁷⁾Ceddi bilmiş-idi. İş bu sözi dimiş-
 idi. Ki - Bir yir var ⁽⁸⁾behiştde ğāyetde yucā irişmez. Oğlum aña şehīd olmayınca. Ol
⁽⁹⁾uçtan āḥır şehādet müyesser oldu. Ve acmağ-ile ol sa' ādet ⁽¹⁰⁾müyesser oldu. Ḥaḳ te' ālā
 anuñ neslini dāyım ve silsilesini ḳāyım idüb ⁽¹¹⁾evlādı kirāmınuñ mükerreremātı āşārınun
 berekatı ile ve ebnā-i sādātınun **220a** ⁽¹⁾sa' ādatı envārınuñ iza'ı ile cihān içini ma' mūr ve
 'ālem yüzini ⁽²⁾pür nūr, niẓām-ı şerī' atı muntazım ve erbāb-ı ṭarīḳatı muğtenim ḳıla.

Na‘t-ı ‘Ammeyi’n-⁽³⁾Raşûl salla’llāhu ‘Aleyh

Ve huşûşā ol ‘ammeyn-i mükerreremeyn ve ⁽⁴⁾bedreyn-i münevvereyn seyyid al-ı Nebī ve kıdvet dīn-i Muştafevī kevkeb ⁽⁵⁾felek-i celāl ve necmey semā-yı iclāl ‘azīzan-ı mükerreremān maḳbulān-i mu‘azzamān.

⁽⁶⁾Na‘t-ı Esedü’llāh Ḥamza bin ‘Abdü’l Muṭṭalib

Birisi esedü’llāh ⁽⁷⁾ve esedü’l-lāh mu‘temed-i Ḥazret-i Aḥmed ve mu‘izz-i dīn-i Muḥammed şüca‘-ı miḳdām ⁽⁸⁾Fāris-i şırğām meşhūr-ı ‘Arab ü ‘Acem maḳbül-i Türk ü Deylem re’isü’ş-şühedā ⁽⁹⁾kerīmü’s-su‘adā merd-i meydān-ı mürüvvet şīr-i hengām-ı fütüvvet ⁽¹⁰⁾bebr-i bīşe-i muḥārebe peleng-i kūh-ı muḫārebe revān-ı cism-i peygār serv-i ⁽¹¹⁾murgızār-ı kār-zār gül-i bāğ-ı pīrūzi çırağ-ı rāğ-ı cihān-sūzi nūr-ı **220b** ⁽¹⁾ḥadeḳa-i rüz-i ḥarb. Ve nūr-i ḥadiḳa-i şimşīr-i zarb. Maḥbūb-ı Cenāb-ı ⁽²⁾Risālet. Ve maḳbül-i Ḥazret-i Celālet. Ebu’l-mefāḥir ve’l-mekārim. Ebu ‘Ummān ⁽³⁾Ḥamza bin ‘Abdi’l-Muṭṭalib bin Ḥişām. Rażiya’llāhu ‘anh. Ol ol ⁽⁴⁾Ḥamza’dur ki. Peygamber’ün rażi‘i idi ve ‘ammilerinün mülḥidi. İçlerinden ⁽⁵⁾ğāyet sevdügi idi. Ve aralarından temām istedügi-y-idi. Allāh’ün ⁽⁶⁾arslanı idi. Ve İslāmuñ pehlevānı idi. İmānı dine ‘izzet ⁽⁷⁾virmis-idi. Ve İslam’ı İslām’a Şevket virmiş-idi. Vücūdī leşkere ⁽⁸⁾zīnet idi. Her ḥamlesi a‘dāya heybet-idi. Cümle ‘Arab ü ‘Acem ⁽⁹⁾dirilüb anuñ şecā‘atini vaşf idemezler. Ve cemī‘-i Türk ü Deylem ⁽¹⁰⁾cem‘olub anuñ bahadırılığında mübālağa eyleyemezler. Her dilde anuñ ⁽¹¹⁾şecā‘ati meşhūr olmuştur. dinilür ve her mecliste anuñ ahvāli kışşa **221a** ⁽¹⁾olmuştur. Söylenür bahadırılığını envā‘-ı emşāle şoḳub söylerler. ⁽²⁾Ve şecā‘atini biñ dürlü mişālle gösterirler. Ol ol şīr-i zırğām ve bebr-i ⁽³⁾hengāmdur ki niçe yıl mü’mīnler naşīr oldı. Ve şerī‘ate zāḥir oldı. ⁽⁴⁾İslām’a şüret oldı. Ve Peygambere kuvvet oldı. Aşḫābınuñ ⁽⁵⁾zeyni idi. Ve din evinün rükni idi. Ol ölmeyince ‘Āli’ye bahadırılık ⁽⁶⁾nāmı degmedi. Ve ol gitmeyince şecā‘at-ile şöhret bulmadı. Ol öldüğine ⁽⁷⁾Peygamber ḳatı incinmiş-idi. Ve ol gitdüğine ğāyetde acımış-idi. Ḥaḳ ⁽⁸⁾te‘āla anuñ yirine ‘Alī’ye kuvvet virdi. Ve anuñ bedeli ana heybet ⁽⁹⁾virdi. Ol daḫı ni‘me’l-bedel oldı. Ve anuñ yirine ‘Arab’da ⁽¹⁰⁾mesel oldı. Ḳureyş’ün serveri idi ve ‘Arab’un mihteri idi. Peygamber ⁽¹¹⁾anuñ şehādetine şehādet itdi. Ve eḫādīs-i şaḫīḥa sa‘ādetine **221b** ⁽¹⁾delālet itdi. Ḥaḳ te‘āla şuhedā menāzilinde a‘lā-yı maḳāmātī ⁽²⁾ve su‘ada merātibinden es‘ad-i kerāmātı müyesser idüb zıkr-i cemīlini ⁽³⁾ve şenā-yı cezīlini ‘alā merri’d-dühūri ve’l-a‘şār ve te‘āḳubü’l-ezmāni ⁽⁴⁾ve’l-edvār mütevālī‘ ve müstedam ide.

Na‘tu’l-‘Ammi ‘Abbās İbnü ⁽⁵⁾‘Abdü’l Muṭṭalib Raziya’llāhu ‘Anh

İkincisi sāḳī’l-hacīc ⁽⁶⁾ve müstenzilü’l-faṭri’l-eyyām ve seyyidu sādāt Ḳureyş fi’l-cāhiliyyeti ve’l-İslām ⁽⁷⁾ebu’l-ḥulefā’i’l-‘izām ve ceddü’l ümerā’i’l-kirām el-mu‘azzezü el-mu‘azzamü el-mükerremü ⁽⁸⁾el-müfahḥamü el-muvaḳḳıd fi el-mecālisi el-kābiri’l-mükerremîn el-muḳaddimü fi’ş-şadri ⁽⁹⁾‘ale’ş-şahābeti ecme‘in ‘ammü’n-Nebiiyi ve şinvābiye muḥteremü’n-nās ⁽¹⁰⁾Ebu’l-Faḳl ‘Abbās Raziya’llāhu ‘anh. Ol ol ‘Abbās’dur ki cāhiliyyetde iken ⁽¹¹⁾Ḳureyş’ün ulusu-yidi ve İslam’da daḥı aşḥābuñ görklüsü idi. **222a** ⁽¹⁾Peyğamber aña atası gibi ‘izzet iderdi ve şahābe daḥı ol yoldan ḥürmet ⁽²⁾iderdi. Ol meclise gelse Peyğamber edebin artururdu ve ol bile olsa ⁽³⁾söylerken yacānurdu. Anuñ ḳātında ḳatı söylemezdi Cebrayıl baña ⁽⁴⁾böyle didi dirdi. Ol daḥı Peyğamber’i severdi ‘izzete biñ ol ⁽⁵⁾ḳadar iderdi. Peyğamber’ün ‘izzetī aña gurūr virmezdi anuñ ta‘zīmīne baḳub ⁽⁶⁾yolından ırılmazdı. Ol anuñ keremīdür ben beni bilürem ol anuñ edebidür ⁽⁷⁾ben ne kişiyem dirdi. Maḳbülü’z-zāt-idi kerīmü’ş-şifāt-idi. Meşhūru⁽⁸⁾’l-afak-idi merziyyü’l-aḥlāḳ-idi. Ḥulefā-yı raşidīn ḳātında andan ‘izzetlü ⁽⁹⁾yoğ-idi ve cemī‘-i aşḥāb arasında andan ḥürmetlü yoğ-idi. İbni ‘Abbās ⁽¹⁰⁾gibi Ḥāyberün atası-y-idi ve bunca ḥulefā-yı ‘izāmuñ dedesi idi. Ḥaḳ te‘āla ⁽¹¹⁾anuñ evlādınun i‘lā-yı a‘lām-ı dinde sa‘ylerinüñ ecir şevābınca **222b** ⁽¹⁾ve i‘lām-ı me‘ālim-i yaḳīnde emeklerinde müzdi ḥisābınca anuñ rûḥına ⁽²⁾meşûbāt ve anuñ ḥasenāt işāl ide.

Du‘ā-yı Bāḳī’l-āl ⁽³⁾Ve’l-Aşḥāb Ve’t-Tābi‘īn Rızvānu’llāhi ‘Aleyhim Ecma‘īn

⁽⁴⁾Ve andan şoñra bāḳī-yi al-i Nebinüñ ve ‘itret-i sādātınuñ ve cemī‘-i ervāḥ-i ⁽⁵⁾ṭayyibāt ü ṭāḥirātınuñ ve baḳı-yi şahābe-i aḥyārınuñ ve aşḥāb-ı ⁽⁶⁾ebrārınuñ nüfûs-ı ṭāhire ve ervāḥ-ı muṭahherlerine ol ḳadar şerāyif-i ⁽⁷⁾şalevāt ki revāyih-ı ḥürān-ı bihişt gibi muṭahher ü muzekkā ve ol miḳdār ⁽⁸⁾letāyif-i da‘vāt ki nefāḥāt-ı nesīm-i azrah-ı behişt gibi mu‘aṭṭar ü muveffā ⁽⁹⁾ola iblāğ ü işāl olunur ki ‘adedinüñ hisābını Allāh’dan ğayrı kimsene ⁽¹⁰⁾bilmeye. Ve andan şoñra cemī‘-i tabi‘īnün ve ‘ulemā-yı şerī‘at-i Muḥammediyye’nün ⁽¹¹⁾ve fuḳalā-yı millet-i Ahmediyye’nün ve eyimme-i kirāmınuñ ve fuḳahā-yı ‘izāmınuñ **223a** ⁽¹⁾nüfûs-ı ṭayyibe ve ervāḥ-ı zekiyyelerine biñ kez biñ tūḥaf-i teḥiyyat-ı ⁽²⁾ṭayyibāt ve niçe yüz biñ şunūf-i teslīmāt-ı nāmiyāt ki ḥüsn-ı ⁽³⁾eyyām-ı zıyā ve ṭib-i nesīm-i şabā ve lezzet-i şāne-i amān ve nüzhet-i ezhār-ı ⁽⁴⁾gülostān gibi tāze vü münevver olmış ola vāşıl u mütevāşıl ola.

(5)Na‘ t-i Çār Īmām Raḥmetü’l-lāhi ‘ Aleyhim ecma‘īn

Huṣūṣā ⁽⁶⁾ol dört şāhib-i mezheb çār rükn-i İslām ve çehār rāh-ı aḥkām ⁽⁷⁾çār imām-ı muṭahher ve çehār çırāğ-ı münevver çār dürr-i deryā-yı nübüvvet ve çehār ⁽⁸⁾cevher-i kân-ı fütüvvet çār kevkeb-i semāyı imāmet ve çehār necm-i felek-i ⁽⁹⁾istikāmet çār baḥr-i şafā ve çehār kūh-i vefa çār delīl-i güm-rāhān ve ⁽¹⁰⁾çehār penāh-ı bī-çāregān çār binā-yı millet ve çehār imād-ı ümmet ⁽¹¹⁾çār sū-yı şerī‘ at ve çehār divār-ı haḳīkat çār ḥāfız-ı sarāy-ı **223b** ⁽¹⁾şer‘ ve çehār emīn-i ḥızāne-i fer‘ çār şem‘-i eyvān-ı hidāyet ve çehār mişbāḥ-ı ⁽²⁾ḥānedān-ı ‘ ināyet çār çeşme-i zülāl-i ma‘ ārif ve çehār bülbul-i sebze-zār-ı ⁽³⁾leṭāyif çār serv-i bāğ-ı risālet ve çehār server-i şadr-ı celālet.

(4)Na‘ t-ı Īmāmü’l Müslimīn Ebū Ḥanīfe Ḳaddese’l-lāhu Sırruh

Birisi ⁽⁵⁾seyyidü’l-müctehidīn vārişü ‘ ulūmi’l-enbiyā’i ve’l-mürselīn sulṭānū’ş-şerī‘ a ⁽⁶⁾bürhānū’t-ṭarīḳa ‘ ārif-i esrār-ı Ḳur’ān kāşif-i rumūz-i Fūrḳān şem‘u’l-⁽⁷⁾ümmeti sirācü’l-milleti faḥr-ı erbābu’l-‘ibādeti şeyḫ-i aşḫābi’l-istifāde ⁽⁸⁾el-bārī‘u’l-vārī‘ el-mütemetti‘ min ‘ilmihi bi’l-‘ameli’n-nāfi‘ ‘ilmü’l-fetvā ‘ālemü’t-⁽⁹⁾taḳva menbā‘u’l-ma‘ āvāriḫi’r-Rabbāniyye ve ma‘ denü’l-leṭāyifi’s-Sübḥāniyye ⁽¹⁰⁾mehbiṭü’l-envārī’l-ḳudsiyye ve mecma‘ ü’l-kelimāti’l-insiyye cāmi‘-i ⁽¹¹⁾zühd ü ‘ilm ve mecmu‘a-i kerem ü ḥilm-i şāhibü’z-zihni’l-veḳād **224a** ⁽¹⁾ve’t-ṭab‘i’n-neḳād ve’l-fikri’ş-şāyib ve’r-rāyi’ş-şāḳib ⁽²⁾ḥāfızu ḳıra‘eti’l-Ḳur’āni’l-Kerīm ve zābiṭu rivāyati sünneti’r-rasūl ⁽³⁾‘aleyhi efzālū’t-teslīm ‘ālemü’l-ma‘ ḳūli ve’l-menḳūl ve imāmü’l-fürū‘i ⁽⁴⁾ve’l-uşūli müstahricü ḳavā‘idi’l-aḥkām ve bāni-yi mebbāniyi’l-İslām ⁽⁵⁾şem‘-i envār-ı ictihād ve çırāğ-ı ḥāne-i istinbaāt imāmü’l-müslimīn ḥüccetü’l-Ḥaḳḳı ⁽⁶⁾‘ale’l-ḥalḳı ecme‘īn imām-ı a‘zām ve muḳtedā-yı mu‘azzam Mevlānā ebū Ḥanīfe-i ⁽⁷⁾Kūfī Nu‘mān bin Şābit bin Zuvṭi Raḫīya’llāhu te‘āla ‘anhu ⁽⁸⁾ve an aşḫābihi’l-müctehidīn ve telāmiẓetihi eyimmeti’d-dīn ve men fī ⁽⁹⁾fī mezhebihi mine’l-mü‘minīn Ol ol imāmdur ki aḥkām ⁽¹⁰⁾bināsını ol muḥkem itdi ve istinbāt esāsını ol müstahkem itdi ⁽¹¹⁾Ḳıyās rüknini ol teşbīd itdi ve ictihād-ı musannīsini **224b** ⁽¹⁾ol te’kīd itdi uşūl-i ḳavā‘idini ol başt itdi ve fūrū‘ ⁽²⁾aḥkāmını ol zabṭ itdi Dīn evine zīnet virdi ve şer‘ ⁽³⁾bāğına behcet virdi ‘ālem ḥalḳına nizām virdi ve şerī‘ at-i ⁽⁴⁾Muḥammed’e intizām virdi ümmetine sirāc oldı başlarına tāc oldı ⁽⁵⁾cihāna ol muḳtedā oldı ve cihān anuñ-ile hüdā buldı cehl ⁽⁶⁾emvātına virdi ve dil ḥastelerine necāt virdi ‘ulūm-i dīniyye-yi ⁽⁷⁾iḫyā itdi ve ḳavānīn-i şerī‘ ati icrā itdi cān ravzasına ⁽⁸⁾şafā virdi ve sīne fezāsına ziyā virdi tāliblere şırāt-ı ⁽⁹⁾müstakīm ḳodı ve isteyenlere ṭarīḳ-i ḳavim ḳodı fıkıh bilmek ⁽¹⁰⁾dileyenlere ḳavā‘id ḳodı ve aḥkām

öğrenmek isteyenlere zavābı⁽¹¹⁾ kodı istinbāṭ taleb idenler için niçe mesā' ile işāret **225a** ⁽¹⁾itdi ve istihrāc isteyenler-içün ança delāyile delālet itdi ⁽²⁾cihānda bir mezheb kodı ki dīn ehlinüñ ekseri aña mutāba' at ⁽³⁾iderler ve 'ālemde bir kanun vaż' itdi ki ança selāṭin-i gerden-keşān ⁽⁴⁾aña itā' at iderler Hāḡ te'āla mezhebine giren ümmetüñ tā' ātī ⁽⁵⁾sāğışınca ḡasenāt ve ṭarīḡine sülūk iden milletüñ 'ibādātı ⁽⁶⁾ḡisābınca meşūbāt anuñ rūḡ-ı mu' azzam ve revān-ı mükerrimine ⁽⁷⁾vāşıl kılub tā dūnyā durduğunca mezhebinin dāyım ve kıyāmet ⁽⁸⁾ḡopınca ṭarīḡini ḡāyım eyleye bī-mennihi ve luṭfihi

Na' t-ı İmām Şāfi'ī ⁽⁹⁾Raḡiya'llāhu ' Anh

İkincisi imām-ı şānī baḡr-i me' āni sebbak-ı ḡāyāt ⁽¹⁰⁾bedī' u' l-ayāt keşşāf-ı müşkilātü' l-Ḳur'āni' l- ' azzīm hallāl-i mu' zılātü' l-⁽¹¹⁾Kitābı' l Kerīm nāşib-ı rāyātü' t-tenzīl kāşif-i ḡinā' -ı **225b** ⁽¹⁾muḡadderātü' l-me' āni bi' t-tefsīr ve' t-te' vīl ' āle' l-ḡudā ' ālametü' l-verā ⁽²⁾vaḡidü ' aşri ve ferīdü dehri imāmü' l-müslimīn muḡyi' d-dūnyā ve' dīn ⁽³⁾imām-ı mu' azzam ve muḡtedā-yı mükerrim Ebū ' Abdullah Mevlānā Muḡammed bin İdrīsī's- ⁽⁴⁾Şāfi' Raḡiya'llāhu ' anh. Ol ol imāmdur ki bunca müctehidine ol daḡı zāḡir oldı ⁽⁵⁾ve şerī' atüñ iḡsāsına ol daḡı naşır oldı aḡkāḡ-ı dīniyye-yi ⁽⁶⁾te' yīd itdi ve mesā' il-i ictihadiyye-yi tecdīd itdi dīn emrine ⁽⁷⁾ol daḡı ḡatı ḡalışdı ve aḡkāḡuñ iḡkāḡına muḡkem dūrüşti ⁽⁸⁾dūnyanuñ ol da bir rükni idi ve cihanuñ ol da bir zeyni idi şerī' at ⁽⁹⁾'ālemine şafā virmiş-idi ve ' ilim ḡülzārına behcet ü ziyā virmiş-idi ⁽¹⁰⁾uşūl bāḡını ol da iḡyā itmiş-idi ve şer' ḡavānīni ol da icrā itmiş-idi ⁽¹¹⁾dūnyanuñ ol da bir nūrı idi ve cihān ḡülüstānınuñ bir nevri idi. **226a** ⁽¹⁾Cihānda ol daḡı bir mezhep kodı ki aña daḡı bunca meşāyih ü evliyā ⁽²⁾iḡtidā itdi ve ' ālemde ol daḡı bir ṭarīḡa sülūk itdi anı daḡı ⁽³⁾niçe aşfiyā irtizā itdi Hāḡ te'āla anuñ daḡı ecrini mevfūr ⁽⁴⁾ve sa' yini meşḡūr idüb himmeti berekātınuñ envārı ile mezhebinde ⁽⁵⁾olan ' ālimlerüñ ḡöñülleri ḡānesini münevver ve ' ināyeti nesīminüñ ⁽⁶⁾āşārı ile ṭarīḡinde olan ' āriflerün dil ü cānları dimāḡını mu' atar ⁽⁷⁾eyleye Bi-luṭfihi ve keremih.

Na' t-ı İmām Mālik Raḡiya'llāhu ' Anh

⁽⁸⁾Üçüncü imāmü' l medīne ve şāḡibü' s-sikkīneti seyyidü' l-fuḡahā' i ve' l-muḡaddisīn ⁽⁹⁾ve üstadü' l-e' immeti' l-müteḡaddimīn nāşihu' l-ḡalk ve müteşallibü' l Hāḡḡ mu' azzezü' s- ⁽¹⁰⁾selāṭini' l- ' izām merci' u' l-ḡulefā' i' l-kirām zübde-i erbāb-ı taḡva ve kıdve-i ⁽¹¹⁾aşḡāb-ı fetvā imāmü' l-müslimīn bürḡanü' ş-şerī' ati ve' d-dīn **226b** ⁽¹⁾Ebū Abdullah Mevlānā Mālik bin Enes bin Ebī ' Āmir' l-Aşbaḡ ⁽²⁾Raḡiya'llāhu ' anh. Ol ol Mālik'dür ki milk-i dīne mālik oldı ⁽³⁾mesālik-i şerī' e sālīk oldı ' ilm-i ḡadīsde ulū idi ve ' ulūm-i ⁽⁴⁾diniyyede

bellü idi sünenün taşhîhinde gâyet ikdâmı var-idi ⁽⁵⁾ve rüvânüñ tenkîhinde temâm ihtimâmı var-idi evvel kitâb ki hadîşde ⁽⁶⁾mu‘teber ola anuñ şahîhî idi ve şol üstâd ki zamânında maqbul ola ⁽⁷⁾anuñ taşhîhî idi ekşer müctehidînüñ üstâdı idi ve imâm Şâfi‘ nün ⁽⁸⁾aşlı anuñ bünyâdı idi. hem ‘âlim vü hem zâhid idi hem ‘ârif vü ⁽⁹⁾hem ‘âbid-idi Selâti-i cihân makhûri idi ve emirân-ı zemân me‘murı idi ⁽¹⁰⁾nâşih-i ‘âlem-idi ve mürşid-i benî –Âdem-idi muhaddis-i âfâk-idi mühezzibü’l-ahlâk-idi ⁽¹¹⁾Haq te‘âlâ anuñ dîn emrinde sa‘ yine göre âhirette cezâlar ve ol **227a** ⁽¹⁾yolda zahmetine göre cennette şafâlar müyesser idüb, dâyimâ ‘ulemâ-yı şer‘ ate ⁽²⁾rûhundan imdâd ve şafâ-yı bâtın ehline revânından istimdâd eksük ⁽³⁾itmeye. Bi-mennihi ve keremih.

Na‘t-ı İmâm Ahmed Rażıya’llâhu ‘Anh

⁽⁴⁾Dördüncüsü imâm-ı rab‘i ve ‘âlim-i vâri‘-i fahrül-müctehidîn ve seyyidü’l-fukahâ’i ve’l-muhaddisîn f⁽⁵⁾ahr-ı erbâb-ı şafâ ve kıdv-e-ti aşhâb-ı vefâ camî‘-i mekârimi’l ahlâk ⁽⁶⁾merziyyü’s-şemâyili fi’l-afâk menba‘i’l-mekârim-i ve’l-meâşiri ve mecma‘i’l-me‘âlî ve’l-mefâhir ⁽⁷⁾imâmü’l-müslimîn ve şemsü’d-dünyâ ve’l-d-dîn Ebü ‘Abdullâh Mevlânâ Ahmed bin Muhammed bin ⁽⁸⁾Hanbel. Rażıya’llâhu ‘anh. Ol ol imâmdur ki fazîlet ma‘rifetî kemâl-i ⁽⁹⁾zühd-ile muhallâ ve hüsn-i ‘ilmî zebûr-i ‘amel ile mücellâ idüb dîn emrinde ⁽¹⁰⁾ifrât-ile müteşallib ve Haq yolında bî-had müte‘aşşib şer‘-i Nebvi icrâsında ⁽¹¹⁾gayet cerî ve hükmi-i şer‘i imzâsında hadsüz kavî idi her ‘amelinde **227b** ⁽¹⁾dâyim ‘azîmet-ile işlerdi ve her işinde elbetde evlâsın gözler-idi ⁽²⁾ruşsata ruşsat virmezdi halka fetvâ virürse de kendü işlemezdi Qur’ân ⁽³⁾hâdişdür diyü cebr itdiler ve bu yolda hezâr dürlü zecr itdiler her ne itdilerse ⁽⁴⁾mümkün olub diledi zrûretde ruşsat var-iken söylemedi ol ⁽⁵⁾sebebden haylı belâ çekdi ve ol uçdan bî-had cefâ gördi kışşasî ⁽⁶⁾tevârihte mezkûrdur ve tafşîli hikâyatda meşhûrdur Haq te‘âlâ kıyâmetde ⁽⁷⁾zahmeti muqâbelesinde râhatler ve cefâsı cezâsında ni‘metler müyesser idüb ⁽⁸⁾Cennet-i a‘lâ’da tecellî-yi cemâl-ile mesrûr vü mu‘azzam ve hitâb-ı teklîmî ile müşerref ü ⁽⁹⁾mükerrerrem eyleye bi-lütfîhi ve keremih. BAŞLIK YAZILMAMIŞ

Ve andan sonra bâkî-yi aşhâb-ı ⁽¹⁰⁾ictihâd ve erbâb-ı istinbâtuñ ervâh-ı muṭahherine hezâr ⁽¹¹⁾dürüd u taḥiyyât-ı verdiyyet’n-nesemât ve ‘anberiyetü’n-nefehât **228a** ⁽¹⁾ve dîn bâbında sa‘ylerine göre ez‘âf-i muṣā‘af-i ḥasenât vâsıl ⁽²⁾ola. ve cümle-i ‘ulemâ-yı eḥādîş-i Nebviyye ve aşhâb-ı sünen-i Muṣṭafeviyye ve nâkilân-i ⁽³⁾aḥbâr ve râviyân-ı âşârüñ ervâḥ-ı muḳaddeseleri envâr-ı elfâz-ı dürrer yâr-ı ⁽⁴⁾Muḥammedi ile münevver ve nesîmât-ı nefehât-ı enfâs-ı Aḥmediyye ile mu‘aṭṭar ola. ⁽⁵⁾BAŞLIK YAZILMAMIŞ

Huṣūṣa içlerinden şol iki misbāḥ-ı mışkāt-ı ⁽⁶⁾sünnet ve iki ıtırāğ-ı ḥānedān-ı ümmet iki şem'-i eyvān-ı şafā ve iki kevkeb-i ⁽⁷⁾nūr-ı Muṣṭafa iki ma'-den-i cevāhir-i kelimā-ı Nebevi ve iki menba'-ı zülāt-i ma'ārif-i ⁽⁸⁾Muṣṭafevi iki cāmi'-i eḥādīs-i Aḥmedi ve iki mecma'-i sünen-i Muḥammedī iki rükn-i ⁽⁹⁾dīn ve iki 'imād-ı müslimīn iki dürr-i baḥr-i 'izzet ve iki necm-i semā-yı devle ⁽¹⁰⁾iki khandīl-i cāmi'-i şer'at ve iki fetile-i ıtırāğ-ı ḥaḳīkat iki mürşid-i ⁽¹¹⁾mesālik-i dīn ve iki ḥadi-yi ma'arif-i yakīn iki cevher-i kân-ı celālet **228b** ⁽¹⁾ve iki cevher-i ma'-den-i risālet. BAŞLIK YAZILMAMIŞ

Birisi seyyidü'l-muḥaddisīn ve senedü'⁽²⁾l-evvelīne ve'l ḥirīn imāmü'l-ḥadīsī a'lā'l-itlāk ve şeyḫü'r-rüvā-i ⁽³⁾bi'l-ittifāk faḥrū'z-zühḥād ve kıdvetü'l-'ubbād zübde-i erbābi'l-verā'i ve't-taḳva ⁽⁴⁾beyne'l-enām ve ṭabīb-i 'ilel-i eḥādīsü'n-Nebī 'aleyhi's-selām şāhibü'l-⁽⁵⁾cāmi'-i ş-şāḫīhi'l-me'ssur ve cāmi'u'l-kitābi'l-kerīmi'l-meşhūr el-imāmü'l-⁽⁶⁾ekmel ve's- şeyḫü'l-mükemmel Ebū 'Abdullāh Mevlānā Muḥammed bin 'İsmā'īl el-Buḫārī ⁽⁷⁾sekera'llāhu mesā'īhu fi'l İslām ve bevve'e menzilehu fi dāri's-selām ⁽⁸⁾Ol ol şeyḫ i ḥadīs dūr ki kitābu'llāh'dan sonra okunacak kitāb ⁽⁹⁾anūn kitābıdır ve ol mübārek-nefesdür ki süverden sonra ⁽¹⁰⁾mefāsil yerine ebvābıdır 'Ömri eḥādīs-i Nebeviyyenūn ⁽¹¹⁾tezkarī ile ve rüzigār-ı kelimāt-ı Muṣṭafeviyyenün tekrāri ile her laḫzası **229a** ⁽¹⁾eḥādīsünün taşḫīḫ-i fikrinde ve her sâ'ati sünenün isnādı çalışığında ⁽²⁾geçmişdür ḥadīs emrinde bir sa'y idiş itdi kim evvelīn ü āḫirīn ⁽³⁾ol sa'ye inşāf iderler ve sünnet ihyāsında bir çalış çalışdı ki ⁽⁴⁾müteḳaddimūn ve müte'aḫḫirūn 'acizlerine i'tirāf iderler Bir kitāb getürdi ki ⁽⁵⁾erbāb-ı şafā-yı ṭaviyyet ve aşḫāb-ı ḥulūş-ı niyyet tecrībe ile bulmuşlardur kim ⁽⁶⁾her ne niyyet için kim ḥatm oluna müyesser olur ve her ne maḳşūd için ki ⁽⁷⁾okuna muḳadder olur Her ḥaste için okunsa şıḫḫat virür her 'aciz için ⁽⁸⁾okunsa kuvvet virür Her derde şifādur ve her maraza devādur Her belāya ⁽⁹⁾ḳalkān olur ve her ḳazāya ḳarşu ṭurur Ḥaḳ celle ve 'alā anı āḫiret ⁽¹⁰⁾belalarından emīn ide ve rūḫını maḳām-ı a'līde mekīn ide ḥaşınde ⁽¹¹⁾Peygamber-ile ḥaşr ola ve cennet içinde daḫı

bile ola. **229b** ⁽¹⁾İkincisi İmām-ı Şānī-yi nāḳilān-ı eḥādīs ü aḫbār-ı Nebevi ve şeyḫü's-şānī-yi⁽²⁾ rāviyān-ı sünen ü āsār-ı Muṣṭafevi 'umde-i aşḫāb-ı şerīfe ve maḳbūl-i ⁽³⁾erbāb-ı ṭarīḳat durr-i baḥr-i cevāhir-i risālet ve dürr-i semā-yı 'ālem-i celālet şāhibü's-⁽⁴⁾şāḫīhi's-şānī imām-ı kāmīl v şeyḫ-i fāzıl Ebu'l-Ḥasan Mevlānā Müslim ⁽⁵⁾bin Ḥaccāc bin Müslim el-'aşiri el-Nisāburī Rāziya'llāhu 'anh. ⁽⁶⁾Ol ol şeyḫ-i ḥadīsüdür ki cāmi'-i Buḫārī'den sonra kitābı hemīn anūn şāḫīhidür ⁽⁷⁾ve erbāb-ı ḥadīs arasında Buḫārī'den geçecek mu'teber anūn taşḫīhidür ⁽⁸⁾ol daḫı ḥadīsde eyü çalışmışdur ve hiç eksük ḳomayup

dürüşmişdür ⁽⁹⁾Ehādîsi taşhîh itmekte ve süneni tenkîh itmekde ve esāniden iḥrāc ⁽¹⁰⁾itmekde ve revānı istiḥrāc itmekde temāmi-yi şerāyitini gözlemişdür ⁽¹¹⁾ve her ne gerekse işlemişdür ol sebebendür ki anuñ şahîhi daḥı maḥbûb **230a** ⁽¹⁾oldı ve anuñ kitābı daḥı mergûb oldı Şeyḥinüñ biri oldı ⁽²⁾ve cemī‘-i ḳulûbe yiri oldı Ḥaḳ te‘ālā anuñ sa‘yine daḥı birine hezār ⁽³⁾eylûkler-ile muḳābele ve zaḥmeti içün āḥiretde bin dürlü ḥüsn-i mu‘āmele idüb ⁽⁴⁾kitāb-ı kerîminüñ berekâtı āsārını ve tecelliyât-ı envārını ḳulûb-i ehl-i ⁽⁵⁾imāndan kıyamete degin eksük itmeye. BAŞLIK YAZILMAMIŞ ⁽⁶⁾Ve andan soñra baḳı-yi aşḥāb-ı ḥādîs ü sünnet ve ‘ulemā-yı dîn ü millet ⁽⁷⁾meşāyih-i tarîḳat ve fuḳalā-yı şerī‘atüñ ervāḥ-ı şerīfelerine hezārān ⁽⁸⁾taḥiyyat ve enva‘-ı tekrîm ü raḥmet vāşıl ola.

BAŞLIK YAZILMAMIŞ ⁽⁹⁾Ḥuşûşa şol erbāb-ı ḳulûb-i tāhire ve aşḥāb-i ⁽¹⁰⁾vilāyet-i zāhire ki dil milkinüñ şāhları ve derûn vilāyetinüñ ⁽¹¹⁾pādişāhları sine serîrinüñ serverleri ve rûḥ ‘askerlerinüñ ser-leşkerlerî **230b** ⁽¹⁾cān ḥastesinüñ ṭabîblerî ve ḥired tıflınüñ edibleri zāhir şüretüñ ⁽²⁾pirleri ve ma‘nî ‘āleminüñ mîrleri Ḥaḳ isteyenlerüñ rehberleri tarîḳat ⁽³⁾ehlinüñ mihterleri ‘ışḳ cāminüñ serḥoşları dost cemālinüñ ⁽⁴⁾bî-huşları elest şarābınüñ mestleri nîstlik ‘āleminüñ ⁽⁵⁾hestleri cān meclisinüñ sākileri fenā milkinüñ bākîleri gönül ⁽⁶⁾şahrāsınüñ ḥayranları ‘ışḳ mey-kedesinüñ sultānları Ḥaḳ ḥarābātınüñ ⁽⁷⁾ma‘mûrları dost ḡuşşasınüñ mesrûrları ḳuds bâḡınüñ ⁽⁸⁾şāhidleri gönül ka‘besinüñ ‘ābidleri melekût iḳlîmînüñ ⁽⁹⁾sāyirleri ceberût havāsınüñ ṭāyirleri ḳudret milkinüñ ⁽¹⁰⁾müsafirleri ‘izzet ḥarîminüñ mücāvîrleri melekler cavḳınüñ enîsleri ⁽¹¹⁾felekler taḥtınüñ celîsleri semā serîrinüñ ser-efrāzları ve sa‘ādet **231a** ⁽¹⁾sa‘īdinüñ şeh-bāzları şafā gülüstānının gülleri vefā bustānının ⁽²⁾bülbülleri ḥaḳıḳat baḥrinün sebbāḥları, tarîḳat berrinüñ seyyāḥları ⁽³⁾Ḥaḳ çiraḡınüñ delilleri ve yoldan azanların delilleri şerī‘at ⁽⁴⁾yolınüñ nāşırları ve ḥaḳıḳat yüzünüñ nāzırları tefrîd ⁽⁵⁾göğünüñ yıldızları ve tevḥîd sırrınüñ dilsüzleri ma‘rifet ⁽⁶⁾gencinüñ virāneleri ve ‘ilim şehrinüñ ḥāneleri dil ravza⁽⁷⁾sınüñ tûṭîleri ve cennet ḥimyārınüñ tûbileri vaḥdet ⁽⁸⁾deñizinüñ gavvāşları ve Malikü’l-mülk ḥareminüñ ḥāşları kıdem ⁽⁹⁾iḳlîminün seyyārları ve vaḥdet mülkinüñ tayyārları ḥikmet feleginüñ ⁽¹⁰⁾āfîtabları ve ḳudret semāsınüñ māhitabları şadr soffasınüñ ⁽¹¹⁾şadrları ve dil gülşeninüñ nevrleri cān sākalarının ḥādîleri **231b** ⁽¹⁾ve ten nā-ḳalarının ḥādîleri gönül ḥānesinüñ çirāḡları ve ‘ışḳ ⁽²⁾çirāḡınüñ yağları ‘aḳl ilinüñ yağmacıları ve cān berātınüñ ⁽³⁾tamḡacıları dil menşûrınüñ münşîleri ve gönül kitābınüñ muḥaşşîleri ⁽⁴⁾‘azim meydānının fārisleri ve ḥazim şahrāsınüñ mümārîsleri himmet ⁽⁵⁾ḳavsinüñ rāmîleri ve ḡayret ḥimāsınüñ ḥāmileri cidā ātınüñ ⁽⁶⁾rākibleri Ḥaḳ menzilinüñ tālibleri ‘ışḳ

deryâsınıñ dürdâneleri ⁽⁷⁾ve şevk odınıñ pervâneleri muhâbbet derdinüñ âvâreleri ve meveddet ⁽⁸⁾yolınıñ bî-çâreleri yoklık sarâyınıñ nigeht-bânları ve ‘adem şehrinüñ ⁽⁹⁾pâsübanları gam bâzârınıñ hîredleri ve dost yolunuñ sebük-bârları ⁽¹⁰⁾‘ilim gevherinüñ şarrâfları yakîn esrârınıñ keşşâfları ma‘ârif ⁽¹¹⁾cevherlerinüñ ma‘denleri le‘âyif çeşmelerinüñ menba‘ları ve haqâyık **232a** ⁽¹⁾denizleriniñ mecma‘ları riyâzat küşesinüñ halvetîleri bu kesret ⁽²⁾‘âleminüñ vahdetlcri vücûd ilinüñ taraşçıları ve ezel matbağınüñ aşçıları ⁽³⁾dil hânesinüñ hâdimleri ve ten lezzetinüñ ‘âdımleri Hâk ‘arşınıñ ⁽⁴⁾hâmilleri dîn ehlinüñ hâmilleri olub her biri bir küşe-yi ⁽⁵⁾‘uzlette zâhiri fakr ü ma‘nide ‘izzetde olub gönül sarâyını tahtıgâhı ⁽⁶⁾ve cân mısırında bârigâh idinüb rûh askerini Beni-İsra’ıl-var ⁽⁷⁾hadem ve ‘akıl kuvâsını kavm-i Mûsâ gibi haşem eyleyüb nefis Fir‘avn’ını ⁽⁸⁾mağhûr ve kalb Mûsi’sini mansûr zalâlet Hamân’ını zelîl ü ⁽⁹⁾nâ-bekâr hidâyet Harûn’ını vezîr-i kâmu-gâr idinüb vesevâs-i ⁽¹⁰⁾nefsaniyye leşkerini kıbtı-var ve evhâm-ı şeytâniyye ‘askerini matrûd u ⁽¹⁾hâr fenâ bahrinde garğ ve ‘adem deniziñde müstağrak kılub Mevtû kıble **232b** ⁽¹⁾en temûtu” hükmi ile kuvâ-yı hayvaniyyeyi öldürüb ve marede-i nefsanîyyeyi ⁽²⁾siñdürüb shevât arzularını koyup ve tûl-i emel iplerini ⁽³⁾üzüb gâzab kâmpıların atub ve hased tamarların kesüb tama‘ gözini ⁽⁴⁾yamub ve ‘adâlet elini yuqıyub hevâ havâsından uçub ve dünyâ ⁽⁵⁾fezâsından geçüb ‘izzet sarâyını yıkub sile virüb vücûd binâsını ⁽⁶⁾yaqub yile virüb dünyâ serabına inanmayub lezzet şarâbına aldanmayub ⁽⁷⁾nefis gurûrına tayanmayub beden sürûrına güvenmeyüb bu şûret ⁽⁸⁾arâyişine bakmayub bu zâhir alâyişine akmayub hırs yolına nefes ⁽⁹⁾didüğine uymayub ‘ömri bekâ şanmayup dünyâya el şunmayub hemîn kendüyi ⁽¹⁰⁾ölmiş bilüb emvât yirine tenzîl idüp ve bu ‘âlemi hemîn kendüye ⁽¹¹⁾berzah yirine farz ü taqdîr idüb yattığı yiri gûr ve kendüzini kûr **233a** ⁽¹⁾hayâtını memât vücûdını fevât tenini türâb a‘zâsını harâb ⁽²⁾kuvâsını sâkıt kuvvetini fâkıt şadrını kabir sînesini sîn fikr ⁽³⁾idüb her sâ‘at gönül gözini açub ve ‘ışık câmından içüb ⁽⁴⁾cân bağını rûşen ve dil meclîsini gülşen gönül evini ferah ü şadân ⁽⁵⁾ve rûh milkini ma‘mûr u abâdân idüb dil tahtıgâhını pâk ⁽⁶⁾ve beden cübbesini çağ idüb Hâk gayretini sürüb gayrını dilden sürüb ⁽⁷⁾kevneyi na‘al-var atub iki cihânı hiçe şatub ten tûrına tecellâya ⁽⁸⁾çıkub gönül sahrasına temâşâya varub kıuds milkine cevân idüb ⁽⁹⁾gayb ‘âlemin seyrân idüb Simurğ iline per ⁽¹⁰⁾açub ve ‘Ankâ gibi Kâf‘dan uçub Cabülka yayla idüb Cabülşa’yı kışla kılub zâhir gözde ⁽¹¹⁾bu şûret ‘âleminde görünüb ma‘nî yüzinde gayb iklîminde bulunub **233b** ⁽¹⁾ricâl-i gayb ile hem-râz ve nüfûs-ı kıuds-ile dem-sâz olub zâhirde fuğâra vü ⁽²⁾bâtında Şâhlar şûrette re‘âyâ vü ma‘nide Pâdişâhlar

Ebyāt

[Fe'ûlün Fe'ûlün Fe'ûlün Fe'ûl]

- 1 Bular ser-firāzān-ı kūtāh-dest
Büzürgān-ı ħurd ü bülendān-ı pest
- 2 Bular nā-müdārān-ı güm-kerde-nām
Bular kām-kāran-ı nā-dīde-kām
- 3 Bular şehri yārān-ı bī-raĥt ü baĥt
Bular tācidārān-ı bī-tāc ü taĥt
- 4 Selātin nişānān-ı ĥalvet-nişīn
Eķālīm-gīrān-ı 'uzlet-güzīn
- 5 Menāzil-şināsān-ı rāh-ı 'adem
Terennüm-nüvāzān-ı bezm-i kıdem
- 6 Delīlān-ı güm-rāh-ı rāh-ı Ĥudā
Çırāğān-ı nūr-ı dil-i Muştafā
- 7 'İmāret-künān-ı sarāy-ı şafā
Vilāyet-künān-ı cihān-ı vefā
- 8 Şafā-dādegān-ı gülüstān-ı dīn
Arāyış-künān-ı cemāl-i yakīn
- 9 Kevākib-şināsān-ı bürc-i emel
Cevāhir-fürüşān-ı dürc-i emel
- 234a
- 10 Şabūĥi-künān-ı şarāb-ı elest
Emirān-ı me'mūr u ĥüşyār-ı mest

(2)Kaddese'llāhu esrārahum ve efāzā 'ale'l-'ālemīne envārahum ve men' i'l-müslimīne
 (3)bi-ziyāreti ahyā'ihim ve emvātihim ve edāme 'ale'l-enāmi berekāti meḥāsini
 (4)niyyātihim Ḥaḳ tebāreke ve te'ālā dünyā turdukça anlaruñ himmetleri āsārı-y-ile
 (5)cihān içini pür nūr nizāmları sebebi ile yiri gögi muntazam ve du'āları (6)berekāti ile
 benī ademi muḡtenem vücūdları ni' meti ile cihānı tolu ni' met ve zātları (7)şerefi ile 'ālem
 ḥalkına rahmet idüb anlaruñ sebebi ile her dem mevāhib-i (8)Raḥmaniyye ve anlaruñ
 vāsıtası ile her nefes avātıf-ı Sübhāniyye (9)anlaruñ mededinden dāyima emdād-ı
 rūḥāniyye ve anlaruñ işiginden (10)her vakit füyūz-ı Rabbāniyye nev'-i insandan eksük
 olmayub (11)erbāb-ı ḳulüb ḳalblerine şafā-yı bātınlarından şafālar ve aşḥāb-ı küşūf **234b**
 (1)sırlarına nūrāniyye-i revānlarından ziyālar mücellā olmuş gönüllere ayine-i (2)cihān-
 nümālarından nuḳūş-ı ḡayb müzekkā olmuş ḥātırlarında ervāḥ-ı (3)muṭahherelerinden
 'ulūm-ı lā-rayb mütevātir ü mütevāli fāyız ü vāşıl ola.

BAŞLIK YAZILMAMIŞ (4)Huşūşā içlerinden şol zāt-ı muṭahher ki zamānumuza (5)ḳuṭb
 olmuş felek ḳulpı elinde ve şol revān-ı münevver ki dü kevni temāşā (6)ider çarḥ-ı ṭobı
 öñinde şol vücūd-ı şerīf ki cihān bağına zīb ü (7)fer virmiş şol 'unşur-ı laṭīf ki 'ālem-i
 'anāşıra zīver virmiş şol rūḥ-ı (8)pāk ki ten 'alāḳasını arıtmış şol ḳalb-i şāf ki nefis şıfātını
 (9)arıtmış şol beşer ki beşerriyyetden fenā bulmuş şol fāni ki gine (10)Ḥaḳḳ ile beḳā bulmuş
 şol merd-i pehlevān ki shehevāt zencirlerini üzmiş (11)şol şīr-i merdān ki nefis ejdehāsını
 başmış şol ḥalīl-ḥullet **235a** (1)ki fütüvvet 'ilimine şāh olmuş şol Yūsuf-siret ki (2)gönül
 Mısrına pādīşāh olmuş şol Mūsī-şıfāt ki nefis Fir'avn'ını (3)ḡarḳ itmiş şol Kelīm-ḥāmiyyet
 ki ṭabī'at 'iclini ḥarḳ itmiş (4)şol Mesīh-dem ki her dem cehl emvātını iḥyā ider şol 'İsī-
 nefes ki dāyim (5)gönül maraźlarına şifā ider şol Muşṭafa-ḥū ki luṭfı 'āleme irmiş (6)şol
 Muḥammed-ḥulḳ ki ḥalkı ḥulḳ-ile tutmuş şol Bāyezīd-vakıt ki 'āriflere (7)server olmuş şol
 Cüneyd-zemān ki zühd ehline mihter olmuş (8)şol 'ārif-i Rabbāni ki 'ilmi hemīn 'ilm-i
 Ḥaḳ olmuş şol (9)sālik-i nūrānī ki āyine-i vücūd-ı muṭlaḳ olmuş şol 'āşık-ı (10)şādık ki
 ma'şūḳı rızāsı rızā olmuş şol muḥibb-i muvāfık ki (11)maḥabbet yolında fenā bulmuş şol
 'ālim-i 'āmil ki şerī'at taḥtına **235b** (1)sultān olmuş şol şeyḥ-i mürşīd ki ṭarīḳat ehline ḥān
 olmuş (2)şol şūfi-yi şāfi ki şafā bahrine ḡarḳ olmuş şol zāhid-i 'ābid ki 'ibādet (3)nūrına
 müstaḡraḳ olmuş a'nī şeyḥ-i fāzıl ve mürşīd-i kāmīl (4)menbā'-ı ma'ārif-i İlāhī ve
 maḥrem-i raz-ı şubḥigāhi mecma'-ı ḥaḳāyık ve müstecmi'-i (5)deḳāyık ma'denū'l-
 'ulūmī'r-rūḥāniyye ve yenbū'u'l-esrāri's-sübḥāniyye (6)el-münseliḥu 'ani'l-heyākili'n-
 nāsiyyeti ve'l-mütevaşşılu ile's-sübḥātī'l-lāhutıyye (7)mehbiṭul-envāri'l-ḳudsiyye ve

cāmi‘ u’l-kemālāti’l-insiyye faḥru’l-muḥaḳḳīn ⁽⁸⁾ve zübdetü’l-müdeḳḳīkīn sultānū’l-
 ‘ārifīn bürhānū’l-‘āşīḳīn ⁽⁹⁾muḥyi’s-sünnet ḳāmi‘ u’l-bid‘a ed-dā‘i ile’l-Ḥaḳḳ
 ḥüccetu’llāhī ‘ale’l ḥalk ⁽¹⁰⁾midfā‘ u’l-mu‘zīlāti’d-dīniyye ḥallālū’l-müşkilāti’l-yāḳīniyye
⁽¹¹⁾imām-ı ‘ilmü’ş-şerī‘a ve’ṭ-ṭarīḳa kāşif-i ḡavāmız-ı esrāru’l-ḥaḳīḳa **236a** ⁽¹⁾ḳurre-i ‘ayn-
 i evliyā ve ḡurre-i rūy-i aşfiyā nūşende-i ke’s-i ‘irfān ⁽²⁾pūşinde-i libās-ı ḡufrān vārid-i
 evdiye-i ma‘ārif fārid-i endīşe-i ⁽³⁾leṭāyif suḥte-i sübūḥāt-i Celāl āmuḥte-i tecelliyāt-ı
 Cemāl muḫhir-i ⁽⁴⁾vilāyet-i Muḥammediyye vāriş-i ‘ulūm u aḥlāḳ-ı Nebevivye şems-i
 semā-yı taḥḳīḳ ve ⁽⁵⁾mihr-i āsumān-ı tedḳīḳ server-i ehl-i hidāyet sultān-ı serīr-i vılāyet
⁽⁶⁾muḳtedā-yı sālīkān-ı mesālīk-i dīn pişvāy-ı mālīkān-ı memālīk-i yaḳīn ⁽⁷⁾çeşme-i ḡüzār-
 ı şerī‘at baran-ı sebze-zār-ı ṭarīḳat Ol ka’be-i ‘amel ü ⁽⁸⁾‘ilm ol kıble-i vera‘ ü ḥilm ol
 şāḥib-yaḳīn-i bī-ḡümān ol ḥalvet-⁽⁹⁾nişīn-i bī-nişān ol şem‘-i meḥāfil-i ‘āşīḳān ol subḥ-ı
 şebistān-ı ⁽¹⁰⁾şādīḳān ol mübārız-i meydān-ı mücāhede ol müḥām-ı eyvān-ı ⁽¹¹⁾müşāhede
 ol ‘āmil-i kār-ḡāh-ı hidāyet ol kāmīl-i bāriḡāh-ı **236b** ⁽¹⁾‘ināyet ol seyyāḥ-ı bādiye-i tefrīd.
 Ol sebbāḥ-ı baḥr-i tevhīd. Gevher-i ⁽²⁾tāc-ı dīn ü diyānet. Ziver-i şāhid-i ‘ilm ü emānet.
 Maşrıḳ-ı envār-ı ⁽³⁾İlāhī. Ve maḥzen-i esrār-ı nā-mütenāhī. Maḥbūb-ı erbāb-ı ḳulūb.
 Maḥrem-i ⁽⁴⁾ḥalvet-ḥāne-i ḡuyūb. Dīn göḡinüñ māhı. şer’ iḳlīmīnüñ şāhı. ⁽⁵⁾Rūḥ
 ‘āleminüñ nūrı. Göñül bahārınüñ nevri. Şerī‘at bāḡınüñ ⁽⁶⁾bāḡubānı. Ve ḥaḳīḳat şehrinün
 pāsübānı cān isteyenüñ cānı. ⁽⁷⁾Cān milkinüñ ḥānı. Şeyḥ-i Rabbānī. Ve ‘ālim-i Şamedānı.
 Şāḥibü’z-zevḳı ve’s-şafā. ⁽⁸⁾Ḥazret-i Şeyḥ Ebu’l-Vefā. İbnül-Vefā lā-zāletı’d-dünyā
 ma‘ müreten ⁽⁹⁾bi-berekāti āşārihi ve’l-uḡrā mergūbeten bi-ifāzati envārihi.

Ebyāt

[Fā’ilātün Fā’ilātün Fā’ilün]

- 1 Şeyḥ-i ‘ālem āfitāb-ı evliyā
Mürşid-i Ḥaḳ muḳtedā-yı aşfiyā
- 2 Şeyḥ-i heft iḳlīm ü ḳutbü’l-‘ālemīn
Vāşıl-ı Ḥazret cemālū’l-‘ārifīn
- 237a**
- 3 Ḳıdvē-i erbāb-ı temkīn ü beḳā
Zübde-i aşḥāb-ı tecrīd ü fenā
- 4 Dil-nüvāz-ı ṭalībān-ı cān-ḡudaz

Vākıf-ı esrār-ı şeh-beyt-i niyāz

- 5 Ka‘be-i taḥkīk u ḳuds-i aşfiyā
Rükn-i evveldür maḳāmından rızā
- 6 Şeh-süvār-ı ‘arşa-ı meydān-ı rāz
Zāhir ü ma‘ni yüzinde ser-firāz
- 7 Raḥmet-i ‘ālem dil-i agāhıdur
Haḳ yolında istikāmet rāhıdur
- 8 Salikān-ı dīne üstād olmış ol
Ḳıdvē-i ebdāl ü evtād olmış ol
- 9 Āb-ı ḥayvan ḳatre-i baḥr-ı dili
Ḥıẓr-veş ‘ilm-i ledünnī ḥāşılı
- 10 Çün semendi himmet-i cevlan urur
Dü cihān öninde bir meydān olur
- 11 Ol Muḥammed sīret ü ‘İsi-ḳadem
Milk-i dīn içre emīr-i muḥteşem
- 12 Cān-ı pāki ma‘den-i şıdk u şafā
Şem‘-i eyvān-ı Ḥudā İbnü’l-Vefā

237b

BAŞLIK YAZILMAMIŞ

(¹) Ey gözlerün nūrı. Ey gönüllerün sürürü. Başumuzun tācı. Ehl-i dilün (²)mirācı. Gönül ḥānesinün ziyāsı. Dil ḥastesinün celīsi. Derd ehlinün enīsi. ‘İşḳ avāresinün celīsi. Yol isteyenün (³)delīli. Hidāyet çırağınun delīli. Dil tahtınun ḥānı. Ve sīne serīrinün (⁴)sultānı. Cān iḳlīminün penāhı. Gönül şehrinün şehinşāhı. Ḥayret deñizine (⁵)ḡarḳ olanun elin alıcı. Zālālet vādisinde ḳalanı kaldurıcı. (⁶)Azmışlara yol gösterici. Az isteyen bo gösterici.

Tālibleri irgürici. ⁽⁷⁾İstemedin buldurıcı. Şeyh diyene irişici. Dost diyene yitişici. Bilmeyene bildürici. ⁽⁸⁾Görmeyene gördürici. Toymayanı toyudurcu. İçmeyanı kandurıcı. Haq sarāyınıñ ⁽⁹⁾kapucısı. Göñül evinüñ yapucısı. Ey muḳtedā-yı cihān. Ey maḳbūl-i ins ü cān. ⁽¹⁰⁾Ey şeyh-i ‘ālem. Ey mürşid-i beni-adem. Ey ḫayret deñizine ğark oldum. Beni andan⁽¹¹⁾ sen kırtar. Dünya alāyişine müstağrak oldum. İçümden anı sen çıkar. **238a** ⁽¹⁾Şehvāt zulumānī içüm taşım aldı. Dünyā hevāsı zāhirün bāṭınım ⁽²⁾tutdı. İçümde bir od var bizi bu ḫaḳda ırāk iden gör ram-gāh ⁽³⁾işler-gāh sevinür. Bir derd-vārı bize bu ḫaḳ’da ṭurmuş gāh yanar ⁽⁴⁾gāh göyünür. Ne beni yaḳūb temām ifnā ider. Ve ne bi’l-küllüyye bırağub ⁽⁵⁾terk ider. Her yıl umaram ki gelesi yıl şalāḫa gelem her ‘āyıkı fıkır ⁽⁶⁾iderem ki bu gidiceḳ ızlāḫa gelem. Amma ‘ömr artdukça ḫālüm beter oldı. ⁽⁷⁾Gün geldükçe ‘avāyık artar oldı. Yigitlikte hevā artuğ-ise ⁽⁸⁾ışḳ daḫı çoğ-idi. Pirlikde şehvat eksüg-ise kahillik ⁽⁹⁾artuğ oldı. Bir nefis ki kırk yıl rāḫata ögrene kaçan riyāzata ⁽¹⁰⁾rızā virür. Bir göñül ki içi ṭaşı hevā ile ṭola kaçan ḫalvetde ⁽¹¹⁾şafā bulur. Hiç bilmezem ki neyleyeyim hiç fıkır idemezem ki nice ideyin. **238b** ⁽¹⁾Bana meded it diyü avarem ah eger ermezise bir vaḳt tevḫik-i ⁽²⁾Rabbānī yitişe şanuram vāḫ eger yetişemez-ise vāy benüm ḫāluma eger ⁽³⁾bu ḫalde ḳalam ṭopraḳ bildiğüme eger ḳalde ḳalam eger senden meded ⁽⁴⁾irmez ise işüm bitdi ve eger lüṭfuñ dest-gır olmaz-ise yüküm yetdi ⁽⁵⁾bir Mesīḫ-demsin ki ‘āleme ḫayāt virisin demidür ben ḳuluna daḫı bir ⁽⁶⁾demün irişe. Bir ‘İsa-nefessin ki her ḫasteye necāt virürsin ⁽⁷⁾vaḳtidür ki ben ḫasteye daḫı nefesün yitişe ‘ömürden baḳıyye var-iken ⁽⁸⁾yitiş bana bu ḫāl-ile ölmedin iriş baña cūduñ deñizi cihāna aḳtı ⁽⁹⁾n’ola ben kemtere bir ḳatre irişse mihrün güneşi ‘ālemi ṭutdı n’ola ⁽¹⁰⁾ben zerreye bir şu‘le yitişe Maḳşūd muḫabbet ise ūṣta göñül ḳātuñda ⁽¹¹⁾murād emirden-ise, irādetüm elüñde eger baña riyāzāt gerekse **239a** ⁽¹⁾riyāzāta himmet it eger göñülde cilā gerekse göñül pāsını sen aç ve eger ⁽²⁾ḳalbde şafā gerekse şafā ḳapusın sen aç eger dünyāyı terk gerekse ⁽³⁾sen benī terk itme ve eger göñül evi pāk gerekse sen göñlümden gitme ⁽⁴⁾göñüller miğmārısın yıkık göñlümi sen yap ihtiyārum saña hevā ḳapusın ⁽⁵⁾sen yap dil ḫastesiyem ‘ilācı senün ḳātuñda göñül mecruḫıyam merhemi ⁽⁶⁾Ḥazretünde maraḫ ne ḳadar eski ise ṭabīb ḫāzık olıcaḳ şifā bulur ⁽⁷⁾demdir himmet gerek şāyed ‘ināyet irdi ola vaḳtidür iḳdām ⁽⁸⁾gerek bāşed hidāyet yitişdi ola demlerün var ki bir dem urşāñ ⁽⁹⁾diledügiñ idersiñ vaḳitlerün var ki bir nefes itseñ istedügiñ işlersin ⁽¹⁰⁾n’ola bir demünde bu ben bendenī yād itseñ ne var hir nefesde bir şınūḳ ⁽¹¹⁾göñli ābād itseñ

Ebyāt

[Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün]

239b

- 1 Rahîmsin hulk-ı Raḥmānī senüñle
Kerîmsin luṭf-i Rabbānī senüñle
- 2 İşüñ raḥmet durur cümle enāma
Vücūduñ ni' met oldı ḥāş u 'āma
- 3 Cihān ḥalkı ḳamū luṭfun esīrī
Ḳapuñda bende olmışdur emīrī
- 4 İrer luṭfuñ nesīmi mürde cāna
Baḳar raḥmüñ gözi 'āşī olāna
- 5 Ne var bir kez naẓar ben kula şalsañ
N'ola luṭf eyleyüb gönlümi alsañ
- 6 Beni ḳurtarırsen bu belādan
Ḳalāş itseñ benī bend-i hevādan
- 7 Bıraḳsam dün̄ye fikrini ben elden
Elüm alsan çıḳarsañ egri yoldan
- 8 Ela ey şeyḫ-i kāmīl mürşid-i Ḳaḳ
Ela ey ḳutb-ı ālem şeyḫ-i muṭlaḳ
- 9 Ḳaḳ-içün ki vücūdundur elinde
Gice gündüz sücūdundur öninde
- 10 Saña tekrīm iden tekrīmi içün
Saña ta' zīm viren ta' zimi içün

- 11 Seni hürmetlü kılan hürmetiyçün
Seni ‘ izzetlü kılan ‘ izzetiyçün

240a

- 12 Saña ‘ ışkın viren Hâk ‘ ışkı içün
Senüñ üstünde Allâh Hâkķı içün

- 13 Beni al vehm-i ŝeytāni elinden
Beni kırtar bu vesvese yolından

- 14 Beni ŝeytān le‘ īne ġālib eyle
Dün ü ġün ĥazrete sen rāġīb eyle

- 15 İçümden sen çıkargıl kāyinātı
Yuġıl benden gidergil bu ŝıfātı

- 16 Başiret gözini sen açıvirgil
Bu zāhir göze toprak saçıvirgil

- 17 Vücūdumı koġıl Hâk pota sīna
Sızır girmezden öndin yāre sīne

- 18 Elüñde çün senüñ iksirün ola
Zer itmekde neçün taķŝirüñ ola

- 19 Çün öla bir kimesne kimyādan
Olur Hâk-ile ma‘ den aña yeksān

- 20 Elüñdedür aña tedbīr idesin
Bu ben Hākī temām iksīr idesin

- 21 Eger dirseñ dilüñ söyler bu sözi

İçüñde hiç görünmez ‘ ışk sūzı

- 22 Talebdeysen ‘ alāmet böyle olmaz
Mürīd isen irādet böyle olmaz

240b

- 23 Çalışursın turub dünyā işi ile
İçün top tolu dünya teşvīş ile

- 24 Bunuñla dost fikri kaçan olur
Bu vec h ile Hāk’a vaşlat mı olur

- 25 Taleb ehli taleb fikrinde gerek
Hāk isteyen anuñ zikrinde gerek

- 26 Cevābum bu ki Hākdur ne ki dirsın
Benüm de hayretüm budur ki dirsın

- 27 Benüm de umduğum budur ki senden
Gideresın bu hāli ben kuluñdan

- 28 Beni girçek Hākķā tālīb idesın
Dil ü cāndan saña rāğīb idesın

- 29 Çekesın cezbe ile hāzrete sen
Sürüyü iledesın hızmeye sen

- 30 Bilürsın kalb işi Hākķ’un elinde
Nice dilerse anuñ dileğinde

- 31 Hāk’un da dilegi hāş kullarından
Nice dilerler-ise ellerinde

32 Dilegüm bu durur ki dileyessin
Benüm gönümi Hakk'a döndüresin

33 Beni luṭfuñla dāyım yād idessin
Du' an-ile beni dil-şād idessin

241a

34 Beni unutmayasın sen dilüñden
İnāyet eksük itme ben kұлundan

35 Kerīm olan işi dāyım keremdür
Kula kullıķ günāhına nedemdür

36 Ne iş kılam ki ben aña ṭayānam
Ne fi' lüm ola ki aña ben inanam

37 Hemīn Hakk afvinedür i' timādum
Hemīn luṭfuñdur ancaķ istinādum

38 Ümīdüm ol durur ki ölüm deminde
Cenābuñdan meded bula bu bende

39 İnāyet yitişe senden bu kula
Ki āhır ḥālī imān-ile ola

40 Şu demde ki nefesden kala bir dem
İrişdür himmet ey şeyḥ-i mükerrerem

41 Cihān içre seni Hakk dāyım itsün
Vücūduñla cihānı dāyım itsün

42 Cemālünle cihān bāğı münevver
Meşām-ı dil nesīmünle mu' atṭar

43 Hevāñ-ile gönül şahrāsı rüşen
 Hayālünle dil ü cān ola gülşen

44 Hemīşe feyzun ola halka sāyil
 Kapuñda olmaya maḥrūm sāyil

241b

45 Hudā itsün aña biñ dürlü zaḥmet
 Yazılsun alnına ḥaṭṭ-ı sa‘ādet

46 Du‘āyı okuyub itmeye ṭhmāl
 Revānī Kātibe iyleye iṣāl

47 Qad feraḡte min ‘indi
 El-kitābu fī yevmi’l-işneyni